

ARCHEOLOGICKÉ
VÝSKUMY
A
NÁLEZY
NA SLOVENSKU

V ROKU 2012

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED

ARCHEOLOGICKÉ
VÝSKUMY
A
NÁLEZY
NA SLOVENSKU

V ROKU 2012

NITRA 2017

Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 2012

Odborní redaktori Ivan Cheben, Klaudia Daňová, Marek Vojteček

Redakčná rada Ivan Cheben, Klaudia Daňová, Marek Vojteček, Jiří Doležel, Martin Krenn

Recenzenti Vladimír Turčan, Gertrúda Březinová

Nemecký preklad Dominika Boháčová

Počítáčová sadzba Beáta Jančíková

© Archeologický ústav SAV, Nitra 2017

Rozširuje Archeologický ústav SAV, Akademická 2, 949 21 Nitra

e-mail nraukniz@savba.sk

tel. +421/37/6943 209

fax +421/37/733 56 18

Tlač VEDA, vydavateľstvo SAV Bratislava

ISSN 0231-925X

ISBN 978-80-8196-007-9

Za jazykovú úpravu zodpovedajú autori.

Na obálke je strieborná, bohatu zdobená pozlátená ihlica z Vrábeľ.

Auf dem Umschlag befindet sich eine aus Silber vergoldete reich verzierte Nadel aus Vráble.

OBSAH – INHALT

Mapa lokalít 1 – Karte der Fundorte 1	11
Prehľad lokalít 1 – Übersicht der Fundorte 1	12
Juraj Bartík (Archeologické múzeum SNM, Bratislava)	
Objekt badenskej kultúry v Malom Lapáši	15
Objekt der Badener Kultur in Malý Lapás	15
Jozef Bátora (Archeologický ústav SAV, Nitra) – Martin Baca (Univerzita Komenského, Bratislava) –	
Peter Tóth (Archeologický ústav SAV, Nitra)	
Výskum opevneného sídliska zo staršej doby bronzovej v Santovke	15
Grabung der befestigten Siedlung aus der älteren Bronzezeit in Santovka	16
Jozef Bátora (Archeologický ústav SAV, Nitra) – Martin Führholz (Christian Albrechts Universität, Kiel) –	
Knut Rasmussen (Römisch-Germanische Kommission des DAI, Frankfurt am Main) –	
Peter Tóth (Archeologický ústav SAV, Nitra)	
Výskum ohradeného sídliska z mladšej doby kamennej vo Vrábľoch	17
Grabung einer umfassten Siedlung aus der Jungsteinzeit in Vráble	18
Jozef Bátora – Peter Tóth (Archeologický ústav SAV, Nitra)	
Výskum opevneného sídliska zo staršej doby bronzovej v Rybníku	19
Grabung der befestigten Siedlung Aus der Späten Bronzezeit in Rybník	21
Jozef Bátora (Archeologický ústav SAV, Nitra) – Thomas Stöllner (Römisch-Germanische Kommission des DAI, Frankfurt am Main) – Michal Čheben (Archeologický ústav SAV, Nitra)	
Výskum dvoch banských diel na medenú rudu v Ponikoch	22
Erforschung von zwei Bergwerke Kupfererz in Poniky	22
Igor Bazošký (Archeologické múzeum SNM, Bratislava)	
Záchranné výskumy na stavbách rodinných domov v Bratislave-Rusovciach	23
Archäologische Rettungsgrabungen auf Baustellen von Familienhäusern in Bratislava-Rusovce	23
Peter Bednár – Peter Gábor (Archeologický ústav SAV, Nitra) – Stanislava Hlaváčová –	
Rastislav Rusnák (Archeologický ústav SAV, Nitra) – Michal Šimkovics	
Záchranný archeologický výskum v Košiciach-Hradovej	24
Archäologische Rettungsgrabung in Košice-Hradová	26
Peter Bednár – Rastislav Hreháč (Archeologický ústav SAV, Nitra) – Lenka Straková	
Archeologický výskum Vinianskeho hradu	27
Archäologische Grabung auf der Burg Vinné	29
Peter Bednár – Matej Ruttkay – Ondrej Žárák (Archeologický ústav SAV, Nitra)	
Záchranný archeologický výskum na Námestí Jána Pavla II. v Nitre	30
Archäologische Rettungsgrabung auf dem Johannes-Paul-II.-Platz in Nitra	31
Ján Beljak (Archeologický ústav SAV, Nitra)	
Výskum na Kubániho ulici vo Zvolene	31
Grabung auf der Kubaniho Straße in Zvolen	31
Ján Beljak (Archeologický ústav SAV, Nitra)	
Archeologický výskum hradného paláca v Žarnovici	32
Archäologische Grabung des Burgpalastes in Žarnovica	32
Ján Beljak – Alena Bišáková (Archeologický ústav SAV, Nitra) –	
Katarína Končná (Pohronské múzeum, Nová Baňa)	
Záchranný archeologický výskum v centre mesta Nová Baňa	33
Archäologische Rettungsgrabung im Stadtzentrum Nová Baňa	34

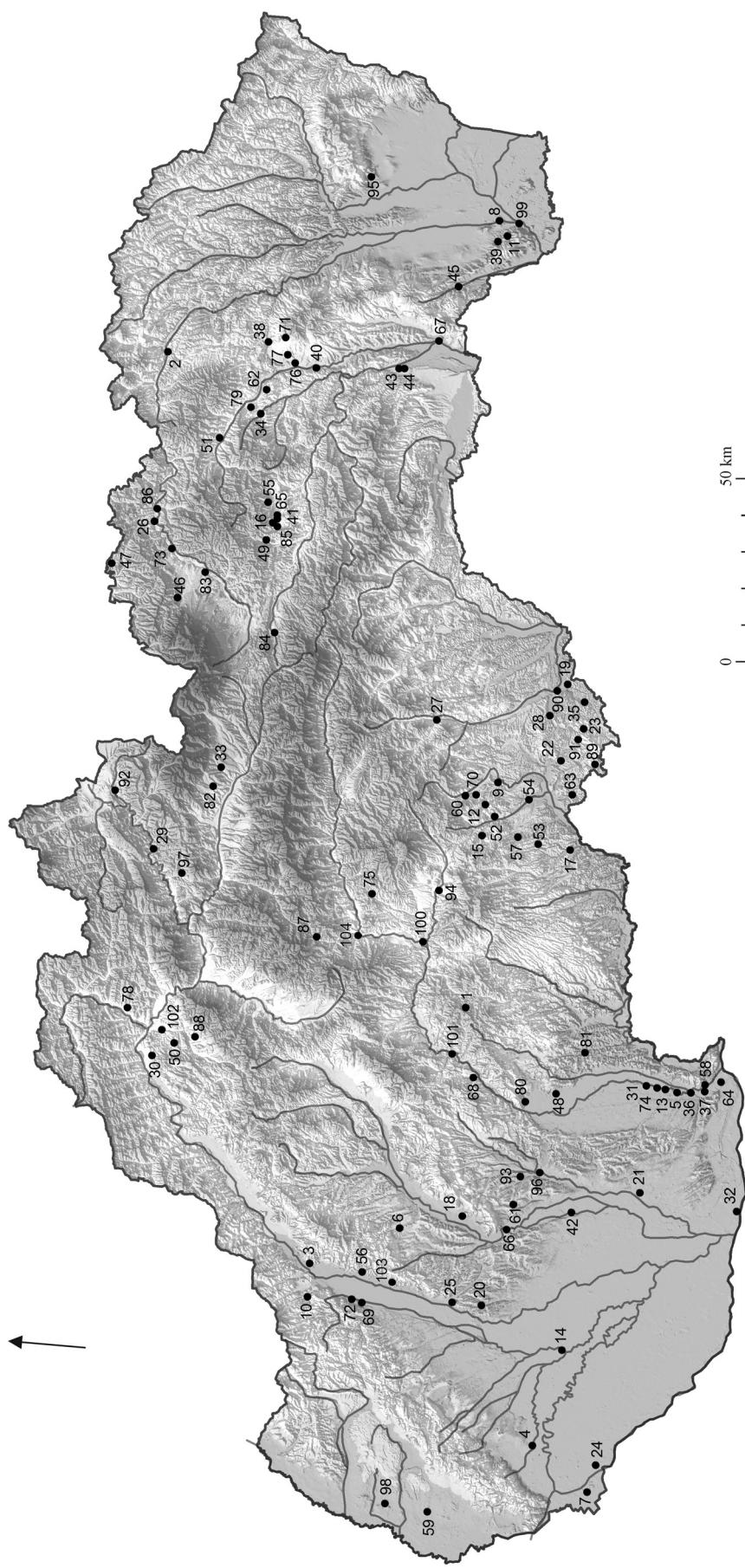
Ján B eljak – Eva F o t t o v á – Kristína K u č e r á k o v á – Vladimír M i t á š (Archeologický ústav SAV, Nitra) – Noémi Beljak-P a ž i n o v á (Univerzita Konštantína Filozofa, Nitra)	
Archeologická prospekcia vybraných lokalít južnej časti stredného Slovenska	34
Archäologische Prospektion der ausgewählten Fundstellen im südlichen Teil der Mittelslowakei	38
Ján B eljak (Archeologický ústav SAV, Nitra) – Noémi B eljak- P a ž i n o v á (Univerzita Konštantína Filozofa, Nitra)	
Archeologický výskum na Pustom hrade vo Zvolene	40
Archäologische Grabung auf der Burg Pustý Hrad in Zvolen	40
Martina B enk o v á – Marek G e r e (Podunajské múzeum, Komárno) – Ján R a j t á r (Archeologický ústav SAV, Nitra)	
Výskum rímskeho kastela v Iži	41
Archäologische Grabung des römischen Kastells in Iža	42
Mário B e l i c h (Archeologický ústav SAV, Nitra)	
Archeologický výskum na Hričovskom hrade	43
Archäologische Grabung auf der Burg Hričov	45
Mário B e l i c h (Archeologický ústav SAV, Nitra)	
Piata sezónna archeologickej výskumu Lietavského hradu	45
Fünfte Saison der archäologischen Grabung auf der Burg Lietava	46
Mário B e l i c h (Archeologický ústav SAV, Nitra)	
Správa o archeologickom výskume kostola sv. Heleny v obci Stránske	47
Bericht über die archäologische Grabung in der Kirche der hl. Helena in der Gemeinde Stránske	48
Mário B e l i c h (Archeologický ústav SAV, Nitra)	
Archeologicka prospekcia dolného Pohronia	49
Archäologische Prospektion von unterem Grangebiet	51
Jozef Ď u r i š (Archeologický ústav SAV, Nitra)	
Rímskokatolícky Kostol sv. Trojice v Hornej Lehote	53
Römisch-katholische Kirche der hl. Dreifaltigkeit in Horná Lehota	55
Marcela Ď u r i š o v á – Martin H o r v á t – Martin P r i s t á š (Krajský pamiatkový úrad, Košice)	
Poloha Hrádok v Košiciach	55
Flur Hrádok in Košice	56
Kristian E l s c h e k (Archeologický ústav SAV, Nitra)	
Záchranný výskum v areáli Tesco v Malackách	57
Rettungsgrabung im Areal Tesco in Malacky	57
Zdeněk F a r k a š – Igor C h o m a (Archeologické múzeum SNM, Bratislava)	
Tretia etapa zisťovacieho výskumu na hrade Čeklís v Bernolákove	57
Dritte Forschungsgrabungetappe auf der Burg Čeklís in Bernolákovo	59
Eva F o t t o v á (Archeologický ústav SAV, Nitra)	
Prvá sezóna archeologickej výskumu na Hrade Divín	59
Erste Saison der archäologischen Grabung auf der Burg Divín	61
Eva F o t t o v á (Archeologický ústav SAV, Nitra)	
Nová polykulturná lokalita v Dolných Lefantovciach	62
Neue polykulturelle Fundstelle in Dolné Lefantovce	62
Eva F o t t o v á (Archeologický ústav SAV, Nitra)	
Výskum zaniknutého kaštieľa v Komjaticiach	63
Die Grabung des untergegangenen Schlosses in Komjatice	65
Eva F o t t o v á (Archeologický ústav SAV, Nitra)	
Výskum na Samovej ulici v Nitre	66
Grabung auf der Samova-Straße in Nitra	67

Eva F o t t o v á – Mário B i e l i c h (Archeologický ústav SAV, Nitra)	
Nitra hrad – južná pivnica západného krídla biskupského paláca	67
Burg Nitra – südlicher Keller des westlichen Flügels des Bischofspalastes	69
Eva F o t t o v á (Archeologický ústav SAV, Nitra) – Jozef I ž ó f	
Zisťovací výskum klasicistickej kúrie v Čiernom Brode	70
Feststellungsgrabung der klassizistischen Kurie in Čierny Brod	71
Martin F u r m a n (Krajský pamiatkový úrad, Žilina)	
Novoveké nálezy zo Smrečian	71
Neuzeitige Funde aus Smrečany	72
Martin F u r m a n (Krajský pamiatkový úrad, Žilina)	
Základy murovanej stavby v Trstenej	72
Fundamente des gemauerten Baus in Trstená	74
Adam G a š p a r – Michal O n t k o – Noémi P a ž i n o v á (Univerzita Konštantína Filozofa, Nitra)	
Zberové nálezy z Jakubovan	75
Lesefunde aus Jakubovany	76
Milan H a n u l i a k (Archeologický ústav SAV, Nitra) – Robert I v á n (Univerzita Komenského, Bratislava) – Róbert Ö l v e c k y (Archeologický ústav SAV, Nitra)	
Zberové nálezy z Hamuliakova	76
Lesefunde aus Hamuliakovo	77
Eva H o r v á t h o v á (Archeologický ústav SAV, Nitra)	
Nálezy z mladšej doby kamennej z Kendíc	77
Jüngsteinzeitige Funde aus Kendice	78
Eva H o r v á t h o v á (Archeologický ústav SAV, Nitra)	
Štvrtá výskumná sezóna v Prešove na lokalite Chmelové – Tichá Dolina	78
Vierte Grabungssaison auf der Fundstelle Chmelové – Tichá Dolina	79
Eva H o r v á t h o v á – Rastislav H r e h a (Archeologický ústav SAV, Nitra)	
Prieskum a verifikácia archeologickej nálezisk v oblasti Zemplína	79
Begehung und Verifikation von archäologischen Fundorten auf dem Gebiet von Zemplín	83
Matúš H u d á k (Podtatranské múzeum, Poprad)	
Záchranný výskum v obci Lendak	84
Rettungsgrabung in der Gemeinde Lendak	84
Drahoslav H u l í n e k – Daniel K e n d r a l a – Gerhard P a s t i r č á k (Slovenský archeologický a historický inštitút, Bratislava)	
Archeologický výskum na Hrade Beckov	85
Archeologische Grabung auf der Burg Beckov	85
Claus-Michael H ü s s e n (Römisch-Germanische Kommission des DAI, Frankfurt am Main) – Róbert Ö l v e c k y – Ján R a j t á r (Archeologický ústav SAV, Nitra)	
Tretia sezóna výskumu dočasného rímskych táborov vo Vrábľoch	86
Dritte Grabungssaison des temporären römischen Lagers in Vráble	87
Ivan C h e b e n – Michal C h e b e n (Archeologický ústav SAV, Nitra)	
Výskum sídliska v Dvoroch nad Žitavou	88
Grabung auf der Siedlung in Dvory nad Žitavou	89
Ivan C h e b e n – Adrián N e m e r g u t – Marek V o j t e č e k (Archeologický ústav SAV, Nitra)	
Archeologický výskum na stavbe obchodného centra Dituria v Leviciach	89
Archäologische Grabung auf der Baustelle des Einkaufszentrums Dituria in Levice	90
Robert I v á n (Univerzita Komenského, Bratislava) – Róbert Ö l v e c k y (Archeologický ústav SAV, Nitra)	
Archeologický výskum v Závode	90
Archäologische Grabung in Závod	91

Lubomíra K a m i n s k á (Archeologický ústav SAV, Nitra)	
Stredoveký objekt z južného okraja Košíc	92
Mittelalterliches Objekt aus dem südlichen Stadtrand von Košice	93
Anton K a r a b i n o š (Krajský pamiatkový úrad, Prešov)	
Prieskum polohy Dlhé v Medzancoch	93
Erkundigung der Flur Dlhé in Medzany	93
Anton K a r a b i n o š (Krajský pamiatkový úrad, Prešov) – Tatiana H u t y r o v á	
Ojediné nálezy z Lúčky	93
Einzelfund aus Lúčka	94
Anton K a r a b i n o š (Krajský pamiatkový úrad, Prešov) – Marián V i z d a l (Prešovská univerzita, Prešov)	
Výskumná sezóna 2012 v Ražňanoch	94
Grabungssaison 2012 in Ražňany	95
Michal K e r u ľ – Ivana M a l i n k o v á (Vlastivedné múzeum, Hanušovce nad Topľou)	
Výskum na hrade Kapušany	96
Archeologische Grabung auf der Burg Kapušany	97
Mária K o t o r o v á - J e n č o v á (Vlastivedné múzeum, Hanušovce nad Topľou)	
Výskum v Prešove-Šalgovíku	97
Archäologische Grabung in Prešov-Šalgovík	98
Marta K u č e r o v á (Múzeum v Kežmarku, Kežmarok)	
Záchranný výskum v Spišskej Belej	98
Rettungsgrabungen in Spišská Belá	99
Marta K u č e r o v á (Múzeum v Kežmarku, Kežmarok)	
Záchranný výskum na Námestí sv. Mikuláša v Staréj Ľubovni	99
Rettungsgrabung auf dem St. Nikolaus-Platz in Stará Ľubovňa	99
Marta K u č e r o v á (Múzeum v Kežmarku, Kežmarok) – Matúš H u d á k (Podtatranské múzeum, Poprad)	
Predstihový výskum na námestí v Levoči	100
Vorsprungsgrabung auf dem Platz in Levoča	100
Martin K v i e t o k (Stredoslovenské múzeum, Banská Bystrica)	
Záchranné výskumy Stredoslovenského múzea	100
Rettungsgrabungen des Mittelslowakischen Museums	103
Jozef L a b u d a (Slovenské banské múzeum, Banská Štiavnica)	
Pokračovanie v odkrývaní hradnej kaplnky na Starom meste v Banskej Štiavnici	103
Fortsetzung der Aufdeckung der Burgkapelle auf Staré mesto in Banská Štiavnica	104
Róbert M a l ĉ e k (Archeologický ústav SAV, Nitra)	
Záchranný výskum v kaštieli I. Madácha v Dolnej Strehovej	104
Rettungsgrabung im Schloss von I. Madách in Dolná Strehová	107
Róbert M a l ĉ e k (Archeologický ústav SAV, Nitra) – Viktória T i t t o n o v á (Hradné múzeum, Fiľakovo.)	
Výsledky druhej sezóny terénneho výskumu na Dolnom hrade vo Fiľakove	108
Ergebnisse der zweiten Saison der dritten Terraingrabung auf der Burg Dolný Hrad in Fiľakovo	110
Juraj M a l e c (Archeológia Zemplín, Michalovce) – Lýdia G a č k o v á (Zemplínske múzeum, Michalovce)	
Výskum sídliskových objektov v Kašove	111
Grabung der Siedlungsobjekte in Kašov	112
Ivana M a l i n k o v á (Vlastivedné múzeum, Hanušovce nad Topľou)	
Dve sezóny výskumu v Bardejove	112
Zwei Grabungssaisonen in Bardejov	113

Ivana M a l i n k o v á (Vlastivedné múzeum, Hanušovce nad Topľou)	
Archeologický výskum v Jarovniciach	113
Archäologische Grabung in Jarovnicae	114
Ivana M a l i n k o v á (Vlastivedné múzeum, Hanušovce nad Topľou)	
Výskum v Lipanoch	114
Grabung in Lipany	114
Ivana M a l i n k o v á – Kamil Š v a ř a (Vlastivedné múzeum, Hanušovce nad Topľou)	
Archeologický výskum na hrade Šebeš	114
Archeologische Grabung auf der Burg Šebeš	116
Dana M a r k o v á – Václav F u r m á n e k (Archeologický ústav SAV, Nitra)	
Lokalita kyjatickej kultúry v Hnúšti	117
Fundstelle der Kyjatice-Kultur in Hnúšťa	118
František Ž á k M a t y a s o w s z k y – Ladislav C h m e l o – Bohuslav Š e b e s t a –	
Andrej Ž i t ď a n (Archeologická Agentúra, Bratislava)	
Záchranný archeologický výskum na trase Diaľnice D1 – Jánovce-Jablonov	118
Archäologische Rettungsgrabung auf der trasse der Autobahn D1 Jánovce-Jablonov	124
Vladimír M i t á š – Václav F u r m á n e k (Archeologický ústav SAV, Nitra)	
Výskum pohrebiska pilinskej a kyjatickej kultúry v Cinobani	125
Grabung auf dem Gräberfeld der Pilinjer- und Kyjatice-Kultur in Cinobaňa	126
Adrián N e m e r g u t – Ján B e l j a k (Archeologický ústav SAV, Nitra)	
Archeologický výskum areálu Kubíniorského kaštieľa vo Vyšnom Kubíne	126
Archäologische Grabung im Areal des Kubínyi-Schloss in Vyšný Kubín	127
Ladislav O l e x a (Archeologický ústav SAV, Nitra)	
Tridsiašiesta etapa výskumu v Nižnej Myšli	128
Sechsunddreißigste Grabungsetappe in Nižna Myšľa	129
Karol P i e t a – Miriam J a k u b č i n o v á – Zbigniew R o b a k – Terézia V a n g ľ o v á	
(Archeologický ústav SAV, Nitra)	
Výskum včasnostredovekej aglomerácie Bojná	129
Grabung der frühmittelalterlichen Agglomeration in Bojná	134
Peter R o t h (Podtatranské múzeum, Poprad)	
Náhodný nález v Spišskom Bystrom	135
Zufallsfund in Spišské Bystré	135
Rastislav R u s n á k (Archeologický ústav SAV, Nitra)	
Výskum v Košiciach na Baštovej ulici	135
Grabung in Košice auf der Straße Baštová	136
Matej R u t t k a y Archeologický ústav SAV, Nitra) – Joachim H e n n i n g (J. W. Goethe-Universität, Frankfurt am Main) –	
Peter B e d n á r – Jozef E l g y ü t t (Archeologický ústav SAV, Nitra)	
Výsledky výskumu včasnostredovekého hradiska a pohrebiska v Bíni v rokoch 2011–2012	137
Resultate der Ausgrabung des frühmittelalterlichen Burgwalls und des Gräberfeldes in Bína in den Jahren 2011–2012	139
Marián S a m u e l (Archeologický ústav SAV, Nitra)	
Záchranný výskum pri Kostole Narodenia Panny Márie vo Veľkých Chyndiciach	140
Rettungsgrabung bei der Kirche der Geburt der Jungfrau Maria in Veľké Chyndice	143
Marián S a m u e l (Archeologický ústav SAV, Nitra)	
Záchranný výskum pri Kostole Preblahoslavenej Panny Márie vo Vrábloch	144
Rettungsgrabung bei der Kirche der Seligen Jungfrau Maria in Vráble	146

Marián Š a m u e l (Archeologický ústav SAV, Nitra)	
Nález fragmentu novovekého džbánu z Vrábiel	147
Fund eines neuzeitlichen Krugfragments aus Vráble	148
Marián Š a m u e l (Archeologický ústav SAV, Nitra) – Danka M a j e r č í k o v á (Kysucké múzeum, Čadca) –	
Martin F u r m a n (Krajský pamiatkový úrad, Žilina)	
Revízny výskum zaniknutého stredovekého kostola v Radoli-Koscelisku	148
Revisionsgrabung der untergegangenen mitelalterlichen Kirche in Radoľa-Koscelisko	151
Mária Š l o b o d o v á (Lubovnianske múzeum – hrad v Starej Lubovni)	
Predbežné zhodnotenie výsledkov záchranného výskumu v Hniezdnom	153
Durchlaufende Auswertung der Ergebnisse der Rettungsgrabung in Hniezdne	153
Mária Š l o b o d o v á (Lubovnianske múzeum – hrad v Starej Lubovni)	
Záchranný archeologický výskum v Kostole sv. Michala v Lesnici	153
Archäologische Rettungsgrabung in der Kirche des hl. Michael in Lesnica	153
Mária Š l o b o d o v á (Lubovnianske múzeum – hrad v Starej Lubovni)	
Záchranný archeologický výskum v Pamiatkovej rezervácii Podolíneč	154
Archäologische Rettungsgrabung im Denkmalschutzgebiet Podolíneč	154
Barbara Z a j a c o v á (Archeologický ústav SAV, Nitra)	
Záchranný výskum v Žiline-Bánovej	154
Rettungsgrabung in Žilina-Bánová	156
Ondrej Ž a á r (Univerzita Konštantína Filozofa, Nitra) – Ľubica B l a š k o v á –	
Martin V l a č i k y (Štátny geologický ústav Dionýza Štúra, Bratislava)	
Povrchové prieskumy na dolnom Považí	156
Oberflächenbegehungen auf dolné Považie	158

Mapa 1. Mapa lokalit k prehľadu archeologických výskumov a nále佐v na Slovensku v roku 2012 (číslovanie nále佐k zodpovedá poradovým číslam v tabuľke na s. 12 – 14).
 Karte 1. Karte der Fundorte zur Übersicht von archäologischen Grabungen und Funden in der Slowakei im Jahre 2012 (Nummerierung von Fundstellen entspricht den laufenden Zahlen in der Tabelle auf S. 12 – 14).

Prehľad slovenských lokalít, na ktorých sa v roku 2012 uskutočnili výskumy alebo zistili archeologické objekty, nálezy a pod. (poradové čísla zodpovedajú číslam na mape 1).

Poradové číslo	Obec (lokalita)	Okres	Datovanie lokalít, objektov, náleزوv									Príspevok na strane	
			pravék	doba			stredovek			novovek	bez možnosti datovania		
				paleolit a mezolit	neolit	eneolit	bronzová	halštatská	laténska	římska a sťahovania národotv.			
103	Banka	Piešťany	*									156	
104	Banská Bystrica	Banská Bystrica						*			*	100, 101	
1	Banská Štiavnica	Banská Štiavnica								*	*	103	
2	Bardejov	Bardejov						*			*	112	
3	Beckov	Nové Mesto nad Váhom						*			*	85	
4	Bernolákov	Senec	*		*					*		57	
5	Bíňa	Nové Zámky							*			137	
6	Bojná	Topoľčany							*	*		129	
7	Bratislava, časť Rusovce	Bratislava V						*				23	
8	Brehov	Trebišov	*	*	*		*	*	*	*	*	80	
9	Breznička	Poltár			*	*			*			36	
10	Bzince pod Javorinou	Nové Mesto nad Váhom	*									156	
11	Cejkov	Trebišov					*	*		*	*	80	
12	Cinobaňa	Poltár			*							125	
13	Čata	Levice	*							*		49	
14	Čierny Brod	Galanta						*			*	70	
15	Divín	Lučenec			*				*		*	59	
16	Dolany	Levoča	*	*	*		*			*	*	121	
17	Dolná Strehová	Veľký Krtíš									*	104	
18	Dolné Lefantovce	Nitra		*	*	*	*	*	*			62	
19	Drňa	Rimavská Sobota			*				*			36	
20	Dvorníky	Hlohovec	*									157	
21	Dvory nad Žitavou	Nové Zámky		*	*					*	*	88	
22	Filakovo	Lučenec			*	*				*	*	108	
23	Hajnáčka	Rimavská Sobota			*	*			*		*	37	
24	Hamuliakovo	Senec								*	*	76	
25	Hlohovec	Hlohovec	*									157	
26	Hniezdne	Stará Ľubovňa									*	153	
27	Hnúšťa	Rimavská Sobota				*						117	
28	Hodejov	Rimavská Sobota		*	*			*		*	*	37	
29	Horná Lehota	Dolný Kubín									*	53	
30	Hričov	Žilina	*						*		*	43	
31	Hronovce	Levice	*	*								49	
32	Iža	Komárno						*				41	
33	Jakubovany	Liptovský Mikuláš					*					75	

Poradové číslo	Obec (lokalita)	Okres	Datovanie lokalít, objektov, nálezov									Príspevok na strane	
			pravek	paleolit a mezolit			doba		stredovek		novovek		
				neolit	eneolit	bronzová	halštatská	laténska	rímska a sťahovania národov	stredovek	6.-9. storočie	10.-12. storočie	13.-16. storočie
34	Jarovnice	Sabinov							*		*		113
35	Jestice	Rimavská Sobota							*				37
36	Kamenín	Nové Zámky	*										49
37	Kamenný Most	Nové Zámky								*		*	49
38	Kapušany	Prešov							*		*	*	96
39	Kašov	Trebišov		*									111
40	Kendice	Prešov		*									77
41	Klčov	Levoča		*	*	*	*	*					121
42	Komjatice	Nové Zámky									*		63
43	Košice	Košice I				*			*			*	24, 55, 135
44	Košice, časť Juh	Košice IV								*	*		92
45	Kuzmice	Trebišov	*		*	*	*		*			*	80
46	Lendak	Kežmarok								*		*	84
47	Lesnica	Stará Ľubovňa										*	153
48	Levice	Levice										*	89
49	Levoča	Levoča							*	*	*	*	100, 119
50	Lietava	Žilina							*		*	*	45
51	Lipany	Sabinov							*			*	114
52	Lovinobaňa, časť Uderiná	Lučenec			*				*			*	35
53	Luboreč	Lučenec				*						*	35
54	Lučenec, časť Opatová	Lučenec		*	*				*			*	35
55	Lúčka	Levoča									*	*	93
56	Lúka	Nové Mesto nad Váhom	*										158
57	Lupoč	Lučenec										*	35
58	Malá nad Hronom	Nové Zámky	*										50
59	Malacky	Malacky				*						*	57
60	Málinec	Poltár			*							*	36
61	Malý Lapáš	Nitra		*	*	*							15
62	Medzany	Prešov	*	*		*	*					*	93
63	Mučín, časť Telka	Lučenec				*							35
64	Nána	Nové Zámky	*		*				*	*			50
65	Nemešany	Levoča				*			*				123
66	Nitra, časť Staré Mesto	Nitra				*	*		*	*	*	*	30, 66, 67
67	Nižná Myšľa	Košice okolie				*							128
68	Nová Baňa	Žarnovica							*			*	33
69	Očkov	Nové Mesto nad Váhom	*										158
70	Ozdín	Poltár			*							*	36
71	Podhradík	Prešov	*						*			*	114

Poradové číslo	Obec (lokalita)	Okres	Datovanie lokalít, objektov, nálezov										Príspevok na strane	
			pravek	doba			stredovek			novovek	bez možnosti datovania			
				paleolit a mezolit	neolit	eneolit	bronzová	halštatská	latenská					
72	Podolie	Nové Mesto nad Váhom	*	*									158	
73	Podolíneč	Stará Ľubovňa									*		154	
74	Pohronský Ruskov	Levice									*		51	
75	Poniky	Banská Bystrica							*		*		22	
76	Prešov, časť Solivar	Prešov							*				78	
77	Prešov, časť Šalgovík	Prešov			*	*							97	
78	Radoľa	Kysucké Nové Mesto	*								*		148	
79	Ražňany	Sabinov		*					*		*		94	
80	Rybník	Levice			*	*							19	
81	Santovka	Levice				*							15	
82	Smrečany	Liptovský Mikuláš							*		*		71	
83	Spišská Belá, časť Strážky	Kežmarok									*		98	
84	Spišské Bystré	Poprad									*		135	
85	Spišský Hrhov	Levoča					*						120	
86	Stará Ľubovňa	Stará Ľubovňa									*		99	
87	Staré Hory	Banská Bystrica									*	*	102	
88	Stránske	Žilina									*	*	47	
89	Šiatorská Bukovinka	Lučenec			*	*					*	*	35	
90	Širkovce	Rimavská Sobota			*	*					*		37	
91	Šurice	Lučenec			*	*			*		*		36	
92	Trstená	Tvrdošín										*	72	
93	Veľké Chyndice	Vráble							*		*		140	
94	Víglaš, časť Pstruša	Detva	*						*	*			34	
95	Vinné	Michalovce							*		*	*	27	
96	Vráble	Nitra	*	*	*	*			*	*			17, 86, 144, 147	
97	Vyšný Kubín	Dolný Kubín				*							126	
98	Závod	Malacky					*	*	*	*			90	
99	Zemplín	Trebišov	*	*	*	*	*	*			*		81	
100	Zvolen	Zvolen			*	*	*				*	*	31, 40	
101	Žarnovica	Žarnovica									*	*	32	
102	Žilina, časť Bánová	Žilina				*							154	

OBJEKT BADENSKEJ KULTÚRY V MALOM LAPÁŠI

Juraj Bartík

Maľý Lapáš (okr. Nitra), intravilán, poloha Jágerská kúria, záchranný výskum vyvolaný výstavbou rodinného domu, sídlisko neopevnené, mladšia doba kamenná, želiezovská skupina, neskora doba kamenná, badenská kultúra. Uloženie nálezov: Slovenské národné múzeum – Archeologické múzeum, Bratislava.

Na parcele 484/39 bola odkrytá plocha 510 m². Ojediné črepy želiezovskej skupiny a limnosilicitovalce sa nachádzali v ornici. Objekt 1/2012 zistený po odstránení humusu mal v priereze tvar presýpacích hodín, najväčšie rozmery v oblasti dna oválneho pôdorysu boli 165 x 150 cm. Dno sa nachádzalo v hĺbke 110–130 cm od súčasného povrchu (obr. 1: 1). Zásyp bol nehomogénny, svetlohnedý, premiešaný s hrudkami tmavočervenej mazanice prechádzajúcej do tvrdej prepálennej štruktúry z mazanicových hrúd a keramiky. Prepálená hlina tvorila šikmé zásypové vrstvy klesajúce zo severnej na južnú stranu. V hĺbke 50–70 cm od povrchu, sa približne v strede jamy našiel temer nepoškodený džbán (obr. 1: 2). V hĺbke 80 cm sa nachádzali črepy z rozmernej zdobenej zásobnice a v juhovýchodnej časti, nad dnom bola uložená roztlačená, úplná zásobnica hrncovitého tvaru (obr. 1: 3). Ostatné nálezy pozostávajú z črepov prevažne hrubostenných nádob o hmotnosti 24,5 kg a mazanice o hmotnosti 7 kg. Datovanie objektu na základe keramiky: eneolit, klasický stupeň badenskej kultúry. Ojediné fragmenty neolitickej a eneolitickej keramiky zozbierané na okolitých parcelách nedovoľujú spoľahlivé závery o plošnom rozsahu osady.

OBJEKT DER BADENER KULTUR IN MALÝ LAPÁŠ. Malý Lapáš (Bez. Nitra), Intravillan, Flur Jágerská kúria, Rettungsgrabung, unbefestigte Siedlung, jüngere Steinzeit, Želiezovce-Gruppe, Spätsteinzeit, Badener Kultur. Deponierung der Funde: Slowakisches Nationalmuseum – Archäologisches Museum, Bratislava. Auf der Fläche von 510 m² wurden vereinzelte Scherben der Želiezovce-Gruppe und eine Limnosilizit-Klinge gefunden. Es wurde das Objekt 1/2012 mit ovalem Grundriss und Querschnitt in der Form einer Sanduhr durchforscht. Die Verschüttung war inhomogen, die Erde war mit Lehmverputzklumpen und Keramik vermischt. Das Objekt wird aufgrund der Keramik ins Äneolithikum, in die klassische Phase der Badener Kultur datiert (Abb. 1: 1–3).

VÝSKUM OPEVNENÉHO SÍDLISKA ZO STARŠej DOBY BRONZOVEJ V SANTOVKE¹

Jozef Bátor - Martin Bača - Peter Tóth

Santovka (okr. Levice), intravilán, poloha Travnec v eratínovej lome III, systematický výskum, opevnené sídlisko zo staršej doby bronzovej (hatvanská, maďarovská a severopanónska kultúra). Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Nálezisko je situované v miestnej časti Malinovec (predtým Maďarovce) na travertíne kope, nachádzajúcej sa južne od cesty spájajúcej Santovku s Demandicami, približne 50 m severne od potoka Búr a 40 m západne od oplotenia areálu kúpaliska. Prevažná časť lokality bola zničená vyše pol storočia trvajúcou fažbou travertínu. Na zachovanej, juhovýchodnej časti, lokality sa nachádzajú v súčasnosti postavené a čiastočne využívané rekreačné chaty. Opevnené sídlisko zo staršej doby bronzovej sa rozprestiera na ploche 40 x 70 m a jeho zachovaná rozloha činí približne 0,32 ha. Pôvodná šírka mohla dosahovať 80 m s rozlohou cca 0,6 ha.

V roku 2012 pokračoval archeologický výskum pre vedecké a dokumentačné účely. Výskum nadviazal na sondáž z roku 2011 vo vrcholovej časti travertíne kopy, kde bolo vyhlíbených päť sond (Bátor/Bača 2016).

Cieľom výskumu bolo preskúmanie ďalších obydlí hatvanskej a maďarovsko-severopanónskej kultúry ako i spresniť ich vzájomnú stratigrafickú pozíciu. Sondy boli prehlbované po mechanických vrstvach o hrúbke 10–20 cm v závislosti od charakteru kontextových situácií. V niektorých prípadoch, napr. pri superpozícii podlám obydlí, bola sonda na nasledujúcu úroveň prehlíbená metódou prirodzených vrstiev.

¹ Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA č. 1/0411/16.

Kvôli lepšiemu pochopeniu jednotlivých terénnych situácií sa pristúpilo k rezom archeologických kontextov. V prípade potreby bola zemina zo sond preosievaná. Z vybraných archeologických situácií boli odoberané vzorky (každá o objeme cca 30 l) na archeobotanické analýzy.

Tak ako v predchádzajúcich výskumných sezónach, aj v roku 2012 sa vďaka tellovému charakteru osídlenia podarilo zachytiť a zdokumentovať viaceré dôležité stratigrafické pozorovania. V hĺbke 40 cm od povrchu sa opäťovne vyrysovala tenká biela, nie úplne kompaktná vrstva travertínovej drviny. Nad ňou, resp. na nej, sa nachádzali väčšie či menšie lomové kamene, ktoré aj keď nevytvárali pravidelné štruktúry, evidentne súviseli so stavbami s kamennými podmurovkami pre ľahšie stavby z najmladšieho horizontu osídlenia na nálezisku. V tejto vrstve sa našla bočnica typu Füzesabony z parohoviny, ktorá svojím charakterom zapadá do tzv. kosziderského horizontu (BA3/BB1), t. j. do záveru staršej doby bronzovej.

V sondách sa ďalej podarilo zachytiť a preskúmať časť priekopy hatvanskej kultúry, ktorá nielen prekrývala, ale dolnou hrotitou časťou porušila dlážku domu hatvanskej kultúry. Črepový materiál získaný z priestoru spodného domu hatvanskej kultúry možno datovať do staršej fázy hatvanskej kultúry. Na takéto včasné datovanie poukazuje aj prítomnosť keramiky nagyrévskeho charakteru. Týmto sa vôbec po prvýkrát na území Slovenska podarilo stratigraficky doložiť existenciu staršej fázy hatvanskej kultúry a vyplniť tak doteraz existujúci hiát v osídlení Poiplia. Doterajšie poznatky sa opierali o stratigrafiu pozorovanú A. Točíkom (1961, 17–42) v 50-tych rokoch 20. stor. na viacvrstvom sídlisku v Malých Kosihách, ktorá ukázala, že tam na neskoroeneolitickej vrstve kultúry Kosihy-Čaka/Makó nasadala vrstva mladej až neskorej fázy hatvanskej kultúry. Podobnú chronologickú následnosť preukázali aj stratigrafické pozorovania pri výskume najstaršej hatvansko-únetickej priekopy v areáli opevneného sídliska vo Vrábľoch, poloha Fidvár (Točík 1986, 466–468). Odkrytie hatvanskej priekopy mení zásadne doterajšiu predstavu, že sídlisko v Santovke bolo opevnené iba v období maďarovsko-severopanónskej kultúry. Pozoruhodné je, že mladšia priekopa maďarovsko-severopanónskej kultúry kopírovala priebeh staršej hatvanskej priekopy s tým, že bola pred ňou predsunutá cca 10 m v smere severnom a severovýchodnom, kde bola zahlbená (zasekaná) do travertínového podložia. Možno teda konštatovať, že v období maďarovsko-severopanónskej kultúry bol areál opevneného sídliska v Santovke rozšírený v smere severnom a severovýchodnom.

Literatúra

- Bátora/Bača 2016 – J. Bátora/M. Bača: Štvrtá výskumná sezóna na eponymnej lokalite maďarovskej kultúry v Santovke. AVANS 2011, 2016, 24.
 Točík 1961 – A. Točík: Stratigraphie auf der befestigten Ansiedlung in Malé Kosihy, Bez. Štúrovo. In: Kommission für das Äneolithikum und die ältere Bronzezeit. Nitra 1958. Bratislava 1961, 17–42.
 Točík 1986 – A. Točík: Opevnené sídlisko zo staršej doby bronzovej vo Vrábľoch. Slov. Arch. 34, 1986, 463–474.

GRABUNG DER BEFESTIGTEN SIEDLUNG AUS DER ÄLTEREN BRONZEZEIT IN SANTOVKA. Santovka (Bez. Levice), Intravillan, travertínový lom III (Travertinsteinbruch III), systematische Grabung, befestigte Siedlung aus der älteren Bronzezeit (Hatvan-Kultur, Maďarovce-Kultur, Nordpannonische-Kultur). Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der SAW, Nitra. Im Jahr 2012 setzte die systematische archäologische Grabung der befestigten Siedlung aus der älteren Bronzezeit fort. Sie knüpfte an die Sondierung aus dem Jahr 2011 an, die am Gipfel der Travertinmasse durchgeführt wurde (Bátora/Bača 2016). Das Ziel der Grabung war die Überprüfung von weiteren Siedlungen der Hatvan-Kultur und Maďarovce-Nordpannonische-Kultur und die Konkretisierung ihrer gegenseitigen stratigraphischen Lage. Dank Tell-Charakter der Siedlung ist es gelungen, mehrere wichtige stratigraphische Beobachtungen aufzufassen. In der Tiefe von 40 cm unter der Oberfläche wiederzeichnete sich eine dünne weiße, nicht völlig kompakte Schicht von Travertinschutt. Auf der Schicht befanden sich Bruchsteine, die keine regelmäßigen Strukturen bildeten, trotzdem aber mit den Steinuntermauerungsbauten aus dem jüngsten Horizont der Besiedlung auf dem Fundort zusammenhingen. In dieser Schicht wurde ein Bogenknebel aus Geweih des Füzesabony-Typs gefunden, dessen Charakter in den sog. Koszider-Horizont hineinpasst (BA3/BB1).

In den Schnitten ist es gelungen auch einen Teil des Grabens der Hatvan-Kultur durchzuforschen, der mit seinem verspritzten unteren Teil das Pflaster des Hauses der Hatvan-Kultur beschädigte. Das aus dem Raum des unteren Hauses gewonnene Scherbenmaterial wird in die ältere Phase der Hatvan-Kultur datiert. Dadurch konnte man auf unserem Gebiet zum ersten Mal überhaupt die Existenz der älteren Phase der Hatvan-Kultur nachweisen und somit den bis jetzt existierenden Hiat in der Besiedlung des Eipel-Gebiets nachzuweisen. Die bisherigen Erkenntnisse stützten sich an die von A. Točík (1961, 17–42)

untersuchte Stratigraphie, die in den 50er Jahren des 20. Jhs. auf der mehrschichtigen Siedlung in Malé Kosihy durchgeführt wurde. Eine ähnliche Stufenfolge zeigten auch die stratigraphischen Beobachtungen bei Grabungen des ältesten hatvan-aunjetitzer Grabens im Areal der befestigten Siedlung Fidvár in Vráble (Točík 1986, 466–468). Die Aufdeckung des Hatvan-Grabens verändert grundsätzlich die bisherige Vorstellung, dass die Siedlung in Santovka nur in der Zeit der Maďarovce-Nordpannonische-Kultur befestigt war. Der jüngere Graben der Nordpannonische-Kultur kopierte den Verlauf des älteren Hatvan-Grabens so, dass er vor ihm ca. 10 m in die nördliche und nordöstliche Richtung vorgeschoben war.

VÝSKUM OHRADENÉHO SÍDLISKA Z MLADŠEJ DOBY KAMENNEJ VO VRÁBLOCH²

Jozef Bátora – Martin Furholt – Knut Rassmann – Peter Tóth

V rábľe (okr. Nitra), extravilán, poloha V e ľ k ē L e h e m b y, zisťovací výskum, ohradené sídlisko z neolitu (želiezovská skupina), ojedinele nálezy z eneolitu, doby bronzovej, doby rímskej a stredoveku. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Lokalita leží na ľavej terase Kováčovského potoka. Nachádza sa južne od mesta Vráble, východne od cesty spájajúcej Žitavce s Vráblami. Rozloha ohradeného areálu priekopou a palisádou predstavuje približne 14,7 ha.

V roku 2012 bol v areáli ohradenej osady uskutočnený zisťovací výskum, ktorý nadviazal na výsledky výskumu v roku 2010, kedy bola sondou prerezaná priekopa ohrady a s ňou paralelne prebiehajúci palisádový žlab. Materiál získaný zo sondáže umožnil datovanie do obdobia stredného neolitu (Bátora a kol. 2015, 26–29). Dôležitým východiskom boli výsledky veľkoplošných geofyzikálnych meraní, ktoré sa uskutočnili v rokoch 2009–2011 na ploche o rozlohe viac než 120 ha (Bátora a kol. 2009, Abb. 3, 4; 2012, 112–116, Fig. 3). Na ich základe zhotovený plán geofyzikálnych meraní ukázal, že tak v ohradenom areáli ako aj mimo neho sa nachádza neobvykle veľký počet dlhých neolitických domov (doteraz bolo identifikovaných 315 pôdorysov stavieb). Týmto počtom a rozlohou vyše 41 ha sa lokalita Vráble v polohe Veľké Lehemy zaraďuje medzi najväčšie sídliská kultúry s mladšou lineárной keramikou na celom území jej rozšírenia (Furholt a kol. 2014). Sídlisko z obdobia neolitu pozostáva z troch areálov, z ktorých prvé dva sa nachádzajú južne od Kováčovského potoka a jeden sa rozprestiera severne od neho: 1 – samotný ohradený areál, ktorý má tvar nepravidelného oválu o rozlohe takmer 15 ha a vedie do neho päť vstupov (4 na južnej a 1 na severnej strane); 2 – neohradený areál sídliska, ktorý sa rozprestiera na južnom (ľavom) brehu Kováčovského potoka a má rozlohu 14,5 ha; 3 – neohradený areál sídliska, ktorý leží na severnom (pravom) brehu Kováčovského potoka a má rozlohu 12 ha.

Ambíciou archeologickej výskumu v roku 2012 nebolo odkrytie celého pôdorysu domu, ale zistenie potenciálu lokality pre ďalšie bádanie a získanie relevantného datovacieho materiálu. Dôležité bolo aj objasnenie, či ide na sídlisku o jednofázovú alebo viacfázovú zástavbu, ako napr. v prípade Štúrova (Pavúk 1994, 181–260), kde bola pozorovaná vzájomná superpozícia viacerých dlhých domov na tom istom mieste.

Samotným výkopovým prácam predchádzala podrobňáca príprava vo forme systematického povrchového prieskumu v severnej časti fortifikácie a vrtov ručným pedologickým vrtákom situovanými na rôznych miestach v rámci ohradeného areálu osady. Vymapovanie hustoty keramických nálezov získaných z povrchovej prospekcii poukazuje na ich koncentráciu v okolí stavebných jám pozdĺž dlhých domov a odraža vysokú mieru pôdnej erozie na lokalite. Zo zberu pochádza prevažne materiál, ktorý je datovateľný do obdobia stredného neolitu. Ojedinele boli nachádzané fragmenty keramiky z eneolitu, doby bronzovej, doby rímskej a stredoveku. Zároveň so systematickým povrchovým prieskumom boli realizované aj vrty ručným pedologickým vrtákom, ktoré ukázali, že anomálie viditeľné na mape geomagnetických meraní predstavujú stavebné jamy, ktoré siahajú do hĺbky max. 100 cm od súčasného povrchu.

Ked' sa vyhodnotili výsledky systematickej povrchovej prospekcii a pedologických vrtov, ako najperspektívnejší sa pre výskum ukázal priestor domu 39. V južnej časti domu boli vyhlbené dve sondy o veľkosti 5 x 20 m, ktoré boli orientované v smere ZSZ-VJV. Po stiahnutí ornice sa v hlbke 60 cm zreteľne vyrysovali iba stavebné jamy vo východnej a západnej časti oboch sond (viditeľné už na mape geofyzikálnych meraní). Kolové jamy sa v priestore medzi nimi rysovali iba veľmi nejasne, preto sa pristúpilo

² Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA č. 1/0411/16.

k zniženiu plochy o ďalších 15 cm. Erózia do tejto hĺbky nezasiahla a tak sa kolové jamy rysovali oveľa zreteľnejšie. Ich priemer a hĺbka boli odlišné. Nosné a podporné koly nachádzajúce sa v interiéri stavby boli väčšie a ich priemer sa pochyboval od 43 do 86 cm. Ich maximálna hĺbka dosahovala cca 40 cm. Koly umiestnené priamo v stene boli menšie a ich priemer dosahoval cca 40 cm a maximálna hĺbka bola 20 cm. Časť kolov sa v dôsledku pôdnej erózie nezachovala. Dom mal šírku 6,8–7 m. Usporiadanie kolových jám (bez stôp superpozície) poukazuje na jednofázovú konštrukciu. Situácia v tomto smere je vo Vrábľoch odlišná od Štúrova, kde bolo doložené viacnásobné prekrytie domov (Pavúk 1994, 24–50, 181–260).

V uvedených dvoch pozdĺžnych stavebných jamách, ktoré lemovali steny domu a mali nepravidelné dno, sa nachádzal pomerne početný črepový materiál (váži cca 14 kg). Na jeho základe bolo možné dom datovať do počiatku želiezovskej skupiny. Keramický materiál je veľmi dobre porovnatelný s materiálom z ostatných známych sídlisk z tohto obdobia. Objavili sa v ňom aj viaceré prvky, svedčiace o nadregionálnych kontaktoch. Ide napríklad o keramiku zdobenú rytmími pásmi, ktoré sú vyplnené vpichmi. Môžu poukazovať na kultúrne kontakty v smere južnom a východnom, s kultúrou Vinča a kultúrou s východnou lineárной keramikou (Pavúk 1969, Abb. 56; Vaday/Bánffy a kol. 1999, 5–7, 9–11. tabuľka), ale aj na kontakty v smere západnom, s územím Moravy a Čiech (Lička 2011, tab. 80; Pavlú/Zápotocká 2007, obr. 9). Prípadne môže ísť o zriedkavý spôsob výzdoby v rámci želiezovskej skupiny (J. Pavúk, ústna informácia). Čo sa týka štiepanej industrie, pri výskume domu 39, boli nájdené iba štyri kusy. Z brúsenej industrie neboli nájdené ani jeden fragment alebo celý kus. Táto situácia je veľmi podobná situácii pozorovanej na sídlisku kultúry s mladšou lineárной keramikou v Štúrove, kde bol podobne zistený nízky počet kamenných nástrojov (Pavúk 1994, 119). Z výplní stavebných jám boli odobrané vzorky pôdy na archeobotanické analýzy. Zvieracie kosti sa v súčasnosti nachádzajú na archeozoologickej analýze. Niekoľko fragmentov z nich bolo odobratých na absolútne datovanie metódou C¹⁴.

Literatúra

- Bátora a kol. 2009 – J. Bátora/B. Eitel/S. Hecht/A. Koch/K. Rassmann/G. Schukraft/K. Winkelmann: Fidvár bei Vráble (Kr. Nitra, Südwestslowakei). Untersuchungen auf einem äneolithisch-frühbronzezeitlichen Siedlungshügel. Germania, 2009, roč. 87, č. 1, 1–21.
- Bátora a kol. 2012 – J. Bátora/A. Behrens/J. Gresky/M. Ivanova/K. Rassmann/P. Tóth/K. Winkelmann: Tie rise and decline of the Early Bronze Age settlement Fidvár near Vráble, Slovakia. In: J. Kneisel/W. Kirleis/M. Dac Corso/N. Taylor/V. Tiedtke (eds.): Collapse or Continuity? Environment and development of Bronze Age human landscapes. Kiel 2012, 111–129.
- Bátora a kol. 2015 – J. Bátora/C.-M. Hüßen/R. Ölvecky/J. Rajtár/K. Rassmann/P. Tóth/K. Winkelmann: Výsledky archeologického výskumu a prieskumu vo Vrábľoch. AVANS 2010, 2015, 26–29.
- Furholt a kol. 2014 – M. Furholt/J. Bátora/I. Cheben/H. Kroll/K. Rassmann/P. Tóth: Vráble-Veľké Lehemy: eine Siedlungsgruppe der Linearkeramik in der Südwestslowakei Vorbericht über die Untersuchungen der Jahre 2010 und 2012 und Deutungsansätze. Slov. Arch. 62, 2014, 227–266.
- Lička 2011 – M. Lička: Osídlení kultury s lineární keramikou v Kosoři, okr. Praha-západ. Praha 2011.
- Pavlú/Zápotocká 2007 – I. Pavlú/M. Zápotocká (ed.): Archeologie pravěkých Čech 3: Neolit. Praha 2007.
- Pavúk 1969 – J. Pavúk: Chronologie der Želiezovce-Gruppe. In: Slov. Arch. 17, 1969, 269–367.
- Pavúk 1994 – J. Pavúk: Štúrovo. Ein Siedlungsplatz der Kultur mit Linearkeramik und der Želiezovce-Gruppe. Nitra 1994.
- Vaday/Bánffy a kol. 1999 – A. Vaday/E. Bánffy/F. Gogáltan/F. Horváth/A. Nagy/K. T. Biró/L. Bartosiewicz: Kompolt-Kistér: Újkőkori, bronzkori, szarmata és avar lelőhely. Leletmentő ásatás az M3-as autópálya nyomvonalán. Eger 1999.

GRABUNG EINER UMFASSTEN SIEDLUNG AUS DER JUNGSTEINZEIT IN VRÁBLE. Vráble (Bez. Nitra), Flur Veľké Lehemy, Feststellungsgrabung, umfasste neolithische Siedlung (Želiezovce-Gruppe), vereinzelte Funde aus dem Äneolithikum, Bronzezeit, römischen Kaiserzeit und Mittelalter. Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der SAW, Nitra.

Im Jahr 2012 wurde im Areal der umfassten Siedlung eine Feststellungsgrabung realisiert, welche auf die Ergebnisse der Grabung aus dem Jahr 2010 anknüpfte. Im Jahr 2010 wurden der Graben, und die mit ihm parallel durchlaufende Palisadentalmulde mit einem Schnitt durchgetrennt. Das durch die Sondierung gewonnene Material ermöglichte die Datierung in die Zeit des mittleren Neolithikums (Bátora et al. 2015, 26). Ein wichtiger Ausgangspunkt waren die Ergebnisse aus den großflächigen geophysikalischen Messungen in den Jahren 2009–2011 auf einer Fläche von mehr als 120 Hektaren (Bátora et al. 2009, Abb. 3, 4; 2012, 112–116, Abb. 3). Diese zeigten, dass innerhalb und außerhalb des Areals sich eine außergewöhnlich große Anzahl von neolithischen Häusern befindet (bis jetzt wurden 315 Bautengrundrisse identifiziert). Mit dieser Anzahl und Umfang von mehr als 41 Hektaren rechnet man die Fundstelle in Vráble zwischen

die größten Siedlungen der Kultur mit jünger Linearbandkeramik auf dem ganzen Gebiet ihrer Verbreitung (Furholz et al. 2014).

Die Ambitionen der archäologischen Grabung war nicht die Aufdeckung des gesamten Hausgrundrisses, sondern die Feststellung des Potenzials der Lage für weitere Forschungen und Gewinnung von relevantem Datierungsmaterial. Wichtig war auch die Aufklärung, ob es sich bei der Siedlung um eine einphasige oder mehrphasige Bebauung handelt, wie z. B. im Fall Štúrovo (Pavúk 1994, 181–260).

Vor den Ausschachtungsarbeiten realisierte man ausführliche Vorbereitungen in der Form einer systematischen Oberflächenbegehung im nördlichen Teil der Fortifikation und Bohrungen mit pedologischem Handbohrer, welche an verschiedenen Stellen des umfassten Areals situiert wurden. Die Auswertung der Ergebnisse zeigte den Raum des Hauses 39 als am meisten perspektiv für archäologische Ausgrabungen. Nach dem Entfernen des Ackerbodens wurden in zwei Schnitten, in der Tiefe von 60 cm, nur Baugruben deutlich. Die Pfostengruben zeichneten sich zwischen den Baugruben nur sehr unklar ab, deshalb ging man auf eine Senkung der Fläche um weitere 15 cm ein. Ein Teil der Pfosten hat sich in Folge einer Erdbodenerosion nicht erhalten. Die Hausbreite war 6,8–7 m. Die Anordnung der Pfostengruben zeigt auf eine einphasige Konstruktion hin. Die Situation in Vráble ist in dieser Hinsicht unterschiedlich als in Štúrovo, wo eine mehrfache Überdeckung von Häusern nachgewiesen wurde (Pavúk 1994, 24–50, 181–260).

Aufgrund des Scherbenmaterials war es möglich das Haus in den Anfang der Želiezovce-Gruppe zu datieren. Im keramischen Material zeigten sich mehrere Elemente, die über überregionale Kontakte zeugen (Pavúk 1969, Abb. 56; Vaday/Bánffy et al. 1999, 5.–7., 9.–11. tábla; Lička 2011, Tab. 80; Pavlů/Zápotocká 2007, Abb. 9). Beziehungsweise kann es sich um eine seltene Dekorierungsart im Rahmen der Želiezovce-Gruppe handeln (J. Pavúk, mündliche Information). Weiter wurden während der Grabung im Haus 39 nur vier Stücke von Spaltindustrie gefunden. Diese Situation ist sehr ähnlich der besichtigen Fundsituation auf der Siedlung der Kultur mit der jüngeren Linearbandkeramik in Štúrovo (Pavúk 1994, 119).

VÝSKUM OPEVNENÉHO SÍDLISKA ZO STARŠEJ DOBY BRONZOVEJ V RYBNÍKU³

Jozef Bátora – Peter Tóth

Rybňák (okr. Levice), extravilán, poloha N a d Hronom, systematický výskum, opevnené sídlisko zo staršej doby bronzovej; ojedinele materiál z obdobia staršieho eneolitu (ludanická skupina). Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Sídlisko sa nachádza severozápadne od obce, na ľavom brehu rieky Hron, v priestore tzv. Slovenskej brány. Od kameňolomu v polohe Kusá hora je situované 250–300 m smerom na sever. Lokalita o rozlohe asi 0,5 ha leží na jazykovitom výbežku Štiavnických vrchov a z troch strán je prirodzene chránená strmými svahmi. Vo východnej, najprístupnejšej, časti osady bola vyhlíbená priekopa, ktorá je dodnes viditeľná v teréne.

V roku 2012 pokračoval systematický archeologický výskum opevneného sídliska zo staršej doby bronzovej. V areáli opevneného sídliska, tesne pred telesom severného valového opevnenia, boli otvorené tri nové sondy, a to sonda 8A s rozmermi 2,5 x 1,5 m, sonda 12 s rozmermi 2 x 5,5 m a sonda 13 s rozmermi 2 x 6,5 m (severovýchodný roh sondy bol kvôli stojacemu stromu nedoskúmaný).

Cieľom sond 12 a 13 bolo podrobne preskúmať interiér obydlia zo staršej doby bronzovej. Za týmto účelom sa pristúpilo k maximálnemu využitiu totálnej stanice počas zameriavania každého druhu archeologickej nálezu: každého fragmentu keramiky, mazanice, zvieracích kostí, mušle, drobných predmetov, kamenných súčastí podmurovek obydlí a prírodnovedných vzoriek (vzorky pôdy na XRF analýzy a archeobotaniku). Aplikovanie tejto podrobnej metodiky malo za úlohu prispieť k detailnejšiemu poznaniu interiéru obydlia a rozlísiť jednotlivé pracovné a odpočinkové areály vo vnútri obydlia zo staršej doby bronzovej.

Sondy boli prehlbované ručne po mechanických vrstvách o hrúbke cca 10–15 cm (tzv. Planum). Keď sa počas znižovania získal niektorý z vyššie uvedených nálezov, bol okamžite zameraný totálnej stanice s príslušným kódovým označením (napr. K – keramika, MZ – mazanica, ZK – zvieracia košť, DP – drobný predmet, S – kameň).

V sondách 12 a 13 boli prírodnovedné vzorky odoberané systematicky. V priebehu prehlbovania bola plocha sond rozdelená na sektory o veľkosti strany 1 x 1 m. Z každého sektoru boli odobrané dve 25 l

³ Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA č. 1/0411/16.

vzorky zeminy na archeobotanické analýzy (prvá vzorka z vrchnej časti sektoru a druhá vzorka zo spodnej časti). Celkovo bolo odobratých viac než 50 archeobotanických vzoriek. Jednotlivé vzorky boli zamerané totálnou stanicou s príslušným kódovým označením (B – archeobotanika).

Ked' bolo Planum fotograficky a fotogrametricky zdokumentované, pristúpilo sa k odoberaniu vzoriek pôdy na XRF analýzy z celej plochy sond 12 a 13 tým spôsobom, že pokiaľ vzorka pochádzala z areálu obydlia, bola vymeraná štvorcová sieť 15 x 15 cm (z 1 m² bolo odobratých 49 vzoriek) a keď vzorka pochádzala z priestoru mimo obydlia, štvorcová sieť mala rozmery 30 x 30 cm (z 1 m² bolo odobraných deväť vzoriek). Zo stredu každého štvorca bola odobraná polievková lyžica zeminy do plastového vrecaka. Nakoniec boli vzorky zamerané totálnou stanicou s príslušným kódovým označením (F – fosfátové analýzy).

Tento pracovný postup (znižovanie o 10–15 cm > odoberanie a zameriavanie artefaktov a ekofaktov pomocou totálnej stanice > odoberanie a zameriavanie vzoriek na archeobotanické analýzy > začisťovanie Planumu, fotografická a fotogrametrická dokumentácia > odoberanie a zameriavanie vzoriek na fosfátové analýzy > späť na začiatok) bol neustále opakovaný. Zároveň bol časovo a personálne veľmi náročný. Vyžadoval jedného až dvoch pracovníkov na samotné terénne práce pre každú sondu, dva pracovníci zabezpečovali zameriavanie artefaktov a ekofaktov, jeden pracovník vypisoval štítky, ktoré boli spolu s nálezmi balené do plastových vreciek.

Podiel nameraných bodov podľa jednotlivých druhov artefaktov a ekofaktov znázorňuje tabela 1.

Tabela 1. Podiel nameraných bodov podľa jednotlivých druhov artefaktov a ekofaktov.

Druh artefaktov a ekofaktov	Počet nameraných bodov
Keramika	2107
Vzorky na XRF analýzy	1695
Dokumentácia	307
Zvieracie kosti	217
Mazanica	200
Kamenné súčasti podmurovek obydlí	170
Drobné predmety	117
Vzorky na archeobotanické analýzy	51
SPOLU	4 864

Sondami 12 a 13, smerujúcimi kolmo k telesu valu, sa podarilo zachytiť obrysy ďalšieho z radu predpokladaných chát – domov. Priestor domu sa od hnedozemného podložia odlišoval v podobe šedého obdĺžnikového fláku premiešaného mazanicou a väčšími či menšími lomovými kameňmi. Predbežné vyhodnotenie výsledkov nám umožnilo bližšie špecifikovať priestorové členenie vnútra domu. Identifikovali sme areál oddychový, ktorý sa nachádzal v zadnej časti domu, nedaleko ohniska. V strednej časti domu sa zistili stopy po príprave mäsitej stravy a v prednej, vstupnej, časti domu sa podarilo definovať pracovný areál súvisiaci so opracovaním parohoviny. Získané poznatky patria k prvým poznatkom tohto charakteru z obdobia doby bronzovej na našom území.

Z artefaktov nájdených v interiéri domu možno spomenúť nález zvieracej plastiky, čím sa potvrdil fakt pozorovaný v predchádzajúcich sezónach, že v každom z domov, nachádzajúcich sa pri severnom telesu valu, sa nachádza jedna zvieracia plastika. Išlo o hlinenú miniatúrnu plastiku ošípanej s intencioálnym poškodením končatín.

Učelom sondy 8A, situovanej cca 5 m východne od sondy 13, bolo nadviazať na terénne situácie zachytené v sonde 8 v sezóne 2011 (Bátora/Rassmann/Tóth 2016). Sonda 8A teda priamo nadväzovala na sondu 8 smerom severozápadným a bola jej pokračovaním. Cieľom exkavácie bolo doskúmať „žľab“, ktorý sa tiahne pozdĺž vnútornej strany valu v severnej časti opevnenej osady a získať z neho ďalší archeologický materiál (predovšetkým zvieracie plastiky, ktoré v počte sedem kusov boli v minuloročnej výskumnej sezóne objavené práve v sonde 8 a pochádzali z jedného domu). Sonda bola prehlbovaná po mechanických vrstvách hrubých cca 10–15 cm. Po znížení bola každá úroveň začistená a fotograficky

a fotogrametricky zdokumentovaná. Zemina pochádzajúca zo sondy bola kompletne preosievaná kvôli vysokej pravdepodobnosti nálezu ďalších fragmentov zvieracích plastík. Z výplne „žľabu“ boli odobraté vzorky zeminy na archeobotanické analýzy.

Z archeologických nálezov v tejto sonde možno vyzdvihnuť ďalšiu zvieraciu plastiku hovädzieho dobytka. Nájdená plastika tak zvýšila ich počet v jednom dome na osem kusov. Tým sa len potvrdila jeho osobitosť a oprávnenie možno predpokladať, že dom patril mestnemu „šamanovi“. Zaujímavosťou je, že nájdená miniatúrna plastika má na bokoch tela hustým ryhovaním zvýraznenú srsť. Ide teda s najväčšou pravdepodobnosťou o zobrazenie dlhosrstého dobytka východného(?) typu.

Keramika a ďalšie artefakty potvrdili datovanie týchto domov do záverečného obdobia staršej doby bronzovej, ktoré bolo na lokalite reprezentované zmiešaným maďarovsko-severopanónskym materiálom.

Výskumné práce sa uskutočnili aj v zázemí opevneného sídliska, kde bola vymeraná sonda Z4 s rozmermi 0,5 x 13 m. Cieľom bolo overiť anomálie zistené geofyzikálnym prieskumom, ktoré v roku 2012 uskutočnili K. Rassmann, J. Bátor a P. Tóth. Geofyzikálne meranie bolo realizované 16 kanálovým céziovým magnetometrom. Senzory boli od seba vzdialené 0,25 m a boli fahané automobilom pri rýchlosťi 8–12 km/h za intenzity 20 čítaní za sekundu. Pomocou integrovaného RTK-DGPS systému boli namerané dátá presne lokalizované v priestore. Geomagnetické meranie bolo uskutočnené za účelom zistenia stôp sídliskových štruktúr v zázemí opevneného sídliska, ako aj dohľadania k nemu patriaceho pohrebsiska. Výsledok tejto sondáže bol žiaľ už po odkrytí prvej mechanickej vrstvy negatívny.

Literatúra

Bátor/Rassmann/Tóth 2016 – J. Bátor/K. Rassmann/P. Tóth: Výskum osady zo staršej doby bronzovej v Rybníku. AVANS 2011, 2016, 25, 26.

GRABUNG DER BEFESTIGTEN SIEDLUNG AUS DER SPÄTEN BRONZEZEIT IN RYBNÍK. Rybník (Bez. Levice), Flur Nad Hronom, systematische Grabung, befestigte spätbronzezeitliche Siedlung, vereinzelte spätneolithische Funde (Ludanice-Gruppe). Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der SAW, Nitra.

Im Jahr 2012 setzte die systematische archäologische Grabung der befestigten Siedlung aus der älteren Bronzezeit fort. Im Areal der befestigten Siedlung, knapp vor dem Körper der nördlichen Wallbefestigung, wurden drei neue Schnitte gegraben – Schnitt 8A mit den Ausmaßen 2,5 x 1,5 m, Schnitt 12 mit den Ausmaßen 2 x 5,5 m und Schnitt 13 mit den Ausmaßen 2 x 6,5 m.

Das Ziel der Schnitte 12 und 13 war ausführlich den Innenraum der Wohnstätte aus der älteren Bronzezeit zu erforschen und in ihrem Inneren die einzelnen Arbeits- und Ruheareale zu unterscheiden. Für diesen Zweck wurde ein Tachymeter genutzt, zur Vermessung von archäologischen Funden und naturwissenschaftlichen Proben. Den Anteil der gemessenen Punkte nach den einzelnen Arten der Artefakten und Ekofakten schildert die Tabelle 1. Mit Hilfe der Schnitte ist es gelungen eine Hütte durchzuforschen. Im Innenraum identifizierten wir ein Ruheareal, welcher sich im hinteren Teil befand, unweit von der Feuerstätte. Im mittleren Teil des Hauses wurden Spuren nach der Zubereitung von Fleischkost gefunden und im Vorder- bzw. Eingangsteil des Hauses ist es gelungen ein Arbeitsareal zu definieren, der mit der Bearbeitung von Geweih zusammenhängt. Die gewonnenen Erkenntnisse gehören zu den ersten dieser Art aus der Bronzezeit auf unserem Gebiet. Aus den im Innenraum des Hauses gefundenen Artefakten ist der Fund einer Tierplastik (ein Schwein mit intentionaler Gliedmaßenbeschädigung) zu erwähnen, wodurch sich die Tendenz aus den vorherigen Saisonen bestätigte, dass sich in jedem der beim nördlichen Wallkörper stehenden Häuser, eine zoomorphe Plastik befand.

Der Zweck des Schnitts 8A, der ca. 5 m östlich von dem Schnitt 13 situiert wurde, war an die Geländesituationen anzuknüpfen, die im Schnitt 8 in der Saison 2011 festgehalten wurden. Aus den archäologischen Funden ist eine weitere Rindtierplastik hervorzuheben. Die gefundene Plastik erhöhte so die Anzahl von zoomorphe Plastiken in einem Haus auf acht Stücke. Dadurch bestätigte sich nur seine Eigenart und berechtigerweise ist anzunehmen, dass das Haus dem örtlichen „Schamanen“ gehörte. Interessant an der gefundenen Miniaturplastik ist, dass an beiden Seiten des Körpers das Fell durch dichte Riffelung betont wurde. Es handelt sich also mit höchster Wahrscheinlichkeit um die Darstellung eines langhaarigen Viehs östliches(?) Typs. Die Keramik und weitere Artefakte bestätigten die Datierung dieser Häuser in die Abschlussperiode der älteren Bronzezeit, welche auf dem Fundort mit gemischten nordpannonischen Material repräsentiert wurde.

Die Forschungsgrabungen wurden zugleich auch im Hinterland der befestigten Siedlung realisiert, wo der Schnitt Z4 mit den Ausmaßen 0,5 x 13 m angelegt wurde. Sein Ziel war es die Anomalien zu überprüfen, die während der geophysikalischen Untersuchung im März 2012 festgestellt wurden. Das Resultat dieser Sondierung war leider nach der Aufdeckung der ersten mechanischen Schicht negativ.

VÝSKUM DVOCH BANSKÝCH DIEL NA MEDENÚ RUDU V PONIKOCH⁴

Jozef B á t o r a – Thomas S t ö 11 n e r – Michal C h e b e n

P o n i k y (okr. Banská Bystrica), poloha D r i e n o k, výskum na vedecké a dokumentačné účely, banské diela, stredovek, novovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Archeologický výskum sa uskutočnil západne od obce Poniky v polohe Drienok. Na základe povrchového a podpovrchového prieskumu záujmovej oblasti v rokoch 2010 a 2011 realizovaného v spolupráci s Nemeckým banským múzeom v Bochume (Deutsches Bergbau-Museum Bochum) sa vytipovali dve banské diela, ktoré vykazovali charakteristické znaky pre dobývanie medenej rudy starou technikou (použitie ohňa). Počas povrchového prieskumu sa vyhľadávali a následne v teréne dokumentovali zachované, ale aj zaniknuté banské diela najmä pingy a štôlne (obr. 2).

Archeologický výskum sa uskutočnil v dvoch banských dielach (označených 56 – 1 a 56 – 6) formou sondáže (*Garner et all 2014*). Cieľom bolo zachytiť najstaršie vrstvy v skúmaných štôlňach obsahujúce rastlinné zvyšky – uhlíky. V tomto prípade bol predpoklad, že vznikli pri dobývaní medenej rudy pomocou ohňa (získané vzorky budú podrobenej analýze C¹⁴).

Objekt 56 – 1 sa nachádzal na strmom svahu v lomovom kotle cca 10 m pod zlomom terénu. Otvor objektu mal oválny prierez s rozmermi 80 x 60 cm. Hĺbka objektu (smerom do kopca) bola 1,65 m. Záver objektu bol ukončený komorou vaňovitého tvaru, čo naznačovalo zakladanie respektívne použitie ohňa. Steny a strop objektu boli hladké a jemne konkávne vyduté, čo tak tiež poukazuje na použitie ohňa pri dobývaní medených rúd. V zadnej časti objektu sa na stenách ukázali stopy dobývania pomocou želiezka a kladivka. Výplň celého objektu bol tvorený 30 cm mocnou humusovitou vrstvou premiešanou s kamennou suťou. V zadnej časti sa tesne nad dnom zachytili rastlinné zvyšky – uhlíky.

V objekte 56–6 sa umiestnili dve sondy situované v starej štôlni vykazujúcej stopy po fažbe medenej rudy za použitia ohňa. Stará štôlňa bola porušená a z časti aj zničená novovekou štôlňou. Jej priebeh a sklon boli SV-JZ.

Sonda 1 bola umiestnená v severovýchodnej časti štôlni (v jej vrchnejšej partií). Smerom na juh sa chodba výrazne zvažovala smerom dole. V tejto časti sa zachytila komora s rozmermi 3 x 4 m, ktorej steny sú výrazne oblúkovite vyduté (obr. 3: 1, 2). Tento tvar vznikol pri použití ohňa. Vzdialenosť stropu od dna je cca 1 m. Severným smerom sa chodba silne zužovala a končila. Vrchnú vrstvu tvorila 10 až 20 cm mocná kamenná suť. Pod ňou sa nachádzala 2 až 4 cm žltá vrstva zvetraného vápenca, ktorá bola zachytená po celej dĺžke profilu. Ojedinele sa v nej objavili rastlinné zvyšky – uhlíky. Pod žltou vrstvou sa doložila drobnými kamienkami tvorená tmavá vrstva. Zachytila sa iba v medzerach a dutinách dna. Táto vrstva bola bohatá na rastlinné zvyšky – uhlíky.

Sonda 2 bola umiestnená v juhozápadnej časti štôlni (v jej najnižšom mieste). Táto časť štôlni bola zasypaná balvanmi a sutou pravdepodobne počas novovekej fažby (obr. 3: 3). Výplň bola tvorená kamennou suťou, pod ktorou sa iba v medzerach a dutinách dna nachádzal jemnejší materiál obsahujúci rastlinné zvyšky, podobne ako v sonda 1 (obr. 3: 4). V tejto časti mala skúmaná štôlňa tvar malej komory s dĺžkou 3 a šírkou 2 m (obr. 3: 5). Vzdialenosť medzi dnom a stropom bola 1,2 m. V najnižšej časti štôlni bola vzdialenosť iba 0,5 m (obr. 3: 6). Na stenách sa potvrdili stopy, ktoré poukazujú na používanie ohňa pri získavaní medenej rudy.

Literatúra

Garner et all 2014 – J. Garner/M. Cheben/D. Demant/U. Enke/R. Herd/J. Labuda/D. Modarressi-Tehrani/T. Stöllner/
P. Tóth: Neue montanarchäologische Untersuchungen im Slowakischen Erzgebirge. In Der Anschnitt: Zeitschrift
für Kunst und Kultur im Bergbau, 66, 2014. Jahrgang, 2, 3, 66, 77.

ERFORSCHUNG VON ZWEI BERGWERKE KUPFERERZ IN PONIKY. Poniky (Bez. Banská Bystrica), Flur Drienok, Grabung für wissenschaftliche und dokumentarische Zwecke, Bergwerke, Mittelalter, Neuzeit. Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der SAW, Nitra.

Die archäologische Grabung knüpfte an die ausführlichen Begehungen, die über und unter der Oberfläche durchgeführt wurden. Die Begehungen waren auf die Dokumentation von Bergwerke (Stollen, Pingen usw.) auf der Flur Drienok gezielt (*Garner et al. 2014*) und sie wurden in den Jahren 2010 und 2011 realisiert, in

⁴ Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA č. 1/0411/16 a APVV – 14-0742.

Zusammenarbeit mit dem Deutschen Bergbau-Museum in Bochum. Aufgrund einer ausführlichen Untersuchung, wurden zwei Bergwerke gewählt (Spuren nach Feueranwendung bei Erzförderung), welche durch Sondierung archäologisch erforscht wurden. Das Forschungsziel war Pflanzenproben zu gewinnen – Kohle aus den ältesten Schichten für die Analyse C14 und dadurch einen Nachweis über eine mögliche urzeitliche Kupfererzförderung zu erhalten.

ZÁCHRANNÉ VÝSKUMY NA STAVBÁCH RODINNÝCH DOMOV V BRATISLAVE-RUSOVCIACH

Igor B a z o v s k ý

B r a t i s l a v a, časť R u s o v c e (okr. Bratislava V), poloha T e h e l n ý h o n, Ulica Ľudmily Kraskovskej, Maďarská ulica, sídlisko, záchranný výskum, doba rímska. Uloženie nálezov: Slovenské národné múzeum – Archeologické muzeum, Bratislava.

V roku 2012 pracovníci SNM – Archeologického múzea uskutočnili v mestskej časti Rusovce niekoľko menších záchranných výskumov na dvoch polohách, ktoré súviseli s výstavbou rodinných domov.

1. Ulica Ľudmily Kraskovskej

Poloha sa nachádza na severnom okraji intravilánu. V roku 2010 tu preskúmali pracovníci SAHI počas budovania komunikácie a inžinierskych sietí dve stavby, niekoľko hrobov a žľaby z doby rímskej (*Jelínek/Kendrala 2010*). Po ukončení stavby komunikácie začala na parcelách pozdĺž nej výstavba rodinných domov. V roku 2012 sa uskutočnil záchranný výskum na štyroch stavebných parcelách: 1224/20, 1224/65, 1224/67 a 1224/138. Archeologické objekty boli zistené len na parcele 1224/67, na novo vznikutej Ulici Ľudmily Kraskovskej.

Pozdĺžny objekt s lineárny priebehom a so zaobleným dnom bol objavený v stenách základových rýh na troch miestach stavby a následne plošne skúmaný dvomi sondami pri jej okrajoch. Sonda I ukázala, že objekt nepokračuje západným smerom. V sonda II zistená superpozícia objektu s mladšou jamou, ktorá neobsahovala žiadne nálezy. Objekt je predbežne interpretovaný ako žľab. Orientovaný je v smere SVV-JZZ. V priestore sondy II mal šírku 180 cm a do podložia bol zahĺbený 50 cm. Zistená dĺžka objektu je 12 m. Jedinými nálezmi z jeho výplne sú početné fragmenty strešnej krytiny, ktoré ho datujú do doby rímskej. Objekt pravdepodobne súvisí so žľabom skúmaným pri stavbe komunikácie (informácia D. Kendrala).

2. Maďarská ulica, parcels 28 a 29/6

Miesto stavby sa nachádzalo v priestore rímskeho tábora, na jeho juhozápadnom okraji. Napriek tomu tu bolo predpísané len archeologické sledovanie stavby. Plytké základové ryhy stavby nenarušili predpokladané kultúrne vrstvy z doby rímskej.

Literatúra

Jelínek/Kendrala 2010 – J. Jelínek/D. Kendrala: Z výskumov SAHI, o. z. Prítomnosť Rimanov na našom území. Historická Revue 7–8/2010, 142.

ARCHÄOLOGISCHE RETTUNGSGRABUNGEN AUF BAUSTELLEN VON FAMILIENHÄUSERN IN BRATISLAVA-RUSOVCE. Bratislava, Stadtteil Rusovce (Bez. Bratislava V), Flur Tehelný hon, Siedlung, römische Kaiserzeit, archäologische Rettungsgrabung. Deponierung der Funde: Slowakisches Nationalmuseum – Archäologisches Museum, Bratislava.

Bei dem Bau eines Familienhauses auf der Parzelle 1224/67 wurde in der Länge von 12 m ein längliches Objekt mit linearem Verlauf bemerkt, welches als Graben interpretiert wurde. Das Objekt wurde in den Wänden der Gründungsrinnen auf drei Stellen entdeckt und nachfolgend flächenhaft mit Hilfe von zwei Schnitten an seinem Rand erforscht. Im Schnitt I wurde keine Fortsetzung des Grabens in die westliche Richtung festgestellt. Im Schnitt II wurde eine Superposition mit einer jüngeren Grube wahrgenommen, in welcher sich keine Funde befanden. Der Graben hatte einen abgerundeten Boden und war östlich, nordöstlich – westlich, südwestlich orientiert. Im Raum des Schnittes II betrug der Graben die Breite von 180 cm und war 50 cm in den Untergrund vertieft. Die einzigen Funde aus der Verfüllung des Objekts sind zahl-

reiche Fragmente römischer Dachdeckung, wodurch der Graben in die römische Kaiserzeit datiert wird. Das Objekt hängt höchstwahrscheinlich mit dem Graben zusammen, der beim Bau des Verkehrswegs im Jahr 2010 erforscht wurde (Information von D. Kendrala).

ZÁCHRANNÝ ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM V KOŠICIACH-HRADOVEJ⁵

**Peter Bednář – Peter Gábor – Stanislava Haváčová – Rastislav Ruská –
Michal Šimkovič**

Košice (okr. Košice I), poloha Hradová, Košický hrad, NKP Hrad, ÚZPF SR č. 1048/1-42, záchranný výskum, doba bronzová neskorá – gávska kultúra, stredovek, novovek (13.–20. stor.). Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Oddelenie pre výskum východného Slovenska, Košice.

Zvyšky hradu ležia na tiahľom kopci na severnom okraji Košickej kotliny. Ten je výraznou terénnou dominantou, ktorá sa vypína nad údolím Hornádu, ohraničujúcim kopiec z východnej strany. Na západnej strane svahy Hradovej klesajú do údolia Čermel'ského potoka. Hradný kopiec je na mieste styku tektonických jednotiek kvarcitov spodného triasu, arkóz a bridlíc permu a biotitického granodioritu. Vystupujúce kvarcity tvoria na juhovýchodnej strane hrebeň, ktorý mohol byť využitý ako prirodzená ochrana a využívali ho aj ako zdroj kameňa. Nižšie ležiace permné arkózy a bridlice vytvárajú východne a severovýchodne od hrebeňa dve terasy, ktoré sú súčasťou plochy, ohraničenej zachovanými zvyškami opevnenia. Ako ukázalo podrobnejšie polohopisné zameranie hradu vykonané v roku 2011 (A. Arpáš, M. Bartík, E. Blažová – Archeologický ústav SAV), viditeľné reliktky opevnenia ohraničujú plochu približne 6,5 ha a ide o jeden z najrozľahlších stredovekých hradov na území Slovenska (obr. 4).

Archeologický a stavebno-historický výskum v areáli NKP Košický hrad, v polohe Hradová, sa realizoval ako súčasť prípravy revitalizácie pamiatky v rámci projektu Košice – európske hlavné mesto kultúry 2013. Náklady na výskum boli hradené z prostriedkov dotačného programu Obnovme si svoj dom, podprogramu 1.4 – obnova torzálovej architektúry. Výskum nadviazał na výsledky výskumu P. Mačala z rokov 1994–1997.

Archeologický výskum sa zameral najmä na plochy pripravovaných stavebných objektov – amfiteátra (S1), informačného centra (S2), lávky a chodníka na skalnom hrebeni (S3), valcovú vežu a jej okolie (S4), trojuholníkovú vežu a staré sondy na vnútornnej strane severnej časti hradby (S5), cestu od infocentra k južnej časti areálu (S6), detské ihriská (S7), ryhu pre elektrický kábel (S8), altánok (S9) a plochu pre plánované archeocentrum (S10). Okrem toho sme skúmali niektoré ďalšie plochy, ktorými sme chceli overiť stav a priebeh opevnenia (S11–15 a 17–18). Sonda S16 mala za cieľ overiť charakter jednej z lievokvitých jám, vyskytujúcich sa na ploche ohraničenej opevnením. Celkovo sa preskúmala plocha s rozsahom 2 030 m².

Intenzita osídlenia a využitia skúmaných plôch bola nerovnomerná tak z hľadiska priestorového, ako aj časového. Stopy osídlenia a využitia plochy sa koncentrovali na vyššie ležiacu severozápadnú terasu. V južnej časti sa s výnimkou opevnenia nezistili žiadne nálezy. Pomerne malý rozsah preskúmanej plochy (plocha S10, elektrická ryha, sondy na trase cesty a sondy pri opevnení) a „zhlukový“ charakter pravekého osídlenia na severnej terase nevylučujú možnosť, že aj táto časť hradu mohla byť osídlená a absencia nálezov je náhodná.

Osielenie a využitie plochy hradu sa podarilo doložiť v troch obdobiah – v závere doby bronzovej (gávska kultúra), v stredoveku a v novoveku. Osídlenie gávskej kultúry sa zistilo iba na hornej terase. Ojedinelé črepy sa našli na ploche S1 v severovýchodnej časti hradu, na ploche S9 na juhovýchodnom svahu hornej terasy, v sondách G-H na ploche cesty (S6) a v sonde S13 na severnom okraji hradu. Viac črepov sa našlo na ploche S7 v sondách A a E. Najväčšia koncentrácia sa zachytila v juhovýchodnom rohu sondy F na ploche S7. Tu sa zachytili viaceré zhluksy črepov keramiky, ojedinelé uhlíky a drobné kúsky mazanice. Okolitá pôda sa pri tom svojou farebnosťou a homogenitou neodlišovala od plôch bez nálezov, resp. odlišovala sa iba pri pomalšom vysychaní plôch s výskytom nálezov po daždi. Veľkosť črepov a ich rozptyl naznačujú, že boli súčasťou zásypu plytkých terénnych depresii (max. hĺbka 10–15 cm) a že na lokalite sa nepodarilo zachytiť zahĺbené objekty. Výskumom i povrchovým prieskumom sa nepodarilo zistiť žiadne zvyšky pravekého opevnenia.

⁵ Príspevok vznikol v rámci projektu APVV-15-0330.

Pozostatky architektúry na lokalite datujeme do stredoveku. Ide o zvyšky valcovej veže na hrebeni kopca, trojuholníkovú vežu zakomponovanú do obvodového opevnenia na severnej strane hradu a časti murovanej hradby na severnej a južnej strane hradu. Valcová veža na skalnom hrebeni stála na dominantnom mieste na severnom okraji areálu. Zvyšky majú približne kruhový pôdorys s vonkajším priemerom 13 m a vnútorným priemerom približne 6 m. Hrúbka obvodových murív sa pohybuje v rozmedzí od 3,4 do 3,6 m. Vnútorné líce muriva sa zachovalo na južnej strane. Na severnej strane sa zachovalo iba nelíčované, smerom dolu rozširujúce sa murivo. Vonkajšie mierne kónické líce sa zachovalo iba v spodnej časti na juhovýchodnej a západnej strane veže. Prekrývali ho vrstvy lesnej pôdy, stavebnej sutiny, ktorá vznikla pri deštrukcii a rozoberaní veže, a bloky kompaktnej maltы, súvisiace s jej výstavbou. Severovýchodná časť veže bola deštruovaná. Terén v interiéri veže nerešpektuje prirodzené zvrstvenie skaly a počas výstavby znížili severovýchodnú časť interiéru. Interiér vyčistili pravdepodobne aj predchádzajúcimi výskumami, pretože sa tu nezistili žiadne staršie vrstvy, ktoré by mohli súvisieť s výstavbou či rozoberaním veže. Iná situácia bola na vonkajšej strane, kde sa zachytila vrstva maltovej sutiny bez kamenia, v ktorej sa našlo niekoľko črepov včasnonovovekej keramiky. Výrazná absencia kamenia vo vrstve naznačuje, že vznikla pri úmyselnom rozoberaní muriva, ako zdroja stavebného kameňa. Keramika datuje rozoberanie veže do 16.–17. stor.

Ďalšou stavbou bola veža s trojuholníkovým pôdorysom, začlenená do severného obvodového opevnenia hradu. Išlo o veľkolepo založený objekt. Vonkajšia dĺžka ramien veže bola približne 19 m, vnútorná strana mala dĺžku 8 m. Hrúbka stien bola 3 m. Veža je do predpolia orientovaná ostrouhlým nárožím smerovaným na severozápad. Západný úsek hradby sa na vežu pripája 5,7 m od juhozápadného nárožia. Pokračujúci úsek múru na východnej strane je napojený priamo na juhovýchodné nárožie. Interiér veže i jej okolie vo vnútri hradu boli skúmané už v minulosti a pôvodný terén tu bol preskúmaný až po skalné podložie. Okrem stavebných detailov (niveleta a spôsob založenia) sa tu nezistili žiadne ďalšie nálezové situácie. Na vonkajšej strane bola sledovaná iba ryha pre elektrický kábel, idúca pri vonkajšom lici hradby. Tu sa zistila tenká vrstva stavebnej sutiny, ktorá prekrývala tenkú vrstvu čistej hliny, ležiacu na zvetrenom podloží.

Trojuholníková veža bola zakomponovaná do súvislého úseku hradby, ktorý začína pod zrázom skalného hrebeňa. Ten vznikol pri fažbe kameňa po zániku hradu, čo dokladá porušené murivo severovýchodnej časti valcovej veže i ukončenie hradby pod zrázom. V zachovanom úseku opevnenia sa dalo sledovať viacero pracovných cezúr dokladajúcich budovanie mûru po menších úsekokoch. Východne od veže po približne 27–30 m bol mûr prerušený cestou. Nejde o pôvodnú komunikáciu, ale o cestu, ktorá vznikla po zániku hradby. Ďalej sú zvyšky opevnenia zachované v dĺžke cca 100 m. Po úseku dlhom približne 40 m sa táto línia opevnenia člení na dva menšie úseky, dlhé 12 a 14 m, oddelené dvomi prielukami dlhými 6 a 11 m. V týchto prerušeniach sa vytýčili dve sondy na východných ukončeniach viditeľnej línie hradieb (S14 a S 15). V sonda 14 sa zachytí styk dvoch napájajúcich úsekov muriva – k západnému bolo pristavané malé torzo pravdepodobne nedostavaného a čiastočne rozobratého muriva (obr. 4A). V sonda 15 murivo pokračovalo ďalej, bolo však v novoveku rozobraté. Potvrdzujú to črepy novovekej nádoby, nájdené v depresii v rozobratom jadre muriva.

Opevnenie, resp. jeho zvyšky bolo skúmané v siedmich sondách na juhozápadnej a severovýchodnej strane hradu. Zakladali do plytkých základových rýh. Vo všetkých sondách sa zistilo, že opevnenie malo pomerne jednotlnú šírku 3–3,3 m. V dvoch prípadoch, v sonda S12 a S17 sa zistilo dodatočné rozšírenie hradby (obr. 4B). To by mohlo na prvý pohľad naznačovať prestavbu opevnenia a jeho dlhšiu existenciu. V protiklade k tomu sa priamo v sonda S12 ale aj v sonda S11 získali presvedčivé doklady, že murivo nebolo dostavané. Styčná plocha s ďalším úsekom hradby bola neupravená s vytiečenou spojivovou maltou a v nadväzujúcich základových výkopoch sa nezistilo ani pokračovanie muriva, ani stopy po rozobratom murive. Žiadne zvyšky stavebnej sutiny alebo kompaktného muriva sa nezistili ani v sonda S13, ktorá bola umiestnená východne od známych zvyškov opevnenia hradu na severnej i južnej strane pri sondách S12 a S14. So skutočnosťou, že hradba nebola dostavaná, azda súvisia aj kopy lomového kameňa pred lícom hradby. Na rozdiel od kamenia vo vrstvách stavebnej sutiny zo zdeštruovanej hradby sa v nich neobjavuje malta ani na kameňoch, ani ako prvak sutiny.

Ďalší pravdepodobný relikt nedokončenej stavby leží približne v strede vrcholového hrebeňa. Ide o priehlbini obdlžnikového pôdorysu s rozmermi približne 8 × 4 m. Jama bola vysekaná priamo na hrebeni tak, že je skalou ohraničená zo všetkých štyroch strán a nemá zachované odvaly. Na rozdiel od nej, početné jamy na fažbu kamenia, ktoré sa vyskytujú na severovýchodnej strane hrebeňa, hlbili tak, že sa zo severovýchodnej strany zarezávali do brala a na tejto strane majú odvaly drobného kamenia a hliny. Je teda pravdepodobné, že nejde o fažobnú jamu, ale skôr o jamu, okolo ktorej mala byť založená ďalšia

veža. Na skalnom hrebeni pokračujúcom juhovýchodným smerom nie sú viditeľné a ani výskumom sa nezistili žiadne zvyšky stavieb, ani iných objektov opevneného sídla.

Zvyšky stredovekej vnútornnej zástavby, či výraznejšie pozostatky stredovekého osídlenia sa nezachytili ani na ostatných skúmaných plochách. Zvlášť výrazný je sporadický výskyt stredovekých nálezov. Z celého skúmaného areálu pochádza iba niekoľko stredovekých keramických črepov. Pri datovaní skúmanej architektúry do vrcholného stredoveku sa opierame o viaceré nepriame doklady. Na jednej strane sú to stratigrafické vzťahy v niektorých sondách, kde boli zvyšky architektúry porušené novovekými zásahmi. Opierame sa aj o niektoré prvky murovanej architektúry (hrúbka, charakter a zloženie muriva). Chronologicky najsignifikantnejším znakom sú veže, najmä veža s trojuholníkovým pôdorysom. Analogické veže na iných hradoch v stredovekom Uhorsku sú datované do 13. stor. V tomto období končí v stredovekom Uhorsku aj výstavba plošne rozsiahlych hradov. Na základe toho kladieme výstavbu skúmaných pozostatkov opevnenia do 13. stor. Predpokladáme, že ide o nedostavaný hrad, ktorého výstavba sa prerušila v súvislosti so založením stredovekého mesta (*Bednár et al. 2013*).

Ďalšie obdobie využitia masívu kopca Hradová reprezentujú terénné zvyšky po zaniknutej fažbe kameňa. Opustené fažobné jamy sa dajú sledovať popri severnej hrane skalného hrebeňa. Neobmedzujú sa iba na areál hradu, ale pokračujú popri hrebeni masívu ďalej severozápadným smerom. Najväčšia koncentrácia jám bola v severozápadnej časti hradu. Tu sa v južnej časti plochy S1 preskúmala časť odvalu hlušiny. V jej spodnej časti sa našlo niekoľko črepov keramiky a skla. Na základe týchto nálezov datujeme tieto zvyšky fažobných jám do novoveku.

Zvyškami skúšobnej fažby môžu byť aj tri jamy pri severnom opevnení hradu. Majú lievikovitý tvar s odvalom na severnej strane. Najvýchodnejšia z nich bola čiastočne preskúmaná rezom v jej západnej časti. Jej horná časť mala kužeľovitý tvar. V hĺbke cca 1 m sa jej tvar zmenil na valcovitý so zvislými stenami. Zásyp jamy tvorila hlina s veľkými balvanmi. V hĺbke 2 m sa výskum z technických dôvodov prerušil. Tvar jamy naznačuje, že by mohlo ísť o banskú pingu, resp. o relikt po skúšobnej fažbe z bližšie neurčeného obdobia.

Archeologický výskum Košického hradu v roku 2012 spresnil poznatky o rozsahu a charaktere osídlenia kopca v období gavskej kultúry. Doplnil poznatky o stredovekom osídlení, či skôr využití kopca. Výsledky výskumu svedčia o tom, že ide o hrad založený na ploche, ktorá dovtedy nebola v stredoveku osídlená. Hrad, ktorý začali stavať pravdepodobne v prvej polovici 13. stor. neboli dostavaný a ešte v priebehu stavby opevnenia bol opustený. Vďaka tomu je pre nás významným prameňom pre poznanie procesu vzniku a stavby hradov v tomto období. Po opustení hradu bol kopec využívaný ako zdroj nerastných surovín. Z tohto dôvodu si väčšiu pozornosť vyžaduje výskum a dokumentácia reliktov banskej činnosti v celom masíve Hradovej.

Literatúra

Bednár et al. 2013 – P. Bednár/P. Gábor/S. Hlaváčová/R. Rusnák/M. Šimkovic/M. Matejka: Košický hrad. Pam. Múz., 2013, roč. 62, č. 1, 2–8.

ARCHÄOLOGISCHE RETTUNGSGRABUNG IN KOŠICE-HRADOVÁ. Košice, (Bez. Košice I), Flur Hradová, Kaschauer Burg, Nationales Kulturdenkmal, Zentrale Liste der kulturellen Sehenswürdigkeiten der Slowakei Nr. 1048/1-42, Rettungsgrabung, Bronzezeit, späte Gáva-Kultur, Mittelalter, Neuzeit (13.–20. Jh.). Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der SAW, Arbeitsstelle Košice.

Eine archäologische und bauhistorische Grabung wurde im Areal des Nationalen Kulturdenkmals Kaschauer Burg realisiert. Auf der Flur Hradová (Abb. 4) wurde die Grabung als Bestandteil der vorbereiteten Revitalisierung der Sehenswürdigkeit im Rahmen des Projekts Košice – Kulturhauptstadt Europas 2013 durchgeführt. Sie knüpfte an die Ergebnisse der Grabung von P. Máčala an, die in den Jahren 1994–1997 realisiert wurde. Sie konzentrierte sich vor allem auf die Flächen der vorbereiteten Bauobjekte – Amphitheater (S1), Informationszentrum (S2), Bank und Fußweg auf dem Felsenkamm (S3), walzenförmiger Turm und seine Umgebung (S4), Dreieckturm und alte Schnitte an der Innenseite der nördlichen Mauer (S5), der Weg vom Informationszentrum zum südlichen Arealteil (S6), Kinderspielplätze (S7), Rinne für den Elektrokabel (S8), Pavillon (S9) und die Fläche für das geplante archäologische Zentrum (S10). Außerdem wurde der Zustand und Verlauf der Befestigung untersucht (S11–15 und 17–18). Das Ziel des Schnitts S16 war die Überprüfung einer der trichterförmigen Gruben auf dem befestigten Gebiet.

Siedlungsspuren und Nutzflächen waren auf der höherliegenden nordwestlichen Terrasse konzentriert. Im südlichen Teil wurden mit der Ausnahme der Befestigung keine Funde entdeckt. Die Besiedlung und Nutzung der Burgfläche ist es gelungen in drei Perioden nachzuweisen – in der Abschlussphase der Bron-

zezeit (Gáva-Kultur), im Mittelalter und in der Neuzeit. Die Ansiedlung der Gáva-Kultur wurde nur auf der oberen Terrasse festgestellt. Die Größe und Streuung der Scherben weisen darauf hin, dass sie ein Bestandteil der Verschüttung der flachen Geländedepresionen (max. Tiefe 10–15 cm) waren, auf der Fundstelle konnte man keine vertieften Objekte auffassen. Es wurden keine Reste einer urzeitlichen Befestigung festgestellt.

Ins Mittelalter datieren wir die Architekturüberreste – die Reste des walzenförmigen Turms auf dem Hügelkamm, den in die nördliche Außenbefestigung eingebauten Dreieckturm und Teile der Mauer auf der nördlichen und südlichen Seite der Burg. Zahlreiche Belege zeugen davon, dass die Burgmauer nicht fertiggebaut wurde. Die markante Abwesenheit des Splitts in den destruktiven Schichten weist darauf hin, dass die Architekturen absichtlich zerlegt wurden und als Bausteine im 16.–17. Jh. dienten.

Bei der Datierung der erforschten Architektur ins Hochmittelalter stützen wir uns auf mehrere indirekte Belege (stratigraphische Beziehungen, Turmanalogien, Burgumfang). Den Bau der erforschten Überreste datieren wir ins 13. Jh. Wir nehmen an, dass es sich um eine nicht fertiggebaute Burg handelt, welcher Ausbau unterbrochen wurde, im Zusammenhang mit der Gründung einer Mittelalterlichen Stadt (*Bednár et al. 2013*).

Einen weiteren Zeitraum der Nutzung des Hügelmassivs Hradová, stellen Geländereste der vergangenen Steinförderung dar. Die verlassenen Abbaugruben sind bei der nördlichen Kante des Felsenkamms zu sehen. Es wurden Spuren nach vergangenen Bergwerke auch auf anderen Hügelstellen gefunden, wo sich die Befestigung befindet.

ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM VINIANSKEHO HRADU⁶

Peter Bednár – Rastislav Hreháč – Lenka Straková

Vinné (okr. Michalovce), NKP Viniansky hrad, ÚZPF SR č. 102/1, 102/2, záchranný výskum, stredovek, novovek (13.–20. stor.). Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Oddelenie pre výskum východného Slovenska, Košice.

Viniansky hrad patrí k šachtickým hradom, ktorých vznik je kladený do 13. stor. Podľa písomných prameňov bol v 15. stor. poškodený a v nasledujúcom 16. stor. prešiel rozsiahlo prestavbou. Zanikol na začiatku 18. stor. Hrad, stojaci na vrchole kužeľovitého kopca, vystupujúceho nad Východoslovenskú nížinu, má približne trojuholníkový pôdorys. Za najstaršiu stavbu je považovaná veža s trojuholníkovým pôdorysom na severnej strane hradu. O čosi neskôr je datovaná obvodová hradba, zachovaná na severnej, východnej a západnej strane. V stredoveku pravdepodobne vznikla aj časť zástavby na vnútornej strane južnej hradby. V 16. stor. vznikol tzv. východný (Sztarayovský) palác a neskôr k jeho južnej strane pristavaná hospodárska budova. Obvodová hradba je z vonku na severozápadnej, severnej a východnej strane lemovaná priekopou a valom (*Plaček/Bóna 2007, 322*).

Archeologický výskum Vinianskeho hradu sa vykonával ako predstihový záchranný výskum. Bol vyvolaný obnovou hradu, vykonávanou v rámci dotačného programu Obnovme si svoj dom, podprogramu 1.4 – obnova torzálnej architektúry. Vykonával sa dvomi spôsobmi: sondážne v predstihu pred stavebnými prácami na východnej hradbe, v hospodárskej budove a dozorom a dokumentovaním situácie pri odstraňovaní sutiňových sedimentov v interiéri a exteriéri hradu.

V priebehu výskumu bolo vyhlíbených 20 sond. Dominoval záchranný charakter výskumných prác na plochách, kde dochádzalo k čisteniu muriva na vonkajšej strane hradieb, resp. v hospodárskej budove. Výskum v tejto fáze bol podmienený pripravovanými a realizovanými stavebnými a zemnými prácami. Tomu bol podmienený výber a rozsah skúmaných plôch a spôsob realizácie výskumu. V priebehu výskumu sa ukázalo, že v sondách I, II a VIII vo východnej časti hradu pri východnom paláci je dobre zachovaná stratigrafická situácia, ktorá by mohla priniesť poznatky k datovaniu výstavby opevnenia hradu a jeho prestavieb. Z toho dôvodu sa rozhodlo, že sondy budú preskúmané až po podložie Vzhľadom na zložitú situáciu a jej význam, výskum tu postupoval pomaly a sondy sa v priebehu roku 2012 nepodařilo doskúmať. Steny sond boli zapažené a zazimované a plánuje sa pokračovanie výskumu v roku 2013.

Sondy ležiace pri vonkajšom líci východnej hradby (sondy III-VI, XIV-XVI, XVIII; obr. 5) mali za cieľ overenie terénnnych pomerov na vonkajšej strane hradby a zachytenie kompaktného muriva, resp. spodnej časti vonkajšieho líca hradby na mieste kaverny. Vo všetkých týchto sondách sa nezistili sedimenty, staršie ako hradba. Zistilo sa, že hradba bola postavená na skalné podložie a že v celom úseku

⁶ Príspevok vznikol v rámci projektu APVV-15-0330.

bola obnažená až po základovú spáru. Líce hradby až po základovú spáru bolo v celej dĺžke zdeštruované a vytvoria sa tu súvislá kaverna. Tá bola až sekundárne vyplnená mladšou stavebnou sutinou zo zdeštruovaného muriva hradby. Ďalším spoločným znakom pre všetky tieto sondy bolo, že sa tu vyskytovalo veľmi málo nálezov, spravidla vo veľmi fragmentárnom stave. Je zrejmé, že k ich uloženiu sem došlo až po zániku hradu splachovaním z vyšších polôh. Podobná situácia bola aj v sondách na severnej strane hradu (sondy IX-XI). V sonde IX sa zachytil spodný riadok vonkajšieho líca severovýchodnej časti hradby, postavený na holé skalné podložie. Líce veže aj murivo hradby boli prekryté vrstvou stavebnej sutiny, ktorá vznikla až po zdeštruovaní spodnej časti muriva.

Iný charakter mali nálezové situácie vo vnútri hradu. Väčšina z nich bola hĺbená iba po úroveň poslednej funkčnej nivelety z obdobia života hradu. Výnimkou boli už spomenuté sondy I, II a VIII pri východnej hradbe. Takmer vo všetkých sondách sa zistili v horných častiach mohutné vrstvy z novoveku, ktoré vznikli po zániku hradu v 18. stor.

Sonda I ležala v severnej časti hospodárskej budovy, pristavanej k južnej stene východného paláca a vnútornému lícu hradby. Bola rozdelená na tri sektory A-C (SI-A, SI-B, SI-C), ktoré boli postupne pri prehlbovaní oddelené. Vrchnú časť tvorila sutinová vrstva, ktorá vznikla v priebehu 20. stor. V sektore A pri východnej hradbe pod ďalšou sutinovou vrstvou, prekrývajúcou murivo južnej steny paláca a rozšírené murivo hradby, sme odkryli udupaný povrch, v ktorom sa identifikovali v strede a v juhovýchodnom rohu sondy tri kolové jamy. Túto úroveň terénu kladieme do obdobia pred výstavbou hospodárskej budovy a spájame ju s výstavbou paláca. Pod ňou ležala ďalšia hlinitá vrstva, vyplňajúca zužujúci sa výkop, interpretovaný ako výkop stavebnej jamy východnej hradby. Výkop pre krátkosť času a obmedzený priestor nebol doskúmaný. Za významný považujeme poznatok, že na západnej strane porušoval minimálne 20 cm mocnú vrstvu s výraznými stopami po ohni. Z nálezovej situácie je zrejmé, že najstaršiu odkrytú nálezovú jednotku predstavuje vrstva spálenej hliny, porušená výkopom stavebnej jamy hradby. Druhú etapu reprezentuje stavebná jama hradby, jej zásyp a hradba. Na základe nepočetných nálezov zo zásypu jamy ju datujeme rámcovo do 15. stor. Do tretej etapy kladieme výstavbu paláca v prvej polovici 16. stor. Ž odkrytej situácii je zrejmé, že terén v okolí hradby a paláca, bol v čase zakladania vyšší a k jeho zníženiu došlo neskôr, až po výstavbe paláca, pravdepodobne v ďalšej etape, do ktorej kladieme výstavbu hospodárskej budovy.

Sektory B a C boli umiestnené za deliacou priečkou hospodárskej budovy – sektor B v strednej časti budovy, sektor C vo vstupnej časti. Boli prepojené otvorom v severnej časti priečky. Cieľom výskumu v týchto dvoch sektóroch bolo overenie charakteru a funkcie otvoru, ktorého vrchná časť sa črtala v priečke po odstránení stavebnej sutiny a odpadkov v interiéri budovy. Pod stavebnou sutinou sa odkryla špaleta dverí s vybratím pre zárubňu. Vyberala sa iba severná časť, južná sa ponechala ako kontrolný blok. Dvere boli vo výkope, vyplnenom nesúdržnou hlinou. Na západnej strane sa jeho okraje nezistili. Na východnej strane sa zachytili steny výkopu, ktorý rešpektoval rozhranie liateho a ukladaného murivo steny a dverí. Situáciu pracovne interpretujeme tak, že na západnej strane sa nachádzal suterén, do ktorého sa vstupovalo šijovým vstupom, ktorý sa nachádzal v stredom trakte hospodárskej budovy. Následne sa tu vyberal iba sypký zásyp výkopu. Pri jeho vyberaní sa v ňom v dverách našiel hlinený hrniec s depotom mincí. Poklad obsahoval 1909 ks 1grajciarov z rokov 1858–1859 a jednu 4 grajciarovú mincu z roku 1860. Sektory B a C boli zasypané a výskum tu bude pokračovať v roku 2013.

Severne od východného paláca ležali sondy II a VIII. Sonda II bola styku paláca s východnou hradbou. V sonde sa po odkrytí pevnej časti hradby skúmala plocha na vnútornej strane hradby. Tu sa zachytil komplex hlinitých vrstiev, resp. vrstiev hliny s prímesou stavebnej sutiny, malty, popola, prepálenej hliny. Tento komplex vrstiev vyplňal jamu vykopanú pri styku hradby a severnej steny paláca. Okrem neskorostredovekej keramiky sa v ňom vyskytovali aj črepy glazovanej novovekej keramiky. Jej severná stena sa čiastočne zachytila v severozápadnom rohu sondy. Na dne tejto jamy sa zachytilo torzo staršieho rozobratého muriva. Do spomenutého zásypu bola vyhĺbená ryha pre liaty základ severnej steny paláca. Vzhľadom na význam a zložitosť terénnnej situácie a pokročilé časové obdobie, sa výskum v tejto úrovni preruší, sonda bola zazimovaná a výskum tu bude pokračovať v roku 2013.

Z dosiaľ známej terénnnej situácie v sonde II môžeme povedať, že v tejto časti hradu stála kamenná murovaná architektúra, poškodená a rozobratá niekedy v priebehu 15. – prvej polovici 16. stor. Do zásypu, ktorý sa dostal nad rozobraté murivo bola v prvej polovici 16. stor. založená severná stena východného paláca. Po výstavbe paláca terén narástol iba v minimálnej miere.

Sonda VIII bola umiestnená na severnej strane prieluky v hradbe severne od východného paláca, pri pristavanej vežici opevnenia. Už pred začiatím výskumu bolo zrejmé, že sa tu stretávajú murivá prinaj-

menšom z dvoch až troch stavebných fáz. Výskumom na vonkajšej strane hradby sa zachytila koruna vonkajšieho líca hradby, ku ktorej bola pristavaná mladšia polkruhovitá vežica. Po záchytení koruny vonkajšieho líca sa výskum na vonkajšej strane hradby prerušil. Na vnútornnej strane hradby sa zistilo, že sa tu stretávajú minimálne tri murivá z rôznych stavebných fáz. Najstaršiu predstavuje fragment trojuholníkového cípu muriva, končiaceho pri ukončení prieluky v hradbe. Jeho západná časť bola neskôr rozobratá a zarovnaná plentou. K nej bolo dostavané murivo hradby severne od prieluky a na vonkajšej strane plná polkruhovitá vežica. Po dostavbe hradby terén na jej vnútornnej strane výrazne narástol. Pričom v násype sa v rôznych úrovnach zachytili zvyšky dvoch nesúčasných radov kolových jám, zaľožených do sypkého zásypu, ktorý obsahoval veľké množstvo zvieracích kostí a neskorostredovekú keramiku z 15. stor. Napriek tomu, že sonda zostala tiež nedoskúmaná, situácia v tejto časti však svedčí o tom, že prinajmenšom táto časť hradu prešla v 13.–15. stor. zložitým stavebným vývojom a výraznými premenami a že archeologický výskum v budúcom roku môže priniesť nové poznatky, týkajúce sa podoby hradu v 13.–15. stor.

Literatúra

Plaček/Bóna 2007 – M. Plaček/M. Bóna: Encyklopédia slovenských hradov. Bratislava 2007.

ARCHÄOLOGISCHE GRABUNG AUF DER BURG VINNÉ. Vinné (Bez. Michalovce), Nationales Kulturdenkmal Burg Vinné, Zentralliste der kulturellen Sehenswürdigkeiten der Slowakei Nr. 102/1, 102/2, Rettungsgrabung, Mittelalter, Neuzeit (13.–20. Jh.). Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der SAW, Arbeitsstelle Košice.

Die Burg Vinné entstand im 13. Jh. Schriftlichen Quellen nach, wurde sie im 15. Jh. beschädigt und im darauffolgenden 16. Jh. wurde ein umfangreicher Umbau der Burg durchgeführt. Im 18. Jh. erfolgte ihr Untergang. Die archäologische Grabung der Burg Vinné wurde als Vorsprungsgrabung im Rahmen der Burgerneuerung durchgeführt. Die Erneuerung bedingte die Wahl und das Ausmaß der untersuchten Flächen und die Art der Realisation der Ausgrabung (Abb. 5). Die Mehrheit der Schnitte wurde bei der Außenseite der Mauer platziert. In den Schnitten wurden keine Sedimente älter als die Burgmauer gefunden. Man stellte fest, dass die Befestigungsmauer auf einem Felsuntergrund gebaut wurde und im ganzen Abschnitt war sie bis zur Gründungsfuge entblößt. Die Schichten, die sich hier befanden, entstanden erst nach dem Untergang der Burg. Im Innenraum der Burg wurden in den oberen Teilen massive neuzeitige Schichten entdeckt, welche nach dem Burguntergang im 18. Jh. entstanden sind. Die Mehrheit von ihnen wurde nur zur Ebene der letzten Nivelette aus der Zeit des Burglebens untersucht. Eine Ausnahme waren die Schnitte I, II und VIII bei der östlichen Burgmauer.

Der Schnitt I wurde im nördlichen Teil des Wirtschaftsgebäudes situiert, angeschlossen an die südliche Wand des westlichen Palastes und an die Innenseite der Mauer. Er wurde in drei Sektoren geteilt (A-C). Den oberen Teil bildete eine Schuttschicht, welche im Verlauf des 20. Jhs. entstand. Im Sektor A bei der östlichen Befestigungsmauer haben wir eine Terrainnivelle aus der Zeit des Palastaufbaus aufgedeckt. Unter ihr lag eine Baugrube der östlichen Mauer, welche eine ältere verbrannte Schicht beschädigte. Die Sektoren B und C lagen hinter der Trennwand des Wirtschaftsgebäudes, bei der Öffnung im nördlichen Teil. Unter dem Bauschutt wurde eine Tür, ein Teil des Eintritts in den Keller (im mittlerem Trakt des Gebäudes) und die Schüttung des Kellers (westlicher Trakt) untersucht. In der Verschüttung über der Schwelle wurde ein Tontopf mit einem Depotfund von Münzen festgehalten (1-Kreuzer aus dem Jahr 1909 und ein 4-Kreuzer aus dem Jahr 1860).

Nördlich von dem östlichen Palast befanden sich die Schnitte II und VIII. Hier wurden Schichten und Objekte aus dem 15.–16. Jh. erforscht. In dem Schnitt II wurde ein Mauerwerkstorso entdeckt. Aufgrund der Ergebnisse aus dem Schnitt VIII wurde festgestellt, dass sich hier mindestens drei Mauerwerkbefestigungen abwechseln, die aus verschiedenen Bauphasen der Burg stammen. Nach der Fertigstellung der Befestigungsmauer stieg das Terrain an ihrer Innenseite wesentlich an. In der Aufschüttung wurden auf verschiedenen Ebenen Reste von zwei Reihen von Pfostengruben entdeckt, welche in eine lockere Verschüttung aus den 15. Jh. vertieft wurden. Trotz der nicht vervollständigten Sondenermittlung, zeugt jedoch die Situation in diesem Teil davon, dass dieser Burgteil im 13.–15. Jh. eine komplizierte Bauentwicklung und markante Veränderungen durchlief. Archäologische Grabungen im nächsten Jahr können neue Erkenntnisse über die Gestalt der Burg im 13.–15. Jh. bringen.

ZÁCHRANNÝ ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM NA NÁMESTÍ JÁNA PAVLA II. V NITRE⁷

Peter Bednář – Matej Ruttka – Ondrej Žára

Nitra, časť Staré Mesto (okr. Nitra), NKP Nitriansky hrad, Námestie Jána Pavla II., záchranný výskum, stredovek, novovek (12.–20. stor.). Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Skúmaná poloha sa nachádza v severovýchodnej časti hradného kopca, na ploche bývalého parkoviska a priľahlého zatrávneného svahu priamo pred juhovýchodným bastiónom Nitrianskeho hradu (obr. 6). Tu sa v minulosti nachádzala vonkajšia hradná priekopa a jej kontraskarpa. Na severozápadnej strane je parcela ohraničená kurtinou a bastiónom hradného opevnenia a na juhovýchodnej strane mostom cez hradnú priekopu. Na juhovýchodnej strane jej okraj tvorí terénny zlom spevnený oporným múrom. Na severovýchodnej strane je zachovaný barokový oporný mór pristavaný k nárožiu hradného bastiónu. Výskum bol vyvolaný pripravovanou výstavbou objektu so zabezpečením služieb pre návštevníkov hradu a mal charakter predstihového záchranného výskumu.

V priebehu prác sa vykopali štyri sondy – sondy 1–3 boli orientované kolmo na priebeh barokového operného múru a sonda 4 rovnobežne s ním (obr. 6a). V prvých troch sondách bezprostredne pod asfaltom parkoviska sa zistila koruna rozšíreného zmiešaného muriva postaveného z lomových kameňov a tehál (M1). Výstavbu oporného múru kladieme do záveru 17. stor., do obdobia po výstavbe barokového bastiónu v roku 1672. K nemu boli prisypané novoveké vrstvy sutiny a hliny, ležiace na vrstve takmer čistých lomových kameňov. Ide o horninu zhodnú s horninou, ktorá tvorí skalné podložie hradného vrchu. Predpokladáme, že vznikla pri hĺbení vonkajšej priekopy pred južným bastiónovým opevnením. Vrstva prekrývala vnútorné ukladané líce už spomenutého oporného barokového múru a porušenú korunu ďalšieho staršieho muriva postaveného z lomových i okruhliakových kameňov, spájaných jemnou vápennou maltou (M2). Odskryté murivo dosahovalo šírku približne 3,3 m a jeho vnútorné líce sa mierne odkláňalo od priebehu vnútorného líca barokového múru M1 (obr. 6b; 6c). Vonkajšie líce múru sa nezachytilo, stál na nej barokový oporný mór. Vnútorné líce malo spárovaný povrch s neomietnutým povrchom kameňov. Na skúmanom úseku z neho vystupovali dva oporné piliere. Opevnenie vykazovalo všetky znaky, charakteristické pre románsku hradbu z prelomu 11. a 12. stor. (Bednár/Samuel 2001, 330 a. n.; Bednár/Šimkovic 2011, 141–150).

Na vnútornej strane opevnenia sa v sondách 1, 3 a 4 zachytilo mohutné hlinité súvrstvie. Ide o vrstvy, dosypané k románskej hradbe. Z nálezov nie je zrejmé, či vznikalo v priebehu kratšieho obdobia, ako vyrovňávacia planírka, alebo dlhšiu dobu ako kultúrne vrstvy. Toto súvrstvie bolo v sonde 1 porušené sústavou kolových jám, tvoriacich dva rady, približne rovnobežné s vnútorným lícom hradby. Ide pravdepodobne o pozostatky palisádového opevnenia, zachyteného na pôdoryse a vedute hradu z roku 1562 (Bednár/Šimkovic 2011, 148).

V sonde 1 sme vo východnej časti sondy zachytili povrch sivej kompaktnej hliny so stopami práchivného dreva. Stotožňujeme ju s výplňou širokého komorového valu z polovice 11. stor. V tejto úrovni sme výskum prerušili. V sondách 2–4 sme výskum prerušili v úrovni zistenia stredovekých a starších novovekých nálezových situácií, z ktorých je pravdepodobné, že priekopa pred vonkajším barokovým opevnením tento priestor nezasiahla. Z preskúmanej nálezovej situácie je zrejmé, že v tomto priestore je situácia pomerne dobre zachovaná. Na pomerne malom priestore sa tu našli zvyšky pochádzajúce pravdepodobne zo širokého komorového valu, veľmi dobre zachovaná časť románskeho opevnenia, ktoré v 16. stor. doplnili palisádovým opevnením a v závere 17. stor. barokovým oporným múrom. Je zrejmé, že situácia nebola tak výrazne poškodená priekopou a výstavbou barokového opevnenia hradu a že v budúcnosti sa tu dajú očakávať nálezy nielen z novoveku, ale aj stredoveku, včasnej doby dejinnej a praveku.

Literatúra

- Bednár/Samuel 2001 – P.Bednár/M. Samuel: Entwicklung der Befestigung der Nitraer Burg im Jahrhundert. Slov. Arch. 49, 2001, 301–345.
 Bednár/Šimkovic 2011 – P.Bednár/M. Šimkovic: Opevnenie Nitrianskeho hradu. In. Kolíkska kresťanstva na Slovensku: Nitriansky hrad a Katedrála sv. Emeráma v premenách času. Nitra -Bratislava, 2011, 134–161.

⁷ Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA č. 2/0156/2014.

ARCHÄOLOGISCHE RETTUNGSGRABUNG AUF DEM JOHANNES-PAUL-II.-PLATZ IN NITRA. Nitra Stadtteil Staré Mesto (Bez. Nitra), Nationales Kulturdenkmal Burg Nitra, Johannes-Paul-II.-Platz, Rettungsgrabung, Mittelalter, Neuzeit (12.–20. Jh.). Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der SAW, Nitra. Der erforschte Platz befindet sich im nordöstlichen Teil des Burghügels, auf der Fläche des ehemaligen Parkplatzes. Vor dem Baubeginn wurde eine Rettungsgrabung durchgeführt.

Im Verlauf der Arbeiten wurden vier Schnitte angelegt. In drei von ihnen wurde ein gemischtes Mauerwerk entdeckt, das am Ende des 17. Jhs., nach dem Jahr 1672 gebaut wurde. Unter den neuzeitigen Schichten wurde ein Teil eines alten Mauerwerks mit zwei Stützpfeiler an der Innenseite aufgedeckt. Alle Merkmale der Befestigung sind für eine romanische Wehrmauer aus der Zeit der Wende vom 11. zum 12. Jh. charakteristisch. Zur Befestigung wurde eine massive Schichtenreihe aus Lehm nachgeschüttet, in welche zwei Reihen von Pfostengruben eingelassen wurden, ungefähr parallel mit der Innenseite der Befestigungsmauer. Höchstwahrscheinlich handelt es sich um Überreste einer Palisadenbefestigung, die auf dem Grundriss und einer Vedute der Burg aus dem Jahr 1562 aufgefasst wurde (*Bednár/Šimkovic 2011, 147*). Im östlichen Teil des Schnitts I haben wir eine graue kompakte Lehmoberfläche festgehalten, mit Spuren nach morschem Holz. Wir identifizieren sie mit der Verfüllung des breiten Kammerwalls aus der Hälfte des 11. Jhs. Die Fundsituation ist verhältnismäßig gut erhalten. Auf einem relativ kleinen Platz wurden Reste des Kammerwalls gefunden. Es handelt sich um einen sehr gut erhaltenen Teil einer romanischen Befestigung, welche im 16. Jh. mit einer Palisadenbefestigung und am Ende des 17. Jh. mit einer barocken Stützmauer ergänzt wurde. Durch den Bau des Grabens und der Befestigung wurde die Fundsituation nicht beschädigt. In Zukunft sind hier auch neuzeitliche, mittelalterliche, frühgeschichtliche und urzeitliche Funde zu erwarten.

VÝSKUM NA KUBÁNIHO ULCI VO ZVOLENE⁸

Ján Béla k

Z v o l e n (okr. Zvolen), intravilán, Kubániho ulica, záchranný archeologický výskum realizovaný priebežnou formou, novovek, cintorín, mestské opevnenie. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Výskum pozostával zo sledovania zemných prác pri výkopových práciach na ryhách pre uloženie VN prípojky na uliciach Podharajch, Hronská, Š. Moyzesa, Nádvorná, Štefánikova, Kubániho a trafostanici pri budove Europa Shoping & Relax Center (ďalej ES&RC). Celkový výskum na stavbe ES&RC realizovala Katedra archeológie UK v Bratislave. V rámci sledovania výkopov boli zistené na ulici Kubániho tri archeologické situácie (objekty). V priestore bývalej mliekarni sme na ich južnej hranici zachytili dva kostrové hroby z 19. stor. (jeden s mincou z roku 1860; obr. 7: 2). Podľa katastrálnych máp z rokov 1860 a 1914 vieme, aké boli presné hranice cintorína na mieste bývalej mliekarni a aj to, kde sa nachádzala cintorínska kaplnka sv. Kríža. Je preto nanajvýš pravdepodobné, že aj v priestore dnešného parkoviska ES&RC boli počas zemných prác vo februári a marci 2012 súvisiacich s jeho výstavbou (napr. kanalizácia) narušené ďalšie hroby a s veľkou pravdepodobnosťou aj cintorínska kaplnka sv. Kríža.

Tretím objaveným objektom bol úzky múrik pri vnútornom juhovýchodnom nároží severozápadného bastiónu mestského opevnenia vo Zvolene, ktorý ho pôvodne uzatváral z vnútornej strany (obr. 7: 1). Severozápadný bastión mestského opevnenia bol dvojičkou dodnes v plnej hmote zachovaného severovýchodného bastiónu na rohu ulíc Kozačeka a V. P. Tótha.

Samostatná kumulácia keramických fragmentov z druhej polovice 19. stor. a prvej polovice 20. stor. bola objavená pri prekopávaní Kubániho ulice ryhou pre VN prípojku. Nálezy boli uložené priamo v štrukovom lôžku asfaltovej cesty. Zrejme súvisia s asanovanými domami, ktoré tu (na vtedajšej Ulici Smrtnej) stáli do druhej polovice 20. stor. Postavené boli v období, keď už mestské opevnenie neplnilo svoju obrannú funkciu. Torzo posledného takéhoto domčeka stalo prilepené k vnútornej časti severnej línie mestského opevnenia do roku 2010.

GRABUNG AUF DER KUBANIHO STRASSE IN ZVOLEN. Zvolen (Bez. Zvolen), Intravillan, Kubaniho Straße, Rettungsgrabung, Neuzeit, Friedhof, Stadtmauer. Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der SAW, Nitra.

⁸ Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA č. 1/0095/17.

Ein Bestandteil der Grabung war die Verfolgung der Erd- und Ausschachtungsarbeiten bei dem Anschließen des Hochspannungsanschlusses auf den Straßen Hronská, Š. Moyzes, Nádvorná, Štefánikova, Kubániho und der Verfolgung der Trafostation bei dem Gebäude ES&RC. Auf der Kubániho Straße wurden immobile archäologische Objekte 1–3 festgestellt. In den Räumen der ehemaligen Molkerei haben wir an der südlichen Grenze zwei Knochengräber aus dem 19. Jh. (eines mit einer Münze aus dem Jahr 1860) bemerkt. Die Gräber waren ein Teil des Friedhofes, der in den Katastralkarten aus den Jahren 1860 und 1914 markiert war. Das dritte Objekt – eine schmale Mauer befand sich bei der inneren südöstlichen Ecke der nordwestlichen Bastion der Stadtbefestigung in Zvolen. Diese Mauer schloss ursprünglich die Stadtbefestigung von der Innenseite ab. Die eigentliche Scherbenkumulation aus der zweiten Hälfte des 19. Jhs. und der ersten Hälfte des 20. Jhs. wurde bei der Durchgrabung der Kubániho Straße für den Hochspannungsanschluss entdeckt. Die Scherbenfunde hängen mit der Sanierung von Häusern zusammen, die hier (auf der damaligen Smrtná Straße – Todesstraße) bis in die zweite Hälfte des 20. Jhs. standen.

ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM HRADNÉHO PALÁCA V ŽARNOVICI⁹

Ján Beljak

Žarnovica (okr. Žarnovica), intravilan, Hradný palác, predstihový záchranný archeologický výskum, neskôr stredovek, novovek, rezidenčná stavba. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Areál NKP – Hradný palác v Žarnovici zaberá plochu približne 50 x 25 m. Archeologické sondy boli realizované severne od Hradného paláca. Bol nimi obsiahnutý celý priestor nádvoria tejto pamiatky, kde investor v budúcnosti plánuje realizovať novostavbu prístavby. Sonda 1/2012 bola orientovaná v smere západ východ (2 x 15 m). Do kríza na ňu nadvázovali sondy 2/2012 (1 x 4,5 m) a 3/2012 (1 x 5,5 m), ktorá siahala až tesne k oploteniu susedného pozemku. Maximálna hĺbka v sondách dosiahla viac ako 1,6 m. Archeologické sondy a exteriér hradného paláca boli presne geodeticky a fotogrametricky zdokumentované. V interiérovej časti hradného paláca bol použitý georadar na celkovej ploche cca 20 x 15 m (obr. 8: 1, 3). K nedeštruktívnej metóde v interiérovej časti Hradného paláca sme pristúpili aj z dôvodu časove bližšie neurčenej sanácie tohto objektu a rizika narušenia statiky objektu výkopovou metódou archeologickej výskumu.

V realizovaných sondách (obr. 8: 2) boli objavené dva objekty. Objekt 1/2012 predstavuje novovekú jamu bez známej funkcie v najzápadnejšej časti sondy 1/2012. Objekt 2/2012 bol situovaný v juhovýchodnej časti sondy 2/2012, neďaleko severného múru hradného paláca. Ide o dlažbu vyhotovenú v riečnych okruhliakoch – spájaných na sucho – hlinou. Datovanie dlažby je možné rámcovo do 18.–19. stor.

Počas výskumu bolo objavených 226 hnuteľných archeologických nálezov. Hlavne keramické fragmenty, zlomky kachlic a pod. Nálezy sa však nachádzali v sekundárnych polohách bez spoľahlivej stratigrafie. Všetky zlomky keramických nádob môžeme datovať do obdobia novoveku (16.–20. stor). Najmladšie nálezy sú z druhej polovice 20. stor. Vtedy Hradný palác slúžil ako internát a prišlo k radikálnym úpravám terénu na jeho nádvorí. Pravdepodobne v tom čase vznikli terasové múry a celá plocha bola z pohľadu archeológie znehodnotená. Istým dôkazom týchto úprav je torzo vojenskej posteľ obivené vo východnej časti sondy 1/2012 – v hĺbke až 1,2–1,4 m. je možné, že sa tam dostalo počas úprav terénu v 60.–70. rokoch 20. stor. V severovýchodnom rohu sondy 1/2012 sa na jej dne odkrylo vodovodné potrubie (hĺbka 1,5–1,6 m). Recentné zásahy sa rysovali aj v profiloch sond.

ARCHÄOLOGISCHE GRABUNG DES BURGPALASTES IN ŽARNOVICA. Žarnovica (Bez. Žarnovica), Extravillan, Hradný palác, Rettungsgrabung, Spätmittelalter, Neuzeit, Residenzbau. Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der SAW, Nitra.

Das Areal des nationalen Kulturdenkmals Hradný palác nimmt die Fläche von ungefähr 50 x 25 m ein. Sondierungsgrabungen wurden nördlich vom Burgpalast auf dem Hof durchgeführt, wo der Investor in Zukunft einen Anbau plant. Der Schnitt 1/2012 wurde in Richtung W-O (2 x 15 m) orientiert. Kreuzweise knüpften an ihn die Schnitte 2/2012 (1 x 4,5 m) und 3/2012 (1 x 5,5 m) an. Die Maximaltiefe der Schnitte war mehr als 1,6 m. Das Georadar wurde im Innenraum des Burgpalastes auf der Gesamtfläche von ca. 20 x 15 m verwendet. Insgesamt wurden zwei Objekte und 226 archäologische Funde entdeckt – vor allem keramische Fragmente, Kachelbruchteile u. a. Das Objekt 1/2012 im westlichen Teil des Schnittes 1/2012 stellt

⁹ Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA č. 1/0095/17.

eine neuzeitliche Grube dar, ihre Funktion ist unbekannt. Das Objekt 2/2012 befand sich im südöstlichsten Teil des Schnitts 2/2012, naheliegend der nördlichen Mauer des Burgpalastes. Es handelt sich um ein Pflaster, das aus runden Flusssteinen und trockener Erde zusammengestellt wurde. Das Pflaster wird ungefähr ins 18.–19. Jh. datiert. Bruchteile der keramischen Gefäße stammen aus sekundären Lagen (Abfall) und werden in die Neuzeit (16.–20. Jh.) datiert. Die jüngsten Funde stammen aus der zweiten Hälfte des 20. Jhs. Damals erfüllte der Burgpalast die Funktion eines Internats und es wurden radikale Geländeänderungen auf dem Hof durchgeführt. Als Beweis dient ein Torso eines Soldatenbettes, das im östlichen Teil des Schnitts 1/2012, in der Tiefe von 1,2–1,4 m gefunden wurde. Auf dem Boden des Schnitts 1/2012 wurde eine Wasserrohleitung in rezenten Zustand (Tiefe 1,5–1,6 m) aufgedeckt.

ZÁCHRANNÝ ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM V CENTRE MESTA NOVÁ BAŇA¹⁰

Ján Béla – Alena Bištáková – Katarína Končná

Nová Baňa (okr. Žarnovica), centrum mesta – Ul. A. Kmeťa, Ul. Osvety, Bernolákova ulica, Nám. slobody, Kostol Narodenia Panny Márie, záchranný výskum, sídlisko, pohrebisko, stredovek, novovek. Uloženie nálezov: Pohronské múzeum, Nová Baňa.

Súbežne s regeneráciou centra mesta realizoval v rokoch 2011 až 2012 Archeologický ústav SAV v Nitre v spolupráci s Pohronským múzeom v Novej Bani záchranný archeologický výskum. Zemné práce na stavbe pozostávali z výkopov pre kanalizáciu a plynové prípojky, rekonštrukcie chodníkov, úpravy spevnených plôch a verejnej zelene. Paralelne so stavebnými prácami sa archeologický výskum uskutočnil prevažne v centre mesta, v zastavanej časti.

V najvyššom bode (257,4 m n. m.), okolo Kostola Narodenia Panny Márie, boli počas zemných prác zistené ľudské kostrové pozostatky v druhotnej polohe a preskúmaný bol aj jeden porušený kostrový hrob (hrob č. 1; obr. 9: 1). Situovaný bol severne od vchodu do kostola pri mure oplotenia rodinného domu. Kostrové pozostatky boli objavené počas znižovania svahu pre stavbu oporného múrika. Obrys hrobovej jamy neboli zachytené, rozmerы зачищеного priestoru s torzom kostry boli 0,8 x 1 m. V tomto priestore sa však už v minulosti uskutočnilo viacero úprav povrchu. Odkrytá bola len dolná časť tela, horná časť siahala pod kamenný mûr oplotenia. Hrudná časť bola zničená, v okolí panvy sa nachádzali pozostatky patriček, korálky s príveskom. Rovnako v týchto miestach sa na ľavej strane tela, v oblasti rúk, nachádzal prsteň. Zvyšky truhly dokladajú železné klince objavené okolo obvodu tela, v jednom prípade zdokumentované aj spolu s kúskom dreva. Hrob je datovaný do obdobia novoveku. Približne tri metre severne od hrobu 1 sa nachádzali dve poškodené ľudské lebky, označené pôvodne ako hrob 2 a 3. Detailnejším skúmaním priestoru sa však zistilo, že ide o zvyšky z kostrových hrobov v druhotnej pozícii. Ľudské kosti boli zistené aj pri výkope pätky pre verejnú osvetlenie (0,8 x 0,8 m) severovýchodne od kostola. Kostrové pozostatky boli poškodené a nachádzali sa v neanatomickej polohe vo vrstve v hĺbke 0,35–0,45 m. Vrstva kostí pokračovala aj mimo priestor výkopu.

Ďalšie nálezy boli objavené na Ulici Osvety (233,4 m n. m.). Tmavohnedá kultúrna vrstva bola zistená v hĺbke 0,3 m v žltom ilovitom podloži počas výkopu jamy pre stíp verejného osvetlenia (oproti parcele č. 93/2). Okrem fragmentov stredovekej keramiky (obr. 9: 2–5) sa vo vrstve nachádzala aj jedna zvieracia koš a fragmenty tehál.

Kultúrna vrstva tmavohnedého až čierneho sfarbenia sa jasne črtala aj v profile kanalizačnej ryhy vyhľbenej na Ul. A. Kmeťa (parc. č. 4099; 250,56 m n. m.). Fragmenty keramiky boli spolu s úlomkami tehloviny a silnou prímesou uhlíkov zdokumentované v hĺbke 0,8–1 m. Podľa ústnej informácie majiteľa domu, pred ktorým sa výkop nachádzal (dom č. 13), bola údajne v týchto miestach v minulosti hrnčiarska dielňa a dom hrnčiara. Nad kultúrnou vrstvou bola položená historická dlažba z ryolitových dlaždíc (h. 0,25 m), zachytená aj na historických fotografiách Novej Bane z obdobia okolo roku 1900. Nad historickou dlažbou, v hĺbke bezprostredne pod asfaltom, sa nachádzala dlažba z bridlicových kociek, kladená začiatkom 50. rokov 20. stor.

Archeologickým výskumom realizovaným v rokoch 2011 až 2012 v centre mesta Nová Baňa boli sledované zemné práce do hĺbky 0,4–1,2 m od úrovne súčasného terénu. Pozitívom je pomerne široký záber prác na území centra mesta – od farského kostola až po križovatku Bernolákovej a Štúrovej ulice.

¹⁰ Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA č. 1/0095/17.

V skúmanom priestore boli zaznamenané druhotné porušenia súvisiace s predchádzajúcimi terénnymi úpravami v meste. Kostrové nálezy zároveň dokladajú pochovávanie v okolí farského kostola v období novoveku.

ARCHÄOLOGISCHE RETTUNGSGRABUNG IM STADTZENTRUM NOVÁ BAŇA. Nová Baňa (Bez. Žarnovica), Stadtzentrum, A. Kmeť-Straße, Straße Osvety, Bernolákova Straße, Freiheitsplatz, Kirche der Geburt der Jungfrau Maria, Rettungsgrabung, Siedlung, Gräberfeld, Mittelalter, Neuzeit. Deponierung der Funde: Pohronské Museum in Nová Baňa.

Während der im Stadtzentrum von Nová Baňa realisierten archäologischen Grabung, wurden die Erdarbeiten in der Tiefe von 0,4–1,2 m vom jetzigen Terrain verfolgt. Positiv ist der relativ breite Umfang der Arbeiten – von der Pfarrkirche (257,4 m ü. M.) bis zur Kreuzung der Straßen Bernolákova und Štúrova (220 m ü. M.). In der Umgebung der Pfarrkirche wurde ein beschädigtes Knochengrab dokumentiert (Grab 1; Abb. 9: 1). Über die Anwesenheit von mehreren Gräbern zeugen die Funde von Menschenschädeln auf der sekundären Lage (Grab 2 und 3) und die Schicht von zerbrochenen Knochen, die bei den Straßenbeleuchtungsarbeiten festgehalten wurde. Archäologische Situationen wurden auch bei den Erdarbeiten auf der Straße Osvety und der A. Kmeť-Straße festgestellt. Die kulturellen Schichten beinhalteten mittelalterliche keramische Fragmente (Abb. 9: 2–5) und neuzeitliche Ziegelbruchteile. In allen Fällen handelt es sich um sekundäre Beschädigungen, die mit den vorherigen Terrainbearbeitungen in der Stadt zusammenhängen. In einem Fall (A. Kmeť-Straße) wurde unter der Geländeoberfläche ein Rhyolithpflaster entdeckt, das auf den historischen Fotos von Nová Baňa aus der Zeit um das Jahr 1900 abgebildet ist. Die bei der Kirche gefundenen Knochenfunde weisen die Beerdigung der Menschen bei der Pfarrkirche in der Neuzeit nach. Eine genauere Datierung wird erst durch weitere Funduntersuchungen möglich sein.

ARCHEOLOGICKÁ PROSPEKCIÁ VYBRANÝCH LOKALÍT JUŽNEJ ČASTI STREDNÉHO SLOVENSKA¹¹

Ján Beljak – Eva Fottová – Kristína Kučeráková – Vladimír Mitáš –
Noémi Beljak-Pážinová

Počas jarných a jesenných mesiacov roku 2012 boli v rámci Aktivity 2.1 projektu *Centrum výskumu najstarších dejín stredného Podunajska* realizované povrchové prieskumy vo vybraných regiónoch južnej časti stredného Slovenska. Podrobnejšie sa sledovali lokality v okresoch Lučenec, Poltár a Rimavská Sobota, okresom Detva a Veľký Krtíš sa venovalo menej pozornosti. Na viacerých miestach sa zachytili stopy pravekého, protohistorického, stredovekého, ale aj ranonovovovekého osídlenia. Niektoré úseky v plánovaných trasách prieskumu sa nerekognoskovali vôbec, pretože ich plochy neboli polnohospodársky obrobené alebo prístupné. Značná pozornosť sa venovala výšinným opevneným polohám so známymi dokladmi osídlenia. Materiál je uložený v Archeologickej ústave SAV, Nitra.

Positívne výsledky archeologickej prospekcie možno konštatovať na nasledovných náleziskách, ktoré sú zoradené abecedne podľa jednotlivých okresov:

Archeologicke lokality v okrese Detva:

1. Vígľaš, časť Pstruša, povrchový zber.

a) Poloha Kostolisko nachádza východne od miestnej časti Pstruša na ľavej strane Kocanského potoka. Povrchovým zberom sa zistila keramika z doby rímskej, z obdobia vrcholného stredoveku a kamenná štiepaná industria. Prieskum predmetnej lokality vyvolala už v roku 2007 pripravovaná výstavba rýchlostnej komunikácie R2 (Beljak/Malček 2009). Jeho výsledkom boli nálezy z doby rímskej a z obdobia sfahovania národov (2.–4. stor.), ale aj z včasného stredoveku (8.–9. stor.). Je veľmi pravdepodobné, že osídlenie polohy Kostolisko možno uviesť do spojnosti s nedalekým hradiskom Kalamárka v Detve (Šalkovský 1994; 2009).

b) Poloha Tridub sa nachádza južne od miestnej časti Pstruša, na ľavej strane Kocanského potoka. Archeologicou prospekciou sa získali dva nesignifikantné úlomky pravekej keramiky. Preskúmaná plocha pravdepodobne súvisí s polohou Kostolisko (a) v katastri Vígľaša-Pstruše.

¹¹ Príspevok vznikol v rámci aktivity 2.1 (Vybudovanie technologického centra na vyhľadávanie archeologickej nálezisk modernými metódami.) Centra výskumu najstarších dejín stredného Podunajska. Kód ITMS: 26220120059.

Archeologické lokality v okrese Lučenec:

1. L o v i n o b a ř a, časť U d e r i n á, povrchový zber.

a) Poloha D o l n á h o r a I je situovaná v lese pod Dolnou horou, západne od terajšej poľnej a lesnej cesty spájajúcej polohy Dolná hora II a Dolina (*Mitáš 2013*). Informácie miestnych obyvateľov i terénné pozorovania ukazujú, že ide o miesto zaniknutého prameňa, premenené na bahnisko pre čiernu zver. Prieskumom sa získala keramika z mladšej a neskorej doby bronzovej (pilinská a kyjatická kultúra), ale aj z obdobia stredoveku a novoveku. Okrem toho zo zberu pochádza mazanica, železná troska a železný klinec.

b) Poloha D o l n á h o r a II sa nachádza severovýchodne od cesty E 571 z Lučenca do Lovinobane, na vyvýšenej ľavobrežnej terase bezmenného toku, ktorý sa nedaleko vlieva do potoka Uderinka. Z náleziska pochádza väčšie množstvo keramického materiálu, ktorý poukazuje na sídlisko kyjatickej kultúry zo záveru mladšej doby bronzovej a z neskorej doby bronzovej. Ďalšie keramické úlomky pochádzajú z neskorého stredoveku. Kamennú štiepanú industriu a železnú trosku bližšie nedatujeme. Nálezisko pravdepodobne súvisí s polohami Dolná hora I a Dolina (*Mitáš 2013*).

2. L u č e n e c, časť O p a t o v á, poloha J a z e r á, povrchový zber.

Poloha leží na terase južne od miesta, kde cesta E 571 križuje potok Slatinka. Obhliadka poľnohospodársky obrábanej plochy farebne odlíšenej od okolia priniesla keramický materiál, ktorý dokladá otvorené sídlisko kultúry s východnou lineárnom keramikou zo stredného neolitu a tiež sídlisko západnej enklávy kultúrneho komplexu juhovýchodných popolnicových polí (pilinskéj kultúry) z mladšej doby bronzovej. S neolitickej horizontom osídlenia pravdepodobne korešponduje aj štiepaná kamenná industria. V kolekcii nálezov je zastúpená aj mazanica a sporadicky stredoveká až novoveká keramika. Chronologicky identické nálezy sa v tejto polohe zistili v roku 2011 (*Beljak/Mitáš 2011*).

3. L u p o č, poloha Balážkove zeme, povrchový zber.

Uvedená poloha sa nachádza na okraji lesa, severozápadne od intravilánu obce. Jej obhliadkou sa identifikovala sakrálna architektúra – kaplnka sv. Antona Paduánskeho, postavená v roku 1696 Adamom Forgáčom. V roku 1754 ju obnovil Ján Forgáč. Stavba s celkovými rozmermi približne 10,3 x 7,4 m má oktogonalny tvar. Po očistení kamenných základov kaplnky od vrstvy lístia sa zistila novoveká tehla a omietka. Výkopové práce tu uskutočnil F. Radinger s kolektívom v roku 2002.

4. L u b o r e č, poloha L y s e c, povrchový zber.

Známe výšinné hradisko je situované v severozápadnej časti katastra obce Luboreč na vrchu Lysec, západne od polohy Hrádok. Archeologická prospekcia priniesla keramické nálezy kyjatickej kultúry z neskorej doby bronzovej. Zvyšky mohutnej kamennej i zemnej fortifikácie, terasovité úpravy terénu a do kameňa vysekaná cisterna sú zrejme dokladmi sekundárneho využitia a prebudovania hradiska zo záveru doby bronzovej na neskorostredoveký opevnený objekt. Poznatky o historii regiónu a nálezisku nasvedčujú, že k tomu došlo v 15. stor. (*Furmánek 1983, 30*).

5. M u č í n, časť T e l k a, ľavá strana Mučínskeho potoka, povrchový zber.

Lokalita sa nachádza v južnej časti katastrálneho územia Mučína, na ľavobrežnej terase Mučínskeho potoka. Na základe získanej keramiky a kamennej industrie (ústupy, kamenný drvíč a fragment kamenej podložky) možno konštatovať, že ide o otvorené sídlisko kyjatickej kultúry z mladšej doby bronzovej. Toto nálezisko už v odbornej literatúre figuruje pod názvom Lipovany IV (*Ožďáni/Žebrák 1983*).

6. Š i a t o r s k á B u k o v i n k a, povrchový zber.

a) Hrad Š i a t o r s k á s k a l a / Š o m o š o v á leží severne od Šiatorskéj Bukovinky a západne od osady Bukovinka. Juhovýchodne od polohy sa nachádza vodná nádrž Šiatorská Bukovinka. Jej obhliadkou sa zistilo, že hrad je chránený valmi od severovýchodnej, východnej a západnej strany. Na severnej a južnej strane je opevnenie zdvojené. Zo zberu pochádza keramika datovaná do 12. a 13. stor. a mazanica. Hrad dal postaviť pravdepodobne rod Kacsisovcov v priebehu 12. a 13. stor. Archeologické nálezy z neho uvádzia už J. Eisner (1933, 35, 274) a neskôr sa tu realizoval výskum (*Hrubec 1982*). Z tejto polohy sa eviduje aj keramika z mladšieho eneolitu (*Ožďáni/Točík 1989a, 44*).

b) Pohanský hrad sa nachádza južne od intravilánu obce, bezprostredne pri štátnej hranici. Od východu ho obteká Belina a na juhu Mižerský potok. Val a priekopa kužeľovitého tvaru obkolesujú hrádok od západu, severu a východu. Archeologicou prospekciou sa získal jediný atypický, pravdepodobne stredoveký keramický fragment. Nálezisko doposiaľ nebolo známe.

c) Na mape nepomenovaná poloha severovýchodne od sútoku Bukovinského potoka a Beliny je situovaná na pravom brehu Bukovinského potoka, severozápadne od súčasného futbalového ihriska a tenisového kurtu v miestnej časti Bukovinka. V tomto priestore sa nachádza nová sídlisková lokalita pilinskej a kyjatickej kultúry z mladšej doby bronzovej. Sfarbenie pôdy a početnosť materiálu naznačujú intenzívne osídlenie (rozoranú kultúrnu vrstvu). Medzi nálezmi dominuje keramika pilinskej kultúry, ale našiel sa aj zlomok závažia(?), mazanica a bližšie nedatovaná troska z farebného kovu. So zisteným sídliskom nepochybne súvisia publikované hrobové nálezy pilinskej a kyjatickej kultúry zo Šiatorskej Bukovinky, z miestnej časti Šiatoroš (*Furmánek 1975; Ožďáni/Točík 1989b, 55, Tab. X: 4*).

7. Š u r i c e, poloha S o v í h r a d, povrchový zber.

Soví hrad leží v južnej časti obce, severovýchodne od sútoku Čamovského potoka s bezmenným prítokom, na južnej strane podlhovastého kopca. Z hradu sú zachované nepatrné fragmenty múrov a na vrchole ľažko dostupného hradného brala je viditeľný pôdorys do kameňa vysekanej miestnosti a veľká cisterna. Zo zberu pochádza keramika z neskorého eneolitu(?), z doby bronzovej a z obdobia vrcholného stredoveku. Hrad bol postavený medzi rokmi 1290 a 1312 (*Plaček/Bóna 2007, 272*). V 13. stor. ho zrekonštruoval Kokoš z rodu Rátoldovcov. V roku 1415 za vlády Žigmunda Luxemburského bol už len zrúcaninou. Prieskum lokality urobil už J. Drenko (*Bialeková et al. 1992, 51*).

Archeologicke lokaleity v okrese Poltár:

1. B r e z n i č k a, poloha H r á d o k, povrchový zber.

Nálezisko sa nachádza na zalesnenom ostrohu južne od intravilánu obce na ľavom brehu Ipľa. Ide o plochu východne od sútoku Ipľa s bezmenným prítokom. Na východnej strane známej pravekej a stredovekej sídliskovej lokality sú badateľné zvyšky zdeštruovanej fortifikácie. Jediný zlomok keramiky získaný povrchovým zberom možno datovať len rámcovo buď do mladšieho eneolitu, alebo do mladšej doby bronzovej. Okrem opakovanych prieskumov (napr. *Furmánek 1983, 28, obr. 2; Ožďáni/Točík 1989b, 60*) bola lokalita preskúmaná aj sondážne (*Fottová/Kovář/Slivenská 2004*). Nálezisko je definované ako opevnené sídlisko západnej enklávy kultúrneho komplexu juhovýchodných popolnicových polí a hrádok z vrcholného a neskorého stredoveku. V súvislosti s aktuálnymi poznatkami o výšinných sídliskách na juhu stredného Slovenska s mladoeneolitickými nálezmi možno uvažovať o osídlení Hrádku aj v tomto období praveku.

2. O z d í n/M á l i n e c, poloha H r a d, povrchový zber.

Uvedená poloha je situovaná v zalesnenom priestore, na hranici katastrov obcí Ozdín a Málinec. Obhliadkou sa zdokumentovali zvyšky známej fortifikácie. Sporadicá keramika, kamenný ústup a mazanica potvrdzujú existenciu výšinného a pravdepodobne aj opevneného neskoroeneolitickejho sídliska. V druhej polovici 13. stor. bol na lokalite vybudovaný hrad, ktorý v 15. stor. zanikol (*Plaček/Bóna 2007, 622*). Do tohto obdobia možno datovať nájdené keramické úlomky. Nálezisko je v literatúre známe vďaka archeologickej prospekcii, ale aj amatérskym výkopom. Najnovšie bádanie doložilo materiál badenskej kultúry z neskorého eneolitu a keramiku z 13. až 15. stor. (*Ožďáni/Mitáš 2011*). Osídlenie Hradu v období popolnicových polí (*Furmánek 1983, 28*) je sporné.

Archeologicke lokaleity v okrese Rimavská Sobota:

1. D r ď a, poloha T u s z a v á r, povrchový zber.

Lokalita leží východne až severovýchodne od intravilánu obce na kužeľovitom kopci nad inundáciou Mačacieho potoka. Prieskumom sa potvrdila existencia približne 3 m vysokého zemného valu, ktorý chránil lokalitu na južnej strane. Získali sa nálezy dokladajúce osídlenie areálu v neskorej dobe kamennej a v neskorom stredoveku (14. stor.). Už pred vykonaním prieskumu boli z tejto polohy známe artefakty datované do obdobia mladšieho eneolitu a do vrcholného stredoveku (*Ožďáni/Nevizánsky 2002*).

2. H a j n á č k a, Hrad Hajnáčka, povrchový prieskum.

Hradný vrch je zasadený priamo v intraviláne obce, východne od Gortvy. Prieskumom na hrade Hajnáčka sa získali archeologické nálezy, potvrdzujúce osídlenie tejto výšinnej polohy v neskorej dobe kamennej, alebo v dobe bronzovej. Okrem toho sa našla keramika z vrcholného stredoveku a novoveku. Na vrchole členitého hradu sa nachádza objekt oválneho tvaru a v jeho areáli sú badateľné zvyšky murív a úpravy skalného brala. Prvé písomné zmienky o ňom pochádzajú z roku 1245, hrad zanikol zrejme v prvej polovici 18. stor. (Plaček/Bóna 2007, 125–126).

3. H o d e j o v, Hrad Hodejov, povrchový prieskum.

Hodejovský hrad sa nachádza na vrchu, juhozápadne od cintorína, v západnej časti intravilánu obce. Archeologická prospekcia priniesla keramiku datovanú do neskorej doby kamennej, doby bronzovej, do obdobia vrcholného a neskorého stredoveku a novoveku. Vznik stredovekej pevnosti je datovaný po roku 1242, jej zánik po roku 1571. Z prieskumov hradu v druhej polovici 20. stor. pochádza archeologický materiál z praveku, ale aj z vrcholného stredoveku (Bialeková et al. 1992, 125; Rejholecová 1971, 104).

4. J e s t i c e, poloha H r á d o k, povrchový prieskum.

Lokalita je situovaná na Hradnom vrchu južne od obce, východne od cesty vedúcej do Petroviec a severovýchodne od sútoku Mačacieho potoka s Drieňovským potokom. Obhliadkou terénu sa potvrdila existencia zemného valu, ktorý túto polohu chránil z južnej, prístupovej strany. Deštrúované opevnenie je v súčasnosti vysoké približne 3 m a dlhé asi 20 m. Vzhľadom na absenciu hnutelných archeologických nálezov ho nemožno bližšie datovať. Pevnosť je pravdepodobne uvedená v zmienke z roku 1333/1334 ako „mons Waarheg“ (Bialeková et al. 1992, 127), na základe čoho možno uvažovať o jej stredovekom pôvode.

5. Š i r k o v c e, Hrad Kapla (Širkovský hrad), povrchový prieskum.

Širkovský hrad leží juhozápadne od intravilánu obce, západne od polohy Medvedová. Na lokalite sa zozbierala keramika z eneolitu, z mladšej a neskorej doby bronzovej. Ďalšie črepy, železný fragment a klinec pochádzajú z neskorého stredoveku. Stredoveký hrad sa prvýkrát spomína v roku 1247. Posledná zmienka, v ktorej sa hrad ešte nazýva „Kapla“, pochádza z roku 1447. Na predmetnej lokalite uskutočnil archeologický prieskum už L. Hűvössy (Bialeková et al. 1992, 133–134).

Archeologickú prospekcii južnej časti stredného Slovenska v roku 2012 hodnotíme nasledovne: Realizáciou projektu boli získané početné archeologické nálezy, ktoré všeobecne dokladajú osídlenie tohto teritória od staršieho praveku až do novoveku. Známa archeologická topografia sa však rozšírila iba minimálne. Jednou z nových lokalít je otvorené sídlisko z mladšej doby bronzovej v Šiitorskej Bukovinke (obr. 14: 1, 2), druhou pravdepodobne stredoveký opevnený objekt v tej istej obci na kopci Pohanský hrad (obr. 14: 3, 4).

V nálezovom súbore z jednotlivých lokalít dominuje sídlisková keramika z týchto chronologických úsekov. Neolit je zastúpený v Lučenci-Opatovej (Jazerá), eneolit na lokalitách Šurice (Soví hrad), Ozdín/Málinec (Hrad), Drňa (Tuszavár), Hajnáčka (Hrad), Hodejov (Hodejovský hrad) a Širkovce (hrad Kapla). Atypické praveké nálezy pochádzajú z Víglaša-Pstruše (Kostolisko a Tri duby). Do doby bronzovej sú datované keramické fragmenty z nálezísk Lovinobaňa, časť Uderiná (Dolná hora I, II), Lučenec, časť Opatová (Jazerá), Ľuboreč (Lysec), Mučín (Telka), Šiitorská Bukovinka (severovýchodne od sútoku Bukovinského potoka a Beliny), Šurice (Soví hrad), Hajnáčka (Hrad), Hodejov (Hodejovský hrad) a Širkovce (hrad Kapla). Pri zaradení keramického zlomku z Hrádku v Brezničke uvažujeme buď o mladšom eneolite, alebo o mladšej dobe bronzovej. Osídlenie z doby rímskej sa podarilo doložiť na jedinom nálezisku vo Víglaši-Pstruši (Kostolisko). Stredoveké osídlenie bolo potvrdené na lokalitách Víglaš-Pstruša (Kostolisko), Lovinobaňa-Uderiná (Dolná hora I, II), Lučenec-Opatová (Jazerá), Ľuboreč (Lysec), Šiitorská Bukovinka (hrad Šiitorská skala/Šomošová, Pohanský hrad(?)), Šurice (Soví hrad), Ozdín/Málinec (Hrad), Drňa (Tuszavár), Hajnáčka (Hrad), Hodejov (Hodejovský hrad), Jestice (Hrádok) a Širkovce (hrad Kapla). Novoveký materiál pochádza z polôh Dolná hora I v Lovinobani, časti Uderinej, Jazerá v Lučenci, časti Opatovej, Balážkove zeme v Lupoči, Hrad v Hajnáčke a Hrad v Hodejove. Z prehľadu zároveň vyplýva, že väčšina sídlisk má polykultúrny charakter. Tento poznatok platí nielen pre otvorené, ale aj pre opevnené lokality.

Prieskumy opäťovne ukazujú na význam rekognoskovaného územia v dobe popolnicových polí a následne až vo vrcholnom a v neskorom stredoveku. Bližšiu analýzu nálezov a ich vyhodnotenie v širšom kontexte osídlenia juhu stredného Slovenska autori predložia v samostatnej štúdii.

Literatúra

- Beljak/Malček 2009* – J. Beljak/R. Malček: Nálezy z Víglaša – Pstruše. AVANS 2007, 2009, 31, 32.
- Beljak/Mitáš 2011* – J. Beljak/V. Mitáš: Lučenec – m. časť Opatová. Výskumná dokumentácia AÚ SAV č. 17439. Nitra 2011.
- Bialeková et al. 1992* – D. Bialeková et al.: Pramene k dejinám osídlenia Slovenska z konca 5. až z 13. storočia. II. zväzok, Stredoslovenský kraj. Nitra 1992.
- Eisner 1933* – J. Eisner: Slovensko v pravčku. Bratislava 1933.
- Fottová/Kovár/Slivenska 2004* – E. Fottová/B. Kovár/Z. Slivenská: Stredoveký hrádok v Brezničke. AVANS 2003, 2004, 55, 56.
- Furmánek 1975* – V. Furmánek: Žárové pohrebiště piliňské a kyjatickej kultury v Šiatskej Bukovince. AVANS 1974, 1975, 52.
- Furmánek 1983* – V. Furmánek: Hradiská pilinskej a kyjatickej kultúry na Slovensku. Arch. Rozhledy 35, 1983, 24–32.
- Hrubec 1982* – I. Hrubec: Hrádok v Šiatskej Bukovinke. Archeologia Historica 7, 1982, 311 –316.
- Mitáš 2013* – V. Mitáš: Ďalšie nálezy z Lovinobane. AVANS 2009, 2013, 151–152.
- Ožďáni/Mitáš 2011* – O. Ožďáni/V. Mitáš: Nové poznatky k dejinám hradu Ozdín. In: O. Bodorová (zost.): Germer – Malohont: Zborník Gemersko – malohontského múzea v Rimavskej Sobote 6.-7. Rimavská Sobota 2011, 125–130.
- Ožďáni/Nevizánsky 2002* – O. Ožďáni/G. Nevizánsky: Mladoneolitické výšinné sídlisko s stredovekým hrádom v obci Drňa. AVANS 2001, 2002, 149–152.
- Ožďáni/Točík 1989a* – O. Ožďáni/A. Točík: Stredný eneolit. In: J. Alberty/J. Sloboda (Zost.): Novohrad. Regionálna vlastivedná monografia 2/1 – Dejiny. Martin 1989, 37–46.
- Ožďáni/Točík 1989b* – O. Ožďáni/A. Točík: Na úsvite dejín. In: J. Alberty/J. Sloboda (Zost.): Novohrad. Regionálna vlastivedná monografia 2/1 – Dejiny. Martin 1989, 13–128.
- Ožďáni/Žebrák 1983* – O. Ožďáni/P. Žebrák: Výsledky terénneho prieskumu v okrese Lučenec. AVANS 1982, 1983, 189–192.
- Plaček/Bóna 2007* – M. Plaček/M. Bóna: Encyklopédia slovenských hradov. Bratislava 2007.
- Rejholecová 1971* – M. Rejholecová: Slovanské osídlenie Stredoslovenského kraja. Slov. Arch. 19/1, 1971, 95–133.
- Šalkovský 1994 – P. Šalkovský: Hradisko v Detve. Nitra 1994.
- Šalkovský 2009 – P. Šalkovský: Detva. Praveké a včasnohistorické hradisko k dávnym dejinám Slovenska. Nitra 2009.

ARCHÄOLOGISCHE PROSPEKTION DER AUSGEWÄHLTEN FUNDSTELLEN IM SÜDLICHEN TEIL DER MITTELSLOWAKEI. Im Rahmen des Projektes wurden Begehungen in ausgewählten südlichen Teilen der Mittelslowakei durchgeführt. Ausführlicher wurden die Fundstellen in den Bezirken Lučenec, Poltár und Rimavská Sobota untersucht, weniger ausführlich die Fundstellen in den Bezirken Detva und Veľký Krtíš. Man hatte hier urzeitliche, protohistorische, mittelalterliche und frühneuzeitliche Siedlungsspuren festgestellt. Die veröffentlichten Funde wurden nur durch Oberflächenbegehungen ermittelt. Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der SAW, Nitra.

Die durchforschten Fundstellen im Bezirk Detva:

1. Víglaš, Teil Pstruša. Archäologische Funde aus der Flur Kostolisko belegen mittelalterliche, römisch-kaiserzeitliche und hochmittelalterliche Siedlungen. Die Fundstelle befindet sich östlich vom Stadtteil Pstruša, auf der linken Seite des Kocanský-Bachs. Die Flur Tri duby, aus welcher nicht näher datierbare urzeitliche Keramik stammt, ist östlich vom Stadtteil Pstruša, auf der linken Seite des Kocanský-Bachs situiert.

Die durchforschten Fundstellen im Bezirk Lučenec:

1. Lovinobaňa, Teil Uderiná. Die polykulturelle Fundstelle Dolná hora I breitet sich im Wald unter Dolná hora aus, westlich von der Straße, die ins Tal führt. Es wurden Funde aus der Pilinyer und Kyjatice-Kultur gefunden, die aus der jungen und späten Bronzezeit, dem Mittelalter und der Neuzeit stammen. Auf der Flur Dolná hora II, nordöstlich von der Straße E 571, wurden auf der linken Uferterrasse des unbenannten Flusses, unweit des Zusammenflusses mit dem Fluss Uderinka, Keramik der Kyjatice-Kultur aus der jüngeren und späteren Bronzezeit und spätmittelalterliche Scherben entdeckt. Die gefundene Steinindustrie und eine Eisenschlacke können wir nicht näher datieren.

2. Lučenec, Stadtteil Opatová. Aus der Flur Jazerá wurde archäologisches Material aus dem mittleren Neolithikum, jüngerer Bronzezeit (Pilinyer Kultur), Mittelalter und Neuzeit gewonnen.

3. Lupoč. Nordwestlich vom Gemeindegebiet, am Waldrand auf der Flur Balážkove zeme identifizierte man Steinfundamente der Kapelle des hl. Anton von Padua aus dem Jahr 1696. Aus den Lesefunden stammen ein neuzeitlicher Ziegelstein und Putz.

4. Luboreč. Eine polykulturelle Burgstätte im nordwestlichen Teil des Katasters ist auf dem Berg Lysec situiert. Aus dieser Lage stammt spätbronzezeitliche Keramik der Kyjatice-Kultur. Überreste einer gewaltigen Fortifikation, stufenartige Terrainbearbeitungen, eine in Stein gemeißelte Zisterne belegen eine sekundäre Nutzung und Umbau der Burgstätte auf ein spätmittelalterliches befestigtes Objekt.

5. Mučín. Aus der Lage südöstlich von der Ortschaft Telka, auf der linken Seite des Mučín-Baches, wurde durch eine archäologische Prospektion eine offene Siedlung der Kyjatice-Kultur aus der jüngeren Bronzezeit bestätigt.

6. Šiatorská Bukovinka. Die Burg Šiatorská skala/Šomošová liegt nördlich von der Gemeinde und westlich von der Ortschaft Bukovinka. Die Burg ist durch Wälle an der nordwestlichen, östlichen und westlichen Seite geschützt. Zu den gewonnenen Lesefunden gehört Keramik, die ins 12. und 13. Jh. datiert wird und Lehmverputz. Die Lage auf dem Hügel Pohanský hrad befindet sich südlich vom Gemeindegebiet, unmittelbar bei der Staatsgrenze. Die mittelalterliche Hügelburg wird offensichtlich (an der westlichen, nördlichen und östlichen Seite) von einem Schutzwall und Graben umringt. Durch eine archäologische Prospektion gewann man ein einziges mittelalterliches(?) keramisches Fragment. Aus einer bislang unbekannten Lage, nordöstlich des Zusammenflusses von Bukovinský-Bach und Belina, stammen jungbronzezeitliche Funde der Kyjatice-Kultur. Die Verfärbung der Erde und die Mehrheit des Materials dokumentieren eine intensive Besiedlung.

7. Šurice. Die Lage Soví hrad ist im südlichen Teil der Gemeinde situiert, nordöstlich des Zusammenflusses von dem Bach Čamovský und von einem unbenannten Zufluss. Im Terrain sind Mauerwerkfragmente sichtbar, ein Grundriss eines in Stein gemeißelten Raums und eine große Zisterne. Zu den gewonnenen Lesefunden gehört spätäneolithische(?), bronzezeitliche und hochmittelalterliche Keramik.

Die erforschten Fundstellen im Bezirk Poltár:

1. Breznička. Auf dem bewaldeten Gebirgsausläufer, südlich des Gemeindegebiets ist auf dem linken Flussufer von Eipel die Flur Hrádok situiert. Mit Hilfe einer archäologischen Prospektion wurde nur ein keramischer Bruchteil gewonnen, der entweder aus dem jüngeren Äneolithikum, oder aus der jüngeren Bronzezeit stammen könnte. Auf der östlichen Seite der Fundstelle sind Reste einer Befestigung zu erkennen.

2. Ozdín/Málince. Im Wald, an der Katastergrenze der Gebiete Ozdín und Málinec befindet sich die Flur Hrad, wo Fortifikationsreste dokumentiert wurden. Archäologische Funde bestätigen die Existenz einer spätäneolithischen befestigten Siedlung. In der zweiten Hälfte des 13. Jhs. wurde an dieser Stelle eine mittelalterliche Burg gebaut.

Die erforschten Fundstellen im Bezirk Rimavská Sobota:

1. Drňa. Aus der Flur Tuszavár, die nordöstlich vom Intravillan der Gemeinde situiert ist, stammen spätsteinzeitliche und spätmittelalterliche Funde. Außerdem bestätigte sich die Existenz eines Erdwalls im südlichen Teil der Fundstelle.

2. Hajnáčka. Direkt im Gemeindegebiet, östlich der Ortschaft Gortva, befindet sich die Höhensiedlung in der Flur Hrad. Aus der Begehung stammen spätsteinzeitliche, bronzezeitliche, hochmittelalterliche und neuzeitliche Funde. Auf der Spitze des gegliederten Burgfelsens sind Reste von Steinarchitektur zu sehen.

3. Hodejov. Die Burg Hodejov steht auf dem Hügelgipfel südwestlich vom Friedhof, im westlichen Teil des Intravillans der Gemeinde. Die archäologische Prospektion brachte Keramik hervor, die in die späte Steinzeit, Bronzezeit, Hoch-, Spätmittelalter und Neuzeit datiert wird.

4. Jestice. Die Hügelburg ist südlich von der Ortschaft und nordöstlich des Zusammenflusses von den Bächen Mačací und Drievovský situiert. Auf der südlichen Zutrittsseite sind immer noch Fortifikationsreste zu sehen.

5. Širkovce. Die Burg Kapla (Burg Širkov) liegt südwestlich vom Gemeindegebiet und westlich von der Flur Medveďová. In der durchforschten Fundstelle wurden äneolithische, jung- und spätbronzezeitliche und spätmittelalterliche Funde entdeckt.

Die Begehungen weisen immer wieder auf die Bedeutung des rekognoszierten Gebiets in der Zeit der Urnenfelderkultur und später im Hoch- und Spätmittelalter hin. Eine nähere Fundanalyse und Auswertung der Besiedlung des südlichen Teils der Mittelslowakei im breiteren Kontext werden die Autoren in einer selbstständigen Studie vorlegen.

ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM NA PUSTOM HRADE VO ZVOLENE¹²

Ján Beljak – Noémi Beljak-Pážinová

Zvolen (okr. Zvolen), extravidlán, Pustý hrad – Dolný hrad, archeologický výskum pre vedecké a dokumentačné účely, vrcholný stredovek, pravek (neskorá doba kamenná, mladšia a neskorá doba bronzová, doba laténska), fortifikácia, obytná veža. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Archeologický výskum na Dolnom hrade Pustého hradu v roku 2012 nadviazal na predchádzajúce sezóny (2009–2011). Pokračovalo sa s odkryvom veže Dolného hradu. Podarilo sa preskúmať celú jej severnú a prevažnú časť východnej steny. Pri severovýchodnom nároží veže sme sondou 3A/2012 (10 x 4 m + 5 x 4 m) dosiahli základovú špáru v interiérovej časti veže. Sondou 7/2011 sme objavili posledné chýbajúce, t.j. štvrté vonkajšie severovýchodné nárožie veže a sondami 3C/2012 (10 x 4 + 10 x 5 m) a 3B/2012 (8 x 6 + 9 x 5 m) k nemu prisluchajúce steny veže (vonkajšie líca), t.j. východnú (3C/2012) a severnú (3B/2012). Potvrdili sa tak unikátné rozmery veže: 19,85 m (západná stena) x 19,91 m (severná stena) x 19,89 m (východná stena) x 19,90 m (južná stena). Celková plocha, ktorú svojim pôdorysom zaberá stavba veže je 394 m². Interiérová plocha veže je 13,25 (západná stena) x 13,25 (južná stena) na úrovni prvého podlažia. Po výskume v roku 2012 je pôdorys veže kompletny odkryty a pripraveny na nevyhnutnú naslednu konzerváciu. Výskum v roku 2013 bude pokračovať odkryvom zásypu v jej interieri. Táto stavba z prvých desaťročí 13. stor. má múry hrubé 3,3–3,4 m a vysoká bola najmenej 20–25 m. Svojou architektúrou upozorňuje na výstavbu pod vedením architekta zo západnej Európy, ktorý bol v službách uhorského kráľa Ondreja II., resp. Bela IV.

Na nádvorí Dolného hradu bola realizovaná sonda 1/2012 (16,6 x 5 m), ktorej cieľom bolo overenie nálezovej situácie pri hlavnej vstupnej bráne Dolného hradu, kde sme už v sezónach 2010 a 2011 zistili bohatú a zaujímavú kolekciu nálezov. Sondou 2/2012 (7 x 3 m, 4,5 x 11 m a 14 x 2 m) sme overili centrálnu časť nádvoria Dolného hradu severne od hlavnej vstupnej brány pri západnej líniu opevnenia. Sonda 5/2012 (13 x 3 + 5 x 5 m) plynule pokračovala od južného konca sondy 4/2009, ktorá zase severnou stranou susedila zo sondou 1/2012. Overili sme nimi priestor nádvoria dolného hradu medzi královskou obytnou vežou a hlavnou vstupnou bránou – v bezprostrednej blízkosti západnej línie stredovekého opevnenia. Sondami na nádvorí Dolného sa potvrdili horizonty osídlenia z neskorej doby kamennej, doby bronzovej, laténskej a vrcholného stredoveku. Mimoriadne zaujímavé sú predovšetkým keramické fragmenty bohaty plasticky zdobenej keramiky badenskej kultúry z neskorej doby kamennej a pomerne početné fragmenty nádob z vrcholného stredoveku z 13. a 14. stor.

V roku 2012 sa pristúpilo aj k výskumu brány v tzv. spojovacom múre (sonda 4/2012: 11 x 6 m). Napriek značnému narušeniu pôvodnej nálezovej situácie koreňmi po viac ako 200-ročnom dubovom poraste sa nám podarilo odkrýť bránu z polovice 13. stor. s pôvodnými architektonickými článkami ostienia. V stratigraficky nižšej vrstve sme objavili urnový hrob z doby bronzovej. Tento nález bol nečakaný, ale má svoje logické vysvetlenie – nakol'ko na Hornom aj Dolnom hrade Pustého hradu sa v dobe bronzovej nachádzali výšinné osady a ich obyvatelia svojich zosnulých pochovávali v ich blízkosti. Podobná situácia je na nedalekom Sitne.

Celková preskúmaná plocha v sondách bola viac ako 650 m². Sumárne bolo preskúmaných cca 950 m³ hmoty (zemina a sutina). Najhlbšie sme počas výskumu zišli sondou 3A/2012 pri vnútornom líci východnej steny veže a to na hĺbku takmer 6 m. Najplytšie boli niektoré plochy v sondách 1/2012, 2/2012 a 5/2012, kde sme dosiahli hĺbku iba 20–30 cm.

Súčasťou archeologického výskumu bola aj letná škola archeológie organizovaná Katedrou archeológie FF UKF v Nitre, ktorú finančne podporila Medzinárodná Vyšehradská nadácia.

Výskum Dolného hradu Pustého hradu vo Zvolene má ambície pokračovať aj v ďalších sezónach.

ARCHÄOLOGISCHE GRABUNG AUF DER BURG PUSTÝ HRAD IN ZVOLEN. Zvolen (Bez. Zvolen), Extravillan, Pustý hrad, untere Burg, archäologische Grabung für wissenschaftliche und dokumentarische Zwecke, Hochmittelalter, Urzeit (Spätsteinzeit, jüngere und späte Bronzezeit), Fortifikation, Wohnturm. Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der SAW, Nitra.

Die archäologische Grabung auf der unteren Burg von Pustý hrad knüpfte an die vorigen Saisons (2009–2011) an. Man setzte mit der Aufdeckung des Turms der unteren Burg fort. Es war möglich, die ganze nördliche und einen vorwiegenden Teil der östlichen Seite zu erforschen. Bei der inneren nordöstlichen Turmecke ist es uns gelungen, mit dem Schnitt 3A/2012 zur Gründungsufe zu gelangen. Im

¹² Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA č. 1/0045/14.

Schnitt 7/2011 haben wir die letzte fehlende -äußere nordöstliche Turmecke entdeckt und mit den Schnitten 3C/2012 und 3B/2012 wurden die dazugehörigen Turmmauern (Außenseiten) – östliche (3C/2012) und nördliche (3B/2012) untersucht. Es bestätigten sich somit die unikalen Maßangaben des Turms: 19,85 (westliche Wand) x 19,91 (nördliche Wand) x 19,89 (östliche Wand) x 19,90 m (südliche Wand), die Breite der Mauern beträgt 3,3–3,4 m. Der Turm nimmt mit seinem Grundriss eine Gesamtfläche von 394 m² ein. Der Bau aus den ersten Jahrzehnten des 13. Jhs. war mindestens 20–25 m hoch. Seine Architektur macht auf die Bauleitung eines westeuropäischen Architekten aufmerksam, welcher im Dienst des ungarischen Königs Andreas II., bzw. Bela IV. war.

Auf dem Hof der unteren Burg wurde der Schnitt 1/2012 angelegt. Sein Ziel war es die Fundsituation beim Haupttor zu überprüfen. Mit dem Schnitt 2/2012 wurde der Zentralteil des Hofes nördlich vom Haupteingangstor bei der westlichen Befestigungslinie erforscht. Zur Dokumentation des Hofraums zwischen dem Wohnturm und dem Eintrittstor wurde der Schnitt 5/2012 realisiert, in der unmittelbaren Nähe der westlichen Linie der mittelalterlichen Befestigung. Die Sondierung bestätigte spätsteinzeitliche, bronzezeitliche, latènezeitliche und hochmittelalterliche (13.–14. Jh.) Besiedlungen. Mit dem Schnitt 4/2012 wurde das Tor aus der Hälfte des 13. Jhs., in der sog. Verbindungsmauer untersucht. Am Tor befanden sich noch ursprüngliche Architekturelemente des Gewändes. In einer stratigraphisch niedrigeren Schicht wurde auch ein Urnengrab der Lausitzer Kultur dokumentiert.

Ein Bestandteil der archäologischen Grabung war das Projekt Sommerschule der Archäologie, welches der Lehrstuhl für Archäologie der Konstantin-Philosoph-Universität in Nitra organisierte und finanziell von der Internationalen Visegrád-Stiftung unterstützt wurde. Die Wissenschaftler möchten mit der Grabung auf der unteren Burg von Pustý hrad in Zvolen auch in den kommenden Saisons fortsetzen.

VÝSKUM RÍMSKEHO KASTELA V IŽI¹³

Martina Benková – Marek Gere – Ján Rajtar

Iža (okr. Komárno), poloha L e á n y v á r, doba rímska (2.–4. stor.), rímskoprovinciálna kultúra, kastel, objekt kúpeľov, systematický výskum. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Po prerušení sa výskum v roku 2012 realizoval v obmedzenej miere ako pokračovanie systematického výskumu pre výskumné a dokumentačné účely s podporou grantového systému MK SR „Obnovme si svoj dom“, a to najmä v súvislosti s pamiatkovou úpravou areálu do prezentačnej podoby. Uskutočnil sa v rámci spolupráce Archeologického ústavu SAV Nitra a Podunajského múzea v Komárne. Výkopové, dokumentačné a sanačné práce sa uskutočnili v období od 2. 7. do 25. 10. 2012.

Archeologické terénné práce sa upriamili na doskúmanie niektorých detailných nálezových situácií v západnej časti exteriéru kúpeľov (sektor 36/m) a na odkrývanie plochy v interiéri kúpeľov (sektory 38–40/m–n).

a) *Exteriér kúpeľov* (sektor 36/m).

Výskum nadviazal na odkrývané časti v roku 2010, kedy bola plocha sektoru preskúmaná do hĺbky 150 cm od súčasnej úrovne terénu. Po odstránení zosuvov, začistení a vypracovaní situácie sa vo východnej časti sektoru objavila kompaktná vrstva sivožltého ílu so zvyškami deštrúovaných nepálených tehál. Našli sa v nej úlomky keramiky i fragmenty terry sigillaty, zlomky skla, bronzová minca a kostenná hracia kocka. Približne v strede sektoru sa po znížení zmienenej vrstvy objavila podmurovka z nasucho kladených lomových kameňov orientovaná v smere J-S a Z-V. Bola porušená a dosahovala šírku 35–70 cm. Vo východnej časti sa zistilo jej napojenie na mür štvorhrannej apsydy kúpeľov. Možno predpokladať, že šlo o mladší prístavbu ku kúpeľom, ktorej nadzemnú časť tvorili steny z nepálených tehál kladených na uvedenú kamennú podmurovku. V hĺbke 170–176 cm od súčasného terénu (niveleta 107,70–107,64 m n. m.) sa objavila vrstva hnedého ílu s početnými zlomkami strešnej krytiny – tegúl a imbrexov, ktorá vznikla azda po zrútení strechy alebo počas prestavby kúpeľov v druhej polovici 3. alebo začiatkom 4. stor. Ílová vrstva obsahovala množstvo zlomkov tabuľového skla pochádzajúceho z presklenia okien kúpeľov. Pod vrstvou hnedého ílu sa objavila vrstva pevnej štrkovej malty a úlomkov kameňov, dosahujúca miestami hrúbku až 30 cm (niveleta 107,64–107,35 m n. m.). Vrstvu označujeme ako tzv. stavebný horizont z obdobia výstavby kamenného kastela a jeho kúpeľov. Táto vrstva plošne prekryvala splanírované zvyšky múrov stavieb z nepálených tehál staršieho drevozemného tábora. Po odstránení splanírovanej vrstvy z rozrumenaných múrov a vypracovaní nálezovej situácie sa odkryla časť východného

¹³ Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA č. 1/0346/15.

vonkajšieho múru kasárenskej stavby 3. drevozemného tábora. Jeho šírka dosahovala 120–130 cm, tvorili ho rady vedľa seba uložených nepálených tehál spájaných blatovou maltou. Múr bol na dvoch miestach prerušený pre vstupy do baraku o šírke meter. Podlaha vo vstupoch bola upravená vrstvou jemného ľiolitového piesku. V interiéri stavby sa pri severnom vstupe našiel celý hlinený firemný kahanec s kolkom FORTIS. Pozdĺž vonkajšej strany múru sa zistil i priebeh žľabu na odvádzanie dažďovej vody spevnený nepálenými tehłami. Východne od žľabu sa nachádzala časť uličky medzi stavbou 2 a 3 pokrytá miestami jemným pieskom. Vo východnej časti sektoru sa podarilo odkryť aj časť západného odvodňovacieho žľabu stavby 2.

b) Interiér kúpeľov (sektor 38-40/m-n).

V tejto časti kúpeľov sa nadviazalo na výskum z roku 2005, kedy bola plocha prehlbená do hĺbky 50–60 cm (Beljak/Rajtár 2007, 36). Po odstránení trávnatého porastu a prehlbení plochy o 10–20 cm sa objavili viaceré novodobé zásahy (zásahy po vylamovaní múru, explotačná jama, schachta a vodovodné ryhy).

V južnej časti sektoru 38–39/n sa v hĺbke 70 cm od súčasnej úrovne terénu objavilo torzo nadzákladového kamenného muriva steny miestnosti označenej J. Tóthom-Kuruczom ako F. Múr dosahoval šírku 80 cm a podarilo sa ho odkryť v dĺžke 1,5 m.

V severnej časti sektoru 39/m sa odkryl fragment muriva z ružovkastej vápennej malty s prímesou početných drobných úlomkov pálených tehál (niveleta 109,22 m n. m.). Po vypracovaní situácie sa zistilo, že ide o torzo muriva mladšej zvýšenej podlahy, ktoré tvorili vrstvy lomových kameňov zalievaných masívou, kompaktnou vápenno-štirkovou maltou.

V severnej časti sektoru 39/n sa objavila vrstva žltej sypkej maltoviny. V jeho severovýchodnej sa nachádzala vrstva kompaktného ílu pochádzajúceho zrejme z deštrúovaných nepálených tehál, ktoré tvorili základ pre zmienenú murovanú podlahu v tejto časti interiéru kúpeľov.

V severovýchodnej časti sektoru 39/m a severnej časti sektoru 40/m sa pod vrstvou sivej sypkej zeminy objavila vrstva malty, pozvolne klesajúca smerom k jej stredu (niveleta 109,16–109,03 m n. m.). Mohlo by ísť o maltovú vrstvu, ktorá vznikla zrejme pri miešaní malty počas prestavby, resp. opráv kúpeľov. Vrstva malty dosahovala hrúbku len 2–4 cm a zistila sa na ploche približne 0,9 x 5,1 m.

V premiešaných a porušených vrstvách v sektorech 38–40/m-n sa našlo viacero keramických zlomkov i fragmentov reliéfné zdobenej terry sigillaty, úlomky sklených nádob a tabuľového skla, niekoľko železných predmetov i zlomkov kolkovaných tehál.

Sanácia. Súčasne s archeologickým výskumom sa realizovali aj pomerne rozsiahle sanačné práce, zamerané na odstránenie náletových drevín, kríkov, trstia, burín a travín v areáli tábora i v jeho blízkom okolí.

Literatúra

Beljak/Rajtár 2007 – J. Beljak/J. Rajtár: Pokračovanie výskumu rímskeho kastela v Iži. AVANS 2005, 2007, 35–40.

ARCHÄOLOGISCHE GRABUNG DES RÖMISCHEN KASTELLS IN IŽA. Iža (Bez. Komárno), Flur Leányvár, römische Kaiserzeit (2.–4. Jh.), provinzial-römische Kultur, Kastell, Kurortobjekt, systematische Grabung. Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der SAW, Nitra.

Nach dem Abbruch realisierte man die Grabung in eingeschränktem Maße. Die Arbeiten konzentrierten sich im westlichen Teil des Exterieurs (Sektor 36/m) und auf die Aufdeckung der Interieurfläche des Kurorts (Sektoren 38–40/m-n). Im westlichen Exterieur des Kurortes, in der Tiefe von 150 cm von der jetzigen Terrainebene wurde eine kompakte Schicht vom graugelben Lehm mit Resten von destruierten ungebrannten Ziegeln entdeckt. Unter der Schicht erschienen beschädigte Mauerfundamente aus aufeinander gelegten Bruchsteinen mit der Breite 35–70 cm. Im östlichen Teil schließen sich die Fundamente an die Mauer der Apsis an. Es ist anzunehmen, dass es sich um einen jüngeren Anbau handelt, dessen Oberteil Wände aus ungebrannten Ziegel bilden, die auf die erwähnte Steinuntermauerung gelegt wurden. Im restlichen Teil des Steinkastells wurde unter der Bauabfallschicht, in der Tiefe von ungefähr 200 cm ein Teil der östlichen Außenmauer des Kasernenbaus, des dritten älteren Holzerdlagers aufgedeckt. Die Mauer war 120–130 cm breit und war an zwei Stellen als Eintritt, in der Breite von 100 cm, unterbrochen. Auf der äußeren Mauerseite wurde eine Rinne entdeckt, die als Regenwasserleitung diente.

In den Innenraumteil des Kurorts wurde an die Grabung aus dem Jahr 2005 angeknüpft, wann die untersuchte Fläche um 50–60 cm vertieft wurde (Beljak/Rajtár 2007, 36). Es wurden mehrere umfangreiche neuzeitliche Eingriffe identifiziert. Im südlichen Teil der Fläche, in der Tiefe von 70 cm, entdeckte man ein Steinmauertorso des Raums F nach der Markierung von J. Tóth-Kurucz. Die Mauer betrug eine Breite von 80 cm und es gelang ihm einen 150 cm langen Teil aufzudecken. Im nördlichen Teil wurde ein

Mauerwerk torso des erhöhten Fußbodens enthüllt, das aus Schichten von Bruchsteinen bestand, die mit massivem, kompaktem Kalkmörtel vergossen wurden. Im nordöstlichen Teil befindet sich eine kompakte Lehmschicht, die scheinbar aus destruierten ungebrannten Ziegelsteinen stammt, welche die Grundlage für den gemauerten Fußboden im Interieurteil des Kurorts bildeten. Beim nördlichen Flächenrand wurde eine dünne Mörtelscholle aufgedeckt, die offenbar bei dem Vermischen des Mörtels während des Umbaus, bzw. der Renovierung des Kurorts entstanden ist.

Parallel mit der Grabung wurden umfangreiche Sanierungsarbeiten realisiert.

ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM NA HRIČOVSKOM HRADE¹⁴

Mário Bielek

Hričov (okr. Žilina), Hričovský hrad, pravek, stredovek, novovek (15.–17. stor.). Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Hrad Hričov patrí k jedným z najstarších hradov na severnom Považí, aj keď rozlohou je jedným z najmenších. Počas jeho fungovania vyštriedal veľké množstvo majiteľov, bol dedený, odkupovaný, ale aj dobývaný a nakoniec aj dobytý. Chátrať začal pomerne skoro, už v 17. stor. Jeho vtedajší majitelia Turzovci bývali v pohodlnej a ľahko prístupnej rezidencii v Bytči a pre prípad ohrozenia im slúžil nedaleký hrad Lietava.

Hrad Hričov sa nachádza v katastrálnom území obce Hričovské Podhradie. Objekt je situovaný na vrchole výrazného vápenatého horského hrebeňa v nadmorskej výške 567 m, južne od obce. Strategická poloha hradu, na ľavej strane nad riekou Váh, v dostatočnej nadmorskej výške, umožňovala kontrolovať pohyb skupín ľudí údolím, kadiaľ po oboch stranách viedli dôležité obchodné komunikácie. Hradný kopec má doložené osídlenie z obdobia púchovskej kultúry, veľkomoravského obdobia a vrcholného stredoveku.

Počas archeologického výskumu sme v zásypových vrstvách pri prvej bráne na hrade zdokumentovali keramiku púchovskej kultúry (obr. 11: 3: 1, 3a) keramiku zo včasného stredoveku (obr. 11: 3: 2). Podobné nálezy zo včasnej doby dejinnej pochádzajú aj z jaskyne pod hradom (Moravčík 1994, 96). Valové opevnenie sa tiahne južne od hradu. Kvôli silnej erózii svahov je v súčasnosti možné z neho vidieť iba prevýšenie približne do jedného metra. Pod temenom tak val uzatvára jeho východné svahy. Výskum valu neboli doteraz uskutočnený, ale mohol byť využívaný už v 12.–13. stor. Vtedy okolie hradu prislúchalo nitrianskemu biskupstvu a opevnenie slúžilo ako útočisko (Plaček/Bóna 2007, 136).

Archeologický výskum sa realizoval v mesiacoch apríl až máj 2012. Cieľom výskumu bolo preskúmať priestor zadného paláca a hospodárskej budovy. Kvôli statickej nestabilite stien v priestore zadného paláca, nebolo tu bohužiaľ možné výskumné práce realizovať. V priestore hospodárskej budovy (stavebný objekt 8) sa uskutočnil archeologický výskum na vedecké a dokumentačné účely na základe rozhodnutia KPÚ Žilina (obr. 11: 1). Sondu 1, pozostávajúcu zo štyroch sektorov (sektor A až D), sme vytýčili v interiéri a exteriéri hospodárskej budovy (obr. 11: 2, 5). Stavba mala vonkajšie rozmery: 380 x 300 cm, v jej severnej časti sa zachovali zvyšky klenby. Zásypové vrstvy hospodárskej budovy obsahovali materiál z obdobia neskorého stredoveku až novoveku. Skúmané kontexty zasahujú až do trojmetrovej hĺbky od úrovne terénu. Kultúrne vrstvy 1 až 6 sú veľmi chudobné na archeologické nálezy, obsahujú zväčša iba stavebnú suť z deštrukcie klenby (523,135–520,085 m n. m.). V hĺbke 520,085 m n. m. bola zachytená žltá ílová vrstva (kontext 7), ktorej mocnosť je 50 cm po celom dne hospodárskej budovy. Pod touto vrstvou sa nachádza zasekaná skala. Objekt hospodárskej budovy interpretujeme ako cisternu. Priestor cisterny bol zaklenutý jednoduchou kamennou klenbou. Vstup do nej bol objavený v severovýchodnom rohu, pričom sa do nej vstupovalo zo západu, bližšie nešpecifikovaným systémom dverí. Je však tiež možné, že v priestore vstupu bol do skaly vytesaný len vstupný otvor bez dverí, ktorého rozmery sú 150 x 300 cm. Do úvahy prichádza tiež zložitejší systém zastrešenia. Dokladajú to môžu záseky v skale na západnej strane otvoru do cisterny. Datovanie zásekov je nemožné. Rozmery cisterny sú 300 x 380 x 240 cm. Najväčší objem vody, ktorý mohla cisterna zachytiť bol približne 27 360 l. Po vyhlbení dostatočne širokej a hlbokej nádrže sa museli takéto cisterny veľmi dobre utesniť izolačným materiálom, aby z nich voda neunikala. Na to slúžil plastický íl, ktorý sa nanášal na steny a ich dno ručne po vrstvách. Steny vymazané ílom sa pravdepodobne po čase pravidelne opravovali. Íl zabezpečovali zrejme hrnčiari z blízkeho okolia, ktorí dobre poznali zdroje kvalitného materiálu na výrobu prvotriednej keramiky (Poliak 2012, 58). Obdobie

¹⁴ Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA č. 2/0175/16.

výstavby cisterny na Hrade Hričov nie je možné na základe hnuteľných archeologických nálezov dатovať. V zásype sa našla totiž len keramika, ktorá pochádza z obdobia po zániku klenby nad cisternou. V začiatkoch budovania kamenných hradov v 13. stor. sa cisterny umiestňovali v suteréne donjonov, alebo v suterénoch príhlahlých palákov (*Poliač 2012, 59*). Takéto nádrže zaľažovali priestory a obyvateľov veľkou vlhkostou z dôvodu odparovania vody z vodnej hladiny. Odparovaná voda zvyšovala relatívnu vlhkosť suterénnemu priestoru až na 100%, kondenzovala na stenách a strope a pokiaľ tu boli umiestnené organické predmety, tie zasahovala súvislá plesen. V čase gotiky, po rozšírení hradov o nové predhradia a zvýšení počtu stálych obyvateľov hradu, ako aj po predchádzajúcich negatívnych skúsenostiach s pre-vádzkou zásobární vody v suterénoch hradov, boli cisterny budované na nádvoriach, ku ktorým mali navyše prístup všetci obyvatelia hradu. Často sa vysekávali do skaly, s vonkajším prostredím nádvoria boli spojené iba malým otvorom, čo je aj prípad cisterny na Hrade Hričov. Na Hrade Hričov bola cisterna zaklenutá kamennou klenbou.

Analýza získaného archeologického materiálu

Hnuteľné archeologické nálezy získané počas výskumu v roku 2012 prezentujú obdobie poslednej fázy využívania hradu z konca 16. stor. (obr. 11: 4: 1–9). Ide predovšetkým o zlomky keramiky, ktorých fragmentárnosť však znížuje ich výpovednú hodnotu. Keramika z Hradu Hričov vychádza zo stredovekých tradícií západnej časti tzv. oblasti s farebným črepom (*Hoššo 1988, 112*). Charakteristickými znakmi keramiky je glazovanie črepu do zelenej, hnedej, oranžovej, či okrovej farby, vysoký podiel oxidačne vypaloanej keramiky a výrazná výzdoba. V súboru z Hričova sa glazúra objavuje hlavne na okrajoch nádob zvnútra. V keramickej sortimente sa objavujú najmä hrncovité nádoby misy a džbánky. Absentujú typické stolové nádoby ako poháre, široké misy a taniere, taktiež sa neobjavujú trojnožky. Dôvodom je zrejme miesto ich nálezu, ktoré sa nachádza mimo hlavných palákových budov. Odpad, ktorý sa dostal do zásypu skúmaného objektu, bol už značne poškodený transportom. V získanom súbore dominujú hlavne oxidačne vypálené nádoby. Redukčne vypálené nádoby, ktoré sa objavujú v 16. stor. v Žiline, sa v skúmanom súbore objavujú ojedinele.

Zaujímavým nálezzom je fragment komorovitej kachlice (obr. 11: 4: 9). Ide pravdepodobne o neskoro-gotické zobrazenie sv. Juraja, ktorý zabíja draka. Kachlica je neglazovaná, oxidačne vypálená so stopami po zadymení na vnútornnej strane. Kachlica je datovaná do druhej polovice 15. stor. Najmladšie kachlice z Hradu Hričov pochádzajú zo 16. stor. a sú reprezentované komorovitými kachlicami s geometricko – rastlinnými motívmi. Bohužiaľ, z týchto kachlíci sa zachovali iba malé zlomky, takže nevieme ich presnejšie identifikovať ani datovať. Kachlice sú vyrobené z jemne plavenej hliny s malým množstvom minerálnych štruktúr. Na niektorých zlomkoch sa objavuje zelená glazúra. Všetky sú oxidačne vypálené do tehlovo červena. *S. Španihael (2014, 158)* uvádzá, že tapetovité kachlice sa na severovýchodnom Slovensku objavujú až začiatkom 17. stor. V písomných prameňoch je existencia kachliarskej dielne v meste Žilina doložená v prvej polovici 17. stor.

Z archeologického výskumu pochádza aj päť mincí.¹⁵ Jedna z nich je denár z polovice 16. stor., pravdepodobne z obdobia vlády Ferdinanda I. Ďalšie štyri mince sa pre zlý stav dochovania určiť nedajú. Zaujímavým nálezzom je odstrížok z výroby falosných mincí. Bolo z neho vyseknutých päť kotúčikov priemeru približne 15 mm. Pravdepodobne boli z nich vyrábané falosné denárové mince v 16. stor. Tieto polotovary patria s určitosťou do obdobia falšovateľskej dielne na hrade počas jeho držby bratmi Podmajnickými v rokoch 1536–1558.

Drobné predmety reprezentujú najmä nálezy zo železa. Počas výskumu sme identifikovali zlomok podkovy, železnú pracku z opasku a zlomok kosáka. Najväčšie zastúpenie však majú ručne kované klinice s puklicovými hlavičkami, ktorých dĺžka sa pohybuje od 80–110 mm. Tieto klinice boli súčasťou drevených stavebných konštrukcií.

Zvieracie kosti pochádzajú iba zo zásypových vrstiev. Ide z väčšej časti zvyšky ľudskej potravy, celkom sú dobre zachovalé. Analyzovaný osteologický materiál patrí prevažne domácim zvieratám, v menšej miere sa tu vyskytli pozostatky lovných zvierat. Mnohé z kostí sú roztržené, niektoré prepálené a nesú viditeľné stopy po spracovaní tiel zvierat a odstraňovaní mäsitych častí a šliach vo forme rôznych zásekov. Druhovo sú zastúpené ovce, kozy, hovädzí dobytok a prasatá. Neobjavujú sa menšie zvieratá ako vtáky alebo zajace.¹⁶

¹⁵ Za určenie ďakujem J. Hunkovi (Archeologický ústav SAV).

¹⁶ Za určenie ďakujem Z. Vozákovi.

Archeologický výskum aj napriek svojmu malému rozsahu priniesol mnoho nových poznatkov o živote na Hričovskom hrade na konci 16. stor. Prvotným cieľom bolo preskúmanie hospodárskeho objektu, ktorý interpretujeme ako cisternu. Hnutelný archeologický materiál z výskumu, čiže keramika sa nachádzala v sekundárnej polohe, preto neprispieva k datovaniu tohto objektu. Zásyp cisterny pochádza z druhej polovice 15. stor. a zo 16. stor. V priestore predného paláca sme zachytili stopy po falšovateľskej dielni, ktorá tu fungovala v rokoch 1536 až 1558, a razila falošné denáre Ferdinanda I. pre potreby bratov Podmanických. Pri rekonštrukcii kaverny na západnej stene zadného paláca sme zachytili zvyšky keramiky zo včasného stredoveku z 10.–12. stor. V zásypových vrstvách pri prvej bráne sme zdokumentovali aj keramiku z najstaršieho osídlenia vápencového brala z obdobia púchovskej kultúry.

Literatúra

- Hoššo 1988 – J. Hoššo: Hrnčiarstvo, remeslo stredovekej dediny a mesta vo svetle archeologických prameňov. Arch. Rozhledy 13, 35–36, 105–139.*
- Moravčík 1995 – J. Moravčík: Nové poznatky o osídlení hradu Hričov. AVANS 1993, 1995 96–97.*
- Plaček/Bóna 2007 – M. Plaček/M. Bóna: Encyklopédia slovenských hradov. Praha 2007.*
- Poliak 2013 – M. Poliak: Fenomén dažďovej vody na hradoch. Monumentorum Tutela 24, Bratislava 2012, 57–76.*
- Španihel 2014 – S. Španihel: Stredoveká a novoveká keramika severozápadného Slovenska. Štud. Zvesti AÚ SAV 55, 141–179.*

ARCHÄOLOGISCHE GRABUNG AUF DER BURG HRIČOV. Hričov (Bez. Žilina), Burg Hričov, Urzeit, Mittelalter, Neuzeit (15.–17. Jh.). Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der SAW, Nitra. Die Burg Hričov befindet sich auf dem Katastergebiet der Gemeinde Hričovské Podhradie. Das Burgobjekt ist auf dem Gipfel des Bergkamms situiert, in der Höhe von 567 m über dem Meeresspiegel, südlich von Hričovské Podhradie. Die älteste Ansiedlung, die es gelungen ist hier festzuhalten, gehört der Púchov-Kultur. Später dokumentierte man auf dieser Stelle auch eine Siedlung aus den 10.–12. Jh., welche wahrscheinlich mit dem Bau der Wallbefestigung verbunden ist. Die archäologische Grabung wurde in den Monaten April und Mai 2012 realisiert. Das Ziel war den Raum des hinteren Palastes und des Wirtschaftsgebäudes der Burg Hričov zu erforschen. Im Raum des Wirtschaftsgebäudes (Bauobjekt 8) wurde eine Vorsprunggrabung durchgeführt. Es wurde der Schnitt 1 festgelegt, der in vier Sektoren geteilt wurde, die sich im Interieur und Exterieur des untersuchten Gebäudes befanden. In den Verschüttungsschichten des Wirtschaftsgebäudes wurde spätmittelalterliches und neuzeitliches Material entdeckt. Die Verschüttungsschichten sind vom Beginn der Terrainsenkung ungefähr 3 m breit, enthalten leider nur wenige archäologische Funde. In der Tiefe 520,085 m ü. M. wurde eine gelbe 50 cm breite Lehmschicht auf der ganzen Bodenfläche des Wirtschaftsgebäudes festgehalten (Kontext 7). Unter ihr befindet sich ein behauener Felsen (Kontext 8). Das Objekt des Wirtschaftsgebäudes interpretiere ich als Zisterne im östlichen Bereich des Burgareals. Der Raum der Zisterne war durch ein einfaches Steingewölbe beendet, wobei der Eintritt in die Zisterne in der nordwestlichen Ecke entdeckt wurde. Ich schließe eine Öffnung in der Mitte des Gewölbes nicht aus. Die Zisterne betrat man von der westlichen Seite, durch ein nicht näher spezifiziertes Türsystem, möglicherweise auch ohne Tür, aber im Eintrittsteil wurde in den Felsen eine Eingangsoffnung mit der Größe 1,5x3 m gemeißelt. Die Zisterneausmaße sind 3 x 3, 8 x 2,4 m. Die maximale Wassermenge, die die Zisterne auffassen konnte, war ungefähr 27 360 Liter. In dem Raum des Vorderpalastes haben wir Spuren einer Fälschungswerkstatt festgestellt, die in den Jahren 1536 bis 1558 in Betrieb war. In der Werkstatt wurden falsche Denare von Ferdinand I. für die Zwecke der Podmanický-Brüder geprägt (Abb. 11: 6). Durch die Ausgrabung gewonnene materielle Kultur klärt die letzte Etappe der Burgnutzung um das Ende des 16. und Anfang des 17. Jhs. auf. In der Verschüttung wurden ältere Besiedlungsspuren der Púchov-Kultur entdeckt. Trotz des kleinen Umfangs, brachte die archäologische Grabung neue Erkenntnisse über die Entwicklung der Burg Hričov.

PIATA SEZÓNNA ARCHEOLOGICKÉHO VÝSKUMU LIETAVSKÉHO HRADU¹⁷

Mário Bielich

Lietava (okr. Žilina), Lietavský hrad, záchranný výskum, stredovek, novovek (15.–18. stor.). Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

¹⁷ Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA č. 2/0175/16.

Lietava patrí medzi najkrajšie a najhodnotnejšie slovenské hrady, čo je dané predovšetkým dobrým stavom zrúcaniny vsadenej do malebnej prírody Strážovských vrchov. Impozantný hradný komplex vznikol postupne v priebehu šesťstoro rokov, počas ktorých boli jeho majiteľmi popredné osoby a rody svojej doby (Šimkovic 2007, 34). Archeologický výskum sa realizoval v mesiacoch apríl a november 2012. Cieľom archeologického výskumu Lietavského hradu v roku 2012 bolo v priestore Veľkého rondela identifikovať zvyšky nosnej konštrukcie mosta medzi Piatou bránou a Horným hradom. Vytýčili sme sondu 14, ktorú sme rozdelili na štyri sektory. Sektor A (rozmer 230 x 350 cm) a B (rozmer 300 x 250 cm) sme vytýčili priamo v mieste predpokladu nosných pilierov. Sektor C (rozmer 250 x 200 cm) bude v budúcnosti slúžiť ako komunikačná línia do priestoru Veľkého rondela a sektor D (250 x 200 cm) sme si vytýčili ako vstup do rondela pod piatou bránou. Zvyšky nosnej konštrukcie sme zachytili v severnom profile sondy 14 A a v celom západnom priestore sondy B (S14_K021). Celá nosná konštrukcia dosahuje v spodnej časti dĺžku 360 cm a je tvorená dvomi oblúkmi, ktoré sa napájajú na pevnú skalu. Výška oporných pilierov dosahuje v súčasnej torzálnej podobe maximálne 100 cm. Celková oporná konštrukcia v čase využívania mosta je diskutabilná. Mohlo ísť o kamenné pätky konštrukcie, ktorá vo vyšších miestach prechádzala do drevenej trámovej konštrukcie mosta, alebo o celokamenné pätky až do výšky mosta, ktoré sa smerom hore postupne zužujú. Oporné pätky mostovej konštrukcie vznikajú pravdepodobne v prvej polovici 16. stor., keď dochádza k prebudovaniu piatej brány a spojeniu s horným hradom. Je ľahko povedať či súvisia so stavebnými aktivitami Kostkovcov na hrade, alebo až so stavebnými úpravami v druhej polovici 16. stor., ktoré už realizoval František Thurzo. V sonda 14B sme zachytili 100 cm široký mûr (S14_K022), ktorý bol vybudovaný už do existujúcich pilierov a súvisí s budovaním Veľkého rondela. Mohlo by ísť o vnútornú konštrukciu v rondeli, avšak funkciu odhalí až výskum v interiéri rondela. Táto stavba kopíruje severnú stenu oporných pilierov (S14B_K021) a postupne je zasekaná a opäťuje oporné pilere zo severu (S14B_K020). Táto vnútorná konštrukčná stavebná jednotka rondelu je vybudovaná na začiatku 17. stor. a súvisí so stavebnými aktivitami Juraja Thurzu na hrade. Vrstvy skúmané v sonda 14 sú zásypové vrstvy z deštrukcie opornej konštrukcie pilierov, deštrukcie veľkého rondla a horného Kinižiho paláca. V zásypových vrstvách sa nachádzalo minimum archeologického materiálu (keramika, zvieracie kosti, drobné železné predmety). Väčšina nálezov pochádza z čiernej vrstvy (S14B_K024), zachytenej na dne sondy 14B. Keramické fragmenty sú datované do 17.–18. stor. (obr. 12: 5–14). Archeologický výskum aj napriek svojmu malému rozsahu priniesol poznatky o konštrukcií mosta medzi piatou bránou a horným hradom (obr. 12: 3). Materiálna kultúra získaná počas výskumu v roku 2012 ukazuje na posledné využívanie hradu na začiatku 18. stor.

Literatúra

Šimkovic 2007 – M. Šimkovic: Príbeh záchrany Lietavského hradu. Pam. Múz. 3/2007, 34–39.

FÜNFTE SAISON DER ARCHÄOLOGISCHEN GRABUNG AUF DER BURG LIETAVA. Lietava (Bez. Žilina), Burg Lietava, Rettungsgrabung, Mittelalter, Neuzeit (15.–18. Jh.). Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der SAW, Nitra.

Das Ziel der archäologischen Rettungsgrabung auf der Burg Lietava war auf dem Platz des Großen Rondells Überreste einer Brückenträgerkonstruktion zwischen dem fünften Tor und der oberen Burg zu identifizieren. Wir haben den Schnitt 14 angelegt, welcher in vier Sektoren geteilt wurde. Die Sektoren A (Ausmaße 2,3 x 3,5 m) und B (Ausmaße 3 x 2,5 m) platzierten wir genau auf der Stelle der vorausgesetzten Tragpfleiler. Der Sektor C (Ausmaße 2,5 x 2 m) wird an die Stelle als Kommunikationslinie dienen, um in den Raum des Großen Rondells gelangen zu können und Sektor D (2,5 x 2 m) wurde als Eingang ins Rondell unter dem fünften Tor festgestellt. Reste der Tragkonstruktion haben wir im nördlichen Profil des Schnittes 14 A und im ganzen westlichen Raum des Schnittes B (S14_K021) aufgefangen. Die ganze Tragkonstruktion erreicht im unteren Teil die Länge 3,6 m. Es bilden sie zwei Bogen, die sich an einen festen Felsen anschließen. Die Strebepfeiler erreichen in der derzeitigen Gestalt die Höhe von maximal 100 cm. Die gesamte Stützkonstruktion ist in der Zeit der Brückennutzung diskutabel. Es konnte sich um Steinpfeiler der Konstruktion handeln, die in den höheren Stellen in eine hölzerne Balkenkonstruktion der Brücke übergingen. Andererseits konnte es sich auch um Ganzsteinpfeiler handeln, die hoch bis zur Brücke reichten und immer schmäler wurden. Die Stützpfeiler der Brückenkonstruktion stammen höchstwahrscheinlich aus der ersten Hälfte des 16. Jhs., wann es zum Umbau des fünften Tors und der Verbindung mit der oberen Burg kam. Es ist schwer zu beurteilen, ob sie mit den Bauaktivitäten der Kostkovci auf der Burg zusammenhängen, oder erst mit den Bauveränderungen in der zweiten Hälfte des 16. Jhs., die schon durch František Thurzo realisiert wurden. Im

Schnitt 14B haben wir eine 100 cm breite Mauer festgehalten (S14_K022), die zu den schon existierenden Pfeilern gebaut wurde und hängt mit dem Bau des großen Rondells zusammen. Es könnte sich um eine innere Rondellkonstruktion handeln, allerdings wird ihre Funktion erst eine Grabung im Interieur des Rondells aufklären. Dieser Bau kopiert die nördliche Wand der Strebepfeiler (S14B_K021) und ist langsam eingemeißelt und ummantelt die Strebepfeiler von Norden (S14B_K020). Diese innere Konstruktionsbaueinheit des Rondells ist am Anfang des 17. Jh. gebaut worden und hängt mit den Bauaktivitäten von Juraj Thurzo auf der Burg zusammen. Die im Schnitt 14 untersuchten Schichten sind Verschüttungsschichten aus der Destruktion der Strebepfeilerkonstruktion des großen Rondells und des oberen Kiniži-Palastes. Die Verschüttungsschichten beinhalteten nur minimales archäologisches Material (Keramik, Tierknochen, kleine Eisengegenstände). Die Mehrheit der Funde stammt aus der schwarzen Schicht (S14B_K024), aus dem Schnitt 14B. Die keramischen Fragmente werden ins 17.–18. Jh. datiert (Abb. 12: 5–14). Trotz des kleinen Umgangs, brachte die archäologische Grabung neue Erkenntnisse über die Brückenkonstruktion zwischen dem fünften Tor und der oberen Burg (Abb. 12: 3). Die im Jahr 2012 gewonnene materielle Kultur ermöglicht die letzte Nutzung der Burg am Anfang des 18. Jhs. aufzuklären.

SPRÁVA O ARCHEOLOGICKOM VÝSKUME KOSTOLA SV. HELENY V OBCI STRÁNSKE¹⁸

Mário Bielek

S t r á n s k e (okr. Žilina), intravilán, Kostol sv. Heleny, stredovek, novovek (15.–18. stor.). Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Obec Stránske sa v písomných prameňoch prvý krát spomína od roku 1368 (VSOS 1978). Výstavbu farského kostola v Stránskom povolil ostrihomský arcibiskup Tomáš 29. júna 1368. Kostol svätej Heleny, ktorý postavili v druhej tretine 14. stor. prešiel niekoľkými úpravami. Koncom 15. stor. dostal neskorogotické úpravy (podporné múry, gotické okná). Po oprave roku 1694 ho posvätil nitriansky biskup Leopold Kolonič. V 18. stor. bol zbarokizovaný.

Na základe kanonických vizitácií z druhej polovice 18. stor. možno zrekonštruovať opis kostola. Kostol stál na vršku mimo dediny. Okolo neho bol cintorín s kostnicou, ohradený plotom. Kostol bol postavený z pevného materiálu. V muroch sa objavovali trhliny, preto bol kostol podoprený opornými stĺpmi. Starobylá svätyňa mala dve gotické okná a klenbu, ktorú po zrútení, okolo roku 1800, nahradili drevenou povalou. Murovaná sakristia bola dosť priestranná, ale vlnká. Preto sa bohoslužobné rúch nedávali do vyrezávanej skrine, ale vešali sa na hradu zamurovanú do stien. Nachádzal sa tu dlhší drevený stôl, mosadzná nádoba na svätenú vodu a vyrezávaná pokladnička. Pri dverách visel zvonček. Pri sakristii stála umelecky vypracovaná drevená kazateľnica. Priestrannú loď kostola od svätyne oddeloval triumfálny oblúk. Mala bielu drevenú povalu z dosák. Osvetľovali ju tri okná a vchádzalo sa do nej dvoma dverami. Do lode vyčnieval drevený chórus, podoprený stĺpmi. Na ňom bol umiestnený malý orgán. Na evanjeliovej strane bol drevený balkón. Na balkóne a na chóruse sa vystupovalo po schodoch z kostola. Ku kostolu prilievali murovaná veža z nízkou šindľovou strechou. Do veže sa vstupovalo dverami z boku, nahor viedli schody. Vo veži boli dva zvony. Vo vežičke nad svätyňou bol štyridsaťtisícový zvonec. Strecha kostola bola šindľová. Kostol mal dva oltáre. Uprostred hlavného oltára bol obraz svätej Heleny a nad ním svätej Rozálie. Po stranách stáli sochy sv. Jána Krstiteľa, sv. Apolónie, sv. Rócha a sv. Agnesy. Oltárny stôl s ostatkami svätých mučeníkov Vincenta a Duceviána bol posvätený biskupom Koloničom 10. mája roku 1694. Na oltári stál maľovaný svätostánok s obrazom Spasiteľa. V pozlátenom medenom cibóriu sa tu uchovávala Najsvätejšia Sviatosť v čase adventnom a veľkonočnom. Pri dvierkach svätostánku stál kríž. Po každej strane stáli tri drevené svietniky. Na vedľajšom oltári visel obraz Svätej rodiny a na boku Panny Márie. 15. januára 1858 zasiahlo kostol silné zemetrasenie, ktorého centrom bol vrch Minčol (1 364 m) na turčianskej hranici. Vtedy bol Kostol svätej Heleny v Stránskom natočko poškodený, že v ňom nemohli byť bohoslužby. Kedže nebolo peňazí na opravu, roku 1877 bol načisto uzavretý. Dnes zo starobylého Kostola svätej Heleny zostala len zrúcanina na návrší nad obcou. V ruinách sa zachovali obvodové múry, kamenná veža, valcové prípory a niektoré gotické architektonické články: úzke štrbinové okná, rímska triumfálneho oblúku,

¹⁸ Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA č. 2/0175/16.

detaily okien a južného portálu zo 14.–15. stor. Na triumfálnom oblúku sú pozostatky renesančných nástenných malieb. Vežu kostola ako historickú pamiatku roku 1992 spevnili cementovou zálievkou (<http://www.stranske.sk/kostol/historia-obce>).

Archeologický výskum sa uskutočnil od 14. 10. do 25. 10. 2012. Pozostával zo sledovania odstraňovanie sute v interiéri hlavnej lode Kostola sv. Heleny. Účelom bolo vyrovnanie terénu, pre bezbariérový prístup ku kultúrnej pamiatke. Výskum sa realizoval vo forme sledovanie odstraňovanie štyroch násypových kužeľov v interiéri hlavnej lode a jedného v presbytériu. Ľudské kosti objavené v zásype kostola, boli odovzdané miestnemu farárovi, ktorý ich v areáli cintorína pietne pochoval. Bola znivelovaná situácia pred začiatkom výskumu a následne po odťažení sute po rovnakú niveletu, aká sa nachádzala v strede kostola (468,1–468,3 m n. m.). V hlavnej lodi kostola sme identifikovali dve stavebné jednotky. V západnej časti hlavnej lode sme zachytili tehlové zvyšky pilieru chóru pri južnej stene hlavnej lode (obr. 13: 3A). V zásype sme objavili zvyšky kahancov, fólií, ľudských kostí a iných predmetov z cintorína. Ruina kostola sa v 20. stor. používala ako odpadové miesto okolitého cintorína. Jediné archeologické nálezy tvoria prehádzané ľudské kosti a zlomky opracovaných kamenných článkov. Vyťažené zvyšky deštruovaného kameňa boli poukladané do stredu kostola a budú použité pri rekonštrukčných práciach na múroch. V interiéri kostola sa nám podarilo identifikovať zvyšky sokla ľavého bočného oltára (obr. 13: 3B). Prílišná aktivita členov združenia zapríčinila aj odťaženie sute v interiéri presbytéria, ktoré sa uskutočnilo bez prítomnosti archeológov. Zdokumentovali sme len vzniknutú situáciu. Postupne boli objavené nové architektonické prvky. Vo východnej časti sa nám podarilo zdokumentovať pastofórium (obr. 13: 3C), v južnej časti presbytéria sedíliu (obr. 13: 3D) a v strede sa podarilo identifikovať zvyšky obetného stola (obr. 13: 3E). Všetky tieto časti by mali byť doskúmané v roku 2013.

Výskum aj napriek svojmu malému rozsahu priniesol nové poznatky o stavebných prvkoch v interiéri Kostola sv. Heleny. V budúcnosti by sa malo prikročiť k stabilizácii stien a následnému dočisteniu interiéru po pôvodnú podlahu.

Literatúra

<http://www.stranske.sk/kostol/historia-obce>

VSOS 1978 – Vlastivedný slovník obcí na Slovensku, 3 časť, 1978, 92.

BERICHT ÜBER DIE ARCHÄOLOGISCHE GRABUNG IN DER KIRCHE DER HL. HELENA IN DER GEMEINDE STRÁNSKE. Stránske (Bez. Žilina), Intravillan, Kirche der hl. Helena, Mittelalter, Neuzeit (15.–18. Jh.). Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der SAW, Nitra.

Die archäologische Grabung in der gotischen Kirche der hl. Helena in Stránske wurde im Oktober 2012 realisiert. Sie bestand aus der Verfolgung der Schuttbeseitigung im Innenraum des Hauptschiffes. Der Zweck war die Entfernung der Schuttschicht und die Geländeausgleichung für einen barrierefreien Zugang zur kulturellen Sehenswürdigkeit. Die menschlichen Knochenreste, die in der Verschüttung der Kirche gefunden wurden, wurden dem örtlichen Pfarrer übergeben, der sie auf dem Friedhof pietätvoll beerdigte. Die Situation wurde vor dem Grabungsbeginn nivelliert und folgend nach dem Schuttabbau erreichte man die gleiche Nivelette, wie in der Mitte der Kirche (468,1–468,3 m ü. M.). Im Hauptschiff der Kirche haben wir zwei Baueinheiten identifiziert. Im westlichen Teil des Hauptschiffes wurden Ziegelreste eines Chorpfeilers festgehalten, der sich bei der südlichen Wand des Hauptschiffes befand. In der Verschüttung entdeckten wir Reste von Lampen, Folien, Menschenknochen und anderen Gegenständen vom Friedhof. Die Kirchenruine wurde im 20. Jh. als Abfallstelle des benachbarten Friedhofs genutzt. Die einzigen archäologischen Funde sind durcheinandergebrachte Menschenknochen und Bruchteile von bearbeiteten Steinelementen. Die geförderten Reste des zerstörten Steins wurden in der Kirchenmitte abgelegt und werden bei den Rekonstruktionsarbeiten an den Mauern wiederverwendet. Im Kircheninterieur ist es uns gelungen, Reste des Sockels des linken Nebenaltars zu identifizieren (Abb. 13: 3B). Die zu große Aktivität der Vereinsmitglieder verursachte die Entfernung des Schutts auch im Innenbereich des Presbyteriums. Schrittweise wurden neue architektonische Einheiten entdeckt. Im östlichen Teil haben wir ein Pastoforium (Abb. 13: 3C), im südlichen Teil des Presbyteriums eine Sedile (Abb. 13: 3D) dokumentiert und in der Mitte identifizierten wir Reste des Opferaltars (Abb. 13: 3E). Die Erforschung aller dieser Bestandteile sollte im Jahr 2013 abgeschlossen werden.

ARCHEOLOGICKA PROSPEKcia DOLNÉHO POHRONIA¹⁹

Mário Bielich

V roku 2012 v rámci projektu Archeologického ústavu s názvom CEVNAD uskutočnil autor archeologickej prieskumu s pozitívnym výsledkom na nasledovných lokalitách:

1. Čata (okr. Levice), intravilán, sídlisko, povrchový zber, pravek, stredovek, Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Povrchový prieskum sa uskutočnil na pravom brehu rieky Hron medzi riekou a obcou. Ide o východnú časť obce smerom k rieke Hron. Počas prieskumu sme zozbierali 20 fragmentov keramiky, ktoré sme rozdelili na bližšie nedatovateľné praveké zlomky a vrcholnostredoveké zlomky hrncovitých nádob (*Bielich 2012a*).

2a. Hronovce (okr. Levice), poloha Pricinoríne, sídlisko, povrchový zber, pravek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Hronovce sa nachádzajú na nízkom pravobrežnom vale hronskej nivy. Chotár obce tvorí zväčša rovina, západnej časti s nižšími terasami pokrytými sprašou. Na nive rieky Hron sa nachádzajú nivné a lužné pôdy. Povrchový prieskum sa uskutočnil západne a južne od súčasného cintorína, ktorý sa nachádza v severnej časti obce. Počas prieskumu sme zozbierali menšie množstvo keramiky z obdobia praveku. Ich bližšie datovanie je diskutabilné. Lokalita sa nachádza aj pod cintorínom (*Bielich 2012b*).

2b. Hronovce (okr. Levice), poloha Rúbaňská, sídlisko, povrchový zber, kultúra s mladou lineárной keramikou, želiezovská skupina. Uloženie nálezov Archeologický ústav SAV, Nitra.

Počas povrchového prieskumu južne od obce Hronovce, bezprostredne na prvej pravej terase rieky Hron sme zozbierali väčšie množstvo keramiky z praveku, ktorú sme rozdelili do dvoch skupín. Keramika z nádob mladšej lineárnej kultúry a želiezovskej kultúry a keramika z doby bronzovej bližšie nedatovaná (*Bielich 2012c*).

3a. Kamenný Most (okr. Nové Zámky), poloha Primalej Tatere, sídlisko, povrchový zber, vrcholný stredovek 11.–12. stor. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Kamenný Most sa nachádza v Podunajskej pahorkatine a Ipeľskej pahorkatine na pravobrežnej vysokej terase Hrona. Stred chotára tvorí široká zamokrená niva východného brehu Hrona s Kameninským slaniskom. Západná časť východnej vyššej terasy na úseku Hronskej pahorkatiny je pokrytá hrubou vrstvou spraše tak isto ako východná časť chrbta Ipeľskej pahorkatiny. Povrchový prieskum juhozápadne od obce na výraznej terénnej vyvýšenine, na ktorej sme predpokladali stredoveký hrádok, priniesol väčšie množstvo keramických zlomkov z vrcholného stredoveku. Ide hlavne o zlomky hrncovitých nádob s výzdobou s jednohrotým nástrojom a jazykovito vytiahnutými ústiami (*Bielich 2012d*).

3b. Kamenný Most (okr. Nové Zámky), poloha Mlynšký hon, spečený val, geofyzikálne meranie.

Najvýznamnejšou pamiatkou v katastri obce je tzv. „spečený val“, ktorý bol identifikovaný počas leteckej prospekcii I. Kuzmom. Následne bola poloha Mlynský hon geofyzikálne premeraná flux gate magnetometrom. Na výslednej mape magnetických anomalií je val veľmi dobre identifikovaný. Spečený val sa na Slovensku tiahne od Štiavnických vrchov až po Dunaj. Ide približne o 60 km dlhý úsek opevnenia, ktorý nebol doposiaľ exaktne datovaný. Väčšia časť valu je zničená poľnohospodárskou činnosťou a je možné ho identifikovať iba leteckou prospekciou. Vrstva s pozostatkami kameňov a zuhoľnateneho dreva bola v minulých storočiach odvezená a povrch poľnohospodársky využívaný. Prítomnosť valu prezrádza už iba menšia či väčšia lineárna nerovnosť na poliach (*Bielich 2012e*).

4a. Kamenný Most (okr. Nové Zámky), poloha Várhely, sídlisko, povrchový zber, eneolit, doba bronzová, včasný stredovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

¹⁹ Príspevok vznikol v rámci aktivity 2.1 (Vybudovanie technologického centra na vyhľadávanie archeologickej nálezisk modernými metódami.) Centra výskumu najstarších dejín stredného Podunajska. Kód ITMS: 26220120059.

V rámci projektu sme urobili topografické zameranie polohy a povrchový zber v jej najbližšom okolí. Lokalita je známa a preto sa pri všetkých prieskumných letoch Pohroním dokumentuje jej stav. Počas prieskumu sa nám podarilo zozbierať keramiku z eneolitu, doby bronzovej a včasného stredoveku (*Bielich 2012f*).

4b. K a m e n í n (okr. Nové Zámky), poloha M o č i a r e, sídlisko, povrchový zber, pravek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Povrchový zber sa uskutočnil na východ od železnice, na pravom brehu Hrona. Prvá terasa pod polohou Várhegy je veľmi intenzívne osídlená. Keramické nálezy pochádzajú z praveku (*Bielich 2012g*).

4c. K a m e n í n (okr. Nové Zámky), poloha B a b s k é, sídlisko, povrchový zber, pravek. Uloženie nálezov: Archeologická ústav SAV, Nitra.

Povrchový prieskum východne od obce na prvej pravej terase rieky Hron priniesol menšie množstvo keramických nálezov z obdobia praveku. Nálezy sú veľmi fragmentárne takže nie je možné ich bližšie datovať (*Bielich 2012h*).

4d. K a m e n í n (okr. Nové Zámky), poloha S t r e d n ý h o n, sídlisko, povrchový zber, pravek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Povrchový prieskum východne od obce na prvej pravej terase rieky Hron priniesol menšie množstvo keramických nálezov z obdobia praveku. Nálezy sú opäť veľmi fragmentárne takže nie je možné ich bližšie datovať (*Bielich 2012i*).

5a. M a l á n a d H r o n o m (okr. Nové Zámky), poloha K r á t k e, sídlisko, povrchový zber, pravek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Povrchový prieskum na polohe Krátke priniesol malé množstvo keramických zlomkov z obdobia praveku. Ide väčšinou o zlomky z tiel nádob bez okrajov. Na niektorých zlomkoch sú plastické lišty (*Bielich 2012j*).

5b. M a l á n a d H r o n o m (okr. Nové Zámky), poloha K o n o p n i c e, sídlisko, povrchový zber, pravek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Povrchový prieskum na polohe Konopnice priniesol malé množstvo keramických zlomkov z obdobia praveku. Prevažne ide o zlomky z tiel nádob. Na niektorých zlomkoch sú plastické výčnelky (*Bielich 2012k*).

5c. M a l á n a d H r o n o m (okr. Nové Zámky), poloha K r u h o v ý v r c h, sídlisko, povrchový zber, pravek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Povrchový prieskum na polohe Kruhový vrch priniesol malé množstvo keramických zlomkov z obdobia praveku. Okraje pochádzajú s väčších nádob, pravdepodobne zo zásobníc. Na niektorých zlomkoch sú plastické výčnelky a plastické lišty. V nálezovom materiáli sú aj zlomky mazaníc (*Bielich 2012l*).

6a. N á n a (okr. Nové Zámky), poloha P r i h r a d s k e j, sídlisko, povrchový zber, eneolit, včasné stredovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Poloha Pri hradskej sa nachádza severne od obce medzi železničnou traťou a cestou z Kamenína. Počas povrchové zberu sme pozbierali väčšie množstvo keramiky z obdobia stredného eneolitu a včasného stredoveku. Na keramike zo včasného stredoveku sa objavuje výzdoba hreneňom (vlnovky a obežné línie; *Bielich 2012m*).

6b. N á n a (okr. Nové Zámky), poloha N o v á t a b u ľ a, sídlisko, povrchový zber, doba rímska, včasné stredovek, Uloženie nálezov Archeologický ústav SAV, Nitra.

Povrchový prieskum severne od obce Nána priniesol väčšie množstvo keramiky z doby rímskej a včasného stredoveku (*Bielich 2012n*).

6c. N á n a (okr. Nové Zámky), poloha P r i k a m e n i c k o m k a n á l i, sídlisko, povrchový zber, doba rímska. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Povrchový prieskum južne od obce Nána, severne od kúpaliska Vadaš priniesol veľké množstvo keramiky z doby rímskej (*Bielich 2012o*).

7. P o h r o n s k ý R u s k o v (okr. Levice), poloha P r i Č u d e, sídlisko, povrchový zber, fajka, 17.–18. stor. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Počas povrchového prieskumu v katastri obce sa nám podarilo objaviť tehlovočervenú fajku tzv. "tureckého typu", ktorá pochádza zo 17.–18. stor (*Bielich 2012p*). Výskyt týchto fajok na južnom Slovensku je bežný, pretože v tomto období bolo územie súčasťou Osmanskej ríše. Podobný typ fajok bol objavený aj v Nových Zámkoch a Štúrove.

Zhodnotenie archeologickej prospekcie v rámci realizovaného projektu CEVNAD v roku 2012 na dolnom Pohroní sa podarilo doložiť osídlenie zo všetkých období praveku, doby dejinnej a stredoveku. Z obdobia neolitu a eneolitu sa podarilo jednoznačne doložiť osídlenie v Hronovciach na polohe Rúbaniská, Kamenín poloha Várhegy a Nána pri hradskej. Všetky nálezy pochádzajú zo sídlisk, ktoré sú intenzívne narušované buď polnohospodárskou alebo stavebnou činnosťou (Kamenín). Nálezy z praveku boli identifikované v intraviláne obce Čata, pri cintoríne v Hronovciach, na Várhegy v Kameníne, v Malej nad Hronom na polohe Krátke, Konopnice a Kruhový vrch. Ide o nálezy zlomkov keramických nádob, ktorých datovanie je obtiažne. Z doby rímskej sme zachytili osídlenie v Náne na polohe Nová tabuľa a pri kamenickom kanály. Z týchto polôh bolo zozbierané veľké množstvo zlomkov keramiky. Zo včasného stredoveku sa nám podarilo doložiť osídlenie v intraviláne Čaty, v Kameníne na polohe Várhegy a v Náne na polohách Pri hradskej a Novej tabule. Ide o časti sídlisk, ktoré boli viditeľné aj pri leteckej prospekcii. Z obdobia vrcholného a neskorého stredoveku pochádzajú nálezy z Kamenného mosta poloha pri Malej Tate a ojedinelý nález fajky z Pohronského Ruskova poloha Pri Čude, datovaný do 17.–18. stor.

Literatúra

- Bielich 2012a* – M. Bielich: Čata – Intravilán. Výskumná dokumentácia AÚ SAV č. 17666.
- Bielich 2012b* – M. Bielich: Hronovce – Pri cintoríne. Výskumná dokumentácia AÚ SAV č. 17663.
- Bielich 2012c* – M. Bielich: Hronovce – Rúbanska. Výskumná dokumentácia AÚ SAV č. 17664.
- Bielich 2012d* – M. Bielich: Kamenný Most – Pri malej Tate. Výskumná dokumentácia AÚ SAV č. 17671.
- Bielich 2012e* – M. Bielich: Kamenný Most – Mlynský dvor. Výskumná dokumentácia AÚ SAV č. 17721.
- Bielich 2012f* – M. Bielich: Kamenín – Várhegy. Výskumná dokumentácia AÚ SAV č. 17670.
- Bielich 2012g* – M. Bielich: Kamenín – Močiare. Výskumná dokumentácia AÚ SAV č. 17667.
- Bielich 2012h* – M. Bielich: Kamenín – Babské. Výskumná dokumentácia AÚ SAV č. 17668.
- Bielich 2012i* – M. Bielich: Kamenín – Stredný hon: VS 17669. Nitra: AÚ SAV, 2012. 16 l.
- Bielich 2012j* – M. Bielich: Malá nad Hronom – Krátke. Výskumná dokumentácia AÚ SAV č. 17673.
- Bielich 2012k* – M. Bielich: Malá nad Hronom – Konopnice. Výskumná dokumentácia AÚ SAV č. 17674.
- Bielich 2012l* – M. Bielich: Malá nad Hronom – Kruhový vrch. Výskumná dokumentácia AÚ SAV č. 17672.
- Bielich 2012m* – M. Bielich: Nána – Pri hradskej. Výskumná dokumentácia AÚ SAV č. 17834.
- Bielich 2012n* – M. Bielich: Nána – Nová tabula. Výskumná dokumentácia AÚ SAV č. 17835.
- Bielich 2012o* – M. Bielich: Nána – Pri kamenickom kanáli. Výskumná dokumentácia AÚ SAV č. 17836.
- Bielich 2012p* – M. Bielich: Pohronský Ruskov – Pri Čude. Výskumná dokumentácia AÚ SAV č. 17665.

ARCHÄOLOGISCHE PROSPEKTION VON UNTEREM GRANGEBIET. Im Jahr 2012 fanden im Rahmen des Projekts des Archäologischen Instituts mit dem Namen CEVNAD archäologische Begehungen statt, mit positiven Ergebnissen auf folgenden Fundstellen:

1. Čata, Intravillan, Siedlung, Lesefunde, Urzeit, Mittelalter. Die Oberflächenbegehung wurde auf dem rechten Ufer des Flusses Gran, zwischen dem Fluss und der Gemeinde durchgeführt, im östlichen Dorfteil. Während der Begehung auf dem gerade bearbeiteten Feld haben wir 20 Keramikfragmente zusammengesammelt, die wir in näher nichtdatierbare urzeitliche Bruchteile und hochmittelalterliche Bruchteile von Topfgefäßten teilten.
- 2a. Hronovce, Flur Pri cintoríne, Siedlung, Lesefunde, Urzeit. Die Oberflächenbegleitung wurde westlich und südlich vom gegenwärtigen Friedhof realisiert, der sich im nördlichen Teil der Ortschaft befindet. Die Begehung brachte eine geringe Menge von urzeitlicher Keramik hervor. Eine nähere Datierung ist diskutabel. Die Fundstelle befindet sich unter dem Friedhof.
- 2b. Hronovce, Flur Rúbaniská, Siedlung, Lesefunde, jüngere Linear-Bandkeramik, Želiezovce-Gruppe. Im Verlauf der Oberflächenbegeitung südlich von der Gemeinde Hrabovce, unmittelbar auf der ersten rechten Terrasse des Flusses Gran haben wir eine größere Menge urzeitlicher Keramik festgehalten, die wir in zwei Gruppen einteilten. Die Keramik gehört der jüngeren Linearbandkeramik und der Želiezovce-Gruppe. Die Scherben von der Bronzezeit sind undatiert.
- 3a. Kamenný Most, Flur Pri malej Tate, Siedlung, Lesefunde, Hochmittelalter, 11.–12. Jh. Die Oberflächenbegeitung südwestlich von der Ortschaft auf einer markanten Terrainerhebung (wo wir eine mittelalterliche

Hügelburg vermuteten), brachte eine größere Menge von hochmittelalterlichen Keramikbruchteilen hervor. Es handelt sich vorwiegend um Bruchteile von verzierten Topfgefäßen mit einer zungenartig ausgezogenen Mündung.

3b. Kamenný Most, Flur Mlynský hon, Brandwall, geophysikalische Messung. Die bedeutendste Sehenswürdigkeit im Kataster der Gemeinde ist der sog. Brandwall, der während der Flugprospektion von I. Kuzma identifiziert wurde. Folgend darauf wurde die Flur Mlynský hon mit einem flux gate Magnetometer geophysikalisch gemessen. Auf der finalen Karte der magnetischen Anomalien ist der Wall gut identifizierbar. Die Anwesenheit des Walls verrät nur noch eine kleinere oder größere lineare Unebenheit auf den Feldern.

4a. Kamenín, Flur Varhégy (Ortbezeichnung), Siedlung, Lesefunde, Äneolithikum, Bronzezeit, Frühmittelalter. Im Rahmen des Projekts haben wir eine topographische Vermessung der Fundstelle Varhégy realisiert und eine Oberflächenbegehung in ihrer nächsten Umgebung durchgeführt. Die Fundstelle ist bekannt und deshalb wird ihr Zustand bei allen Forschungsflügen über das Grangebiet dokumentiert. Während der Begehung haben wir äneolithische, bronzezeitliche und frühmittelalterliche Keramik aufgefasst.

4b. Kamenín, Flur Močiare, Siedlung, Lesefunde, Urzeit. Lesefundmaterial wurde östlich von der Eisenbahn, auf dem rechten Flussufer von Hron dokumentiert. Die erste Terrasse unter der Flur Varhégy ist sehr intensiv besiedelt. Die keramischen Funde stammen aus der späteren und jüngeren Urzeit.

4c. Kamenín, Flur Babské, Siedlung, Lesefunde, Urzeit. Die östlich von der Ortschaft, auf der ersten rechten Terrasse des Flusses Gran realisierte Oberflächenbegehung brachte nur eine kleine Menge von urzeitlichen keramischen Funden hervor, die sehr fragmentarisch sind, daher ist eine nähere Datierung nicht möglich.

4d. Kamenín, Flur Stredný hon, Siedlung, Lesefunde, Urzeit. Während der Oberflächenbegehung östlich von der Gemeinde, auf der ersten rechten Terrasse des Flusses Gran wurden nur wenige keramische Funde aus der Urzeit entdeckt. Der Charakter des Fundmaterials ist sehr fragmentarisch, deshalb ist es nicht möglich, ihn näher zu datieren.

5a. Malá nad Hronom, Flur Krátke, Siedlung, Lesefunde, Urzeit. Das gewonnene Lesefundmaterial bildeten spätzeitliche keramische Bruchteile, die von Gefäßkörpern stammen. Auf manchen Scherben sind plastische Leisten zu sehen.

5b. Malá nad Hronom, Flur Konopnice, Siedlung, Lesefunde, Urzeit. Die Oberflächenbegehung auf der Flur Konopnice brachte nur eine geringe Anzahl von spätzeitlichen Keramikbruchteilen. Die Mehrheit bilden Gefäßkörperfragmente ohne Kanten. Auf manchen befinden sich plastische Auskragungen.

5c. Malá nad Hronom, Flur Kruhový vrch, Siedlung, Lesefunde, Urzeit. Durch die Oberflächenbegehung auf der Flur Kruhový vrch wurden nur einige spätzeitliche Keramikbruchteile gewonnen, welche von größeren Gefäß (wahrscheinlich von Vorratsgefäßen) stammen. Auf manchen Bruchteilen sind plastische Buckel und plastische Leisten zu erkennen. Das Fundmaterial enthält auch Bruchteile von Lehmverputz.

6a. Nána, Flur Pri hradskej, Siedlung, Lesefunde, Äneolithikum, Frühmittelalter. Die Flur Pri hradskej liegt nördlich von der Ortschaft, zwischen der Eisenbahnstrecke und der Straße, die aus Kamenín führt. Während der Oberflächenbegehung ist es uns gelungen, eine größere Menge von Keramik aus dem mittleren Äneolithikum und dem Frühmittelalter aufzusammeln. Die frühmittelalterliche Keramik ist mit Wellenlinien und umlaufenden Linien verziert.

6b. Nána, Flur Nová tabuľa, Siedlung, Lesefunde, römische Kaiserzeit, Frühmittelalter. Das östlich von der Gemeinde Nána, auf der Flur Nová tabuľa, gewonnene Lesefundmaterial bestand aus römischkaiserzeitlicher und frühmittelalterlicher Keramik.

6c. Nána, Flur Pri kamenickom kanály, Siedlung, Lesefunde, römische Kaiserzeit. Anhand der Oberflächenbegehung südlich von der Ortschaft Nána, nördlich vom Schwimmbad Vadaš wurde eine große Anzahl von Keramik aus der römischen Kaiserzeit erfasst.

7. Pohronský Ruskov, Flur Pri Čude, Siedlung, Lesefunde, Pfeife, 17.-18. Jh. Während der Oberflächenbegehung im Kataster der Gemeinde haben wir auf der Flur Pri Čude eine ziegelrote sog. „türkische Pfeife“ gefunden, die aus dem 17.-18. Jh. stammt.

Durch die Auswertung der archäologischen Prospektion im Rahmen des realisierten Projekts CEVNAD in dem unteren Teil der Region Grangebiet ist es uns gelungen, Siedlungen aus allen Zeitperioden der Urzeit, der Frühgeschichte und dem Mittelalter zu belegen. Neolithische und äneolithische Siedlungen wurden auf den Fluren Rúbaniská in Hronovce, Várhegy in Kamenín und Pri hradskej in Nána festgestellt. Alle Funde stammen aus Siedlungen, die intensiv durch landwirtschaftliche Arbeiten oder Bauarbeiten gestört sind (Kamenín). Jungzeitliche Funde wurden im Gemeindegebiet der Ortschaft Čata und beim Friedhof in Hronovce entdeckt. Jungzeitliches Fundmaterial wurde weiter auf der Siedlung Várhegy in Kamenín

und auf den Fundstellen Krátke, Konopnice und Kruhový vrch in Malá nad Hronom identifiziert. Es handelt sich um Bruchteile keramischer Gefäßen, deren nähere Datierung problematisch ist. Aus der römischen Kaiserzeit haben wir eine Siedlung in Nána auf den Fluren Nová tabuľa und Pri kamenickom kanály festgehalten. Aus diesen Fundstellen wurde eine große Menge von Keramikfragmenten zusammen gesammelt. Anhand des gewonnenen Fundmaterials konnten wir frühmittelalterliche Siedlungen im Intravilan von Čata, in Kamenín auf der Flur Várhegy und in Nána auf den Fluren Pri hradskej und Nova tabuľa nachweisen. Es handelt sich um Siedlungsteile, die auch bei der Luftbildprospektionen sichtbar waren. Hoch- und spätmittelalterliche Funde stammen aus Kamenný Most – Flur Pri malej Tate und ein Einzelfund einer Pfeife wurde in Pohronský Ruskov, auf der Flur Pri Čude gefunden. Die Pfeife datieren wir ins 17.–18. Jh.

RÍMSKOKATOLÍCKY KOSTOL SV. TROJICE V HORNEJ LEHOTE²⁰

Jozef Ďuriš

Horná Lehota (okr. Dolný Kubín), intravilán, Rímskokatolícky kostol sv. Trojice, pamiatka je zapisaná v Ústrednom zozname pamiatkového fondu pod číslom 219/0. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Archeologický výskum bol vyvolaný prestavbou a rekonštrukciou dlažby Rímskokatolíckeho kostola²¹. Historický objekt kostola s príhlásením cintorínom sa nachádza na návrsí v severnej časti obce. Z pôvodného ohradeného areálu sa zachovala len murovaná brána s polkruhovými otvormi, postavená na štvorcovom pôdoryse. Samotný kostol bol v minulosti používaný ako sakrálna stavba. Kostol bol postavený na konci 16. stor. ako evanjelická kaplnka rodu Abaffy, pričom jeho bezprostredné okolie bolo v minulosti, a aj v súčasnosti, využívané na pohrebné účely (miestny cintorín). Kostol je jednoduchá sieťová stavba v jednej polovici siene so vstavanou novšou kruchtovou emporou, predstavanou vežou a pristavanou sakristiou. Priestor siene je zastropený doskovým stropom s bohatou renesančnou maľovanou výzdobou. Stavba kostola je pre svoje pozdĺžne radenie hmôt, typická pre staršie architektonické slohy. Prvá písomná zmienka je z roku 1627. Jeho rekatolizácia sa realizovala po roku 1688 a jeho zasvätenie sv. Trojici, len nevýrazne ovplyvnili stavebný vývoj objektu, a to pravdepodobne len o nové interiérové vybavenie. Bezprostredné pravé osídlenie daného priestoru doteraz nie je známe.

Archeologický výskum mal za cieľ zmapovať jednotlivé vrstvenia podláh, ako aj odkryť a zdokumentovať dve existujúce hrobky v interiéri kostola a jednu kryciu pieskovcovú platňu zo vstupného priestoru kostola. Počas prác pri interiérovej obnove dlažby podlažia bola odstránená betónová vrstva s cementovým poterom, ktorá bola pravdepodobne vytvorená v priebehu polovice 20. stor. Pri severnej stene kostola pod priestorom kazateľnice a vedľa niky, zakomponovanej do severnej steny, sa nachádzali menšie pieskovcové platne, ktoré pravdepodobne tvorili staršiu podlahu (nivelačný podlahový obklad). Počas daných prác, v hlinenej vrstve s hrúbkou cca 10 cm, ktorá vytvárala lôžko pre vyššie uvedené pieskovcové podlahové platne a betónovú vrstvu, boli zachytené aj dve samostatné masívne pieskovcové krycie platne a jedna vstupná pieskovcová obruba (Ďurian 2012b, 1). Každý z dvoch súborov (obruba/krycia platňa ako aj krycia platňa bez obruby) vytváral samostatný vstup do jednej z dvoch krýpt. Oba interiérové priestory krypty 1 a 2 sa preskúmali spôsobom vizuálneho popisu, ako aj nafoténim interiérového vybavenia, prípadne architektonických detailov. Na zistenie rozmerov jednotlivých komôr krýpt a ich priestorového umiestnenia v interiéri kostola sa realizovalo zameranie laserovým zameriavačom. V zmysle rozhodnutia Krajského pamiatkového úradu v Žiline, boli v rámci realizácie archeologického výskumu vytýčené aj dve interiérové sondy 2 a 3 priamo v kostole (obr. 15: 1). Tie mali zmapovať jednotlivé podlahové vrstvenia, prípadne odhaliť iné konštrukčné previazania, architektonické prvky alebo archeologicke objekty. Obe sondy boli zahĺbené do hlbky potrebnej na zistenie nálezovej situácie (sonda 2 do hlbky 70–80 cm a sonda 3 do hlbky 65–70 cm od spodnej úrovne pôvodnej dlážky). Kvôli statickým dôvodom sa obe sondy viac už neprehľbovali.

Sonda 1: V priestore vstupnej brány, ktorá sa nachádzala v bezprostrednom exteriérovom prostredí kostola, bola v zemi tesne pod novodobou nášlapnou dlažbou chodníka objavená poškodená opracovaná krycia pieskovcová platňa (180 x 90 cm; obr. 16: 1). Z dôvodu zistenia bližších nálezových okolností,

²⁰ Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA č. 2/0091/16.

²¹ Súčasťou rozhodnutia o výskume bol podrobný stavebnohistorický opis K. Ďuriana z KPÚ Žilina.

pieskovcová platňa bola nadvihnutá a pod ňou bola vytýčená a vykopaná sonda 1 (cca 70 x 70 cm, hĺbka 60–77 cm; obr. 16: 1). V jednotlivých profiloch sondy sa črtala iba kompaktná hnedá hlinito-ílovitá vrstva bez archeologických alebo historických nálezov. Pieskovcová platňa pravdepodobne pochádza z obdobia novoveku (bez bližšieho datovania).

Sonda 2: Pri severnej stene kostola bola vytýčená interiérová sonda 2 (obr. 15: 1; 16: 2), a to bezprostredne pod severnou nikou a drevenou kazateľnicou, pričom v sonde bol vytvorený aj kontrolný rez I, ktorý obnažil vrchný plášť kamennej valenej klenby z krypty č. 2 (obr. 15: 1; 16: 3). Sonda dosahovala rozmery 140 x 100 cm a zasahovala celkovo do hĺbky 8–21/80 cm od spodnej úrovne pôvodnej dlážky (obr. 15: 1).

Sonda 3: Pri južnej stene kostola bola vytýčená interiérová sonda 3 (obr. 15: 2; 16: 5, 6), a to bezprostredne vedľa kamenného výstupku základového muriva (obr. 16: 6; 17: 1), pričom v sonde bol vytvorený kontrolný rez II, ktorý opäťovne obnažil vrchný plášť kamennej valenej klenby z krypty 2 (obr. 17: 1). Sonda 3 dosahovala rozmery 200 x 100 cm a zasahovala celkovo do hĺbky 5–65/70 cm od spodnej úrovne pôvodnej dlážky (obr. 15: 2).

Interiérová sonda 2 a sonda 3 odhalili nasledovnú profiláciu z vrstvenia jednotlivých podlám (obr. 15):

a) niveleta 0–5/8 cm, hrúbka vrstvy 5/8 cm: betónová vrstva (20. stor.) prípadne pôvodná dlažba z pieskovcových nášlapných platní (19.–20. stor.), ktoré sa zachovali v priestore vedľa severnej steny, pod nikou a kazateľnicou;

b) niveleta 5/8–10/15 cm, hrúbka vrstvy 5/10 cm: kompaktný hlinený zásyp, ktorý slúžil ako lôžko pre dlažbu z pieskovcových platní alebo pre betónovú dlažbu;

c) niveleta 10/15–16/21 cm, hrúbka vrstvy 5/6 cm: horná podlahová vrstva vymazaná vápennou maltou (druhotný vápenatý výmaz s otáznym datovaním 18–19. stor.);

d) niveleta 16/21–21/25 cm, hrúbka vrstvy 4/5 cm: kompaktný hlinený zásyp, ktorý slúžil ako lôžko pre dlažbu z pieskovcových platní alebo pre betónovú dlažbu;

e) niveleta 21/25–27/31 cm, hrúbka vrstvy 5/6 cm: dolná podlahová vrstva vymazaná vápennou maltou (prvotný vápenatý výmaz s otáznym datovaním 17–19. stor.);

f) niveleta 27/31–50/60 cm, hrúbka vrstvy 50/60 cm: kamenné murivo valenej klenby z krypty 2 (zachytený v sonde 2 – rez I alebo v sonda 3 – rez II).

Archeologický výskum zo sondy 2 a 3 (okrem mladšej dlažby z pieskovcových nášlapných platní), primárne doložil existenciu ďalších dvoch podlahových vrstiev, konkrétnie hornú a dolnú podlahovú vrstvu, ktoré boli zložené z vápennej malty, respektíve vymazané vápennou maltou. (obr. 15; 16: 2, 4, 6). Tie spolu vytvárali dve pôvodné úrovne podlahy, a to prvotný a druhotný vápenatý podlahový výmaz, s rovnakým charakterom, zložením a funkciou. Datovanie oboch pôvodných podlám je otázne a datuje sa iba rámcovo do obdobia 17.–19. stor. (obdobie novoveku). Výskum taktiež potvrdil existenciu viacerých architektonických článkov. V južnom profile sondy 3 bol obnažený odsadený kamenný výstupok základového muriva (obr. 15: 2; 16: 4). Severný profil sondy 3 a severovýchodné nározie sondy zachytávalo vyššie spomenutú časť kamennej valenej klenby (vonkajší plášť z krypty č. 2; obr. 15: 1; 17: 5). Alebo severný profil sondy a severozápadné nározie sondy 3 vyplňal južný okraj oporného kamenného muriva pre kamennú klenbu krypty 2 (kamenné priečelie). Dôležité je taktiež zistenie, že v nálezovej situácii je zachytené aj konštrukčné previazanie tohto oporného muriva pre kamennú klenbu, so samotným vrchným pláštom kamennej valenej klenby z krypty 2. Na základe informácie K. Ďuriana a M. Furmana bola pri odstraňovaní cementového poteru (betónovej dlažby) objavená minca tzv. „1 grajciar“ z roku 1800 – František I (lp 1792–1835, určil J. Hunka, Archeologický ústav SAV) s razbou kremnickej mincovne (značka „B“). Na averze mince je vyobrazená busta mužskej hlavy s latinským nápisom FRANC II D GRIS A GER HVN BOH REX A A. Na reverze mince je vyobrazená dvojhľavá orlica s číslom „1“. Jednotlivé archeologické výskumné práce však nepotvrdili prítomnosť už žiadnych iných nálezov (exteriér/interiér kostola), ktoré by prípadne bližšie datovali jednotlivé vrstvy podlahy alebo iné architektonické celky.

Krypta 1: Krypta je zložená z dvoch k sebe priliehajúcich častí (obr. 17: 1, 3). Prvá časť má obdĺžnikový pôdorys (180 x 100 cm) s vertikálnymi stenami, pričom sa dá definovať, ako vstupný priestor krypty bez prístupových schodíkov (obr. 17: 2). Druhý susedný priestor krypty (100 x 100 cm; obr. 17: 2) a je prekrytý úzkou kamennou valenou klenbou (šírka valenia je cca 100 cm). Celková výška krypty je cca 130–160 cm. Samotné vertikálne steny vstupného priestoru krypty sú obložené pieskovcovými kameňmi alebo riečnymi kameňmi, pričom vytvárajú štruktúru pravidelného previazania blokov, ukladaných do jednotlivých radov. Pojivo medzi kameňmi je vápenná malta. Priečelie valenej

klenby vytvára kamenný oblúk, pričom valená klenba je tvorená z jedného kompaktného kusu (obr. 17: 2). Pieskovcová krycia platňa (180 x 100 x 7 cm; obr. 16: 1) bola položená priamo na korune muriva vstupného obdĺžnikového priestoru krypty (obr. 17: 3). Na dne krypty sa nachádzajú rozhádzané pozostatky ľudských kostí a torza drevených dosiek. Vzhľadom na torzovitý charakter inventára, nie je vylúčené, že ide o doklad vykradnutia a zámerného poškodenia interiéru krypty č. 1. Datovanie vzniku krypty č. 1 je otázne. Samotná architektúra krypty a jej pohrebný inventár sú pravdepodobne z obdobia novoveku (bez bližšieho určenia).

Krypta 2: Krypta je taktiež zložená z dvoch k sebe priliehajúcich častí, a to z hlavného priestoru krypty a z obdlžného vstupného priestoru so šiestimi úzkymi prístupovými kamennými schodíkmi a s podlažným vstupným otvorom (obr. 17: 2). Hlavný priestor krypty má obdĺžnikový pôdorys (665 x 370 cm), so stenami v podobe valenej klenby (hrúbka valených sien 50–60 cm; obr. 17: 6a, 6b) a s dvoma poloblúkovitými vertikálnymi priečelnými stenami (hrúbka priečelných stien 70 cm; obr. 17: 6a). Celková výška krypty je cca 210–250 cm (obr. 17: 2). Valená klenba a priečelné steny sú tvorené pieskovcovými kameňmi alebo riečnymi kameňmi, pričom taktiež vytvárajú štruktúru pravidelného previazania blokov, ukladaných do jednotlivých radov (obr. 6:6a, 6:6b). Pojivo medzi kameňmi je vápenná malta. Podlaha krypty bola tvorená vrstvou udupanej hliny. Valená klenba sa pravdepodobne priamo viazala na spodnú úroveň základového kamenného muriva, ktoré môže zasahovať až do hĺbky 250–300 cm. Samotný podlažný vstupný otvor do krypty (173 x 78 cm), ktorý je ohraničený zdvojenou pieskovcovou obrubou (celková šírka lemu 26 cm), zakrýva obdĺžniková pieskovcová krycia platňa (185 x 90 x 10 cm). V interéri krypty č. 2 sa nachádza primárne a sekundárne uložený pohrebný inventár (obr. 17: 5, 6a, 6b). Relativne dobre zachovaný a rozsiahly charakter inventára napovedá, že sa jedná o dlhodobejšie používanú hlavnú rodinnú kryptu. Datovanie vzniku krypty č. 2 je viazané na architektonické prvky, ktoré majú typický renesančný charakter (valená klenba, prístupové kamenné schodíky). Samotná architektúra krypty je teda pravdepodobne z obdobia konca 16. stor. až zo 17. stor., pričom datovanie pohrebného inventára (barokový charakter inventára) je viac otázne a môže mať časový rozsah od 17.–19. stor. (obdobie novoveku).

RÖMISCH-KATHOLISCHE KIRCHE DER HL. DREIFALTIGKEIT IN HORNÁ LEHOTA. Im Jahr 2012 wurde eine archäologische Grabung während der Rekonstruktion der kulturellen Sehenswürdigkeit realisiert, die in die Zentralliste der kulturellen Sehenswürdigkeiten der Slowakei unter der Nummer 219/0 eingetragen wurde: „Römisch-katholische Kirche der hl. Dreifaltigkeit – Rekonstruktion des existierendes Pfasters“, Horná Lehota, Areal des örtlichen Friedhofs, Verzeichnisnummer 132, Parzellnummer KN 698, Katastergebiet Horná Lehota (Bez. Dolný Kubín). Das Ziel der archäologischen Grabung war einerseits die einzelnen Bodenschichtungen zu kartieren, andererseits die Aufdeckung und die Dokumentation von zwei Krypten, die sich im Kircheninterieur befinden und einer Sandsteindeckplatte im Eintrittsteil der Kirche. Die Ergebnisse aus den Schnitten Nr. 2 und 3 (außer des jüngeren Sandsteinplattenpflasters), belegten primär die Existenz von zwei anderen Bodenschichten, konkret eine Ober- und Unterschicht, die aus Kalkmörtel bestehen. Zusammen bildeten sie zwei ursprüngliche Bodenebenen, und zwar einen primären und einen sekundären Bodenkalkverputz mit gleichem Charakter, gleicher Struktur und Funktion. Die Datierung der beiden ursprünglichen Böden ist zweifelhaft, deshalb werden sie schätzungsweise ins 17./18./19. Jh. (Neuzeit) datiert. Die archäologische Ausgrabung bestätigte auch die Existenz mehrerer architektonischer Einheiten. Die genaue Datierung der Krypta Nr. 1 ist fraglich. Ihre Architektur und das Begräbnisinventar stammen wahrscheinlich aus der Neuzeit (ohne nähere Deutung). Die Entstehung der Krypta Nr. 2 ist an architektonische Einheiten gebunden, die einen typischen Renaissancecharakter (Tonnengewölbe, Zugangssteintreppe) haben. Von der Architektur ausgehend, könnte die Krypta aus dem Ende des 16., Anfang des 17. Jhs. stammen, wobei die Datierung des Begräbnisinventars (Barockcharakter) zweifelhaft ist, es wird in den Zeitumfang 17./18./19. Jh. (Neuzeit) geschätzt.

POLOHA HRÁDOK V KOŠICIACH

Marcela Ďurišová – Martin Horváth – Martin Pristáš

Košice (okr. Košice I), poloha Hrádok, opevnenie, prieskum a zameranie lokality, bez hnuteľných nálezov.

Na základe upozornenia K. Markušovej bol vykonaný pracovníkmi Krajského pamiatkového úradu Košice prieskum v údolí Čermel'ského potoka v polohe Hrádok. Počas prieskumu bolo zistené, že chrbát ostrohu pretína z prístupnej strany opevnenie, tvorené valom a priekopou (obr. 18: 1). Samotná takto

chránená poloha je ohraničená na ostatných stranach strmými zrázmi. Z východnej strany ju obteká potok Chmeľník, z južnej Čermel'ský potok. Výšková kóta u ukončení ostrohu – nad Čermel'ským potokom, udáva nadmorskú výšku 391 m. Poloha aj jej okolie sú zalesnené. Ostroh sa nachádza nad Čermel'ským údolím, kadiaľ dnes vedie cesta na Spiš, cca 2 km vzdušnou čiarou od ďalšej opevnenej polohy Hradová. Leží na severozápad od Košíc, cca 5 km vzdušnou čiarou od jeho historického centra, na jednom z výbežkov pohoria Čierna hora, podcelok Pokryvy (obr. 18: 3).

Opevnenie, ktoré prebieha krížom cez chrbát ostrohu, zo severu na juh, je na dvoch miestach prerušené lesnými chodníkmi. Celková dĺžka valu je cca 90 m, jeho šírka cca 7 m. Výška valu oproti ohradenému areálu dosahuje maximálne 0,9 m, oproti dnu priekopy 2,6 m. Na troch miestach, na ktorých bol val narušený menšími výkopmi (diviaci?, nelegálne aktivity?) je vidieť hlinito-kamenistý násyp. Priekopa sa nachádza na vonkajšej strane valu. V mieste prerušenia valu je prerušená aj priekopa. Šírka priekopy dosahuje cca 4 m, jej hlbka oproti terénu cca 0,8 m. Prerušenie opevnenia na chrbte ostrohu môže odrážať situáciu pôvodného vstupu.

Relatívne rovná opevnená plocha na chrbte ostrohu dosahuje cca 550 m². Dĺžka tejto plochy je cca 55 m a jej šírka 10 m. Nevykazuje žiadne výraznejšie terasovité úpravy.

Napriek opakovaným návštěvám tejto polohy nepodarilo sa získať žiadnené datujúci materiál.

V rámci spolupráce s Technickou univerzitou Košice vykonal M. Štosák (2011) geodetické polohopisné a výškopolohopisné zameranie lokality (obr. 18: 2). Okrem toho načítal polohu do vektorovej katastrálnej mapy a ortofotomapy, vytvoril pozdĺžny profil, priečne rezy a digitálny model terénu.

Samotná poloha nemá na mape v mierke 1 : 10 000 žiadne pomenovanie. Názov Hrádok sa vyskytuje v tejto polohe na súčasnej mape lesných a pozemných komunikácií SR (lvu.nlcsk.org/lc/). Na historickej mape z r. 1857-58 (Lorenz/Moth/Lorsch 1857-58) sa nachádza v dotknutej polohe názov Hradek. Podľa údajov K. Markušovej miestni obyvatelia poznajú túto polohu pod miestnym názvom Pogány vár.

Polohu Hrádok uviedol do literatúry J. Martinka (1931, 108–109; 1935) – geograf, geológ a antropológ. Jeho práce sa však nedostali medzi odbornú – archeologickú verejnosť, a tak toto archeologicke nálezisko upadlo do zabudnutia. Autor uvádzá, že počas výkopových prác pre košický vodovod (začiatkom 20. stor.) sa pod touto výšinnou polohou našli črepy a on sám dáva túto polohu do súvisu s osadou Dionýzia, ktorá sa spomína v písomných prameňoch v 13. stor.

Opevnenie zabezpečovalo pomerne malú plochu, na ktorej neboli vhodné podmienky pre dlhodobejšie, ale ani rozsiahlejšie osídlenie, resp. pobyt. Vnútri opevnenej plochy absentoval zdroj vody. Opevnená poloha zrejme plnila také funkcie, ktorých sprievodným znakom je krátkodobý pobyt a pomerne nízky počet ľudí.

Prieskumom bolo identifikované archeologicke nálezisko – opevnená poloha, ktorá sa neuvádza v súčasnej odbornej literatúre. Za hlavný prínos realizovaného prieskumu možno pokladať jej presné – geodetické zameranie.

Literatúra

- Martinka 1931 – J. Martinka: Hrad Sokoľa nad Košicami. In: Sborník muzeálnej slovenskej spoločnosti XXV, 1931, 105–138.
- Martinka 1935 – J. Martinka: Na košických výšinách. Slovenský východ 41, 1935, 8.
- Štosák 2011 – M. Štosák: Polohové a výškové zameranie obranného valu v Čermel'skom údolí. Technická univerzita v Košiciach. Fakulta Baníctva, ekológie, riadenia a geotechnológií. Košice 2011. Bakalárská práca. Archív Krajského pamiatkového úradu Košice.
- Lorenz/Moth/Lorsch 1857/58 – H. Lorenz/L. Moth/L. Lorsch: Plan der Umgebung von Kaschau. Kópia v archíve Krajského pamiatkového úradu Košice.
- lvu.nlcsk.org/lc/ – „Mapa lesných a pozemných komunikácií SR“; internetová stránka NLC Zvolen a Ministerstva pôdohospodárstva SR.

FLUR HRÁDOK IN KOŠICE. Košice (Bez. Košice I), Extravillan, Flur Hrádok, Befestigung, Begehung und Vermessung der Lokalität, ohne bewegliche Funde.

Mit einer gezielten Begehung der Höhenlage wurde ein Befestigungswerk festgestellt, das aus einem Wall und einem Graben besteht. Trotz wiederholten Beobachtungen der Lage ist es nicht gelungen, Datierungs-material zu finden. Es wurden geodätische, Lage- und Höhenmessungen der Lokalität durchgeführt, die Lage wurde in der Form einer Vektorkatastralkarte und in einer Orthokarte eingelesen. Es wurde ein längliches Profil, Querschnitte und ein digitales Terrainmodell erstellt.

ZÁCHRANNÝ VÝSKUM V AREÁLI TESCO V MALACKÁCH²²

Kristian E s c h e k

M a l a c k y (okr. Malacky), poloha P a d z e l e k, sídlisko, záchranný výskum, doba bronzová a novovek (areál zaniknutého mlyna), nadmorská výška 165–167 m. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Záujmové územie stavby sa nachádza v intraviláne Malaciek kde v 18. až zač. 20. stor. boli polia a sútok potoka Malina s ďalším potokom, pri ktorom stál mlyn. V druhej polovici 20. stor. tu boli postavené plechové sklady. Nálezisko dosiaľ nebolo známe.

V dňoch 2.–30. 6. 2011 sa v areáli budúceho hypermarketu Tesco-Malacky uskutočnilo sledovanie zemných prác a záchranný výskum na ploche asi 300 m². Záchranný výskum bol po pozitívnej obhliadke budúceho staveniska a preštudovaní I., II. a III. vojenského mapovania (obr. 19; 20: 1) realizovaný formou odstránenia vrchnej čiastočne porušenej vrstvy a sondážnym výskumom v mieste archeologických nálezov (obr. 20: 2).

Počas výskumu bolo v areáli staveniska zdokumentovaných 12 objektov patriacich do doby bronzovej a novoveku. Najrozsiahlejší objekt 8/2011 bol skúmaný sondážne formou rezov s cieľom zistiť jeho rozsah (obr. 20: 2). Terén v záujmovom území stavby bol čiastočne porušený a zničený. Podarilo sa odkryť iba porušenú kultúrnu vrstvu z doby bronzovej a novoveku, ktorej rozsah sa s ohľadom na stavbu skladov v minulosti nepodarilo zistiť. V rámci tejto kultúrnej vrstvy sa nachádzali zhluky črepov z doby bronzovej a niekoľko drobných nálezov ako aj novovekých črepov, ktoré pravdepodobne súviseli v prvej polovici 20. stor. s odstránenými budovami mlyna (obr. 20: 3). V blízkosti výskumnej plochy bol ešte pred realizáciou výskumu fotograficky zdokumentovaný masívny mlynský kameň s priemerom 85 cm, ktorého otvor pre osku bol sekundárne vyplnený tehłami (obr. 20: 4). V severnej časti objektu 8/2011 sa nachádzala hlboká depresia vyplnená humusom, preto predpokladáme, že mohlo ísť o náhon pôvodného mlyna vybudovaného na potoku Malina, a ktorý je zaznamenaný na mapách I., II. a III. vojenského mapovania (obr. 19; 20: 1).

RETTUNGSGRABUNG IM AREAL TESCO IN MALACKY. Während der Rettungsgrabung in Malacky (Bez. Malacky) wurden im Areal des geplanten Hypermarkts TESCO zwölf Objekte aus der Bronzezeit und aus der Neuzeit untersucht.

Im Bereich des Objekts 8/2011 konnte eine Siedlungsschicht mit Keramikfunden aus der Bronzezeit und der Neuzeit untersucht werden. Das Objekt befand sich am Zusammenfluss zweier Bäche und hier befand sich nach den Landkarten der I., II. und III. Militäkartierung eine Mühle vom 18. bis etwa bis Anfang des 20. Jh. (Abb. 19; 20: 1). Während der Grabung (Abb. 20: 2) wurde neben der Keramik und einige Kleinfunde (Abb. 20: 3) auch ein sekundär verwendeter großer Mühlstein von 85 cm Durchmesser dokumentiert (Abb. 20: 4). Die Öffnung in der Mitte für die Mühlsteinachse wurde mit Ziegelbruchstückengen nachträglich gefüllt. Im Nordteil des Objekts 8/2011 befand sich eine mit Humus gefüllte Depression, die zum Einlaufkanal (Wasserkanal) der Mühle am Bach Malina gehören könnte.

TRETIA ETAPA ZISŤOVACIEHO VÝSKUMU NA HRADE ČEKLÍS V BERNOLÁKOVE

Zdeněk F a r k a š – Igor C h o m a

B e r n o l á k o v o (okr. Senec), Hrad Čeklís (Várdomb), miesto, kde stál pôvodný stredoveký hrad, dnes upravené na násyp pod vodárenskou vežou, zisťovací výskum, pravek, doba halštatská, stredovek (13.–15. stor.). Uloženie nálezov: Slovenské národné múzeum – Archeologické múzeum, Bratislava.

Výskum Hradu Čeklís v roku 2012 nadviazal na výsledky terénnych prác v rokoch 2010 a 2011. Sondou s rozmermi 10,5 x 7,1 m sa odkryl severozápadný roh fortifikácie pozostávajúci z kamenného hradbového múru širokého 1,9 až 2,2 m, ktorý v mieste zalomenia od východu na juh vytváral tupý vonkajší uhol. Múr prevažne z lomového kameňa malokarpatského pôvodu spájala kvalitná vápenno-štirková malta a bol budovaný systémom nosných pilierov a odľahčovacích oblúkov s rozponom približne 5 m. Do severovýchodného rohu opevnenia, z dvoch strán uzatvorených vonkajšou hradbou, bol neskôr

²² Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA č. 2/0121/15.

vbudovaný z vnútorej strany nový, opäť do L zalomený, tentoraz už kamenno-tehlový múr široký asi 2 m. Vznikla tak nepravidelná vežová stavba s vnútornou svetlosťou $4 \times 3,8$ m a vonkajšími rozmermi $8,2 \times 8$ m. Ako pri obvodovom múre, tak aj vnútorné steny veže boli stavané technikou odľahčovacích oblúkov. Pôvodnú úroveň terénu v spodnej miestnosti veže sa podarilo zachytiť iba v jej juhovýchodnom rohu, v úrovni 158,28 m n. m., na ktorej sa podľa uhlíkov pôvodne nachádzala drevená dlážka. Výstavbu hradby a jej úpravy na vežu možno podľa sprievodného materiálu datovať do dvoch nasledovných fáz v rámci druhej polovice 13., resp. začiatku 14. stor. Hlbka základov, takmer 3 m od pôvodnej vnútorej dlážky prízemia veže poukazuje na to, že pozostávala z niekoľkých poschodí. Stredovekú vežu postavili na mieste staršieho výrazného zásahu do pôvodného terénu, ktorý predbežne možno na základe nálezového materiálu interpretovať ako mimoriadne mohutnú priekopu z doby halštatskej, ktorá bola ešte sčasti viditeľná aj v dobe výstavby stredovekej hradby. Vtedy zvyšok depresie zasypali a nasledovne zarovnali. Medzi jej severným okrajom a vnútornou stenou severnej hradby sa podarilo zachytiť pôvodnú úroveň terénu vo výške 156,91 m n. m. Tvorí ju ornica, do ktorej zahĺbili aj pravekú priekopu. Dopolnila sa nepodarilo dosiahnuť dno priekopy a ani sa nezistila jej pôvodná šírka. Spôsob zásypu – pri okraji výrazne sfarbené sedimentačné vrstvy so zlomkami mazanice a keramiky kalenderberskej kultúry a takmer intaktný il v strede, nevylučujú existenciu valového násypu.

Z východnej vonkajšej strany steny veže bol zatiaľ odkrytý 2 m široký pruh. Zásyp tu pozostával z niekoľkých deštrukčných vrstiev so sekundárnymi zásahmi a tvorili ho prevažne drobné zlomky kamienkov, zvyškov omietky, drviny z tehál a pod. s prímesou archeologického materiálu, predovšetkým zlomkov keramiky. Zásyp vznikol v období, keď hrad, ktorý stratil už svoju funkciu, postupne rozoberali na stavebný materiál. Na juhu a západe sondu ohraňovali dva na seba kolmé, previazané tehlovo-kamenné múry. Západný z nich sa napájal cez škáru na juhovýchodný roh veže. Jeho murivo z väčších pravidelných blokov, miestami akoby ukladaných do riadkov, sa výrazne odlišovalo od muriva veže a jeho základová špára ležala v hlbke 156,06 m n. m. Nedosahovala tak hlbku jej základov. V hlbke okolo 1,8 m od súčasného povrchu terénu prechádzal zásyp do silno prepälenej tvrdej, kompaktnej vápnitej vrstvy červenej farby. Pod ňou sa našla konštrukcia z drenených, sčasti previazaných a klinčami a klinmi pospájaných drenených trámov uložených paralelne s východnou stenou veže. Stratigraficky drevená konštrukcia patrí do záverečnej etapy vývoja hradu, ktorý definitívne zanikol na prelome 15. a 16. stor. Pomerne neskoré datovanie spálenej vrstvy podporujú tiež nálezy s pod- a spomedzi trámov, napr. pružinky a skrutky zo spúšťí či z jednoduchých dútnákových zámkov strelných zbraní alebo typovo mladších kuší. Spálená vrstva bola pri južnom okraji sondy narušená jamou s časťou rovného obojstranného gotického ostenia, datovanou striebornou mincou do 15. stor. Zo zásypu okrem keramiky pochádza aj drobná strieborná minca z 15. stor., časť kamenného gotického rebra klenby, bronzový „kohútik“ na dávkovanie tekutín, početné zlomky nádobkových kachlíc a pletencom zdobená rohová kachlica.

Výkop na vonkajšej strane veže opäť poukazuje na zložitý a dlhodobý stavebný vývoj hradu. Rozhranie pôvodne nadzemného a podzemného muriva so soklom sa v juhovýchodnom rohu veže zistilo v úrovni 158,25 m n. m. Zodpovedá tak približne úrovni, na ktorej bol zachytený v roku 2010 spálený drevený objekt 1/2010. Terén tu znížili až neskôr. Pretože sa sonda doposiaľ neprehľbila až pod úroveň zatiaľ bližšie neinterpretovateľnej drenenej konštrukcie, nepoznáme pôvodnú nivelinu úpravy.

Sonda IV viedla kolmo na vonkajší severný mór veže opevnenia. Mala za úlohu zachytiť predpokladanú stredovekú priekopu. Hradba tu opäť pretína pôvodnú úroveň terénu, podobne ako vnútorná stena priekopy, ktorá sa začína strmo skláňať do hlbky už 1,2 m od päty múru. Prechádzala pôvodným ľlivitým podložím, iba sčasti prekrytým 20 až 30 cm silnou vrstvou spraše. Vzhľadom na nesúdržný terén sa zatiaľ nepodarilo zistiť jej pôvodnú šírku a ani hlbku. Tá však presahovala 3 m od úrovne súčasného povrchu.

Prepojením priestoru medzi statickými sondami D a E z roku 2011 sa vytvorila sonda III s rozmermi $5 \times$ asi $2,3$ m. V nej sa zachytilo pokračovanie kamenného hradbového múru v juhozápadnej časti lokality, ktorý aj tu bol postavený výlučne z lomového kameňa spájaného vápnitou štrkovou maltou a jeho hrúbka dosahovala 2 m. Opäť sa doložil spôsob stavby opevnenia pomocou systému odľahčovacích oblúkov. Z vnútorej strany bol juhozápadný fortifikačný mór zapustený do zložitej stratigrafie pozostávajúcej z prepálených vrstiev, vrstiev uhlíkov, rôznofarebných násypov i kolových jám, ktoré boli staršie, ako mór. Zreteľne sa však črtali aj zásahy, ktoré boli mladšie ako mór a pravdepodobne patrili už k vnútorej zástavbe a úpravám v rámci stredovekého hradu. Sonda III tak opäť nastoľuje otázky o dobe vzniku, využití a zániku predpokladanej stredovekej mote, ktorá predchádzala výstavbe kamenného hradu. Na súvislú spálenú vrstvu porušenú zväčša pravidelnými zásahmi môžu

poukazovať aj výsledky geofyzikálneho výskumu realizovaného pracovníkmi SNM-AM v Bratislave pomocou georadaru OKM I-160 Future. Kľúčové poznatky k predpokladanému prechodu od drevozemných hrádkov ku kamenným hradom však v tomto prípade umožní získať až budúci plošný archeologický výskum.

DRITTE FORSCHUNGSGRABUNGETAPPE AUF DER BURG ČEKLÍS IN BERNOLÁKOVO. Bernoláko-vo (Bez. Senec), Burg Čeklís (Várdomb – Ortbezeichnung), Stelle, wo die ursprünglich mittelalterliche Burg stand, heute für die Aufschüttung unter dem Wasserturm zugerichtet, Urzeit, Hallstattzeit, Mittelalter (13.–15. Jh.). Deponierung der Funde: Slowakisches Nationalmuseum – Archäologisches Museum, Bratislava.

Die archäologische Grabung ermöglichte, die erhaltenen Turmreste komplett aufzudecken und den vorausgesetzten mittelalterlichen Graben zu belegen, welcher das Burgareal von Norden schützte. Gleichzeitig ist es gelungen, die ganze westliche Linie der äußerlichen Befestigung zu dokumentieren, insgesamt des Bruchs im nordwestlichen Teil. Es wurde auch eine ältere vormittelalterliche Ansiedlung der Lokalität belegt, einschließlich einer wahrscheinlich massiven Befestigung. Von dieser Befestigung wurde bis jetzt nur ein Teil des Grabens erforscht. Die Grabung führte aber weitere interessante Fragen ein – eine verschüttete, bis jetzt unbekannte mittelalterliche Architektur, fortschreitende Entwicklung der hiesigen Burgarchitektur und die Beziehung der Steinburg mit ihrem vermutlichen Holzerdvorgänger. Erst eine zukünftige archäologische Grabung kann alle Fragen beantworten, die auf die Aufdeckung von vorher ausgesuchten größeren Flächen konzentriert sein wird.

PRVÁ SEZÓNA ARCHEOLOGICKÉHO VÝSKUMU NA HRADE DIVÍN²³

Eva Fottová

Divín (okr. Lučenec), intravilán, Hrad Divín, záchranný výskum, výšinné sídlisko, eneolit, hrad, stredovek, novovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Stredoveký hrad je situovaný v intraviláne obce, na výraznej skalnej vyvýšenine obtekanej Tomanovským potokom. Zo západnej, severnej a východnej strany sa pod ním rozprestiera zástavba podhradskej dediny. Prevýšenie medzi námestím dediny a nádvorím hradu je 65 m.

Vrchol skalnej vyvýšeniny je zastavaný tzv. Horným hradom s nadmorskou výškou nádvoria 323 m. Svaly pod hradom sú zo severnej a západnej strany ostré. Na južnom a východnom svahu sa nachádza prehradie – tzv. Dolný hrad s nadmorskou výškou 312 m.

Archeologický výskum, zapísaný v evidencii AÚ SAV pod číslom 97/12, bol realizovaný v rámci projektu „Hrad Divín – kroky k záchrane – I. etapa“, ktorý bol zaradený do programu Ministerstva kultúry SR „Obnovme si svoj dom; Podprogramu 1.4: Obnova a konzervácia torzálnej architektúry“.

Projekt vypracovaný v roku 2011 je prvým krokom ku koncepčnému riešeniu záchrany rozpadajúcich sa murív a zabezpečenia ich statiky. Autori projektu (t. j. zástupcovia obce) naplánovali v 1. etape hlavne prípravné práce, ktoré predchádzajú stavebným úpravám ruiny. V rámci toho sa v roku 2012 uskutočnilo geodetické zameranie Horného hradu (Kozlík 2012). V lete 2012 bol na základe obhliadky ruiny vypracovaný projekt statického zabezpečenia Horného hradu a parkánu (Kohút/Kyselová 2012). Od 1. júna do 5. októbra realizoval Archeologický ústav SAV v Nitre na hrade archeologický výskum.

Jednou z úloh archeologického výskumu bolo dozerať na plánované úpravy terénu v areáli celého hradu, tak aby nedošlo k porušeniu archeologických nálezových situácií. V tomto duchu sa dozeralo na rozširovanie a úpravy prístupových chodníkov, čistenie povrchov od neprirozených depónií a mladých závalov povrchu a interiérov. Popri tom sa v mieste Horného hradu uskutočnili aj výkopy sond pre potreby statického posudku a následne znižovania povrchov zo statických dôvodov. Pre budúce sanačné práce na architektúrach bolo rovnako dôležité zistiť, aký rozsah mal starší archeologický výskum, ktorý tu v rokoch 1974–1979 realizoval G. Krúdy.

Označenie častí a miestností hradu vychádza z plánu M. Šimkovica (Sivok/Šimkovic 2009, 23), ktorý je doplnený podľa potrieb výskumu. Výskum sa zrealizoval na nádvorí Horného hradu a v troch interiéroch jeho južného paláca. Miestnosti paláca sú označené termínom priestor (priestor 3b, 3c, 3d). V rámci jedného priestoru sa nachádza jedna a viac sond. Tie sú označené číslom v rámci jedného priestoru (priestor 3c1, 3c2).

²³ Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA č. 02/156/14.

Sonda 1c (obr. 21) sa nachádzala na nádvorí v mieste styku gotickej hradby a východnej palábovej stavby. Zámerom vytýčenia tejto sondy bolo zistiť úroveň podložia vo východnej časti nádvoria. Vápenkové podložie sa tu objavilo už 10 cm pod povrhom pôvodného terénu. Zo sondy je minimálne množstvo materiálu.

V západnej časti nádvoria bola umiestnená sonda 1b (obr. 21). Zámerom na jej vytýčenie bolo vyhľabenie ryhy na odvodnenie západného priestoru (3d) južného paláca a odvedenie vody do cisterny. Keďže sa počas výskumu v priestore 3d objavil nový suterén, odvodňovacia ryha stratila na pôvodnom význame. Výkop ponúkol pohľad na vertikálnu stratigrafiu nádvoria, nateraz do hlbky 170 cm. V týchto miestach sa zdokumentovali novoveké sutinové vrstvy. V severnej polovici sa na dne sondy odkryla koruna kamenného základu staršej zanikutej stavby. Základ (dĺ. 377 cm, š. 90 cm) bol vybudovaný z veľkého lomeného kameňa spájaného maltou a smeroval od cisterny juhuhozápadným smerom k južnému palácu.

V južnom palácovom trakte, ktorý je z južnej strany napojený na gotickú hradbu sa preskúmali miestnosti – priestory 3b, 3c a 3d (obr. 21).

Priestor 3b predstavoval suterén, ktorý bol preskúmaný už v 70-tych rokoch 20. stor. a odkrytý takmer po pôvodnú úroveň podlahy pivnice. V roku 2012 sme priestor vyčistili. Povrch hlinitej podlahy sme znížili o 5 cm. Na západnej strane suterénu, tesne pod podlahou, sa našiel kamenný základ 3b (dĺ. 430 cm, š. 130 cm, v. 78 cm) s orientáciou v smere JZ-SV. Pristavaný bol ku gotickej hradbe a svojou západnou stranou čiastočne zabiehal pod západnú stenu priestoru 3d. Na severnej strane nadvázoval na výraznejšie vystupujúcu skalu z podložia. Západným smerom, kolmo na tento základ, sa podarilo odkryť kúsok ďalšieho podobného základu (dĺ. 120 cm, š. 90 cm). V priestore 3c5, ktorý obklopovali tieto základy z východu a severu, sa na úrovni ich koruny objavili dva fragmenty zhoreného dreva.

Pozdĺž gotickej hradby bola umiestnená sonda 3b1 na zistenie zostávajúcej výšky pôvodných kultúrnych vrstiev. Vápenkové podložie tu vystupovalo v hlbke od 15 do 90 cm. Zachytili sa tu neskorostredoveké vrstvy. Sonda odkryla základ gotickej hradby, ktorá bola položená na skalu. V sonde sa našli dva objekty zahľbené do skaly. Pri hradbe sa nachádzal žľab a pri profile časť objektu. Žľab (dĺ. 180 cm, š. 40 cm, hl. 75 cm) s orientáciou SZ-JV, na jednej strane zabiehal pod hradbu, kde bol prekrytý prvým radom kameňov nad základom hradby. Na druhej strane bol porušený základom 3b. Výkop bol vyplnený sypkým kamenistým zásypom s keramikou datovanou do neskorého stredoveku. Výskyt tejto keramiky nemusí byť datovacím prvkom, keďže sa do sypkého zásypu mohla dostať z vyššie položených vrstiev prepádom cez voľné dutiny popri kameňoch. Pri severnom profile sa našla pravdepodobne južná časť objektu s takmer priamou líniou južnej steny v dĺžke 280 cm. Výkop pokračoval v profile a zo západnej strany bol porušený základom 3b. Doložená šírka výkopu bola 60 cm a maximálna hlbka 28 cm. Dno bolo rovné a mierne sa zvažujúce na východ. V zásype sa vyskytovala neskorostredoveká a sekundárne aj vrcholnostredoveká keramika.

Priestor 3c tvoril suterén zaspaný sutinou takmer po úroveň prízemia. Sondou 3c1 v severozápadnej štvrtine miestnosti sme zistili hlbku navážok. Tie z vnútornej strany tlačili na gotickú hradbu. Následne sa pristúpilo k odkrytiu takmer celého suterénu sondami 3c1, 3c2, 3c3. V prvej sezóne výskumu sa nám nepodarilo odkryť celý interiér. Jedna štvrtina priestoru zostala na pôvodnej úrovni terénu. Sledovanie sutinových zásypov počas plošného výskumu a výsledná situácia vertikálnej stratigrafie zdokumentovaná na profiloch, doložili deštrukciu a zhorenie minimálne prízemného priestoru a jeho zrútenie do suterénu. V sondách sa nám podarilo zdokumentovať dve výrazné deštrukčné tehlové vrstvy. Vo vyššej nivelete sa vyskytovali fragmenty tehál a dlažby. Dlažba sa nachádzala v niektorých prípadoch spolu s maltovým lôžkom, do ktorého bolo uložená. Na jej povrchu sa zistila zhorená slama (podľa predbežných zistení J. Mihályiovej). Druhá vrstva ležala takmer na dne. Išlo o zrútenú tehlovú klenbu, ktorá bola uložená na zdeštruovannej a rozsypanej tehlovej vrstve (na sypkej tehlovej drti). Na dne sa nachádzala hlinitá podlaha so stopami po uhlíkovej vrstve. Na úrovni podlahy pri západnej stene priestoru sa našiel starší západný kamenný základ 3c (dĺ. 510 cm, š. 130 cm). Na juhu bol pristavaný ku hradbe a na druhej strane sa napájal na vystupujúcu skalu z podložia. Tento základ bol rovnobežný so základom 3b.

Priestor 3d predstavoval prízemný interiér prikrytý novovekou stavebnou sutinou s výškou 140 cm. Aj v tomto prípade bol interiér v minulosti už čiastočne preskúmaný. Došlo pri tom k celoplošnému zníženiu terénu a výkopu pri východnom múre, po ktorom tu zostala výrazná pozdĺžna terénnna depresia. V tomto priestore sme začistili a rozšírili staršiu sondu (označili sme ju 3d1), čím sa nám podarilo získať predstavu o stratigrafii zásypu. Ukázalo sa, že v hlbke 140 cm od pôvodného povrchu sa v celom priestore nachádza maltová podlaha. Na jej povrchu sa miestami zachovali odtlačky po dlaždiacich. Tie boli pred zánikom priestoru odstránené. Sonda 3d1 bola preskúmaná hlbšie. V nej sme sa dostali pod úroveň maltovej podlahy. Vo výške 322,66 m n. m. sa v sonde začali objavovať zvyšky tehlovej klenby. Ukázalo

sa, že ide o úzky suterén zavalený novoveku stavebnou sutinou s nateraz doloženými rozmermi 450 x 190 cm. Odstránilí sme len jeho hornú časť do výšky 321,6 m n. m., pretože tu hrozilo zrútenie klenby. Tento priestor bol pôvodne prístupný z vedľajšej miestnosti 3c, v ktorej sa nám podarilo odkryť vstup. V rámci sondy 3d1 sa v priestore za klenbou v smere ku stene južného paláca na úrovni 322,29 m n. m. objavil starší kamenný základ s orientáciou v smere V-Z (dĺ. 120 cm, š. 50 cm). Jeho interpretácia je zatiaľ nejasná. Nová stena sa zachytila aj na západnom konci priestoru 3d, po odstránení zásypu interiéru. V tomto prípade išlo o tehlovo-kamennú stenu uzatvárajúcu južný palác, ktorá bola vybudovaná pravdepodobne v čase prestavby severozápadného krídla paláca (priestor 2).

Okrem zaujímavých nálezových situácií poskytol archeologický výskum aj množstvo nového materiálu. Zaevidovali sme 490 prírastkových čísel (drobné nálezy 181, keramika 178, stavebný materiál 86, zvieracie kosti 23, archeobotanické vzorky 22).

V prvej sezóne archeologického výskumu na Hrade Divín sa objavili zvyšky doposiaľ neznámych hradných architektúr. V priestoroch južného paláca datovaného do druhej polovice 14. až polovice 15. stor. sa pod hlinitou podlahou pivníc zistili kamenné základy staršej zanikutej stavby. V západnej časti nádvoria sa zároveň odkrylo murivo, ktoré smeruje k najstaršiemu predpokladanému severnému palácu gotického hradu.

Okrem včasnonovovekých archeologických nálezov sa tu získal materiál datovaný do obdobia vrcholného a neskorého stredoveku. Sekundárne sa vo vrstvách nachádzala keramika datovaná do obdobia eneolitu.

Literatúra

Kohút/Kyselová 2012 – V. Kohút/K. Kyselová: Projekt I. etapy statického zabezpečenia Hrad Divín – časť Horný hrad a parkán. Prodis plus s.r.o Bratislava. 2012. (Uložené na Obecnom úrade v Divíne)

Kozlík 2012 – T. Kozlík:Hrad Divín – zameranie skutkového stavu. Bratislava 2012. Uložené na (Obecnom úrade V Divíne)

Sivok/Šimkovic 2009 – J. Sivok/M. Šimkovic: Divín. Svedkovia história. B.m.v. 2009

ERSTE SAISON DER ARCHÄOLOGISCHEN GRABUNG AUF DER BURG DIVÍN. Divín (Bez. Lučenec), Intravillan, Burg, Rettungsgrabung, Höhensiedlung, Äneolithikum, Mittelalter, Neuzeit. Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der SAW, Nitra.

Die mittelalterliche Burg aus der Wende vom 13. Zum 14. Jh. mit Umbauungen aus dem 16. Bis 17. Jh. ist im Intravillan des Dorfes Divín situiert, auf einer ausgeprägten Felserhebung, welche vom Tomanovsky-Bach umflossen wird. Unter der Burg breitet sich von der westlichen, nördlichen und östlichen Seite die Bebauung der Gemeinde aus. Der Höhenunterschied zwischen dem Dorfplatz und dem Burghof beträgt 65 m. Auf dem Gipfel der Felserhebung steht die sog. Obere Burg mit einer gotischen Wehrmauer, angebauten Palastbauten und einem kleinen Hof mit einer Zisterne. Auf dem südlichen und östlichen Hang der Erhebung befindet sich ein Renaissancevorwerk. Die archäologische Grabung verlief vom 1. Juni bis 5. Oktober, im Rahmen des Programms des Ministeriums für Kultur der Slowakischen Republik – Obnovme si svoj dom; Podprogramm 1.4: Obnova a konzervácia torzálnnej architektúry/Erneuern wir unser Haus; Unterprogramm 1.4: Erneuerung und Konservierung der Torsalarchitektur.

Die Grabung wurde auf dem Hof der Oberen Burg und in drei Innenräumen ihres südlichen Palastes realisiert. Während sich im nordwestlichen Teil des Hofes (Schnitt 1c), genau unter der Oberfläche ein Felsen befand, im westlichen Hofteil (Schnitt 1b) wurden neuzeitliche Schuttschichten in der Tiefe von 170 cm belegt. Auf dem Boden des Schnittes entdeckte man ein Steinfundament, das vom Rand der Zisterne zum südlichen Palast gerichtet war. Seine Interpretation ist bislang unklar.

Im südlichen Palastrakt wurden die Räume 3b, 3c und 3d erforscht. Der Raum 3b stellte das Souterrain dar, das schon in den 70er Jahren des 20. Jh. erforscht und bis zur ursprünglichen Bodenebene aufgedeckt wurde. Im Jahr 2012 haben wir hier unter dem Boden das Steinfundament 3b entdeckt (Länge 430 cm, Breite 130 cm, Höhe 78 cm), das fast senkrecht an die gotische Wehrmauer angebaut wurde. In diesem Raum wurde entlang der gotischen Wehrmauer der Schnitt 3b1 festgelegt. In der Tiefe von 15 bis 90 cm wurde ein Kalkuntergrund identifiziert. Man hatte hier auch spätmittelalterliche Schichten festgehalten. Mit dem Schnitt haben wir das Fundament der gotischen Wehrmauer aufgedeckt, welches auf dem Felsen platziert wurde. Den Raum 3c bildete ein Souterrain, das mit Schutt bis zur Ebene des Erdgeschosses verschüttet war. In der ersten Grabungssaison ist es uns nicht gelungen, den ganzen Innenraum aufzudecken. Auf dieser Stelle bestätigte sich eine Destruktion und Verbrennung des Erdgeschossraumes und sein Einstürzen ins Souterrain. Der Boden im Souterrain war mit einem lehmigen Fußboden bedeckt. Auf der Ebene des Fußbodens, an der westlichen Wand wurde ein weiteres älteres Steinfundament 3c entdeckt (Länge 510 cm, Breite 130 cm), das im südlichen Teil zur Wehrmauer angebaut war. Beide Fundamente (3b und 3c) waren parallel laufend.

Der Raum 3d stellte ein Erdgeschossinterieur dar, das mit Bauschutt in die Höhe von 140 cm verschüttet wurde. Im Raum befand sich ein Mörtelboden. Auf seiner Oberfläche haben sich stellenweise Abdrücke von Fliesen erhalten. Im östlichen Teil des Raums wurde der Schnitt 3d1 platziert. Wir gelangen unter die Ebene des Mörtelbodens, wo Reste eines Ziegelsteingewölbes erschienen. Es zeigte sich, dass es sich um ein schmales Souterrain handelt, das mit Bauschutt verschüttet wurde und zunächst mit den Ausmaßen 450x190 cm belegt wird. Dieser Raum war ursprünglich aus dem Nebenraum 3c zugänglich. Durch die archäologische Grabung im Areal der Oberen Burg in Divín, wurden Reste älterer, bislang unbekannter Burgarchitekturen und Aktivitäten, die mit der Besiedlung und dem Untergang der Burg zusammenhängen, aufgedeckt und dokumentiert.

Außer frühneuzeitlichen archäologischen Funden gewann man Material, das ins Hoch-, Spätmittelalter und in die Urzeit (Äneolithikum) datiert wird.

NOVÁ POLYKULTÚRNA LOKALITA V DOLNÝCH LEFANTOVCIACH²⁴

Eva Fottová

Dolné Lefantovce (okr. Nitra), intravilán, Slnečná ulica, sídlisko, záchranný, pravek neurčitý, neolit, doba bronzová, doba laténska, doba rímska, stredovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Lokalita sa nachádza v intraviláne dediny južne od Rybníčkovej ulice, na ľavom brehu Lefantovského potoka. V čase výskumu išlo o nezastavanú plochu, na ktorej sa v budúcnosti plánuje nová obytná zóna na Slnečnej ulici. Výskum sa realizoval formou obhliadky a zdokumentovania nálezovej situácie v profilocho ryhy pre káblový elektrický rozvod, v ktorej už bol uložený a čiastočne prisypaný kábel.

Ryha bola vyhľíbená v zatrávnenom úseku pri severnom okraji Rybníčkovej ulice. V úseku dlhom 9 m sa tu nezistili žiadne antropogénne zásahy. Druhá časť výkopu pokračovala južným smerom a viedla medzi vedľajšou nespevnenou cestou, v projekte označenou ako Slnečná ulica a príahlou obytnou parcelou. V tomto úseku mala ryha dĺžku 84 m. Terén bol mierne svahovitý s klesaním na sever. V povrchovej tmavohnedej hlinitej vrstve sa vyskytovali fragmenty pravekej a novovekej keramiky. Pod povrchovou vrstvou na južnom konci vystupovalo svetlé hlinité podložie. Zároveň sa tu nachádzal jeden objekt bez materiálu – objekt 1 (š. 109 cm, h. 70 cm). Zhruba 20 m od južného konca ryhy sa pod povrchovou vrstvou objavila kultúrna vrstva, ktorá klesala severným smerom. Zistenú kultúrnu vrstvu pretína objekt 2. Išlo o bližšie neurčenú jamu (š. 145 cm, h. 80 cm), v ktorej sa našli tri fragmenty pravekej bližšie neurčenej keramiky. Približne v strede ryhy sa nachádzal objekt 3 (š. 406 cm, h. 78 cm). Zahľbený bol do podložia a prekrytý povrchovou vrstvou. Objekt mal zvislé steny a tmavohnedý až čierny zásyp s kúskami mazanice a uhlíkov. Našla sa v ňom výraznejšia koncentrácia keramiky datovaná do rímskeho obdobia. Z niekoľkých fragmentov sa podarilo zrekonštruovať väčšiu časť nádoby s výzdobou (obr. 22: 8). Na severnom konci ryhy nachádzal štvrtý výkop, označený ako objekt 4. Išlo o rozmernú jamu dlhú 22 m a zasypanú čiernou hlinou. V celej jej dĺžke sa nezistil archeologický materiál.

Dôležitú informáciu o tejto lokalite nám priniesol zberový materiál pochádzajúci z depónie na okraji ryhy. Získali sme tu početný a rôznorodý keramický materiál z neolitu (obr. 22: 5), doby bronzovej (obr. 22: 7), z laténskeho obdobia (obr. 22: 1, 3, 4), doby rímskej a vrcholného až neskorého stredoveku (obr. 22: 2, 6). Týmto krátkym záchranným výskumom sa nám podarilo získať dôležité informácie o doteraz neznámej polykultúrnej lokalite na ľavom brehu Lefantovského potoka.

NEUE POLYKULTURELLE FUNDSTELLE IN DOLNÉ LEFANTOVCE. Dolné Lefantovce (Bez. Nitra), Intravillan, Straße Slnečná, Siedlung, Rettungsgrabung, Urzeit(?), Äneolithikum, Bronzezeit, Latènezeit, römische Kaiserzeit, Mittelalter. Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der SAW, Nitra.

Durch eine kurze Rettungsgrabung während des Aushubs der Rinne für die Elektrizitätsverteilung ist es uns gelungen zu wichtigen Informationen über eine bislang unbekannte polykulturelle Fundstelle auf dem linken Ufer des Lefantovský-Baches zu gelangen. Es wurden hier vier Objekte entdeckt. Zwei von ihnen kann man in die Urzeit datieren. Im Objekt 2 wurde näher nicht spezifizierte urzeitliche Keramik und im Objekt 3 römerkaiserzeitliche Keramik festgehalten. Aus der Begehung stammt keramisches Material, welches die Besiedlungsexistenz im Neolithikum, der Bronzezeit, Latènezeit und dem Hoch- und Spätmittelalter belegt.

²⁴ Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA č. 02/156/14.

VÝSKUM ZANIKNUTÉHO KAŠTIELA V KOMJATICIACH²⁵

Eva Fottová

Ko m j a t i c e (okr. Nové Zámky), poloha M a j i r, záchranný výskum, novovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Na mieste zaniknutého kaštieľa v intraviláne Komjatic sa začalo s výstavbou novej bytovky. V súvislosti s touto stavebnou aktivitou sa tu zrealizoval záchranný archeologický výskum. Stavba je situovaná v polohe Majir, kde sa do polovice 20. stor. nachádzal pôvodne barokový kaštieľ. Pravdepodobne už v období stredoveku na tomto mieste existoval ostrov obtekany hlavným a vedľajším ramenom Starej Nitry. Vďaka tejto terénnnej konfigurácii sa tu vytvorilo vhodné miesto na výstavbu šľachtického sídla a jeho hospodárskeho zázemia, ktoré tak bolo prirodzene oddelené od ostatnej osídlenej časti dediny. Na základe písomných prameňov sa predpokladá, že práve na tomto mieste už v 15. stor. stalo aj jedno z dvoch opevnených panských sídel rodiny Forgáčovcov (*Lukačka 2008, 66*). Zatiaľ však nedisponujeme dokladmi, ktoré by spresnili jeho identifikáciu v teréne. Presnejšie sú doklady o existencii barokového kaštieľa rodiny Grasalkovičovcov, ktorý sa podľa kartografických prameňov nachádzal v mieste predmetnej stavby. Pôvodne prízemná budova s hospodárskym zázemím bola v roku 1872 prestavaná novými majiteľmi Wodianerovcami. Po tejto prestavbe tu vznikol dvojpodlažný trojkrídlový kaštieľ s pôdorysom v tvare písmena U. Kaštieľ v roku 1944 vyhorel. V nasledujúcich rokoch bol zrovnaný so zemou, okrem priľahlých hospodárskych stavieb. Pravdepodobne v súvislosti s asanáciou kaštieľa došlo aj k zasypaniu vedľajšieho koryta Starej Nitry. Na mapách zo 60-tych rokov sa už nenachádza. Vytvoril sa tu voľný nezastavaný priestor, na ktorom postupne vznikla novodobá zástavba na Poštovej ulici. Napriek tej skutočnosti, že ešte v 40-tych rokoch 20. stor. stavba kaštieľa stála, nevieme ho v teréne presne identifikovať.

Archeologický výskum sa uskutočnil len v základových pásoch stavby (obr. 23) a na mieste výkopov inžinierskych sietí. Išlo o výkopy rýh so šírkou 100–130 cm a hĺbkou 90–100 cm (*Fottová 2013b*). Ryhy sa prehľbovali mechanizmom a v miestach zistenia architektúr sa realizoval ich plošný odkryv. Pozitívne výsledky výskumu sme zaznamenali na mieste budúcej stavby (v základových ryhách) a vo výkopoch elektrickej prípojky (*Fottová 2013a*). Zistili sa tu torzá niekoľkých architektúr. Spomedzi nich vieme identifikovať dva rozdielne základy múrov, pravdepodobne ohrád (múr I, II), torzá piatich stavieb (stavba III–VII) a dva druhy kanalizácie (kanalizácia I a II).

Základy prvej kamennej stavby, t. j. múr I, sa odkryli vo výkopoch základových pásoch na severozápadnom okraji novostavby. Išlo o kamenný základ (š. 100 cm; max. doložená výška 100 cm; doložená dĺžka 10 m) z veľkých lomových kameňov spájaných hlinou. Uložený bol na tehlovom podklade na úrovni 126, 2 m n. m. Základ nemal priamu líniu ale sa mierne stáčal v smere S-J (obr. 23: 1). Jeho koruna sa nachádzala priamo pod povrchovou vrstvou. Zahĺbený bol do hnedej hlinitej vrstvy s prímesou drobnej tehloviny a fragmentov malty. Išlo o pomerne jednoliatu vrstvu, ktorá sa vyskytovala takmer v celej severozápadnej a západnej časti staveniska. Tá prekrývala staršie architektúry (múr II) a zdá sa, že jej úlohou bolo vyrovnať a rozšíriť terén nádvoria kaštieľa v období prestavieb z konca 19. stor. Zvyšky základu múru I sme zistili aj v ryhe elektrickej prípojky (*Fottová 2013, ryhy E a F*). Tu línia základu zmenila smer na SSV-JJZ. Celková dĺžka doloženého základu múru I je tak 42 m. Vzhľadom na pomerne nestabilnú konštrukciu a zalomenú líniu jeho priebehu, ho môžeme považovať za murovanú ohradu, či oporný múrik vmieste vstupu do kaštieľa. Dokonca ho môžeme stotožniť s predným ohradením kaštieľa zobrazeným na katastrálnej mape z konca 19. resp. začiatku 20. stor. Druhú stavbu predstavuje základ a koruny múru II. Išlo o tehlový mur (š. 90 cm, doložená dĺžka 13,30 m) s orientáciou SV-JZ, ktorý prebiehal takmer cez celú stredovú os severovýchodnej časti stavby bytovky. V jeho líniu sa ďalej na juhozápad vyskytli zvyšky podobných múrov, ktoré sme pracovne označili ako múr II?. Priamy doklad o ich vzájomnom prepojení neexistuje. Múr II bol rozobratý na jednu úroveň s takmer rovnou plochou. Je veľmi pravdepodobné, že bol asanovaný z dôvodu nejakej inej mladšej stavebnej aktivity alebo úpravy v jeho okolí. Zachytili sme ho 70 cm od pôvodnej úrovne terénu (vo výške 126,9 m n. m.) a prikrýval ho zásyp s výrazným spádom na severozápad. Výrazný spád vrstiev od múru II na severozápad je dokladom existencie terénnnej depresie v týchto miestach. Jej zásyp má porovnatelné zloženie s vrstvou, do ktorej bol zahĺbený základ múru I. Z tejto strany múru II sa na ňom nachádzali aj zvyšky omietky. Z juhovýchodnej strany múru bol terén homogénnejší a kompaktejší. Tvorili ho hlinité vrstvy len s malým množstvom prímesí tehlových fragmentov a malty. Vrstvy tu mali tiež mierny sklon v smere k múru II.

²⁵ Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA 02/156/14.

Z ich uloženia vyplýva, že najvyššie položené miesto sa nachádzalo v severovýchodnom rohu novostavby. To môže naznačovať vyvýšený terén na mieste pôvodného nádvoria kaštieľa. Približne po úroveň zachovanej koruny múru II siahala na niektorých úsekoch homogénna hlinitá vrstva. V zisťovacom reze v ryhe 16, sa pod ňou vyskytovali ďalšie kultúrne vrstvy až do hĺ. 190 cm. V týchto vrstvách sa nachádzala novoveká a sekundárne aj stredoveká keramika. Z toho vyplýva, že sa tu nachádzajú výrazné novoveké navážky až do hĺbky 200 cm od súčasného povrchu terénu, alebo zasypaný starší výkop (možno suterén, alebo priekopa). Pri interpretácii tehlového múru II vychádzame aj z kartografických prameňov a starých fotografií. Súvislý mór rozobratý na rovnakú úroveň, prikrytý 70 cm vysokou novovekou navážkou, stotožnenou s tou do ktorej bol zahľbený základ múru I, interpretujeme ako ohradu s funkciou oporného múru, ktorý spevňoval mierne prevýšený terén samotnej stavby kaštieľa zo strany bočného ramena Starej Nitry. Tým by sa dalo vysvetliť aj jeho hlboké založenie, späť mladších zásypových vrstiev smerom k toku a zachytenie omietky na severozápadnej stene, ktorá bola nad úrovňou terénu. Z toho dôvodu môže ísť o staršiu stavebnú fázu úpravy nádvoria pred kaštieľom, predchádzajúcu zarovnaniu a rozšíreniu nádvoria mladšou vyrovnávacou vrstvou, do ktorej bol postavený mór I.

V základových ryhách juhozápadnej časti novostavby sa nachádzalo niekoľko stavieb (obr. 23: 2). Keďže sa zachytili iba ich torzá, nevieme ich bližšie interpretovať. V týchto miestach sa už nachádzala hospodárska časť dvora kaštieľa. V predĺženej línií múru II sa na troch miestach odkryli múry podobné základu múru II. Vo všetkých prípadoch boli porušené mladšími zásahmi. Pôvodne sa predpokladalo, že ide o jeho pokračovanie, ale priame prepojenie sa nedoložilo. Tieto múry sme označili ako mór II?. Všetky tri torzá boli zachované takmer po úroveň súčasného terénu, čo znamená, že neboli znížené ako mór II. Naopak, využívali sa aj po mladších dostavbách. Stavba III bola vybudovaná z tehál. Jej základ bol založený pomerne vysoko, 90 cm od súčasného povrchu vo výške 126,54 m n. m. Zachytili sa z nej dve tehlové steny so šírkou 80 cm, s max. doloženou výškou 74 cm, ktoré uzatvárali polkruhový priestor s vnútorným priemerom 110 cm. Táto stavba prekrývala staršiu tehlovú kanalizáciu II. Jej prierez na južnom profile ryhy pôsobí ako prierez spodnou časťou komína. Stavba bola zahľbená do novovekej navážky a prekrývala kanalizáciu. Z toho vyvodzujeme jej pomerne mladý vznik. Stavba IV sa nachádzala v juhozápadnej časti stavebnej plochy. Podarilo sa tu preraziť východný okraj tehlovej pivnice s nábehom na zaklenutý strop a s najvyššie doloženou niveletou 127 m n. m. Jej vnútorný priestor mal šírku 300 cm, a z vnútornej strany sa zachovala 5–10 cm hrubá vrstva vápna. Odkrytý interiér sme zo statických dôvodov neprehľbovali. Ide o stavbu hospodárskeho charakteru na okraji zastavenej plochy, otočenú smerom ku vedľajšiemu ramenu Starej Nitry. Stavba V sa zistila na juhovýchodnej strane novostavby. Išlo o tehlový mór obdĺžnikového pôdorysu s rozmermi 160 x 100 cm, ktorý zabieha do južného profilu. Tri odkryté strany múru mali lícované murivo s výškou 70 cm. Na úrovni 126,9 m n. m. mal rovnú, čiastočne dlažbou (keramická s rozmermi 30 x 30 cm) vyloženú podestu. Po bokoch, vo vzdialnosti do 40 cm sa nachádzali bočné tehlové múriky so šírkou 50 cm. Stavba V pravdepodobne predstavuje vstup s bočnými ozdobnými múrmi do zatial nám neznámej budovy z konca 19. až začiatku 20. stor. Tento vstup sa nachádzal v blízkosti múrov stavby VI. Túto stavbu tvorilo niekoľko základov tehlových murov. Všetky základy boli zahľbené do hnedej premiešanej vrstvy a prikrývala ich len povrchová recentná vrstva. Niektoré z nich boli založené 70 cm od súčasného povrchu terénu, iné siahali na úroveň dna ryhy, t. j. minimálne 90 cm. Stavbu V interpretujeme zatial ako najmladšiu stavbu zistenú na tomto archeologickom výskume. Stavba VII sa nachádzala juhozápadným smerom od základu stavby VI. Mór sa skladá z dvoch častí. Na juhovýchodnej strane sa nachádza pravdepodobne o niečo hlbšie položený základ 126,56 m n. m. (š. 40 cm, v. 60 cm). S touto časťou je previazaná juhozápadná časť. Tá má dno na úrovni 126,86 m n. m. (š. 70 cm). Dno tejto časti tvoria na kant poukladané tehly, ich povrch je rovný a na ňom sa nachádza tmavá prepálená vrstva. Výška tejto časti stavby je 40 cm a prikrýva ju recentná vrstva. Interpretovať zachytené torzá stavieb v juhovýchodnej časti stavebnej plochy je veľmi obtiažne. Vystupovali pomerne vysoko, takmer po úroveň súčasného povrchu terénu. Z toho dôvodu zrejmé existovali ešte prvej polovici 20. stor. Podľa dobových fotografií by sa v týchto miestach mala nachádzať stavba, ktorá bola situovaná medzi konškou stajňou a predným nádvorím kaštieľa. Vyriešiť jej identifikáciu by mohol iba plošný archeologický výskum alebo geofyzikálny prieskum.

Z výskumu nemáme veľa archeologických nálezov. Vo vrstvách sa vyskytoval hlavne stavebný materiál a recentný odpad z vrchných vrstiev. Keramický materiál vystupoval v nižších vrstvách severovýchodne od múru II. Získali sme hlavne novovekú keramiku, fragment barokovej glazovanej kachlice a sekundárne sa vo vrstvách vyskytoval aj neskorostredoveký keramický materiál. Keramika zohrala dôležitú úlohu pri datovaní nižších vrstiev pri mure II, kde sa v hĺbke 190 cm nachádza novoveký materiál. Objavovanie sa staršieho stredovekého materiálu v novovekých zásypoch ale upozorňuje na možnú

existenciu staršieho osídlenia polohy (z 15. stor.). Pri výskume sa podarilo nájsť dva typy označených tehál. Z konca 19. stor. pochádza tehla s kartušou a v nej vystupujúcim reliéfom písmen BWA (29 x 13 x 6 cm). Je produkтом tehelne Alberta Wodianera z Komjatíc (<http://www.laterarius.sk/stranky/register-tehliarskych-znaciek/register.php>, i.č.105).

Druhým typom je rozmerovo väčšia tehla s vystupujúcim reliéfom písmen MP bez kartuše (30 x 15 x 5 cm), datovaná do 18.–19. stor. (<http://www.laterarius.sk/stranky/register-tehliarskych-znaciek/register.php>, i.č.1698). Obidva typy tehál sa vyskytovali v stavbách v juhovýchodnej časti plochy.

Archeologický výskum na stavbe novej dvojbytovky bol situovaný v mieste rozhrania predného nádvoria kaštieľa Wodianerovcov a jeho hospodárskeho dvora. Výskum doložil dve stavebné úpravy predného nádvoria. Mierne umelo vyvýšený terén predného nádvoria bol spevnený oporným tehlovým múrom II. Zo severozápadnej časti múru bol v tom období pravdepodobne znížený terén a preto sa z tejto strany múru II nachádzala aj omietka. Múr II bol v ďalšej stavebnej fáze rozobratý na jednu úroveň a prekrytý vyrovnávacou vrstvou. Nádvorie sa tak pravdepodobne rozšírilo a spevnilo novým oporným kamenným múrom I. V juhovýchodnej časti stavby sa nachádzala spleť rôznych tehlových základov a múrov s rôznymi doloženými prestavbami, ktoré už patrili k hospodárskej časti nádvoria. Na rozhraní týchto dvoch okruhov sa zachytili dva typy tehlovej kanalizácie. Kanalizácia I bola zrejme hlavnou vetvou, ktorá odvádzala vodu z kaštieľa v smere do bočného ramena Staréj Nitry a do ktorej ústila menšia bočná kanalizácia II. Tá prechádzala hospodárskou časťou pozemku.

Literatúra

Fottová 2013 a – E. Fottová: Komjatice – Majir-2x6 b.j. – typ Profis. Výskumná dokumentácia AÚ SAV č. 18317.

Fottová 2013 b – E. Fottová: Komjatice-Majir. Výskumná správa AÚ SAV č. 18395.

Lukačka 2008 – J. Lukačka: Komjatice v stredoveku v rokoch 1256–1526. In. Š. Cifra/V. Vrabcová (Ed.): Komjatice 1256–2006. Komjatice-Bratislava 2006–2008, 5994.

<http://www.laterarius.sk/stranky/register-tehliarskych-znaciek/register.php>, i.č.105.

<http://www.laterarius.sk/stranky/register-tehliarskych-znaciek/register.php>, i.č.1698.

DIE GRABUNG DES UNTERGEGANGENEN SCHLOSSSES IN KOMJATICE. Komjatice (Bez. Nové Zámky), Flur Majir, Rettungsgrabung, Neuzeit. Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der SAW, Nitra. Die Grabung wurde vor dem Bau eines neuen Häuserblocks auf der Stelle des untergegangenen Schlosses im Intravillan von Komjatice realisiert. Die Baustelle ist auf der Flur Majir situiert, wo sich ursprünglich bis zur Hälfte des 20. Jhs. ein Barocksenschloss der Familie Grasalkovič befand. Im Jahr 1872 wurde es von den neuen Eigentümern Wodianer umgebaut. Das Schloss brannte im Jahr 1944 aus und in den folgenden Jahren wurde es abgerissen, außer den anliegenden Wirtschaftsbauten. Die archäologische Grabung wurde nur in den Fundamentstreifen und auf der Stelle des Aushubs für das unterirdische Versorgungsnetz realisiert. Die ausgegrabenen Rinnen waren 100–130 cm breit und 90–100 cm tief. Es wurden hier mehrere Torsalarchitekturen festgestellt. Daraus konnten wir zwei unterschiedliche Mauerfundamente, wahrscheinlich Umzäunungen (Mauer I, II), fünf Torsos näher nicht spezifizierter Bauten (Bau III–VII) und zwei Arten von Kanalisationen (Kanalisation I und II) identifizieren. Die archäologische Grabung brachte nur wenige Funde hervor – vor allem neuzeitliche Keramik, ein Fragment einer barocken glasierten Kachel und sekundär befand sich in den Schichten auch spätmittelalterliches Keramikmaterial. Bei der Grabung ist es gelungen, zwei Typen von gekennzeichneten Ziegelsteinen zu finden. Aus dem Ende des 19. Jhs. stammt der Ziegelstein mit der Kartusche und mit heraustretendem Relief der Buchstaben BWA (29 x 13 x 6 cm). Dieser Ziegelstein ist ein Produkt der Ziegelei von Albert Wodianer aus Komjatice. Zu dem zweiten Typ gehört ein größerer Ziegelstein mit heraustretendem Relief der Buchstaben MP ohne Kartusche, der ins 18.–19. Jh. datiert wird.

Die archäologische Grabung beim Bau des neuen Häuserblocks war auf der Grenze des vorderen Schlosshofes und des Wirtschaftshofes situiert. Die Ausgrabung belegte zwei Baubearbeitungen des vorderen Hofs. Die leichte künstliche Terrainerhebung des vorderen Hofes wurde mit einer Ziegelstützmauer befestigt. Am nordwestlichen Mauerteil wurde wahrscheinlich das Terrain gesenkt, deshalb wurde von dieser Seite der Mauer II Putz gefunden. Die Mauer II wurde in der nächsten Bauphase auf ein Niveau zerlegt und mit einer Ausgleichungsschicht überdeckt. Wahrscheinlich wurde der Hof dadurch erweitert und durch eine neue Steinmauer I befestigt. Im südöstlichen Bauteil befindet sich ein Gewirr von verschiedenen Ziegelsteinfundamenten und mehreren belegten Umbauungen der Mauer, die schon zum wirtschaftlichen Teil des Hofes gehörten. Auf der Grenze dieser zwei Bereiche wurden zwei Typen von Ziegelkanalisationsanlagen festgestellt. Die Kanalisation I war höchstwahrscheinlich der Hauptzweig, in den die kleinere Nebenkanalisation II mündete und der das Wasser aus dem Schloss in den Flussarm von Stará Nitra ableitete. Die Kanalisation verlief durch den wirtschaftlichen Teil des Grundstücks.

VÝSKUM NA SAMOVEJ ULCI V NITRE²⁶

Eva Fottová

Nitra, časť Staré mesto (okr. Nitra), intravilán, Samova ulica č. 9, záchranný výskum, maďarovská kultúra, latén, stredovek – včasný, vrcholný, neskorý, novovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Na Samovej ulici č. 9 (parc. č. 108, 109) sa mal realizovať predstihový archeologický výskum a to na miestach projektovaných zemných prác súvisiacich s prestavbou starého meštianskeho domu. Stavebník túto skutočnosť nerešpektoval a zemné práce začal bez archeologického výskumu.

Pred začatím výskumných prác bola časť stavebnej plochy (parc. č. 109) zničená. Južná časť dvorovej parcely v rozsahu 10 x 12 m bola už znížená a zarovnaná na niveletu 151,3 až 151,8 m n. m. Odstranené tu boli kultúrne vrstvy miestami do výšky 1 m a vrchná časť skalnatého podložia. Dvor vyrovňávali rozbújaním kameňa aj v jeho severnej časti. Cez celú parcelu č. 109 viedla odpadová ryha, ktorá už bola zasypaná, okrem krátkeho úseku na jej severnom konci. Ďalší výkop bol v podjazde, kde sa nachádzala nová zabetónovaná šachta. Zemné práce v interiéri už boli ukončené. Na realizáciu výskumu nám zostal len malý úsek v exteriéri v rozsahu 11 x 2,5 m v mieste pôvodného oporného múru na rozhraní parciel 108 a 109. Nachádzala sa tu časť ešte odkrytej odpadovej ryhy a na východ od nej svah so zachovanou kultúrnou vrstvou. Na západ od ryhy bol terén porušený po asanovaní bočného schodiska. Severne od tohto skúmaného úseku sa nachádzali ešte dve terasy s pôvodným terénom, na ktorých neboli plánované žiadne zemné práce.

Skúmaný úsek sme rozdelili na štyri pracoviská. Samostatne sa zdokumentovala severná časť čiastočne odkrytej ryhy. Na západnej strane v mieste asanovaného bočného schodiska sa nachádzala plocha A. Plocha B bola na východ od ryhy, v mieste zarovnávaného svahu. Zarovnanú a na skalu zníženú plochu nádvoria sme označili ako plochu C.

Plocha A. Zdokumentovali sme jej severný profil. Na západnom konci profilu sa zachytili tehlové oporné múry bočného schodiska. Bližšie k ryhe sa zistil jeden kamenný mûr s betónovým základom kolmý na asanovaný oporný mûr. Mohlo ísť o schodisko na strednú terasu dvora. Obidva múry boli zahĺbené do novovekých sutinovo-hlinitých vrstiev. Na úrovni 152,96 m n. m. sa medzi týmito mûrmi nachádzala kamenná dlažba, uložená v sivej štrkovej vrstve. Pod dlažbou bola výrazná maltovo-tehlová novoveká vrstva, zrejme deštrukčná vrstva z nejakej stavby. Vrstva mala mierny južný spád, kopírovala terén svahu. Pod ňou sa nachádzal objekt 1. Južne od profilu sa skúmala plocha s rozmermi 280 x 150 cm. V pôdoryse sme tu na nivelete 152,46–152,36 m n. m. odkryli časti objektov 1 a 2.

Objekt 1 mal tvar neúplného obdlžníka orientovaného v smere SZ-JV s doloženými rozmermi 410 x 350 cm. Výkop bol hlboký 134 cm (od 152,96 m n. m. do 151,62 m n. m.). Nepodarilo sa nám ho odkrýť celý, pretože severným smerom zasahoval mimo skúmanú oblasť. Výkop mal šikmé steny a nerovné stupňovité dno. Vzhľadom na torzovitosť objektu nie je možné určiť jeho funkciu. Zásyp mal dve odlišné vrstvy. V hornej časti bola uložená sivohnedá hlinitá vrstva s prímesou uhlíkov. Na dne bola svetložltá kamenistá vrstva (evidentne zo zvetraného podložia) premiešaná s tenkými tmavými hlinitými vrstvičkami. V zásype sa nachádzala keramika datovaná do praveku, včasného až neskorého stredoveku. Zánik objektu datujeme do obdobia neskorého stredoveku. Medzi najmladší keramický materiál patrí sivá tenkostenná keramika zdobená radielkom (obr. 25: 4) a fragment bielej červeno maľovanej keramiky z hrdla flaše (obr. 25: 7). Z tohto časového úseku pochádzajú aj niekoľko fragmentov pokrievok (obr. 25: 2) a okrajov (obr. 25: 12). Išlo už o keramiku točenú na kruhu. Sekundárne sa v zásype nachádzala keramika maďarskej kultúry (obr. 25: 8, 10, 11, 13–17), včasnostredoveký materiál (obr. 25: 1, 5, 9, 18) a vrcholnostredoveká keramika (obr. 25: 3). V jednom prípade by mohlo ísť o črep z laténskeho obdobia (obr. 25: 6). Z drobných nálezov sa tu nachádzal len jeden železný klinec.

Objekt 2 bol zahĺbený na juhovýchodnom okraji objektu 1. V pôdoryse sa rysoval ako nepravidelný ovál s orientáciou v smere SSZ-JJV a rozmermi minimálne 170 x 100 cm. Výkop mal zachovanú hlbku 62 cm. Steny boli vyhĺbené do pevnej skaly a nepravidelné. Dno bolo stupňovité, zahĺbené na úrovniach 152–152,20–151,78 m n. m. Objekt neboli preskúmaný celý. V južnom a východom smere zasahoval pod novú stavebnú jamu. Najmladším keramickým materiálom v zásype objektu 2 je neskorostredoveká na kruhu točená keramika zdobená ryhami (obr. 26: 9, 10). Sekundárne sa tu vyskytovala keramika maďarskej kultúry (obr. 26: 12–14, 17) a včasnostredoveká keramika (obr. 26: 11, 15, 16). Na styku s objektom 1 nebolo možné rozpoznať jednoznačne zásypy jednotlivých objektov preto sa keramický materiál označil ako z objektu 1–2 (obr. 25: 20, 24; 26: 1–8).

²⁶ Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA 02/156/14.

Ryha. Išlo o severnú časť ryhy, v ktorej už bolo položené a čiastočne prisypané odpadové potrubie. Výkop mal dĺžku 470 cm a šírku 80 cm. Na západnom profile sa zistila časť objektu 1. Východná stena bola nestabilná a opieralo sa o ňu potrubie. Podarilo sa zdokumentovať len jej južnú časť, kde pokračoval východný okraj objektu 1 a nad ním bol mladší objekt 3.

Plocha B. Neporušenú časť svahu tvorila 15 až 30 cm hrubú kultúrnu vrstvu nad skalou. Na severnom profile bol zistený objekt 3. Mal trojuholníkový pôdorys zo západnej strany porušený ryhou. Zo severnej strany zabiehal do profilu. Výkop mal šikmé steny a rovné dno v hĺbke 68 cm od úrovne zachytania (152,81 m n. m.). V zásype objektu sa nachádzal novoveký materiál (obr. 26: 18, 19, 21).

Plocha C. V priestore nádvoria bol terén znížený na úroveň 151,8–151,3 m n. m. Povrch bol skalnatý. Vo východnej časti sa v tejto hĺbke podarilo zachytiť novoveký objekt 4 obdlžníkového pôdorysu s rozmermi 190 x 100 cm a hĺbkou 60 cm. Výkop mal rovné dno zahĺbené na úrovni 151,22 m n. m. V zásype sa nachádzala včasnostredoveká (obr. 26: 20) a neskorostredoveká keramika (obr. 26: 22). K najmladšiem datovaným nálezom patrí novoveký klinec zo dna objektu a novoveká kachlica.

Výskumom na stavebnej parcele č. 108 a 109 na Samovej ulici č. 9 sa podarilo odkryť štyri objekty bez bližšieho určenia ich funkcie. Najstarším bol objekt 1 datovaný rámcovo do neskorého stredoveku. Do neskorého stredoveku môžeme datovať aj objekt 2, ktorý bol zahľbený do zasypaného výkopu objektu 1. Objekty 3 a 4 boli novoveké. V zásypoch všetkých objektov sa vyskytoval v sekundárnej polohe praveký (maďarovská kultúra), včasnostredoveký a vrcholnostredoveký keramický materiál. Množstvo stredovekého materiálu sa zistilo aj na skladke zeme uloženej na strednej terase parc. č. 108. Keramika sa koncentrovala na jednom mieste, na základe čoho sa dá predpokladať, že tu došlo počas stavebnych prác k vyhodeniu zásypu objektu.

Výkopom stavebnej jamy v auguste 2011 sa doložila existencia ďalšej východnej prístavby k hlavnej budove. Odkryli sa tu torzá troch kamenných múrov, ktoré z veľkou pravdepodobnosťou tvorili obvodovú stenu a predeľujúcu priečku (obr. 24). Táto situácia bola zdokumentovaná Z. Polákovou z Archeologickej ústavu SAV (Fottová 2012). V čase výskumu už bola táto situácia zničená.

Literatúra

Fottová 2012 – E. Fottová: Nitra – Samova ulica. Výskumná dokumentácia AÚ SAV č. 17815.

GRABUNG AUF DER SAMOVA-STRASSE IN NITRA. Nitra (Bez. Nitra), Intravillan, Altstadt, Straße Samova 9, Rettungsgrabung, Maďarovce-Kultur, Latènezeit, Früh-, Hoch- und Spätmittelalter, Neuzeit. Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der SAW, Nitra.

Beim Umbau des alten Bürgerhauses auf der Straße Samova 9 (Parzellnummer 108 und 109) kam es zur Beschädigung der archäologischen Fundsituation. Vom 8. bis 15. 3. wurde auf dieser zerstörten Fundstelle eine archäologische Rettungsgrabung realisiert und zwar nur im Hofteil. Vor Grabungsbeginn war ein großer Teil der Parzelle zerstört. Es wurden hier Kulturschichten entfernt, stellenweise bis in die Tiefe von 1 m und der Oberteil des Felsenuntergrunds. Bei unserer Ankunft waren im Interieur des Gebäudes die Bodenarbeiten schon beendet. Für die Grabung ist uns nur eine kleine Fläche mit dem Ausmaßen 11 x 2,5 m auf der Grenze der Parzellen, ein Teil einer noch aufgedeckten Abfallrinne und östlich von ihr ein Hang mit einer erhaltenen Kulturschicht geblieben. Auf den Stellen, wo das Terrain unberührt blieb, haben wir vier Objekte aufgedeckt. Das älteste Objekt – Objekt 1 wird ins Spätmittelalter datiert, genau wie das Objekt 2, das in den verschütteten Aushub des Objekts 1 vertieft wurde. Die Objekte 3 und 4 sind neuzeitlich. In der Verschüttung aller Objekte befand sich auf sekundärer Lage Keramik der Maďarovce-Kultur, früh- und hochmittelalterliches Keramikmaterial.

NITRA HRAD – JUŽNÁ PIVNICA ZÁPADNÉHO KRÍDLA BISKUPSKÉHO PALÁCA²⁷

Eva F o t t o v á – Mário B i e l i c h

N i t r a, časť S t a r é M e s t o (okr. Nitra), intravilan, Nitriansky hrad, južná pivnica, záchranný výskum, novovek (17.–19. stor.). Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

²⁷ Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA 02/156/14.

V roku 2012 sme zrealizovali prvú časť archeologického výskumu suterénu západného krídla bisкупského paláca Nitrianskeho hradu, ktorý súvisel s pripravovanou obnovou tohto priestoru (obr. 27: 1). Suterén tvoria dve pivnice v rôznych úrovniach, prístupné na severnej strane schodiskom z prízemia interiéru západného krídla paláca a z južnej strany priamo z južného nádvoria hradu (Ruttkay 2015, obr. 18).

Skúmaná južná pivnica sa nachádza 3,8 m pod súčasной úrovňou južného nádvoria hradu a je umiestnená o 2,2 m nižšie ako vyššie položená severná pivnica, ktorej výskum je plánovaný v nasledujúcej sezóne. Cieľom výskumu bolo zistiť vertikálnu stratigrafiu pod súčasnou podlahou južnej pivnice a zároveň znížiť v nej terén z dôvodu projektovaných terénnych úprav.

Pivnica má obdĺžnikový pôdorys s rozmermi 6,9 x 12,5 m, a je orientovaná pozdĺžou osou v smere V-Z (fotogrammetrické spracovanie pivnice Ruttkay 2015, obr. 19). Zahľbená bola čiastočne do skalného podložia. Zasekaná skala tvorila spodné úrovne obvodových stien v celej východnej polovici priestoru (max. do výšky 120 cm). Murivo severnej a južnej steny založené na vystupujúcej skalnej stene pozostáva v spodných riadkoch z kameňov. Na nich, od výšky 187,49 m n. m., začína plynulý nábeh tehlovej klenby, ktorá sa opiera o východný a západný uzáver priestoru. Východný uzáver tvorí zasekaná skala z podložia (do výšky 100–120 cm) a na nej je kamenné murivo. Na západnej stene je zreteľných niekoľko stavebných úprav. V hornej časti steny sa nachádza stredoveké kvádrové murivo s primárnym otvorom (pravdepodobne okno). Pod ním je jeho nelícovaný základ z lomového kameňa v celkovej výške 80–90 cm. V spodnej časti steny, pod stredovekým základom, je vložené mladšie kamenné murivo s lícovaným povrchom miestami doplnené tehlami, v celkovej výške 190 cm a dosadajúce priamo na skalné podložie.

Povrch interiéru mal mierny sklon k západnej stene. Na úrovni podlahy vo výške 186,40 m n. m. vystupovala v celej východnej polovici na povrch skala Smerom na západ pôvodný povrch interiéru klesal na niveletu 186,14 m n. m. Dlážku pivnice tvorila udupaná vrstva hliny, ktorá sa miestami vyskytovala aj na vystupujúcim skalnom povrchu vo východnej časti interiéru.

V prvej fáze výskumu sme pozdĺž severnej steny pivnice vytýčili zisťovaci sondu 1, ktorá mala preveriť hrúbku starších kultúrnych vrstiev. Očakávali sme tu hlavne zachytenie komorového valu z 11. stor. (Bednár/Samuel 2001, Abb. 2). Sondu (dĺ. 12 m, š. 1,5 m) sme rozdelili na sektory 1A-1E (číslovanie od západu). Ukázalo sa, že vo východnej polovici vystupuje na úroveň podlahy podložie (sektory 1D-1E). V sektoroch v západnej polovici sondy 1 (sektory 1A-1C) sme prerezali len novoveké uloženiny a pri západnej stene klesalo skalné podložie na úroveň 185,55 m n. m.

Na jeseň sa pokračovalo v skúmaní celej západnej polovice interiéru, ktorý mal byť plošne znížený na jednotnú výšku 186,20 m n. m. Pozdĺž sondy 1 sme vytýčili ďalšie dve sondy 2–3 a tie sme rozdelili na sektory (2A-E, 3A-E), medzi ktorými boli ponechané kontrolné bloky (obr. 27: 5).

Výskumom sme v interiéri pivnice identifikovali tri úrovne novovekých podláh (obr. 27: 6). Najmladšia podlaha sa používala do súčasnosti (niveleta 186,34 m n. m.). Pod ňou sa nachádza druhá staršia podlaha z hnedej ilovitej vrstvy (kontext 2, niveleta 186,24 m n. m.). Medzi nimi bola uložená hlinitá vrstva s prímesou zlomkov tehál (kontext 1). Pod druhou podlahou sa nachádza vrstva stavebnej suti (kontext 3) a pod ňou najstaršia podlaha pivnice v podobe hnedej ilovitej vrstvy (kontext 4, niveleta 186,14 m n. m.). Pod poslednou podlahou sa zistili dve vrstvy vyrovňávacích stavebných zásypov. Kontext 5 predstavuje hlinitú uloženinu s množstvom kameňa a kúskov malty. Priamo na skalnom podloží je umiestnená výrazná kamenistá sutičinová vrstva s prímesou malty a tehál – kontext 6. Ukázalo sa, že staršie kultúrne vrstvy sa v tomto úseku nenachádzajú.

Analýza materiálu v zásypke. V jednotlivých zásypových vrstvách sa našlo minimum nálezov. Ide zväčša o zlomky keramiky a zvieracie kosti. V kontexte 1, ktorého povrch vytváral súčasnú podlahu, boli objavené fragmenty sklenených fliaš a zlomky dosák z drevených sudov. Vďaka archeologickému výskumu máme k dispozícii časť sortimentu, ktorý v 17.–19. stor. tvoril súčasť vybavenia kuchyne i stolovania v biskupskom paláci. Stretávame sa tu s malými miskami, ktoré sú bohatu zdobené (obr. 27: 8) a so širokými tanierovitými misami (obr. 27: 10). Podobný keramický materiál sa nachádza napr. v náleزوcho zo Zoborského kláštora (Samuel/Čurný 2014) datovaných do druhej polovice 18. stor. Zaujímavú skupinu nájdených predmetov predstavujú zlomky fajansových nádob s rastlinou alebo geometrickou výzdobou (obr. 27: 9, 11). Tieto nálezy datujú zásyp interiéru pivnice do obdobia 17.–18. stor. Z výskumu pochádza aj veľké množstvo zvieracích kostí, ktoré ešte neprešli archeozoológickej analýzou. Tieto kosti sú odpadom z kuchyne hradu a môžu priniesť veľa nových poznatkov o stravovaní jeho obyvateľov. Nálezy korýtka riečneho (*Unio crassus*, obr. 27: 13) mohli tvoriť súčasť

jedálnička v období pôstu, keď bola zakázaná konzumácia mäsa, z ktorej však boli vyňaté ryby a las-túrniky.

Opis výberu materiálu:

Fragment čepele limnosilicitu, nedatovateľné (obr. 27: 7); fragment okraja malej misky, vonkajšiu výzdobu na okraju viničné listy, ktoré sú vyhotovené červenou glazúrou, horný okraj a línia pod lístkami sú glazované čierou glazúrou, farba hliny v lome je piesková, priemer nádoby je 130 mm, hrúbka črepu je 5 mm, datovanie: druhá polovica 17.–18. stor. (obr. 27: 8); fragment z tela nádoby, povrch je biely a výzdoba nádoby modrá, farba črepu v lome je biela, hrúbka črepu: 4mm, datovanie: 17.–18. stor. (obr. 27: 9); fragment okraja tanierovitej misy, vnútro taniera je glazované prie-hľadnou glazúrou, výzdobu tvorí hneda vlnovka, farba črepu v lome je červená, priemer taniera je 330 mm, hrúbka črepu je 4 až 5 mm, datovanie: 2. pol. 17.–18. stor. (obr. 27: 10), fragment z tela hrdla vázovitej nádoby, výzdobu na bielej majolike tvorí modrý tulipán, hrúbka črepu v lome: 5 mm, datovanie: 2. pol. 17.–18. stor. (obr. 27: 11); fragment komorovej kachlice, výzdoba je tapetovitá s prelínajúcimi sa polkruhmi, povrch kachlice je glazovaný zelenou glazúrou, farba hliny v lome je červená, oxidačný výpal, hlbka komory 60 mm, hrúbka črepu: 6–8 mm, datovanie: 17. stor. (obr. 27: 12).

Archeologický výskum priniesol nové informácie o stavebno-historickom vývoji Nitrianskeho hradu v priestore biskupského paláca. V suteréne jeho západného krídla vznikla v druhej polovici 16. stor. pivnica s valenou tehlovou klenbou. Pri jej výstavbe došlo k zničeniu všetkých starších nálezových situácií, ktoré sme perspektívne očakávali pod jej podlahou. Pôvodný nerovný skalný terén hradného brala mal v týchto miestach sklon na juh a juhozápad. Z dôvodu zarovnania podlahy vznikajúceho interiéru, bol vo východnej časti zosekaný takmer do roviny. Západná časť, s nižšie položeným pôvodným povrhom, bola očistená na skalu a prisypaná novovekou stavebnou sutinou, ktorá mala za úlohu vyrovnať interiér pod najstaršou hlinitou podlahou (kontext 4). Nasledujúce uloženiny nad touto úrovňou datujeme do obdobia 17.–19. stor.

Okrem novovekých nálezových situácií sa pri výskume pivnice podarilo zachytiť na jej západnej stene zvyšok staršej stredovekej architektúry. Ide o nadzemné kvádrové murivo a jeho základ, ktoré po-kračujú v južnom a severnom smere mimo priestor južnej pivnice. Bližšie informácie o tejto stredovekej architektúre očakávame od výskumu susednej severnej pivnice.

Literatúra

- Bednár/Samuel 2001 – P. Bednár/M. Samuel: Entwicklung der Befestigung der Nitraer Burg im Jahrhundert. Slov. Archeol. 49, 2001, 301–345.
 Ruttkay 2015 – M. Ruttkay: Moderná dokumentácia archeologických situácií a nálezov v Archeologickom ústav SAV. Štud. Zvesti AÚ SAV 58, 2015, 5–58.
 Samuel/Čurný 2012 – M. Samuel/M. Čurný: Pottery from the cellar of a monastic dwelling at the Kamaldul monastery in Nitra-Zobor: Keramika z pivnice mníšského príbytku kamaldulského kláštora v Nitre na Zobore. In: Studies in Post-Medieval Archaeology 4. Praha: Archaia, 2012, 429–452.

BURG NITRA – SÜDLICHER KELLER DES WESTLICHEN FLÜGELS DES BISCHOFSPALASTES. Nitra (Bez. Nitra), Intravillan, Altstadt, Burg Nitra, südlicher Keller, Rettungsgrabung, Neuzeit (17.–19. Jh.). Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der SAW, Nitra.

Im Jahr 2012 haben wir ein Souterrainstück des westlichen Flügels des Bischofspalastes der Burg Nitra erforscht. Es handelte sich um den südlichen Keller, welcher sich 3,8 m unter der jetzigen Ebene des südlichen Burghofs befindet (Abb. 27: 1). Das Ziel der Grabung war die vertikale Stratigraphie unter dem gegenwärtigen Fußboden zu ermitteln und zugleich das Terrain im Keller wegen der geplanten Bauarbeiten zu senken. Der Keller mit einem Ziegeltonnengewölbe und steinernen Umfangswänden entstand in der zweiten Hälfte des 16. Jhs. Er wurde in den Felsenuntergrund eingemeißelt. Beim Bau des Kellers wurden alle älteren Fundsituationen zerstört. Nur auf der westlichen Kellerwand haben sich ein mittelalterliches Quadermauerwerk und sein Fundament erhalten, die in die südliche und nördliche Richtung fortsetzen, außerhalb des südlichen Kellerraumes. Nähere Informationen über diese mittelalterliche Architektur erwarten wir von den Grabungsergebnissen aus dem anliegenden nördlichen Keller, dessen Erforschung in der nächsten Grabungssaison geplant ist. Durch die Ausgrabungen haben wir im Innenraum des Kellers drei Ebenen von neuzeitlichen Lehmböden identifiziert (Abb. 27: 3, 6). Zwischen ihnen befanden sich Schichten mit keramischem Material, das in die Zeit des 17.–18. Jh. datiert wird (Abb. 27: 8–12). Es bestätigte sich eine Absenz von älteren Kulturschichten.

ZISŤOVACÍ VÝSKUM KLASICISTICKEJ KÚRIE V ČIERNOM BRODE²⁸

Eva F o t t o v á – Jozef I ž ó f

Č i e r n y B r o d (okr. Galanta), poloha H e d̄, záchranný výskum, stredovek, novovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Lokalita sa nachádza na východnom okraji intravilánu dediny Čierny Brod. Ide o vyvýšeninu vystupujúcu nad rovinatým terénom. Na jej temene stojí tehlový románsky kostol z 13. stor. Južne od neho sa na okraji vyvýšeniny nachádzala klasicistická kúria z 19. stor. Majitelia nehnuteľnosti ju v roku 2010 zo statických dôvodov asanovali. Asanáciu predchádzalo vypracovanie statického posudku (*Viola 2010*) a architektonicko-historický výskumu (*Horanský/Zvarová 2008*). Na parcelách bývalej kúrie si majitelia pozemkov naplánovali výstavbu troch rodinných domov. Z toho dôvodu sa tu v roku 2012 uskutočnil archeologický výskum, ktorého cieľom bolo zachytiť murivá zničenej kúrie a zistiť prípadné staršie fázy osídlenia lokality (*Fottová 2012*).

Stavba pred svojou asanáciou predstavovala jednopodlažnú čiastočne podpivničenú obytnú vidieku kúriu z 19. stor. s pôdorysom v tvare písmena U. Juhozápadná fasáda budovy so vstupným stredovým a dvoma bočnými rizalitmi bola otočená do dvora a severovýchodná fasáda smerovala k návsiu (*Horanský/Zvarová 2008*). V čase nášho príchodu na lokalitu bol terén zatrávnený a nebolo možné na jeho povrchu rozpoznať zvyšky pôvodnej stavby. Na predpokladanom mieste kúrie sme umiestnili štyri sondy (rez I–IV), prostredníctvom ktorých sa nám podarilo zachytiť jej čiastočnú pôdorysnú dispozíciu (obr. 28). Odkryli sme tri vzájomne rovnobežné tehlové múry (severovýchodný, vnútorný a juhozápadný), ukončovací juhovýchodný mûr a niekoľko bočných línii tehlových základov, ktoré mohli predstavovať rizality resp. prestavby budovy.

Zo severovýchodného mûru sme zachytili plynko založené tehlové základy (hl. 30 cm) s hrúbkou muriva 50–60 cm. Tento základ sa doložil v dĺžke 41 m a tvoril SV fasádu stavby. Pendantom severovýchodného mûru bol tehlový základ „vnútorného mûru“ (hl. 30 cm, š. 50–70 cm, zachytená dĺ. 28 m). Tento mûr bol pôvodnou obvodovou stenou stavby. Šírka vnútorného priestoru, ktorý tieto dve steny ohraničovali bola 6 m. JZ mûr bol rovnobežný s predchádzajúcimi mûrmi ale v porovnaní s nimi mal hlbšie založené základy (hl. 80–90 cm, š. 60 cm, dĺ. 41 m). Nachádza sa v línii bývalej arkády, prestavenej v 20. stor. na juhozápadný mûr. Na JV strane sa v profile rezu III odkryl tehlový základ ukončovacej steny stavby s hlbkou založenia 30 cm (nebol odkrytý v celej svojej šírke). V reze III/C sa tento základ rozširoval. Išlo pravdepodobne o mladšiu dostavbu.

Archeologický výskum doložil osídlenie polohy Hed̄ od stredoveku. Najstaršie nálezy v podobe fragmentov vrcholnostredovekej keramiky sa nachádzali sekundárne v zásypoch mladších objektov a v mladších kultúrnych vrstvach. V nálezovom fonde bol rozpoznaný horizont neskorostredovekej keramiky, ktorá sa vyskytovala tiež sekundárne v mladších novovekých objektoch (obj. 1, 18, 26). Dva objekty môžeme považovať za neskorostredoveké (obj. 2, 6). V prvom prípade išlo o jamu bez bližšieho určenia funkcie a v druhom prípade o zásobnú jamu hruškovitého prierezu s úzkym hrndlom a baňatým telom. Čažisko materiálu a nálezových situácií pochádza z novoveku. V reze I sme odkryli novoveké kolové jamy (obj. 3, 19, 20, 21, 22) a novoveké jamy bez bližšieho určenia funkcie (obj. 1, 7, 23). V Reze II sa zistila novoveká zásobná jama hruškovitého prierezu (obj. 12), žľab (obj. 15), kolová jama a jama bližšie neurčená (obj. 18). V reze III sme zistili len jeden novoveký bližšie neurčený objekt (obj. 24) a v reze IV novovekú zásobnú jamu (obj. 26).

Architektonicko-historický výskum ešte existujúcej stavby doložil tri stavebné fázy objektu (*Horanský/Zvarová 2008*). V najstaršej fáze datovanej do roku 1782–1985 existovala prízemná stavba s pôdorysom v tvare obdĺžnika s rozmermi 25 × 7 m a orientáciou SZ-JV. V prvej polovici 19. stor. bolo vybudované juhozápadným smerom nové krídlo a pod ním pivničné priestory. V polovici 19. stor. vznikol prízemný tehlový objekt v tvare písmena U. V profiloch rezov archeologického výskumu sme objavili vrstvy, ktoré by mohli zodpovedať deštrukciám starších stavebných fáz kúrie. Išlo o prepálené vrstvy tehlovej farby premiešané s čiernymi uhlíkovými vrstvičkami. Nachádzali sa v reze I a v reze II. Tieto deštrukčné vrstvy sa nachádzajú v severozápadnej časti kúrie, na mieste predpokladaného krídla z druhej stavebnej etapy.

²⁸ Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA č. 02/156/14.

Literatúra

Fottová 2012 – E. Fottová: Čierny Brod – Klasicistická kúria – Hed'. Výskumná dokumentácia AÚ SAV 17 875, Nitra, 2012.

Horanský/Zvarová 2008 – P. Horanský/Z. Zvarová: Klasicistická kúria Čierny Brod – Hed'. Achitektonicko-historický a umelecko-historický výskum. 2008.

Viola 2010 – T. Viola: Statický posudok stavby. Šamorín 2010.

FESTSTELLUNGSGRABUNG DER KLASSIZISTISCHEN KURIE IN ČIERNY BROD. Čierny Brod (Bez. Galanta), Flur Hed', Rettungsgrabung, Mittelalter, Neuzeit. Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der SAW, Nitra.

Auf der Flur Hed' stand eine klassizistische Kurie aus dem 19. Jh. Im Jahr 2010 wurden sie aus statischen Gründen abgerissen und auf dieser Fläche sollten Familienhäuser gebaut werden. In der Nähe des Baus befindet sich eine romanische Ziegelkirche aus dem 13. Jh. Die archäologische Grabung realisierte man in vier Schnitten (Schnitt I-IV). Wir deckten drei gegenseitig parallele Ziegelmauern (nordöstliche, innere und südwestliche), die südöstliche Außenmauer und einige Ziegelfundamente auf, die Risalite, bzw. Umbauungen des Gebäudes darstellen könnten.

Die architektonisch-historische Forschung (*Horanský/Zvarová 2008*) des noch existierenden Baus belegte drei Bauphasen des Objekts. In der ersten Phase (1782–1785) stand an dieser Stelle ein Flachbau mit rechteckigem Grundriss, dessen Ausmaße 25 x 7 m waren und der nach NW-SO orientiert war. In der ersten Hälfte des 19. Jhs. wurde in die südwestliche Richtung ein neuer Flügel mit Kellerräumen gebaut. In der Hälfte des 19. Jhs. entstand weiter ein U-förmiges Flachobjekt aus Ziegelsteinen. Durch die Profilschnitte belegten wir Schichten, die den Destruktionen der älteren Bauphasen der Kurie entsprechen könnten. Es handelte sich um durchgebrannte ziegelrote Schichten die mit dünnen schwarzen Kohlenschichten durchgemischt waren. Sie befanden sich in den Schnitten I und II. Diese destruktiven Schichten kamen im nordwestlichen Teil der Kurie vor, auf der Stelle des vorausgesetzten Flügels aus der zweiten Bauetappe. Die archäologische Grabung belegte die Besiedlung der Flur Hed' seit dem Mittelalter. Hoch- und spätmittelalterliche Keramikfragmente befanden sich sekundär in jüngeren Objekten (1, 18 und 26). Zwei Objekte (2 und 6) stammen aus dem Spätmittelalter. Im ersten Fall handelte es sich um eine Grube ohne nähere Funktionsdefinierung und im zweiten Fall um eine Vorratsgrube mit einem birnenförmigen Querschnitt, einem schmalen Hals und bauchigem Körper. Die Mehrheit der Fundsituationen und des gesammelten Materials stammt aus der Neuzeit. Im Schnitt I haben wir neuzeitliche Pfostengruben (Obj. 3, 19, 20, 21 und 22) und neuzeitliche Gruben ohne nähere Deutung ihrer Funktion (Obj. 1, 7 und 23) aufgedeckt. Im Schnitt II wurden eine neuzeitliche Vorratsgrube mit birnenförmigem Querschnitt (Obj. 12), ein Graben (Obj. 15), eine Pfostengrube und eine näher unbestimmte Grube festgestellt. Im Schnitt III wurde ein neuzeitliches näher unbestimmtes Objekt (Obj. 24) und im Schnitt IV eine neuzeitliche Vorratsgrube (Obj. 26) aufgefasst.

NOVOVEKÉ NÁLEZY ZO SMREČIAN

Martin Furman

S m r e č a n y (okr. Liptovský Mikuláš), intravilán – parc. č. 40/2, sídlisková vrstva, novovek, stredovek?. Uloženie nálezov: Liptovské múzeum v Ružomberku.

V súvislosti s prípravnými prácam pre plánovanú individuálnu bytovú výstavbu obec Smrečany realizovala stavbu protipovodňového kanálu, ku ktorej sa KPÚ Žilina v územnom a stavebnom konaní nevyjadroval. Počas obhliadok autor príspevku objavil v jednom úseku protipovodňového kanálu sídliskovú vrstvu, ktorá bola podrobne zdokumentovaná a zameraná²⁹. Miesto nálezu sídliskovej vrstvy sa nachádza v intraviláne obce Smrečany, na ľavom brehu potoka Smrečianka, 440 m juhovýchodne od rímskokatolíckeho Kostola Očisťovania P. Márie, v blízkosti obecnej cesty.

Dokumentácia archeologickej vrstvy bola vzhľadom k pokročilému štádiu stavebných prác na protipovodňovom kanáli obmedzená na začistenie, nakreslenie a geodetické zameranie zistených skutočností. V rámci obnaženého výkopu bolo možné zdokumentovať 12 m dlhý úsek, na ktorom sa zachytila súvislá kultúrna vrstva. V úseku 2–4 m tesne pod pôdnym krytom sa nachádzala výrazne prepálená vrstva ohraničená kameňmi z množstvom tehloviny. V úseku 10–12 m, rovnako tesne pod pôdnym krytom, sa nachádzal zhluk kameňov, pri ktorých sa objavili dve kolové jamky zapustené do podložia.

²⁹ Sídliskovú vrstvu zameral P. Bednár (Archeologický ústav SAV).

Hnuteľný archeologický materiál pozostával z viacerých typov a druhov keramiky, železných klincov a mazanice. Niektoré keramické tvary – rúčka panvice a okraj hrnca (obr. 30) by mohli patriť do obdobia 16. prípadne 17. stor. Viaceré keramické tvary pretrvávajú až do 18.–19. stor³⁰.

Podľa vyjadrenia domáčich, v miestach dokumentovaného profilu sa pravdepodobne nachádzala drevonica. Podľa 2. vojenského mapovania miesto nálezu by mohlo korešpondovať so situovaním vtedajšej zástavby rodinných domov. Smrečany koncom 16. stor. patrili k veľkým dedinám s vlastným kostolom, farou, panským plynom a kúriami tamojších zemanov (*Uličný 1987, 74*). Rozsah zdokumentovaného profilu sídliskovej vrstvy so stopami azda po výhrevnom telesse a kamennej deštrukcii môže nasvedčovať vyššie uvedeným tvrdeniam o prítomnosti obytnej stavby – drevenice.

Literatúra

Uličný 1987 – F. Uličný: Dejiny osídlenia Liptova do konca 16. storočia (3. časť). In: Liptov 9, Martin 1987.

NEUZEITIGE FUNDE AUS SMREČANY. Smrečany (Bez. Liptovský Mikuláš), Intravillan, Parzellnummer 40/2, Siedlungsschicht, Neuzeit, Mittelalter(?). Deponierung der Funde: Liptauer Museum in Ružomberok. Am 19. 4. 2012 entdeckte und dokumentierte das Bezirksdenkmalamt in Žilina in einem Abschnitt des Hochwasserkanaals ein Profil einer Siedlungsschicht. Die Dokumentation war hinsichtlich der fortgeschrittenen Bauarbeiten auf den Hochwasserkanal eingeschränkt. Im Aushub war es möglich, eine 12 m langen Abschnitt aufzufassen, auf welchem eine kohärente Kulturschicht festgehalten wurde, mit einem potentiellen Vorkommen von neuzeitlicher und vielleicht auch spätmittelalterlicher Keramik, Ziegelbruchteilen/Lehmverputz und Steindestruktion. Nach den Äußerungen der Einheimischen befand sich auf der dokumentierten Stelle wahrscheinlich eine Holzhütte.

ZÁKLADY MUROVANEJ STAVBY V TRSTENEJ

Martin Furman

T r s t e n á (okr. Tvrdošín), intravilán – parc. č. 348/3 a 350/6, kamenné murivo, novovek?. Uloženie nálezov: Oravské múzeum P. O. Hviezdoslava, Oravský Podzámok.

Krajský pamiatkový úrad v Žiline (ďalej len KPÚ Žilina) vykonal základnú dokumentáciu nálezu – základových murív na parcelách č. 348/3 a 350/6 v intraviláne mesta Trstená. Na nálezy upozornil J. Beljak z Archeologickeho ústavu SAV. Podľa písomnej správy nálezcu – Ľ. Kolodeja (pôvodom Trstenčan), kamenné murivá, interpretované ako základy veľkomoravského kostola, objavil na svojej dedovizni. Súčasťou správy bola aj fotodokumentácia zobrazujúca okrem výkopu s kamenným murivom nachádzajúcim sa pod úrovňou terénu aj fotografia kamenného stĺpa kruhového pôdorysu dochovaného v nadzemnej časti na predmetnom pozemku, ktorý podľa nálezcu priamo súvisí so základovými múrmami. KPÚ Žilina následne inicioval dve stretnutia s nálezcom a zástupcami mesta, na ktorých informoval o správnom postupe pri objavení nálezu a zároveň navrhol možnosti ďalšieho postupu. Kedže výkopy s obnaženými murivami boli v dobe stretnutia nezasypané, pracovníci KPÚ Žilina zrealizovali základnú dokumentáciu nálezu, ktorá pozostávala z úpravy troch výkopov do tvaru archeologickej sondy a následne podrobnej dokumentácie profilov a všetkých zistených archeologickej a geologickej skutočností, vrátane geodetickej zamerania všetkých výkopov a archeologickej sondy.

O skúmanom mieste nálezu kamenných murív neboli doposiaľ žiadne informácie v archeologickej literatúre či v Centrálnej evidencii archeologickej pamiatok na Slovensku. Cieľom základnej dokumentácie archeologickej nálezu murovaných kamenných konštrukcií bolo získať informácie o ich funkciu a období vzniku. Pre zistenie týchto skutočností boli vybrané výkopy na troch miestach, ktoré boli rozšírené a upravené do tvaru archeologickej sondy pre podrobnejšiu dokumentáciu jednotlivých vrstiev a zistenie ich vzťahu k murivám. Pred začatím samotného výskumu boli geodeticky zamerané všetky výkopy Ľ. Kolodeja a označené arabskými číslami od 1 do 10 (obr. 31: 4).

Sondy označené rímskymi číslami boli situované nasledovne:

Sonda I (obr. 31: 1) – rozmery 100 x 230 cm – v severozápadnom výkope č. 1 kde murivo I orientované SSZ-JJV sa lomí v pravom uhle a smeruje východným smerom.

³⁰ Za konzultáciu keramiky ďakujem Mgr. S. Španihelovi.

Sonda II (obr. 31: 2) – rozmery 150 x 270 cm – vo výkope č. 9, v ktorom pokračuje murivo I južným smerom.

Sonda III (obr. 31: 3) – tvar sondy „L“ – maximálne rozmery 170 x 270 cm – vo výkope č. 5, v ktorom sa zachytilo murivo II súbežné s murivom I.

Archeologickými sondami I a II sa podarilo zdokumentovať murivo I – jeho nárožnú časť a 1,5 m dlhý úsek na južnom okraji pozemku 350/6. Sonda III zachytila časť základového muriva II v mieste jeho ukončenia. Murivo z lomového kameňa – pieskovca je ukladané vo vrstvách do základového výkopu a prelievané maltou. Ide teda o liate kamenné murivo. V sonde II a III o tom svedčia miesta na lici muriva s rozliatou maltou spojenou s pieskovým podložím. Druhým dokladom muriva liateho priamo do výkopu je absencia základového výkopu, ktorý je možné zachytiť v profiloch sond. Výnimkou je nárožie muriva I v sonda I kde sa základový výkop zachytíl v južnom profile. Prítomnosť základového výkopu vysvetluje hĺbka muriva: od koruny muriva po prístupnú hĺbkmu základového výkopu je výška muriva 133 cm, pričom základová špára ako aj dno základového výkopu neboli z technických dôvodov zachytené. V tomto priestore je na rozdiel od muriva I v sonda II a muriva II v sonda III, kamenné murivo základané výrazne do štrkového podložia. Obidve kamenné murivá svojou kvalitou prevedenia, rozmermi a pevnosťou spojovacieho materiálu predstavujú výnimočnú stavebnú konštrukciu, ktorá nepochybne slúžila, respektívne mala slúžiť pre stavbu väčšieho významu. To, či ide o základy rozobratej alebo nedokončenej stavby nie je možné s istotou tvrdiť. Je však zrejmé, že časť muriva I v sonda II a murivo II dokumentované v sonda III nie je rozobraté a koruny obidvoch murív sú upravené do roviny. Odlišná situácia sa javí v sonda I kde koruna muriva nie je zarovnaná a spojovací materiál nepravidelne spája rôzne veľké kamene čo pravdepodobne svedčí o pokračovaní muriva, ktoré bolo rozobraté, alebo nedokončené. Výskopisné údaje získané geodetickým zameraním poukazuje na to, že murivo I mierne klesá južným smerom (cca 20–30 cm), murivo II je v približne rovnakej nivelete ako severná nárožná časť muriva I.

Časové zaradenie týchto konštrukcií je v súčasnosti stále problematické. Ako jediný smerodajný materiál pre datovanie môžeme brať do úvahy základový výkop v sonda I, ktorý nebol narušený amatérsky mi výkopmi. Zlomky črepov zo stratigrafickej jednotky označenej ako SJ 106, získané z dna prístupnej hĺbky – cca 170 cm od úrovne súčasného terénu, predstavujú novoveký materiál rámcovo datovaný do obdobia 17. stor. Murivo II nie je možné na základe získaných archeologických nálezov s istotou datovať, pretože amatérské výkopy Ľ. Kolodeja prípadne staršie výkopy³¹ narušili archeologické vrstvy. Vzhľadom k prevedeniu muriva a na základe výsledkov analýzy malty obidvoch murív³² možno však skonštatovalať, že s najväčšou pravdepodobnosťou vznikli v tom istom období.

Nálezca murív – Ľ. Kolodej upozornil autora príspevku na stĺp kruhového prierezu, ktorý tvorí súčasť hospodárskej stavby na parcele 348/3. Podľa nálezcu má stĺp súvis s objavenými základovými mûrmi. Analýza odobratej vzorky malty zo stĺpa a porovnanie s analýzou pojiva základových murív svedčí o rozdielnosti jednotlivých zložiek ako aj charaktere malty a teda je pravdepodobné, že na základové murivá a stĺp kruhového prierezu bol použitý rozdielny druh pojiva. Nevylučuje sa však rovnaké časové zaradenie obidvoch nálezov. Stĺp v hospodárskej budove predstavuje jednoznačne cudzí prvok, ktorý bol využitý pri jej výstavbe.

Z hnuteľných archeologických nálezov získaných výskumom je pre datovanie murív určujúci keramický súbor. Podľa S. Španihela³³ je tento súbor možné podľa zistených znakov zaradiť približne do 17. stor., pravdepodobne do jeho polovice. Spodná hranica časového zaradenia sa dá vymedziť začiatkom ranného novoveku. V súbore chýbajú klasické znaky stredoveku, ako sú hlinené poháre, výrazná rytá výzdoba, okružia a keramika redukčného pôvodu. Rovnako je v analyzovanom súbore nedostatok pokročilých novovekých prejavov, ako je ojedinelé užitie kombinácie hlinky s glazúrou, absencia tzv. kovovo lesklej a následne čiernej glazúry, ktoré sú pre severné Slovensko typické. Analýza keramiky preukázala, že je stále používaný prevažne oxidačne vypálený typ keramiky, bežný pre začiatočné fázy ranného novoveku, keramika známa z prelomu stredoveku a novoveku s prachovým ostrivom je výrazne oneskorená. V súbore sa neobjavili tvary bežné pre 18. stor.

Jediný jasne rozpoznateľný neskoro-stredoveký exemplár je úlomok z redukčne vypáleného hrnca s uchom, zdobeným odtlačkom palca. Nálezová situácia však neumožňuje tento keramický zlomok

³¹ Podľa Ľ. Kolodeja celá parcela bola v minulosti už prekopaná.

³² Analýzu málta realizovalo Chemicko-technologické oddelenie Pamiatkového úradu SR. Správu z prieskumu vypracovala Mgr. K. Pagáčová, č. PÚ-12/1334/8149/Pag.

³³ Touto cestou sa mu chcem podakovať za podrobny rozbor keramického materiálu.

priradí k neporušenej kultúrnej vrstve. Naopak, pravdepodobne najmladší nález predstavuje niekoľko fragmentov menej kvalitného porcelánu objavených v siedme II. Prvé väčšie rozšírenie tohto materiálu v Uhorsku je datovateľné až do 18. stor. (Hoššo 2004, 576–577).

Jednoznačná interpretácia objavených murív na základe získaných poznatkov nie je nateraz možná. Do úvahy prichádzajú viaceré verzie účelu týchto torzálnych architektúr. Vychádzajúc zo získaných hnuteľných archeologických nálezov, ktoré datujú murivá do novoveku, KPÚ Žilina vykonal krátke arčívny výskum, ktorý by mohol ozrejmiť funkciu murív. Jedným z podkladov bolo prvé vojenské mapovanie, ktoré znázorňuje miesto nálezu ako nezastavané územie mimo mesta na ceste do Liesku. V tejto súvislosti je veľmi zaujímavou listinu z 5. 6. 1757, ktorou mestečko Trstená vyčlenilo na konci mesta smerom na východ k obci Liesek prázdný pozemok pre františkánov z Okoličného. Mal sa tu postaviť dom v tvaru depozitára „*domum pure per formam depositori extruere possent*“. Hoci o murovaných základoch stavby listina explicitne nehovorí, rozmery pozemku mali byť „*in longitudine consuetas murariorum orgias numero 23, in latitudine vero orgias numero 17,5 in se complectentem excidimus*“ v dĺžke podľa zvyklosti murárov 23 siah (cca 44 m) a šírke 17,5 siah (cca 33 m). Nie je preto vylúčené, že objavené murivá môžu súvisieť so stavebnou činnosťou pre budovu františkánov. Staršia keramika objavená pri výskume túto verziu nevylučuje, pokiaľ zoberieme do úvahy fakt, že miesto kde sa muriva nachádzajú bolo pôvodne využívané na poľnohospodárske účely.

Z historických údajov vieme že od 70. rokov 18. stor. sa viedli spory medzi mestskou radou a františkánskou reholou a vyvrcholili v roku 1792, kedy mešťania zhrnuli svoje námitky proti františkánom do rozsiahleho spisu. V spore šlo iba o otázky majetkovej povahy, v ktorých si mali františkáni ľistivo zabráť pozemky patriace mestu. Pozemok nedostali ako dar, ale len na postavenie prechodného útočišťa v roku 1775, no len dovtedy, kým si nepostavia trvalú rezidenciu na pozemku patriacom ku Kostolu sv. Juraja (Langer a kol. 1972, 133–134).

Mestečko Trstená má v rámci Hornej Oravy významné strategické postavenie. Dve obchodné cesty smerom na Poľsko prechádzali práve Trstenou. Jedna smerujúca na Krakov, druhá popri Oravici cez Suchú Horu smerom na Nowy Targ. Matej Bel v práci o Oravskej stolici opisuje Trstenú ako obchodné mestečko s vínom a soľou, do ktorého prichádzali na trhy Poliaci. Tí dovážali sem soľ a vyzážali uhorské víno. Kamenné murivá objavené p. Kolodejom sa nachádzajú pri jednej zo spomínaných obchodných ciest smerujúcej popri Oravici na Suchú Horu a Nowy Targ. Prítomnosť murovanej stavby pred vstupom do mestečka na strategickej polohe kontrolujúcej jednu z obchodných ciest by mala svoje opodstatnenie. Mohlo ísť napríklad o budovu/budovy skladov obchodného tovaru, alebo o stavbu podobného charakteru. Nateraz, na základe doposiaľ získaných poznatkov možno skonštatovať, že murované základy objavené na parcelách 348/3 a 350/6 v katastrálnom území mesta Trstená patria významnej stavbe, ktorá nepochybne zohrala dôležitú úlohu v dejinách mestečka.

Rozsah zachytených murív, situovanie v teréne a ich vzájomný vzťah nateraz neumožňujú logickú interpretáciu. Pri dodatočnej obhliadke bolo zistené, že paralelné murivá I a II sú primárne ukončené v rozdielnych vzdialenosťach a nedovoľujú teda uvažovať o možnosti ich vzájomného prepojenia z južnej a juhovýchodnej strany.

K objasneniu funkcie murív a ich interpretácií by výraznou mierou mohli napomôcť nedeštruktívne metódy – konkrétnie prieskum georadarom, ktorý pri priaznivých podmienkach môže ozrejmiť rozsah stavebnej činnosti na predmetných parcelách a v bezprostrednom nezastavanom okolí, rovnako môže definovať hĺbky jednotlivých murív, či ich charakter.

Literatúra

Hoššo 2004 – J. Hoššo: Hranica medzi stredovekom a novovekom vo svetle archeologických nálezov keramiky. Arch. Hist. 29, 2004, 569–580.

Langer a kol. 1973 – J. Langer a kol.: Trstená 600 ročná. Trstená 1973.

FUNDAMENTE DES GEMAUERTEN BAUS IN TRSTENÁ. Trstená (Bez. Tvrdošín), Intravillan, Parzellnummer 348/3 und 350/6, Steinmauer, Neuzeit(?). Deponierung der Funde: Orava-Museum von P. O. Hviezdoslav, Oravský Podzámok.

Das Bezirksdenkmalamt in Žilina realisierte in den Tagen 16. bis 18. 7. 2012 die Grunddokumentation des Fundes – Grundmauern auf den Parzellen 348/3 und 350/6 im Intravillan der Stadt Trstená. Über diesen Befund wurde das Bezirksdenkmalamt von J. Beljak aus dem Archäologischen Institut der SAW, Arbeitsstelle Zvolen, informiert. Über die erforschte Stelle gab es bislang keine Informationen in archäologischer Literatur oder im CEANS. Das Ziel der Dokumentation der steinernen gemauerten Konstruktionen waren

Informationen über ihre Funktion und Entstehung herauszufinden. Dank der archäologischen Schnitte I bis III ist es gelungen, Teile von zwei Steinkonstruktionen zu belegen, aufgrund des keramischen Begleitmaterials datieren wir sie in die Neuzeit. Ihr Ausmaß, Situierung und gegenseitige Beziehung ist bislang nicht möglich logisch zu interpretieren. Bei einer nachträglichen Besichtigung wurde herausgefunden, dass die parallelen Mauerwerke I und II primär in verschiedenen Entfernungsbereichen beendet sind, daher ist es nicht möglich, über ihre gegenseitige Verbindung von der südlichen und südöstlichen Seite nachzudenken. Eine eindeutige Interpretation der entdeckten Mauerwerke aufgrund der gewonnenen Erkenntnisse ist im jetzigen Zeitpunkt nicht möglich. In Frage kommen mehrere Versionen über den Zweck dieser Torsalarchitektur. Eine der möglichen Interpretationen ist der Beleg für Bauaktivitäten für ein Gebäude der Franziskaner, oder hinsichtlich der strategischen Lage könnte es sich um Gebäudefundamente eines Warenlagers, oder eines ähnlichen Gebäudes handeln.

ZBEROVÉ NÁLEZY Z JAKUBOVAN

Adam G a š p a r – Michal O n t k o – Noémi P a ž i n o v á

J a k u b o v a n y (okr. Liptovský Mikuláš), poloha V y s o k ý h r á d o k, povrchový zber, lužická kultúra.

Pri navštívení polohy Vysoký hrádok nad obcou Jakubovany boli z krtincov, vývratov koreňov a rozrýpanej pôdy vyzbierané keramické nálezy. Išlo o 20 ks atypických hrubostenných nálezov, jeden hlinený praslen (obr. 29: 6) s hladeným povrhom oranžovo-hnedej farby (rozmery 4,2 x 3 cm; priemer otvoru 0,8 cm) a črep (rozmery 10,2 x 8 cm; hrúbka 1,2–1,4 cm) z tela nádoby s drsnejším povrhom oranžovej farby s výraznou prímesou kamienkov o veľkosti 3–4 mm. Na črepe sa nachádzal jazykovitý masívny výčnelok hrúbky 1,2–2 cm (obr. 29: 8). Počas prieskumu boli vo vývratoch koreňov spozorované aj preplánené kamene.

Druhýkrát bola poloha navštívená s cieľom vyzbierania ďalšieho materiálu vhodného na bližšie časové určenie. Vyzbieraných bolo 51 kusov atypických črepov a šesť typických nálezov:

1. fragment pásikového ucha (4 x 4 cm; hrúbka 1,8 cm) šivej farby s výraznou anorganickou prímesou kamienkov o veľkosti 0,1–0,3 mm; farba šedá; povrch drsný (obr. 29: 1);
2. hrubostenná časť tela (6 x 9 cm; hrúbka 1,2 cm) nádoby s náznakom výčnelku; šedá farba črepu; povrch hladený hrubožrnný nezdobený (obr. 29: 2);
3. fragment (3 x 3,4 cm; hrúbka 0,5 cm) zaobleného okraja (priemer 16 cm) s plecom oblej jemnozrnnej misy(?) s hladeným povrhom hnedej farby (obr. 29: 3);
4. drobný fragment (2,7 x 2 cm; hrúbka 0,3 cm) z okraja (priemer 16 cm) nádoby s menším oblým výčnelkom (1 x 0,8 x 0,2 cm); farba šedohnedá, povrch hladený prirodzený s prímesou drobných (0,05–0,1 cm) kamienkov (obr. 18: 4);
5. fragment (5 x 3,7 cm; hrúbka 0,5) okraja (priemer 30 cm) hlbšej oblej misy so zaobleným okrajom sivo-hnedej farby s anorganickou prímesou kamienkov veľkosti od 0,2 do 4 mm; povrch hladený nezdobený (obr. 29: 5);
6. črep (9 x 9,5 cm; hrúbka 0,9 cm) zo spodu nádoby s masívnym jazykovitým výčnelkom (rozmery 5 x 2 x 2 cm); fragment hrubostenný hrubožrnný (výrazná anorganická prímes kamienkov veľkosti 0,2–0,4 cm), vonkajšia tmavosivá, vnútorná svetlohnedá farba drsného povrchu (obr. 29: 7).

V západnej časti areálu bola spozorovaná koncentrácia na seba naukladaných kameňov predstavujúca úzky pás dlhý približne 1,5–2 m z jednej strany odhalená pravdepodobne vývratom koreňa, bola pokrytá zeminou a mierne prevyšovala okolity terén. V jej blízkom okolí sa nachádzala zvýšená koncentrácia črepov.

Samotná poloha Vysoký breh je situovaná na miernom kopci v nadmorskej výške 800 m približne 1 km severovýchodným smerom od obce Jakubovany. Areál „hradiska“ s dĺžkou 111 m a šírkou 78 m má oválny tvar a je odlesnený. Terén je nezvlnený a mierne klesajúci smerom na juh. Na obvode areálu je na niektorých miestach badať opevnenie, ktoré je zo severnej strany prerušené cestou, ktorá vedie k chatke postavenej v areáli. Opevnenie bolo zo severovýchodnej strany doplnené pravdepodobne priekopou, ktorej zvyšky sú dodnes badateľné.

Zozbierané nálezy dokladajú existenciu výšinnej osady lužickej kultúry v tejto polohe. V literatúre je poloha Vysoký breh evidovaná ako halštatské hradisko s mohutným valovým opevnením (Bárta 1968, 253).

Na základe prezentovaného materiálu datujeme nálezový súbor do mladšej fázy lužickej kultúry. Nálezový súbor zastupuje keramika, výnimku tvorí hlinený praslen. Výsledok prieskumu rozširuje poznatky o osídlení regiónu na sklonku praveku. Prezentovanú lokalitu bude však potrebné navštíviť opäťovne a pokúsiť sa spresniť jej kultúrne a chronologické postavenie.

Literatúra

Bárta 1968 – J. Bárta: Pravek Liptova. Krásy Slovenska 24/7, 1968, 253–258.

LESEFUNDE AUS JAKUBOVANY. Jakubovany (Bez. Liptovský Mikuláš), Flur Vysoký hrádok, Lesefunde, Lausitzer Kultur. Auf der Flur Vysoký hrádok über der Gemeinde Jakubovany, die als eine hallstattzeitliche Burgstätte mit massiver Wallanlage (Barta 1968, 253) registriert wird, wurden in den Tagen 10. und 15. 11. 2012 aus Maulwurfshügeln, Baumberüchen und zerwühlten Boden Keramikfunde aufgesammelt. Insgesamt waren es 71 Stück von atypischen Scherben, ein Lehmspinnwirbel (Abb. 29: 6) mit orangebrauner geplätteten Oberfläche und sieben typische Keramikfragmente: Bruchteil eines bandförmigen Henkels (Abb. 29: 1), dickwandiger Körperteil eines Gefäßes mit einer Andeutung einer Auskragung (Abb. 29: 2) ein Randfragment einer rundlichen Schüssel mit geplätteter Oberfläche (Abb. 29: 3) ein kleines Fragment eines Gefäßrandes mit einer rundlicher Auskragung (Abb. 29: 4), ein Bruchteil eines Randes einer tieferen runden Schüssel (Abb. 29: 5), ein Fragment eines Gefäßbodens mit massiver zungenförmiger Auskragung (Abb. 29: 7), eine Scherbe eines Gefäßes mit zungenförmigen massiven Auskragungen (Abb. 29: 8). Die Mehrheit der Funde hatte eine gröbere graubraune Oberfläche mit markanter anorganischer Beimischung von Steinen mit der Größe von 0,1–0,3 mm im Keramikton. Im westlichen Arealteil der Burgwallanlage wurde eine Konzentration von aufeinander gelegten Steinen bemerkt, die einen schmalen ungefähr 1,5–2 m langen Streifen bilden. Der Steinstreifen wurde von einer Seite wahrscheinlich durch einen Baumbruch aufgedeckt. Von oben war er mit Erde bedeckt und überragte leicht das umliegende Terrain. In der nächsten Umgebung wurde eine erhöhte Scherbenkonzentration bemerkt. Die Flur Vysoký breh ist auf einem sanften Hügel 800 m über dem Meeresspiegel situiert, ungefähr 1 km nordöstlich von der Ortschaft Jakubovany. Die Burgwallanlage mit der Länge 111 m und Breite 78 m hat eine ovale Form und ist entwaldet. Das Terrain ist nicht wellig und in die südliche Richtung leicht sinkend. Am Arealrand kann man an manchen Stellen eine Befestigung sehen, die auf der nördlichen Seite durch einen Weg unterbrochen ist, der zur Hütte im Areal führt. Die Befestigung wurde wahrscheinlich auf der nordöstlichen Seite mit einem Graben ergänzt, deren Überreste noch heute zu sehen sind. Die gesammelten Funde belegen die Existenz einer Höhensiedlung der Lausitzer Kultur auf dieser Lage. Es wird nötig sein, die präsentierte Fundstelle wieder zu besichtigen und versuchen, ihre kulturelle und chronologische Position zu konkretisieren.

ZBEROVÉ NÁLEZY Z HAMULIAKOVA³⁴

Milan Hanulák – Robert Iván – Róbert Ölvécky

H a m u l i a k o v o (okr. Senec), poloha D o l n é, obhliadka terénu, stredovek (13.–15. stor.) a novovek (18.–19. stor.). Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Východne od obce ležia poľnohospodársky obrábané pozemky. V rámci nich, cca 1 200 m od okraja intravilánu, sa počas obhliadky terénu našla kolekcia predmetov materiálnej kultúry zo stredoveku a novoveku.

K chronologicky najstarším nálezom patria dva liate prstene s kruhovým štítkom (celkový priemer 2–2,2 cm; priemer štítku 1,3 cm), ktoré možno zaradiť do 13.–14. stor. Štítok bronzového prsteňa zdobia ryhy v podobe krížov so šíkmými i priečnymi ramenami vpísaných do štvorca (obr. 32: 10). Pri striebornom prstene ide o motív previazanej ľalie (obr. 32: 13). Do 14.–15. stor. možno s veľkou pravdepodobnosťou zaradiť štyri pracky odliate z bronzu. K nim patriace železné trne sa nezachovali. Dve menšie pracky (rozmery 2 x 1,6–1,7 cm) pôvodne spájali remienky ostrôh. Ich trojuholníkový a oválny oblúk je obohatený o plastické výčnelky (obr. 32: 8, 9). Väčšie rozmery majú plastické výčnelky a priečne žliabky zaznamenané na dvoch oválnych opaskových prackách (rozmery 3,8 x 2,1–2,3 cm). Cez vnútro ich oblúka sa dal prevliecť kožený alebo textilný opasok široký 2,7 cm (obr. 32: 11, 12).

Do 18.–19. stor. patrí deväť artefaktov z liateho bronzu. Podľa ich tvaru a využitia ide o závesné krížky, medailóny, pečatidlá a prstene. Najstarším nálezom je krížik s odlomeným závesným očkom (rozmery 2,8 x 1,8 cm), ktorý môže podľa analógií pochádzať už z prvej polovice 18. stor. Na averze je v stredne vysokom reliéfe zobrazené telo ukrižovaného Krista, reverz pokrýva skratkovitý nápis (obr. 32: 6). Druhý krížik má povrch z oboch strán hladký (rozmery 2,9 x 2 cm). Iba hornú časť stredného brvna pokrýva erbovity štit (obr. 32: 5). Prednú stranu sviatostky srdcovitého tvaru (rozmery 2,2 x 1,5 cm) zdobí motív Piety,

³⁴ Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA č. 2/0037/17.

zadnú stranu zasa postava sv. Jána Nepomuckého (obr. 32: 3). Na averze oválneho medailónu je zobrazená svätá rodina doplnená Duchom svätým, na reverze sa nachádza postava P. Márie mariazenskej (obr. 32: 4). Obe pečatidlá pozostávajú z ihlancovitého držadla so závesnou dierkou a pečatnej plochy. Podľa jej tvaru a veľkosti i celkovej dĺžky exemplárov (rozmery: 3,2 cm, 3,5 cm) sa predmety od seba neveľmi líšia. Pečatidlo so štvorcovou v rohoch skosenou matricou (rozmery 1,2 x 1,1 cm), iniciálami a pripojenou výzdobou zrejme patrilo konkrétnemu jedincovi (obr. 32: 14). Matricu druhého pečatidla oválnej formy (rozmery: 2 x 1,7 cm) zasa pokrývajú priehlbne pripomínajúce azda nástroje alebo remeselnícke výrobky (obr. 32: 15). Z dvoch liatych bronzových prsteňov sa zachovali iba štítky. Stredná kruhovitá priehlbeň prvého prsteňa bola pôvodne vyplnená zelenkavým emailom (obr. 32: 1), pri druhom prstene išlo o očko z modrého skla (obr. 32: 2). Oválny štitok tretieho prsteňa (rozmery 1,2 x 1 cm) pokrýva srdce lemované perloucom. Štyri súbežné perlovcové línie zdobia takisto zámerne zdeformovaný pásek (obr. 32: 7).

V stručnosti opísané nálezy, ich charakteristiky a skladba pripúšťajú, že môže v prevahe ísť o zástupcov pochádzajúcich z novovekého cintorína. Túto interpretáciu v zásade nespochybňujú ani dve závesné pečatidlá, ktoré sa však zvyčajne nevyskytujú v tomto prostredí. Štítkové prstene a pracky z 13.–15. stor. však spochybňujú ich spájanie so staršou fázou pochovávania na lokalite. Ide totiž o obdobie s bezvýhradným využívaním cintorínov z okolia sakrálnych stavieb. Pri povrchovom prieskume sa však zvyšky murovaného objektu nezistili. Chýba takisto koncentrovanejší výskyt keramických zlomkov, podľa ktorých by mohli v tomto priestore stáť objekty hospodárskej usadlosti alebo menšej osady. Neveľmi pravdepodobná je takisto možnosť, že sa exempláre spracúvanej kolekcie nálezov iba prosto vyvážali na polia spolu s iným živočíšnym a hospodárskym odpadom. Aj z tohto dôvodu je isté, že doriešenie sporných momentov nebude možné bez venovania adekvátej pozornosti tejto lokalite prostredníctvom opakovanych terénnych prieskumov a geofyzikálnej prospekcie.

LESEFUNDE AUS HAMULIAKOVO. Hamuliakovo (Bez. Senec), Flur Dolné, Geländebeobachtung, Mittelalter (13.–15. Jh.) und Neuzeit (18.–19. Jh.). Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der SAW, Nitra.

Während der Geländebeobachtung wurde auf der Flur Dolné eine Sammlung von Gegenständen einer Materialkultur gefunden. Die Mehrheit von ihnen wurde aus Bronze gegossen, aus Silber wurde nur ein Gegenstand angefertigt (Abb. 32: 13). Zu den Funden gehören Schildfingerringe aus dem 13. bis 14. Jh. (Abb. 32: 10, 13), Sporn- und Gürtelschnallen aus dem 14. bis 15. Jh. (Abb. 32: 8, 9, 11, 12). Ins 18.-19. Jh. sind Bruchteile von Fingerringen mit Email- und Glasstein, (Abb. 32: 1, 2), Schildfingerring (Abb. 32: 7), Anhängermedaillons (Abb. 32: 3, 4) Kreuzchen (Abb. 32: 5, 6) und Siegelstempel (Abb. 32: 14, 15) einzufordnen. Der Fundkomplex deutet an, dass die Funde von einem neuzeitlichen Friedhof stammen könnten. Diese Interpretation bezweifeln nicht grundsätzlich auch zwei Siegelstempel, die aber gewöhnlich nicht in dieser Umgebung vorkommen. Schildfingerringe und Schnallen aus dem 13.–15. Jh. stellen jedoch ihre Verbindung mit der älteren Phase der Bestattung auf dieser Fundstelle in Frage. Damals bestattete man nämlich vorbehaltlos auf Kirchenfriedhöfen. Bei der Oberflächenbegehung haben sich aber keine Reste eines gemauerten Objekts bestätigt. Es fehlt auch ein konzentrierteres Vorkommen von Keramikbruchteilen, welches auf Objekte einer Wirtschaftssiedlung oder einer kleineren Siedlung hindeuten würden. Es ist unwahrscheinlich, dass die bearbeiteten Fundexemplare nur einfach zusammen mit anderen Tier- und Wirtschaftsabfall auf die Felder hinausgebracht wurden. Aus diesem Grund ist es nötig, die strittigen Umstände während der nächsten Geländeerkundigung und geophysikalischen Prospektion aufzuklären.

NÁLEZY Z MLADŠEJ DOBY KAMENNEJ Z KENDÍC³⁵

Eva Horváthová

Kendice (okr. Prešov), intravilán, areál materskej školy, poloha Nižné lúky, neolit. Uloženie nálezov: Obec Kendice.

V roku 2012 boli autorke článku sprístupnené nálezy pochádzajúce z náhodného zberu B. Kissu v intraviláne obce Kendice. Lokalita sa nachádza na výraznej pravostrannej terase Torysy a je súčasťou polohy Nižné lúky. Nálezca v areáli materskej školy, v záype ryhy orientovanej v smere S-J, objavil zlomky neolitickej keramiky (spolu 30 ks) a úštep z obsidiánu. Nálezy sa koncentrovali na dvoch miestach. Niektoré črepy možno na základe zachovanej hrubo rytej výzdoby priradiť k hrnčiarskej produkcií skupiny

³⁵ Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA č. 2/0030/15.

Tiszadob (11 ks). Tenkostenné črepy zdobené tenkými rytými líniemi naznačujúcimi geometrické vzory pochádzajú z nádob bukovohorskej kultúry (6 ks). Súdobé osídlenie z mladšej doby kamennej evidujeme aj na nedalekej polohe Pod hradskou, situovanej severne od intravilánu obce (*Hreha 2004, 74*).

Literatúra

Hreha 2004 – R. Hreha: Výsledky prieskumov na líniových stavbách v okolí Prešova. AVANS 2003, 2004, 74–75.

JÜNGSTEINZEITIGE FUNDE AUS KENDICE. Kendice (Bez. Prešov), Intravillan, Kindergartenareal. Deponierung der Funde: Gemeinde Kendice.

Im Intravillan der Gemeinde Kendice, aus der Verschüttung der ausgegrabenen Rinne im Kindergartenareal, stammen keramische Bruchteile und Obsidianabschlag. Scherben mit grob geritzter Verzierung sind der Töpferproduktion der Tiszadob-Gruppe zuzuordnen. Dünnwandige Scherben mit dünnen Ritzlinien, welche geometrische Formen darstellen, sind verziert und stammen von Gefäßen der Bükk Kultur.

ŠTVRTÁ VÝSKUMNÁ SEZÓNA V PREŠOVE NA LOKALITE CHMEĽOVÉ – TICHÁ DOLINA³⁶

Eva Horváthová

Prešov, časť Solivar (okr. Prešov), poloha Chmeľové, osada Tichá Dolina, záchranný výskum, mladšia doba rímska. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV – Oddelenie pre výskum východného Slovenska, Košice.

Skúmaná poloha sa nachádza v Prešove na ostrožnej vyvýšenine s chotárnym názvom Chmeľové, situovanej juhovýchodne od osady Tichá Dolina, v k. ú. Solivaru. Na uvedenej lokalite sa realizovalo v rokoch 2009–2011 deväť záchranných výskumov rôzneho rozsahu, pričom sa objavilo polykultúrne osídlenie z obdobia neolitu, doby bronzovej a mladšej doby rímskej (*Horváthová/Luštíková 2013; 2015; Horváthová 2015; 2016; Luštíková 2013*).

V roku 2012 sa uskutočnili záchranné výskumy na parcelách ďalších dvoch projektovaných rodinných domov. Prvý záchranný výskum, na parcele č. 3590/80 bol realizovaný na ploche s rozmermi 12 x 11 m. Na začiatku výskumu bola v celom rozsahu projektovanej stavby mechanizmom odstránená vrstva ílovito-hlinitej zeminy do hĺbky 0,2–0,3 m. V okolí severnej hranice skúmanej plochy sa nachádzali rozptýlené kúsky železnej trosky. V týchto miestach sme následne vyhľobili overovaciu sondu s rozmermi 1,4 x 12 m. Sonda bola negatívna na archeologické nálezy. Druhá etapa výskumu pozostávala z monitorovania a obhliadky výkopov pre základové ryhy projektovanej stavby, ako aj výkopov pre umiestnenie rozvodov inžinierskych sietí. V profiloch základových rýh sa nachádzala kompaktná vrstva žltohnedého ílu bez zjavných antropogénnych zásahov. V severnom profile výkopu pre umiestnenie inžinierskych sietí, bol identifikovaný sídliskový objekt 43/2012. Preskúmanú časť objektu tvorila zahľbená jama pozdĺžneho tvaru s takmer rovným dnom. Jej výplň pozostávala z hlinito-ílovitej zeminy tmavohnedej farby obsahujúcej hlinený praslen, zlomky keramiky, kúsky železnej trosky a zvieracie kosti (obr. 33). Objekt na základe nálezov datujeme do mladšieho obdobia doby rímskej.

Opis výberu keramiky:

1. Fragment okraja misky vyrobený na hrnčiarskom kruhu. Farba: svetlosivá. Materiál: jemne preplavená hlina. Nezdobený (obr. 33: 1).
2. Fragment okraja hrncovitej nádoby vyrobenej v ruke. Farba: tehlovočervená. Materiál: hlina. Nezdobený (obr. 33: 2).
3. Fragment hrnca vyrobený v ruke. Farba: čierna. Materiál: hlina s prímesou drobných kamienkov. Výzdoba: pretláčané jamky (obr. 33: 3).
4. Fragment misky vyrobenej na hrnčiarskom kruhu. Farba: svetlosivá. Materiál: hlina; v keramickej hmote sa nachádza plochý kamienok. Nezdobený (obr. 33: 4).
5. Praslen valcovitého tvaru vyrobenej v ruke. Farba: svetlohnedá. Materiál: hlina. Výzdoba: na vrchnej strane ryté lomenice, po obvode krátke ryhy zaobleného tvaru (obr. 33: 5).
6. Fragment dna misky vyrobenej v ruke a obočenej na hrnčiarskom kruhu. Dno je profilované a má prstencovitú nôžku. Farba: tmavosivá v profile tehlová. Materiál: hlina. Nezdobený (obr. 33: 6).
7. Fragment dna misky vyrobenej na hrnčiarskom kruhu. Farba: sivá. Materiál: hlina. Nezdobený (obr. 33: 7).
8. Fragment plytkej misky vyrobenej v ruke. Farba: hnedočierna. Materiál: hlina. Nezdobený (obr. 33: 8).

³⁶ Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA č. 2/0030/15.

9. Fragment zásobnice vyrobenej v ruke. Farba: tehlovočervená. Materiál: hlina s prímesou drobných kamienkov. Výzdoba: hrubá viacnásobná nepravidelne rytá vlnovka (obr. 33: 9).

10. Fragment tela nádoby vyrobenej na hrnčiarskom kruhu. Farba: svetlosivá. Materiál: jemne preplavená hlina. Výzdoba: viacnásobná nepravidelne rytá vlnovka (obr. 33: 10).

Druhý záchranný výskum bol realizovaný na parcele 3590/51, na ploche s rozmermi 10 x 13 m. V celom rozsahu projektovanej stavby bola mechanizmom odstránená vrstva ílovito-hlinitej zeminy do hĺbky 0,3–0,4 m. Monitorované boli aj výkopy pre základové ryhy domu. Výskum na uvedenej parcele bol negatívny na archeologické nálezy. V roku 2013 bude potrebné doskúmať výkopy pre rozvody inžinierskych sietí.

Literatúra

- Horváthová 2015* – E. Horváthová: New data to cognition of the Baden Culture settlement in Prešov (north-eastern Slovakia, Šariš). The Baden Culture around the Western Carpathians. The Archeological Museum in Kraków 7th–9th November 2012, Kraków 2015, 381–393.
- Horváthová 2016* – E. Horváthová: Tretia výskumná sezóna Archeologickeho ústavu SAV v Prešove na lokalite Chmeľové-Tichá dolina. AVANS 2011, 99.
- Horváthová/Luštíková 2013* – E. Horváthová/L. Luštíková: Záchranný archeologický výskum v Prešove. AVANS 2009, 2013, 103–104.
- Horváthová/Luštíková 2015* – E. Horváthová/L. Luštíková: Druhá výskumná sezóna v Prešove na lokalite Chmeľové-Tichá Dolina. AVANS 2010, 2015, 106.
- Luštíková 2013* – L. Luštíková: Záchranné výskumy na sídlisku z doby rímskej v Prešove, časť Solivar. Vsl. Pravek X, 2013, 5–24.

VIERTE GRABUNGSSAISON AUF DER FUNDSTELLE CHMEĽOVÉ – TICHÁ DOLINA. Prešov, Stadtteil Solivar (Bez. Prešov), Flur Chmeľové, Siedlung Tichá Dolina, Rettungsgrabung, jüngere römische Kaiserzeit. Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der SAW, Arbeitsstelle in Košice.

Auf der auslaufenden Erhebung Chmeľové in Prešov, die südöstlich von der Siedlung Tichá Dolina im Katastergebiet von Solivar situiert ist, wurden in den Jahren 2009–2011 neun Rettungsgrabungen verschiedenen Umfangs realisiert. Im Jahr 2012 wurden Rettungsgrabungen auf zwei weiteren Parzellen, wo später Familienhäuser gebaut werden sollen, durchgeführt. Die erste realisierte man auf der Parzelle Nr. 3590/80 auf einer Fläche von 12 x 11 m. Am Anfang wurde im ganzen Umfang des projektierten Baus eine Lehmbodenschicht in der Tiefe von 0,2–0,3 m entfernt. In der Umgebung der nördlichen Grenze der erforschten Fläche befanden sich zerstreute Eisenschlackestücke. Auf diesen Stellen haben wir nachfolgend einen Probeschnitt mit den Ausmaßen 1,4 x 12 m angelegt. Der Schnitt war in Bezug auf archäologische Funde negativ. Im nördlichen Profil des Aushubs für das unterirdische Versorgungsnetz, wurde das Siedlungsobjekt 43/2012 identifiziert. Der untersuchte Objektteil war eine eingetieft längliche Grube mit einem fast geraden Boden. Die Verfüllung bestand aus dunkelbraunem Lehmboden, welcher Tonspinnwirbel, Keramikbruchteile, Eisenschlackestücke und Tierknochen beinhaltete (Abb. 33). Aufgrund der Funde datieren wir das Objekt in die jüngere römische Kaiserzeit. Die zweite Rettungsgrabung wurde auf der Parzelle 3590/51, auf der Fläche von 10 x 13 m realisiert. Im Laufe der Ausgrabung wurden keine archäologischen Funde entdeckt.

PRIESKUM A VERIFIKÁCIA ARCHEOLOGICKÝCH NÁLEZÍSK V OBLASTI ZEMPLÍNA³⁷

Eva Horváthová – Rastislav Hrehá

V mesiacoch marec-apríl 2012 sa v okolí juhovýchodného úpätia Slanských a Zemplínskych vrchov realizovalo niekoľko prieskumov. Cieľom prospekcie bolo overiť stav zachovania evidovaných archeologických lokalít a takisto objaviť ďalšie doklady osídlenia v nepreskúmanom teréne. Polohy pozitívne na archeologické nálezy boli fixované systémom GPS i v mapových podkladoch. Prieskumy v okolí juhovýchodného úpätia Zemplínskych vrchov autori príspevku uskutočnili v spolupráci s M. Ruttkayom, J. Beljakom, P. Bednárom, M. S. Przybylom, M. Przybyl a študentmi archeológie z IA UJ Kraków. Uloženie nálezov: Archeologickej ústav SAV – Oddelenie pre výskum východného Slovenska, Košice.

³⁷ Príspevok vznikol v rámci aktivity 2.1 (Vybudovanie technologického centra na vyhľadávanie archeologických náležísk modernými metódami.) Centra výskumu najstarších dejín stredného Podunajska. Kód ITMS: 26220120059.

1. K u z m i c e (okr. Trebišov)

a) Poloha južne od obce, sídlisko, prieskum, staršia až stredná doba bronzová, novovek.

Lokalita je situovaná pri južnom okraji intravilánu obce, pozdĺž ľavej strany cesty vedúcej z Kuzmíc k osade Dancov potok. Jej nadmorská výška dosahuje 156 m. Prieskumom na oráčine sme získali nezdobené hrubostenné črepy otomanskej kultúry (19 ks) a fragment novovekej fajky. Nálezy sa koncentrovali na ploche s priemerom cca 30 m. Nevylučujeme, že črepy z doby bronzovej môžu súvisieť so súdobým osídlením na polohe Pri brezinskej ceste.

b) Poloha P r i b r e z i n s k e j c e s t e, sídlisko, prieskum, staršia až stredná doba bronzová.

Lokalita sa nachádza pri južnom okraji intravilánu obce, pozdĺž pravej strany cesty vedúcej z Kuzmíc k osade Dancov potok. Situovaná je na miernej terénnej vlne v nadmorskej výške 162 m. Počas prieskumu boli na ploche s rozmermi cca 73 x 35 m, rozptylé zlomky keramiky otomanskej kultúry (26 ks), spolu s limnosilicitoiou surovinou. Črepy pochádzajú prevažne z tiel hrubostenných úžitkových nádob. Vyhotovené sú z hliny s prímesou drobných kamienkov. Na jednom z nich sa zachovala rytá rebríčková výzdoba. Nevylučujeme, že osada otomanskej kultúry Pri brezinskej ceste mohla na východnej strane zasahovať až k Dancovmu potoku, odkiaľ taktiež evidujeme súdobé nálezy.

c) Poloha P r i p o t ô č k u, druh náleziska neurčený, prieskum, pravek, doba bronzová.

Lokalita je situovaná severozápadne od intravilánu obce, na miernom kopci v nadmorskej výške 173 m. Jej severnú časť ohraničuje bezmenný potok. Z prieskumu pochádza sedem kusov nezdobených hrubostenných črepov z doby bronzovej a dva ústupy z obsidiánu. Uvedené nálezy boli nepravidelne rozptylé na ploche s rozmermi cca 280 x 150 m.

d) Poloha Č i e r n a s t u d ď a, sídlisko, prieskum, doba bronzová, laténska, rímska, stredovek (8.–9. stor.).

Lokalita sa nachádza v juhovýchodnej časti extravilánu obce, na miernej vyvýšenine pozdĺž pravej strany Dancovho potoka. Situovaná je v nadmorskej výške 149–150 m. Ako archeologickú lokalitu ju evidujeme od roku 1977 (Čaplovič/Gašaj/Olexa 1978, 64). V čase obhliadky sa na polohe nachádzala poľnohospodárska výsadba vysoká cca 5 cm. Početné zlomky keramiky pochádzajú z osídlenia polohy v dobe bronzovej ľudom otomanskej a gávskej kultúry (spolu 101 ks), v dobe laténskej (73 ks), rímskej (13 ks) a v období stredoveku. Nálezy boli rozptylé na ploche s rozmermi cca 300 x 222 m. Na niektorých črepoch z doby bronzovej sa zachovala výzdoba v podobe asymetrických plastických výčnelkov. Črepy z doby laténskej a rímskej pochádzajú výlučne z nádob vyrobených na hrnčiarskom kruhu. Stredovekú keramiku reprezentuje sedem zlomkov črepov z hrncovitých nádob. Niektoré z nich sú zdobené skupinami obežných rýh s vlnovkami. K ďalším nálejom patrí surovina z obsidiánu (7 ks) a limnosilicitu (1 ks), ako aj železná troska (1 ks).

2. B r e h o v (okr. Trebišov), poloha O š v a, sídlisko, prieskum, pravek, neolit, doba bronzová, rímska, stredovek (8.–12. stor.), novovek.

Lokalita sa nachádza západne od intravilánu obce, medzi Mišovou lúkou a Veľkým vrchom. Situovaná je na rovine v nadmorskej výške 120 m. Počas prieskumu boli na ploche s rozmermi cca 780 x 200 m rozptylé zlomky keramiky z obdobia praveku (209 ks), neolitu (bukovohorskéj kultúry 9 ks), doby bronzovej (gávskej kultúry 55 ks), mladšej doby rímskej (1 ks), včasného stredoveku (3 ks) a novoveku (1 ks). Keramiku z neolitu v keramickej hmote charakterizuje prímes organických látok. Jeden fragment pochádza z misy na nôžke. Ďalšie črepy zdobia jednoduché ryté línie a naznačené geometrické vzory. Keramika z doby bronzovej je kvalitne vypálená a obsahuje väčšie množstvo drobných kamienkov. Z tohto obdobia sa zachovali len nezdobené črepy pôvodom z hrncovitých a misovitých nádob. Na jednom z nich pochádzajúcim z tela nádoby bližšie neurčeného tvaru je viditeľná úprava povrchu náterom, ktorý po vypálení dosiahol matnú čiernu farbu. Súbor kamennej štiepanej industrie datujeme do obdobia praveku. Jeho súčasťou sú čepele, škrabidlá a ústupy vyrobené prevažne z obsidiánu. Keramika z mladšej doby rímskej bola vyrobená na hrnčiarskom kruhu. Na jednom z črepov svetlosivej farby sa zachovala kolkovaná výzdoba. Zlomky stredovekej keramiky pochádzajú z hrncovitých nádob. Z obdobia novoveku sa zachoval fragment pestro maľovaného taniera.

3. C e j k o v (okr. Trebišov)

a) Poloha R a d a, sídlisko, prieskum, doba laténska, rímska, stredovek (12.–15. stor.).

Lokalita sa nachádza na miernej terénnej vlne situovanej neďaleko juhozápadného výbežku Tokajského vrchu. Nadmorská výška polohy dosahuje 144–154 m. Počas prieskumu boli na ploche s rozmermi

cca 120 x 105 m rozptýlené nevýrazné zlomky keramiky z doby laténskej (8 ks), rímskej (16 ks), vrcholného stredoveku (6 ks) a ďalšie kultúrne nezaradené črepy (50 ks). Z doby laténskej pochádzajú nezdobené hrubostenné aj tenkostenné črepy. Majú sivú farbu a pochádzajú z keramiky vyrobenej na hrnčiarskom kruhu. Niektoré z nich obsahujú v keramickej hmote prímes grafitu. Do doby rímskej datujeme črep z okraja a taktiež z dna nádoby. Fragmenty stredovekej keramiky zdobia obežné línie a jamky.

b) Poloha juhozápadne od Tokajského vrchu, sídlisko, prieskum, pravek, doba bronzová, laténska, rímska, novovek.

Lokalita je situovaná juhozápadne od Tokajského vrchu (kóta 158) na svahovitom teréne so sklonom na východ. Využívaná je na poľnohospodárske účely. V čase prieskumu bola pokrytá nízkou vegetáciou. Zlomky keramiky boli nepravidelne rozptýlené na ploche s rozmermi cca 894 x 100–153 m. Na týchto miestach terén dosahoval nadmorskú výšku 129–172 m. Získaná keramika pochádza z doby bronzovej (5 ks), laténskej (1 ks), rímskej (2 ks) a novoveku (1 ks). Niektoré hrubostenné nezdobené črepy (22 ks) a ústupy (5 ks) datujeme do obdobia praveku. Črepy z doby bronzovej pochádzajú z tel nádob bližšie neurčených tvarov. Majú jednotnú sivohnedú farbu a sú bez výzdoby. Ich zaradenie ku konkrétnej archeologickej kultúre je problematické. S osídlením v dobe laténskej súvisí nález praslena so žliabkovou výzdobou. Do mladšej doby rímskej je možné datovať dva črepy, pôvodom z nádob vyrobených na hrnčiarskom kruhu. Najmladší nález reprezentuje fragment ucha z nádoby vysokého tvaru. Je kvalitne vypálený a má svetlohnedú farbu. Zdobený je tenkými vpichmi.

4. Zemplín (okr. Trebišov)

a) Poloha Dlhé krovisko 1, sídlisko, prieskum, doba bronzová, laténska, včasné novovek (16. stor.).

Na polohe Dolné krovisko, situovanej severozápadne od intravilánu obce, sa archeologické nálezy koncentrovali na troch väčších plochách, ktoré sme pracovne označili rímskymi číslicami 1–3. V čase prieskumu sa na celej polohe nachádzala poľnohospodárska výsadbá nízkeho porastu.

Polohu Dolné krovisko 1 z pravej strany ohraničuje štátна komunikácia smerujúca zo Zemplína do Cejkova. Nadmorská výška polohy v týchto miestach dosahuje 107-121 m. Získané nálezy sa vyskytovali na ploche nepravidelne oválneho tvaru s rozmermi cca 303 x 125 m (v smere S-J x V-Z). Zlomky keramiky datujeme do doby bronzovej (gávskej kultúry, 9 ks), laténskej (17 ks) a včasného novoveku (4 ks). Na jednom z črepov gávskej kultúry sa zachovala výzdoba v podobe širokých žliabkov. Ostatné črepy z tohto obdobia sú hrubostenné a bez výzdoby. Najviac nálezov pochádza z doby laténskej. Táto keramika je vyrobená z jemne plavenej hliny a má výraznú tehlovochnedú farbu. Zachované zlomky pochádzajú z úžitkových hrubostenných nádob, ako aj z nádob tenkostenných vyrobených na hrnčiarskom kruhu. Na jednom novovekom črepe sa zachovala výzdoba radielkom. Ojedinelý nález ústupu z obsidiánu môže súvisieť s rozsiahlym neolitickej osídlením evidovaným na susednej polohe Pod táborom.

b) Poloha Dlhé krovisko 2, sídlisko, prieskum, pravek, doba laténska, mladšia doba rímska.

Lokalita sa nachádza západne od polohy 1, v nadmorskej výške 127–129 m. Zo severu je ohraničená poľnou cestou a z juhu menším lesíkom. Počas prieskumu sme na ploche s rozmermi cca 60 x 40 m objavili zlomky keramiky z doby laténskej (14 ks) a rímskej (2 ks). Laténska keramika je jemne plavená a má výraznú tehlovochnedú farbu. Jeden črep z tohto obdobia obsahuje grafit. Pochádza z úžitkových hrubostenných nádob, ako aj z nádob tenkostenných vyrobených na hrnčiarskom kruhu. Najmladšie osídlenie reprezentujú črepy z doby rímskej. Taktiež pochádzajú z keramiky vyrobenej na hrnčiarskom kruhu. Na rozdiel od nálezov z doby laténskej majú svetlosivú farbu. Nálezy ústupov z obsidiánu pravdepodobne súvisia s rozsiahlym neolitickej osídlením evidovaným na susednej polohe Pod táborom.

c) Poloha Dlhé krovisko 3, sídlisko, prieskum, pravek, doba bronzová, laténska, rímska.

Polohu Dolné krovisko 3 z pravej strany ohraničuje štátna komunikácia smerujúca zo Zemplína do Cejkova. Situovaná je severne od polohy Dlhé krovisko 1, v nadmorskej výške 107–121 m. Nálezy získané povrchovým prieskumom boli nepravidelne rozptýlené na ploche s rozmermi cca 417 x 279 m. V náleزو-vom súboru sú zastúpené črepy z neolitu bukovohorskej kultúry (3 ks), doby bronzovej (14 ks), laténskej (15 ks) a rímskej (1 ks). Črepy z doby bronzovej datujeme do gávskej kultúry. Keramika z doby laténskej je jemne plavená a má výraznú tehlovochnedú farbu. Zachované zlomky pochádzajú z tenkostenných nádob vyrobených na hrnčiarskom kruhu. Predpokladáme, že početné nálezy ústupov a obsidiánovej suroviny môžu súvisieť s rozsiahlym neolitickej osídlením evidovaným na susednej polohe Pod táborom. Nevylučujeme ich používanie aj v dobe bronzovej ľudom gávskej kultúry.

d) Poloha Pod táborm 1, sídlisko, prieskum, pravek, doba bronzová, laténska, rímska.

Lokalita sa nachádza severne od intravilánu obce. Z východnej strany ju ohraničuje jedno z mŕtvyh ramien Bodrogu s príahlou polohou Mlynský kút, severnú stranu obteká bezmenný potok a zo západnej strany je vybudovaná cestná komunikácia zo Zemplína do Cejkova. Poloha je súčasťou roviny a dosahuje nadmorskú výšku 104–105 m. Na severovýchode sa terén zvažuje k mŕtvemu ramenu rieky Bodrog. Počas prieskumu boli na ploche s rozmermi cca 240 x 170 m nájdené zlomky keramiky z doby bronzovej (8 ks) a doby laténskej (7 ks). Črepy z doby bronzovej datujeme do gávskej kultúry. Keramika z doby laténskej je jemne plavená a má výraznú tehlovohnedú farbu. Zachované zlomky pochádzajú z tenkostenných nádob vyrobených na hrnčiarskom kruhu. Ústupy spolu s obsidiánovou surovinou (spolu 26 ks) pochádzajú z pravekého osídlenia polohy. Pravdepodobne súvisia s rozsiahlym neolitickým osídlením evidovaným na susednej polohe Pod táborom 2.

e) Poloha Pod táborm 2, sídlisko, prieskum, pravek, neolit, doba bronzová, neskorá doba laténska, rímska, vrcholný stredovek.

Nachádza sa severne od polohy Pod táborom 1. Z východnej strany ju ohraničuje jedno z mŕtvyh ramien rieky Bodrog s príahlou polohou Mlynský kút, južnú stranu obteká bezmenný potok, a zo západnej strany je vybudovaná cestná komunikácia zo Zemplína do Cejkova. Nadmorská výška polohy v miestach koncentrácie nálezov dosahuje 100–109 m. Na ploche s rozmermi cca 524 x 170 m boli rozptýlené črepy z neolitu (7 ks), eneolitu (1 ks), doby bronzovej (16 ks), neskorej doby laténskej (72 ks), rímskej (4 ks) a vrcholného stredoveku (2 ks). Najstaršie nálezy pochádzajú z osídlenia bukovohorskej kultúry. Reprezentujú ich zlomky tenkostennej a hrubostennej keramiky. Na niektorých z nich sa zachovala rytá výzdoba. Do obdobia eneolitu datujeme jeden črep, ktorého pôvod je možné spájať s polgárskym kultúrnym komplexom. Črepy z doby bronzovej svojim vyhotovením zodpovedajú hrnčiarstvu gávskej kultúry. Prevažnú časť z nich reprezentujú zlomky mís a nezdobených hrubostenných nádob. Na ich povrchu sa len výnimkočne zachovala výzdoba v podobe pravidelných vyhľadených širokých žliabkov. Keramika z doby laténskej je jemne plavená a má výraznú terakotovú farbu. Pochádza z tenkostenných nádob vyrobených na hrnčiarskom kruhu. Jeden zo zachovaných zlomkov väzovitej nádoby má povrch maľovaný monochrómny červeným náterom. Ďalší typ keramiky reprezentujú fragmenty situlových, na kruhu vytocených hrncov s hladkým alebo hrebeňovaným povrhom. Na základe získaných keramických fragmentov zo Zemplína môžeme konštatovať, že pochádzajú z neskorolaténskej hrnčiarskej produkcie (Miroššayová/Čaplovič 1991, 112). Črepy z doby rímskej a vrcholného stredoveku sú nezdobené a pochádzajú z tiel nádob.

f) Poloha Nižné dedinky, sídlisko, prieskum, neolit, eneolit, doba bronzová, laténska, rímska.

Lokalita sa nachádza severne od polohy Pod táborom 2. Z východnej strany ju ohraničuje močaristý terén pri zregulovanom potoku Osva a zo západnej strany je vybudovaná cestná komunikácia zo Zemplína do Cejkova. Polohy Pod táborom 2 a Nižné dedinky od seba delí poľná cesta. Nadmorská výška polohy v miestach koncentrácie nálezov dosahuje 99–105 m. Počas prieskumu boli na ploche s rozmermi cca 640 x 105 m rozptýlené črepy z neolitu (21 ks), eneolitu (2 ks), doby bronzovej (68 ks), laténskej (66 ks) a rímskej (6 ks). Črepy z neolitu sú zdobené motívmi typickými pre skupinu Tiszadob (meandrovité ryté vzory) a bukovohorskú kultúru (ryté geometrické vzory). Do obdobia eneolitu datujeme črep tehlovohnedej farby s uškom, ako aj ďalší fragment keramiky svetlohnedej farby s malým plastickým výčnelkom. Presnejšie kultúrne zaradenie uvedených nálezov je otázne. Keramiku z doby bronzovej charakterizuje tmavosivá farba hliny a pomerne kvalitný výpal. Hrubostenné črepy majú v keramickej hmote výraznú anorganickú prímes. S odvolaním sa na črep s charakteristickou výzdobou v podobe širokých vyhľadených žliabkov je veľmi pravdepodobné, že osídlenie gávskej kultúry identifikované na polohách Dolné Krovisko a Pod táborom zasahovalo aj na polohu Nové dedinky. Črepy z mladšej doby laténskej charakterizuje jemne plavená hlinia terakotovej farby a kvalitný výpal. Väčšina zo zachovaných fragmentov tenkostenných a hrubostenných nádob bola vyhotovená na hrnčiarskom kruhu. Na niektorých tenkostenných čreporach sa zachovala symetrická rytá výzdoba. Najmladšie nálezy keramiky pochádzajú z mladšej doby rímskej.

Literatúra

- Čaplovič/Gašaj/Olexa 1978 – D. Čaplovič/D. Gašaj/L. Olexa: Archeologické prieskumy na stavbách socializmu na východnom Slovensku. AVANS 1977, 1978, 62–70.
 Miroššayová/Čaplovič 1991 – E. Miroššayová/D. Čaplovič: Najnovšie výsledky výskumu včasnodejinného a stredovekého osídlenia v Zemplíne. Vsl. Pravek 3, 1991, 115–132.

BEGEHUNG UND VERIFIKATION VON ARCHÄOLOGISCHEN FUNDORTEN AUF DEM GEBIET VON ZEMPLÍN. In den Monaten März bis April 2012 realisierten die Autoren des Beitrags einige Begehungen in der Umgebung des südöstlichen Gebirgsfußes von Slanské und Zemplínske vrchy. Bei der Umgebungsprospektion des südöstlichen Fußes von Zemplínske vrchy haben wir mit M. Ruttkay, J. Beljak, P. Bednár, M. S. Przybyl, M. Przybyl und den Studenten des Archäologischen Instituts der Jagiellonen-Universität in Krakau zusammengearbeitet.

1) Kuzmice (Bez. Trebišov)

- a) Die Siedlungslage südlich von der Gemeinde liegt auf der linken Seite der Straße, die aus Kuzmice nach Dancov potok führt. Sie erreicht die Meereshöhe von 156 m. Aufgrund der Begehung auf dem Ackerboden haben wir unverzierte dickwandige Scherben der Otomani-Kultur und Fragmente einer neuzeitlichen Pfeife gewonnen. Wir schließen nicht aus, dass die bronzezeitlichen Scherben mit der zeitgenössischen Besiedlung auf der Flur Pri brezinskej ceste zusammenhängen können.
- b) Die Flur Pri brezinskej ceste befindet sich am südlichen Rand des Gemeindegebiets, entlang der rechten Seite der Straße, die aus Kuzmice nach Dancov potok führt. Die Meereshöhe des Fundorts beträgt 162 m. Während der Begehung konnte man auf der Fläche zerstreute Keramikbruchteile der Otomani-Kultur zusammen mit Limnosilizitrohstoff auffassen. Wir schließen nicht aus, dass die Siedlung der Otomani-Kultur Pri brezinskej ceste bis zu Dancov potok reichen konnte, wo wir auch zeitgenössische Funde registrierten.
- c) Die Flur Pri potôčku liegt nordwestlich vom Intravillan, auf einem milden Hügel in der Höhe 173 m über dem Meeresspiegel. Ihr nördlicher Teil umgrenzt ein unbenannter Bach. Zu den gewonnenen Lese-funden gehören Bruchteile von unverzierten dickwandigen Scherben aus der Bronzezeit und Abschläge aus Obsidian.
- d) Die Flur Čierna studňa befindet sich im südöstlichen Teil des Extravillans der Gemeinde auf einer kleinen Erhebung, rechts von der Ortschaft Dancov potok. Die Lage ist 149–150 m über dem Meeresspiegel situiert. Während der Besichtigung wurden auf dem Feld Keramikbruchteile der Otomani- und Gáva-Kultur zusammengesammelt. Jüngere Funde repräsentiert latènezeitliche, römisch-kaiserzeitliche und mittelalterliche Keramik. Weiter wurden Obsidian-, Limnosilizitrohstoff und eine Eisenschlacke gefunden.

2) Brehov (Bez. Trebišov)

- a) die Flur Ošva befindet sich westlich vom Gemeindegebiet zwischen Mišová lúka und Veľký vrch, auf einem ebenen Gelände in der Meereshöhe von 120 m. Während der Begehung waren auf dem Feld Keramikbruchteile aus dem Neolithikum (Bükker Kultur), der Bronzezeit (Gáva-Kultur), der jüngeren römischen Kaiserzeit, aus dem Frühmittelalter und der Neuzeit zerstreut. Einen beträchtlichen Teil der Keramik datieren wir in die Urzeit.

3) Cejkov (Bez. Trebišov)

- a) Die Flur Rada ist auf einer leichten Terrainwelle, unweit des südwestlichen Ausläufers des Tokajer Gipfels situiert. Die Meereshöhe der Lage beträgt 144–154 m. Im Laufe der Begehung wurden latènezeitliche, römisch-kaiserzeitliche, hochmittelalterliche Keramikbruchteile und andere nicht eingeordnete Scherben zusammengesammelt.
- b) Die Flur Tokajské vrchy befindet sich südwestlich vom Gipfel Tokajský vrch (Kote 158) auf einem hangartigem Gelände mit einem Gefälle nach Osten. Sie wird für wirtschaftliche Zwecke verwendet. Während der Begehung war sie mit niedriger Vegetation bedeckt. Die Keramikbruchteile waren unregelmäßig zerstreut und stammen aus der Bronzezeit, Latènezeit, römischen Kaiserzeit und Neuzeit. Einige dickwandige unverzierte Scherben und Abschläge stammen aus der Urzeit.

4) Zemplín (Bez. Trebišov)

- a) Die Flur Dlhé krovisko 1 wird rechts vom staatlichen Verkehrsweg, der aus Zemplín nach Cejkov führt, abgegrenzt. Sie liegt in der Meereshöhe von 107–121 m. Die gefundenen Keramikbruchteile datieren wir in die Bronzezeit (Gáva-Kultur), Latènezeit und frühe Neuzeit.
- b) Die Flur Dlhé krovisko 2 befindet sich westlich von der Lage Dlhé krovisko 1. Die Meereshöhe des Fundorts ist 127–129 m. Nördlich wird sie durch einen Feldweg und südlich durch einen kleinen Wald abgegrenzt. Während der Begehung haben wir auf der Fundstelle latènezeitliche und römisch-kaiserzeitliche Keramikbruchteile festgehalten.
- c) Auf der rechten Seite der Flur Dlhé krovisko 3 befindet sich ein staatlicher Verkehrsweg, der aus Zemplín nach Cejkov führt. Der Platz ist nördlich von der Lage Dlhé krovisko 1, in der Höhe von 107–121 m über dem Meeresspiegel situiert. Die gewonnenen Lese-funde waren unregelmäßig zerstreut. Im Fundbestand sind Scherben aus dem Neolithikum (Bükker Kultur), der Bronzezeit, Latènezeit und aus der römischen Kaiserzeit vertreten.

- d) Die Flur Pod táborom 1 befindet sich nördlich vom Gemeindegebiet. Sie ist ein Bestandteil des Flachlandes und befindet sich in der Meereshöhe 104–105 m. Im Nordosten zieht sich das Gelände zum toten Arm des Flusses Bodrog. Auf dem Feld wurden während der Begehung bronzezeitliche und latènezeitliche Keramikbruchteile entdeckt. Die bronzezeitlichen Scherben datieren wir in die Gáva-Kultur. Die Abschläge zusammen mit dem Obsidianrohstoff stammen aus der urzeitlichen Besiedlung. Wahrscheinlich hängen sie mit der weitreichender Besiedlung, die auf der benachbarten Flur Pod táborom 2 registriert wurde.
- e) Die Flur Pod táborom 2 befindet sich nördlich von der Flur Pod táborom 1. Die Meereshöhe der Stellen, wo eine Konzentration der Funde erfasst wurde, beträgt 100–109 m. Auf der untersuchten Fläche wurden neolithische, äneolithische, bronzezeitliche, spätlatènezeitliche, römisch-kaiserzeitliche und hochmittelalterliche Scherben verstreut. Die ältesten Funde stammen aus der Besiedlung der Bükk Kultur. In die Zeit des Äneolithikums datieren wir eine Scherbe, deren Ursprung man mit dem Polgar-Kulturkomplex verbinden kann. Die bronzezeitlichen Scherben entsprechen ihrer Anfertigung nach der Töpferei der Gáva-Kultur.
- f) Die Flur Nižné dedinky ist nördlich von der Flur Pod táborom 2 situiert. Die Stellen mit erhöhter Fundkonzentration befinden sich in der Meereshöhe von 99–105 m. Während der Begehung wurden auf der Fundstelle zerstreute neolithische, äneolithische, bronzezeitliche, latènezeitliche und römisch-kaiserzeitliche Scherben entdeckt. Die neolithischen Scherben sind mit Motiven verziert, die typisch für die Tiszadob-Gruppe (geritzte meanderartige Muster) und die Bükk Kultur (geritzte geometrische Muster) sind.

ZÁCHRANNÝ VÝSKUM V OBCI LENDAK

Matúš H u d á k

L e n d a k (okr. Kežmarok), intravilán, Nový kostol, predstihový záchranný výskum, stredovek, novovek. Uloženie nálezov: Podtatranské múzeum Poprad.

Záchranný výskum bol realizovaný v súvislosti s výstavbou nového kostola v bezprostrednej blízkosti r. k. Kostola sv. Mikuláša v intraviláne obce Lendak v polohe „Nový kostol“ a to formou sondáže a sledovania výkopových prác. Dotknuté územie stavby bolo z veľkej časti zastavané a pred realizáciou výskumu sa uskutočnila asanácia jestvujúcich stavebných objektov.

Sonda S1 bola umiestnená v blízkosti juhozápadného rohu asanovanej škôlky. V sone boli zachytené novoveké navážky, výkop pre elektrický kábel, bleskozvod a výkop na vodovodné potrubie.

Sondy S2 a S3 boli vytyčené v centrálnej odbagrovanej časti staveniska a zachytili len intaktné podložie. Sonda S4 bola vytyčená v neodbagrovanom teréne na overenie stratigrafie. Odkryté boli základy asanovanej škôlky a novoveké navážky.

Zdokumentovaný bol aj profil pri južnej stene asanovanej škôlky, kde boli základy škôlky postavené na staršom ohradovom múriku Kostola sv. Mikuláša biskupa. V hĺbke 0,53 m od nulového bodu výskumu bola zachytená 0,24–0,34 m hrubá kultúrna vrstva s nálezmi keramiky (stredovek, novovek) a klincov, pod ňou rastlý terén. Kultúrna vrstva bola zachytená aj v interiéri pôvodného juhozápadného nárožia škôlky (pod úrovňou odstránených recentných povrchov), obsahovala stredoveké a novoveké nálezy (obr. 34) a predstavovala historickú vrstvu s preukázateľnými stopami antropogénnej činnosti z čias pred výstavbou škôlky. Táto vrstva, ale už bez hnuteľných nálezov bola zachytená aj vo výkope pre plynové potrubie v areáli kostola v hĺbke 0,74 m od nulového bodu výskumu. Na inom mieste nebola uvedená vrstva zistená a dá sa predpokladať, že výstavbu škôlky boli historické vrstvy na území stavby prakticky zničené. Celkovo sa pri výskume podarilo zo sond a dokumentovaných profilov výkopov podarilo vyzdvihnúť 24 zlomkov novovekej a 30 zlomkov stredovekej keramiky, ako aj dva železné klince.

RETTUNGSGRABUNG IN DER GEMEINDE LENDAK. Lendak (Bez. Kežmarok), Intravillan, neue Kirche, Rettungsgrabung, mittelalterlich, Neuzeit. Deponierung der Funde: Podtatranske Museum in Poprad.
 Die archäologische Grabung dokumentierte Reste der erhaltenen Stratigraphie des Fundortes und hob unterschiedliche Funde hervor. Es wurde herausgefunden, dass der Raum deutlich durch den Bau eines Kindergartens im 19. Jh. und den Bau von unterirdischen Versorgungsnetzen beschädigt wurde. Die ursprüngliche Schicht, die mittelalterliche und neuzeitliche Funde beinhaltete, befand sich nur im südlichen Flächenteil.

ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM NA HRADE BECKOV

Drahoslav H u l í n e k – Daniel K e n d r a l a – Gerhard P a s t i r č á k

B e c k o v (okr. Nové Mesto nad Váhom), intravilán, Hrad Beckov, revízny výskum, stredovek, novovek. Na hrade viedla v prvej polovici 70. rokov 20. stor. systematický výskum Š. Tóthová (1978, 1987, 2006). Uloženie nálezov: depozitár SAHI, o. z., Bratislava.

V priebehu mesiacov júl – október prebehol v dvoch etapách revízny výskum vybraných častí hradu v súvislosti s plánovanou čiastočnou rekonštrukciou tzv. „tretej brány“ na dolnom nádvorí a taktiež vstupu do delovej bašty na hornom hrade. Sondáž bola realizovaná na troch miestach (obr. 35: 1):

Sonda 1 – v prvej etape bola umiestnená pred vstupom do delovej bašty z horného hradu, v ktorej sa odstránením zásypovej vrstvy odhalilo základové murivo do hĺbky cca 2 m. V druhej etape sa odstránil zásyp z priestoru samotného vstupu do delovej bašty. Vo vnútornej časti pristavaného obvodového muriva z prvej tretiny 15. stor., do ktorého bol v 16. stor. prerazený otvor vstupu, sa našli zvyšky úpravy stien pomocou tehál (obr. 35: 2).

Sonda 2 – bola situovaná pod vstupom do tzv. „sedílovej“ chodby v priečnom paláci. Jej cieľom bolo zistenie zvyškov po prípadnej stavebnej konštrukcii, ktoré by objasnili spôsob vstupu do objektu paláca priamo z nádvoria. Na stupňovito stúpajúcim skalnom brale sa však nič podobné nepotvrdilo.

Sonda 3 – súbor sond umiestnených v priestore tzv. „tretej“ brány na dolnom nádvorí (obr. 35: 3). V interiérovej časti veže brány, sa potvrdila situácia s dvoma podlahami, mladšou okruhliakovou a staršou maltovou. Tzv. „vlčia“ jama priliehajúca k veži brány z juhovýchodnej časti bola v prvej etape odkrytá až po skalné bralo do hĺbky takmer dvoch metrov. Múr v tvare „L“ pristavaný k murivu priekopy z juhovýchodnej strany plnil zrejme funkciu spevnenia prístupovej cesty. V spodnej časti jeho plytkých základov sa našla sekundárne použitá kamenná gotická konzola (obr. 35: 4), o ktorej sa zmieňuje M. Kodoňová (1975, 69–70). Čiastočne prisypaný objekt priekopy bude sprístupnený spolu s nadstavaným murivom veže tretej brány.

Aj napriek revíznemu charakteru výskumu, sa popri značnom množstve keramického a kosteneho materiálu podarilo získať hodnotné artefakty v podobe fragmentov gotických kachlíc s vyobrazením jazdca na koni s kopijou ako aj železnej streľky do kuše.

Literatúra

- Kodoňová 1975 – M. Kodoňová: Beckov Hrad- vstupná časť, spracovanie umelecko-historického a architektonického nálezového materiálu. Bratislava 1975.
 Kodoňová/Tóthová 1995 – M. Kodoňová/Š. Tóthová, Š.: Hrad Beckov. Výsledky výskumu národnej kultúrnej pamiatky. Pamiatkový ústav Bratislava, 1995.
 Tóthová 1978 – Š. Tóthová: Správa o systematickom archeologickom výskume v areáli Beckovského hradu, horný hrad, Bratislava 1978.
 Tóthová 1987 – Š. Tóthová: Výsledky archeologického výskumu na Beckovskom hrade. In: Archaeologia historica 3, Brno 1978, 393–400.
 Tóthová 2006 – Š. Tóthová: Beckovský hrad vo svetle archeologického výskumu. In: Karlík (zost.): Beckov 1. Dejiny obce do roku 1918. Nové Mesto nad Váhom 2006, 16–25.

ARCHEOLOGISCHE GRABUNG AUF DER BURG BECKOV. Beckov (Bez. Nové Mesto nad Váhom), Burg, Revisionsgrabung, Mittelalter, Neuzeit. Deponierung der Funde: Depositorium Slowakisches Archäologisches und Historisches Institut, Bratislava.

Von Juli bis Oktober wurde in zwei Etappen eine Revisionsgrabung der ausgewählten Burgteile realisiert, im Zusammenhang mit der geplanten Rekonstruktion des sog. „dritten Tors“ auf dem unteren Hof und dem Eingang in die Kanonenbastei der Oberburg. Die Sondierung wurde auf drei Stellen durchgeführt (Abb. 35: 1).

Schnitt 1: im inneren Teil der angebauten Umfangsmauer, aus der ein Drittel aus dem 15. Jhs. stammt, in die im 16. Jh. eine Eintrittsöffnung durchgebrochen wurde, wurden Reste nach der Bearbeitung der Wände mit Ziegelsteinen entdeckt (Abb. 35: 2). Schnitt 2: das Ziel war Reste einer möglichen Baukonstruktion festzuhalten, die die Art des Eintritts in den Palast direkt aus dem Hof erklären würden. Auf einem stufenweise steigenden Steinfels hat sich nichts dergleichen bestätigt. Der Schnitt 3: ein Komplex von Schnitten, der sich im Raum des sog. „dritten Tors“ auf dem unteren Hof befand (Abb. 35: 3). Im Innenraum des

Torturms hat sich die Anwesenheit von zwei Böden bestätigt – ein jüngerer aus Flussgeröll und ein älterer aus Mörtel. Die sog. Wolfsgrube, die von der südöstlichen Seite zum Torturm anliegt, wurde in der ersten Etappe bis zum Steinfels in der Tiefe von fast zwei Meter aufgedeckt. Die L-förmige Mauer, die zum Mauerwerk des Grabens von der südwestlichen Seite angebaut wurde, erfüllte offensichtlich die Funktion den Zugangsweg zu befestigen. Im unteren Teil seiner Fundamente wurde eine sekundär genutzte gotische Steinkonsole (Abb. 35: 4) entdeckt, welche M. Kodoňová (1975, 69–70) erwähnt.

Trotz des Revisionscharakters der Grabung ist es gelungen, neben der großen Anzahl von Keramik- und Knochenmaterial auch wertvolle Artefakte – Fragmente von gotischen Kacheln mit einer Abbildung eines Reiters auf einem Pferd mit einer Lanze und eisernen Pfeilen für die Armbrust zu gewinnen.

TRETIA SEZÓNA VÝSKUMU DOČASNÝCH RÍMSKÝCH TÁBOROV VO VRÁBLOCH³⁸

Claus-Michael Hüsse – Róbert Ölvécsy – Ján Rajtár

Vráble (okr. Nitra), poloha Veľké Lehembý a Faršké, dočasné rímske tábory, sondážny výskum, slovensko-nemecká výskumná spolupráca, pravek, eneolit, staršia doba bronzová, doba rímska. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

V tomto roku pokračoval výskum dočasných rímskych táborov vo Vrábľoch v rámci spoločného slovensko-nemeckého projektu a nadviazal na predchádzajúcu výskumnú sezónu (*Hüssen/Ölvecky/Rajtár 2016*). Pre výskum sa rovnako, ako v rokoch 2010–2011 využili výsledky geomagnetického merania z roku 2009 (*Bátora et al. 2009, 10–11, obr. 3–4; Bátora et al. 2010, 26–29*), pri ktorom sa zistili aj línie priekopového opevnenia dvoch dočasných rímskych táborov, pochádzajúcich z obdobia markomanských vojen (obr. 36: 1).

Výskum sa uskutočnil pod vedením J. Rajtára, za odbornej spolupráce C.-M. Hüssena z RGK vo Frankfurte nad Mohanom.

Vytýčili sa štyri sondy (rezy R 9–R 12). Ich označenie nadviazalo na číslovanie z predošlého roku. Cieľom výskumu bolo potvrdiť archeologickú situáciu odkrytú v roku 2011 v reze 7, kde sa v priestore severného vstupu na východnom fronte tábora T2 zistila situácia, ktorá naznačovala, že najskôr bola vyhlíbená prvá, vnútorná mohutná obranná priekopa tábora T2. Táto priekopa sa po určitom čase zámerne zasypala, a následne sa pozdĺž vnútornej strany jej zásypu vyhlíbila užšia a plytšia priekopa. Ďalším cieľom bolo zistiť pokračovanie priebehu prvej obrannej priekopy tábora T2 severovýchodným smerom a jej metrické dimenzie. Na mape geomagnetických anomálii sa línia prvej priekopa dala sledovať až po Kováčovský potok. Za potokom sa však jej pokračovanie už nečrtalo (obr. 36: 2).

V rezoch R 9–R 11 sa odkryté zásypy priekop skúmali detailnými rezmi. Pri sonde R 11, ktorá bola umiestnená tesne pri Kováčovskom potoku, sa kvôli vysokej spodnej vode v hĺbke 160 cm muselo hĺbenie rezu ukončiť. Podarilo sa tu tak odkryť len neúplné profily priekopy. V reze R 12 sa detailný rez, ktorý by mohol potvrdiť pokračovanie priekopy za potokom na polohe Farské, nepodarilo doskúmať do dostatočnej hĺbky taktiež kvôli vysokej hladine spodnej vody.

Rez R 9 sa vytýčil v priestore severného vstupu na východnom fronte prvej obrannej línie tábora T2. Na mape nameraných geomagnetických anomálii sa tu najvýraznejšie črtala línia jeho vnútornej obrannej priekopy, ktorá bola v mieste vstupu prerušená v dĺžke približne 10 m. V celej dĺžke tohto prerušenia sa menej výrazne črtala užšia línia, ktorá na vnútornej strane spájala obidva konca prerušenej priekopy. Tento rez bol umiestnený v severnej časti vstupu tak, aby sa odkrylo ukončenie línie priekopy a časť tenšej línie, prechádzajúcej cez vstupný priestor tábora T2 (obr. 37: 1). Odkrytá situácia v reze R 9 potvrdili výsledky z roku 2011, teda že prvá obranná priekopa tábora, ktorá dosahovala šírku 3,5 m a hĺbku 2,3 m bola zámerne zasypaná (obr. 37: 2). Neskôr bola do tohto zásypu na vnútornej strane a pozdĺžne cez celý pôvodný vstup vyhlíbená druhá, užšia priekopa s hĺbkou len 1,3 m (obr. 37: 3). Dôvod zasypania prvej priekopy a jej nahradenia plytšou a užšou priekopou zostáva nejasný.

V severnej časti plochy tábora, zvažujúc sa smerom ku Kováčovskému potoku sa dvomi priečnymi rezmi R 10 a R 11 overilo pokračovanie prvej obrannej priekopy tábora T2. V oboch rezoch mala pravidelný hrotitý tvar, dosahovala šírku 3,4 m a hĺbku 1,7–1,8 m (obr. 37: 4). V ďalšej sonde R 12 umiestnenej už za potokom sa jej pokračovanie nepodarilo doložiť. Z výplní priekop sa okrem fragmentov keramiky

³⁸ Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA č. 2/0121/15.

z doby bronzovej a zvieracích kostí nezískali žiadne nálezy z doby rímskej. V dvoch sondách sa odkryli aj časti troch zahľbených objektov z neskorej doby kamennej, resp. z doby bronzovej. Zo zásypu priekop sa odobrali vzorky zeminy na malakozoologické, paleobotanické, fosfátové a pedologické analýzy. Výskumom sa podarilo overiť presnosť geofyzikálneho merania z roku 2009 a potvrdiť i spresniť niektoré doterajšie poznatky o rozsahu a priebehu opevnenia tábora T2.

Literatúra

- Bátora et al. 2009 – J. Bátora/B. Eitel/S. Hecht/A. Koch/K. Rassmann/G. Schukraft/K. Winkelmann: Fidvár bei Vráble (Kr. Nitra, Südwestslowakei). Untersuchungen auf einem äneolithisch-frühbronzezeitlichen Siedlungshügel. Germania 87, 2009, 1–23.
- Bátora et al. 2015 – J. Bátora/C.-M. Hüssen/R. Ölvecky/J. Rajtár/K. Rassmann/P. Tóth/K. Winkelmann: Výsledky archeologického výskumu a prieskumu vo Vrábľoch. AVANS 2010, 2015, 26–29.
- Hüssen/Ölvecky/Rajtár 2016 – C.-M. Hüssen/R. Ölvecky/J. Rajtár: Výskum dočasných rímskych táborov vo Vrábľoch. AVANS 2011, 2016, 101–105.

DRITTE GRABUNGSSAISON DES TEMPORÄREN RÖMISCHEN LAGERS IN VRÁBLE. Vráble (Bez. Nitra), Flur Veľké Lehemy und Farské, römische Lager, Sondagegrabung, slowakisch-deutsche Forschungszusammenarbeit, Urzeit, Äneolithikum, ältere Bronzezeit, römische Kaiserzeit. Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der SAW, Nitra.

Im Jahr 2012 setzte die Grabung der temporären römischen Lager in Vráble im Rahmen des gemeinsamen slowakisch-deutschen Projekts fort und knüpfte an die vorangehende Grabungssaison an (Hüssen/Ölvecky/Rajtár 2016). Für die Ausgrabung wurden genau wie in den Jahren 2010–2011 die Ergebnisse der geomagnetischen Messung aus dem Jahr 2009 (Bátora et al. 2009, 10, 11, Abb. 3, 4; Bátora et al. 2015, 26–30) angewendet, bei welchen Linien einer Grabenanlage von zwei temporären römischen Lagern festgestellt wurden, die aus der Zeit der Markomannenkriege (Abb. 36: 1) stammen.

Es wurden vier Schnitte gesetzt (Schnitte R 9 – R 12). Ihre Markierung schloss an die Nummerierung aus dem Vorjahr an (Abb. 36: 2). Das Ziel der Grabung war die archäologische Situation zu bestätigen, die im Jahr 2011 im Schnitt 7 aufgedeckt wurde, wo im Raum des nördlichen Eintritts auf der östlichen Front des Lagers T2 eine Situation festgestellt wurde, welche darauf hindeutete, dass zuerst der erste, innere massive Schutzgraben des Lagers T2 gegraben wurde. Dieser Graben wurde wahrscheinlich nach gewisser Zeit absichtlich verschüttet und nachfolgend wurde an seiner Innenseite entlang ein schmälerer und flacherer Graben ausgegraben. Ein weiteres Ziel war die Fortsetzung des ersten Schutzgrabens des Lagers herauszufinden. Auf der Karte der geomagnetischen Anomalien war die Linie des ersten Grabens bis zum Kováčovský-Bach zu sehen. Hinter dem Bach war keine Fortsetzung der Linie mehr sichtbar (Abb. 36: 2). In den Schnitten R 9 – R 11 wurden die aufgedeckten Verschüttungen der Graben durch Detailschnitte untersucht. Der Schnitt R 9 wurde im Raum des nördlichen Eintritts auf der östlichen Front der ersten Schutzlinie des Lagers T2 angelegt. Auf der Karte der geomagnetischen Anomalien war am deutlichsten die Linie seines inneren Schutzgrabens zu sehen, die an der Eintrittsstelle in der Länge von 10 m unterbrochen wurde. Entlang der ganzen Unterbrechung war eine schmalere Linie deutlich zu sehen, die von der Innenseite beide Enden des unterbrochenen Grabens verband. Dieser Schnitt war im nördlichen Eintrittsteil so platziert, dass ein Ende des Grabens und ein Teil der schmaleren Linie, die durch den Eintrittsteil des Lagers T2 durchläuft, enthüllt wurde. Die aufgedeckte Situation im Schnitt R 9 bestätigte die Ergebnisse aus dem Jahr 2011, das heißt, dass der erste Schutzgraben des Lagers mit der Breite 3,5 m und Tiefe 2,3 m absichtlich verschüttet wurde (Abb. 37: 2). Später wurde in diese Verschüttung auf der Innenseite länglich durch den ganzen ursprünglichen Eingang ein zweiter, 1,3 m tiefer Graben ausgehoben (Abb. 37: 3). Der Grund der Verschüttung des ersten Grabens und seine Ersetzung durch einen flacheren und schmäleren bleibt unklar.

Den Aushub des Schnittes R 11, der unmittelbar am Kováčovský-Bach platziert wurde, musste man in der Tiefe 160 cm wegen hohem Unterwasser abbrechen. Deswegen wurden nur seine unvollständigen Profile aufgedeckt. Durch die Schnitte R 10 und R 11 wurde die Fortsetzung des ersten Schutzgrabens des Lagers beglaubigt. Er war spitzenförmig und betrug eine Breite von 3,4 m und die Tiefe von 1,7–1,8 m (Abb. 37: 4). Wegen des hohen Unterwassers war es auch nicht möglich den Schnitt R 12 hinter dem Bach auf der Flur Farské zu Ende zu forschen. Bislang ist es nicht gelungen, die Fortsetzung des Grabens in diesem Raum zu bestätigen. Im den Verfüllungen der Graben wurden außer bronzezeitlichen Keramikfragmenten und Tierknochen keine Funde aus der römischen Kaiserzeit gefunden. In zwei Schnitten wurden auch Teile von drei vertieften Objekten aus der späten Steinzeit, bzw. Bronzezeit festgehalten. Mit der Grabung ist es gelungen, die Exaktheit der geophysikalischen Messung aus dem Jahr 2009 zu beglaubigen und manche bisherige Erkenntnisse über das Ausmaß und den Verlauf der Befestigung des Lagers T2 zu bestätigen und zu konkretisieren.

VÝSKUM SÍDLISKA V DVOROCH NAD ŽITAVOU³⁹

Ivan Chaben – Michal Chaben

Dvor na Žitave (okr. Nové Zámky), poloha Žomberi, záchranný výskum, sídlisko, hrob v jame, neolit, stredovek (12.–13. stor.). Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Predmetný archeologický výskum sa uskutočnil v priestore pri železničnej trati Nové Zámky – Štúrovo, ktorá je situovaná v južnej časti extravidlá obce v polohe Žombi. Samotná skúmaná plocha sa nachádza na širšom ľavobreží rieky Žitava a rozkladá sa na výraznej pieskovej dune. Časť náleziska, najmä jej východný a juhovýchodný okraj, bola v minulosti značne porušená výstavbou sín na uskladnenie zrnovín. Povrch duny tvorila černozem s mocnosťou do 50 cm, a ktorá ležala na vrstvách piesku. Terénné práce sa sústredili na plochu, ktorá bola priamo ohrozená výstavbou bioplynovej stanice.

V priebehu archeologickeho výskumu sa na skúmanej ploche odkrylo a preskúmalo 94 sídliskových objektov, ktoré patrili viacerým časovým horizontom (*Cheben/Cheben 2013*). Na základe keramického materiálu bolo kultúre s mladšou lineárnu keramikou a želiezovskej skupine datovaných 27 sídliskových objektov. Vzhľadom na absenciu keramiky, bolo možné iba rámcovo do obdobia neolitu zaradiť päť jám, a to iba na základe identickej výplne. Z obdobia eneolitu, zastúpeného bolerázskou skupinou badenskej kultúry, sa celkovo preskúmalo jedenásť objektov. Najmladší sídliskový horizont zastupuje desať sídliskových jám, ktorého nálezové celky ho umožňujú priradiť do obdobia stredoveku. Z celkového počtu odskúmaných objektov až 46 jám neobsahovalo nijaký materiál umožňujúci jeho časové zaradenie. V prevažnej miere však išlo o kolové jamy, ktoré podľa pôdorysnej dispozície patrili dvom kolovým stavbám. Podľa výskytu dvoch nádob v jednej z nich je predbežne možné domnievať sa, že v tomto prípade ide o jamy patriace bolerázskej skupine badenskej kultúry.

Najstaršie osídlenie polohy patrilo kultúre s mladšou lineárnu keramikou, ktorej keramický inventár sa nachádzal v siedmich sídliskových objektoch. Väčšinou išlo o jamy nepravidelného tvaru pôdorysu a rozmerov. Z typologického hľadiska boli určené ako hliníky a jamy bližšie neurčené. V jednom prípade sa zachytia zásobná jama. V inventári sa objavil hlavné keramický materiál, zvieracie kosti, mazanica a z drobných predmetov to bola štiepaná a kostená industria. K želiezovskej skupine bolo priradených pätnásť sídliskových objektov. Podobne ako v predchádzajúcim prípade, aj jamy želiezovskej skupiny mali obdobné typové zastúpenie. V inventári sa okrem keramického materiálu (objavila sa aj červeno maľovaná keramika) vyskytli aj zvieracie kosti, mazanica, štiepaná a kostená industria a prasleny.

Do obdobia bolerázskej skupiny badenskej kultúry bolo začlenených jedenásť sídliskových objektov. Je predpoklad, že tomuto obdobiu je možné priradiť aj väčšinu kolových jám, ktoré boli všeobecne datované do mladšej a neskorej doby kamennej, a to na základe ich pôdorysnej dispozície v rámci preskúmanej časti sídliska. Okrem kolových jám sa odkryli zásobné jamy, hliníky a sídliskové jamy bližšie neurčené. V jednom prípade sa preskúmala jama valcovitého tvaru (obr. 38: 1) s priemerom 140 cm a hĺbkou 160 cm, ktorá tvarom pripomína studňu. V juhozápadnej časti plochy sa zachytia cca 30 cm mocná kultúrna vrstva, ktorá obsahovala keramiku bolerázskej skupiny badenskej kultúry. Zhruba v strede skúmanej plochy sa na rozhraní podložia a zemitej vrstvy zachytia zhluk zvieracích kostí a keramiky badenskej kultúry. Na dvoch miestach skúmanej plochy sa odkryli kolové jamy, ktorých pôdorys naznačuje na existenciu kolových stavieb (obr. 38: 2). V juhovýchodnej časti sa nachádzala stavba 1 (obr. 39: 1a), ktorú tvorili tri rady kolových jám (obr. 38: 2). Na oboch vonkajších stenách sa nachádzali po tri kolové jamy, ktoré boli umiestnené v rohoch a v strede stien. Stredový rad kolov bol tvorený štyrmi kolovými jamami. Koncové kolové jamy boli zdvojené. Severne od zachytenej stavby sa objavili ďalšie dve kolové jamy, ktoré môžeme na základe ich umiestnenia priradiť k stavbe 1. Stavba bola orientovaná v smere SV-JZ. V tesnej blízkosti stavby 1 sa preskúmali dva rozmerne hliníky a dve plytšie zásobné jamy. V jednej zo zásobných jám sa v hĺbke 60 cm objavili dve ľudské kostry. Obaja zomrelí ležali na bruchu a položení boli krížom cez seba (obr. 38: 3). Vrchná kostra ležala v natiahnutej polohe s rukami pokrčenými v lakfoch a dlane boli položené pri panve. Spodná kostra ležala v natiahnutej polohe, pričom nohy boli od kolien ohnuté a situované pri okraji jamy. Lebka sa nachádzala cca 70 cm od ostatkov. Ruky boli ohnuté v lakfoch a smerovali od tela. Na viacerých miestach v okolí ale aj na ostatkoch kostier sa našla tenká vrstvička červenej farby (mohlo by ísť o farbivo). Pri kostrách sa nezistili nálezy (mildary), ale v ich tesnej blízkosti sa našla kónická misa s mierne vytiahnutým okrajom a jedným zvislo prevŕtaným uškom (obr. 40: 1).

³⁹ Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA č. 2/0107/17.

V severozápadnej časti plochy sa nachádzala stavba 2 (obr. 39: 1b), z ktorej sa nezachovali všetky kolové jamy, takže je fažké určiť jej veľkosť a pôdorysnú dispozíciu uloženia kolov. Ukazuje sa, že orientácia stavby je zhodná ako pri stavbe 1 (SV-JZ). Na základe zistenia je možné predpokladať, že stavbu 2 tvorili pravdepodobne štyri rady kolov. V jednej z nich sa objavili dve celé nádoby (obr. 40: 2, 3), ktoré nie sú pre tento priestor bolerázskej skupiny badenskej kultúry typické. Ich provenienciu je možné hľadať na území Maďarska alebo v oblasti stredného Balkánu. Na základe uloženia nádob, sa dá oprávnenie uvažovať, že v tomto prípade ide o základovú obetu. V inventári jám bolerázskej skupiny badenskej kultúry sa nachádzal hlavne keramický materiál (obr. 40: 4–8), zvieracie kosti, mazanica a z predmetov to bola štiepaná industria, prasleny, závažie, hlinené koliesko a kamenná zrnotierka.

Z obdobia stredoveku (12.–13. stor.) sa preskúmalo desať sídliskových objektov. Podstatnú časť tvorili jamy bližšie neurčeného charakteru. Ale odskryla sa aj zemnica, ktorá bola mierne zahľbené do podložia s rozmermi 330 x 280 cm a pecou i s predpecnou jamou (obr. 38: 4). V strede kratších stien sa nachádzala kolová jama, pričom ďalšia kolová jama, ktorá rešpektovala stredovú os zemnice, orientovanej v smere SZ-JV, bola umiestnená v juhovýchodnej tretine priestoru stavby. V severozápadnej časti skúmanej plochy sa preskúmala samostatne situovaná pec i s predpecnou jamou (obr. 38: 5), ktorá bola orientovaná v smere JZ-JV. Z pece, ktorá bola zahľbená do svahu duny, sa zachoval iba estrich kruhového pôdorysu a spodná časť kopoly. Pravdepodobne ide o chlebovú pec. V jej zásype sa vyskytol hlavne keramický materiál a zvieracie kosti.

Literatúra

Cheben/Cheben 2013 – I. Cheben/M. Cheben: Neolitické a eneolitické sídliskové nálezy z Dvorov nad Žitavou. In: Otázky neolitu a eneolitu našich krajín 2013: Kniha abstraktov a program 32. medzinárodnej konferencie bádateľov pre výskum neolitu a eneolitu Čiech, Moravy a Slovenska. Nitra, 2013, 19, 20.

GRABUNG AUF DER SIEDLUNG IN DVORY NAD ŽITAVOU. Dvory nad Žitavou (Bez. Nové Zámky), Flur Žombi, Rettungsgrabung, Siedlung, Grab in einer Grube, Neolithikum, Äneolithikum, Mittelalter (12.–13. Jh.). Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der SAW, Nitra.

Durch die archäologische Grabung, die im südlichen Teil des Extravillans der Gemeinde auf der Flur Žombi situiert wurde, wurde ein Teil einer polykulturnellen Siedlung aufgedeckt und durchforscht (Cheben/Cheben 2013). Die Besiedlung befand sich auf einer ausgeprägten Sanddüne. Aufgrund des keramischen Inventars war es möglich, 94 Siedlungsobjekte ins Neolithikum (jüngere Linearbandkeramik und Želiezovce-Gruppe), Äneolithikum (Boleráz-Gruppe der Badener Kultur) und Mittelalter einzuordnen. Aus dem Neolithikum wurden Siedlungsobjekte wie Vorratsgruben und näher unbestimmte Siedlungsgruben durchgeforscht. Aus dem Äneolithikum (Boleráz-Gruppe) wurden außer Vorratsgruben, Lehmgruben und näher unbestimmten Siedlungsgruben auch zwei Pfostenbauten belegt. In einer Pfostengrube (Bau 2) wurde ein „Fundamentopfer“ gefunden, die aus zwei Gefäßen bestand. In einer der äneolithischen Vorratsgruben wurden sterbliche Überreste von zwei Menschen entdeckt. Die mittelalterliche Besiedlung repräsentieren Funde aus näher unbestimmten Siedlungsgruben, Grubenhäuser mit einem Ofen und einer Vorofengrube. Außer einer großen Menge von Keramikmaterial wurde auch zahlreiches osteologisches Material, archäobotanische Proben und Gegenstände gefunden, aus welchen vor allem gespaltene Steinindustrie und Knochenindustrie, Lehmverputz und Tonspinnwirbel dominierten.

ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM NA STAVBE OBCHODNÉHO CENTRA DITURIA V LEVICIACH⁴⁰

Ivan Chaben – Adrián Nemegut – Marek Vojtek

Levice (okr. Levice), intravilán, Ulica Československej armády, záchranný výskum, novovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Záchranný archeologický výskum v Leviciach vyvolala stavba: „Prestavba a prístavba obchodného centra DITURIA“. Stavenisko sa nachádzalo v centre mesta, na Ulici Československej armády. Podľa projektovej dokumentácie mala prístavba zasiahnuť otvorený terén východne a južne od dnes stojacej budovy. Zástupcovia realizátora výskumu však boli na stavenisko prizvaní v čase, keď boli základové jamy východne od stojacej budovy vyhĺbené. Po následnej konzultácii situácie so zástupcami KPÚ v Nitre sa výskum obmedzil na dokumentáciu jednotlivých profilov stavebných jám. Východne

⁴⁰ Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA č. 2/0107/17.

a južne od stojacej budovy sa začistili a zdokumentovali profily A, B a C. V južnej časti stavebnej jamy stavebník strojne odstránil recentné navážky, spolu s historickým terénom, bez umožnenia plošného archeologického výskumu. Podľa pokynov pracovníkov KPÚ v Nitre bol preto už iba dodatočne zdokumentovaný profil D. Aj napriek takýmto komplikovaným podmienkam záchranného archeologického výskumu sa podarilo zdokumentovať viaceré archeologické situácie (obr. 41). Z celkového počtu 49 zdokumentovaných objektov (vrstiev) bola väčšina bližšie nedatovaná (35). Zvyšná časť objektov bola datovaná do novoveku (14). Novoveké objekty boli zistené vo všetkých skúmaných profiloch A–D. Čo sa týka ich funkcie, išlo o vrstvy (7), alebo jamy bez bližšie určenej funkcie (5). V dvoch prípadoch nebolo možné s istotou povedať či išlo o jamu, alebo o vrstvu, nakoľko boli z väčšej časti porušené recentným zásahom (objekty 25 a 26). K najzaujímavejším patria objekty č. 29 a 45, ktoré paradoxne, kvôli absencii nálezov, nebolo možné datovať. V prípade objektu č. 29 išlo o studňu kruhového pôdorysu, z nasucho kladených kameňov. Objekt 45, svojím tvarom, resp. výplňou nápadne pripomína pozostatok pece. Spomínaný objekt bol vyplnený čierohnedou hlinou, ktorá bola prevrsťtená tenkou vrstvou uhlíkov, vrstvou prepálenej hliny, tenkou vrstvou uhlíkov, vrstvou žltej ílovitej hliny a vrstvou hnedej hliny. V rámci nálezov dominoval črepový materiál, no našli sa aj zvieracie kosti, zlomky kachlíc, fragmenty železných predmetov, fragment hlinenej fajky, drevená rukoväť noža a fragment textilie. Na základe predbežnej analýzy nálezov z objektov, ako aj nálezov z povrchového zberu bolo možné datovať osídlenie do novovekého obdobia.

ARCHÄOLOGISCHE GRABUNG AUF DER BAUSTELLE DES EINKAUFSZENTRUMS DITURIA IN LEVICE. Levice (Bez. Levice), Intravilan, Straße Československej armády, Rettungsgrabung, Neuzeit. Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der SAW, Nitra.

Die archäologische Rettungsgrabung in Levice bewirkte der Bau (Umbau und Anbau des Einkaufszentrums DITURIA) in Gang. Die Baustelle (Abb. 41) befand sich im Stadtzentrum auf der Straße Československej armády. Der Projektdokumentation nach, sollte der Anbau in das offene Gelände eingreifen, östlich und südlich von dem derzeitig stehenden Gebäude. Aus der Gesamtanzahl 49 dokumentierter Objekte (Schichten) war die Mehrheit von ihnen undatiert (35). Der Rest der Objekte wurde in die Neuzeit datiert (14). Neuzeitliche Objekte wurden in allen untersuchten Profilen A-D festgestellt. Was ihre Funktion betrifft, handelt es sich um Schichten (7) oder Gruben ohne näher gedeutete Funktion (5). In zwei Fällen war es nicht möglich mit Sicherheit zu sagen, ob es sich um eine Grube oder Schicht handelt, da sie großenteils durch einen rezenten Eingriff beschädigt wurden (Objekte 25 und 26). Zu den interessantesten Objekten gehören die Objekte 29 und 45, die es paradox wegen der Absenz von Funden nicht möglich war zu datieren. Was das Objekt 29 betrifft, handelte es sich um einen Brunnen mit einem ringförmigen Grundriss aus Steinen, die trocken aufeinander gelegt wurden. Das Objekt 45 erinnerte mit seiner Form, bzw. Verfüllung an Überreste eines Ofens. Aus den Funden dominierte Scherbenmaterial, es wurden aber auch Tierknochen, Kachelbruchteile, Fragmente von Eisengegenständen, ein Fragment einer Tonpfeife, ein hölzerner Messergriff und ein Textilfragment gefunden. Aufgrund einer vorläufigen Fundanalyse aus den Objekten und Oberflächenbegehung könnten wir die Besiedlung in die Neuzeit datieren.

ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM V ZÁVODE⁴¹

Robert Iváň – Róbert Ölvécky

Závod (okr. Malacky), poloha B u chlovske, polykultúrne sídlisko, doba bronzová, doba laténska, doba sťahovania národov?, včasné stredovek?, sondážny výskum, geomagnetické meranie. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

V Závode na polohe Buchlovská bolo realizované geomagnetické meranie na dvoch plochách s rozmermi 50 x 100 m. Následne sa uskutočnil krátkodobý sondážny archeologický výskum na vedecko-dokumentačné účely, ktorý bol zameraný na potvrdenie existencie germánskeho žiarového pohrebiska (východná časť polohy – plocha 1) a polykultúrneho sídliska (západná časť polohy – plocha 2; obr. 42: 1).

Z tejto polohy a rovnako zo susednej polohy Na dieloch sa viacerými povrchovými prieskumami už v minulosti získalo množstvo archeologického materiálu datovaného do doby bronzovej, laténskej, rímskej a včasného stredoveku (Elschek/Marková 2000, 64; Elschek/Rajtár 2008a, 55; 2008b, 469–479). Pomocou leteckej prospekcie sa podarilo na vedľajšej polohe Na dieloch nasnímkovať porastové príznaky

⁴¹ Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA č. 2/0121/15.

priekop dočasného rímskeho tábora z obdobia markomanských vojen (*Blažová/Kuzma/Rajtár 2000, 41*). V roku 2006 sa tu uskutočnilo geofyzikálne meranie a krátky sondážny výskum, ktorý potvrdil rímske opevnenie typu fossa fastigata (*Elschek/Rajtár 2008a, 55; 2008b, 469–479*).

Na základe geofyzikálnych máp a leteckých záberov sa vytýčilo osem rezov. Terénné prieskumy a geofyzikálne merania naznačovali, že by sa na východnej strane polohy malo nachádzať germánske žiarové pohrebisko z doby rímskej. Na tomto mieste sa vytýčilo šesť rezov. Na západnej strane polohy sa pomocou leteckej prospekcie podarilo nasnímkovať stopy zahĺbených sídliskových objektov, medzi ktorými boli aj rozsiahlejšie útvary, zrejme chaty. Na tomto mieste sa vytýčili dva rezy.

Východná časť polohy Buchlovská

Zisťovacie rezy 1–6 nepotvrdili predpokladané žiarové germánske pohrebisko. Anomálie na výstupných geofyzikálnych mapách boli výsledkom novovekých železných predmetov, pochádzajúcich sčasti z poľnohospodárskych prác. Možno však predpokladať, že pohrebisko sa mohlo nachádzať východnejšie, mimo skúmanej plochy a bolo nenávratne zničené nepreružitou poľnohospodárskou činnosťou a používaním buldozérov pri vytrhávaní koreňového systému stromov. Poukazoval by na to nález železnej germánskej pracky zo zásypu rezu 2. Z tohto dôvodu sa tu vo výskume nepokračovalo.

Západná časť polohy Buchlovská

Zisťovacie rezy 7 a 8 sa vytýčili na základe leteckej a geofyzikálnej prospekcie. V reze 7 sa zachytil plytký objekt zahĺbený do štrkovo-piesčitého podložia. Okolo nepravidelného objektu sa nejasne črtali menšie oblé flaky, zrejme stopy po kolových jamách. Výplň objektu a „kolových jám“ tvorila sivá popolavá piesčitá hlina. Po ručnom znížení, s ponechaním kontrolných blokov, sa ukázala časť menšieho obdlžníkovitého objektu o rozmeroch 60 x 150 cm, v ktorom sa nachádzalo veľké množstvo zvieracích kostí (obr. 42: 2). Od úrovne zistenia bol plytko zahĺbený, len 15 cm a jeho dno od súčasnej úrovne terénu siahalo do hlbky 50 cm. Výplň tvorila sivá popolavá piesčitá hlina. Stopy „kolových jám“ rovnakej farby a štruktúry výplne, siahali do hlbky 40 cm od terajšieho povrchu. Z troch „kolových jám“ sa získali tri fragmenty bližšie nedatovanej keramiky (podľa materiálu zrejme mladšia doba bronzová).

Podľa vyzdvihnutých nálezov z celého objektu možno usudzovať, že išlo o superpozíciu viacerých plytkých zahĺbených objektov, ktorá sa podľa ich zásypov a sfarbenia nedala rozlíšiť. Okrem zvieracích kostí sa získalo niekoľko črepov z mladšej doby bronzovej a doby laténskej. Niektoré fragmenty keramiky by bolo snáď možné zaradiť aj do obdobia sťahovania národov alebo včasného stredoveku. V reze 8 sa neobjavili žiadne archeologické objekty.

Osielenie tejto strany polohy v dobe rímskej dokladajú črepy získané zberom z povrchu ornice a železná spona nájdená pri okraji rezu 7.

Výskum v západnej časti polohy Buchlovská potvrdil polykultúrne osílenie, ktoré sa predpokladalo už na základe leteckých záberov, geofyzikálnych meraní a intenzívnych povrchových prieskumov.

Literatúra

- Blažová/Kuzma/Rajtár 2000* – E. Blažová/I. Kuzma/J. Rajtár: Letecký prieskum na Slovensku. AVANS 1998, 2000, 36–46.
- Elschek/Marková 2000* – K. Elschek/K. Marková: Prieskum v Závode. AVANS 1998, 2000, 64.
- Elschek/Rajtár 2008a* – K. Elschek/J. Rajtár: Rímsky poľný tábor a polykultúrne sídlisko v Závode. AVANS 2006, 2008, 54–57.
- Elschek/Rajtár 2008b* – K. Elschek/J. Rajtár: Ein tempopräres römisches Feldlager in Závod (Westslowakei). In: E. Drobner/B. Komoróczy/D. Vachútová (ed.): Barbarská sídlisko. Chronologické, ekonomicke a historické aspekty jejich vývoje ve světle nových archeologických výzkumů. Brno 2008, 469–479.

ARCHÄOLOGISCHE GRABUNG IN ZÁVOD. Závod (Bez. Malacky), Flur Buchlovská, polykulturelle Siedlung, Bronzezeit, Latènezeit, Völkerwanderungszeit, Frühmittelalter, Sondagegrabung, geomagnetische Messung. Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der SAW Nitra.

In Závod, auf der Flur Buchlovská wurden eine geomagnetische Messung und eine kurzfristige archäologische Sondagegrabung für wissenschaftlich-dokumentarische Zwecke durchgeführt (Abb. 42: 1). Die Grabung war auf die Bestätigung der Existenz des Brandgräberfeldes (östlicher Teil der Lage – Fläche 1) und der polykulturellen Siedlung (westlicher Teil der Lage – Fläche 2) gezielt.

Aufgrund der geophysikalischen Karten und Luftbilder wurden acht Schnitte festgelegt. Aus dieser und der Nachbarlage Na dieloch gewann man schon in der Vergangenheit durch mehrere Oberflächenbege-

hungen archäologisches Material aus der Bronzezeit, Latènezeit, der römischen Kaiserzeit und dem Frühmittelalter (Elschek/Marková 2000, 64; Elschek/Rajtár 2008a, 55; 2008b, 469–479). Im Jahr 2006 wurde auf der anliegenden Fundstelle Na dieloch ein zeitweiliges römisches Lager erforscht, das durch eine Luftbildprospektion entdeckt wurde (Blažová/Kuzma/Rajtár 2000, 41; Elschek/Rajtár 2008b, 469–479).

Die Feststellungsschnitte 1–6 im östlichen Teil der Flur Buchlovská bestätigten kein vorausgesetztes germanisches Gräberfeld. Es ist aber anzunehmen, dass sich das Gräberfeld mehr östlich befinden konnte, außerhalb der erforschten Fläche und wurde unwiederbringlich zerstört, durch ununterbrochene landwirtschaftliche Aktivitäten und den Einsatz von Bulldozern beim Entsorgen von Baumwurzeln. Darauf weist der Fund einer germanischen Eisenschnalle hin, die aus der Verschüttung des Schnitts 2 stammt. Aus diesem Grund setzte man mit der Grabung nicht fort. Zwei weitere Schnitte (7 und 8) haben wir im westlichen Teil der Lage angelegt. Im Schnitt 7 wurde ein flaches Objekt festgehalten, dass in einen kiesig-sandigen Untergrund vertieft wurde. Die Form des Objekts war unregelmäßig. Nach der manuellen Senkung des Objekts, mit der Beibehaltung der Kontrollblöcke zeigte sich ein Teil eines kleineren rechteckigen Objekts, in welchem sich eine große Menge von Tierknochen befand (Abb. 42: 2). Nach den herausgeholt Funden ist schlusszufolgern, dass es sich um eine Superposition von mehreren flachen vertieften Objekten handelt, die man aber nach ihren Verschüttungen und ihrer Verfärbung nicht unterscheiden kann. Außer Tierknochen gewann man auch jungbronzezeitliche und latènezeitliche Scherben. Einige Keramikfragmente könnte man auch in die Völkerwanderungszeit oder ins Frühmittelalter eingliedern. Im Feststellungsschnitt 8 entdeckte man keine archäologischen Objekte.

Eine Besiedlung auf dieser Seite der Lage in der römischen Kaiserzeit belegen aus der Ackerkrume gesammelte Scherben und eine Eisenfibel, die am Rand des Schnittes 7 gefunden wurde.

Die archäologische Grabung im westlichen Teil der Flur Buchlovská bestätigte eine polykulturelle Besiedlung, die man schon aufgrund der Luftbilder, der geophysikalischen Messungen und intensiven Oberflächenbegehungen vorausgesehen hatte.

STREDOVEKÝ OBJEKT Z JUŽNÉHO OKRAJA KOŠÍC⁴²

Lubomíra K a m i n s k á

Košice, časť Ju h (okr. Košice IV), intravilán, sídlisko, záchranný predstihový výskum, 12.–13. stor., stredovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Oddelenie pre výskum východného Slovenska, Košice.

Záchranný predstihový výskum sa realizoval na ploche stavby „Cassovia Retailpark“, I. etapa DECODOM. Stavebná plocha sa nachádza na južnom okraji Košíc, na vysokej terase Hornádu prekrytej niekoľko metrov mocnými polohami ílu. Z východnej strany je ohrazená Alejovou ulicou, z južnej a juhozápadnej strany budovou Carrefouru. V blízkosti stavby sme v roku 2000 preskúmali časť osady otomanskej kultúry z doby bronzovej (Kaminská 2001).

Sídliskový objekt bol narušený pri hĺbení ryhy pre požiarny vodovod. Pôdorys objektu tvoril nepravidelný obdĺžnik s rozmermi 4,0 x 2,8 m (orientovaný aj dlhšou osou v smere S-J) a s deštrukciou kamenného ohniska vo východnej časti. Vrchná časť objektu bola v ornici, zvyšok bol zahĺbený v íle. Zahĺbenie bolo nepravidelné, stupňovité, najväčšia hl. 90 cm sa dosahovala v blízkosti ryhy smerom k ohnisku. Výplň objektu tvorila stredne hnedá hlina s nálezom keramických črepov, kúskov mazanice, zvieracích kostí, uhlíkov, kameňov a železnej trosky. Vo východnej časti sa nachádzala deštrukcia piecky pôvodne s kamennou klenbou, z ktorej zostala pod ornicou hrubá vrstva lomového kameňa. Dno piecky tvorili vrstvy prepálenej hliny tehlovočervenej farby, ktoré sa striedali so sivočielymi vrstvičkami a vrstvičkami uhlíkov. Stopky kolovej alebo inej nadzemnej konštrukcie sa nezistili.

Keramické črepy z esovite profilovaných hrncovitých nádob so zosilnenými vyhnutými okrajmi, plytkými viacnásobnými vlnovkami rytými na stenách nádob a plastickou výzdobou dien, datujú objekt do 12.–13. stor.

Preskúmaný sídliskový objekt s deštrukciou kamennej piecky je nateraz prvým dokladom osídlenia tejto časti Košíc vo vrcholnom stredoveku. Funkciu objektu dostatočne naznačujú kúsky železnej trosky, ktoré v spojení s ohniskom ukazujú na jeho využívanie ako výrobného objektu.

Literatúra

Kaminská 2001 – L. Kaminská: Záchranné výskumy v Košiciach. AVANS 2000, 2001, 96, 97.

⁴² Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA č. 2/0030/15.

MITTELALTERLICHES OBJEKT AUS DEM SÜDLICHEN STADTRAND VON KOŠICE. Košice, Stadtteil Juh (Bez. Košice IV), Intravillan, Siedlung, Rettungsgrabung, 12.–13. Jh., Mittelalter. Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der SAW, Arbeitsstelle in Košice.

Beim Bau von „Cassovia Retailpark“, I. Etappe DECODOM kam es zur Beschädigung eines rechteckigen Siedlungsobjekts mit den Ausmaßen 4 x 2,8 m und einer Steinofendestruktion in seinem östlichen Teil. Im Objekt befand sich Hüttenlehm, Tierknochen, Holzkohle, Steine, Scherben und eine Eisenschlacke. Der Keramikverzierung nach wird das Objekt ins 12.–13. Jh. datiert. Die Eisenschlacke zusammen mit der Feuerstätte weisen auf seine Nutzung als Produktionsobjekt hin.

PRIESKUM POLOHY DLHÉ V MEDZANOCH

Anton Karabinos

M e d z a n y (okr. Prešov), poloha Dlhé, zber, pravek, neolit, doba bronzová?, latén?, novovek. Uloženie nálezov: Pamiatkový úrad SR, Bratislava.

Poloha Dlhé v katastri Medzian je situovaná juhovýchodne od intravilánu obce, severne a južne od ohybu cesty vedúcej z Medzian do Veľkého Šariša. Terén klesá juhovýchodným smerom od kóty 347,9 do doliny Pafovského potoka.

Na oráčine severne a južne od cesty boli nájdené:

1. bronzový terčík (obr. 43: 1), pr. 2,2 cm, pr. vnútorného otvoru 0,3 cm, mierne vyklenutý, pokrytý zelenou patinou, doba bronzová?
2. fragment okraja pravekej nádoby s odlomeným uškom (obr. 43: 2), tehlovo oranžový povrch, redukčné jadro a črep z tela nádoby rovnakého charakteru,
3. masívnejší, tehlovo oranžový črep s prímesou kremičitého piesku a redukčným jadrom, výrazne omletý povrch,
4. zlomok čepieľky, rádiolarit, neolit (obr. 43: 3),
5. obsidiánové jadierko s kôrou na jednej a ústupovými hranami na druhej strane, neolit, (obr. 43: 4),
6. grafitový črep s pomerne deštruovaným povrhom, z tela nádoby,
7. súbor novovekej keramiky; v ňom sa nachádza črep s krémovo bielym vonkajším povrhom a vnútornou svetlo zelenou glazúrou, zdobený vodorovnými ryťými líniemi,
8. perforovaný črep s poškodenou svetlo zelenou glazúrou,
9. reliéfné členený črep pravdepodobne od okraja väčšej nádoby.

Stupeň destrukcie vplyvom orby je výrazný takmer u všetkých popisovaných artefaktov keramiky, vyhotovenie pravekej keramiky odkazuje možno na neskorú dobu bronzovú, grafitový črep na latén, neskoro novoveká keramika zahŕňa zrejme širší časový úsek. Polohu Dlhé v Medzanoch je potrebné podrobieť ďalšiemu prieskumu.

ERKUNDIGUNG DER FLUR DLHÉ IN MEDZANY. Medzany (Bez. Prešov), Flur Dlhé, Lesefunde, Urzeit, Neolithikum, Bronzezeit(?), Latènezeit(?), Neuzeit. Deponierung der Funde: Denkmalamt der Slowakischen Republik, Bratislava.

Die Oberflächenbegehung in der Flurname Dlhé in Medzany, die südöstlich vom Gemeindegebiet situiert ist, brachte urzeitliche und neuzeitliche Funde hervor. Ins Neolithikum ordnen wir einen Bruchteil einer grauen Radiolaritklinge und den Rest eines Obsidiankerns ein. Aus der Bronzezeit stammen offensichtlich ein bronzener Ring mit einer inneren Öffnung und dem Durchmesser 2,2 cm und Fragmente einer dickwandigen, handgefertigten Keramik. Auf einem der Fragmente ist am oberen Teil ein Anlauf eines Henkels zu sehen. Die Gesamtheit der neuzeitlichen Keramik beinhaltet grünglasierte Fragmente von Gebrauchsgerichten.

OJEDINELÉ NÁLEZY Z LÚČKY

Anton Karabinos – Tatiana Hutyrová

Lúčka (okr. Levoča), intravilán, sídliskové nálezy, stredovek, novovek. Uloženie nálezov: Pamiatkový úrad SR, Bratislava.

Pri výkopových a rekonštrukčných prácach na rodinnom dome v severnej časti intravilánu Lúčky boli získané fragmenty keramických a sklenených nádob z rôznych časových období. Z výkopu elektrickej

prípojky pochádza zlomok von vyhnutého okraja redukčne vypálenej keramickej nádoby so stopami používania, datovanej do 14. stor. a fragment z tela sivej novovekej nádoby.

V interiéri domu sa pri odstraňovaní starých betónových vrstiev našli zlomky keramických a sklenených nádob, hlavne hnedo glazovaných krčahov a fliaš s nápismi v maďarskom jazyku z prelomu 19.–20. stor. Na miesto uloženia sa dostali fragmenty ako súčasť stavebného materiálu pri stavbe domu.

Obec Lúčka leží v doline Lučanského potoka na južných svahoch Levočského pohoria. Prvýkrát sa spomína v roku 1273 v teste prepošta Mutimíra ako *luchka* (*Homza 2009, 246–247, obr. 95*). Lúčka patrila pod správu Spišskej kapituly. Z jej chotára ani intravilanu doteraz nepoznáme žiadne archeologické nálezy. Najbližšie je doložené osídlenie z neolitu, mladšej doby rímskej a iných historických epoch v južne situovanom Jablonove (*Soják 2009, 82, 102*).

Literatúra

Homza 2009 – M. Homza. Včasnostredoveké dejiny Spiša. In M. Homza/A. Stanislav Sroka (ed.). *Historia Scepusii vol. I*. Bratislava – Kraków: Katedra slovenských dejín UK FiF – Instytut Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2009, 126–327.

Soják 2009 – M. Soják: Praveký a včasnodejinný vývoj Spiša od staršej doby kamennej po počiatok doby historickej v 8. – 12/13 storočí. In M. Homza/A. Stanislav Sroka (ed.). *Historia Scepusii vol. I*. Bratislava – Kraków: Katedra slovenských dejín UK FiF – Instytut Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2009, 78–123.

EINZELFUND AUS LÚČKA. Lúčka (Bez. Levoča), Intravillan, Siedlungsfunde, Mittelalter, Neuzeit. Deponierung der Funde: Denkmalamt der Slowakischen Republik, Bratislava.

Während der Baubearbeitungen eines Hauses im nördlichen Teil des Gemeindegebiets, gewann man spätmittelalterliche und neuzeitliche Keramikfragmente und Fragmente von Glasgefäßen. Dazwischen befanden sich ein gebogener Rand eines grauen spätmittelalterlichen Gefäßes und ein Fragment eines Gefäßkörpers. Zum neuzeitlichen Inventar gehören Bruchteile von gläsernen Krügen und Flaschen vorwiegend mit ungarischen Überschriften aus der Wende vom 19. zum 20. Jh. Hierbei handelt es sich um neue archäologische Funde. Aus der Umgebung sind Fundstellen aus der südlich liegenden Gemeinde Jabonov bekannt. Lúčka (erste urkundliche Erwähnung stammt aus dem Jahr 1273) entstand als ein Dienstdorf von Spišská Kapitula.

VÝSKUMNÁ SEZÓNA 2012 V RAŽŇANOCH

Anton Karabinos – Marián Vizdal

Ražňany (okr. Sabinov), poloha Farské/Kameňce, sídlisko, výskum na vedecké a dokumentačné účely, pravek, neolit, bukovohorská kultúra, doba rímska, novovek. Uloženie nálezov: Filozofická fakulta Prešovskej Univerzity, Prešov.

Vo výskumnej sezóne bolo vykopaných päť sond (sonda I – V/12), umiestnených v línii smer SZ-JV, približne v strede parcely v pomerne veľkých rozstupoch. Sondy I a II/12 boli vykopané ručne, mali štvorcový pôdorys s rozmermi 2,5 x 2,5 m. Z hľadiska výskytu zahľbených objektov boli negatívne, poslúžili iba na dokumentáciu sedimentov v danej časti územia. Časť ornice a čiastočne zvetraného podložia tmavohnedej farby pod ſhou (vrstva 1 a 2) dosahovali miestami hrúbku až 0,7 m; následne sa objavila vrstva neporušeného žltého ílu. V sonda III/12, umiestnenej 400 m juhovýchodne, bolo odkrytých päť kolových jám, resp. ich dná zahľbené v podloží. Keďže v nich absentoval akýkoľvek materiál, k ich datovaniu nevieme povedať nič konkrétnie. Priemer zachyteného ústia objektov bol 20–30 cm, maximálna hĺbka 10 cm. V profile sondy bola dokumentovaná vrstva ornice a podorniča do hĺbky cca 40–50 cm. Sonda mala rozmery 2,5 x 11 m s dlhšou stranou smer SZ-JV.

Podstatným výsledkom výskumu v Ražňanoch bolo odkrytie časti neolitickej objektu v sonda IV/12, umiestnenej 310 m juhovýchodne od sondy III/12. Sonda mala rozmery 2,5 x 6,7 m a dlhšiu stranu orientovanú smer SZ-JV. Objekt 1/12 bol identifikovaný v jej severozápadnej časti. Na základe nálezov keramiky patrí objekt bukovohorskej kultúre. Podľa predbežných výsledkov štúdia získaného materiálu štiepanej a výnimocne aj brúsenej industrie by mohlo ísť o výrobný objekt, keďže v jeho výplni prevážuje výrobný odpad v podobe úštepor a odštepor a v malom množstve zvyškových jadier; nástroje sú zastúpené minimálne. Z nerastov je najviac využívaný rádiolarit.

Prítomnosť surovín je percentuálne vyjadrená nasledovne: radiolarit: 90,3%, obsidián: 3%, kremenč: 3%, iné materiály (najviac na báze silicítov) 3,7%.

Nástroje predstavujú niečo vyše 12%.

Vo výzdobe keramiky sa hojne vyskytuje inkrustácia – biela, červená, hnedá, žltá, čierna; získané boli vzorky červenej a bielej farbiva. Popri črepoloch s rytou výzdobou (obr. 44: 3) sa vyskytujú exempláre s hladkými stenami, ktoré sú často opatrené plastickými, jazykovitými a polguľovitými výstupkami (obr. 44: 4, 5), alebo uškom (obr. 44: 2). Objavujú sa nádoby na dutej nôžke, miniatúrne nádoby, zoomorfná keramika (obr. 44: 1), plynštie misy s výčnelkami vypustenými v pravidelných intervaloch z ústia nádob, či zlomky zásobníc rôznych veľkostí. Počas sezóny sa podarilo preskúmať asi jednu tretinu objektu.

Popis objektu:

Objekt s nepravidelným elipsovitým pôdorysom. Steny objektu mierne konkávne až šikmé, plynule prechádzajú do lavórovitého až rovného dna. Dlhšia os objektu smeruje od severovýchodu na juhozápad. Horná hrana objektu s výrazným množstvom materiálu bola premiešaná s tzv. kultúrnou vrstvou. Od nej po dno objektu predstavovala hrúbka výplne objektu v jej najhlbšej časti 45 cm; od hornej hrany sondy sme namerali 85 cm. Šírka objektu v jeho dokumentovateľnej časti predstavovala 200 cm. Z pozorovania vyplynulo, že objektová výplň pokračuje juhozápadným smerom, kde bol na konci sezóny vytyčený a častočne preskúmaný nový sektor. V strede sektora sme zaznamenali mierne odchýlky v zložení a zafarbení výplne objektu, miesto sme pracovne označili ako objekt 5/12 (v nadväznosti na čislovanie zahľbených objektov v sondách III a V/12).

Sondu V/12 s rozmermi 2 x 5 m sme umiestnili severovýchodne k hrane terasy, vo vzdialnosti 320 m od línie sond I až IV na miesto výskytu keramiky z doby rímskej získanej predbežným povrchovým zberom. Obrisy objektov sa začali črtať až pri dne v žltom podloží, čo znamená, že ani tu sme nezachytili ich horné okraje. V objektoch sa našiel len sporadicky keramický nie veľmi výrazný materiál, ktorý na základe kontextu s nálezmi v ornici a kultúrnej vrstve datujeme do mladšej doby rímskej. Zo zberu nad sondou a kultúrnej vrstvy pochádzajú nálezy sivej keramiky (obr. 45: 2–4, 7, 8) stavebnej technickej keramiky (obr. 45: 5, 6), praslena (obr. 47: 1), či terry sigillaty, datovanej do prej tretiny 3. stor. po Kr. z dielne majstra Helenia z Westerndorfu (za poskytnutú analýzu ďakujeme K. Kuzmovej).

Výsledky výskumnej sezóny v Ražňanoch, poloha Farské, nadväzujú na doterajší prieskum a výskum polohy v rokoch 2009 a 2011. Osídlenie z doby rímskej zistené pri severovýchodnom okraji terasy v roku 2009, kde boli zachytené objekty výrobcovo-hospodárskeho charakteru, bolo doplnené sondou V/12, v rovnakej oblasti. Nálezový fond bol rozšírený o stavebnú strešnú krytinu, sivú rímsku keramiku i terru sigillatu.

Rozsiahly neolitickej objekt odkrytý čiastočne v priestore sondy IV/12 je potrebné doskúmať v nasledujúcej sezóne a získať tak z neho komplexný materiál ako z uzavretého nálezového celku.

GRABUNGSSAISON 2012 IN RAŽŇANY. Ražňany (Bez. Sabinov), Flur Farské/Kamence, Siedlung, Grabung für wissenschaftliche und dokumentarische Zwecke, Urzeit, Neolithikum, Bükker Kultur, römische Kaiserzeit, Neuzeit. Deponierung der Funde: Philosophische Fakultät der Prešover Universität, Prešov.

Im Laufe der Grabungssaison wurden auf der Flur Farské in Ražňany fünf Schnitte (I-V/12) angelegt. Die Schnitte I/12 und II/12 mit der Seitenlänge 250 cm waren negativ. Der Schnitt III/12 war ca. 400 m südöstlich situiert; im Untergrund zeichneten sich fünf Pfostengruben ab, die man nicht näher datieren konnte. Die Ausmaße des Schnitts waren 2,5x11 m, wobei die längere Seite NW-SO orientiert war. Im Schnitt IV/12, welcher sich mehr südöstlich befand, ist es uns gelungen, ein vertieftes neolithisches Objekt der Bükker Kultur zu identifizieren. Aufgrund der Menge von Abschlägen und einer fast völligen Absenz von geschliffenen Werkzeugen und Spaltindustrie schätzen wir, dass es sich um ein Produktionsobjekt handeln könnte. Am meisten wurde Radiolarit (90,3%), Obsidian und Quarz verwendet, andere Materialien nur minimal. Die Verzierungen auf der Keramik wurden geritzt und oft durch weiße, rote, braune und gelbe Inkrustierung zum Ausdruck gebracht. Man fand hier zoomorphe Keramik, unverzierte Formen von Gefäßen, Schüsseln, Ränder mit Henkeln, Miniaturgefäß und Bruchteile von Vorratsgefäßen. In der aktuellen Grabungssaison ist es gelungen, ungefähr ein Drittel des Objekts zu durchforschen. Das vertiefte Objekt hat einen unregelmäßigen ellipsenförmigen Grundriss, einen relativ geraden Boden und schiefe Wände. Die aufgefassste Breite des Objekts war 2 m. Seine Verfüllung ist 45 cm breit und führt in die südwestliche Richtung fort, wo ein Sektor festgelegt wurde, der in der kommenden Saison durchforscht wird. Den Schnitt V/12 haben wir zur Terrassenkante platziert, in der Entfernung 320 m von den bisher untersuchten Schnitten. Aus den Lese funden über dem Schnitt und aus der Kulturschicht stammt römisch-kaiserzeitliches Keramikmaterial. Nach der Exploitation der Schichten haben wir ausgetiefte Böden der Objekte identifiziert, ohne eine nähere Deutung ihrer Funktion. In der Keramiksammlung überwiegt die sog. graue römische Keramik, sporadisch kommen auch Bruchteile von Lehm spinnwirten vor und Fragmente von Terra sigillata aus dem ersten Drittel des 3. Jh. aus der Werkstatt in Westerndorf. Die Grabungsergebnisse

knüpfen an die bisherige Sondierung aus den Jahren 2009 und 2011 an, wann produktionswirtschaftliche Objekte erforscht wurden und markantes Material, einschließlich Baukeramik gefunden wurde. Es ist notwendig das neolithische Objekt zu Ende zu forschen und komplexes Fundmaterial zu erhalten, um das Objekt genauer zeitlich einzuordnen zu können.

VÝSKUM NA HRADE KAPUŠANY

Michal K e r u l – Ivana M a l i n k o v á

K a p u š a n y (okr. Prešov), Kapušiansky hrad, predstihový výskum, stredovek a novovek. Uloženie nálezov: Vlastivedné muzeum, Hanušovce nad Topľou.

Vlastivedné muzeum realizovalo, rozsiahly výskum na Kapušianskom hrade, v rámci projektu Obnovme si svoj dom, financovaného z grantového fondu MK SR.

Otvorených bolo šesť sond. Sonda I/2012 sa nachádzala na severnej strane opevnenia z vonkajšej strany. Mala rozmery 6,5 x 2 m a dlhšou osou kopírovala priebeh opevnenia v smere V-Z. Umiestnená bola tak, aby odhalila obrovskú kavernu, ktorú robotníci v rámci projektu domurovali. Sonda bola plná novovekých zásypových vrstiev, ktoré vznikli až po zániku hradu začiatkom 18. stor.

Sonda II/2012 bola umiestnená na severovýchodnom nároží opevnenia. Jej rozmery boli cca 4 x 2 m, dlhšia osa viedla popri hradobnom múre. Aj v tomto prípade sa v sonde našli len zásypové vrstvy po destrukcii hradu.

Sondy III a IV/2012 boli na južnej strane hradieb, takisto z vonkajšej strane. Obe boli malé, cca 2 x 1,5 m a pod tenkou vrstvou lesnej pôdy sa rovno nachádzal kamenný základ opevnenia.

Sondy V a VI sa nachádzali vo vnútri areálu, v jeho severozápadnej časti, označovanej ako hospodárska časť objektu. Sonda V/12 bola vytýčená približne 2 m od zachovaného oblúku klenby v „miestnosti s klenbou“ s primárnym cielom identifikovať prípadné zvyšky architektúry, ako aj úroveň skalného podložia. Pôvodné rozmery boli 2 x 2,5 m. Celkovo bolo identifikovaných deväť vrstiev z toho päť zásypových. Po tom, ako bola odkrytá zachovaná časť spadnutej klenby v sektore 1A sa pokračovalo v prehľbovaní sektoru 2. Tu bolo identifikované skalné podložie v hĺbke 3,7–3,9 m. Medzi sektorm 2 a zachovaným oblúkom klenby bol vytýčený sektor 3A s rozmermi 1 x 2 m, súbežne s ním smerom na sever pred priestorom výklenku – strieľne, sektor 3B. Priestor pod klenbou bol rozdelený na štyri časti lichobežníkového tvaru s približne rovnakými rozmermi a šírkou 2 m a dĺžkami základní 2,2 až 2,5 m s dlhšou osou v smere V-Z. Severne od sektorov 1 a 2 boli vytýčené sektory 2C a 1C čím sa priestor výkopu skompletizoval.

K najzaujímavejším nálezom patria dve železné strelnky, tiež 5 cm vysoký krížik a konečne aj dve mince, z nich jedna (DP 53), slúžila pravdepodobne ako talizman. Svedčí o tom dierka na uviazanie koženej šnúrky a možno aj zošúchaný reverz. Averz s čitateľnou časťou nápisu ANTO, by mohol poukazovať na mincu Marka Aurélia Antonína. Zaujímavým nálezom je súbor maľovaných črepov (polomajolika), ku ktorému možno priradiť aj fragment s reliéfne vystupujúcou tvárou anjela (ČR 27). Tieto artefakty pochádzajú z vrstvy pod úrovňou od 3,3 m, ktorá by mala tvoriť pochôdznu úroveň, a teda aj jednu z najstarších vrstiev tejto časti hradu.

Sonda VI/12 bola vytýčená v exteriéri miestnosti s klenbou v mieste, kde sa na severný vonkajší mór napája východný mór miestnosti v severovýchodnej časti s cielom identifikovať úroveň skalného podložia, ako aj vzťah a priebeh týchto dvoch murív. Rozmery sondy boli 2 x 1,5 m s dlhšou stranou v smere V-Z. Výskum v tejto časti prebiehal v mesiacoch september a október, súbežne s výskumom sektorov 3–5 sondy V/12. V sonde sa odkrylo okrem vrchnej humusovitej vrstvy deväť vrstiev. Skalné podložie spolu s vrstvou uhladenej maltoviny bolo identifikované v hĺbke 3,7–3,9 m.

V západnej časti sondy VI/12 sa podarilo veľmi elegantne odkryť dobre zachovaný výklenok a spodnú časť prahu pre umiestnenie zárubne – vstupný portál do miestnosti s klenbou.

V sektore V časť/1 sa odkryla cezúra severného múru, prisluhajúci novoveký násyp zrejme slúžil na vyrovnanie terénu na úroveň vstupného portálu do miestnosti s klenbou. Datovaný môže byť na základe analýzy črepov približne do druhej polovice 16. stor., a teda predstavuje dôležitý chronologický údaj pre vznik „hospodárskeho objektu“, za ktorý sa miestnosť s klenbou považuje. Ďalší zaujímavý poznatok priniesol výskum pozdĺž severného múru, kde boli identifikované dôležité zmeny v usporiadanií muriva.

Najstaršia násypová vrstva, ktorú možno datovať do druhej polovice 15. až začiatku 16. stor., súvisí azda s funkciou strieľne, ktorá bola viditeľná na severnom mure.

V tejto vrstve možno pozorovať posun od jednoznačne novovekých črepov charakteristických pre vrchné vrstvy a z časového hľadiska pre obdobie zhruba okolo polovice 16. stor. V hĺbke 3,4–3,7 m takmer úplne prevažujú črepy neglazované, ktorých profilácia okrajov, ako aj čoraz väčší počet fragmentov dna zrezaného strunou svedčí skôr o období neskorého stredoveku. Ide sa o najstaršiu násypovú vrstvu prevyšujúcu kvalitou i kvantitou nálezov všetky ostatné. Na základe analýzy črepov ju možno datovať do druhej polovice 15 stor.

Popri glazovaných či neglazovaných črepoch bola sonda pomerne bohatá na nálezy glazovaných a reliéfnie zdobených kachlíc, železných klincov ako aj rôznych iných nálezov. Našli sa aj predmety súvisiace s každodennou rutinou hradných obyvateľov ako sú podkovy, pracky či súčasti konského postroja alebo časti odevu. V neposlednom rade treba spomenúť enormné množstvo zvieracích kostí (diviak, vysoká zver). Vďaka veľmi dôkladnému systému sitovania hliny, bolo nájdených desať mincí.

K nálezom zbraní možno priradiť len niekoľko málo kusov železných strelných guliek, ako aj masívne hroty s tuľajkou prislúchajúce zrejme kuši.

ARCHEOLOGISCHE GRABUNG AUF DER BURG KAPUŠANY. Kapušany (Bez. Prešov), Burg Kapušany, Vorsprunggrabung, Mittelalter, Neuzeit. Deponierung der Funde: Heimatkundliches Museum in Hanušovce nad Topľou.

In dieser Saison wurden auf der Burg Kapušany sechs Schnitte geöffnet – vier von der Außenseite der Festigung und zwei im Innenbereich. Die Schnitte I-IV/2012 befanden sich an der Außenseite der Mauern und klärten den Verlauf der äußeren Wehrmauer und ihren Untergang auf. Aus diesen Schnitten stammen nur neuzeitliche Funde, die in die Zeit nach dem Burguntergang datiert werden.

Der Schnitt V/12 wurde im nordöstlichen Burgteil angelegt. Dieser Raum wird als Wirtschaftsteil bezeichnet. Ein markanter architektonischer Teil, der sich in dieser Sektion des Burgareals erhalten hat, ist ein Teil des Gewölbes, das sich nach Osten erstreckt, ungefähr 5 m von der Außenmauer der Burg. Die archäologischen Ergebnisse aus dem Schnitt V/12 bestätigten die Fortsetzung des Gewölbes. Seine fragmentarischen Reste identifizierte man in den Sektoren 1A, 2C und 1C. Eine eindeutige Fortsetzung des Gewölbes registrierte man auch im Sektor 3A. Wahrscheinlich durchlief das Gewölbe kontinuierlich bis in den Raum des Schnittes VI/12. Der Felsuntergrund wurde im Sektor 2, in der Tiefe von 370–390 cm identifiziert. Bedeutende Artefakte stammen aus der Schicht unter dem Niveau von 330 cm, das Terrainniveau bilden sollte. Der Scherbenanalyse nach, kann man ihre Existenz in die zweite Hälfte des 16. Jhs. bis Anfang des 17. Jhs. festlegen.

Im westlichen Teil des Schnittes VI/12 ist es gelungen eine gut erhaltene Nische und den unteren Teil der Schwelle für die Platzierung der Zargen aufzudecken – das Portal in den Raum mit einem Gewölbe. Aus den Forschungsergebnissen sind mehrere Schlussfolgerungen zu ziehen. Die Innenblende der nördlichen Wand konnte nach dem Jahr 1500 gebaut werden. Mit dieser Tatsache hängt auch die Schicht des geglätteten Mörtels zusammen, die ein gewisses ebenes Terrain bildet, wodurch es möglich war die westliche Mauer des Schnittes VI/12 zu bauen. Folgend wurde in wahrscheinlich zwei nahen Zeitphasen eine Aufschüttung auf das Niveau des Eintrittsportals mit dem Gewölbe realisiert.

VÝSKUM V PREŠOVE-ŠALGOVÍKU

Mária Kotorová - Jenčová

P r e š o v, časť Š a l g o v í k (okr. Prešov), poloha Z a k o s t o l o m, predstihový výskum (príprava pre IBV), eneolit, doba bronzová mladá, neskorá; uloženie nálezov: Vlastivedné muzeum, Hanušovce nad Topľou.

Sledovaná poloha sa nachádza na severnom okraji mestskej časti Šalgovík, severne od miestneho kostola, medzi ulicami Drozdia a Vrchná. Ide o poľnohospodársku pôdu, ktorá sa mení na stavebné pozemky. Výskum bol vyvolaný zamýšľanou stavebnou činnosťou. Skúmanú plochu predstavuje svah so sklonom na západ. Nadmorská výška 319–324 m radí polohu k výšinným lokalitám so strategickým potenciálom vzhľadom na okolie.

Výskum sa po pozitívnej zisťovacej sondáži realizoval ako celoplošný na ploche projektovaných cestných komunikácií (cca 4 100 m²), pričom investori (neformálne združenie vlastníkov) angažovali realizátora výskumu iba na tri zo štyroch línií. Línia A je spojovacou príjazdovou komunikáciou vedenou v smere V-Z. Línie C a D sú vedené v smere J-S. Neskúmaná línia B, paralelná s líniemi C a D je situovaná východne od nich.

Po odstránení ornice, ktorá dosahovala hrúbku cca 30 cm, sa v ílovitom podloží zachytilo spolu 313 objektov. Z nich 137 je sídliskových jám prevažne kónických tvarov a rôznych hĺbok a 176 kolových jám. Väčšina objektov sa navzájom rešpektuje. Len v niekoľkých prípadoch je zaznamenaná superpozícia dvoch objektov.

Výnimočným je objekt 10/12, zachytený v líni C, ktorý sa od ostatných lísi tvarom, rozlohou, ale aj najmä obsahom. Keramický materiál vyzdvihnutý z uvedeného objektu ho jednoznačne chronologicky odlišuje a datuje ho do stredného eneolitu (badenská kultúra).

Ostatné objekty možno rozdeliť na dve základné skupiny – sídliskové jamy a nadzemné kolové stavby. Prvú skupinu predstavujú jamy zväčša zásobnej funkcie. Vyskytovali sa sice takmer na celej ploche výskumu, ale intenzita ich výskytu sa zvyšovala južným smerom. Na severnom okraji skúmanej plochy osídlenie vyznievalo a je tu možné rátať s jeho ukončením.

Nesporne zaujímavým je zachytenie kruhových objektov s kolovou konštrukciou v líni C. Kedže môžeme identifikovať minimálne tri takéto objekty, nejde na danom sídlisku o výnimočné stavby v zmysle ich spojenia s kultovými praktikami, preto ich s rezervou interpretujeme ako obytné. V južnej časti línie D je výnimočný objekt vymedzený šiestimi veľkými kolovými jamami usporiadanými v obdĺžnikovom tvare s orientáciou dlhšej osi v smere SV-JZ.

Výskumom sa získal početný keramický materiál v zlomkoch. Podľa predbežných zistení ide o súbor z mladšej až neskorej doby bronzovej, v ktorom sa prejavujú prvky juhovýchodných i severných popolnicových polí. Jeho spracovanie je dlhodobou úlohou, preto v súčasnosti nie je možné jeho bližšie hodnotenie.

ARCHÄOLOGISCHE GRABUNG IN PREŠOV-ŠALGOVÍK. Prešov, Stadtteil Šalgovík (Bez. Prešov), Flur Za kostolom, Äneolithikum, jüngere und späte Bronzezeit. Deponierung der Funde: Heimatkundliches Museum in Hanušovce nad Topľou.

Im Stadtteil Šalgovík, auf der Flur Za kostolom wurde bei der Rettungsgrabung auf der vorbereiteten Baufläche eine umfangreiche Siedlung aus der jüngerem bis späten Bronzezeit und ein äneolithisches Objekt (Badener Kultur) entdeckt. Auf der Gesamtfläche von ca. 4100 m² in drei Linien des zukünftigen Verkehrswegs wurden 313 Objekte erfasst. Daraus sind 137 vertiefte Siedlungsobjekte, vor allem Vorratsgruben und 176 Pfostengruben. Die Mehrheit der Objekte respektiert sich gegenseitig. Nur in manchen Fällen haben wir eine Superposition von zwei Objekten festgestellt. Gruben mit konischer Form befanden sich fast auf der ganzen Grabungsfläche, wobei ihr Vorkommen in die südliche Richtung anstieg und am nördlichen Rand der erforschten Fläche mit der Beendung der Besiedlung zu rechnen ist. Aus den außergewöhnlichen Funden sind drei kreisförmige und ein rechteckiger Bau, welcher mit Pfostengruben abgegrenzt ist, zu erwähnen. Das keramische Material ist nach den vorläufigen Ergebnissen in die jüngere bis späte Bronzezeit zu datieren. Es zeigt Elemente südöstlicher und nördlicher Urnenfelder auf.

ZÁCHRANNÝ VÝSKUM V SPIŠSKEJ BELEJ

Marta Kučerová

S pi š s k á B e l á, časť S t r á ž k y (okr. Kežmarok), intravilán, Ulice Ladislava Medňanského a Po-pradská, záchranný výskum, sídlisko, novovek. Uloženie nálezov: Múzeum v Kežmarku.

Počas záchranného výskumu vyvolaného úpravou NN siete v Strážkach boli sledované výkopy pre pätky elektrických stípov a líniové výkopy pre uloženie elektrických káblov. Prevažná väčšina výkopov sa pod humusovitou vrstvou s trávnatým povrhom, ak sa výkop nachádzal mimo spevnených plôch, resp. pod spevneným povrhom s jeho podkladovou vrstvou pohybovala v geologických vrstvách, t. j. v hlinito štrkových sedimentoch, svahových hlinách, flyši a piesčitých štrkoch, resp. štrkoch.

V blízkosti areálu Kostola sv. Anny boli dokumentované profily výkopov, z ktorých pochádzajú nálezy novovekej keramiky (18.–19. stor.). Vo výkope pozdĺž vonkajšieho obvodu rekonštruovaného pôvodného ohradového múrika Kostola sv. Anny bola pod humusovitou vrstvou s trávnatým povrhom a vrstvou predstavujúcou planírku po asanácii novšieho ohradového múrika kostola v roku 2008/2009 dokumentovaná hlinitá vrstva s uhlíkmi a zvieracími košťami obsahujúca aj nálezy novovekej keramiky (10 kusov) z 18.–19. stor. Severovýchodne od areálu Kostola sv. Alžbety, pred domom č. 42 v severozápadnom profile výkopu smerujúcim pod pešiu komunikáciu sa na dne výkopu v hĺbke 0,6 m pod spevneným povrhom hlavnej nachádzala súvislejšia vrstva okruhliakov medzi ktorými v žltom hrubozrnnom piesku sa nachádzali nepočetné zlomky keramiky z 18.–19. stor. (4 kusy). Je možné, že

ide o úroveň pôvodnej historickej pochôdzky, ale z rozsahu výkopu a situácie nie je možné tento záver potvrdiť jednoznačne. Tým skôr, že v smere na juhozápad od areálu Kostola sv. Anny sa táto situácia vo výkope pozdĺž hlavnej cesty už neopakovala.

RETTUNGSGRABUNGEN IN SPIŠSKÁ BELÁ. Spišská Belá, Stadtteil Strážky (Bez. Kežmarok), Straße Ladislav Medňanský, Straße Popradská, Siedlung, Neuzeit. Deponierung der Funde: Museum in Kežmarok. Während der Rettungsgrabung, die durch die Aufbereitung des Niederspannungsnetzes in Strážky ausgelöst wurde, wurden Aushube für Freileitungsmaste und Elektrokabel verfolgt. Den überwiegenden Anteil der Ausschachtungsarbeiten realisierte man in geologischen Schichten, d. h. Schottersedimenten, Lehmschichten, Flysch, sandigen Schotter. In der Nähe des Areals der Kirche der hl. Anna wurden Profile von Aushuben dokumentiert, aus welchen neuzeitliche Keramikfunde (18.–19. Jh.) stammen. Nordöstlich vom Kirchenareal der Sankt-Elisabeth-Kirche, vor dem Haus Nr. 42 befand sich auf dem Boden eines Aushubs in der Tiefe von 60 cm unter dem verfestigten Bürgersteig der Hauptstraße eine Schicht von Flussgerölle, zwischen welchen Keramikbruchteile aus dem 18.–19. Jh. lagen. Wahrscheinlich markiert diese Schicht das Niveau des ursprünglichen historischen Terrain niveaus.

ZÁCHRANNÝ VÝSKUM NA NÁMESTÍ SV. MIKULÁŠA V STAREJ ĽUBOVNI

Marta Kučerová

S t a r á Ľ u b o v ď a (okr. Stará Ľubovňa), intravilán, Námestie sv. Mikuláša, záchranný výskum, sídlisko, kamenná architektúra, novovek. Uloženie nálezov: Múzeum v Kežmarku.

Záchranný výskum bol realizovaný v súvislosti s projektom revitalizácie verejných priestranstiev v centrálnej zóne Mesta Stará Ľubovňa. V prevažnej časti územia stavby v západnej časti námestia, sa intaktné podložie nachádza plynko pod súčasnými povrchmi a všetky predchádzajúce úpravy terénu mali za výsledok zničenie starších historických povrchov. Len miestami sa zachovali zbytky historických vrstiev nad podložím a to v súvislosti s pozostatkami kamenných základov architektúr, ktoré v tomto priestore existovali minimálne ešte v druhej polovici 18. stor. Obsahovali prevažne nálezy novovekej (celkovo 50 kusov drobných fragmentov), no ojedinelo aj stredovekej keramiky (3 ks). Okrem toho kováčsku trosku (6 ks) a železné predmety (3 ks).

V západnej časti námestia boli preskúmané kamenné základy dvoch objektov (obr. 46). Oba sú zachytené na mapových zobrazeniach Starej Ľubovne z rokov 1796 a 1773. Jeden z nich predstavuje neznámu stavbu, ktorá je na katastrálnej mape z roku 1773 vykreslená ako drevená. Dĺžka stavby orientovanej v smere V-Z dosahovala 12 m a šírku 18 m. Jej juhovýchodná časť, kde sa pravdepodobne nachádzala ďalšia časť stavby, bola narušená výstavbou podzemného rezervoára pre fontánu nachádzajúcu sa v tejto časti námestia. Šírka základového muriva predstavuje 0,9–1 m.

Druhý objekt so štvorcovým pôdorysom bol zakomponovaný do severozápadného nárožia ohradového múra kostola a predstavuje vežovitý objekt, ktorý slúžil pravdepodobne ako zvonica. Išlo o monutný objekt so základovým murivom širokým 2 m. Dĺžka strany dosahovala 6,75 m. Oba objekty boli založené do vrstiev s novovekými nálezmi, ich vznik možno klásť do 17.–18. stor.

Vo východnej časti, v areáli Kostola sv. Mikuláša bol realizovaný sondársky výskum staršieho kamenného ohradenia kostola sv. Mikuláša (obr. 46). Pôvodné ohradenie kostola nebolo možné presnejsie zachytiť ani datovať vzhľadom na prílišné narušenie muriva novodobými zásahmi a koreňovým systémom stromov. Zo sond zachycujúcich ohradový mûr kostola pochádza celkovo 15 kusov fragmentov novovekej keramiky.

Všetky zistené architektúry prekrývali recentné zásypy pod spevnené povrhy realizované v priebehu druhej polovice 20. stor., resp. násyp zo svetlohnej hliny (nad ohradovým múrom kostola v zelenom páse), na ktorom bola položená okruhliaková dlažba z 19. stor.

RETTUNGSGRABUNG AUF DEM ST. NIKOLAUS-PLATZ IN STARÁ ĽUBOVŇA. Stará Ľubovňa (Bez. Stará Ľubovňa), Intravilan, St. Nikolaus-Platz, Rettungsgrabung, Siedlung, Steinarchitektur, Neuzeit. Deponierung der Funde: Museum in Kežmarok.

Die Rettungsgrabung wurde im Zusammenhang mit der Revitalisierung der öffentlichen Anlagen im Zentralteil der Stadt Stará Ľubovňa realisiert. Im Laufe der Grabung wurden Steinfundamente zweier Bauten erforscht (Abb. 46), die sich auf den historischen Karten aus den Jahren 1769 und 1773 befanden.

Beide Bauten entstanden im Laufe des 17.–18. Jhs., wobei der massivere Bau, mit quadratischem Grundriss und Seitenlänge 6,75 m als Glockenturm interpretiert wird. Die festgestellten historischen Schichten beinhalteten vorwiegend neuzeitliche, seltener mittelalterliche Funde. Im östlichen Areal der St. Nikolaus-Kirche durchführte man eine Sondagegrabung der älteren Steinumzäunung der Kirche (Abb. 46).

PREDSTIHOVÝ VÝSKUM NA NÁMESTÍ V LEVOČI

Marta K u č e r o v á – Matúš H u d á k

L e v o č a (okr. Levoča), intravilán, Námestie Majstra Pavla, parc. č. 3/1, Nová a Vysoká ulica, sídlisko, stredovek, novovek. Uloženie nálezov: Podtatranské muzeum, Poprad.

Predstihový záchrany výskum bol realizovaný formou sledovania výkopových prác na Námestí Majstra Pavla v Levoči a na Vysokej a Novej ulici, v súvislosti s prvou etapou rekonštrukcie spomínaného námestia. Väčšina výkopov sledovala línie pôvodných inžinierskych sietí. Počas sledovania prác boli odkryté zvyšky funkčnej historickej kanalizácie, ktorá sa nachádzala na spojovacej ulici (medzi Vyšokou a Novou ulicou). Historická kanalizácia bola preskúmaná aj v priestore samotného námestia v jeho východnej a južnej časti. Sledovaním profilov výkopov sa dospelo k poznatku, že historicke vrstvy sa zachovali len v juhovýchodnej časti námestia – v trase komunikácie pred objektom múzea. Tu sa podarilo zachytiť najstaršiu pochôdznu úroveň z čias počiatkov stredovekej Levoče, o čom svedčia nálezy keramiky z 13. stor. z uvedenej vrstvy. V juhovýchodnej časti námestia boli nájdené v rôznych polohách novoveké nálezy (keramika, glazované kachlice a úlomok hlinenej fajky) ako súčasť navážok, resp. výplň výkopov v neveľkej hĺbke od súčasného povrchu. V juhovýchodnom nároží námestia sa v časti zne-funkčnej kanalizácie, zo zaneseného kanála podarilo vyzdvihnúť fragmenty novovekej keramiky datovanej prevažne do 18.–19. stor. Na ploche všetkých komunikácií sa zachovala pod súčasným povrhom kamenná šteň ako podklad pod spevnené povrhy komunikácií z medzivojnového obdobia. Celkovo sa pri výskume zatial našlo 228 fragmentov keramiky, troska rôzneho druhu (3 ks), železná podkova, bronzové predmety (2 ks), hlinená fajka ai.

Výskum bude pokračovať v roku 2013.

VORSPRUNGSGRABUNG AUF DEM PLATZ IN LEVOČA. Levoča (Bez. Levoča), Intravillan, Námestie Majstra Pavla, Parzellnummer 3/1, Straße Nová und Vysoká, Siedlung, Mittelalter, Neuzeit. Deponierung der Funde: Podtatranské Museum in Poprad.

Mit der archäologischen Grabung ist es gelungen eine funktionelle neuzeitliche Kanalisation festzuhalten. Im südwestlichen Teil des Platzes hat sich das älteste mittelalterlichem Terrain erhalten, dessen Datierung man nach Keramikfunden festgestellt hat. Im südöstlichen Teil wurden zwei neuzeitliche Funde entdeckt und dem Terrain nach, wurden die älteren ursprünglichen Schichten weggeschwommen oder bei Geländebearbeitungen in diesem Stadtteil zerstört.

ZÁCHRANNÉ VÝSKUMY STREDOLOVENSKÉHO MÚZEA

Martin K v i e t o k

Stredoslovenské múzeum uskutočnilo niekoľko menších záchranných archeologických výskumov v intraviláne mesta Banská Bystrica a v jeho blízkom okolí. Úlohou nasledujúceho článku je informovať odbornú verejnosť o ich výsledkoch.

1. B a n s k á B y s t r i c a (okr. Banská Bystrica), intravilán, Horná ul. 4, záchranný výskum, mestská parcela, keramika, vrcholný stredovek (14. stor.), novovek (15.–19. stor.). Uloženie nálezov: Stredoslovenské múzeum, Banská Bystrica.

Stredoslovenské múzeum uskutočnilo menší archeologický výskum vyvolaný preložkou prípojky splaškovej kanalizácie k vinárnii na Hornej ul. Lokalita je situovaná vo východnej časti mestského jadra Banskej Bystrice. Skúmaná plocha sa nachádza v južnej časti pôvodnej parcely (parc. č. 1326/3) prislúchajúcej k meštianskemu domu na Hornej č. 4, ktorý je súčasťou južnej ulicovej zástavby. Výkop kanalizačnej prípojky s dĺžkou 39 m prechádzal južnou časťou zástavby dnešnej parcely a je ukončený v priestore parku pred pamätníkom SNP. No pôvodne aj tento priestor bol súčasťou staršej stredovekej parcely.

Archeologický výskum jednoznačne preukázal prítomnosť archeologickej situácie v ploche výkopu kanalizačnej prípojky. Stratigraficky ich môžeme zaradiť do niekoľkých horizontov. K najstarším patrí šíva splachová vrstva s obsahom stredovekej keramiky (obr. 48: 1–4). Túto môžeme rámcovo datovať do obdobia 14.stor. Rovnaky horizont je doložený aj na parcelách prislúchajúcich k domom č. 2–4 na Námestí Š. Moyse-sa (*Kvietok 2016*) a na parcele prislúchajúcej k domu č. 2 na Hornej ulici (*Zachar 2009, 285–300*). Predstavuje relikt osídlenia v tejto časti mesta pred tým než sa tu začala v 15.–16. stor. začala formovať parcelačná sieť (*Filová 1984*). Jej štruktúra a nazelenková farba poukazujú na výrazne organický pôvod vrstvy. Mocnosť vrstvy sa smerom k Hornej ulici zväčšuje. Zrejme dokladom požiaru je tenká uhlíková vrstvička zachytená približne na dĺžke 5 m. Predbežne by sme mohli túto vrstvičku spájať s mestským požiarom v roku 1500. Stredoveký horizont prekryla čierna humusovitá zemina s nálezmi ranonovovekej (obr. 48: 5, 6) a novovekej keramiky (obr. 48: 7–9) a malej lichobežníkovej pracky. Taktiež obsahuje zlomky tehál a malé množstvo uhlíkov. Predpokladáme, že kanalizačná prípojka vo svojej južnej polovici porušila terén, na ktorom sa v novoveku nachádzala záhrada, resp. sad, tak ako to môžeme vidieť na katastrálnej mape z polovice 19. stor. Zaujímavým nálezom je fragment kolovej stavby, základy ktorej narušili vyššie spomenutý „záhradný“ horizont. Domnievame sa, že ide o západnú stenu hospodárskej stavby – „humna“, ktorý na pôvodnej parcele užatával priestor s výskytom hospodárskych stavieb (dvor). Relikt stavby sa nachádza cca 100 m od uličnej čiary. Stratigrafická situácia v severnej časti prípojky bola v nedávnej dobe výrazne narušená asanáciou objektu garáže a jeho odbagrovaním. Pričom sa v priestore ryhy zachoval iba nepatrny relikt pôvodnej šivej splachovej vrstvy, na ktorý nasadal stavebný odpad z deštrukcie stavby garáže.

2. Banská Bystrica (okr. Banská Bystrica), intravilan, Dolná ul. 22, záchranný výskum, mestská parcella, keramika, kachlice, novovek (16.–19. stor.). Uloženie nálezov: Stredoslovenské múzeum, Banská Bystrica.

Ďalší záchranný výskum bol vyvolaný výstavbou oplotenia na jednej zo stredovekých parciel na Dolnej ul. (parc. č. 1588). Lokalita je situovaná v západnej časti mestského jadra Banskej Bystrice. Skumaná plocha sa nachádza v západnej časti pôvodnej parcely prislúchajúcej k meštianskemu domu, ktorý je súčasťou severozápadnej ulicovej zástavby. Línia 15 výkopov pre stĺpy oplotenia prípojky s dĺžkou 31,50 m prechádza severnou časťou dnešnej parcely. Posledný výkop je vzdialenosť od uličnej čiary cca 80 m. Predpokladáme, že bývalá parcella bola tak ako je to vyznačené na pláne mesta z roku 1859 omnoho dlhšia a siahala až k mestskému opevneniu. To prechádzalo vo vzdialenosťi 119 m západne od posledného výkopu v priestore dnešného sídliska Fortnička a dnes z neho vidno už len torzo.

Výskumom sme zistili, že výkopy pre základové pätky stĺpov oplotenia narušili archeologicú stratigrafiu. Z veľkej časti išlo o vrstvy sute a stavebného odpadu, ktoré vznikli asanáciou zástavby zadnej časti parcely v 60.–70. rokoch 20. stor. Na základe katastrálneho plánu z roku 1859 môžeme konštatovať, že časť parcely popri parcellačnom múre, kde boli realizované výkopy bola zastavaná, pričom severnú stenu objektov stojacich v hĺbke parcely, relikty ktorých boli zachytené vo výkopoch, tvoril parcellačný mûr. Práve parcellačný mûr predstavoval najstaršiu konštrukciu zistenú archeologickým výskumom. Výkop pre jeho základ neboli identifikované ani v hĺ. cca 80 cm od súčasného terénu. K nemu priliehala aj najhlbšie identifikovaná homogénna vrstva mastnej hliny tmavohnedej farby. Z vrstvy boli získané nepočetné fragmenty čelnej vykurovacej steny a komory renesančných, resp. barokových kachlíc. V suťovitých vrstvách bola nájdená predovšetkým neskoronovoveká keramika 18.–19. stor. reprezentovaná glazovanou hrnčinou (obr. 48: 10, 11), porcelánom (taniere) či kameninou (flaše). Parcellačný mûr neprebiehal po celej dĺžke línie výkopov. V posledných štyroch výkopoch parcellačný mûr už neboli zistené. No v poslednom výkope bolo zistené lícovanie kamenného mûru prebiehajúceho kolmo na mûr parcellačný. Je možné, že ide o ukončenie parcellačného mûru alebo o samostatnú kamennú stavbu v hĺbke parcely. Archeologický výskum aj napriek veľmi obmedzeným možnostiam odkryvu zachytil situáciu, ktorá bola na parcele najneskôr v polovici 19. stor. Išlo zrejme o rad hospodárskych prístavieb, ktoré boli pristavané v zadnej časti parcely k parcellačnému mûru koncom 18. a v prvej polovici 19. stor. V niektorých výkopoch sa zistili staršie, pravdepodobne exteriérové vrstvy, ktoré vznikli ešte pred spomínanou výstavbou pravdepodobne niekedy v 17.–18. stor.

3. Banská Bystrica (okr. Banská Bystrica), intravilan, Moskovská ul., záchranný výskum, sídlisko, keramika, štiepaná industria, neskorá doba kamenná, epilengyel. Uloženie nálezov: Stredoslovenské múzeum, Banská Bystrica.

Spoločnosť IKM, a.s. pristúpila k výstavbe IS pre individuálnu výstavbu rodinných domov nad ulicou Moskovská, v mestskej časti Fončorda. Plocha novej vilovej štvrti, ku ktorej patrí sledovaná stavba,

sa nachádza na severozápadnom okraji intravilánu Banskej Bystrice, 3,5 km juhozápadne od historického jadra mesta. Priestor, na ktorý sa zamerali archeologické práce predstavovala plocha komunikácie, v rámci ktorej došlo aj k zemným prácам. Nová cesta sa dvíha od bytových domov západným smerom k polohe Vŕšky, ktorá tvorí východné svahy Suchého vrchu. Celková dĺžka sledovanej komunikácie predstavovala 300 m. Bezprostrednému okoliu záujmovej oblasti sa archeologické výskumy doposiaľ vyhýbali. Avšak v roku 1990 boli nájdené v záhradkárskej osade pod Suchým vrchom, zhruba 150 m severným smerom, dve rímske bronzové mince datované do 4. stor. n. l. Ide o follis Constantina I. (306/7–337), mincovňa Tarraco? a follis Constantia Galla (351–354), mincovňa Siscia (Mácelová 1992, 72). Očakávalo sa, že počas výskumu budú odkryté pamiatky z neskorej doby rímskej. Prekvapením bol objav malého sídliska z neskorej doby kamennej pri západnom ukončení novo budovanej cesty, kde sa terén strmo skláňa k hornému toku Radvanského potoka. Archeologické situácie reprezentovali nevýrazná kultúrna vrstva a jeden žľabovitý zahľbený objekt. Ten interpretujeme ako hliník. Z jeho výplne sa nám podarilo získať iba jeden praveký črep a niekoľko drobných uhlíkov. Niekoľko metrov východne od tohto objektu sa podarilo na základe výraznejšieho výskytu keramiky identifikovať pravekú kultúrnu vrstvu. Tá pokrýva plochu 10 x 10 m a na základe nálezovej situácie, kedy sa v priestore výskytu keramiky objavuje veľké množstvo kameňov, by sme mohli uvažovať o deštrukcii objektu na podmurovke. *Z kultúrnej vrstvy pochádza výrazná kolekcia keramiky a štiepaných nástrojov z limnosilicitu.* V ruke robená keramika je vyhotovená z nekvalitného hlinito-piesčitého materiálu a je veľmi zle vypálená. Na základe plastických výčnelkov, ako aj celkového rázu keramiky (obr. 49: 11–19) môžeme materiál datovať do mladších stupňov lengyelskej kultúry. Keramika je sprevádzaná vysokým množstvom silicitovej industrie. V nej dominujú úštepy a odpad. Finálnych čepieľok je iba niekoľko (obr. 49: 2–10). Získané bolo aj jedno jadro (obr. 49: 1) a niekoľko hľúz limnosilicitej suroviny. Za významný nález považujeme dva zlomky medenej troskovitej hmoty.

4. Staré Hory (okr. Banská Bystrica), intravilán, záchranný výskum, odpadový areál hutníckej trosky, keramika, sklo, novovek (16.–18. stor.). Uloženie nálezov: Stredoslovenské múzeum, Banská Bystrica.

Menší výskum tu bol vyvolaný výstavbou čističky odpadových vôd pre doškolovacie pracovisko Sociálnej poisťovne. Skúmaná plocha sa nachádza na juhozápadnom konci intravilánu Starých Hôr, 20 m severozápadne od cesty do Banskej Bystrice. Plocha výskumu je situovaná už mimo historického jadra obce, v rámci ktorej sa nachádza neskorogotická sakrálna architektúra v podobe r. k. Kostola Panny Márie a huta na spracovanie medenej rudy z konca 15. stor. Na základe historických snímkov hutu situujeme do priestoru severne a severozápadne od kostola. Skúmaná plocha sa tak nachádzala v jeho juhozápadnom predpolí. Huty na spracovanie medi boli na Starých Horách postavené ešte pred koncom 15. stor. V roku 1496 vybudovala Thurzovsko-Fuggerovská banská spoločnosť na Starých Horách veľkú šmelcovaciu hutu s desiatimi pecami. Vrcholným obdobím spracovania rudy v nej boli roky 1495–1525. Potom ťažba postupne, aj z dôvodov vyčerpania miestnych zdrojov upadala. V roku 1564 bolo zariadenie huty prenesené do hámra v Banskej Bystrici. V roku 1575 bola ťažba na Starých Horách pozastavená. Obnovili ju súčasne v roku 1611 no už nikdy nenadobudla väčšie rozmary (Pisoň 1968, 331, 332). Výskumom bola doložená základná archeologická stratigrafia intravilánu obce Staré Hory, ak nerátame rôzne samostatné zásahy ako výstavba parkoviska, výkopy IS a pod. Na súčasnom povrchu sa nachádza záhradný horizont resp. navážka humusovitej vrstvy o mocnosti 30–40 cm. Z nej sme získali nepočetné nálezy keramiky a skla datovaného do 18.–19. stor. Spomenutá vrstva nasadá na planýrovaciu vrstvu väčšinou tvorenú pieskom resp. piesčitou hlinou o mocnosti 30 cm, ktorá bola nasypaná na haldu trosky. Troska bola z huty deponovaná v rôznej intenzite v okolí huty v podobe háld. Hrúbka háld môže dosahovať aj niekoľko metrov. Nami skúmaný výkop narušil zrejmé iba jej povrchovú časť. Od obyvateľov obce máme informácie, že podobné zloženie ako v nami skúmanom priestore je aj v iných častiach obce, kde doteraz neboli zrealizovaný archeologický výskum.

Literatúra

- Fillová 1984 – L. Fillová: Obhliadkový umelecko-historický a architektonický výskum. Blok X. Projektový stav kultúry B. Bystrica. Rukopis uložený v archíve Krajského pamiatkového úradu v Banskej Bystrici.
 Kvietok 2016 – M. Kvietok: Prieskumy a výskumy Stredoslovenského múzea v roku 2011. AVANS 2011, 2016, 155–159.
 Mácelová 1992 – M. Mácelová: Nález rímskych mincí v Banskej Bystrici. AVANS 1990, 1992, 72.
 Pisoň 1968 – Š. Pisoň: Slovník obcí Banskobystrického okresu. Banská Bystrica 1968.
 Zachar 2009 – J. Zachar: Archeologický výskum na Hornej ul. č. 2 v Banskej Bystrici. (K významu vnútrodvorov pre poznanie stredovekej a novovekej materiálnej kultúry mesta). Arch. Hist. 34, 2009, 285–300.

RETTUNGSGRABUNGEN DES MITTELSLOWAKISCHEN MUSEUMS. Der Gegenstand dieses Beitrags ist die Fachöffentlichkeit über die Ergebnisse der Rettungsgrabungen im Intravillan von Banská Bystrica und der nahen Umgebung zu informieren. Als erstes wurde die Rettungsgrabung realisiert, die durch den Umbau der Abwasserkanalisation auf der Straße Horná Nr. 4. ausgelöst wurde. An dieser Stelle deckte man eine Schicht, die hochmittelalterliche Keramik beinhaltete und einen neuzeitlichen Gartenhorizont mit einem Pfostenbau auf, der wahrscheinlich eine wirtschaftliche Funktion erfüllte. Auf der Straße Dolná Nr. 22 wurden während des Aufbaus einer Umzäunung der Verlauf einer Parzellenmauer festgehalten mit einer Stratigraphie von neuzeitlichen Aufschüttungen aus der Destruktion der Bebauung der Parzelle und neuzeitliche Schichten, in welchen Keramik und Kacheln gefunden wurden. Eine interessante archäologische Grabung verlief über der Straße Moskovská, wo es gelungen ist, ein Teil einer kleineren Siedlung zu entdecken, die ins Epilengyel datiert wird. Das gewonnene Fundmaterial bilden Keramik, Spaltwerkzeuge, ein Kern und kleine Fragmente einer Kupferschlacke. Die letzte Grabung wurde während des Baus der Abwasserkläranlage im Intravillan von Staré Hory durchgeführt. Hier dokumentierte man ein Abfallareal – metallurgische Schlacke aus dem Hüttenwerk in Staré Hory im 15.–16. Jh.

POKRAČOVANIE V ODKRÝVANÍ HRADNEJ KAPLNKY NA STAROM MESTE V BANSKEJ ŠTIAVNICI

Jozef L a b u d a

B a n s k á Š t i a v n i c a (okr. Banská Štiavnica), poloha Staré mesto – Glanzenberg, 12.–16. stor., sídlisko, systematický výskum, stredovek, novovek. Uloženie nálezov: Slovenské banské muzeum, Banská Štiavnica.

Archeologický výskum pokračoval na lokalite výlučne v areáli hradnej kaplnky. Tieto boli podporené aj finančnými prostriedkami projektu MK SR „Obnovme si svoj dom“. Skúmali sa miesta západnej steny kaplnky z jej exteriérovej strany, ale aj niveleta dlážky v jej interiéri (kontrolné rezy do podlahy v tvare kríža).

Exteriérová časť hradnej kaplnky

Výskumom sa odkryla západná stena kaplnky, pričom ku komplexne odkrytému múru západnej časti kaplnky na vonkajšej strane nadviazalo Murivo E/12. Jeho dĺžka nebola zistená lebo pokračuje do koreňov stromu. Tesne nad úrovňou podlahy (60 cm) sa zistil otvor v murive štvorcového tvaru, s rozmermi 10 x 10 cm, hĺbka 30 cm. Zrejme mal plniť funkciu odvodnenia svahu, ku ktorému bol mór pristavaný. Západne od kaplnky sa vymerala sonda S – 3/12, ktorej účelom bolo zistiť nálezové okolnosti pre vysvetlenie funkcie bráničky v blízkosti vstupu (portálu) do kaplnky. Výskumom sa odkryla superpozícia dvoch úrovní dlážky (ubitá hlina so zvyškami požiaru).

Zaujímavé nálezy sa objavili aj pri skúmaní bráničky. Tu sa našiel fragment kamenného architektonického článku, dokumentujúci ukončenie rebrovej klenby. Ďalšie nálezy predstavovali zvieracie kosti a črep bielej keramiky s pomaľovaním červenou hlinou, datovaný na prelom 14. a 15. stor. Južná strana bráničky sa nezachovala.

Interiér hradnej kaplnky

Už v predchádzajúcej sezóne bola zistená úroveň podlahy interiéru kaplnky v podobe upravenej skaly, vyliatej maltoviny či ubitej hliny. Na všetkých miestach interiéru podlahy bola zistená prepálená vrstva ako dôkaz požiaru. V závere výskumu interiéru kaplnky boli skúmané miesta s ubitou hlinou. Vymerala sa sonda v tvare kríza S – 1/12 a S – 2/12, zasahujúce časť lode a presbytéria kaplnky. V ubitej dlážke sa objavili nálezy v podobe črepov, bronzovej pracky, zvieracích kostí, ktoré možno datovať do 13. stor. Aj obsah nálezov v dlážke dokazuje výstavbu kaplnky v 14. stor. Pri vyrovnaní úrovne podlahy sa tam dostali aj staršie nálezy z 13. stor.

Ďalšou zaujímavosťou výskumu interiéru kaplnky bolo zistenie tzv. prázdnych miest v murive presbytéria. Podľa názoru M. Šimkovica by mohli predstavovať chýbajúce kamenné články pilierov klenby v presbytériu.

Na južnej strane kaplnky sa nachádzalo veľké okno, z ktorého parapety boli odobraté vzorky uhlíkov na analýzu C¹⁴.

FORTSETZUNG DER AUFDECKUNG DER BURGKAPELLE AUF STARÉ MESTO IN BANSKÁ ŠTIAVNICA.
Banská Štiavnica (Bez. Banská Štiavnica), Flur Staré Mesto (Glanzenberg), 12.–16. Jh., Siedlung, systematische Grabung, Mittelalter, Neuzeit. Deponierung der Funde: Slowakisches Bergbaumuseum in Banská Štiavnica.

Die Grabungsarbeiten konzentrierten sich auf die Erforschung des Interieurs der Burgkapelle. Es wurde ein Fußboden in der Form eines bearbeiteten Felsens, ausgegossenen Mörtels und festgestampften Bodens festgestellt. Der Fußboden war großenteils durch einen Brand gekennzeichnet. Es wurden Funde aus dem 13. Jh. entdeckt, was den Bau der Kapelle im 14. Jh. beweist. Außerdem wurde auch der Exterieur erforscht, wo im nordwestlichen Teil ein Mauerwerk E festgestellt wurde, das höchstwahrscheinlich den anliegenden Hügel befestigen sollte. In diesen Stellen war der Boden durchgebrannt und in zwei Schichten erfasst.

ZÁCHRANNÝ VÝSKUM V KAŠIELI I. MADÁCHA V DOLNEJ STREHOVEJ⁴³

Róbert M a l č e k

D o l n á S t r e h o v á (okr. Veľký Krtíš), intravilán, kašiel I. Madácha, záchranný výskum, kašiel, novovek, 18.–19. stor. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Výskumom realizovaným počas rekonštrukcie kašieľa I. Madácha v Dolnej Strehovej sa odkrylo a zdokumentovalo viacero nálezových situácií, ktoré dokladajú premenu skúmaného priestoru v období od končaceho stredoveku, resp. raného novoveku po súčasnosť (obr. 47). Rôzne zvyšky základových murív a uložení, ktoré ich prevrstvovali, sa zachytili v interiéri i v exteriéri budovy; charakter výskumu však neumožnil skúmať ich vzájomné vzťahy v širšom priestore, preto sa terénou výskumnou aktivitou zhromaždili len torzovité informácie, ktoré tu dovolujú načrtiť len v mnohom pomerne neostrý rámečok vývoja miesta a budovy. Osídlenie polohy podľa našich pozorovaní tak možno rozdeliť zhruba na dve fázy – starší horizont reprezentuje obdobie pred vznikom dnešného kašieľa, ktorý podľa písomných prameňov postavili v 18. stor. a dokladajú ho sídliskové objekty z nádvoria (SJ03, SJ05) a fragmenty muriva z interiéru východného traktu (SJ12). Mladšia etapa osídlenia polohy súvisí s výstavbou a existenciou rokokovo-klasicistného kašieľa, ktorá o. i. priniesla aj výraznú transformáciu terénu a s ňou súvisiacim poničením starších sídliskových zvyškov.

Pôvodný terén, na ktorom sa rozkladá parcela kašieľa, tvoril svah sklonený na juhovýchod, kde povrch zo severozápadu na juhovýchod klesal asi o dva metre. Výstavba dnešného kašieľa (a pravdepodobne aj starzej budovy) do takto sformovanej terénnnej konfigurácie výrazne zasiahla – jednak vyrovnaním plochy nádvoria, jednak odťažením pôdneho krytu na južnom a východnom okraji plochy: výrazný terénný zlom asi metrovnej výšky dnes možno pozorovať južne od kašieľa v predĺženej línií západnej steny južného traktu; stavebný zásah potvrdzujuď taktiež pozorovania zaznamenané výskumom – výšku povrchu pri starzej stavbe určuje nadmorská výška podsadenia základu muriva 12 (SJ12), nachádzala sa v nivelete približne 186,8 m n. m., základ múru prerážal sídliskovú vrstvu hrubú cca 40 cm (SJ31), základová spára sa zistila v hĺbke cca 185,55–185,6 m n. m. Pec (SJ03) na nádvorí sa zachytila na úrovni 186,9 m n. m., začistila sa v podloží (!), základová spára múru 02b (SJ02b), ktorý sa svojimi parametrami ponášal na mûr 12, sa nachádzala v hĺbke cca 186,35–186,40; toto mohutné, zjavne základové murivo sa však zachovalo len vo výške 40 cm. Výška nášho nulového bodu, ktorý sa nachádzal na betónovej dlažbe, bola 187,73 m, avšak výška povrchu zistená pri východnej stene východného traktu kašieľa bola asi 186,7 m n. m., no povrchový horizont tu tvorila asi 40–50 cm hrubá vrstva tvrdej hrudkovitej hliny (SJ24 a 25), ktorá konzistenciou nezodpovedala sídliskovému horizontu SJ31, zistenému približne v tejto nivelete v miestnosti 1.18. Z uvedeného vyplýva, že povrch okolia kúrie(?) v renesancii by sa mal pohybovať vo výške asi 187,6/187,4–186,8 m n. m. a mala by ho tvoriť hlinito-piesčitá tmavo- až strednehnedá antrozem či kultizem identická s uloženinou 31. V profiloch rýh na nádvorí sa skutočne nad podložím miestami pozorovala rôzne hrubá uloženina tejto charakteristiky, týkalo sa to najmä západnej časti nádvoria, kde sa zachytila v ryhách O, P a I; vždy ju prevrstvovala uloženina suťovitej antrozeme, ktorá vo východnej časti takmer celkom prevládala a z pôvodného sídliskového horizontu sa zachovalo buď len dno alebo ani ono. Situáciu tu navyše zneprehľadňovalo množstvo recentných výkopov. V priestore južne a východne od klasicistnej budovy bol terén znížený, pri južnom trakte natoľko, že sa obnažili steny suterénnych miestností, a sídliskový horizont, podobný SJ31, sa tu neidentifikoval.

⁴³ Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA č. 2/0072/17.

Starší horizont osídlenia

Na skúmanej lokalite sa nezachytili stopy osídlenia pravekého či ranostredovekého, ktoré evidujeme na iných polohách v katastri obce, avšak výskumom sa potvrdilo, že parcela bola osídlená ešte pred vybudovaním súčasného kaštieľa v 18. stor. K staršiemu horizontu radíme stratigrafické jednotky 2b, 3, 5 a 12.

Odkrytý základ 2b sa zachytil v ryhe anglického dvorca, viedol kolmo na severnú stenu južného traktu kaštieľa a na murivo SJ02a, do oboch bol zamurovaný, ani s jedným nemal rovnakú štruktúru ani hlbku základovej spáry, prípadne hrúbku muriva. V zachovanej časti sa skladal z asi 2 až 3 riadkov skál, ktoré však nemali rovnakú veľkosť (veľké obliaky presahovali do dvoch riadkov); murivo tvorilo kompaktnú hmotu, ležalo na hlinitom podloží. 110 cm široký základový mür presahoval skúmanú plochu smerom k nádvoriu, kde ho však už nebolo možné sledovať, v interiéri južného traktu kaštieľa sa nezistil; vzhľadom na rozmery odkrytého základu možno predpokladať, že niesol zrejme značne mohutnú nadzemnú stavebnú konštrukciu. Iná, podobne rozmernej stavebná konštrukcia sa odkryla v ryhe vedenej popri exteriérovom líci severnej steny suterénej miestnosti 0.03. V ryhe sa obnažilo murivo, ktoré sa viazalo s obvodovým múrom pivnice, avšak oblúkovite z neho vybiehalo (v mieste kontaktu oba múry zvierali pravý uhol). Z muriva sa začistilo štvrfoblúkovité torzo uťaté obvodovou východnou stenou súčasného východného traktu (je však možné, že spodná časť bola do nej vmurovaná podobne ako SJ02b); v interiéri bašty(?) sa zachytila len základová časť obvodového múru miestnosti 0.03, a to v hlbke 120 cm od koruny SJ12 (v obdobnej hlbke bolo „uskočené“ aj exteriérové líce základu SJ12), nad ňou sa v profile ryhy vyrysovali rôzne násypové vrstvy. Exteriérové líce „bašty“: v hlbke 120 cm od koruny muriva bolo podsadené asi o 5–8 cm – práve v týchto miestach sa menil aj charakter muriva z jadrového na liate. Rozlíšenie pôvodne nadzemnej a podzemnej časti zisteného muriva potvrdila aj stratigrafia pozorovaná v severnom profile ryhy: niveleta podsadenia exteriérového líca zodpovedala povrchu sídliskovej vrstvy SJ31 dosadajúcej k murivu. Do pôvodne nadzemnej časti muriva bolo vsadené okno svetlíka pivnice, ktoré sa nachádzalo sa v hlbke 7 cm pod korunou muriva bašty, vo vzdialosti 50 cm od jeho exteriérového líca. Na západnej strane miestnosti mür pivnice priliehal spárou ku kolmému murivo základu západnej steny miestnosti 1.18.

Oba vyššie popísané torzá zjavne patrili budove či budovám, ktoré stáli v skúmanom priestore pred vybudovaním klasicistného kaštieľa. Charakter konštrukcie SJ12 svedčí o existencii relatívne veľkej stavby pevnostného typu, opevnenej kruhovými baštami s priemerom približne 6 m v nárožiach. Táto stavba zostala čiastočne zachovaná v murive suterénu. Interpretovať torzo muriva SJ02b možno len nepriamo – vzhľadom na to, že tento základ mal zhodnú šírku a štruktúru s murivom SJ12, mohlo ísť i o zvyšky jednej stavebnej konštrukcie; treba však podotknúť, že základová spára oboch múrov mala rôznu hlbku.

Neprítomnosť nálezov a napokon ani nálezové okolnosti neumožnili datovať popísané murované hmoty priamo. Hornú hranicu dĺžky ich existencie stanovuje vybudovanie klasicistného kaštieľa v druhej polovici 18. stor. Avšak vzhľadom na to, že sa v písomných zmienkach z predchádzajúceho obdobia nespomína iná budova, ako starý kaštieľ, ktorý stál na inej parcele, skôr svedčí o tom, že budova zanikla ešte pred druhou polovicou 17. stor. K datovaniu staršieho horizontu osídlenia polohy a azda aj odkrytých murív môže prispieť nález sídliskových objektov z nádvoria. Južný trakt klasicistného kaštieľa bol v superpozícii s dvoma sídliskovými objektami – plytkú misovitú pec (SJ03) s predpecnou jamou, zahĺbenú do hlinitého podložia, narúšalo severozápadné nározie traktu, západná stena rezala výhlbeň 5 (SJ05). Táto jama sa vyrysovala v podloží na začistenej ploche anglického dvorca, na úrovni zachytania. Javila sa ako nepravidelná plocha tmavosivej farby, popri severnom okrají sa koncentrovali hrudky mazanice, ktoré v severovýchodnej časti tvorili väčší zhluk. Pri severnom okrají sa identifikovala kolová jama s priemerom a hlbkou cca 20 cm, iná kolová jama sa zachytila aj na južnej hrane objektu v profile ryhy. Hlbka a profil výhlbeň zrejme vylučujú, že by tu mohlo ísť o zvyšky priekopy, prítomnosť kolových jám naopak naznačuje, že objekt mohol byť zastrešený; koncentrácia mazanice v jame môže o. i. doklaďať požiarovú udalosť. Dôležitý je nálezový materiál, ktorý pochádza z oboch stratigrafických jednotiek (viď tabuľky CXI–CXII). Obdobná keramika sa našla v hmote násypu fiľakovského dolného hradu, ktorý bol navršený v 16. stor. Nálezy zo staršieho horizontu osídlenia polohy tak možno spojiť z historickou správou, podľa ktorej v roku 1552 Turci zborili v Dolnej Strehovej budovu kaštieľa.

Mladší horizont osídlenia

Rokokovo-klasicistný kaštieľ podľa písomných údajov postavili v roku 1799. Tento dátum tak stanovuje pravdepodobne spodnú hranicu datovania väčšiny murív a iných stavebných konštrukcií odkrytých v inetriéri a exteriéri budovy.

Interiér kaštieľa

V severnom trakte kaštieľa odkryté základy SJ08 a 10 predstavujú zrejme základy pôvodných, dodačne vybúraných priečok. Z oboch murív sa pod odstránenou recentným lôžkom obnažili len koruny, ktoré mali rovnakú šírku (60 cm) i štruktúru, boli lícované, viazali sa na obvodové murivá miestnosti, v ktorých sa našli, neboli však postavené v jednej líni (SJ10 v miestnosti 1.03 bolo posunuté viac na západ), pôvodné miestnosti severného traktu mali teda rôzne rozmetry. Pokiaľ to bolo možné zistiť, obe stavebné konštrukcie boli zahľbené to sypkej tmavohnedo sfarbenej antrozeme.

Objekt 13 (SJ13), situovaný na koniec chodby do dnešného zádveria protiľahlých miestností 1.14 a 1.09, bránil priechodу týmto priestorom a prepojeniu stredného a severného traktu. Išlo o konštrukciu neurčenej funkcie pravdepodobne v nadzemnej časti vybudovanú z tehál. Jeho situovanie taktiež naznačuje zmenu dispozície tejto časti budovy v mädšom období.

Nejasné zostáva taktiež bližšie určenie muriva 4a (SJ04a) v suterénu južného traktu, z ktorého bola začistená len koruna; keďže však v nadzemnej časti bola v jadre múru, zachovaného čiastočne v obvodovej stene, boli použité úlomky tehál, javí sa byť pravdepodobné, že SJ04a predstavuje zvyšok priečky suterénnej miestnosti klasicistného kaštieľa. Murivo bolo osadené do podložia, priestor vymedzený múrom 04a a obvodovými stenami miestnosti bola dodatočne ohradený stavebnou konštrukciou 04b.

Murivo 6 (SJ06) možno interpretovať ako predzáklad obvodového múru miestnosti 0.02.

Exteriér kaštieľa

V exteriéri budovy sa odkrylo niekoľko základových murív. SJ01 sa odkryla pred vonkajším lícom „západnej“ steny severného krídla kaštieľa. Skladala sa z pritesaných kvádrikov, spájaných maltou; štruktúrou sa teda celkom odlišoval od muriva steny, ktoré tvorilo skôr lomové skálne so zaoblenými hranami (v stene bol v týchto miestach tehlami zamurovaný otvor). Múrik (základ) prečnieval za severozápadné nárožie severného traktu kaštieľa; pokiaľ sa dalo v úzkej ryhe zistiť, vnútorným (východným) lícom sa dotýkal základu budovy. Funkciu objektu zostala neurčená. V ryhe pri severnom trakte kaštieľa sa odkryla aj ďalšia stratigrafická jednotka, a to vo vzdialosti 3,5 m od nárožia severnej steny severného traktu a severovýchodnej veže; tvorili ju dva veľké kvádre (jeden o rozmeroch 50 x 50 cm, druhý 60 x 50 cm) so starostlivo zabruseným hladkým povrchom, ktorých steny boli zalícované. Od obvodového múru ich delila medzera asi 50 cm; na ne nasadalo murivo zložené z menších plochých lomových skál. Vzhľadom na nálezové okolnosti nebolo možné situáciu doskúmať a funkcia objektu zostala nejasná, avšak podľa katastrálnej mapy z roku 1868 sa nachádzal v interéri prístavby k severnému traktu kaštieľa.

Murivo 2a (SJ02a), odkryté na nádvorí kaštieľa, viedlo paralelne so severou stenou južného traktu kaštieľa v odstupe 1,4 m a takmer v celej dĺžke, severozápadný bol ukončený pravouhlým zalícovaním, v týchto miestach naď nenavázovala prípadný iný mûr. Mûr sa neodkryl v celej hlbke, základová spára sa nachádzala pod dnom otvorenej ryhy. V nedeštrouvanej časti muriva bolo vnútorné líce prekryté maltou až po dno ryhy, overovacím rezom sa zistilo, že vonkajšie (severné) líce malta neprekryvala. Vzhľadom na to, že situovanie mûru rešpektovalo dispozíciu klasicistnej budovy, pravdepodobne ho postavili až počas jej existencie – mûr napokon nemohol stáť počas používania pece 03 a klenul sa cez murivo 02a, ktoré azda patrí k staršiemu horizontu osídlenia. Podobnou stavebnou konštrukciou, odkrytou v susedstve južného traktu, bola stratigrafická jednotka 18. Zachytili sa z nej dva torzá, jedno sa nachádzalo južne od budovy kaštieľa, odkrylo sa v dĺžke 300 cm v južnom profile ryhy, bolo značne deštrouvané, prekrývalo ho vrstva hrudkovitého hlinitého násypy, spočíval na podloží; na východnom závere sa k nemu zvislou spárou primykalo iné murivo, dlhé 1,4 m, plytšie založené (ale taktiež do hlinitého podložia) – vzhľadom na zníženie terénu konštrukcia ďalej nepokračovala. Na západnom závere bola zničená mädším zásahom (kanalizácia), v ďalšom úseku ryhy ustupovala za jej profil, avšak asi o 5,5 m na západ spomenutá ryha prečala iné murivo, ktoré zrejme predstavovalo kolmé rameno konštrukcie. Toto bolo možné sledovať v ryhe vedenej paralelne so západnou stenou južného traktu kaštieľa v jej západnom profile. V ryhe ju bolo možné vysledovať v dĺžke približne 5 m, celkovo (aj so skôr prerezaným úsekom) sa zachytila v dĺžke asi 8,5 m. Hoci sa obe popisované jednotky odlišovali hlbkou základovej spáry (ktorá sa v prípade SJ02a nachádzala až pod niveletou stavby), mohli aj vzhľadom na subtílosť ich konštrukcie plniť podobnú funkciu, totiž funkciu murovanej ohrady kaštieľa – líniu tejto ohrady pravdepodobne zachycuje katastrálna mapa z roku 1868. Keďže podľa tejto mapy ohrada viedla od južného okraja parku ku kaštieľu, mohlo mať podobnú funkciu azda aj murivo 14 (SJ14) a taktiež i 16, obe odkryté v areáli parku. S objektom 2a na nádvorí tesne susedil (respektíve jeho základová ryha ju narúšala) mûr 20, z ktorého sa však odkryl len fragment. Stavebná konštrukcia sa odkryla pod strhnutou dlažbou na

nádvorí kaštieľa; juhovýchodný koniec siahal k línii objektu 2a, avšak bol deštruovaný pravdepodobne tým istým zásahom, deštruovaný recentným zásahom bol aj severozápadný koniec múrika. Pozdĺžna os konštrukcie sa odkláňala od pozdĺžnej osi objektu 2b a nerešpektovala ani dispozíciu budovy kaštieľa. Z konštrukcie sa odkryla len koruna zachovanej časti, ktorá prerážala do štrkovito-hlinitého recentného nadložia nádvoria; jej funkcia zostala nejasná.

Z exteriéra kaštieľa pochádzajú aj murivá 7 a 11 (SJ07 a 11), ktoré sa primykali k základom juhovýchodnej vežičky. Konštrukcia 7 sa odkryla na nároží juhozápadnej vežičky a južného traktu kaštieľa; k múru budovy bola priložená cez spáru, základovú spáru mala pomerne nehlboko. Konštrukcia 11 sa odkryla na južnom nároží juhozápadnej vežičky; k múru budovy bola opäť len „prilepená“. Obe murivá mali teda rovnaký charakter, boli rovnako orientované a mladšie ako budova kaštieľa. Podľa katastrálnej mapy z roku 1868 musia pochádzať z pavilóna oranžérie, ktorý priliehal k južnej stene južného traktu práve v týchto miestach. Avšak aj budova oranžérie určite prešla prestavbou, keďže na dobovej pohľadnici z prelomu 19. a 20. stor. stavba ku kaštieľu už neprilieha. K zvyškom tejto budovy patrí taktiež odskryté murivo 17, ktoré sa našlo v ryhe W.

Jama 9, ktorá sa našla pri východnej stene stredného (východného) traktu obsahovala keramický materiál mladší ako fragmenty keramiky z objektov 3 a 5. Jej datovanie a funkciu aj vzhľadom na to, že nebola doskúmaná, zostali nejasné.

Stratigrafia v priestore parku, ako sa javila v ryhách U a V, dokladá, že vo vyšších častiach, bližšie ku kaštieľu, v nadloží dominujú skôr suťovito-hlinité uloženiny (ktoré môžu pochádzať jednak z deštrukcie rôznych murív v areáli kaštieľa ale najmä z deštrukcie oranžérie a ohrady), kým v dolnej časti sa nachádza „čistší“ hlinitý horizont, ktorý však tiež obsahuje antropogénne intrúzie. Jama 15 dokladá prítomnosť sídliskových objektov aj na svahu pod kaštieľom. Ryha X južne od kostola preukázala značnú transformáciu terénu medzi farou a oporným múrom vo svahu – povrchové vrstvy tu boli odkopané až na štrkovité podložie.

Záverom možno zhrnúť, že starší horizont osídlenia skúmaného priestoru predstavuje najmä murovaná architektura opevnená baštami, z ktorej dvora môžu pochádzať sídliskové objekty datované do 16. stor. Vzhľadom na charakter tejto stavby mohlo ísť o pôvodný madáchovský kaštieľ, ktorý zanikol počas tureckých vojen. Ale ak aj nie, tak stavba spolu so susedným kostolom predstavovala pevnostnú kompozíciu, ktorá mala brániť svojich obyvateľov pred vojenským ohrozením; aj vzhľadom na konfiguráciu terénu však pravdepodobne nepredstavovala vážnu prekážku pri vstupe do údolia Tisovníka. Novoveký kaštieľ, ktorý stojí na jej mieste, predstavuje typického reprezentanta obytnej architektúry strednej uhorskej nobility neskorého novoveku; pôvodnú snahu komponovať ho do prostredia anglického parku a separovať ho od dedinského prostredia narušil urbanistický vývoj v 20. stor., keď sa v pôvodnom parku postavili viaceré budovy (škola, bytovka), ale aj v 19. stor. sa nachádzal v tesnom susedstve dedinskej zástavby a zvlášť sa z okolia nevynímal.

RETTUNGSGRABUNG IM SCHLOSS VON I. MADÁCH IN DOLNÁ STREHOVÁ. Dolná Strehová (Bez. Veľký Krtíš), Intravillan, Schloss von I. Madách, Rettungsgrabung, Neuzeit, 18., 19. Jh. Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der SAV, Nitra.

Im Laufe der Schlossrekonstruktion wurden mehrere Fundsituationen aufgedeckt und dokumentiert. Diese belegen die Veränderung des erforschten Raums vom Ende des Mittelalters, bzw. der frühen Neuzeit bis in die Gegenwart. Reste von Grundmauern konnte man im Interieur und Exterieur festhalten.

Die Besiedlung der Lage kann man nach unseren Beobachtungen ungefähr in zwei Phasen teilen – der ältere Horizont repräsentiert die Zeit vor der Entstehung des heutigen Kastells, der nach schriftlichen Quellen im 18. Jh. gebaut wurde. Diese Tatsache belegen auch Siedlungsobjekte auf dem Hof (SJ03, SJ05) und Mauerwerkfragmente aus dem Interieur des östlichen Trakts (SJ12). Die jüngere Phase der Besiedlung hängt mit dem Bau und der Existenz des rokokoklassizistischen Schlosses zusammen. Die Bauarbeiten führten außer anderem zu einer markanten Terraintransformation, durch welche es zur Zerstörung von älteren Siedlungsresten kam. Den älteren Besiedlungshorizont des erforschten Gebiets stellt vor allem die gemauerte, mit Basteien befestigte Architektur dar. Aus ihrem Hof können Siedlungsobjekte aus dem 16. Jh. stammen. Aus dem Charakter des Baus ausgehend, könnte es sich um das ursprüngliche Madách-Schloss handeln, welches in der Zeit der türkischen Kriege untergegangen ist. Auch wenn diese Vermutung nicht stimmen sollte, unabhängig davon bildete der Bau zusammen mit der anliegenden Kirche eine Befestigungskomposition, die die Bewohner vor Kriegsangriffen schützen sollte; hinsichtlich der Terrainkonfiguration stellte sie wahrscheinlich kein großes Hindernis beim Eintritt ins Tal von Tisovník dar. Das neuzeitliche Schloss, ist ein typischer Vertreter der Wohnarchitektur mittlerer ungarischer Nobilität der späten Neuzeit. Die ursprünglichen Bemühungen das Schloss in die Umgebung des englischen Parks

hineinzusetzen und von der Dorfumgebung zu trennen scheiterte durch die urbanistische Entwicklung im 20. Jh., wann im ursprünglichen Park mehrere Gebäude (Schule, Wohnblock) gebaut wurden. Auch im 19. Jh. befand sich das Schloss in der unmittelbaren Nachbarschaft der Dorfbebauung und ragte nicht besonders heraus.

VÝSLEDKY DRUHEJ SEZÓNY TERÉNNEOHO VÝSKUMU NA DOLNOM HRADE VO FIĽAKOVE⁴⁴

Róbert M a l ċ e k – Viktória T i t t o n o v á

F i Ľ a k o v o (okr. Lučenec), Intravilán, Dolný hrad, výskum pre vedecké účely, sídlisko, hrad, eneolit, mladšia/neskorá doba bronzová, vrcholný stredovek, raný novovek. Uloženie nálezov: Hradné múzeum vo Fiľakove.

Výskumom sa v sonde 1, v sektoroch 4–6 m a 7–8 m, doskúmavali nálezové sitácie zistené v sezóne 2011; zároveň sa otvoril sa ďalší úsek v dĺžke 11–16 m.

Sektor 4–6 m

V sezóne 2011 sa na tomto úseku rezu výskumné práce zastavili v nivelete približne 193,5 m; začistila sa tu nálezová situácia s kavernou vodorovne uloženého brvna, vedľa ktorého stál pri južnom líci oporného piliera stĺp. Situácia bola pochovaná vo vrstve U06, išlo o tmavohnedú sypkú hlinitú vrstvu granulovitej konzistencia. Zároveň sa do depresie pri obvodovom mure zosúvala maltovinová deštrukčná vrstva U05. V sezóne 2012 sa preto pristúpilo k znižovaniu týchto vrstiev so zámerom overiť stratigrafiu zásypu zmienenej priehlbne a odseparovať jej zásyp od stien, ktoré by mali, podľa zistení sezóny 2011, tvoriť zvyšky starších sídliskových vrstiev. Avšak vzhľadom na stiesnenosť pracovného priestoru pri vnútornom líci obvodového mútru sa overovacia sonda musela na úseku 5 m čiastočne zarezať aj do steny depresie a narušiť tak povrch vrstiev U17 (a, b).

Počas znižovania vrstvy 6 sa zistilo, že brvno vodorovne uložené v tejto uloženine obvodový mür nepretína, naopak, bolo do neho osadené (vo vnútornom líci obvodového múru M1 sa našla trámu odpovedajúca dutina), brvno teda kotvilo mür vo svahu; v nálezovom materiáli uloženiny 06 prevládali vrcholnostredoveké a praveké črepy, vyskytli sa v ňom však sporadicky aj črepy ranonovek – uloženina bola pravdepodobne nasypaná do depresie až po postavení múru, avšak materiál zásypu bol odťažený zo sídliskových vrstiev niekde v blízkosti skúmaného priestoru.

Vrstva U05, taktiež zachytená v sezóne 2011, ktoré na úseku 6 m rezu padala po svahu priekopovitého útvaru, sa pri vnútornom líci obvodového múru podsúvala pod vrstvu 6, bola v týchto miestach uložená takmer vodorovne a pri líci hradby tvorila súvislú, asi 5 cm tenkú „škrupinu“ kompaktnej maltoviny, ktorá sa však zachovala len torzovite. Napriek tomu nálezová situácia nenavodzovala dojem, že vrstva 5 je zvyškom nejakej zámernej stavebnej úpravy terénu (spevňovanie dna a stien „priekopy“ či stavebnej jamy) – v sezóne 2011 totiž maltovina premiešaná s menším kamením v kombinácii s väčšími lomovými skalami depresie tvorila na svahu až 20 cm hrubé kompaktné bloky. Ako jedna z možností pôvodu vrstvy sa ponúka považovať ju za pozostatky stavebného odpadu navŕšeného počas výstavby obvodového oporného múru a zašliapavaného do povrchu spodnejších vrstiev; mohla by tak určovať pochôdznu úroveň niektoréj (poslednej?) stavebnej etapy obvodovej hradby. Inou alternatívou je, že šlo o zvyšky murovaného objektu, ktorý sa zrútil do priekopy.

Stena „priekopy“ podľa zistení zo sezóny 2012 klesala strmo k vnútornému lícu obvodovej hradby, vo vzdialosti 2–1 m asi pod 60° uhlom, 1 m od líca sa svah lomil až na 75°; dno depresie sa ani v sezóne 2012 nenašlo, avšak na nivelete 191,16 bola stena priehlbne od líca vzdialená len asi 20 cm a v medzere sa nachádzal vrstva skál a maltoviny. Stenu v hornej časti tvorila veľmi kompaktná sídlisková vrstva U17, v ktorej bolo možné rozlísiť dva subhorizonty, vrchný bol hrubý len asi 10–20 cm, zo spodného sa prelezal len povrch; na úrovni zachytenia sa vrchná vrstva (U17a) javila ako uloženina čiernosivej tvrdej hliny s primiešanými drobnými hrudami mazanice, povrch spodnejšieho horizontu (U17b) bol „potiahnutý“ sypkou stredne sivou, akoby popolovitou vrstvičkou; nie je vylúčené, že tieto horizonty možno stotožniť s uloženinami 9, ktoré sa zachytili na úseku 6–7 m v sezóne 2011. Z vrstiev pochádzal materiál len zo starších sídliskových horizontov osídlenia polohy (eneolit, doba bronzová, doba rímska a stredovek).

⁴⁴ Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA č. 2/0072/17.

Spodnú časť steny priekopy tvorila vrstva tmavohnedej granulovitej, ale opäť veľmi kompaktnej hliny, z ktorej sa začínil len povrch, a tak predbežne ostáva nezodpovedaná otázka, či táto uloženina predstavuje ďalší sídliskový pôdny horizont, alebo ide o podložie lokality; z vrstvy nepochádzal nálezový materiál.

Inou vrstvou, ktorú možno pravdepodobne stotožniť s uloženinami dokumentovanými v sezóne 2011, je horizont U18 – asi 5 cm hrubá, tmavo hrdzavohnedá vrstvička organického materiálu čiastočne pokrývala stenu priekopy a prelínala sa s povrhom uloženiny 17a; zároveň sa podsúvala pod zhľuk mazanice U19 veľký asi 50 × 70 cm, ktorý sa nachádzal tesne pri južnom líci oporného piliera. Vrstva U18 sa zhodovala štruktúrou a sfarbením s vrstvou U8, ktorá sa identifikovala vo zvrstvení pod kontrolným blokom na úseku 6–7 m v sezóne 2011, na tomto úseku však pokrývala plochu vo väčšej hrúbke. Možno ju snáď spájať so stredovekým (ak nie starším) osídlením hradu. Zhľuk sypkej, neveľmi tvrdo vypálenej mazanice U19 priliehal k južnému líci oporného piliera (M18 v správe z roku 2011), z nálezovej situácie nebolo ich vzájomné chronologické postavenie možné osvetliť, avšak skutočnosť, že ležal na vrstve 18, nevylučuje ani jeho mladšie datovanie (ale iba v prípade, že zásypové vrstvy 16a, b datujeme do novoveku).

Zásyp depresie priekopovitého charakteru pod vrstvou U5 tvoril tmavosivohnedý piesčito-hlinitý sypký materiál (U16), v ktorom po zaistení profilu bolo možné identifikovať dva horizonty (U16 a 16b), tieto sa však odlišovali len sfarbením (spodnejší bol o čosi tmavší). Aj z neho, podobne ako z vrstvy 17, pochádzal nálezový materiál len zo starších horizontov osídlenia hradného kopca; v tomto prípade však bola hliná zásypu U16 pravdepodobne odťažená z praveko-stredovekej sídliskovej vrstvy vyššie na svahu. Ako sa už spomenulo skôr, pod vrstvou 16 sa v najužšej časti na dne depresie odkryl povrch kameňito-maltovinovej vrstvy, snáď stavebné zvyšky súvisiace s výstavbou obvodovej hradby; v tom prípade možno aj zásypovú vrstvu U16 datovať do raného novoveku.

Ak zhrnieme výsledky dvoch sezón výskumu, situácia pod vnútorným lícom obvodovej hradby sa javí nasledovne: v týchto miestach zistený priekopovitý pokles terénu je aspoň čiastočne umelého charakteru a asi súvisí s výstavbou obvodovej opornej hradby. Stavitelia zrejme využili pôvodný sklon terénu (preto sa tu zachovali zvyšky starých sídliskových vrstiev), stráň však zosvahovali a v spodnej časti odkopali: v profile je tu zreteľný zlom, pod ktorým stenu tvorí sterilná(?) vrstva 20 – je možné, že tento zlom tvorí okraj vlastnej základovej jamy hradby a že mal pôvodne pendant aj v exteriéri stavby, to však už nebude možné overiť. Zodpovedala by tomu i skutočnosť, že murivo hradby malo v týchto hĺbkach nepravidelnejšiu štruktúru. Po zahĺbení základovej ryhy bolo zrejme murivo čiastočne vytiahnuté nad povrch, základová ryha bola zasypaná materiálom odťaženým zo sídliskových vrstiev z areálu prilahlého pravekého a stredovekého sídliska a výstavba hradby pokračovala až zasypáním depresie – tým možno vysvetliť vznik maltovinovej vrstvy U5. Murári by si takto mohli zjednodušiť prístup k telesu hradby bez toho, aby stavali lešenie v fažkom svažitom teréne. Takéto zvyšovanie povrchu pri vnútornom líci mohlo mať viacero etáp, svedkom toho môžu byť jednotlivé vrstvy zistené v stratigrafii pri vnútornom líci obvodovej hradby (U4 a 6). Po vztýčení hradby bol napokon na takto vytvorené lôžko nasypaný val (U2).

Sektor 7–8 m

Na tomto úseku rezu bol v sezóne 2011 ponechaný kontrolný blok, ktorý sa v tejto sezóne znižoval po niveletu dosiahnutú na úseku 8–9 m v sezóne 2011. V severovýchodnom profile kontrolného bloku sa už v sezóne 2011 zachytila línia kolových jám (K01), ktorá kopírovala hranu plošiny. V tohorečnej sezóne sme sledovali situáciu pri vonkajšom líci palisády a zatiaľ len kontrolným rezom, vedeným cez kolové jamy 8 a 9, sme sa pokúsili zistiť hĺbkou osadenia ohrady do terénu, zároveň i zistíť vzťah palisády ku skupine kolov uložených šikmo vo vrstve U2 pred jej vonkajším lícom. Z postupne odkrývanej nálezovej situácie bolo jasné, že základová ryha palisády K01 bola zahĺbená do deštrukcie staršieho stavebného horizontu (vrstva 14), ktorý v hornej časti súvrstvia tvorila vrstva mazanicových hrúd (U14a). Táto vrstva sa už v priestore pred palisádou nezistila, zhľuky hrúd mazanice (vrstva U10a/objekt 1 v evidencii zo sezóny 2011) pochádzali z výmazu palisádovej ohrady K01, ktorá musela zaniknúť požiarom a zvaliť sa na povrch valu. Situácia nižšie bola pomerne neprehľadná: pod uvedenou deštrukčnou vrstvou sa nachádzala vrstva strednehnedej hliny tvorennej drobnými granulkami, identickej štruktúry ako vrstva 15, ktorú sme našli pod súvrstvím 14 v sezóne 2011 na úseku 9–10 m. Mylne sme ju pôvodne evidovali pod značkou U12, keďže sme ju považovali za vrstvu zásypu základovej jamy palisády K01. Vrstva sa podsúvala pod teleso násypu (U2), na hrane plošiny bolo ich rozhranie dobre viditeľné. Avšak vrstvu U15 (U12) pozdĺžne členila vrstvička bielej maltoviny a väčších (bielych) lomových skál, ktorá pravdepodobne

pochádzala z deštrukcie nejakého stavebného objektu a mala charakter veľmi podobný vrstve 14b zo súvrstvia 14 zisteného na úseku 9–10 m. Pod touto vrstvičkou bola vrstva U15(?) o čosi tmavšia, no inak šlo o obdobnú granulovitú hlinitú hmotu.

V zásypovej vrstve U15 boli „pochované“ koly palisádovej(?) konštrukcie K02. Po svahu padala k trojici brvien v profile sondy vrstva U14b a vyznievala približne v polovici dĺžky prerezaného trámu – v priamom kontakte však neboli, oddeloval ich spodný horizont vrstvy U15b. Spodný koniec prerezaného trámu bol azda zahľbený do sídliskovej vrstvy U07, keďže sa ale dutina nachádzala za kolovou jامou 7 palisády K01, bude si potrebné túto možnosť ešte overiť. Na odkrytom úseku sa zachytili tri kolové jamy, prerezala sa len jedna; uložené boli takmer vodorovne, s miernym sklonom na východo-východosever, v 20 cm odstupoch. Prerezaný kôl konštrukcie bol spodným koncom vsadený do medzery medzi kolom 7 a 6 palisády K01, zdá sa teda, že konštrukcie K01 a K02 mali spodnú hranu v jednej hlbke a sledovali tú istú líniu. Z tohto pohľadu sa javí byť zaujímavým konštrukčný detail pozorovaný v kolovej jame 8 palisády K01 – pôvodný kôl, osadený do hlbky zodpovedajúcej hlbke osadenia brvna 1 konštrukcie K02, bol nahradený novým kolom, zo starého sa však musela zachovať spodná časť zakopaná v zemi, pretože kolová jama nového kolu je osadená plynšie a má aj iný sklon. Starý kôl bol zrejme v nadzemnej časti odlomený alebo odpílený. Inou dôležitou skutočnosťou pozorovanou v úseku 7–8 m bolo situovanie ďalšej dutiny, ktorá mohla patriť ku zvyškom konštrukcie K02: brvno, z ktorého sa zachovala dutina pri juhovýchodnom profile sondy 1, ležalo v šikmej polohe (smerovalo dolu svahom [!]) vo výkope V01 do telesa valu (U02; priečny profil výkopu s brvnom sú zdokumentované v profile kontrolného bloku v sezóne 2011). Medzi týmto trámom a trojicou brvien K02 sa nepozorovali zvyšky inej, horizontálne či šikmo uloženej guľatiny, medzera medzi nimi bola široká asi 2 m.

Sektor 11–16 m

Sonda 1 sa v sezóne 2012 predĺžila o ďalších 5 metrov tak, aby sa zdokumentovala situácia na korune valu. Na skúmanej ploche sa odkryl povrch deštrukčnej vrstvy U14a a v ňom sa zachytilo deväť kolových jám zoskupených do dvoch paralelných línii – zvyšky palisádovej konštrukcie K03. Koly tejto konštrukcie boli od seba vzdialené cca 60 cm, vo východnej líni sa odkrylo päť a v západnej štyri kolové jamy (v miestach piatej sa nachádzal koreň stromu a vedľa neho zhluk kovaných klincov, jama asi je pod koreňom). Koly boli postavené v pravidelných odstupoch (cca 30 cm) presne oproti sebe. Medzi líniami kolových jám sa nachádzala asi 120 cm dlhá a 20 cm široká koncentrácia väčších mazanicových hrúd, orientovaná paralelne s palisádou. Kolové jamy boli zapustené do povrchu vrstvy U14a (vrstva mazanicových hrúd), boli to dutiny vyplnené piesčitým zásypom, mali dobre zachované steny – nálezová situácia navodzovala dojem, že boli vztýčené pred prepálením uloženiny. Stavebná hmota, ktorou boli koly spájané, či ktorou boli medzery medzi nimi vytmetelné, predbežne nie je zrejmá, vzhľadom na veľké odstupy kolov však medzipriestor musel byť niečim zaplnený (snáď analogicky s palisádou K01 hlineným výmazom či válkami).

Datovanie jednotlivých nálezových situácií vzhľadom na zloženie nálezového materiálu musí vychádzať z analýzy keramiky a zhodnotenia historickej situácie. Navŕšenie telesa valu a výstavbu s ním súvisiaceho opevnenia zachycujú písomné pramene a kladú ich na koniec 16. a do 17. stor. Tomu zodpovedá aj nálezový materiál získaný z uložení na svahu a korune valu. Zaujímavé však je, že okrem novovekej keramiky sa aj tu, v horných horizontoch prerezaného súvrstvia, sporadicky objavujú praveké črepy (najmä črepy neskorobadenskej keramiky).

Naopak v nálezovom materiáli zo zásypových (U16) a sídliskových (U17) vrstiev úlomky novovekej keramiky už nepochádzajú, patria však viacerým horizontom osídlenia polohy. Najstarší predstavuje keramika neskorobadenskej skupiny Ózd (ide o prevažnú časť pravekých nálezov), niekoľko fragmentov patrí pravdepodobne kultúre pilinskej alebo kytickej (vzhľadom na zriedkovosť ich výskytu predbežne nemožno presnejšie určiť ich zaradenie) a výrazne zdobené, ale taktiež nie veľmi časté, sú črepy germánskeho riadu: podľa výzdoby a typológie nádob germánske sídlisko na svahu fiľakovského hradného kopca existovalo už počas staršej doby rímskej (až začiatok polovice 2. stor. [B2/C1]) a pretrvalo i do mladšej doby rímskej (C2–C3). Z vrstvy U16 alebo U17 napokon pochádza i fragment hrnca datovaného do 13. stor.

ERGEBNISSE DER ZWEITEN SAISON DER DRITTEN TERRAINGRABUNG AUF DER BURG DOLNÝ HRAD IN FIĽAKOVO. Fiľakovo (Bez. Lučenec), Intravillan, Burg Dolný hrad, Grabung für wissenschaftliche Zwecke, Siedlung, Burg, Äneolithikum, jüngere/ältere Bronzezeit, Hochmittelalter, frühe Neuzeit. Deponierung der Funde: Burgmuseum in Fiľakovo.

Mit der archäologischen Grabung auf Dolný hrad im Schnitt 1, in den Sektoren 4–6 m und 7–8 m erforschte man die Fundsituation zu Ende, die in der Saison 2011 festgestellt wurden. Zugleich wurde ein neuer Abschnitt in der Länge von 11–16 m gemacht. Im Schnitt werden schrittweise die einzelnen Phasen der Renaissancebefestigung (Wallaufschüttung und Reste von Palisadenkonstruktionen) aufgedeckt und es werden auch die einzelnen Siedlungshorizonte, die sich unter dem Wall befinden, erforscht. Die Erhöhung des Wallkörpers und der Bau, mit dem eine zusammenhängende Befestigung erfolgte laut schriftlicher Quellen am Ende des 16. bis Anfang des 17. Jhs. Dem entspricht auch das festgehaltene Fundmaterial aus den Aufschüttungen vom Hang und von der Krone des Walls. Im Gegenteil, das Fundmaterial aus den Verschüttungs – (U16) und Siedlungsschichten (U17) beeinhaltete keine neuzeitlichen Keramikbruchteile. Die gewonnene Keramik belegte aber mehrere Besiedlungshorizonte der Lage. Das älteste Horizont stellt die Keramik der späteren Badener Kultur, der Ózd-Gruppe dar (es handelt sich überwiegend um urzeitliche Funde). Einige Fragmente gehören wahrscheinlich der Piliny- oder Kyjatice-Kultur (hinsichtlich der Seltenheit ihres Vorkommens können wir sie nicht vorläufig einordnen). Es wurden germanische Geschirrscherben gefunden, die stark verziert waren und ziemlich selten vorkommen. Der Verzierung und Gefäßtypologie nach, existierte eine germanische Siedlung auf dem Hang des Burghügels schon in der älteren römischen Kaiserzeit (Anfang bis Hälfte des 2. Jh. [B2/C1]) und überdauerte bis in die jüngere römische Kaiserzeit (C2-C3). Aus der Schicht U16 oder U17 stammt auch ein Topffragment aus dem 13. Jh.

VÝSKUM SÍDLISKOVÝCH OBJEKTOV V KAŠOVE

Juraj M alec – Lídia G a č k o v á

Kašov (okr. Trebišov), poloha Š a r k a n, záchranný výskum, stredný eneolit, badenská kultúra, sídlisko. Uloženie nálezov: Zemplínske muzeum, Michalovce.

V rokoch 2010–2012 realizovala spoločnosť Archeológia Zemplín, s.r.o. Michalovce v katastrálnom území obcí Cejkov, Zemplínske Jastrabie a Kašov v rámci stavby „Južný Zemplín – zásobovanie pitnou vodou, odkanalizovanie a čistenie odpadových vôd – Zemplínske Jastrabie, Cejkov – vodovod“ záchranný archeologický výskum. Počas sledovania výkopových prác boli v severovýchodnej časti katastra obce Kašov v profile vodovodnej ryhy zachytené stopy dvoch zahĺbených archeologických objektov. Nálezisko sa nachádza v extravidláne obce, východne od štátnej cesty z Kašova do Novosadu. Samotná lokalita je situovaná na miernej terase nad nepomenovaným potokom v polohe Šarkan.

Objekt č. 1/2011

Pomerne rozmerný objekt (700 x 542 x 178 cm) nepravidelného oválneho pôdorysu s hlbokým a značne nerovnomerným a členitým dnom, na južnej strane porušený výkopom vodovodnej ryhy. V západnej časti sa nachádzala výrazná prieplávka a južná časť objektu pozvoľaňa stúpala k porušenému južnému okraju objektu. Z výplne objektu pochádza početný črepový materiál a viacero rekonštruovateľných nádob. Nálezový súbor obsahoval tiež drobné hlinené predmety (praslen s výzdobou, cievka s rozšírenými koncami, fragment lyžičky), časť kamenného sekeromlatu s otvorom, početnú štiepanú kamennú industriu, zvieracie kosti a mazanica. Z interpretačného hľadiska objekt predstavuje sídliskovú jamu, prípadne hlinisko.

Objekt č. 2/2011

Väčší objekt nepravidelného oválneho pôdorysu (553 x 543 x 40 cm). Severný okraj objektu bol porušený, resp. zničený výkopom vodovodnej ryhy. Steny šikmo až strmo klesali k plytkému a pomerne rovnému dnu. Pri južnom okraji objektu sa nachádzala prieplávka nepravidelného obdĺžnikového pôdorysu. Z výplne objektu pochádza početný črepový materiál, pomerne veľké množstvo štiepanej kamennej industrie a mazanica. Z interpretačného hľadiska objekt predstavuje sídliskovú jamu.

Keramický materiál reprezentovalo veľké množstvo fragmentov z početných nádob. Zastúpené boli zlomky z hrncovitých, misovitých a zásobnicovitých tvarov, misiek, šálok a džbánkov. Na viacerých zlomkoch sa nachádzala typická jamková, rytá a žliabkovaná výzdoba v kombináciach známych z okruhu badenskej kultúry (Horváthová 2010).

Uvedené sídliskové objekty môžeme na základe materiálu pripísť nositeľom badenskej kultúry a datorovať do obdobia stredného eneolitu. Tieto objekty pravdepodobne spadajú do rozsiahlejšieho súvekého sídliska, rozprestierajúceho sa zrejme pozdĺž dlhšieho úseku okraja riečnej terasy.

Literatúra

Horváthová 2010 – E. Horváthová: Osídlenie badenskej kultúry na slovenskom území severného Potisia. Nitra 2010.

GRABUNG DER SIEDLUNGSOBJEKTE IN KAŠOV. Kašov (Bez. Trebišov), Flur Šarkan, Rettungsgrabung, mittleres Āneolithikum, Badener Kultur, Siedlung. Deponierung der Funde: Zemplíner Museum, Michalovce.

Der Fundort befindet sich im Extravillan der Gemeinde, östlich vom staatlichen Verkehrsweg aus Kašov nach Novosad. Die eigentliche Fundstelle ist auf einer sanften Terrasse über einem unbenannten Bach in der Flur Šarkan situiert. Während der Rettungsgrabung in den Jahren 2010–2012 wurden zwei archäologische Objekte festgehalten und untersucht, die hinsichtlich des Materials der Badener Kultur zuzuschreiben sind und in das mittlere Āneolithikum datiert werden. Höchstwahrscheinlich bilden sie einen Bestandteil einer umfangreichen zeitgenössischen Siedlung, die sich offensichtlich am Rand der Flussterrasse ausbreitete.

DVE SEZÓNY VÝSKUMU V BARDEJOVE

Ivana Malinková

B a r d e j o v (okr. Bardejov), intravilán, Ulica Dlhý rad, parcelsy 871 a 872, predstihový sondážny výskum, stredovek a novovek. Uloženie nálezov: Vlastivedné muzeum, Hanušovce nad Topľou.

V rokoch 2011 a 2012 sa realizoval pomerne rozsiahly predstihový archeologický výskum na Ulici Dlhý rad v Bardejove. Išlo o výskum severovýchodnej časti historického opevnenia mesta. Investor plánoval výstavbu novej budovy na ploche, kde v stredoveku stala obranná priekopa okolo historického jadra. Pred začiatím výskumu na tejto ploche stala niekoľko rokov opustená budova, postavená zrejme koncom 19. stor.

V roku 2011 boli na mieste realizované dve sondy. Sonda I/2011 s rozmermi 4 x 2 m, umiestnená v severnej časti pozemku, a sonda II/2011 s rozmermi 11 x 1,5 m v južnej časti pozemku. Pri práci v sone I/2011 sme boli spočiatku sklamani – vo vrchnej časti sondu pretínaťo niekoľko elektrických a vodárenských rozvodov, čo značne sťažovalo prácu. Až od hĺbky cca 150 cm sme objavili neporušené sídliskové vrstvy. Podľa nálezového materiálu – prevažne fragmentárnej keramiky – ich datujeme do novoveku. Niekoľko fragmentov z dna by mohlo pochádzať ešte z konca stredoveku. Sonda bola začistená na sterilné štrkové podložie v hĺbke cca 3 m pod úrovňou terénu.

Pri odkrývaní sondy II/2011 sme v jej južnom profile začistili zvyšok hradobného múra, ktorý bol na tejto parcele značne deštruovaný modernými parkovými úpravami terénu, i keď je na susednej parcele dobre viditeľný. V mobiliári dominuje fragmentárna keramika. Zaujímavým nálezom zo sondy II/2011 je minca s čitateľným letopočtom 1752, z čias vlády Márie Terézie. Bola nájdená cca meter nad dnom priekopy. V tejto sonda bolo sterilné podložie zachytené v maximálnej hĺbke cca 3,5 m pod úrovňou dnešného terénu.

Počiatkom roka 2012 bola na mieste otvorená posledná sonda, III/2012, umiestnená medzi dve predošlé, aby sme mohli zdokumentovať celý priebeh priekopy. Sonda mala rozmery 8,5 x 1,5 m, s dlhšou osou v smere S-J. Keďže sonda bola umiestnená pod asanovanou budovou, horných cca 150 cm vyplňali mladé vrstvy z čias výstavby. Sterilné podložie bolo zachytené v hĺbke cca 280 cm pod úrovňou terénu.

Porovnaním jednotlivých úrovní sme zistili, že priekopa mala jemne klesajúci charakter. Na južnej strane (bližšie k mestu) sa jej dno (sterilné štrkové podložie) nachádza v nadmorskej výške 268,65 m n. m. a na severnej strane už v hĺbke 267,20 m n. m. Celkovo išlo o pokles asi 1,5 m na trase cca 25 m. Vzhľadom na nález mince predpokladáme, že už v polovici 18. stor. nebola priekopa používaná a pomaly sa zanášala. Vzhľadom na to, že všetky tri priekopy boli v horných vrstvách narušené modernými zásahmi, nie je zrejmé, či neskôr došlo k hromadnému zasypaniu, alebo k postupnému zrovnaniu.

Jedným z cieľov výskumu bolo odhalieť jednak čiastočne viditeľný hradobný mûr v južnej časti pozemku, ako aj zistiť lokalizáciu predpokladaného parkánového múra v severnej časti. Počas sondážneho výskumu sme ho však nenašli. Neskôr, počas sledovania prác sa zistilo, že mûr sa nachádza viac na sever, pod terajším chodníkom. Bohužiaľ, jeho podrobny výskum neboli možný. Mûr značne deštruovali starsie inžinierske siete. Počas kladenia nových rozvodov bolo objavených len niekoľko kameňov. Počas

kladenia rozvodov cez mûr na južnej strane sa zistilo, že aj tento je vážne poškodený a bude vyžadovať rozsiahlu rekonštrukciu, keďže drží pokope len vďaka vegetácií, ktorá ho zakrýva.

Sledovanie prác súvisiacich s rekonštrukciou mûra v južnej časti pozemku bude pokračovať po dokončení stavby v roku 2013.

ZWEI GRABUNGSSAISONEN IN BARDEJOV. Bardejov (Bez. Bardejov), Intravillan, Straße Dlhý rad, Parzellen 871 und 872, durch Schnitte realisierte Probegrabung, Mittelalter, Neuzeit. Deponierung der Funde: Heimatkundliches Museum in Hanušovce nad Topľou.

In den Jahren 2011 und 2012 wurde eine archäologische Grabung auf der Straße Dlhý rad in Bardejov durchgeführt. Ein ehemaliger Trockengraben wurde durch drei Schnitte in der Richtung N-S geteilt. In allen Schnitten entdeckte man Verschüttungsschichten, die von seinem Untergang zeugen. Dem gewonnenen Material nach nehmen wir an, dass der Graben in der ersten Hälfte des 18. Jhs. untergegangen ist. Ver einzelte Fragmente aus dem nördlichen Grabenteil könnten noch aus dem Ende des Mittelalters stammen. Während der Grabung haben wir eine Schanzmauer auf der südlichen Seite des Grundstücks aufgedeckt. Im Laufe der realisierten Anschlussarbeiten stellte man fest, dass die letzte Zwingermauer beim Verlegen des älteren unterirdischen Versorgungsnetzes zerstört wurde.

ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM V JAROVNICIACH

Ivana Malinková

J a r o v n i c e (okr. Sabinov), intravilan, Kostol sv. Antona Pustovníka, predstihový sondážny výskum, stredovek a novovek. Uloženie nálezov: Vlastivedné muzeum, Hanušovce nad Topľou.

Archeologický výskum sa realizoval v exteriéri Kostola sv. Antona Pustovníka v Jarovniciach. Výskum bol vyvolaný v súvislosti s realizovaným odvlnčením objektu formou dvoch sond v tesnej blízkosti kostola. Sonda I/2012 bola umiestnená pri severnom mure kostola, s rozmermi 140 x 200 cm, dlhšou osou popri mûre, t. j. v smere V-Z. V sonda bolo zachytené základové murivo kostola a do profilu sondy zasahovala časť hrobu.

Sonda II/2012 bola umiestnená v juhozápadnom rohu – v nároží lode a veže kostola. Jej rozmery boli 200 x 150 cm, dlhšia os v smere V-Z. Aj tu bolo odkryté základové murivo kostola a v sonda tri hroby v superpozícii. Jeden sa našiel v hĺbke cca 90 cm, dva na dne sondy, v hĺbke cca 150 cm. Všetky tri boli orientované v smere Z-V, nohami k oltáru.

Počas predstihového výskumu i počas sledovania prác (obkopanie kostola a realizácia ryhy od sakristie ku kanálu západne od kostola) sme podrobne skúmali aj základové murivo kostola za účelom zistenia jeho stavebných fáz.⁴⁵ Zistili sme, že najstaršie murivo sa nachádzalo len na severnej strane budovy, aj to nie po celej dĺžke: bolo pozorované len od predného okna lode po začiatok modernej prístavby (vstupu na chór) v západnej časti lode. Menej pravidelné murivo zo sondy 2/2012 sme identifikovali bez zmeny na južnej strane kostola a na veži (mimo prístavbu vstupu). Aj na južnej strane však končilo na úrovni predného okna lode! Svätynia a predná časť lode boli evidentne prilepené k staršej stavbe. Murivo v tejto časti bolo ešte menej pravidelné, zároveň aj plytšie. Vstup na chór je mladšia prístavba, no bolo tu použité archaizujúce murivo z plochých kamenných kvádrov bez malty. Najmladšou prístavbou je sakristia s betónovým základom, ktorej výstavbu po roku 1990 pamäta väčšina obyvateľov obce.

Na základe týchto zistení sme vypracovali nasledovnú hypotézu o vývine kostola v Jarovniciach: Pôvodný kostol bol podstatne menší ako ten súčasný. Jeho severná strana bola totožná s modernou severnou stranou, v rozsahu od predného okna lode po terajší vstup na chór, cca 20 m. Pôvodná šírka nie je známa, bol však rozchodne užší ako ten terajší. Zakončenie svätynie z tejto fázy vývoja kostola nie je zrejmé. V druhej fáze bol kostol rozšírený na terajšiu šírku. Zároveň bola ku kostolu pristavaná veža. Murivo bolo menej pravidelné, s mohutnou vrstvou vápenatej malty. Ani v druhej fáze výstavby nie je zrejmé ukončenie svätynie kostola. Tretia fáza sa niesla v znamení prístavby svätynie vo východnej časti kostola. Murivo bolo ešte menej pravidelné ako predtým, s plytším založením. Kostol dostał prakticky terajšiu podobu. V predposlednej fáze bol k severnej strane kostola primurovaný vstup na chór. Základy boli zhrozené značne archaizujúcou technikou, z plochých kamenných platní, bez použitia malty. Podľa obyvateľov obce mal kostol už v minulosti menšiu sakristiu na severnej strane kostola, no po nej neostali v exteriéri kostola žiadne stopy. Nakoniec bola malá a nevyhovujúca sakristia nahradená väčšou,

⁴⁵ Za informácie o histórii obce a kostola ďakujem A. Mesárošovi z Jarovníc.

modernou. Jej základy sú betónové a jej výstavba prebehla v poslednej dekáde 20. stor. Až po jej dokončení získal kostol svoj terajší tvar.

Súčasťou sledovania prác bolo aj skúmanie ohradného múra okolo kostola, keďže sa predpokladalo, že by sa tam mohol nachádzať starší mür, prípadne, že by sa mohol nachádzať v inej vzdialosti okolo kostola. Počas predstihového výskumu sa však žiadnen iný mür neobjavil.

Výskum bol skromný na nálezový materiál, našli sme len niekoľko klincov z okolia hrobov. Napriek tomu považujeme výskum za mimoriadne úspešný.

ARCHÄOLOGISCHE GRABUNG IN JAROVNICE. Jarovnice (Bez. Sabinov), Intravillan, St. Antonius Einsiedler-Kirche, durch Schnitte realisierte Probegrabung, Mittelalter, Neuzeit. Deponierung der Funde: Heimatkundliches Museum in Hanušovce nad Topľou.

Während der Grabung im Kirchenexterior wurden zwei Schnitte angelegt – an der nördlichen und südlichen Seite der Kirche. In beiden wurde das Niveau der Fundamente festgehalten und im Falle des Schnittes II/2012, auf der südlichen Seite entdeckte man zugleich drei Gräber in einer Superposition. Bei der Ausgrabung wurden neben Ziegelsteinen nur ein Paar Nägel gefunden. Alle drei Gräber waren von Westen nach Osten orientiert. Nachfolgend wurden auch Bodenarbeiten verfolgt, die mit der Entfeuchtung des Gebäudes verbunden waren. Dadurch konnten wir die Verschiedenheit der Fundamente der Kirche beobachten, die mit mindestens fünf größeren Umbauungen in der Vergangenheit zusammenhängen. An den Stellen des realisierten Wasserleitungsanschlusses haben wir keine archäologischen Funde oder Objekte bemerkt.

VÝSKUM V LIPANOCH

Ivana Malinková

Lipany (okr. Sabinov), intravilán, Kostol sv. Martina, záchranný archeologický výskum, stredovek a novovek, Uloženie nálezov: Vlastivedné muzeum, Hanušovce nad Topľou.

Archeologický výskum súvisel so zámerom mesta usadiť pred kostol sochu sv. Martina. Cieľom výskumu bolo zachytiť úroveň prikostolného cintorína a zdokumentovať nájdené hroby, ktoré by zničilo ukotvenie sochy.

Vytýčená bola sonda 1/2012 s rozmermi cca 140 x 140 cm, rovnobežná so svetovými stranami, na trávniku medzi vchodom do kostola a cestou. Už po odkrytí ornice sa zistilo, že práve tadiaľ vedie pôvodný ohradný mür kostola, čo prácu ukončilo.

Po rokovaní s investorom bola vytýčená druhá sonda, bližšie ku kostolu, s rozmermi cca 150 x 150 cm, orientovaná v smere SV-JZ. Tu boli v hlbke cca meter zachytené tri hroby v superpozícii. Telá boli orientované približne v smere SZ-JV. Jedno telo patrilo nedospelému jedincovi, dva hroby patrili dospelym. Zistená situácia bola zdokumentovaná a výskum ukončený.

Počas výskumu sa našlo len niekoľko drobných fragmentov keramiky.

GRABUNG IN LIPANY. Lipany (Bez. Sabinov), Intravillan, Kirche des hl. Martin, Rettungsgrabung, Mittelalter, Neuzeit. Deponierung der Funde: Heimatkundliches Museum in Hanušovce nad Topľou.

Vor der Kirche des hl. Martin realisierte man eine Grabung wegen der Platzierung der Statue eines Heiligen im Stadtzentrum. Im ersten Schnitt mit den Ausmaßen 140x140 cm, wurde eine, um die Kirche ringsherumlaufende Umzäunungsmauer bemerkt. Aufgrund dieser Tatsache platzierte man die Statue näher zur Kirche und es wurde ein neuer Schnitt angelegt, in welchem drei Gräber in einer Superposition, in der Tiefe von ungefähr 1 m aufgedeckt wurden. Nach seiner Dokumentation wurde die Grabung abgeschlossen.

ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM NA HRADE ŠEBEŠ

Ivana Malinková – Kamil Šváňa

Hrad Šebeš (okr. Prešov), Hrad Šebeš, pamiatkovo-archeologický výskum, pravek(?), stredovek a novovek, Uloženie nálezov: Vlastivedné muzeum, Hanušovce nad Topľou.

Hrad Šebeš sa nachádza na konci hrebeňa Zámok, v nadmorskej výške cca 529 m, na pravej strane údolia Šebastovsky, asi kilometer východne od obce Podhradík. V súčasnosti (pred začatím výskumu) sú ruiny hrádku len sotva viditeľné. Samotný hradný kopec má dĺžku len 40 m a jeho maximálna šírka

nepresahuje 8 m. Dlhšou osou je orientovaný v smere V-Z. Vo východnej časti polohy sa nachádza zvyšok masívnej obrannej veže, v strede je mierna preliačina a západnú časť znova tvorí jemná vyvýšenina. Údaje v odbornej literatúre o hrade sú veľmi skromné a líši sa aj interpretácia zachovaných ruín (*Plaček/Bóna 2007, 93; Polla 1914, 118; Slivka 1979, 113–146; Slivka/Vallašek 1991, 179–180; Uličný 1982, 95–111; 1990, 244–245*).

V roku 2012 išlo o prvý archeologický výskum hradu. Tento výskum priamo súvisel s realizáciou projektu obnovy NKP hrad Šebeš.

Výskum bol realizovaný v západnej časti plošiny, kde bola pred jeho začatím v teréne viditeľná priebeh kruhového tvaru. Táto terénna situácia bola staršou literatúrou pokladaná za kruhovú vežu (*Slivka/Vallašek 1991, 179–180*), v novšej literatúre sa objavil predpoklad o dvojpriestorovej stavbe.

Počas trvania výskumu sa postupne preskúmali pozostatky tejto stavby označenej ako objekt 1, a to najprv tromi sondami – IA, IB, IC a neskôr sektorovým znižovaním priestorov neodkrytých sondami.

Sonda IA bola umiestnená na západnej strane hradnej plošiny, dlhšou osou približne v smere V-Z. Pôvodne vytýčené rozmery sondy boli 2 x 5 m. Sonda bola rozšírená o 2 m pri vonkajšom líci východného múru objektu. Plocha sondy bola pri vonkajšom i vnútornom líci odkrytá na sterílné podložie.

Sonda IB bola umiestnená na západnej strane hradnej plošiny, dlhšou osou približne v smere S-J. Pôvodné rozmery vytýčenej plochy sondy boli 2 x 4 m. Sonda bola neskôr rozšírená južným i severným smerom. Severným smerom bola rozšírená o 3 m, kde bolo odkryté jadro muriva severného múru. Sonda bola rozšírená južným smerom na 1,5 m k vnútornému lícu južného múru a neskôr na 4 m kvôli zisteniu šírky a stavu zachovania múru a zisteniu prípadných ďalších zvyškov architektúry. Sonda IC bola umiestnená na západnej strane hradnej plošiny, dlhšou osou približne v smere V-Z. Pôvodné rozmery sondy boli 2,5 x 2 m. Neskôr bola kvôli identifikácii vonkajšieho líca západného múru a zisteniu stavu jeho zachovania predĺžená o 4 m západným smerom. Sondy IB a IC boli vedené s cieľom zistiť rozmery objektu 1 a stav zachovania jeho obvodových múrov. Sondy Z toho dôvodu bola pri nich odstraňovaná len humusová vrstva a sutinový zásyp.

Po dokončení sondážnych rezov sa pokračovalo sektorovým odkryvom. V interiéri objektu 1 sa vytýčili sektory 1–3, 4A, 8 a 9, ktoré boli znížené na úroveň podlahy, resp. vystupujúceho kamenného podložia. V exteriéri objektu boli situované sektory 4B, 5–7, 10 a 11, ktoré boli znižované na skalné podložie.

Odkrytý objekt 1 možno identifikovať ako kamennú jednopriestorovú vežovitú stavbu lichobežníkového tvaru so vstupom z nádvoria v juhovýchodnom rohu. Vnútorné rozmery stavby boli 6,5–7 m (severná a južná stena), 4,5 m (západná stena) a 6 m (východná stena). Šírka stien nebola rovnaká. V severnej časti bol mûr objektu 1 pristavaný k staršiemu obvodovému múru a ich spoločná šírka tu v základni dosahovala až 4 m. Šírku západného múru sa nepodarilo určiť, keďže bolo silne deštrúovaný, navyše naň v priestore severozápadného rohu nadvázovala silne rozrušená vyrovňavka, vytvorená pravdepodobne s maltou nespevnených kameňov. Šírka južného múru bola len asi 0,9 m, východného múru zhruba 2–2,20 m. Východný mûr pokračoval južným smerom v dĺžke asi 2–2,2 m. Na predĺženie nenadväzovala žiadna architektúra a predbežne sa jeho funkciu nepodarilo určiť. V západnej časti interiéru objektu sa nachádzali dva rohové piliere (ostenia), ktoré boli na rozdiel od obvodového múru stavby postavené z muriva s využitím tehál-prstoviek.

V interiéri objektu 1 bolo identifikovaných viacero vrstiev. Pod tenkou humusovitou vrstvou to boli vrstvy sutinového zásypu, ktoré boli predovšetkým vo vrchnej časti významne premiešané s organickým materiálom a čiastočne aj odpadom z 20. stor. Sutinový zásyp dosahoval mocnosť asi 0,7 m, miestami však presahoval aj 0,9 m. Pod ním sa nachádzala šedá popolovitá vrstva, vrstva tehlovej farby s významným podielom výmazu pece a nálezmi kusov stavebnej keramiky a tesne nad podlahou čiernošedá prepálená vrstva s kusmi prepálených drevených trámov. Spoločná mocnosť týchto vrstiev sa pohybovala obvykle okolo 0,4–0,5 m, ale ojedinele dosahovala aj viac ako 0,8 m. Vrstvy možno dať do súvislosti s násilným zánikom hradu. Medzi nálezmi s výnimkou zvieracích kostí prevládala kuchynská a stolová keramika typická pre prelom stredoveku a novoveku (s podielom glazovaných fragmentov)⁴⁶. Stavebná keramika bola zastúpená predovšetkým neglazovanými nádobkovými kachlicami, drobné zlomky reliéfne zdobených glazovaných kachlíc sa vyskytovali len v malom počte. Medzi kovovými nálezmi prevládali železné klince a stavebné kovania.

⁴⁶ Pomoc pri určení a chronologickom usporiadani keramického materiálu z hradu Šebeš poskytol M. Uličný (Krajský pamiatkový úrad v Prešove).

Maltovino-hlinitá podlaha vystupovala v západnej časti objektu 1 v hĺbke asi 0,9–1 m od úrovne povrchu a zvažovala sa smerom k juhovýchodnému rohu, kde sa objavovala až v hĺbke 1,1–1,15 m. V severnej časti interiéru vystupovalo neupravené skalné podložie a možno sa domnievať, že toto spodné podložie neslúžilo na obytné účely.

Pri vnútornom líci východného múru boli vrstvy vrátane podlahy výrazne narušené zásahom, ku ktorému došlo po polovici 20. stor. Pod podlahou sa tu pôvodne nachádzala šestá hlinitá vrstva s ojedinelými nálezmi keramiky z 15. stor. Táto vrstva pravdepodobne vznikla pri vyrovnávaní nerovností v skalnom podloží pri stavbe objektu 1. Skalné podložie v interiéri objektu vystupovalo v hĺbke 0,9–1,6 m.

Aj v exteriéri objektu vystupoval pod tenkou humusovitou vrstvou sutinový zásyp, ktorý bol predovšetkým v hornej časti výrazne premiešaný s organickým materiálom. Z premiešaných sutinových vrstiev pochádzajú dve drobné strieborné mince jagelovskej dynastie a okrem iného aj ojedinelé nálezy, ktoré možno len rámcovo zaradiť do praveku. Mocnosť sutinového zásypu dosahovala pri východnom mure objektu 1 až 1–1,1 m, v jeho spodnej časti ubúdal podiel kamennej sutiny a pribúdalo množstvo nálezov.

Pod sutinovým zásypom sa pri východnom a severnom mure, ale aj v priestore juhozápadného rohu nachádzali prepálené odpadové vrstvy s množstvom nálezov keramiky, zvieracích kostí, ľahšej a drobných železnych a kostenných predmetov. Výrazné prepálenie odpadových vrstiev môže súvisieť s pravidelným spaľovaním hromadiaceho sa odpadu. Odpadové vrstvy pri severnom mure a juhozápadnom rohu boli premiešané, snáď následkom stavebných úprav či vyrovnávky terénu v poslednej fáze existencie hradu. Jedine v týchto vrstvách sa objavil výraznejší podiel keramického materiálu datovateľného do 14. stor., ktorý sa tu však vyskytoval spoločne s novovekou glazovanou keramikou.

Neskoršími zásahmi zostali neporušené len odpadové vrstvy pri východnom mure objektu 1. V hornej odpadovej vrstve, ktorá vystupovala v hĺbke 1,3/1,4–1,8 m sa objavoval ešte ranonoveký materiál. Pod ňou sa v hĺbke 1,6–1,9 m objavovala maltovinová vrstva, nevýrazná vrstva tehlovej farby s podielom výmazu pece a zásypová piesčitá vrstva bez výraznejších nálezov. Tieto vrstvy dokladajú stavebnú úpravu alebo opravy, ktoré by mohli súvisieť s prvým dobytím hradu okolo tretiny 16. stor. Pod nimi ďalej pokračoval prepálený odpadový zásyp s nálezmi neskorostredovekého keramického materiálu, ktorý možno datovať predovšetkým do prvých dvoch tretín 15. stor. Skalné podložie sme dosiahli v hĺbke 2,4–2,8 m od pôvodnej úrovne terénu.

V priestore pri severozápadnom a juhovýchodnom rohu objektu bolo možné pozorovať snahu o vyrovnanie kamenného terénu a vyplnenie porúch v ňom nepravidelne do maltovinovej hliny kladeným lomovým kameňom.

Výskum bude pokračovať aj v budúcich rokoch podľa potrieb realizácie projektu obnovy NKP hrad Šebeš.

Literatúra

- Polla 1980 – B. Polla: Hrady a kaštiele na východnom Slovensku. Košice 1980.
 Plaček/Bóna 2007 – M. Plaček/M. Bóna: Encyklopédia slovenských hradov. Bratislava 2007.
 Slivka 1979 – M. Slivka: Opevnené sídla drobnej stredovekej šľachty v oblasti stredného Šariša. Nové Obzory 21, 1979, 113–146.
 Slivka/Vallašek 1991 – M. Slivka/A. Vallašek: Hrady a hrádky na východnom Slovenku. Košice 1991.
 Uličný 1982 – F. Uličný: Vznik hradov v Šariši. Nové Obzory 24, 1982, 95–111.
 Uličný 1990 – F. Uličný: Dejiny osídlenia Šariša. Východoslovenské vydavateľstvo 1990, 244, 245.

ARCHEOLOGISCHE GRABUNG AUF DER BURG ŠEBEŠ. Podhradík (Bez. Prešov), Burg Šebeš, archäologische Denkmalgrabung, Urzeit(?), Mittelalter, Neuzeit. Deponierung der Funde: Heimatkundliches Museum in Hanušovce nad Topľou.

Durch drei Schnitte auf der Burg Šebeš bei der Gemeinde Podhradík wurde ein vorwiegend westlicher Teil des Burgareals erforscht. Der aufgedeckte Turmbau mit trapezförmigem Grundriss wurde wahrscheinlich in der ersten Hälfte des 15. Jhs. zur älteren Umfangsmauer angebaut. Das gefundene Keramikmaterial aus der Wende des 13. und 14. Jhs. bestätigt die Wahrhaftigkeit der historischen Dokumente über die Entstehung der Burg kurz nach dem Jahr 1300. Nur ein relativ kleiner Teil von frühneuzeitlichem Material hängt mit ihrem Untergang ungefähr um die Hälfte des 16. Jhs. zusammen. Urzeitliche Einzelfunde in vermischten Schichten können auf eine ältere Besiedlung hinweisen, deren Bedeutung und nähere Datierung wir nicht festlegen konnten.

LOKALITA KYJATICKEJ KULTÚRY V HNÚŠTI⁴⁷

Dana Marková – Václav Furmanek

Hnúšťa (okr. Rimavská Sobota), poloha Čižia, súdisko(?), povrchový zber, mladšia doba bronzová, kyjatická kultúra. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Kataster mesta Hnúšťa sa nachádza na strednom Slovensku, v severnej časti okresu Rimavská Sobota, v historickom regióne Malohont. Leží v podhorskej kotline strednej časti Slovenského rudoohoria, na južných výbežkoch Stolických vrchov, po oboch stranach stredného toku Rimavy.

V auguste 2011 bola v extravidálne mesta zistená nová archeologická lokalita. Novoobjavené nálezisko leží na severovýchodnom svahu vrchu Iváčka, na polohe zvanej Čižianka. Táto poloha je vzdialená cca 2 km severozápadným smerom od sútoku Rimavy s Klenovskou Rimavou, ktorý prebieha v intravidálne mesta. Lokalita je situovaná niekoľko metrov od pravého brehu potoka Iváčka, jedného z početných pravostranných prítokov Rimavy, v nadmorskej výške 360 m (obr. 51: 1, 2). Objavili ju páni P. Berceli a M. Václavík z Hnúšte, keď po silnom daždi vo výmoli poľnej cesty zbadali keramické zlomky. O nálezisku informovali KPÚ v Banskej Bystrici a spoluautorku príspevku.

Najstaršie stopy po osídlení z mladšej doby kamennej sa podľa webového portálu mesta Hnúšťa nachádzajú na severe jej intravidálne, v priestore bývalej SAD. Na tejto polohe, miestnymi nazývanej Laštok, boli údajne zistené stopy po ohniskách, kamenné sekery a iné nálezy (Giniová 2006), avšak toto súdisko nie je zaznamenané v odbornej spisbe či v archívnych záznamoch Dokumentačného oddelenia AÚ SAV. O osídlení Hnúšťe v dobe bronzovej sú doposiaľ len nepatrné dôkazy. Na lesnej ceste, severne od mesta bol v polohe Mútnik náhodne objavený bronzový náramok kruhového prierezu s rytou výzdobou. Zodpovedá bronzovým výrobkom staršej fázy pilinskej kultúry v strednej dobe bronzovej (Bartík/Hutka 2002, 23, obr. 1: 1a, 1b). Zo širokého okolia je viditeľný masív vrchu Sinec, (917 m n. m.), ktorý sa rozprestiera v katastri obce Rimavské Brezovo, západne od mesta Hnúšťa a juhovýchodne od Klenovca. Hoci sa v turistických mapách uvádzajú samotný vrch praveké hradisko, neboli zistené žiadne stopy po opevňovacích aktivitách; nedaleko vrcholovej kóty sa však nachádzajú dva mohylovité útvary pravidelných rozmerov, evidentne umelého pôvodu. Ich datovanie je doposiaľ nejasné (Furmánek 1997). Archeologické doklady o osídlení v období kultúr popolnicových polí boli objavené na juhovýchodnom svahu vrchu Sinec. Tu bolo zistené pohrebisko kyjatickej kultúry (Furmánek 1985, 84). Oproti, na druhom brehu Rimavy v polohe Repná dolina, sa rozprestiera rozsiahle súveké súdisko (Marková 1993, 87, 88). Intenzívne osídlenie katastra Rimavského Brezova umocňuje ďalšie pohrebisko pilinskej a kyjatickej kultúry, situované južne od súdiska, na západnom svahu Čechovej (Bottó 1908, 89; Balaša 1963, 189, 190; Furmanek 1977, 258). Novoobjavená lokalita v Hnúšti je od týchto nálezisk vzdialená cca 5,6 km severozápadným smerom, pozdĺž toku Rimavy.

Pri obhliadke náleziska v júli 2012 sa nám ani vo výmoli poľnej cesty, ani v blízkom okolí nepodarilo zaznamenať ďalšie archeologické nálezy. Kolekcia predmetov odovzdaná nálezcom obsahovala 34 črepov. Až na tri drobné zlomky stredovekej bielej keramiky, všetky priradujeme do doby bronzovej. Materiál črepov je prevažne zrnitý, s výrazným podielom prímesí (drvený kremeň, slúda a drvený vápenec). Väčšina atypických keramických zlomkov patrí hrncovitému nádobám, z ktorých sedem fragmentov bolo spolu rekonštruovateľných. Okrem keramických zlomkov sa vo výmoli objavil nástroj kamennej štiepanej industrie. Ide o čepelové škrabadlo s jemnou retušou vyrobené z rádiolaritu (obr. 51: 6). Podľa typologických znakov najskôr zodpovedá štiepanej kamennej industrii produkowanej v mladšej dobe kamennej (Soják 2000, 215, tab. I: 10, 12; 2005, obr. 15: 12), avšak drobné nástroje štiepanej industrie používali aj nositelia kultúr popolnicových polí (Furmánek 1990, 60, 62).

Pre kultúrne začlenenie lokality medzi pamiatky z obdobia popolnicových polí boli rozhodujúce tieto nálezy:

1. Fragment vydutia amforovitej nádoby, s prímesou slúdy a keramickej drte. Povrch čierny, leštený, z vnútornej strany svetlohnedý. Zdobený širokými horizontálnymi žliabkami. Hr. črepu 0,8 cm (obr. 51: 5).
2. Fragment misy so zatiahnutým, rovno zrezaným okrajom, s prímesou drobných kamienkov. Z oboch strán sivý až sivočierny. Hr. črepu 0,6 cm (obr. 51: 4).
3. Črep z rovného dna hrncovitej nádoby. S prímesou malých kamienkov a drveného vápenca. Z vonkajšej strany oranžovoohnedej farby. Z vnútra hnedosivý, prepálený. Hr. dna 1,4 cm (obr. 51: 8).
4. Zosilnený rovný okraj väčšej amforovitej nádoby, s prímesou väčších kamienkov a drveného vápenca. Vonkajší povrch čiernej farby, vnútorná strana svetlooranžová. Hr. črepu 1,1 cm (obr. 51: 7).

⁴⁷ Príspevok vznikol v rámci grantového projektu Vega č. 0/0091/16.

Všetky nálezy pravekej keramiky datujeme do mladšej doby bronzovej. Na základe charakteristických tvarov a výzdoby (obr. 51: 4, 7) prislúchajú staršej fáze kyjatickej kultúry (Marková 2011, 34, 35). Otázny však ostáva typ lokality. Nálezisko bolo porušené len nepatrne, v úzkom výmoli poľnej cesty, ktorého nálezy nepreukazujú presvedčivo, či ide o sídlisko alebo pohrebisko. Vo výmoli absentujú deštrukcie hrobových konštrukcií, a podľa slov nálezcov, neboli viditeľné ani antropologické zvyšky, mazanica, alebo iné nálezy, ktoré by lokalitu determinovali. V jednom prípade sa zachytila časť roztlačenej hrncovitej nádoby, okolo ktorej boli roztrúsené uhlíky (obr. 51: 3). Celkový charakter nálezov skôr zodpovedá sídliskovej keramike a preto sa domnievame, že novoobjavená lokalita v Hnúšti predstavuje ďalšie sídlisko kyjatickej kultúry na strednom toku Rimavy. Zároveň predpokladáme, že lokalita mohla byť osídlená už ľuďom pilinskéj kultúry a osídlenie pokračovalo pravdepodobne až do neskorej doby bronzovej. Naznačuje to pomerne hustá koncentrácia lokalít pilinskéj a kyjatickej kultúry po oboch brehoch horného a stredného toku Rimavy, a taktiež bezpochybne výhodné situovanie sídelného areálu. Pravda, tieto závery môže potvrdiť len ďalšie sledovanie lokality.

Literatúra

- Balaša 1963 – G. Balaša: Novšie archeologické náleziská a nálezy z južnej oblasti stredného Slovenska. Štud. Zvesti AÚ SAV 11, 1963, 179–208.
- Bartík/Hutka 2002 – J. Bartík/D. Hutka: Archeologické nálezy z povodia Rimavy. AVANS 2001, 2002, 23, 24, 226.
- Botto 1908 – J. Botto: O gemerských nálezoch z doby neolitu a bronzu. Sbor. MSS 13, 1908, 83–95.
- Furmánek 1977 – V. Furmánek: Pilinyer Kultur. Slov. Arch. 25, 1977, 251–370.
- Furmánek 1985 – V. Furmánek: Nové archeologické lokality na jihu stredného Slovenska. AVANS 1984, 1985, 83–86.
- Furmánek 1990 – V. Furmánek: Radzovce. Osada ľudu popolnicových polí. Bratislava 1990.
- Furmánek 1997 – V. Furmánek: Výskumná dokumentácia AÚ SAV č. 11923/97. Nitra 1997.
- Ginisová 2006 – H. Ginisová: Hnúšťa. História, pamiatky. Dostupné na internete: <http://www.hnusta.sk/historia-pamiatky>
- Marková 2011 – D. Marková: Príspevok ku keramike kyjatickej kultúry a rozbor hrobovej keramiky v Szajle. Zbor. Fil. Fak. UK, Musaica 27, 31–68.
- Marková 1993 – K. Marková: Prieskum v okrese Rimavská Sobota. AVANS 1992, 1993, 86–88.
- Soják 2000 – M. Soják: Neolitické osídlenie Spiša. Slov. Arch. 48/2, 185–314.
- Soják 2005 – M. Soják: Neolitické osídlenie na trase D1 Spiš v roku 2003. In: I. Cheben/I. Kuzma 2005 (eds.): Otázky neolitu a eneolitu našich krajín 2004. Nitra 2005, 291–319.

FUNDSTELLE DER KYJATICE-KULTUR IN HNÚŠŤA. Hnúšťa (Bez. Rimavská Sobota), Flur Čižianka, Siedlung(?), Lesefunde, jüngere Bronzezeit, Kyjatice-Kultur, Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der SAV, Nitra.

Im August 2011 wurde im Extravillan der Stadt Hnúšťa eine neue archäologische Fundstelle festgestellt. Sie befindet sich über dem Zusammenfluss von Rimava und Klenovská Rimava, ungefähr 2 km nordwestlich vom Intravillan der Stadt (Abb. 51: 1). Bei der Besichtigung der Fundstelle wurden keine weiteren archäologischen Funde entdeckt. Die Finder haben insgesamt 34 Scherben abgegeben. Bis auf drei kleine Bruchteile weißer mittelalterlicher Keramik, datieren wir die Funde in die jüngere Bronzezeit. Kulturell gesehen, entsprechen sie der älteren Phase der Kyjatice-Kultur (Abb. 51: 4, 5). Außer Keramik wurde auch ein klingenförmiger Kratzer aus Radiolarit gefunden (Abb. 51: 6). Es ist nicht gelungen verlässlich den Typ der Fundstelle zu deuten. Aufgrund von mehreren Indizien nehmen wir an, dass es sich um eine Siedlung der Kyjatice-Kultur handelt. Hinsichtlich der Konzentration der Fundorte der Piliny- und Kyjatice-Kultur und der vorteilhaften Situierung der Fundstelle schätzen wir, dass die Fundstelle schon von Trägern der Kyjatice-Kultur besiedelt war.

ZÁCHRANNÝ ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM NA TRASE DIAĽNICE D1 – JÁNOVCE-JABLONOV

František Žáka, Matyasowszky Ladislav Chmelík, Bohuslav Šebesta, Andrej Žitňan

Počas letných a jesenných mesiacov (2. 7. 2012 až 3. 12. 2012) bol na trase Diaľnice D1 – Jánovce-Jablonov, II. úsek, km: 9,0 – 18,5 realizovaný záchranný archeologický výskum a odborný archeologický dohľad vyvolaný zemnými prácam na predmetnej stavbe (obr. 52: 1). Výsledkom monitorovania viac ako deväť a pol kilometra dlhého úseku výstavby diaľnice bolo preskúmaných jedenásť archeologickej lokalít, tisícštyristotriadsa archeologickej objektov a získaných viac ako dvadsaťtisíc archeo-

logických nálezov. Celková monitorovaná plocha tvorila vyše osemstotisíc metrov štvorcových. Na tomto mieste sa chceme za spoluprácu podčakovať aj všetkým odborným pracovníkom participujúcim na projekte.⁴⁸

Skúmaná trasa diaľnice začínala v juhovýchodnej časti katastra Levoče a pokračovala katastrami obcí Spišský Hrhov, Doľany, Klčov a končila v Nemešanoch. Vo všeobecnosti bol výskum uskutočnený v troch nasledujúcich fázach:

- a) Monitoring lokality pred začiatkom terénneho archeologického výskumu a povrchový zber.
- b) Zisťovacia sondáž – „test-trenching“ pomocou mechanizmu s plochou svahovacou lyžicou v rozsahu stavenom po konzultácii s KPÚ Prešov, pracovisko Levoča. Vyhodnotenie identifikovaných archeologických situácií a objektov.
- c) Záchranný archeologický výskum formou plošného odkryvu v rámci trvalého záberu diaľnice na miestach s výskytom archeologických objektov a situácií pomocou rezov, v prípade väčších objektov kontrolných blokov. Plasticke vybratie objektov a ich dokumentácia.

V nasledujúcich odstavcoch zhŕňame výsledky výskumu na jednotlivých archeologických lokalitách vzostupne podľa kilometráže skúmaného úseku.

1. L e v o č a (okr. Levoča), poloha S t a d t b e r g (10,7–10,8 km), výskum, sídlisko, stredovek 11.–14. stor. Uloženie nálezov: Spišské múzeum, Levoča.

Poloha Stadtberg leží v katastri mesta Levoča na mierne južne orientovanom svahu rovnomennej vyvýšeniny, postupne sa znižujúcim k Šibenickému potoku, ktorý ju ohraňuje z východu. Východnou hranicou je aj Novoveská cesta. Na južnej strane Stadtbergu ležia Levočské Lúky. Zo západnej časti je terén terasovite upravený a zvažuje sa k Levočskému potoku. Lokalita leží na poľnohospodársky využívanej pôde.

Archeologický výskum v roku 2012 nadviazal na čiastočne realizovaný výskum Archeologickeho ústavu SAV z roku 2010. Bola preskúmaná plocha o veľkosti 2 504,74 m². Počas výskumu bolo odkrytých spolu 35 objektov rôzneho charakteru a funkcie – kolové jamy, sídliskové jamy, objekty spojené so železiarskou činnosťou, odpadové jamy. Objekty na sídlisku je možné zaradiť na základe nálezového inventáru do obdobia vrcholného stredoveku (11.–14. stor.). Množstvo objektov bolo bez nálezov, ale vzhľadom na celkový charakter preskúmanej plochy je ich možné datovať do obdobia vrcholného stredoveku (obr. 53: 1). Treba uviesť aj fakt, že na ploche, ktorá bola skúmaná v roku 2010 AÚ SAV, boli odkryté aj objekty z doby bronzovej, čím vzniká možnosť, že objekty bez nálezov môžu byť taktiež tohto dátua. Nálezový inventár tvorí prevažne keramika, ktorá bola nájdená v 14 objektoch (124 ks). Ďalej boli na lokalite nájdené zvieracie kosti, železná kramľa, železná struska a kamenné drvidlo.

Na časti plochy, ktorá je mimo záberu diaľnice a v roku 2010 bola skúmaná AÚ SAV, boli pomocou geotextílie konzervované archeologické objekty a zvyšky kamenných štruktúr, najmä však 23 m dlhého kamenného múru.

2. L e v o č a (okr. Levoča), poloha P o d s t a r o u L e v o č o u (11,1–11,2 km), výskum, sídlisko, staršia doba bronzová, stredovek 11.–14. stor. Uloženie nálezov: Spišské múzeum, Levoča.

Lokalita sa nachádza na rovine, juhovýchodne od vyvýšeniny Stadtberg, v priestore ohraničenom zo západu a juhovýchodu prístupovou polnou komunikáciou spájajúcou cestu č. II/533 so železničným priecestím trate Levoča – Spišská Nová Ves. Šírku lokality vymedzuje trvalý záber objektu diaľnice. Lokalita je rozdelená Šibenickým potokom na menšiu západnú a väčšiu východnú časť, ktorá sa pozvoľna dvíha k východu. Západne a juhovýchodne od lokality, na druhej strane prístupovej komunikácie, sa nachádza lokalita Levoča, poloha Stadtberg. Tieto dve lokality tvorili pôvodne jednotný sídelný útvar.

Po testovacej sondáži trojicou sond s celkovou dĺžkou 736,9 m nasledoval plošný odkryv, pri ktorom bola preskúmaná plocha s rozlohou 2 410 m². Odkrytých bolo celkovo 80 objektov, pričom archeologickej bolo 74. Nearcheologické objekty mali charakter recentných zásahov alebo boli prírodného pôvodu – inundácia/koryto potoka (dokladá to aj ich priebeh rovnobežný s tokom Šibenického potoka). Cez celú lokalitu, približne v smere JV-SZ sa nachádzali stopy po objekte 17, ktorý môžeme interpretovať ako zvyšky cesty zo stredoveku, alebo začiatku novoveku. Najdôležitejšími nálezmi na lokalite sú zvyšky

⁴⁸ Rob Lynch, BA; Conor Gormley; Shane Delaney, MA, MIAI, MIfA; Killian Long; Ing., Mgr. Daniela Krajčiová, Mgr. Peter Šťastný, Mgr. Lucia Krišková, Mgr. Igor Kret, Mgr. Marek Šútor a Miroslav Vrablec, ako aj všetkým študentom a brigádnikom.

kamenných architektúr – troch zahĺbených stavieb (objekty 25, 27 a 36) a jednej studne (objekt 33B), zbudovanej z nasucho kladeného lomového kameňa. Pri týchto troch stavbách sa uplatnilo aj maltovinové spojivo. V dvoch prípadoch boli pri nich identifikované prístupové elementy do zníženého podlažia – „komory“ – v jednom prípade ide o schodisko orientované na sever, v druhom o znižujúcemu sa rampu smerovanú na sever. Všetky tri stavby sú orientované podľa svetových strán a objekt 25 a objekt 27 sa jednoznačne rešpektujú. Najzachovalejším bol objekt 25 (obr. 52: 2), s rozmermi 610 x 460 cm, ktorý mal na niektorých miestach steny zachované až do výšky 190 cm pri šírke 45–60 cm. Všetky mali hlinenú dlážku. Kamene boli kladené bez základových stavebných špár a lícované opracovanými stranami smerom do vnútra stavby. Tieto objekty priniesli veľké množstvo keramického, kosteneho a železného materiálu, bez chronologicky citlivejších nálezov, rámcovo datovateľných do 12.–14. stor. Podľa najbližších analógií, ktoré poskytujú moravské lokality Pfaffenschlag a Mstěnice u Hrotovic (Nekuda 1975; Nekuda/Nekuda 1997), môžeme zvyšky zahĺbených priestorov opísť ako pivnicu („špýchar“), nad ktorou bola samotná stavba domu. Ďalej sú na lokalite zastúpené sídliskové jamy rôznych tvarov a foriem, z ktorých časť mala formu relatívne pravidelných zásobných jám (9x) alebo exploračných jám/hliníkov (2x). Ostatné nebolo možné presne funkčne zaradiť. Až 22 objektov neobsahovalo žiadnen materiál a preto je ich datovanie otázne.

Lokalitu je možné datovať do doby bronzovej a stredoveku, s niekoľkými fázami osídlenia (obr. 53: 2–4). V praveku je to najmä obdobie staršej doby bronzovej, konkrétnie kultúry koštianskej, koštiansko-ottomanského horizontu a ottomanskej kultúry. Stredoveké osídlenie je na základe keramických fragmentov možné charakterizovať dvomi fázami. Staršie nálezy spadajú do obdobia 11. až prvej polovice 13. stor. Najpočetnejšie je zastúpená mladšia fáza vrcholnostredovekého osídlenia datovaná do 13. až 14. stor.

3. Spišský Hrhov (okr. Levoča), poloha Pod Hradiskom (14,0–14,6 km), výskum, sídlisko, doba laténska. Uloženie nálezov: Spišské múzeum, Levoča.

Poloha Pod Hradiskom sa nachádza na miernom západno-juhozápadnom svahu vyvýšeniny Hradisko, na pravobreží potoku Lodina (ktorý je vzdialenosť asi 250 m severne po poľnej ceste od náleziska). Lokalita je na poľnohospodársky využívanej pôde, pri poľnej ceste, ktorá je pravostrannou odbočkou z cesty, ktorá je severozápadným východom z obce (cez ulicu Osloboditeľov). Smerom z obce Spišský Hrhov je odbočka vzdialenosť cca 300 m. Pod týmto názvom bola uvedená lokalita skúmaná v roku 2010, pričom bolo identifikované významné sídlisko/„podhradie“ laténskeho hradiska z obdobia púchovskej kultúry vrátane sídliskových chát. Z dôvodu prerušenia prác ostalo približne 40% plochy nepreskúmanej; na tejto časti sa nachádzali haldy ornice z uvedeného výskumu s výškou viac ako 4 m. Pred začiatkom výskumu bolo preto potrebné uskutočniť rozsiahle presuny zeminy z nepreskúmanej časti na preskúmanú časť lokality s pomocou fažkej techniky. Následne bolo pomocou mechanizmu s plochou svahovacou lyžicou pristúpené k postupnému znižovaniu ornice až na úroveň, v ktorej bolo možné ro卓oznať kultúrne zásahy. Hrúbka takto odstránenej ornice s mohutnou nestratifikovateľnou kultúrnou vrstvou s množstvom splaveného črepového materiálu dosahovala v nižnej (severnej) časti až 2 m, smerom k horskému sedlu, cez ktoré prechádza poľná cesta do obce Spišský Hrhov sa súvrstvie znižovalo na približne 30 cm. Celkovo bola v roku 2012 odokrytá a následne preskúmaná plocha o veľkosti 3 131,98 m². Plocha bola rozdelená na centrálnu časť na západe lokality s dĺžkou 100 m a šírkou kolísajúcou od 5 do 27 m, priemerne okolo 10 m. Oddelené poľnou cestou, na východe lokality, na úpatí svahu, na ktorom sa nachádza hradisko púchovskej kultúry, boli realizované tri zisťovacie sondy A, B, C. Hĺbka sond dosahovala približne 50–80 cm, zistené objekty spadajú podľa keramického materiálu do rovnakého časového horizontu ako osídlenie v podhradí. Pri odhumusovávaní tejto časti plochy boli navyše nájdené hnutelné nálezy: železny nôž – pravdepodobne zberový nôž; zlomky bronzovej spony typu Mötschwil (lúčik a úlomky vinutia; obr. 53: 6); dvojboký listovitý hrot; zlomok lučíka astragálovej spony (ollovo alebo cín); strieborný a bronzový krúžok, rôzne kovové zliatky. Zmienku si zaslúži aj zlomok ľudskej lebečnej kosti. Datovanie týchto nálezov spadá do doby laténskej. Osobitým nálezom z blízkosti lokality 13, uskutočnením pomocou detektora kovov, je nález striebornej keltskej mince – tetradrachma veľkobystereckého typu (obr. 53: 5) datovanej na koniec druhej – prvej polovice 1. stor. pred Kr., ktorý bol uskutočnený bližšie k akropole hradiska, ktoré bolo preskúmané v roku 2010. Počas výskumu bolo odkrytých celkom 104 objektov na hlavnej ploche výskumu a 5 objektov v sondách A, B, C na východe lokality. Okrem jedného zvieracieho skeleta a zachytenej situácie plynko zahĺbeného žľabu, išlo predovšetkým o kolové jamy, sídliskové jamy, objekt spojený s výrobnou činnosťou a zásahy kultúrnej vrstvy do podložia, ktoré netvorili žiadne objekty.

4. D o l a n y (okr. Levoča), poloha P o d B r u s n í k o m (16,0–16,2 km), výskum, sídlisko, paleolit, neolit, stredná a mladšia doba bronzová, doba rímska, stredovek 12.–13. stor. Uloženie nálezov: Spišské múzeum, Levoča.

Lokalita sa nachádza v priestore ohraničenom z východu Doľanským potokom a zo západu miestou komunikáciou spájajúcou obec Doľany s hlavnou cestou I/18. Zo severu a juhu bol výskum ohraničený trvalým záberom diaľnice, no množstvo objektov presahujúcich za hranice odkrytej plochy hovorí o oveľa väčšom rozsahu osídlenia, ako bolo možné archeologicky preskúmať. Presah lokality západne od tejto komunikácie sa nepotvrdil, čomu nasvedčovala aj výrazne menšia koncentrácia objektov v západnej časti odkrytej plochy. Rovnako smerom k Doľanskému potoku koncentrácia objektov klesala resp. sa úplne vytratili a ani na druhej strane potoka, na západnom svahu kopca Brusník (520,5 m n. m.) neboli pri monitoringu odhumusovanej vrstvy identifikované žiadne objekty alebo ojedinelé nálezy, čo môže byť aj následok pôdnej erózie.

Vytýčené boli štyri zisťovacie sondy označené S1 až S4 orientované v smere budúceho priebehu diaľnice (plocha sond: S1 – 227,84 m²; S2 – 225,84 m²; S3 – 226,33 m² a S4 – 51,64 m²; šírka sond bola konštantne 2 m). Celkovo bola v roku 2012 odkrytá a následne preskúmaná plocha s rozlohou 3 249 m². Počas výskumu bolo odkrytých a zdokumentovaných celkovo 215 objektov. Gro osídlenia oboch lokalít spadá do obdobia mladšej doby kamennej – neolitu (obr. 53: 7; 54: 6), pričom pravekí obyvatelia patrili k nositeľom kultúry s mladšou lineárной keramikou. Druhé fažiskové obdobie bola doba rímska, prezentovaná púchovskou a przeworskou kultúrou na oboch lokalitách. Okrem neolitu sa na lokalite 15 podarilo identifikovať päť objektov z doby bronzovej (predovšetkým strednej a mladšej) a deväť z vrcholného stredoveku (12.–13. stor.). Jeden objekt je datovaný ako neolit až epipaleolit, dva do bližšie nedefinovaného praveku, jedným je recentný žľab či drenáž. Množstvo objektov, celkovo 49 nebolo možné datovať a 98 objektov je datovaných do neolitu len z otáznikom, na základe ich tvaru, charakteru výplne a kontextu s okolitými objektmi.

5. K l č o v (okr. Levoča), polohy H á j i k a P o d H á j i k o m (16,4–16,6 km), výskum, sídlisko, neolit, stredná a mladšia doba bronzová. Uloženie nálezov: Spišské múzeum, Levoča.

Lokalita sa rozkladá na temene južne orientovaného výbežku Levočských vrchov, južne od menšej plochy súvislého ihličnatého porastu Hájik. Polohy Hájik a Pod Hájikom sa nachádzajú približne v strede medzi dedinami Klčov a Doľany. Zo západu lokalitu ohraničuje južná z dvoch poľných ciest Klčov–Doľany. Exponovaná poloha bola počas tisícročí vystavená poveternostným vplyvom, ktoré jednak spôsobili malú hľbku pôdneho pokryvu nad skalným podložím a rovnako silnú eróziu prípadných plytšie zahĺbených archeologických štruktúr.

Zisťovacia sondáž pomocou 11 sond s celkovou dĺžkou 774,3 m odhalila niekoľko menších archeologickej objektov a kolových jám a jeden rozsiahlejší objekt. V mieste koncentrácie objektov bol výkop rozšírený spojením sond 6, 7 a 8. Výsledná odhumusovaná plocha bola 1715 m². Výskumom bolo identifikovaných celkovo 13 objektov, z ktorých šesť je možné interpretovať ako kolové jamy, sedem objektov má charakter sídliskových jám. Objekt 6 predstavoval nepravidelný zahľbený pravdepodobne výrobný objekt merajúci po dlhšej osi 540 cm, v ktorom sa našli zvyšky kovovej strusky. Sedem sídliskových jám prevažne nepravidelného alebo kruhového tvaru s rozmerom od 40 do 150 cm a s hľbkou od 10 do 50 cm prinieslo len nevýrazný črepový materiál z praveku. Kolové jamky, resp. ich spodné časti majú priemer od 20 do 30 cm a hľbku od 10 do 20 cm. Na lokalite boli zistené dve fázy osídlenia. Prvá je datovateľná do strednej fázy kultúry s mladšou lineárной keramikou na základe dvoch črepov z objektu 5. Identifikovateľné črepy z objektu 1 pozostávajú z fragmentov väčších aj menších nádob, podľa výraznej tektoniky sa hlásia ku kultúram strednej a mladšej doby bronzovej.

6. K l č o v (okr. Levoča), polohy R o v e ň a P o d H á j i k o m (16,6–16,7 km), výskum, sídlisko, neolit, doba laténska, doba rímska. Uloženie nálezov: Spišské múzeum, Levoča.

Lokalita v polohách Roveň a Pod Hájikom patrí do katastra obce Klčov a leží na rovine až veľmi miernom východnom svahu. Je situovaná priamo na pravobreží Klčovského potoka; naľavo od severnej poľnej cesty v smere Klčov – Doľany. Približne 150 m západným smerom sa terén začína výraznejšie zvyšovať k polohe Hájik.

Plocha bola pred celoplošným odkryvom preskúmaná ôsmimi zisťovacími sondami S1 až S8, orientovanými v smere budúcej stavby diaľnice, približne Z-V s celkovou dĺžkou 398 m. Počas výskumu v roku 2012 bolo objavených 132 archeologickej objektov na celovej ploche 3 470,84 m². Pri terénnych prácach sa ukázalo, že niektoré objekty, pôvodne označené ako archeologicke, boli prirodzeného pôvodu a išlo

o naplaveniny alebo o prírodné geologické (väčšinou tmavšie) sfarbenie pôdy, preto boli takéto objekty zrušené. Kvôli prítomnosti inžinierskych sietí a elektrického vedenia, ktoré pretínalo lokalitu v smere S-J, bola odkryvaná plocha rozdelená na dva sektory A a B, pričom sektor A zaberal väčšiu časť odkryvanej plochy. Objekty, ktoré bolo možné datovať na základe nálezového inventára sú z mladšej doby kamennej, konkrétnie z obdobia existencie kultúry s lineárhou keramikou (niekoľko nálezov je aj keramiky bukovohorskej kultúry a skupiny Tiszadob-Kapušany, avšak majoritná väčšina nálezov je tvorená keramikou kultúry s lineárhou keramikou) alebo z mladšej doby železnej až doby rímskej, ktoré patrili nositeľom przeworskej kultúry (obr. 54: 5). Až 107 objektov bolo bez archeologickej nálezov, pretože objekty datované do kultúry s lineárhou keramikou a do púchovskej kultúry nie sú na lokalite oddelené ani z hľadiska horizontálnej stratigrafie.

7. Klčov (okr. Levoča), poloha P o d H o r o u I (16,8–17,0 km), výskum, sídlisko, pravek, doba laténska, stredovek. Uloženie nálezov: Spišské múzeum, Levoča.

Lokalita Klčov v polohe Pod Horou leží na mierne juhozápadne orientovanom svahu, na úpäti vyvýšeniny „Na hone“ v polohe „Hora“, severovýchodne od okraja obce Klčov. Jej západnú hranicu tvorí Klčovský potok. Z východnej strany je ohraničená úzkym pásom ihličnatého porastu, ktorý tvorí poloblúk orientovaný na východ.

Plocha bola najskôr preskúmaná jedenástimi zisťovacími sondami orientovanými približne v smere Z-V s celkovou dĺžkou 447,3 m. V centrálnovýchodnej časti plochy prechádzalo v smere S-J vodovodné potrubie, ktoré archeologickej výskumu rešpektoval a pokračoval za ním. Archeologickým výskumom v roku 2012 bolo preskúmaných a zdokumentovaných spolu 54 archeologickej objektov na celkovej odkryvanej ploche 4 087,66 m². Sedemnásť objektov bolo pôvodne považovaných za archeologicke, ale počas výskumu boli zrušené, pretože sa zistilo, že išlo o recentné zásahy alebo prirodzené tmavšie sfarbenie pôdy. Prevažnú časť objektov je možné datovať na základe keramického inventára do obdobia púchovskej kultúry (obr. 54: 4). Dva objekty sú stredoveké, jeden novoveký, jeden zmiešaného charakteru (pravek – stredovek) a tri nebolo možné časovo vôbec zaradiť (vzhľadom na charakter objektu). Objekty, ktoré boli bez nálezov pravdepodobne patria ku sídlisku púchovskej kultúry, ktoré sa na uvedenej lokalite nachádza a väčšina objektov je datovaných práve do uvedeného obdobia. Z funkčného hľadiska boli na sídlisku odkryté v najväčšom počte kolové jamy (vrátane kolových jám v chatách), menej bolo funkčne neurčených sídliskových jám, štyri chaty, tri zásobné jamy, jedna potenciálna deštrukcia pece a jedna novoveká drenáž. Najvýznamnejším nálezom sú štyri chaty, z ktorých tri boli preskúmané kompletné a jedna len čiastočne, pretože zasahovala pod vodovod a navážku spojenú s jeho výstavbou (objekt 28). Okrem chaty, ktorá bola skúmaná ako objekt 19, sa nepodařilo zistiť stavebnú konštrukciu. Objekt 19 bola chata klasickej šesťkolovej schémy, ktorá je typická pre dobu rímsku. V objekte 28, ktorý bol preskúmaný len čiastočne, sa podarilo zistiť jednu kolovú jamu, ktorá naznačuje, že mohlo ísť taktiež o šesťkolovú schému, ale nevylučuje ani dvojkolovú dispozíciu. Pri objekte 30 boli odkryté i dve zásobné jamy (objekty 30A a 30B), ktoré tvorili jeho súčasť. Výplň chaty aj zásobných jám bola rovnaká. Podobná situácia nastala pri objekte 19, kde sa zásobná jama (objekt 19/7) nachádza v juhozápadnom rohu chaty.

8. Klčov a Nemešany (okr. Levoča), poloha H r h o v (17,5–17,8 km), výskum, sídlisko, stredná a mladšia doba bronzová. Uloženie nálezov: Spišské múzeum, Levoča.

Lokalita leží na hranici katastrof obcí Klčov a Nemešany, približne v strede medzi polohami Hora a Sekanka. Situovaná je na miernom juhovýchodnom svahu, ktorý sa zvažuje smerom k intravilánu oboch obcí. Leží na pravobreží prameňa, ktorý sa po 600–800 m vlieva do Klčovského potoka. Na sever od lokality už začína ihličnatý porast v polohe „Hora“.

Plocha bola pred celoplošným odkryvom preskúmaná siedmimi zisťovacími sondami, označenými S1 až S7 a orientovanými v smere priebehu budúcej trasy diaľnice (približne V-Z) s celkovou dĺžkou 1 029,63 m. Počas výskumu v roku 2012 bolo objavených 363 archeologickej objektov na celkovej ploche 11 855,92 m². Pri terénnych prácach sa ukázalo, že niektoré objekty, pôvodne označené ako archeologicke, boli prirodzeného pôvodu a išlo o naplaveniny alebo o prírodné geologické (väčšinou tmavšie) sfarbenie pôdy. Veľkú časť objektov je možné na základe keramického materiálu datovať len rámcovo do obdobia strednej až mladšej doby bronzovej. Do obdobia pilinskéj kultúry sú na základe charakteristických keramických fragmentov datované objekty číslo 35, 43, 68, 254, 311 (obr. 54: 3) a 336. Materiál z objektov 243 a 245 patrí pilinskéj alebo lužickej kultúre, no s určitosťou ho nie je možné prisúdiť ani jednej z nich. Všetky ostatné objekty boli bez evidencie keramiky. Do obdobia strednej a mladšej doby bronzovej môžu

byť pravdepodobne datované na základe kontextu lokality a rovnakého charakteru objektov, ktoré boli odkryté a ako objekty z doby bronzovej sú označené na základe hnutelného inventáru.

9. N e m e š a n y (okr. Levoča), poloha P o d H o r o u (17,9–18,2 km), výskum, sídlisko, doba bronzová. Uloženie nálezov: Spišské múzeum, Levoča.

Lokalita je situovaná na miernom juhovýchodnom svahu, ktorý sa zvažuje smerom k intravilánu obce. Leží približne medzi kótami 485 až 495 m n. m. Jej východnú hranicu tvorí lokalita 20 – nová lokalita. Prameň, ktorý sa po 600–800 m vlieva do Klčovského potoka je vzdialený cca 200 m. Nálezisko sa nachádza len niekoľko desiatok metrov od severného okraju obce Nemešany. Na sever od lokality svah stúpa k polohe Sedliska. Lokalita je od nasledujúcej popísanej lokality oddelená len z technických dôvodov, kvôli rozhodnutiam KPÚ Prešov. V minulosti išlo s najväčšou pravdepodobnosťou o jednu lokalitu.

Lokalita bola na začiatku skúmaná siedmimi zisťovacími sondami (S1 – 131,98 m²; S2 – 1 026,11 m²; S3 – 901,01 m²; S4 – 976,13 m²; S5 – 722,47 m²; S6 – 161,04 m² a S7 – 102,54 m²). Na základe prítomnosti archeologických objektov a situácií sa ďalej pokračovalo skúmaním formou celoplošného odkryvu a postupným vyberaním archeologických objektov.

Počas výskumu bola odkrytá celková plocha o výmere 14 476,97 m². Uvedený rozľahlý priestor bol rozdelený do šiestich sektorov – A, B, C, D, E a F. V jednotlivých sektorech bolo spolu preskúmaných 331 archeologických objektov, ktoré sú datované prevažne do doby bronzovej, do období trvania otomanskej a pilinskej kultúry (obr. 54: 1, 7). Odkrytých bolo množstvo sídliskových objektov, ako napr. zásobné jamy, odpadové jamy, kolové jamy, sídliskové objekty bližšie neurčenej funkcie a kultúrne vrstvy, príp. naplavené kultúrne vrstvy. Za pozornosť stojí objekt 227, ktorý bol väčších rozmerov. Zaujímavé však je, že v ňom bola pietne uložená kostra kravy. Podľa nálezovej situácie mala pravdepodobne zviazané predné aj zadné nohy, avšak nepodarilo sa nájsť žiadny organický materiál, preto toto tvrdenie zostáva na úrovni hypotézy. Pri kostre kravy, ktorá bola uložená v objekte, ktorý mal primárne pravdepodobne inú funkciu, sa našla keramika, mazanica a parohový nástroj. Keramika je rámcovo datovaná do doby bronzovej.

10. N e m e š a n y (okr. Levoča), poloha P o d H o r o u (18,2–18,3 km), výskum sídlisko, hrobové nálezy, staršia doba bronzová. Uloženie nálezov: Spišské múzeum, Levoča.

Ide o plynulé pokračovanie predchádzajúcej polohy. Na základe komisie konanej dňa 13. 8. 2012, žiadosti ARCHEOLOGICKEJ AGENTÚRY o vyjadrenie zo dňa 31. 8. 2012 a stanoviska KPÚ Prešov, pracovisko Levoča č. PO-12/2396-07/7271/Lk zo dňa 3. 9. 2012, bola lokalita vyčlenená ako ďalšia a skúmaná bola samostatne. Kultúrne väzby a vzťahy medzi oboma lokalitami sú však evidentné a jasné.

Plocha bola pred celoplošným odkryvom preskúmaná zisťovacími sondami. Celkovo boli vykopané štyri sondy orientované v smere priebehu budúcej diaľnice (v tomto úseku ZSZ-VJV), ktoré pokračujú z lokality 20 a sú označené S1 až S4. Dĺžka jednotlivých sond pre lokalitu 20: S1 – 100 m, S2 – 100 m, S3 – 98 m, S4 – 97 m. Počas výskumu bolo objavených 85 objektov, z toho dva kostrové hroby, na celkovej ploche 3 982,47 m². Pri terénnych prácach sa ukázalo, že niektoré objekty, pôvodne označené ako archeologické, boli prirodzeného pôvodu a išlo o naplaveniny alebo o prírodné geologické (väčšinou tmavšie) sfarbenie pôdy. Tieto plochy boli preskúmané rezmi (rez I, II, IV, V a objekt 488, ktorý má charakter zisťovacieho výkopu).

Všetky objekty, ktoré bolo možné datovať na základe nálezového inventáru sú z doby bronzovej. Na lokalite boli odkryté dva kostrové hroby zo staršej doby bronzovej, dva hospodárske objekty/chaty väčších rozmerov, zásobnicové jamy, bližšie neurčené sídliskové jamy, odpadové jamy a kolové jamy.

Obe kostry boli značne narušené pri odhumusovávaní lokality. Okrem troch bronzových záušníc (obr. 54: 2) z hrobu 2 nebol v týchto hroboch žiadny iný inventár. Kostry boli uložené v skrčenej polohe na ľavom boku orientované hlavou na východ. Hrob 1 patril detskému jedincovi a hrob 2 pravdepodobne dospelej žene. Hroby sú datované do staršej doby bronzovej. Okrem uvedených kostrových pozostatkov, boli medzi ľudskými košťami, identifikovaní tiež ďalší dvaja neúplní jedinci.

Lokalita je tvorená tromi koncentráciami objektov. V západnej časti sa nachádza prvá koncentrácia, ktorá je tvorená objektmi, ktoré podľa horizontálnej stratigrafie súvisia s predchádzajúcou lokalitou a sú súčasťou sídliska z doby bronzovej, ktoré bolo na uvedenej lokalite odkryté. V centrálnej časti lokality sa nachádza ďalšia koncentrácia objektov, ktorá je tvorená rôznymi jamami a taktiež je datovaná do doby bronzovej. Tretia koncentrácia objektov sa nachádza v juhovýchodnom rohu náleziska a tvoria ju dva hospodárske objekty/chaty, sídliskové jamy a dva hroby.

11. N e m e š a n y (okr. Levoča), polohy M e d z e a M o č i a r e (18,5–18,7 km), výskum, sídlisko, doba bronzová, stredovek. Uloženie nálezov: Spišské múzeum, Levoča.

Lokalita sa nachádza v katastri obce Nemešany, severovýchodne od jej intravilánu; na rozhraní polôh Medze (zo severu) a Močiare (z juhu). Leží na veľmi mierne orientovanom juhovýchodnom svahu (takmer pri jeho úpäti), zvažujúcim sa k potoku Kapustnica. Poloha je situovaná západne od výraznejšieho esovitého ohybu spomínaného potoka Kapustnica (leží na jeho pravobreží) a je vzdialená približne 300–400 m na sever od JRD Nemešany.

Zisťovacia sondáž pomocou ôsmich sond s celkovou dĺžkou 2099 m odhalila niekoľko menších archeologických objektov, okolo ktorých bol výkop rozšírený, čím výsledná odkrytá plocha dosiahla 6 297 m².

Pod vrchnou vrstvou ornice bolo identifikovaných celkovo 14 objektov, z ktorých 13 spadalo do záujmu archeologickej výskumu, objekt 12 predstavoval moderný zásah, ktorý bol zachytený len fotograficky. Záchranným predstihovým archeologickým výskumom bolo zdokumentovaných šesť sídliskových jám prevažne nepravidelného alebo kruhového tvaru s hĺbkou od 12 do 60 cm, a sedem kolových jám s hĺbkou od 5 do 12 cm, ktoré sú zrejme súčasťou archeologickej nezachytených štruktúr. Za zmienku stojí objekt 4, kruhového tvaru s priemerom 100 cm a hĺbkou 37 cm, v ktorom bola nájdená roztlačená zásobnicová nádoba z doby bronzovej (strednej až mladšej) a kovový, pravdepodobne bronzový predmet – ihlica v dvoch zlomkoch s dĺžkou dlhšieho zahnutého zlomku 6,5 cm. Ďalší objekt, ktorý je možné datovať na základe nálezov keramiky, je objekt 3. V nepravidelne kruhovom objekte s priemerom okolo 115 cm a hĺbkou do 60 cm našla deštrukcia pece identifikovaná na základe prepálených kameňov, mazanice a uhlíkov. V objekte sa našla aj rekonštruovateľná nádoba, ktorú na základe výzdobných motívov môžeme zaradiť do mladšej fázy pilinskej kultúry (obr. 54: 8). Okrem keramiky z doby bronzovej boli v objekte aj fragmenty vrcholne stredovekej keramiky. Mimoriadne zaujímavá je samotná skutočnosť, že v objekte s výraznou náplňou stredovekého materiálu sa vyskytla takmer kompletná pilinská nádoba.

Lokalita dokladá osídlenie daného miesta v praveku a stredoveku, roztrúsený charakter objektov hovorí o tom, že ľahko osídlenia sa nachádzalo mimo trvalého záberu diaľnice.

Súčasťou monitoringu bolo širšie územie v trase Privádzača Spišská Nová Ves – Levoča v troch časťach. Prvá sa nachádza severne od Popradskej cesty E50/18, na juhovýchodnom úpäti vyvýšeniny, resp. polohy Hustak. Druhá je situovaná na miernom východnom svahu kopca Hlinky, približne 250 m na západ od Levočského potoka. Posledná sa nachádza na južnom až juhozápadnom úpäti vyvýšeniny Stadberg, priamo na ľavobreží Levočského potoka, na severnom okraji Levočských lúk. Monitorované bolo aj územie v okolí potoka. Pri prieskume detektorom kovov v zábere stavby boli nájdené dve bronzové mince. Jedna z nich bola z obdobia Rakúsko-Uhorska a mala priemer 19 mm. Druhý bol polgrajciar z roku 1819 s priemerom 19 mm. Počas monitorovania výkopových prác v týchto miestach neboli porušené žiadne archeologicke objekty a situácie a neboli nájdené ani žiadne iné archeologicke nálezy.

Predbežné výsledky celého projektu boli prezentované na 21. stretnutí východoslovenských archeológov, ktoré sa konalo 21. 11. 2012 v Múzeu v Kežmarku. Veľmi vitanou súčasťou prezentácie projektu bolo aj usporiadanie prednášky Slovenským národným múzeom – Spišským múzeom v Levoči, ktoré sa konalo 24. 4. 2013 v historickej radnici v Levoči a bolo určené pre širokú verejnosť. Všetky nálezy z predmetného výskumu sú v súčasnosti deponované v SNM – Spišské múzeum v Levoči.

Literatúra

- Nekuda 1975 – V. Nekuda: Pfaffenschlag. Zaniklá stredověká ves u Slavonic. Brno 1975.
Nekuda/Nekuda 1997 – R. Nekuda/V. Nekuda: Mstěnice 2. Zaniklá stredověká ves. Brno 1997.

ARCHÄOLOGISCHE RETTUNGSGRABUNG AUF DER TRASSE DER AUTOBAHN D1 JÁNOVCE-JABLONOV. Levoča (Bez. Levoča), Stadtberg, Flur Pod starou Levočou; Spišský Hrhov (Bez. Levoča), Flur Pod Hradiskom; Doľany (Bez. Levoča), Flur Pod Brusníkom; Klčov (Bez. Levoča), Flur Hájik, Pod Hájikom, Roveň, Pod Horou I; Klčov/Nemešany (Bez. Levoča), Flur Hrhov; Nemešany (Bez. Levoča), Flur Pod Horou, Rettungsgrabung, Neolithikum, Bronzezeit, jüngere Eisenzeit, römische Kaiserzeit, Hochmittelalter. Deponierung der Funde: Slowakisches Nationalmuseum – Zipser Museum, Levoča.

Auf der Trasse der Autobahn D1 Jánovce – Jablonov, II. Abschnitt, km: 9,0 – 18,5 wurde eine archäologische Rettungsgrabung und eine fachliche archäologische Aufsicht durchgeführt, die durch Erdarbeiten ausgelöst wurden. Das Ergebnis der Überwachung des mehr als 9,5 km langen Bauabschnitts der Autobahn waren elf erforschte archäologische Fundstellen, die chronologisch vom Neolithikum bis ins Hochmittelalter einzuordnen sind. Archäologische Fundstellen wurden in der Gemeinden Spišský Hrhov, Doľany,

Klčov, Nemešany und im Katastralgebiet von Levoča entdeckt. Die Grabung brachte viele interessante Erkenntnisse und zugleich erweiterte sie die schon bekannten Kenntnisse über die vorherige Besiedlung der Region. In Doľany wurde eine neolithische polykulturelle Siedlung entdeckt. Bedeutend ist auch der Fund von hochmittelalterlichen Steinarchitekturen von Wohnobjekten auf der Fundstelle Levoča – Pod starou Levočou. Man entdeckte auch eine umfangreiche Siedlung aus der älteren und mittleren Bronzezeit, die bis ins Katastergebiet der Gemeinden Klčov und Nemešany reicht und außerhalb des Bereichs des Bauabschnitts fortsetzt. Eine der interessantesten Erkenntnisse ist die Belegung des Eingriffs der Besiedlung der Przeworsk-Kultur in Doľany, Flur Pod Brusníkom und in Klčov, Flur Roveň und Pod Hájikom.

VÝSKUM POHREBISKA PILINSKEJ A KYJATICKEJ KULTÚRY V CINOBANI⁴⁹

Vladimír M i t á š – Václav F u r m á n e k

Cinoban (okr. Poltár), poloha Jarčanisko, výskum pre vedecké a dokumentačné účely, žiarové pohrebisko, mladšia doba bronzová, neskorá doba bronzová, stupne BD-HB, pilinská kultúra, kyjatická kultúra. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

V priebehu mája až septembra 2012 sa uskutočnila piata výskumná sezóna pohrebiska z mladšej až neskorej doby bronzovej. Išlo o doposiaľ najrozsiahlejší výskum od začiatku terénnych prác na lokalite, ktorý umožnila najmä finančná dotácia spoločnosti InsData, spol. s r. o., Nitra. Z prírodovedných disciplín na terénnom výskume participovali antropológ (J. Pavelková), archeobotanik (J. Mihályiová) a geofyzik (M. Cheben). Miesto výskumu bolo zároveň dňa 17. mája 2012 jednou zo zastávok exkurzie 12. medzinárodnej konferencie Doba popolnicových polí a doba halštatská, ktorá sa tento raz konala v neďalekom horskom hoteli Poľana nad Hriňovou (okr. Detva). Všeobecne možno konštatovať, že väčšina v roku 2012 preskúmaných hrobov patrí kyjatickej kultúre, avšak po prvý raz sa bezpečne na pohrebisku doložili aj hroby pilinskéj kultúry. Od objavenia lokality v roku 2007 po záver pertraktovanej sezóny sa odkrylo už 263 žiarových hrobov.

K tvarovo jednoduchším patria jamkové a urnové hroby, ktoré zaraďujeme do mladšej doby bronzovej. Zistené jamkové hroby (obr. 55: 2, 5) boli z istých dôvodov situované na okraji plochy pochovávania. Význačnými nálezmi z dvojice vedľa seba do jamek uložených hrobov 212/12 a 218/12 sú drobné sklenené (obr. 55: 1, 3) a hlinené korálky (obr. 55: 4), prípadne štyri kusy mazanice, zistené na dne hrobu 218/12 (obr. 55: 5). Časť urnových hrobov bez skrinkovej konštrukcie datujeme do mladšieho obdobia pilinskéj kultúry (obr. 55: 6). V zhode s ostatnými rokmi i v tejto výskumnej sezóne dominovali hroby s kamennými konštrukciami (obr. 55: 7, 8), príznačné pre kyjatickú kultúru. Pozoruhodný je hrob 220/12, ktorý sa okrem klasických spôsobov detailne zdokumentoval aj formou 3D fotogrammetrie (obr. 56: 1). Vyznačoval sa nielen kamennou hrobovou konštrukciou s nadstandardnými rozmermi, ale aj keramickým a kovovým inventárom. Jeho neprehliadnuteľnou súčasťou bola bronzová sekera s tučajkou, nájdená v severozápadnom rohu skrinky. Uvedená sekera, ale i bronzová ihlica z vnútra skrinky boli evidentne poškodené žiarom pohrebnej hranice, čo sa zistilo už v čase exkavácie. Ide o skrinkový hrob zo staršieho obdobia kyjatickej kultúry, ku kamennému vencu ktorého boli priložené ďalšie žiarové hroby. So značnou hustotou hrobov na preskúmanej ploche má súvis aj zámerné porušovanie hrobových skriniek, ako aj vencov okolo nich pri budovaní mladších hrobov.

V hrobovom inventári dominuje charakteristická keramika pilinskéj a kyjatickej kultúry, pomerne veľa keramických tvarov však vykazuje paralely v severnom susedstve kultúrneho komplexu juhovýchodných popolnicových polí, t. j. v slovenskej vetve lužickej kultúry. Žiarom nápadne prepálené bronzové predmety zastupujú zlomky ihlic, drobného kruhového šperku, torzo malého noža(?), plechový gombík, resp. nášivka, fragmenty masívneho drôtu trojuholníkového prierezu (pravdepodobne náramenného kruhu šalgótarjánskeho typu) alebo už spomínaná bronzová sekera. Jej prítomnosť v hrobe 220/12 (obr. 56) je nepochybne spätá so spoločenskou pozíciou pochovaného. V kontexte s honosným bronzovým inventárom v tzv. kniežacích mohylách kultúrneho komplexu stredodunajských popolnicových polí z mladšej doby bronzovej (Paulík 1974) ju nehodnotíme ako nástroj, ale ako zbraň a atribút privilegovanej člena vtedajšej komunity. Rad nálezov nekovového charakteru rozšírili sklenené a hlinené korálky, mazanica ako aj rozsiahly osteologický a paleobotanický materiál, ktorý sa získal

⁴⁹ Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA 2/0091/16.

prostredníctvom starostlivého preplavovania obsahov hrobových nádob. Z nestratifikovaných nálezov považujeme za dôležité uviesť ďalšie zlomky železnej trosky, tento raz nájdené v nadloží jedného z hrobov (217/12) kytickej kultúry.

Výskum pohrebiska v Cinobani aj v roku 2012 priniesol dôležité a vo viacerých prípadoch osobité poznatky k problematike pohrebného rítu kultúrneho komplexu juhovýchodných popolnicových polí v západnej časti jeho rozšírenia. V súčasnosti ich možno komparovať s publikovanými výsledkami výskumov viacerých žiarových pohrebísk na juhu stredného Slovenska a v príľahlej časti Maďarska (*Furmánek/Mitáš 2010*).

Literatúra

- Furmánek/Mitáš 2010 – V. Furmánek/V. Mitáš: Pohrební ritus západní enklávy jihovýchodních popolnicových polí. Analýza pohrebiště v Radzovcích (Slovensko). Pam. Arch. 101, 2010, 39–110.*
- Paulík 1974 – J. Paulík: K významu mohýl z mladšej doby bronzovej v pravekom vývoji Slovenska. Slov. Arch. 22, 1974, 73–81.*

GRABUNG AUF DEM GRÄBERFELD DER PILINYER- UND KYJATICE-KULTUR IN CINOBAŇA. Cinobaňa (Bez. Poltár), Flur Jarčanisko, Grabung für wissenschaftliche und dokumentarische Zwecke, Brandgräberfeld, jüngere Bronzezeit, späte Bronzezeit, Stufen BD-HB, Pilinyer Kultur, Kyjatice-Kultur. Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der SAW, Nitra. Es wurde die fünfte Saison der interdisziplinären Grabung (J. Pavelková, J. Mihályiová, M. Cheben) des Gräberfeldes aus der jüngeren und späten Bronzezeit durchgeführt. Es handelte sich um die bislang umfangreichste Grabung seit Anfang der Terrainarbeiten auf der Fundstelle, derer Realisation vor allem durch die finanzielle Unterstützung der Gesellschaft InsData, GmbH, Nitra ermöglicht wurde. Die Mehrheit der erforschten Gräber gehört der Kyjatice-Kultur, allerdings wurden zum ersten Mal mit Sicherheit auf dem Gräberfeld auch Gräber der Pilinyer Kultur belegt. Von dem Entdecken der Fundstelle im Jahr 2007 bis zum Ende der diesjährigen Saison wurden schon 263 Brandgräber aufgedeckt. Man erforschte verschiedene Grabtypen (Grubengrab, Urnengrab, Urnengrab in Steinkisten u. a.; Abb. 55: 2, 5–8) mit charakteristischem keramischem und nicht keramischem (Abb. 55: 1, 3) Inventar der westlichen Enklave des Kulturkomplexes der südöstlichen Urnenfelder. Beachtlich ist das Grab 220/12 (Abb. 56), welches mit einer übergroßen steinernen Grabkonstruktion und keramischem und eisernem Inventar gekennzeichnet war. Ein Bestandteil des Grabinventars war eine Bronzeaxt mit Tülle, die in der nordwestlichen Ecke des Kästchens gefunden wurde. Die Anwesenheit der Axt im Grab 220/12 hängt zweifellos mit der gesellschaftlichen Stellung des Begrabenen zusammen. Im Kontext mit dem protzigen Inventar in den sog. Fürstengräbern des Kulturkomplexes der Mitteldonau-urnenfelder aus der jüngeren Bronzezeit wird sie nicht als Werkzeug betrachtet, sondern als Waffe und Attribut einer gesellschaftlich privilegierten Einzelperson. Die erwähnte Axt, aber auch eine bronzenen Nadel aus dem Kästchen wurden evident durch das Bestattungsfeuer beschädigt, was schon bei der Exkavation festgestellt wurde. Es handelt sich um ein Grab der älteren Phase der Kyjatice-Kultur mit einem klassischen Kästchen, zu deren Steinkranz zwei weitere Brandgräber angelegt wurden. Die Grabung in Cinobaňa brachte auch in diesem Jahr wichtige Erkenntnisse was die Problematik des Begräbnisritus des Kulturkomplexes der südöstlichen Urnenfelder im westlichen Teil seiner Verbreitung angeht. Zurzeit ist es möglich sie mit den publizierten Ergebnissen der Grabungen von mehreren Brandgräberfeldern im Süden der Mittelslowakei und dem anliegenden Teil von Ungarn zu vergleichen.

ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM AREÁLU KUBÍNOVSKÉHO KAŠTIELA VO VYŠNOM KUBÍNE⁵⁰

Adrián Nemerigut – Ján Beľák

Vyšný Kubín (okr. Dolný Kubín), intravilán, záchranný výskum, sídlisko, doba bronzová. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Záchranný archeologický výskum sa uskutočnil v intraviláne obce, na nádvorí Renesančno-barokového kaštieľa Kubíny. Vyvolaný bol prístavbou a prestavbou stavebného objektu SO. 02 – zadné stavby (obr. 57). Skúmaná plocha leží na miernom svahu so sklonom na východ, v nadmorskej výške cca 509–513 m.

⁵⁰ Príspevok vznikol v rámci grantového projektu VEGA č. 1/208/15.

Výskum bol realizovaný vo dvoch etapách. V prvej etape, v predstihu pred začatím stavebných prác, bola uskutočnená sondáž v priestore prístavby, južne od zadných stavov. Po zachytení archeologických nálezov a situácií bola sondáž rozšírená plošne v rámci celkového záberu prístavby. Pri plošnom odkryve bola odstránená horná humusová vrstva a nižšie uložené svahové sedimenty pomocou zemných strojov. Pod nimi sa nachádzali archeologické objekty, ktoré boli následne znižované a začisťované ručne, sektorovou metódou, s ponechaním kontrolných blokov. Druhá etapa výskumu, v rámci rekonštrukcie drenážneho systému pozdĺž stien stavebného objektu SO.02 – zadné stavy, bola realizovaná formou sledovania zemných prác s príslušnou dokumentáciou.

Nájdené boli štyri archeologické objekty:

Objekt 1

Jama mierne oválneho pôdorysu s takmer kolmo zrezanými stenami, s rozmermi 37 x 60 cm a hĺbkou 24 cm. Výplň tvorila tmavohnedá až červenohnedá zemina s prímesou uhlíkov. Pravdepodobne išlo o kolovú jamu. Bez nálezov.

Objekt 2

Jama takmer kruhového pôdorysu so šikmo zrezanými stenami, s rozmermi 111 x 117 cm a hĺbkou 10 cm. Jeho výplň tvorila oranžová prepálená zemina. Bez nálezov.

Objekt 3

Vrstva tmavohnedej, miestami až svetlohnedej zeminy s prímesou uhlíkov, ktorá mierne klesala východným smerom ku kaštieľu. Pod týmto objektom (kultúrnou vrstvou) sa nachádzali objekty č. 1 a 2. Ďalej pokračoval severným, východným a južným smerom aj mimo skúmanú plochu, no jeho západný okraj bol zachytený v sektورoch A2 a B2. Jeho hrúbka sa pohybovala v rozmedzí 20–40 cm. V objekte sa našli črepy, zvieracie kosti a mazanica.

Objekt 4

Vrstva čiernej až tmavohnedej zeminy. Nachádzal sa výlučne v sektore A1 a mierne klesal východným smerom ku kaštieľu. Jeho maximálna hrúbka bola 7 cm. Nad týmto objektom (kultúrnou vrstvou) sa nachádzal v sektore A1 aj objekt č. 2. V objekte boli nájdené črepy.

V sektore B2 bola mimo objektov nájdená deštrukcia takmer celej keramickej nádoby.

Počas predmetného archeologického výskumu sa podarilo zachytiť časť sídliska z mladšej a neskorej doby bronzovej, nachádzajúceho sa na nádvorí Kubínyovského kaštieľa. Skúmané bolo už v osiemdesiatych rokoch minulého storočia, kedy boli z výkopov pre inžinierske siete v rôznych častiach nádvoria získané nálezy z mladšej a neskorej doby bronzovej (Čaplovič 1987, obr. 47). Objavené boli aj zvyšky kamennej podmurovky sídliskového objektu s prepálenou hlinou. V roku 2011 sa v reze na mieste bývalých dielní zistili ďalšie archeologické objekty s nálezmi z doby bronzovej (Beljak/Zajacová 2015).

Literatúra

Beljak/Zajacová 2016 – Archeologický výskum Kubínyovského kaštieľa vo Vyšnom Kubíne v roku 2011. AVANS 2011, 2016, 54-56.

Čaplovič 1987 – P. Čaplovič: Orava v Praveku, vo včasnej dobe dejinnej a na začiatku stredoveku. Martin 1987.

ARCHÄOLOGISCHE GRABUNG IM AREAL DES KUBÍNYI-SCHLOSS IN VYŠNÝ KUBÍN. Vyšný Kubín (Bez. Dolný Kubín), Intravillan, Siedlung, Bronzezeit. Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der SAV, Nitra.

Die archäologische Rettungsgrabung wurde auf dem Hof des renaissance-barocken Schlosses der Familie Kubínyi durchgeführt. Sie wurde durch den Anbau und Umbau des Bauobjekts SO.02 (Abb. 57) ausgelöst. Die Grabung wurde in zwei Etappen realisiert. In der ersten Etappe, vor dem Baubeginn durchlief eine Sondierung in den Räumen des Anbaus, südlich von SO.02. Nachdem man archäologische Funde und Situationen erfasst hatte, wurde die Sondierung flächenhaft erweitert im ganzen Ausmaß des Anbaus. Beim Aufdecken der Fläche wurde die obere Humusschicht entfernt und die tieferliegenden Hangsedimente wurden mit Hilfe von Maschinen entsorgt. Unter den entfernten Schichten befanden sich archäologische Objekte, die nachfolgend vertieft und manuell nach Sektoren versäubert wurden, mit Beibehaltung der Kontrollblöcke. Die zweite Grabungsetappe im Rahmen der Rekonstruktion des Drainagesystems entlang der Wände des Bauobjekts (SO.02) wurde als Verfolgung der Bodenarbeiten mit zuständiger Dokumentation durchgeführt.

Vier archäologische Objekte wurden festgestellt. Das Objekt 1 war eine Grube mit einem leicht ovalen Grundriss, fast senkrechten Wänden mit den Ausmaßen 37 x 60 cm und der Tiefe 24 cm. Die Verfüllung war dunkelbraun bis rotbraun mit der Beimessung von Holzkohle. Höchstwahrscheinlich handelte es sich um eine Pfostengrube ohne Funde. Das Objekt 2 stellte eine Grube mit einem fast kreisförmigen Grundriss dar, mit schiefen Wänden mit den Ausmaßen 111 x 117 cm und der Tiefe 10 cm. Seine Verfüllung bildete orangefarbene Erde, ohne Funde. Das Objekt 3 bestand aus einer dunkelbraunen, an manchen Stellen bis hellbraunen Erde mit der Beimessung von Holzkohle, die östlich in die Richtung des Schlosses leicht sank. Unter diesem Objekt (Kulturschicht) befanden sich auch die Objekte 1 und 2. Das Objekt setzte in die nördliche, östliche und südliche Richtung fort, auch außerhalb der erforschten Fläche, wobei sein westlicher Rand in den Sektoren A2 und B2 festgehalten wurde. Seine Breite bewegte sich zwischen 20–40 cm. Im Objekt wurden Scherben, Tierknochen und Lehmverputz gefunden. Das Objekt 4, mit der Breite von 7 cm, bestand aus einer schwarzen bis dunkelbraunen Erdschicht. Es befand sich ausschließlich im Sektor A1 und sank leicht in die östliche Richtung zum Schloss. Über diesem Objekt (Kulturschicht) befand sich im Sektor A1 auch das Objekt 2. Im Objekt wurden Scherben gefunden. Im Sektor B2 wurde außerhalb der Objekte eine Destruktion eines fast ganzen Gefäßes entdeckt.

TRIDSIATAŠIESTA ETAPA VÝSKUMU V NIŽNEJ MYŠLI⁵¹

Ladislav Olexa

Nižná Myšľa (okr. Košice-okolie), poloha Várhely II, staršia a stredná doba bronzová, otomansko-füzesabony-ský kultúrny komplex (OFKK), pohrebisko a opevnená osada II, dlhodobý systematický výskum. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Oddelenie pre výskum východného Slovenska, Košice.

V letných mesiacoch zrealizoval Archeologický ústav SAV v poradí ďalšiu, už 36. etapu systematického výskumu v areáli pohrebiska a opevnenej osady II. Práce, aj vďaka pomoci členov občianskeho združenia COLLEGIUM MYSSLE – Klubu priateľov archeologickej výskumu v Nižnej Myšli, kontinuálne pokračovali v severovýchodnej časti lokality v priestore pri fortifikácii patriacej mladšiemu sídlisku II, ktoré je datované na začiatok strednej doby bronzovej. Spodné časti hlineného valu s pôvodne drevenou komorovou konštrukciou a kamenným obložením, spolu s pravdepodobným torzom vstupnej brány, boli preskúmané v predchádzajúcich sezónach. Zistilo sa, že pri rozsiahlych stavebných aktivitách súvisiacich s výstavbou areálu mladšej osady II došlo k porušeniu viacerých starších kostrových hrobov, ktoré sú početnými milodarmi datované do predchádzajúceho, mladšieho klasického horizontu OFKK. S predmetným pohrebiskom súviselo osídlenie staršej, menšej opevnenej osady I situovanej v juhovýchodnej časti lokality, vzdialenej na juh od hrobov približne 300 m.

Tohtoročné výskumné práce sa sústredili na doskúmanie minuloročnej sondy 55, situovanej v osade II pri opevnení. V horných vrstvách sa zachytila výrazná kultúrna vrstva z najmladšieho osídlenia lokality so zvyškami troch rozoraných pôvodne nadzemných príbytkov s torzami vyvýšených ohnísk. V blízkosti obydlí bolo preskúmaných 19 zahľbených objektov s kruhovým pôdorysom. Jamy boli pôvodne exploatačné na získanie spraše, potom poslúžili ako zásobnicové objekty. V závere svojho využitia boli všetky jamy postupne, okrem jednej, použité na skládku sídliskového odpadu. V ich zásypoch sa popri početných zvieracích kostiach našlo veľa zlomkov keramiky, časť nádob sa dá zrekonštruovať. Z ich výplní sa získali aj ďalšie doklady miestnej metalurgie spracovávajúcej farebné kovy. Výnimočným prínosom výskumu bolo objavenie rozmerného takmer 2 m hlbokeho objektu 528, na ktorého dne bola odkrytá kostra statného muža. Jedinec bol do jamy vhodený, kosti končatín boli v neprirodzených polohách. Zdá sa, že na lebke, rukách a na pravej nohe sú pôvodné fraktúry. Ak ich potvrdí antropologický výskum budeme môcť konštatovať, že sa jedná o ďalší doklad rituálnej obete z Nižnej Myšle. Tesne pri kostre boli nájdené črepy zo zdobenej amfory datovateľnej do poklasickej fázy OFKK, v jednorázovom zásype jamy sa našiel aj hrot bronzového sekeromlatu. Všetky dosiaľ získané dôkazy ľudských obetí sa na tejto lokalite viažu k záverečnému, zánikovému horizontu osídlenia.

V priestore pred valom, na severovýchodnej najprístupnejšej časti k opevnenej osade II, bola vyhĺbená rozmerná priekopa. Priekopa mala šikmý vnútorný svah siahajúci v spráši až do hĺbky 4 m, jej šírka bola 22 m. Po strate funkčnosti fortifikácie bola priekopa postupne zanášaná materiálom z valu, na jej svah sa zosunuli kamene pôvodne tvoriace jeho obloženie.

⁵¹ Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA č. 2/0030/15.

Zo staršieho pohrebiska sa v tejto výskumnej sezóne podarilo objaviť tri kostrové hroby, tie boli situované severne od centrálnej časti nekropoly. V samostatnej, izolovanej skupine hrobov boli možno pochovaní 10–12 jedinci z komunity žijúcej mimo opevnenej osady I. Ak analýzy DNA potvrdia ich príbuznosť a súčasne rozdiely medzi populáciou pochovanou na centrálnom pohrebisku, bude ich možno považovať za osadníkov z hospodárskeho zázemia, ktorí mali možnosť využívať na pochovávanie svojich mŕtvyh spoločnú nekropolu. V údolí, na nedalekej terase Olšavy sa prieskumom podarilo identifikovať už dve malé zoskupenia sídliskových nálezov datovateľných do klasickej fázy OFKK.

V systematickom výskume lokality by sa malo pokračovať aj v nasledujúcich sezónach. V súvislosti s plánovanou výstavbou archeologického skanzenu „MYSSLE“ sme na mieste, kde pôvodne stál zrubový príbytok postavili jeho repliku. Pri príležitosti spoločensko – kultúrnej akcie Návrat na Várhegy, konanej 22. 7. 2012 sa položil aj základný kameň skanzenu.

SECHSUNDDREISSIGSTE GRABUNGSETAPPE IN NIŽNÁ MYŠĽA. Nižná Myšľa (Bez. Košice-okolie), Flur Várhegy II, ältere und mittlere Bronzezeit, Otomani-Füzesabony-Kulturkomplex, Gräberfeld und befestigte Siedlung II, systematische Grabung. Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der SAW, Arbeitsstelle Košice.

In den Sommermonaten wurde die nächste Etappe der systematischen Grabung in Nižná Myšľa bei Košice realisiert. Der Fundort gehört dem Otomani-Füzesabony-Kulturkomplex, wobei er schon seit Jahrzehnten zu den wichtigsten Fundorten in der Slowakei gehört, wo archäologische systematische Grabungen durchgeführt werden. Die Fundstelle mit dem Umfang ca. 7 ha war von der älteren Bronzezeit fast 400 Jahre ununterbrochen besiedelt. Das Areal bestand aus einer älteren, kleineren befestigten Siedlung I und einem zeitgenössischen Gräberfeld. Die Siedlung I sowie das Gräberfeld datieren wir in die spätere Bronzezeit. Am Anfang der mittleren Bronzezeit wurde die ganze ältere Besiedlung insgesamt der Nekropole mit einer neuen, jüngeren und größeren Besiedlung – der befestigten Siedlung II bebaut. Vom älteren Gräberfeld wurden bisher 790 Gräber erforscht. Die Nekropole aus der jüngeren Siedlung ist es bislang nicht gelungen zu lokalisieren. Während der diesjährigen Grabungssaison forschten wir im nordöstlichen Teil der Fundstelle, wo sich in Superpositionen Gräber aus dem älteren Gräberfeld mit jüngeren Siedlungsobjekten aus der Siedlung II befinden. Dieses Jahr haben wir drei Gräber untersucht. Mehrere Gräber waren fast völlig zerstört oder durch den Bau der jüngeren Siedlung zum Teil beschädigt. Im Areal haben wir Reste von Behausungen und vertiefte Wirtschaftsgruben aufgedeckt, in welchen sich zahlreicher Hausabfall und Teile der Befestigung der Siedlung II befanden. Die Befestigung bestand aus einem Wall mit einer Holzkonstruktion und einem 4 m tiefen Graben. Neue Siedlungsfunde belegten die wichtige Position der örtlichen Bandmetallmetallurgie in der Wirtschaft dieser einzigartigen bronzezeitlichen Siedlung. In einer der Siedlungsgruben wurde ein Skelett eines Mannes entdeckt, wahrscheinlich ein Ritualopfer. Systematische Grabungen auf der Fundstätte werden in den nächsten Saisonen weitergeführt. Im Zusammenhang mit dem geplantem Bau des archäologischen Freilichtmuseums MYSSLE, das auf der Fundstelle entstehen sollte, ist es gelungen ein Replikat der ersten Behausung des Blockhaustyps zu bauen.

VÝSKUM VČASNOSTREDOVEKEJ AGLOMERÁCIE BOJNÁ⁵²

Karol Pietá – Miriam Jakubčinová – Zbigniew Róba – Terézia Vanglová

Bojná (okr. Topoľčany), hradisko V a l y (Bojná I), Ž i h ľ a v n í k - O b o r a, (Bojná III) – sídlisko a mohyly; V o z o k a n y (okr. Topoľčany), V l č í k a m e ň – stopy fažby a spracovania železa, včasné stredovek, 8.–10. stor., novovek, fažba železnej rudy, hutníctvo, modelová rekonštrukcia, pamiatková úprava. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Terénny výskum nadviazal na práce z roku 2011, a bol v zmysle projektu Ministerstva kultúry SR a za spolupráce s Archeologickým múzeom SNM fažiskovo zameraný na kompletizáciu výskumu východnej brány a západnej časti obvodového opevnenia hradiska vrátane terénnej úpravy oboch týchto objektov, ako aj na modelovú rekonštrukciu domu z 9. stor. na ploche 7. Nutné terénne úpravy mohylových násypov sa vykonali aj v poloh Obora (Bojná III).

Na zabezpečenie prác sa okrem autorov správy podielal Š. Hritz, ako technický vedúci výskumu, ktorý zároveň viedol stavebné rekonštrukčné práce. V rámci terénnej praxe sa na výskume zúčastnili

⁵² Príspevok vznikol v rámci projektu APVV-14-0842.

študenti z univerzít v Bratislave, Nitre a v Trnave. O výsledkoch predchádzajúcich sezón informujú príspevky v periodiku AVANS (*Pieta et al. 2011; 2013; 2015; 2016*).

Dňa 5. 7. 2012 boli verejnosti sprístupnené nové miestnosti Múzea Veľkej Moravy, ktoré je registrované pri SNM a garantuje ho Archeologický ústav SAV. Múzeum nahradilo doterajšiu expozíciu v kultúrnom dome v obci a v novej inštalácii sprístupnilo cenné materiály z doterajších výskumov vrátane aktuálnych nových objavov. V dňoch 12.–13. 9. 2012 sa v Bojnej v rámci projektu APVV 0553-10 Včasnostredoveké mocenské centrá v strednom Podunajskej, uskutočnila konferencia „*Nové výsledky výskumov včasnostredovekých hradísk*“, ktorej sa zúčastnili bádatelia zo Slovenska, Českej republiky, Poľska, Nemecka a Slovinska.

Hradisko Bojná I-Valy

Počas šiestej sezóny sa nadväzovalo na výskumné úlohy z predchádzajúcich rokov, ktorých cielom bolo paralelne získať údaje o vnútorej zástavbe hradiska a preskúmať vybrané časti jeho zložitého opevnenia (obr. 58). Zároveň sa vykonávali prieskumné práce v okolí lokality.

Východná brána

V roku 2011 sa získali pozoruhodné údaje o drevenej konštrukcii východného vstupu do hradiska, ktoré bolo potrebné doplniť o poznatky, týkajúce sa spôsobu budovania a úpravy telesa valu. Kvôli získaniu potrebných profilov násypu severného krídla brány sa ďalej skúmala sonda XIX (obr. 62: 1). Pozostávala zo severojužného rezu 1, dlhého 300 cm, prebiehajúceho paralelne s kamennou štruktúrou. V prvej etape sa rez prehľbil o 50 cm. Stavebné štruktúry sa nezistili, zásyp najmä v severnej časti obsahoval viac zlomkov keramiky a zvieracích kostí, ktoré sa evidentne dostali do zásypu zo starších vrstiev osady.

Na severnom konci rezu 1 boli v tvare T vedené rezy 2 a 3. Poskytli profil, dosahujúci po podložie hĺbku 320 cm (od pôvodného povrchu 420 cm). Rozpoznať sa v ňom 21 vrstiev, z toho osem pozostatkov rošťov. Vo vrstve 2 tesne nad podložím sa našiel volský roh a pomerne veľa črepov a iných zvieracích kostí. V severnom profile sa dala začistiť len spodná časť súvrstvia s dvanásťmi vrstvami, z toho bolo päť rošťov. Vrstvy klesajú od západu smerom na východ.

Južný profil rezu 3 zachytil zvislú kamennú štruktúru so zvyškami driev, prechádzajúcu telesom severného krídla kolmo na priebeh brány, ktorá sa rysovala už od povrchových vrstiev. Popri tejto priečke sa objavila dutina po drevnom stĺpe s priemerom 22–25 cm, štvorcového prierezu, so zachovalou výškou 125 cm, siahajúca až do podložia (kolová jama 54). Je to zrejme jeden z dvojice stĺpov, držiacich priečnu kamienno-drevenú väzbu. Dvojica stĺpov (koly 25 a 32) sa zistila aj v profile severného krídla vstupu na začiatku priečky. Ide bezpochyby o rovnaký stavebný prvok, aký sa zistil pri západnom vale v prípade predpokladaných základov flankovacej veže.

V predchádzajúcej sezóne sa vypracovala väčšia časť severného profilu východnej brány, kde boli odkryté výraznejšie zvyšky zuholnatenej drevenej konštrukcie nosných stĺpov, výpletu i vodorovných prvkov, čo dáva reálny predpoklad potenciálnej rekonštrukcie vnútorného priestoru brány. V sezóne 2012 sa dokončili vybrané časti profilu (obr. 62: 3). Výskumné možnosti boli limitované potrebou zachovať masu vchodu v terajšej podobe a zabrániť jej erózii. Preto sa previazanie s výskumom vnútra konštrukcie (v sondách XIX a XX) riešilo len stupňovitým rezom v strede profilu (obr. 62: 2), v mieste, kde sa v podobe zhlukov veľkých kameňov rysovala opisaná priečna konštrukcia – komora, zachytená takmer po celej dĺžke v sonde XIX a hlavne v reze 1. Rez v násype zachytil aj priebeh najmenej štyroch rošťov. Pozostatky priečky, viditeľné v podobe kamenného „múrika“ sú v hornej časti vychýlené k východu. K posunu konštrukcie zrejme došlo po prehorení a vyhnutí upevňovacích zvislých prvkov. Priečka pravdepodobne predstavuje napojenie krídla brány k telesu valu. Je vedená v smere jeho priebehu a k nej sa asi napájala oblúková obvodová línia výpletu s nosnými stĺpmi, ktorá lemovala násyp severného krídla brány. Dĺžka priečky (čiže maximálna šírka krídla brány) je 7 m, pričom šírka obvodovej hradby bola v tomto mieste taktiež približne 7 m. Nedoriešenou otázkou zostáva, či ide o stavebný zámer na vyriešenie prepojenia telesa valu a krídla brány alebo priečka ukončovala lom valu do pôvodnej, staršej brány. K nej mohlo byť ako druhá, inovačná, fáza pristavené krídlo ako základ novej klieštovej brány s vyššou nadstavbou či dlhším vnútorným koridorom ako zlepšenie obranných vlastností východného vstupu.

Sondou XXIII sa na konci severného profilu brány zachytil okraj priekopy (obr. 62: 4), priliehajúcej k pôvodnej rampe vstupu do brány. To dokazuje, že podobne ako v prípade brány do západného predhradia obvodová priekopa pred východným valom bola v mieste brány prerušená vjazdovou rampou.

V západnej časti severného krídla sa zistil priebeh oválnej línie obvodu násypu v podobe karbonizovaných stĺpov a zvyškov výpletu v pôvodnej polohe.

Chronológia a prítomnosť stavebných fáz valu a brány zostala otvorená. Podľa keramiky a zvieracích kostí v spodnejších vrstvách násypu bolo opevnenie stavané už na jestvujúcom sídlisku s vrstvou sídliskového odpadu. Konštrukcia priečky umožňuje dvojaký výklad – mohla byť súčasťou vnútorného riešenia staršej prieskodennej brány, ale mohla fungovať aj ako priečne spevnenie v mieste napojenia severného krídla na obvodový val (najnovšie analýzy dendrochronologického výskumu z lokality Bojná I - Valy sú uvedené v literatúre *Hennig/Ruttkay 2011; Ruttkay 2012*). Po dohľadaní chýbajúcich prvkov v čele vstupu severného krídla bude možné pokúsiť sa o celkovú virtuálnu, prípadne postupom času aj fyzickú rekonštrukciu východnej brány, ktorá už v tomto štúdiu výskumu patrí k najlepšie preskúmaným včasnostredovekým stavbám tohto typu.

Výskum západného valu

Západný val severne od brány sa začal skúmať v roku 2009, keď bol vytyčený 200 cm široký rez vedený kolmo na priebeh opevnenia. V ďalších rokoch sa tento rez valom rozširoval a postupne sa prekopalo celé teleso valu. Podľa získaných poznatkov bolo možné rozpoznať spôsob budovania tejto obrannej stavby, ktorá sa v tomto mieste zachovala do výšky viac ako 6 m. Stavebná technika hradby bola opísaná v príspievku AVANS za rok 2011 (*Pieta et al. 2016*). Postupom času sa zistilo, že sonda bola zvolená v mieste s viacerými neštandardnými prvkami, čo sa prejavilo v odlišnostiach riešenia vnútornej strany valového telesa. Postupne sa vypracovali detaily dvoch silne prepálených priečok z dreva a kameňa (obr. 62: 6) vzdialené od seba 5,5 m, ktoré hypoteticky môžu tvoriť základ drevenej flankovacej veže, stojacej na vrchole hradby. V prospech hypotézy o základoch veže hovorí aj lokálne prepálenie oboch priečnych konštrukcií.

Na viacerých miestach západného valu sa na jeho skalnatom vrchole ukazujú plytké priečne žľaby, ktoré by mohli mať súvislosť s konštrukciou valového telesa, podobne, ako je to doložené v prípade vyššie opísaných dreveno-kamenných priečok.

Kvôli prevereniu tejto hypotézy sa v mieste povrchového žľabu vzdialeného približne 6 m od odkrytej situácie realizoval kontrolný výkop (S XXIV) s rozmermi 450 (Z-V) x 200 cm. V získanom severojužnom profile sa v hĺbke 130 cm sa jasne ukázal šikmo smerom k severu sklonený kamenný „múrik“ (obr. 62: 5). Zrejme ide opäť o dreveno-kamennú priečku, tentoraz bez stôp po požiari. Týmto sa podarilo dokázať existenciu komorovej konštrukcie v systéme budovania valu, ktorá sa bezpečne využila v jeho najľahšie dostupnej, a preto najlepšie opevnenej západnej strane.

Vnútorná plocha hradiska

Výskumné práce sledujúce zástavbu Valov mali v roku 2012 len doplňujúci a zisťovací charakter. Na viacerých doposiaľ systematicky skúmaných areáloch sa dokončovali menšie zvyšné časti a získali sa poznatky o viacerých hospodárskych i obytných objektoch. Z nich si pozornosť zaslúžia hlavne zahľbené obytné stavby na ploche 7.

V roku 2012 bol výskum sondy S IV/a-j ukončený. Sonda S IV/j mala rozmery 2 x 10,5 m. Približne v hĺbke 25–30 cm bola odkrytá kamenná koncentrácia. Okrem keramiky (obr. 60; 61) sa tu našlo niekoľko praslenov, zlomok brúsika a fragment obruče vedra. Práce sa zamerali aj na sondu S XVIII, kde bola doskúmaná zemnica 8, ktorá je tretím obytným objektom na ploche 7. Pri rozoberaní kamennej deštrukcie v severovýchodnej časti zemnice sa našla železná objímka, zákovka a deformovaná čepeľ kosáka. V juhozápadnom rohu bola odkrytá kolová jama a v jej blízkosti rekonštruovateľná nádoba. Deštruhovaná pec v juhovýchodnom rohu zemnice bola v rámci úpravy vybraných nálezových situácií hradiska pre verejnosť modelovo zrekonštruovaná z kameňov (so stopami prepálenia) získaných z výplne obydlia. Zemnica 8 má kvadratický pôdorys so zaoblenými rohmi (342 x 332 cm) a jednu kolovú jamu pri stene oproti peci, takže je konštrukčne identická s ďalšími zemnicami odkrytými na hradisku. Kým južná časť obydlia bola zahľbená do zvetranej žuly (hĺbka 80 cm), smerom na sever prechádza zvetraná žula do piesčitej kompaktnej hliny. Severnú stenu bolo možné zachytiť len do výšky 30 cm od podložia.

V rámci tejto plochy bola preskúmaná významná časť sídliskovej zástavby hradiska. Odkryli sa tu dva zahľbené obydlia nachádzajúce sa tesne vedľa seba, hospodárska jama a zázemie obydlí dopĺňajú jedna kvadratická a niekoľko amorfínnych kamenných štruktúr. Zemnica 5 bola použitá ako základ pre modelovú rekonštrukciu, ktorá bola postavená v spolupráci so SNM v Bratislave. Obidve obydlia majú takmer identické rozmery, majú kvadratický pôdorys so zaoblenými rohmi (308 x 306 a 340 x 350 cm),

kamennou pecou a jednou kolovou jamou. Boli zahĺbené do zvetraného podložia (100 až 110 cm od povrchu) tesne vedľa seba, predpokladá sa, že zadnými stenami k sebe. Zatiaľ je otázny ich chronologický vzťah, či existovali súčasne alebo jedno z obydlí bolo vybudované po zániku predošlého. Hospodárska jama bola tiež zahĺbená do zvetraného podložia (90 až 120 cm od povrchu), mala oválny pôdorys (340 x 210 cm) s kolovou jamou v južnej časti. Kvadratická kamenná štruktúra sa nachádzala severne od oboch zemníc a jej funkcia nie je jasná, mohlo ísť o platformu pre nadzemnú stavbu, nenašli sa však žiadne archeologicke doklady.

Modelová rekonštrukcia zemnice 5

Po teoretickej a projektovej príprave sa na ploche 7 v strede hradiska experimentálne zrekonštruovala nadzemná časť obydlia na originálnom pôdoryse zemnice 5 (obr. 63: 1–4). Išlo o stavbu so spodnou časťou vyhlíbenou do skalného podložia, so zachovanou pecou a inventárom vrátane železných predmetov a celých keramických nádob. Pri stavebných prácach sa použili súčasné pracovné nástroje včítane motorovej píly. Povrchy a detaily sa však upravili tak, aby bol zachovaný dojem použitia pôvodných techník s fažiskom vo využití dobového pracovného inventára (sekery, dláta, obojručné nože, kolárske vrtáky, listové pílky). Ako spojovacie prvky sa využívalo preplátovanie, čapovanie, ale aj skryté klincovanie. V prípravnej fáze sa v spolupráci s urbárskym spoločenstvom a s Lesmi SR sa na mieste vyťažilo dubové drevo s priemermi 20–23 cm, ako aj smreková žrdovina a guľatina z čiernej borovice s priemermi 23–25 cm. Nasledovalo dôkladné odkôrnenie vhodných častí kmeňov. Vyrovnal a doplnil sa obvod základov, ktoré pôvodne ležali na podložnej skale, do ktorej bola spodná časť zemnice zasekaná. Priestor okolo základov sa vyspádoval kvôli odvedeniu povrchovej a strešnej vody. Na základný, v rohoch previazaný rám sa kládla zrubová konštrukcia obvodových stien do výšky deviatich brvien, prikresaných a utesnených v mieste spájania s vrubovými spojmi v rohoch, s presahmi o dĺžke priemerne 20 cm. Špáry zrubu sa experimentálne na jednotlivých stranách vypĺňali odlišne – machom, hlinou zmiešanou s plevami a pilinami a drevenými stružlinami, kvôli zisteniu odolnosti jednotlivých materiálov. Vstup bol v zhode so štandardnými rekonštrukciami umiestnený na západnú stranu oproti peci tak, aby zárubňa lícovala s jediným doloženým zvislým prvkom – so zachovanou kolovou jamou. Do nej sa osadila stojka – socha. Na protiľahlej strane bola druhá stojka, vzpierajúca hrebenicu, zapustená do stredu trámu a oproti západnej stojke bola mierne zvýšená kvôli zošikmeniu strechy. Tým vznikli podmienky pre lepší odvod dymu z piecky. Kostru strechy s približne metrovými presahmi v smere štítov tvorili protiľahlé páry krokiev, ktoré boli v mieste oboch štítov zdvojené. Na latovanie sa pripevnila krytina zo zvislo kladených prekrývaných borovicových dosiek. Technicky náročnejšou časťou stavby boli dvere tvarovo inšpirované dobovým nálezom. Ako otáčací mechanizmus sa použili pánty, objavené in situ v zemnici 3. Dvere sa uzamykajú drevenou vnútornou posuvnou závorou so železnými svorkami a hákovým kľúčom, zhotovenými podľa konkrétnych nálezov z hradiska. Vnútorný priestor je rozšírený o pôjd z priečne kladenej guľatiny, prekrývajúcim približne dve tretiny plochy. Vykurovacie zariadenie – pec zostala v pôvodnej odkrytej podobe. Drevené časti stavby boli po konzultáciách s odborníkmi zakonzervované opakoványmi vrstvami konzervačných a protiplesňových náterov. Modelová rekonštrukcia domu okrem experimentov slúži aj ako demonštrácia spôsobu bývania v 9. stor. pre návštěvníkov národnej kultúrnej pamiatky Hradisko Valy. V budúcnosti sa počíta aj s rekonštrukciami ďalších vhodných objektov.

Prospekcia – Bojná I-Valy

V roku 2012 bol na hradisku Bojná I-Valy a v jeho okolí vykonaný geofyzikálny prieskum (M. Chaben), ktorý bol realizovaný na oboch stranach cesty predovšetkým na predhradí na západnej strane lokality, ako aj v priestore situovanom západne od hradiska, smerom k sedlu nazývanému Trhovisko a na západnom predhradí južne od cesty. Prospekcia pomocou detektoru kovov sa v roku 2012 zamerala na niekoľko plôch mimo hradiska, ako aj vo vnútri lokality, predovšetkým ako doplnok výsledkov geofyzikálneho prieskumu. Pomocou detektoru kovov bolo nájdené množstvo rozmanitých predmetov, ktoré dokladajú včasnohistorické osídlenie aj mimo priamy areál hradiska, napr. zberový nôž, železné hroty šípov (obr. 59: 4, 8, 11, 14), železné pracky, viacero nožov rôznych veľkostí, ale aj početné novoveké nálezy.

Druhá časť prospekcie sa zamerala na vnútorný areál hradiska. Išlo predovšetkým o priestor na plochách a v blízkosti vytýčených sond (plocha 1 a plocha 7). Prospekcia bola zameraná rovnako aj na miesta, kde sa zatiaľ neviedol výskum. Išlo predovšetkým o severozápadnú časť hradiska. Na jednom mieste sa tu koncentroval výskyt železnej trosky, polotovarov a drobných predmetov. Na základe týchto

indícii sa predpokladalo, že by sa v týchto miestach mohli nájsť pozostatky kováčskej dielne. Kvôli overeniu tohto predpokladu sa tu vytýčila sonda XXV, v ktorej sa však nepodarilo potvrdiť prítomnosť dielne. Počas prieskumu v areáli hradiska bolo objavených viacero zaujímavých nálezov (napr. trojbočný hrot šípu; niekoľko železných ostrôh (obr. 59: 12, 13); súčasti garnitúry ostrôh – malé prevliečky (obr. 59: 7, 9), malé nákončia (obr. 59: 3); závesníky meča (obr. 59: 10), pracky (obr. 59: 5, 6), plechové kovanie s pukličkou (obr. 59: 2), časť zubadla (obr. 59: 1) a rôzne poľnohospodárske nástroje, ako aj predmety používané v domácnosti.

Prehľad počtu evidenčných čísel nálezov v roku 2012.

Drobné predmety	Keramika/mazanica	Zvieracie kosti	Rastlinné zvyšky/AEB vzorky	Analýza	Preskúmaná plocha
487	106/340	33	37	13	107,95 m ²

Bojná III-Žihľavník

V roku 2012 sa dokončil výskum tretej a štvrtnej štvrtiny mohyly 2 (obr. 63: 5, 6). Boli vytýčené dve sondy (3, 4) s rozmermi 3,5 x 2,5 a 3,7 x 3 m v severovýchodnej a juhozápadnej časti násypu. V týchto sondách boli zachytené len vrstvy plášťa mohyly a pôvodný povrch, zväčša šlo o hmotu, ktorá sa zošunula smerom na východ a juh. Po preskúmaní sond 3 a 4 bola mohyla 2 zasypaná. Kontrolné bloky prebiehajúce križom cez mohylu boli nechané s cieľom rekonštrukcie pôvodnej výšky násypu. V násype mohyly, v sondách 3 a 4, sa našlo malé množstvo včasnostredovekej keramiky, ojedinelé kusy mazanice a uhlíkov. Počas terénnej prospekcie okolia mohýl pomocou detektora kovov bolo nájdene železné šidlo.

Prieskum vo Vozokanoch, okr. Topoľčany

Prieskum dokumentoval stopy banskej činnosti v katastri obce na hrebeni južne od potoka Hlavinka, najmä v priestore návršia Vlčí kameň (478 m). Na viacerých miestach sú viditeľné staré lievikovité i vodorovné skúšobné pingy, ako aj haldy odpadu. Dlhodobé využívanie tohto priestoru dokumentujú aj rozvetvené staré úvozové cesty. Na Vlčom kameni sa zistili aj haldy železnej trosky a našli sa aj veľké koláče železnej trosky, pochádzajúce z pecí. Vzorka dreveného uhlia z pece, sčasti odkrytej pri zisťovacej sondáži, bola datovaná do rozpätia rokov 1400–1657 AD kalibrované (Ing. I. Světlík, Rádiouhlíková laboratoř CRL Praha), čo dokazuje dlhú činnosť tejto ťažiariskej oblasti. V celom ťažobnom priestore i v okolí zvyškov železiarskej činnosti sa pri prieskume detektorom kovov našli početné železné predmety (nože, hroty šípov, dláto, kovania, kľúč). Tieto patria jednoznačne do včasného stredoveku (obr. 64), hlavne do 9. stor. (Pieta 2013, 430, 431, obr. 9) a naznačujú staršie využívanie miestnych rudných zdrojov. V okolí niektorých ďalších ťažobných diel sa našli aj predmety z neskorého stredoveku.

Literatúra

Henning/Ruttkay 2011 – J. Henning/M. Ruttkay: Frühmittelalterliche Burgwälle an der mittleren Donau im ostmitteleuropäischen Kontext: Ein deutsch-slowakisches Forschungsprojekt. In Frühgeschichtliche Zentralorte in Mitteleuropa: Internationale Konferenz und Kolleg der Alexander von Humboldt-Stiftung zum 50. Jahrestag des Beginns archäologischer Ausgrabungen in Pohansko bei Břeclav, 5.–9. 10. 2009, Břeclav, Tschechische Republik. Bonn: Habelt, 2011, 259–288.

Pieta 2013 – K. Pieta: Bojná – ein frühmittelalterliches Machtzentrum in Reichweite von Gold- und Eisenrevieren. In: Macht des Goldes, Gold der Macht. Herrschafts- und Jenseitsrepräsentation zwischen Antike und Frühmittelalter im mittleren Donauraum. Forschungen zu Spätantike und Mittelalter 2. M. Hardt und O. Heinrich-Tamáska (Hrsg.). Weinstadt 2013, 423–437.

Pieta et al. 2011 – K. Pieta/J. Haruštiak/M. Jakubčinová/T. Vangľová: Výskum včasnostredovekého hradiska Bojná i v rokoch 2007 a 2008, AVANS 2008, 2011, 205–210.

Pieta et al. 2013 – K. Pieta/M. Jakubčinová/Z. Robak/T. Vangľová: Výskum včasnostredovekej aglomerácie Bojná v roku 2009, AVANS 2009, 2013, 182–187.

Pieta et al. 2015 – K. Pieta/M. Jakubčinová/Z. Robak/T. Vangľová: Výskum včasnostredovekej aglomerácie Bojná v roku 2010, AVANS 2010, 2015, 182–184.

Pieta et al. 2016 – K. Pieta/M. Jakubčinová/Z. Robak/T. Vangľová: včasnostredovekej aglomerácie Bojná v roku 2011, AVANS 2011, 2016, 185–190.

Ruttkay 2012 – M. Ruttkay: Mocenské centrá Nitrianskeho kniežatstva. In: Bratia, ktorí menili svet – Konštantín a Metod. Príspevky z konferencie. Bratislava 2012, 115–144.

GRABUNG DER FRÜHMITTELALTERLICHEN AGGLOMERATION IN BOJNÁ. Bojná (Bez. Topoľčany), Burgwall Valy (Bojná I), Žihlavník-Obora, (Bojná III) – Siedlung und Hügelgräber; Vozokany (Bez. Topoľčany), Flur Vlčí kameň – Förderungsspuren und Eisenverarbeitung, Frühmittelalter, 8.–10. Jh., Neuzeit, Eisenerzförderung, Hüttenwesen, Modelrekonstruktion, Denkmalbearbeitung. Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der SAV, Nitra.

Die Terraingrabung war vor allem auf die Beendung der Grabung des östlichen Tors, auf die Fortsetzung der Arbeiten im westlichen Teil der Umfassungsbefestigung des Burgwalls, so wie die Modellrekonstruktion des Grubenhauses aus dem 9 Jh. auf der Fläche 7 (Abb. 58) gerichtet. Es wurde das Muzeum des Großmährischen Reiches, das vom Archäologischen Institut der SAW garantiert wird, errichtet und der Öffentlichkeit zugängig gemacht. Das Museum ersetzt die bisherige Exposition im Kulturhaus der Gemeinde. Im Museum sind wertvolle Funde aus den bisherigen Grabungen einschließlich der neuen aktuellen Entdeckungen ausgestellt. In den Tagen 12.–13. 9. 2012 fand in Bojná die Konferenz „Neue Grabungsergebnisse über frühmittelalterliche Burgwallanlagen“ statt, an welcher Forscher aus der Slowakei, Tschechien, Polen, Deutschland und Slowenien teilgenommen haben.

Burgwall Valy (Bojná I)

Östliches Tor. Mit Schnitten wurde die Aufschüttung des nördlichen Flügels (Abb. 62: 1–4) durchforscht. Ihre Höhe beträgt 420 cm und war durch acht hölzerne Roste befestigt. Die Schichten sinken von Westen nach Osten. Senkrecht durch die Aufschüttung verlief ein Riegel, der aus aufeinander gelegten Baumstämmen und Steinen bestand. Das Holz in der Aufschüttung ist vermodert und es haben sich nur verkohlte Teile im Profil des inneren Torraums erhalten. Die Hölzer des Riegels sicherten von beiden Seiten Säulen. Reste des Riegels, die im Profil in der Form einer steinernen „kleinen Mauer“ zu sehen sind, weichen im oberen Teil nach Osten ab. Zur Verschiebung der Konstruktion kam es nach dem Durchbrennen und Verfaulen der senkrechten Befestigungselemente. Der Riegel stellt wahrscheinlich die Anschließung des Torflügels an den Wallkörper dar. Der Riegel ist in die Richtung des Verlaufs des Wallkörpers geführt und an ihn wurde wahrscheinlich die bogenförmige Umfangslinie des Flechtwerks mit den Trägersäulen angeknüpft, die die Aufschüttung des nördlichen Torflügels umrandete. Die Länge des Riegels ist 7 m, was die ursprüngliche Breite des Torflügels darstellt. Unbeantwortet bleibt die Frage, ob es sich um eine technische Verbindung des Wallkörpers und des Torflügels handelt, oder schloss der Riegel den Wall als Übergang zu einem älteren Torbau ab. Zum Riegel konnte als zweite innovative Phase ein Flügel angebaut werden, als Grundlage eines neuen Zangentors mit einem höheren Anbau oder einem längeren inneren Korridor zur Verbesserung der Wehreigenschaften des östlichen Burgwalleingangs. Das östliche Tor gehört zu den am besten erforschten frühmittelalterlichen Bauten dieses Typs. Die gewonnenen Informationen ermöglichen in Zukunft ihre virtuelle Rekonstruktion und Baurekonstruktion.

Westlicher Wall. In den vorigen Jahren wurden im Wallkörper nördlich vom westlichen Tor Details zweier stark durchbrannten Riegeln aus Holz und Stein festgestellt, die 5,5 m voneinander entfernt waren (Abb. 62: 6). Sie waren ähnlich dem Riegel, der im östlichen Tor entdeckt wurde (siehe oben). In der gegebenen Situation können sie hypothetisch das Fundament eines Flankenturms, der auf dem Gipfel der Wehrmauer steht. Ungefähr 6 m südlicher wurde in der Aufschüttung des Wallkörpers die gleiche, aber nicht durchgebrannte Struktur festgestellt. Damit hat sich bestätigt, dass die aufgedeckten Riegel das Hauptkonstruktionselement der Aufschüttung darstellen – quere Wände der Kammern.

Unbefestigtes westliches Vorwerk. In der Flur Trhovisko realisierte man eine geophysikalische Untersuchung und eine Prospektion mit Hilfe eines Metalldetektors (Abb. 59: 4, 8, 11, 14). Es wurde eine frühmittelalterliche Besiedlung bestätigt.

Baurekonstruktion des Grubenhauses 5 (Nachbau). Nach theoretischen Studien und Projektvorbereitungen wurde auf der Fläche 7, in der Mitte des Burgwalls experimental der oberirdische Teil der Behausung auf dem Originalgrundriss des Grubenhauses 5 (Abb. 63: 1–4) rekonstruiert. Es handelte sich um einen Bau, dessen Unterteil in einen Felsuntergrund eingemeißelt wurde, mit einer Pfostengrube, einem erhaltenen Ofen und Inventar einschließlich aller Eisengegenstände und ganze Keramikgefäße. Bei den Bauarbeiten wurden gegenwärtige Arbeitswerkzeuge genutzt. Direkt auf der Fundstelle gewann man Eichenholz mit dem Durchmesser 20–23 cm für die Blockhauskonstruktion, Fichtenstangenholz für den Dachstuhl und Giebel und Rundholz von Schwarzkiefer mit dem Durchmesser 23–25 cm für die Herstellung von Brettern für die Dachdeckung. Die Wände des Blockbaus bestanden aus neun Balkenreihen. Der Eintritt stimmte mit den Standardrekonstruktionen überein, er war auf die westliche Seite platziert, gegenüber dem Ofen so, dass die Zarge mit dem einzigen belegten senkrechten Element – der freigelegten Pfostengrube – in einer Linie war. Der Pfosten und das Gegenstück in der Mitte der Blockbauwand stützten den etwas schrägen Firstbalken. Durch den erhöhten Schild entstanden bessere Bedingungen für die Rauchableitung aus dem Ofen. Als Drehmechanismus für die Türen nutzte man Türbänder, die *in situ* im Grubehaus 3 entdeckt wurden. Die Tür wird durch einen inneren hölzernen Schieberriegel abgeschlossen, mit eisernen

Klammern und einem Hakenschlüssel, der nach den konkreten Funden angefertigt wurde. Der Innenraum des Hauses wurde durch einen Dachboden aus quergelegtem Rundholz erweitert, der ungefähr zwei Drittel der Fläche überdeckt. Die hölzernen Bestandteile wurden nach Konsultationen mit Fachleuten durch mehrmals wiederholte Konservierungs- und Antischimmelstriche konserviert.

Vozokany (Bez. Topoľčany)

Die Erkundigung der Spuren nach Forderung und Eisenbearbeitung realisierte man ungefähr 3 km südlich von dem Burgwall Valy. Außer Probegruben – Pingen wurden in der Flur Vlčí kameň auch Haufen von Eisenschlacke und Reste von Schmelzofen festgehalten. Eine Probe von Braunkohle wurde in den Zeitabschnitt 1400–1657 AD (kalibriert) datiert. Die mit dem Detektor gefundenen frühmittelalterlichen Gegenstände (Messer, Pfeilspitzen, Meißel, Beschlag, Schlüssel) deuten ein älteres Nutzen der örtlichen Rohstoffquellen an (Abb. 65).

NÁHODNÝ NÁLEZ V SPIŠSKOM BYSTROM

Peter Roth

S pišské Bystré (okr. Poprad), intravilan, sídlisko, náhodný nález, novovek. Uloženie nálezov: u nálezu.

V priebehu roku 2012 poskytol občan obce Spišské Bystré na zdokumentovanie ojedinelý nález, ktorý získal minulosť pri stavbe rodinného domu. Keďže nešlo o nový nález, nebolo možné vykonať obhliadku ani dokumentáciu miesta nálezu priamo v teréne. Vzhľadom na to, že ide o zaujímavý nález, ktorý sa viaže k dejinám obce, rozhodli sme sa aj napriek týmto skutočnostiam zverejniť.

Pravdepodobne ide o postriebrený bronzový kríž s rozšírenými a mierne zaoblenými koncami ramien. Na hornom ramene sa nachádza malé očko na zavesenie, z toho vyplýva, že sa používal ako pektorál – náprsný kríž zavesený na krku (obr. 65: 1). Na priečnom ramene sa nachádzajú vyryté písmená IHS. Tento nápis sa vyskytuje od 16. storočia takmer všade na jezuitských stavbách, na liturgických predmetoch, na náhrobkoch a podobne. Z toho môžeme usudzovať, že sa kríž viaže k obdobiu, kedy sa Spišsko-štiavnické opátstvo, do ktorého patrila aj obec Spišské Bystré (vtedy Kubachy) stalo majetkom jezuitov, teda koniec 17. až sedemdesiate roky 18. stor. Tento názor podporuje aj nález zo susednej obce Hranovnica, kde sa našiel poškodený škapuliar s nápisom IHS pod ktorým boli tri klince (Roth 2004, 151).

Literatúra

Roth 2004 – P. Roth: Sledovanie zemných prác pri realizácii rôznych stavieb. AVANS 2003, 2004, 151.

ZUFALLSFUND IN SPIŠSKÉ BYSTRÉ. Spišské Bystré (Bez. Poprad), Intravillan, Siedlung, Zufallsfund, Neuzeit. Deponierung der Funde: beim Finder. Beim Bau eines Familienhauses hat ein Einheimischer ein versilbertes Pectoral mit der Inschrift IHS auf dem Querarm gefunden (Abb. 65). Es stammt wahrscheinlich aus dem 18. Jh. und ist mit der Zeit verbunden, als die Gemeinde den Jesuiten gehörte.

VÝSKUM V KOŠICIACH NA BAŠTOVEJ ULIČI

Rastislav Rusnák

Košice, časť Staré mesto (okr. Košice I), intravilan, Baštova ul. č. 4, sídlisko, parcely 308/1, 308/6, 308/7, 308/8, stredovek, novovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Oddelenie pre výskum východného Slovenska, Košice.

Archeologický výskum na nádvoriach budovy bývalého vojenského súdu a väznice bol predpísaný vzhľadom na viaceré stavebné zámery investora v tomto priestore. Tie pozostávali z výstavby štyroch schodiskových veží, rekonštrukcie alebo budovania nových inžinierskych sietí a drenážneho systému budúcich parkovacích plôch. Z nich najmä schodiskové veže predstavujú výrazný zásah do existujúceho terénu. V rámci archeologického výskumu sa pristúpilo k plošnému odkryvu priestoru pod dvoma zo štyroch schodiskových veží (sonda 1/12 a 2/12). V miestach ďalších dvoch veží boli realizované pásové sondy 3/12 a 5/12, najmä za účelom zachytania priebehu hradbových múrov. Doplnila ich ešte jedna pásová sonda 4/12, západne od sondy 2/12, realizovaná kvôli zachytaniu línie kontraeskarp.

Budova bývalého vojenského súdu a väznice na Baštovej ul. 4 i s príahlým dvorovým zázemím ležia v území, ktoré v minulosti plnilo funkciu fortifikačného pásma mesta. Toto pásmo bolo budované postupne od druhej polovice 13. stor. a plnilo svoju funkciu až do začiatku 19. stor. V priestore súčasnej budovy a jej nádvoria boli postupne vybudované štyri línie hradobných múrov a to vnútorný hradbový mûr, parkanový mûr, mûr kontraeskarpa, uzatvárajúci vnútornú priekopu a vonkajší hradbový mûr. Datovaniu výstavby jednotlivých línií hradbových múrov sa venoval napr. J. Duchoň (2004; 2006; 2007; 2008). Postupný zánik fortifikačných objektov v Košiciach nastáva postupne v prvých desaťročiach 19. stor. Vývoj však neboli na všetkých miestach rovnaký. Z dostupných mapových podkladov možno vidieť, že v priestore medzi dnešnou Baštovou a Moyzesovou ulicou dochádza k rozparcelovaniu a postupnej zástavbe až od začiatku druhej polovice 19. stor. Výnimkou bol iba priestor parkánu, ktorý bol čiastočne zastavaný menšími domami, pravdepodobne pristavanými k vnútornej hradbe.

Archeologický výskum na nádvoriach budovy potvrdil v rozsahu svojich možností vyššie uvedené fakty. Podarilo sa zachytiť priebeh vnútornej vodnej priekopy, na troch miestach bol presne lokalizovaný priebeh kontraeskarpy vnútornej priekopy, odhalený bol i priebeh vonkajšej hradby. V jej prípade sa potvrdilo, že jej línia vytvára západnú parcellnú hranicu nádvoria. Parkanová hradba nebola výskumom zachytená. Možnosť, že by západná stena súčasnej budovy využívala v základe hmotu parkanovej hradby výskum vylúčil. Línia parkanovej hradby sa pravdepodobne nachádzala východnejšie. Pochovávanie v parkane nebolo skúmané, keďže investor preukázal, že do tohto priestoru stavba nebude zasahovať.

Zaujímavé zistenie priniesol súbor nálezov zo sondy 1/12, pochádzajúcich z vrstiev z poslednej fázy existencie vnútornej priekopy pred jej zasypaním. Viacero nálezov naznačuje, že k jej zasypaniu nedošlo skôr, ako v druhej štvrtine 19. stor., teda v 30. až 40. rokoch. Pozoruhodným nálezom bol objekt 1/12 – pozostatok kolovej a rámovej konštrukcie zachytený v primárnej polohe na dne sondy 2/12. Rámová konštrukcia bola spájaná železnými skobami. Na malom mieste sa zachytila i dosková úroveň severne od rámovej konštrukcie. Objekt bol zachytený pravdepodobne iba v zlomku jeho pôvodného rozsahu. Vzhľadom na to, že sa nachádzal pod úrovňou spodnej vody a vzhľadom na hraničné bezpečnostné podmienky nebolo možné situáciu uspokojuvým spôsobom doskúmať. Z objektu bola odobratá vzorka na dendrochronologickú analýzu, ktorá by ho mala pomôcť datovať. Minimum keramických nálezov získaných pri jeho odkrývaní poukazuje na obdobie neskorého stredoveku. Interpretovať objekt je veľmi obtiažne vzhľadom na rozsah a formu jeho odkrytie. Avšak výnimočná hĺbka nálezu (530–550 cm od súčasného terénu) a najmä fakt, že sa nachádzal približne uprostred vnútornej vodnej priekopy nuka vysvetlenie, že by mohlo ísť o pozostatky drevených hrádzí na reguláciu prietoku vo vnútri priekopy. Išlo by o prvý takýto nález v bežnom úseku vnútornej priekopy.

V priestore medzi kontraeskarpu a vonkajšou hradbou neboli zachytené žiadne objekty staršie ako 20. stor. Úroveň pôvodných stredovekých vrstiev bola zachytená už od hĺbky 100 cm. V sonda 4/12 bola zachytená i vrstva, ktorá dovoľuje uvažovať o prítomnosti upravenej povrchovej pochôdznej úrovne v blízkosti exteriérovej strany kontraeskarpy. Intaktné vrstvy sa v tomto priestore zachytili v hĺbkach od 150–200 cm. Prekvapujúco veľké hĺbky boli naopak zaznamenané v priestore vnútornej priekopy. Tu sa ani v jednej z dvoch sond nepodarilo dosiahnuť dno naplavenín a úroveň intaktnej vrstvy, napriek hĺbkam až – 550 cm. Ďalšie práce tu znemožňovala spodná voda.

Literatúra

- Duchoň 2004 – J. Duchoň: Fortifikácia Košíc arpaďovského a anjuovského obdobia. *Hist. Carpatica* 35, 2004, 7–30.
 Duchoň 2006 – J. Duchoň: Luxemburská fortifikácia Košíc. *Hist. Carpatica* 36, 2005, 2006, 7–28.
 Duchoň 2007 – J. Duchoň: Fortifikácia Košíc v časoch Jána Jiskru. *Hist. Carpatica* 37, 2006, 2007, 7–14.
 Duchoň 2008 – J. Duchoň: Dve korvínovské stavebné etapy košického opevnenia. *Hist. Carpatica* 38, 2007, 2008, 97–110.

GRABUNG IN KOŠICE AUF DER STRASSE BAŠTOVÁ. Košice, Stadtteil Staré Mesto (Bez. Košice I), Intravilan, Straße Baštová 4, Siedlung, Parzellen 308/1, 308/6, 308/7, 308/8, Mittelalter, Neuzeit. Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der SAW, Arbeitsstelle Košice.

Das Gebäude des ehemaligen Militärgerichts und das ehemalige Gefängniss auf der Straße Baštová 4 befinden sich auf dem Gebiet, das in der Vergangenheit (von der zweiten Hälfte des 13. Jhs. bis zum Anfang des 19. Jhs.) die Funktion einer Fortifikationszone der Stadt erfüllte. In den Räumen des gegenwärtigen Gebäudes und Hofs wurden vier Linien von Schanzmauern gebaut – innere Schanzmauer, Zwingmauer, Kontraescarpe, die den inneren Graben und die äußere Schanzmauer abschließen. Der langsame Untergang der Fortifikationsobjekte in Košice beginnt in den ersten Jahrzehnten des 19. Jhs. Die in fünf Schnitten realisierte archäologische Grabung bestätigte die höhererwähnten Fakten. Es ist gelungen den Verlauf

des inneren Wassergrabens festzuhalten, auf drei Stellen konnten wir genau den Verlauf der Kontraescarpe des inneren Grabens lokalisieren und es wurde zugleich der Verlauf der äußeren Wehrmauer entdeckt. Die Zwingmauer wurde durch die Grabung nicht festgehalten. Die Ergebnisse der Ausgrabung haben die Möglichkeit ausgeschlossen, dass die westliche Seite des gegenwärtigen Gebäudes auf die Zwingmauer angebaut wurde. Die Funde aus dem Schnitt 1/12 deuteten an, dass der innere Graben in diesen Stellen nicht früher als im zweiten Viertel des 19. Jhs. (30er-40er Jahren) verschüttet wurde. Ein beachtenswerter Fund war das Objekt 1/12 – Überreste einer Pfosten- und Rahmenkonstruktion, die in der primären Lage auf den Boden des Schnitts 2/12 festgehalten wurden. Das Objekt wurde höchstwahrscheinlich nicht im ganzen Umfang aufgedeckt, sondern nur zum Teil. Aus dem Objekt wurde eine Probe zur dendrochronologischen Analyse entnommen, deren Ergebnisse der genaueren Datierung helfen sollen. Die Keramikfunde weisen auf die Zeit des späten Mittelalters hin. Die Interpretation des Objekts ist problematisch. Es könnte sich um Überreste von hölzernen Dämmen handeln, die zur Regulation des Durchflusses im Graben dienten. Im Raum zwischen der Kontraescarpe und der äußeren Wehrmauer wurden nur Objekte aus dem 20. Jh. erfasst.

VÝSLEDKY VÝSKUMU VČASNOSTREDOVEKÉHO HRADISKA A POHREBISKA V BÍNI V ROKOCH 2011–2012⁵³

Matej Ruttkay – Joachim Hennings – Peter Bednár – Jozef Elgyütty

Bíňa (okr. Nové Zámky), severozápadný okraj intravilanu, archeologický výskum na vedecké účely, stredovek včasný (9.–11. stor.), nálezy: hroby kostrové, sídliskový objekt, dom – polozemnica, val. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

V rámci spoločného nemecko-slovenského projektu (J. W. Goethe Universität vo Frankfurte nad Mohanom a Archeologický ústav SAV) sa v roku 2011 a 2012 pokračovalo v zisťovanom výskume v priestore tzv. stredného valu hradiska v Bíni, s cieľom pokúsiť sa spresniť datovanie tohto jedinečného objektu.

V snahe zjednotiť malými sondami rozkúskovaný priestor sa odkryv realizoval šiestimi sondami označenými S21, S22, S23, S24, S25, S26. Podkladom pre situovanie jednotlivých sond bolo podrobne štúdium starších výskumných aktivít v tomto priestore, najmä štúdie a výskumné správy A. Habovštiaka a Š. Holčíka (*Bednár a kol. 2008; Bednár a kol. 2011; Henning/Ruttkay 2011; Holčík 1979; Holčík 1980a; Holčík 1980b; Holčík 1984; Holčík 1991a; Holčík 1991b*).

Veľký prínos mali konzultácie so Š. Holčíkom, ktorému patrí osobitná vdaka za poskytnutie všetkých výskumných správ a komentárov k nim. Keďže stále neboli doriešené dve základné otázky, bola snaha o také situovanie sond, ktoré by mohli jednoznačne určiť, či tu ide o regulárne väčšie pohrebisko, alebo iba o menšie skupinky hrobov a na druhej strane o úsilie vyjasniť vzťah hrobov k tzv. strednému valu, prípadne aj jasnejšie definovať priebeh valu. Sonda 23 bola umiestnená na opačnej (vonkajšej – západnej) strane priekopy s cieľom zistiť, či náhodou aj tam nepokračujú objekty, alebo hroby.

Hroby

V roku 2011 sa preskúmalo 16 hrobov a v roku 2012 ďalších 22 hrobov, relikt valu, jeden sídliskový objekt a palisáda. Celkovo je nateraz v tejto polohe preskúmaných 88 hrobov, z toho päť žiarových z doby bronzovej a 83 kostrových z včasného stredoveku. Jedna jama, pravdepodobne hrobová, bola bez pozostatkov mŕtveho.

Prevažná väčšina hrobov je orientovaná dlhšou osou v smere Z-V s hlavou na západe.

V sonde 21 sa preskúmala skupina pomerne hlbokých hrobov, vo väčšine s relatívne dobre zachovanými drevenými spráchnivenými truhlami, čo je nezvyčajný jav pre včasný stredovek (obr. 80). Tri hroby v sonde 22 doplnili už predtým známu pomerne hustú sieť plytších hrobov. Väčšina hrobov – 85 (resp. 80 včasnostredovekých) sa preskúmala východne od priekopy – pod valom a na východne od neho. Dôležité je, že sa hroby našli aj západne od priekopy v sonde 23. To dokazuje, že veľká časť pôvodného pohrebiska bola zničená výkopom priekopy. Zaujímavé je, že práve tu na západnom okraji pohrebiska, sa nachádzali hroby charakterizované odchýlkami od pôvodných štandardných foriem pochovávania – orientácia V-Z, skrčená poloha, intencionálne rozhádzanie kostí a pod. Je teda možné, že tu boli pochovaní ľudia na okraji spoločnosti. Naopak, o pochovaných jedincoch v hroboch odkrytých v sonde 21 by

⁵³ Príspevok vznikol v rámci projektov VEGA č. 2/0175/16 a č. 2/0156/14.

bol možné na základe väčších rozmerov hrobových jám predpokladať, že patrili k spoločensky vyššie postavenej skupine obyvateľov.

V dvoch hrobových jamách sa našli pozostatky viacerých jedincov. V hrobe 66 sa po vybratí kostrových pozostatkov jedinca A objavili časti dolnej končatiny, dozaista pochádzajúcej zo staršieho hrobu, ktorý bol temer komplet odstránený pri pochovávaní jedinca A. Ešte komplikovanejšia situácia bola v hrobe 78, kde sa postupne pod sebou odkryli tri kostry. V súčasnosti prebieha rádiouhlíkové datovanie nájdených pozostatkov, ktoré by mohlo napomôcť pri definovaní časových odstupov v pochovávaní. (obr. 81).

V hroboch sa našiel iba skromný inventár – nože (niekedy aj s pošvou), kresadlo, kresacie kamene, britva, zlomok germánskej spony, kostená objímka, bronzové náušnice, korálky, škrupiny z vajec, keramika (hrnce, prípadne črepy v zásype). Osobitnú pozornosť si zasluhujú fragmenty textilu, resp. jeho odtlačkov, zachované spravidla na železných predmetoch (obr. 82). Náušnice sa radia k tzv. nitrianskemu šperku a podľa štandardných paralel by mali byť datované približne do druhej polovice 9. prípadne do začiatku 10. stor. Takéto datovanie predbežne nekorešponduje s doterajšími analýzami C14, ktoré skôr naznačujú datovanie pohrebiska do prelomu 8. a 9. stor. Rozlúštenie tejto disproporcie by mohli priniesť práve dendrochronologické, resp. C¹⁴ analýzy nálezov z rokov 2011 a 2012.

Veľmi dôležité sú nálezy konštrukcií truhiel, resp. výdrevy hrobov. Bolo tomu tak najmä v prípade hrobov s väčšími a hlbšími hrobovými jamami. V týchto hroboch boli kostry ľudských jedincov zachované vo veľmi zlom stave, na rozdiel od hrobov bez výdrevy, kde boli kosti pomerne dobre zachované. Jednou z možností vysvetlenia je, že porušenie kostí mohli mať na svedomí drevokazné huby. Zaujímavosťou bolo, že celý priestor mal aj v dnešnej dobe silný sklon k plesneniu. Napr. po zakrytí začistenej plochy igelitom sa rýchlo ukázala sivobiela pleseň, čo je pomerne nezvyklý jav.

Truhly, resp. drevené konštrukcie mali často nejasný tvar. Spravidla však išlo o drevo (dosku) pod nebožtikom. Po jeho bokoch a nad ním boli polbrvná/polguľatiny, ktoré často vytvárali akési dva proti sebe ležiace poloblúky. Či išlo o nejakú výzdobu, alebo sa takýmto spôsobom zdeformovalo nevysušené drevo zatiaľ nemožno rozhodnúť.

Val

Je zaujímavé, že vrstvy valu nasadili priamo na vrstvy zásypu hrobov bez akejkoľvek medzivrstvy. Tento stav by mohol naznačovať, že pred výstavbou valu nastala úprava – zrezanie časti priestoru (možno to súvisí aj s budovaním palisády, alebo nastalo budovanie valu v krátkom čase po pochovaní hrobov, takže nad hrobom nevznikla žiadna humusoidná medzivrstva). Je tiež dôležité, že sa nenašli žiadne stopy po ušliapaní pôvodného povrchu, to by skôr naznačovalo zrezanie, resp. úpravu povrchu pred budovaním valu. V zásype valu sa nachádzalo pomerne veľa ľudských kostí a menej črepov. Podľa všetkého pochádzajú z hrobov, ktoré boli rozrušené výkopom priekopy.

Predbežne sa ukazuje, že v sonde 21 by mohol byť zachytený južný okraj pohrebiska. Túto situáciu je však ešte potrebné preveriť. Podobne je tomu aj so samotnou konštrukciou valu, kde sa nedá vylúčiť, že bol budovaný v dvoch etapách.

Výskum priniesol viaceré odpovede na mnohé otázky. Jednoznačne sa zistilo, že väčšina preskúmaných hrobov bola súčasťou väčšieho pohrebiska, ktoré bolo prekryté mohutným tzv. stredným valom a čiastočne zničené budovaním priekopy. Datovanie pohrebiska je predbežne do 9. stor. Zároveň sa vynorili mnohé nové otázky. Preto sa ukazuje ako nanajvýš potrebné doskúmať sondy a skúmať i ďalšie sondy v nasledujúcom roku a definitívne tak rozhodnúť o superpozíciách, resp. fázovitosti valu.

Literatúra

- Bednár a kol. 2008* – P. Bednár / J. Henning / M. Kopčeková / M. Ruttkay, Archeologický výskum v Bíni. AVANS 2006, 2008, 31, 32.
- Bednár a kol. 2011* – P. Bednár / J. Henning / Z. Poláková / M. Ruttkay / M. Wesuls, Archeologický výskum vnútorného valu v Bíni. AVANS 2008, 2011, 34–36.
- Henning/Ruttkay 2011* – J. Henning / M. Ruttkay, Frühmittelalterliche Burgwälle an der mittleren Donau im ostmittel-europäischen Kontext: Ein deutsch-slowakisches Forschungsprojekt. In: Frühgeschichtliche Zentralorte in Mitteleuropa. Bonn 2011, 259–288.
- Holčík 1979* – Š. Holčík: Zistovací výskum v Bíni. AVANS 1978, 1979, 56, 57.
- Holčík 1980a* – Š. Holčík: Zistovací výskum v Bíni. AVANS 1978, 1980, 113–115, 327.
- Holčík 1980b* – Š. Holčík: Overovací výskum v Bíni. AVANS 1979, 1980, 88, 89, 289.
- Holčík 1984* – Š. Holčík: Bohatý velkomoravský kostrový hrob v Bíni. AVANS 1983, 1984, 87, 88.

Holčík 1991a – Š. Holčík: Pokračovanie výskumu v Bíni. AVANS 1989, 1991, 37, 115.

Holčík 1991b – Š. Holčík, Velkomoravské pohrebisko v Bíni. Zbor. SNM- Arch. 1, Martin, 1991, 85–105.

RESULTATE DER AUSGRABUNG DES FRÜHMITTELALTERLICHEN BURGWALLS UND DES GRÄBERFELDES IN BÍÑA IN DEN JAHREN 2011–2012. Bína (Bez. Nové Zámky), Westrand der gemeinde, Archäologische Grabung, Mittelalter (9.–11. stor.). Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der Slowakischen Akademie der Wissenschaften, Nitra.

Im Rahmen des gemeinsamen deutsch-slowakischen Projektes (J. W. Goethe Universität in Frankfurt am Main und das Archäologische Institut der Slowakischen Akademie der Wissenschaften) hat man in den Jahren 2011 und 2012 die Feststellungsausgrabung im Raum des sog. mittleren Walls des Burgwalls in Bína fortgesetzt. Zum Ziel wurde der Versuch die Datierung dieses einmaligen Objektes zu präzisieren.

Im Bestreben durch die kleinen Sonden den zerstückelten Raum zu vereinen, wurde die Abdeckung durch drei Sonden, bezeichnet als S21, S22, S23, realisiert. Zur Unterlage für die Situierung der einzelnen Sonden wurde das ausführliche Studium der älteren Ausgrabungsaktivitäten in diesem Raum, vor allem die Studien und die Forschungsberichte von A. Habovštiak und Š. Holčík.

Die Sonden S21 und S22 wurden östlich des Grabens und die Sonde S23 westlich des Grabens situiert.

Die Gräber

Im Jahr 2011 hat man 16 Gräber und im Jahr 2012 weitere 22 Gräber, ein Wallrelikt, ein Siedlungsobjekt und die Palisade untersucht. Bislang sind in dieser Lage 88 Gräber untersucht worden, davon sind 5 Brand- aus der Bronzezeit und 83 Skelettgräber aus dem frühen Mittelalter. Eine Grube, wahrscheinlich eine Grabgrube, war ohne Überreste des Bestatteten.

Die überwiegende Zahl der Gräber ist mit der längeren Achse in Richtung West – Ost mit dem Kopf im West orientiert.

In der Sonde 21 hat man eine Gruppe von relativ tiefen Gräbern untersucht, in der Mehrheit mit relativ gut erhaltenen vermorschten Holzsärgen (Abb. 80). Drei Gräber in der Sonde 22 haben schon das vorher bekannte relativ dichte Netz von flachen Gräbern ergänzt. Die Mehrheit der Gräber – 85 (bzw. 80 frühmittelalterlichen) wurde östlich des Grabens untersucht – unter dem Wall und östlich des Walls. Wichtig ist, dass die Gräber auch westlich des Grabens in der Sonde 23 gefunden wurden. Dies beweist, dass ein Großteil des ursprünglichen Gräberfeldes durch den Aushub des Grabens beschädigt wurde. Gerade am westlichen Rand des Gräberfeldes befanden sich Gräber, die durch Abweichungen von den ursprünglichen Standardformen der Bestattung – Orientierung Ost-West, Hockerlage, intentionales Verstreuen der Skelette, usw., charakterisiert sind. In mehreren Grabgruben fand man Überreste von mehreren Bestattungen, die in die Grube sukzessiv niedergelegt wurden (Abb. 81).

In den Gräbern fand man nur bescheidenes Inventar – Messer (manchmal auch mit der Scheide), Feuerzeug, Feuerschlagsteine, Rasiermesser, Bruchstück einer germanischen Fibel, knöcherne Hülse, Bronzearreringe, Perlen, Eierschalen, Keramik (Töpfe, bzw. Scherben in der Zuschüttung). Besondere Aufmerksamkeit gehört den Textilfragmenten, bzw. ihren Abdrücken, die meist auf den eisernen Gegenständen (Abb. 82) erhalten geblieben sind. Die Ohrringe ordnet man zu dem sog. Nitra-Schmuck und laut der Standardparallelen sollten sie ungefähr in die zweite Hälfte des 9., beziehungsweise in den Anfang des 10. Jahrhunderts datiert werden. Solche Datierung korrespondiert vorläufig nicht mit den bisherigen ¹⁴C-Analysen, die eher die Einreichung des Gräberfeldes an die Wende des 8. und 9. Jhd. andeutet.

Der Wall

Es ist interessant, dass die Schichten des Walls sich direkt auf die Schichten der Zuschüttung der Gräber ohne jedwede Zwischenschicht aufgesetzt haben. Dieser Zustand konnte andeuten, dass vor dem Aufbau des Walls es zu einer Zurichtung gekommen ist – zum Abschneiden eines Teils des Raumes (vielleicht hängt das auch mit dem Aufbau der Palisade zusammen, oder zum Aufbau des Walls ist es kurze Zeit nach der Bestattung gekommen), so dass über dem Grab keine humusoide Zwischenschicht entstanden ist. In der Zuschüttung des Walls befanden sich relativ viele menschliche Knochen und weniger Scherben. Allem Anschein nach stammen sie aus den Gräbern, die durch den Aushub des Grabens beschädigt wurden. Die Ausgrabung hat mehrere Antworten auf viele Fragen gebracht. Es wurde eindeutig festgestellt, dass die Mehrheit der untersuchten Gräber Bestandteil eines größeren Gräberfeldes war, das von einem mächtigen, den sog. mittleren Wall überdeckt war und teilweise durch den Aufbau des Grabens beschädigt wurde. Das Gräberfeld ist vorläufig in das 9. Jahrhundert datiert. Gleichzeitig sind viele neue Fragen auftaucht. Deshalb zeigt sich als äußerst notwendig die Sonden vollständig zu untersuchen und im nächsten Jahr weitere Sonden zu erforschen und definitiv somit über Superpositionen, bzw. über Phasenartigkeit des Walls, zu entscheiden.

ZÁCHRANNÝ VÝSKUM PRI KOSTOLE NARODENIA PANNY MÁRIE VO VEĽKÝCH CHYNDICIACH⁵⁴

Marián Smalek

Vielké Chyndice (okr. Vráble), intravilán, Kostol Narodenia Panny Márie, záchranný výskum, stredovek, novovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Kostol Narodenia Panny Márie stojí na miernej vyvýšenine uprostred obce, smerom na juh a východ terén mierne klesá, západne od kostola sa rozprestiera rozsiahly cintorín.

Z chotára obce ani jej intravilánu doposiaľ neevidujeme žiadny nález z praveku alebo včasnej doby dejinnej. Ani o stredovekom osídlení až do 13. stor. a nemáme žiadne doklady hmotnej kultúry, hoci z písomných prameňov je zrejmé, že existovala už v 13. stor. Chyndice sa spomínajú prvý raz v roku 1234, v listine Ondreja II. podľa ktorej sa desiatkrát kráľovský služobníci (servienti) zo Slepčian rozhodli stať leňníkmi hroňskobeňadického opátstva (*Marsina* 1971, 317–318, 1973, 81–82, 2003, 122–123). V súpise pápežských desiatkov z rokov 1332–1337 sa v obci „*Hymd*“ uvádza knaz Laurentius, ktorý odviedol pápežskej stolici poplatok 6 grošov (*Sedlák* 2008, 48). Farnosť „*Hind*“ sa spomína aj v roku 1397 v Štatútoch Ostrihomskej kapituly (*Némethy* 1894, 178). Najstaršia známa vizitácia farnosti a kostola pochádza z roku 1560. Vo vizitácii sa konštuuje, že farnosť je opustená podobne ako ďalších 13 z 21 farností diecézi Kér – dnes Milanovce (*Némethy* 1894, 178). Z portálneho súpisu z roku 1576 sa dozvedáme, že obec bola zničená a vypálená (*Kohútová* 1990, 115). Zrejme od vypálenia obce až do zániku tureckého nebezpečenstva farnosť vo Veľkých Chyndiciach nebola funkčná a obnovená bola až v roku 1668 (*Lazník* 1948, 81).

Samotný kostol pozostáva zo zvyšku románskej stavby (väčšia časť lode a apsida, obr. 67: 1, 2), barokovej lode (18. stor.) a veže na západnej strane (20. stor.). V doterajšej literatúre encyklopédického charakteru sa kostol opisuje ako barokovo prestavaná románska stavba z prvej polovice 13. stor. (Súpis 1969, 378; VSOS 1977, 243). Pamiatkový výskum (S. Zrubcová, M. Bóna) v rokoch 1995–1996 rozčlenil vývin objektu na sedem stavebných etáp od 1. tretiny 13. stor. až do konca 20. stor. (Zrubcová/Bóna 1996; 1997). Dnešný vzhľad objektu je výsledok obnovy objektu uskutočnenej onedlho po pamiatkovom výskume.

Jediný krátky záchranný archeologický výskum na lokalite sa uskutočnil v roku 1999. V sonda 1–99 situovanej kolmo na severnú stenu svätyne sa zachytilo základové murivo severnej steny zanikutej stredovekej sakristie (Katkin 2000a, 53–54, 173, Katkin 2002b).

Archeologický výskum uskutočnený v roku 2012 mal charakter záchranného archeologického výskumu uskutočneného v súvislosti s prácam na statickom zabezpečení a odvlnení objektu. Pri stavbe a v jej okolí sa vyhľbili tri ryhy, dve prebiehali pozdĺž južnej (S 1) a severnej (S 2) steny kostola pokračujúc do východnej časti areálu a jedna (S 3) prebiehala od severnej steny barokovej lode až k ohradovému múru (obr. 69: 5). Ryhy široké 50–70 cm a hlboké do 80 cm vyhľbil realizátor stavby bez prítomnosti archeológov, takže výskum sa obmedzil na zdokumentovanie už vznikutej terénnej situácie.

Pri západnej stene barokovej lode sa odkryli betónové základy veže postavenej na konci šesťdesiatich rokov 20. stor. K základom veže sa na východnej strane primkýnali tehlové základy nosnej konštrukcie kovového schodiska do veže.

Ryhy pri stenách barokovej lode obnažili jej kamenné základové murivo. Murivo pozostávalo z rôzne veľkých ostrohranných lomových kameňov spájaných značným množstvom svetlej, pomerne pevnej strednozrnnej malty s drobnými kamienkami. Ako stavebný materiál boli použité výhradne svetlé krynoidové vápence fažené s najväčšou pravdepodobnosťou pri obciach Kolíňany, resp. Pohranice (Jahn 2012). Tehly a ich zlomky sa v murive nachádzali len úplne výnimcočne. V úseku medzi južným oporným pilierom a juhovýchodným nárožím základy lode ležali bezprostredne pod trávnatým terénom, sčasti dokonca vystupovali na povrch (obr. 68: 4). V týchto miestach sa v základoch vyskytovali aj značne veľké kamene (max. 90 x 30 cm). Koruna základového muriva v týchto miestach klesala smerom na východ. Na väčšine sledovaných úsekov barokové základové murivo prechádzalo do nadzákladového cez ústupok široký 1–18 cm. Úplnú hlbku základov nepoznáme, ani na jednom mieste totiž sanačné ryhy nedosiahli až po základovú škáru (odkrytá časť základov siahalo do hlbky max. 80 cm od súčasného terénu).

Výskum odkryl aj základové murivá oporných pilierov barokovej lode. Až do uskutočnenia archeologického výskumu boli považované za barokové (Katkin 2000b, 173). Ukázalo, že oporné piliere boli k lodi pristavané neskôr, čo potvrdzujú cezúry medzi murivami piliera a lode a úplne iný charakter oboch murív (základy pilierov sú tehlové).

⁵⁴ Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA č. 2/0195/14.

Ryha vyhlíbená popri južnej stene románskej lode umožnila čiastočne preskúmať konštrukciu jej základov. Prah románskeho portálu sa dnes nachádza 60 cm nad súčasným terénom (obr. 68: 5). K výraznému zniženiu pôvodného stredovekého terénu zrejme došlo počas barokovej prestavby objektu. Zniženie terénu spôsobilo, že časť románskeho – pôvodne základového muriva sa v súčasnosti nachádza nad dnešnou niveletou terénu. Pod súčasným terénom bolo vidno len štyri riadky tehál. Vrchný z nich tvorili tehly ukladané na dĺžku v líniu steny, spodné tri riadky boli ukladané na „šírku“. Z dôvodu možného statického ohrozenia stavby sme nezasahovali do profilu pod najspodnejším viditeľným riadkom muriva a nemohli sme tak jednoznačne potvrdiť prítomnosť základovej škáry.

V priestore od východnej steny barokového kostola smerom na východ sa nachádzala jama s dĺžkou (pri líci muriva) 210 cm. V spomínamej jame v hĺbke 95 cm ležali vedľa seba štyri tehly (plevovky) odhrnuté z najspodnejšieho pozorovateľného riadku románskeho základového muriva. Zásyp jamy vytvárala hlina premiešaná s kameňmi drobnými úlomkami tehál a maltou. Predpokladáme, že jama vznikla počas výstavby barokovej časti kostola.

Pri severnej stene barokovej lode sa nachádza krypta s vonkajšími rozmermi 250 x 161 cm (obr. 67: 4). Na povrchu je prekrytá kamennou platňou (186 x 94 x 9 cm) vyhotoveným z pyroxenického andezitu (Jahn 2012). Kamenná platňa opatrená štvoricou kovových okrúhlych úchytov je položená 70 cm od sokla steny kostola. Platňa je v severovýchodnom rohu popraskaná – podľa informácií domáčich obyvateľov krypta bola v druhej polovici 20. stor. otvorená, vyčistená a opäť prekrytá. Steny krypty vytváralo tehlové murivo spájané jemnozrnnou silne piesčitou drobivou nekompaktnou maltou. Niekoľko tehál s rozmermi 50 x 145 x 285–290 mm bolo označených nevýraznou značkou EK, LK alebo skôr IK (obr. 69: 2). Hoci význam značky ani pôvod tehelne nie je známy, tehla zrejme nepochádza z obdobia pred 19. stor. (Čurný 2012). Krypta pri severnej stene barokovej lodi kostola musela byť postavená najskôr po dokončení barokovej prestavby kostola (1750). Preto aj na základe analýzy použitého stavebného materiálu – tehiel so značkou, môžeme v prípade, že tehla bola použitá primárne, spresniť obdobie výstavby len rámcovo do 19. stor.

V ryhe prebiehajúcej pozdĺž severnej steny románskej lode bolo odkryté jej základové murivo (obr. 68: 5, 6). Pod súčasným cementovým soklom steny bolo obnažené značne narušené (okrem najspodnejšieho riadku) tehlové murivo vysoké priemerne 21 cm. Stav zachovania a uloženie tehál naznačujú, že toto murivo môže byť zvyškom pôvodného románskeho sokla aký sa dodnes nachádza na južnej strane románskej časti kostola. Sokel zosekali zrejme počas barokovej prestavby (1735–1750) a zachoval sa tak z neho len jeden najspodnejší riadok muriva ležiaci v čase barokovej prestavby už pod terénom. Pod týmto riadkom sa nachádzajú štyri riadky tehlového dobre lícovaného základového muriva. Tehly – „plevovky“ s rozmermi 55 x 120–130 x 255–260 mm sú spájané pevnou jemnozrnnou vápenno-piesčitou maltou svetlohnedej farby. Spodok základového muriva vytvárajú dva riadky menej precízne ukladaných tehál odsadených od vyšších riadkov o 4 cm. Zdá sa teda, že základové murivo románskej lode kostola vytváralo v tomto úseku len šesť riadkov tehál s celkovou výškou priemerne 45 cm. Pod najspodnejším riadkom tehál sa tenká vrstva hliny premiešanej s maltou a pieskom. Na niektorých miestach však spodný riadok tehál ležal priamo na ďalšom kamenno-tehlovom murive, ktoré odstupovalo od jeho líca miestami až 20 cm. V snahe zdokumentovať toto murivo a zistiť jeho funkciu a časové zaradenie sme približne v strede úseku situovali menšiu sondu (60 x 60 cm). Základová škára muriva ležala v hĺbke 102 cm od povrchu a v tejto nivelete sa nachádzalo aj dno stavebnej jamy súvisiacej s touto akciou. Dno jamy sa dalo zretelne identifikovať, tvorila ho svetlohnedá tenká vrstvička ušlapanej hliny premiešanej so stavebným odpadom. Celá šírka stavebnej jamy sa nedala zachytiť, pretože jama pokračovala aj za severný profil sondy. Pod základovou škárou sa už nachádzala pevná intaktná hnedá kamenistá hlina. Spomínané murivo pozostávalo z rôzne veľkých kameňov, tehál a ich úlomkov spájaných nie príliš kompaktnou jemnozrnnou piesčito-vápenou maltou svetlookrovnej farby. Murivo nebolo výrazne riadkované a jeho „líce“ bolo veľmi nepravidelné. Predbežne na základe viacerých indícii interpretujeme toto murivo ako istú „podmurovku“, ktorej cielom bolo zrejme stabilizovať plytko založené murivá románskej stavby. Táto podmurovka vznikla možno v 18. stor. počas barokových úprav staršej časti kostola.

V sonec sme na dvoch miestach zachytili priebeh základových murív zaniknutej stredovekej sakristie (obr. 68: 1; 69: 5). Murivo sme mohli preskúmať len v profiloch, pretože v ryhe bolo murivo odstránené ešte pred zahájením výskumu. Koruna východného múru základov sakristie sa nachádzala už v hĺbke 10–20 cm. Základová škára muriva ležala v hĺbke 50 cm. Murivo široké 45–50 cm pozostávalo z rôzne veľkých lomových kameňov a úlomkov tehál spájaných jemnozrnnou svetlokovou piesčito-vápennej malty. V južnom profile sondy tvoril súčasť základov sekundárne použitý(?) kváder (40 x 15 x min. 20? cm) z ignimbritu (Jahn 2012). Koruna muriva západnej steny sakristie sa nachádzala v hĺbke

50–60 cm. Podobne ako základy východnej a severnej steny aj tu mali základy šírku 45–50 cm a pozostávali tiež z kameňov a zlomkov tehál. Západný múr sakristie sa napájal k severnej stene lode vo vzdialosti 50 cm od jej severovýchodného nárožia. V mieste napojenia sakristie k lodi sa v základoch nachádzal opracovaný kváder (40 x 40 x min. 10 cm) z ignimbritu (Jahn 2012). Kváder v podstate lícoval s tehlovými základmi románskej lode, takže nie je jasné, či je jeho pôvodnou súčasťou, alebo, čo je pravdepodobnejšie, bol vložený do základov počas budovania sakristie (obr. 68: 2). Po zameraní odkrytých zvyškov základov sakristie sa ukázalo, že sakristia nebola postavená svojou dlhšou osou kolmo k románskej stavbe, ale bola mierne vychýlená smerom na severovýchod. Keďže sme mohli zamerať murivá len v profiloch ryhy a nebolo možné overiť polohu nároží sakristie osobitnými sondami, naša rekonštrukcia pôdorysu nie je úplne presná, možno však konštatovať, že mierne vyosená sakristia mala vnútorné rozmery 333 x 262 cm. V profiloch sondy nebolo možné identifikovať kontexty, ktoré by bolo možné stotožniť s pôvodnou podlahou sakristie. Vzhľadom na niveletu prahu portálu medzi pôvodnou svätyňou a sakristiou je možné predpokladať, že podlaha sakristie bola zničená počas jej asanácie v 18. stor.

Plocha pred portálom spájajúcim v minulosti sakristiu so svätyňou (obr. 67: 3), je vyložená provizórnu tehlovou dlažbou. Rôzne typy sekundárne použitých tehál sú uložené do hliny a vytvárajú nepravidelne ohrazené plochu pred prahom a úzky chodník pozdĺž apsydy. Niektoré tehly sú označené značkami, najčastejšie značkou „CR“ a „RTP“ (obr. 69: 3, 4). V súčasnosti nevieme či tieto tehly vyrobene v závere 19. resp. v prvej polovici 20. stor. (Čurný 2012) pochádzajú z nejakých menších stavebných úprav objektu, alebo boli prinesené z inej stavby v obci.

V ryhe prebiehajúcej od severnej steny barokovej lode kostola k plotu areálu (S3) sa pod základmi súčasného kovového odkryl kamenný műrik široký 40 cm siahajúci do hĺbky min. 80 cm, vytvorený z veľkých lomových kameňov nespájaných maltou. Nie je vylúčené, že sa jedná o základy staršieho murovaného ohradového múru. Jediný identifikovaným objektom v ryhe bola jama so šikmými stenami a rovným dnom súvisiaca zrejme s výstavbou barokovej časti kostola.

Hoci krátky záchranný výskum pri kostole Narodenia Panny Márie vo Veľkých Chyndiciach bol časovo aj priestorovo značne limitovaný, podarilo sa získať nové poznatky o stavebnom vývoji objektu a použitej stavebnej technológii. Výskum umožnil sponzor charakter základového muriva románskej časti stavby. Ukázalo sa, že aj základy stavby boli vybudované z tehál. Plytko založené tehlové základy boli asi príčinou statických porúch, ktoré sa pokúsili odstrániť vybudovaním kamienno-tehlovej podmurovky (možno počas barokovej prestavby). Odkrytie krátkych úsekov základových murív západnej a východnej steny zanikutej stredovekej sakristie umožnilo rekonštruovať jej pôdorys. Možno konštatovať, že mierne vyosená sakristia pripájajúca sa na východe k apside a na západe k lodi kostola mala vnútorné rozmery 333 x 262 cm. Zistilo sa, že oporné piliere podopierajúce z južnej a severnej strany súčasnú loď kostola nepostavili počas barokovej prestavby ako sa doteraz predpokladalo, ale vznikli neskôr, na konci 19. alebo začiatkom 20. stor. Čiastočne sa preskúmala novoveká (19. stor.) krypta pri severnej stene barokovej lode kostola. Ukázalo sa tiež, že terén na južnej strane románskej stavby bol najneskôr počas barokovej prestavby znížený, čím sa časť románskeho základového muriva dostala nad úroveň súčasného terénu.

Literatúra

- Čurný 2012 – M. Čurný: Zhodnotenie nálezov tehál z archeologického výskumu v roku 2012. Príloha k výskumnnej dokumentácii AÚ SAV č. 18 029
- Jahn 2012 – J. Jahn: Petrografická analýza vzoriek z archeologického výskumu kostola vo Veľkých Chyndiciach. Príloha k výskumnnej dokumentácii AÚ SAV č. 18 029.
- Katkin 2000a – S. Katkin: Zisťovací výskum vo Veľkých Chyndiciach. AVANS 1999, 2000, 53–54, 173.
- Katkin 2000b – S. Katkin, S.: Veľké Chyndice – rím. Kat. Kostol Narodenia Panny Márie. Archeologický výskum v r. 1999. Výskumná dokumentácia. PÚ Bratislava 2000.
- Kohútová 1990 – M. Kohútová: Demografický a sídliskný obraz západného Slovenska. Historické štúdie, Bratislava, 1990.
- Lazník 1948 – A. Lazník: Schematismus Administrationis Apostolicae Tyrnaviensis a. d. 1948.
- Marsina 1971 – R. Marsina: Codex diplomaticus et epistolarius Slovaciae I. Bratislava, 1971.
- Marsina 1973 – R. Marsina: Listina z roku 1234 na Slepčany. In: Historické štúdie 18, 1973, 81, 82.
- Marsina 2003 – R. Marsina: V kráľovstve svätého Štefana. Bratislava, 122, 123.
- Némethy 1894 – L. Némethy: Series parochiarum et parochorum Archi-Dioecesis Strigoniensis ab antiquissimis temporibus usque annum. Strigoni, 1894.
- Sedlák 2008 – V. Sedlák: Monumenta Vaticana Slovaciae. Tomus I, Trnava – Rím, 2008.
- Súpis 1969 – Súpis pamiatok na Slovensku III. Bratislava, 1969, 377, 378.

VSOS 1977 – Vlastivedný slovník obcí na Slovensku III. Bratislava, 1977, 243.

Zrubcová/Bóna 1996 – S. Zrubcová/M. Bóna: Veľké Chyndice – rím. kat. Kostol Narodenia P. Márie. Predbežná správa z pamiatkového výskumu fasád z r. 1995-96. NPKC Bratislava, SPÚ Krajské stredisko Nitra 1996.

Zrubcová/Bóna 1997 – S. Zrubcová/M. Bóna: Veľké Chyndice – rím. kat. Kostol Narodenia P. Márie. Predbežná správa z pamiatkového výskumu fasád z r. 1995-96. NPKC Bratislava, SPÚ Krajské stredisko Nitra 1997.

RETTUNGSGRABUNG BEI DER KIRCHE DER GEBURT DER JUNGFRAU MARIA IN VELKÉ CHYNDICE. Veľké Chyndice (Bez. Vráble), Kirche der Geburt der Jungfrau Maria, Rettungsgrabung, Mittelalter, Neuzeit. Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der SAV, Nitra.

Die kurze Rettungsgrabung wurde im Zusammenhang mit der Entfeuchtung und der statischen Sicherung des Gebäudes verwirklicht. Die Kirche steht auf einer leichten Erhebung im Zentrum der Gemeinde, die in den schriftlichen Quellen zum ersten Mal im Jahr 1234 erwähnt wird. Obwohl die erste urkundliche Erwähnung der Pfarrei „Hind“ erst aus dem Jahr 1397 stammt, ist offensichtlich, dass hier schon im 13. Jh. ein Sakralbau stand. Die älteste bekannte Visitation über die Pfarrei und die Kirche stammt aus dem Jahr 1560. Sie stellt fest, dass die Pfarrei, ähnlich wie weitere 13 aus 21 Pfarreien der Diözese Kér (heute Milanovce) untergegangen wurde. Aus dem Portalverzeichnis aus dem Jahr 1576 erfahren wir, dass die Gemeinde zerstört und niedergebrannt wurde. Offensichtlich funktionierte die Pfarrei in Veľké Chyndice von der Niederbrennung der Gemeinde bis zum Ende der türkischen Gefahr nicht und wurde erst im Jahr 1668 erneuert.

Die Kirche besteht aus Resten eines romanischen Baus (der größere Teil des Schiffes und die Apsis, Abb. 67: 1, 2), eines Barockschatzes (18. Jh.) und einem Turm auf der westlichen Seite (20. Jh.). Die Denkmalgrabung (S. Zrubcová, M. Bóna) aus den Jahren 1995–1996 gliederte die Entwicklung des Objekts in sieben Bauphasen vom ersten Drittel des 13. Jhs. bis zum Ende des 20. Jhs. (Abb. 69: 5). Die heutige Gestalt des Objekts ist das Ergebnis der Renovierung, die nach der Denkmalgrabung durchgeführt wurde. Die einzige kurze archäologische Grabung auf dieser Fundstelle wurde im Jahr 1999 realisiert (S. Katkin). Im Schnitt, der senkrecht an die nördliche Wand des Heiligtums angelegt wurde, wurde die Grundmauer der nördlichen Wand der untergangenen mittelalterlichen Sakristei festgestellt. Während der archäologischen Grabung im Jahr 2012 haben wir drei Rinnen dokumentiert: zwei verliefen an der südlichen (S 1) und nördlichen (S 2) Wand entlang und setzten in den östlichen Arealteil fort. Die dritte Rinne verlief von der nördlichen Wand des Barockschatzes bis zur Umzäunungsmauer (Abb. 69: 5). Bei der westlichen Wand des Barockschatzes wurden Betonfundamente des Turms aufgedeckt, der am Ende der 60er Jahre des 20. Jhs. gebaut wurde und Ziegelsteinfundamente der Tragkonstruktion des Metalltreppenhauses des Turms. In den Rinnen rundherum des Barokschatzes wurde seine Grundmauer aufgedeckt, die aus verschiedenen großen Bruchsteinen (max. 90 x 30 cm) bestand, welche miteinander mit einer großen Menge von hellem, relativ festem Mörtel mit kleinen Steinchen verbunden wurden. Die Fundamente des Schiffes lagen flach unter dem jetzigen Terrain, an manchen Stellen traten sie sogar heraus (Abb. 68: 3, 4). Die Breite des Fundamentabsatzes war max. 20 cm. Die Grabung deckte auch die Grundmauer der Stützpfeiler des Barockschatzes auf. Es zeigte sich, dass die Stützpfeiler nicht barock sind, sondern sie wurden zum Schiff später angebaut, was die Zäsuren zwischen dem Mauerwerk der Pfeiler und des Schiffes und der unterschiedliche Charakter der Mauerwerke bestätigen. Bei der südlichen Wand des romanischen Schiffes wurden zum Teil auch Ziegelsteinfundamente aufgedeckt. Die Schwelle des romanischen Portals befindet sich 60 cm über dem heutigen Terrain (Abb. 68: 5). Zur markanten Senkung des ursprünglichen mittelalterlichen Terrains kam es wahrscheinlich während des Umbaus des Objekts in der Barockzeit. Die Terrainsenkung verursachte, dass ein Teil der ursprünglich romanischen Grundmauer sich zurzeit über der heutigen Terrainnivelette befindet. Unter dem jetzigen Fußboden waren nur vier Reihen von Ziegelsteinen zu sehen. Im Raum zwischen der nordöstlichen Ecke des Barokschatzes und den Stützpfeiler der nordöstlichen Wand befindet sich eine Krypta, die mit einer Steinplatte verdeckt ist (Abb. 67: 4). Die Platte ist zersprungen und an vier Stellen befestigt. Nach den Informationen der Einheimischen wurde die Krypta in der zweiten Hälfte des 20. Jhs. aufgedeckt, gereinigt und wieder zugedeckt. Die Wände bestanden aus Ziegelsteinen, die mit sandreichem Mörtel verbunden wurden. Manche Ziegelsteine waren mit unauffälligen Zeichen markiert – EK, LK oder besser IK (Abb. 69: 2). Obwohl ihre Bedeutung und der Ursprung der Ziegelei unbekannt sind, stammen die Ziegelsteine wahrscheinlich nicht aus dem 19. Jh. In der Rinne, die entlang der nördlichen Wand des romanischen Schiffes verläuft, wurde die Grundmauer der Wand aufgedeckt (Abb. 68: 5, 6). Der obere Teil (21 cm) bestand aus stark beschädigten Ziegelsteinen, die wahrscheinlich den Rest des ursprünglichen romanischen Sockels gestützt haben, der während des Barockumbaus behauen wurde (1735–1750). Unter dieser Reihe befanden sich vier Reihen von gut angepassten Ziegelsteingrundmauern. Die Ziegelsteine (55 x 120–130 x 255–260 mm, Abb. 69: 1) sind mit festem lichtbraunem leicht körnigem Kalkmörtel verbunden. Der untere Teil der Grundmauer bilden zwei Reihen von nicht so präzise gelegten Ziegelsteinen, wahrscheinlich in eine Baugrube, die im Vergleich mit den höhergelegten Reihen

um 4 cm herausragen. Es sieht so aus, dass die Grundmauer des romanischen Kirchenschiffes nur aus sechs Ziegelsteinreihen mit der durchschnittlichen Gesamthöhe von 45 cm gebildet ist. Unter der letzten Reihe befand sich auf dem überwiegenden Teil des erforschten Abschnitts eine dünne, mit Mörtel und Sand vermischt Erdschicht. An manchen Stellen lag die untere Ziegelsteinreihe direkt auf einer nächsten Mauer, die aus Steinen und Ziegelsteinen bestand, die an manchen Stellen bis 20 cm abwich. Diese Mauer verlief kontinuierlich vom östlichen Rand des romanischen Schiffes bis zur Stelle, wo sich die Mauer an die Sakristei anschloss. Die erwähnte Mauer bestand aus verschiedenen großen Steinen, Ziegelsteinen und ihren Bruchteilen, die miteinander mit nicht sehr kompaktem leicht körnigem lichtockerfarbigem Kalkmörtel verbunden wurden. Auf Grund von mehreren Indizien interpretieren wir vorläufig diese Mauer als „Untermauerung“, wahrscheinlich mit dem Ziel die fachgelegten Mauerwerke des romanischen Baus zu stabilisieren. Diese Untermauerung entstand vielleicht im 18. Jh., während der Barockbearbeitungen des älteren Kirchenteils. Im Schnitt 2 haben wir auf zwei Stellen den Verlauf der Grundmauer der untergegangenen mittelalterlichen Sakristei (Abb. 68: 1; 69: 8) festgehalten. An der Stelle, wo sich die Sakristei an das Schiff anschloss, befand sich in den Fundamenten ein bearbeiteter Steinquader (Abb. 68: 2). Der Quader lag in einer Flucht mit der Grundmauer des romanischen Schiffes, deshalb ist nicht klar, ob er dessen Bestandteil ist, oder ob er nur in die Fundamente während des Baus der Sakristei hineingelegt wurde. Es bestätigte sich, dass die Sakristei mit ihrer längeren Seite nicht senkrecht an den romanischen Bau angebaut wurde, sondern weichte leicht nach Nordosten. Der ursprüngliche Fußboden der Sakristei hat sich nicht erhalten. Die Fläche vor dem Portal, der die romanische Apsis und die mittelalterliche Sakristei verbindet (Abb. 67: 3) ist zurzeit mit einem Ziegelsteinpflaster ausgelegt. Ziegelsteine mit den Zeichen CR und RTP (Abb. 69: 3, 4) stammen aus dem Ende des 19. Jhs., bzw. aus der ersten Hälfte des 20. Jhs. Im Schnitt 3 wurde unter dem Zaun eine Mauer aus großen Bruchsteinen, die nicht mit Mörtel verbunden waren, aufgedeckt – vielleicht ein Rest der Fundamente der älteren Umzäunungsmauer der Kirche und des Friedhofs.

ZÁCHRANNÝ VÝSKUM PRI KOSTOLE PREBLAHOSLAVENEJ PANNY MÁRIE VO VRÁBLOCH⁵⁵

Marián Smalek

Vráble (okr. Nitra), intravilán, Kostol Preblahoslavenej Panny Márie, sakrálna stavba, pravek, stredovek, novovek. Archeologický ústav SAV, Nitra.

V katastri mesta Vráble a v jeho intraviláne sa doposiaľ uskutočnili len štyri prieskumy, resp. výskumy menšieho rozsahu, z ktorých pochádzajú stredoveké nálezy. V polohe Štrkáreň (700 m severovýchodne od Vrábľa) v roku 1975 odkryl J. Bátor (1976, 41) počas prieskumu objekt valcovitého tvaru obsahujúci črepy zo 6.–8. stor. V polohe Munkáč pri potoku Širočina v roku 1967 A. Habovštiak (1969) a K. Sedlák (1967) zachytili stopy (črepy, mazanica) po sídlisku z 12.–13. stor. V roku 1982 sa na Levickej ulici preskúmala časť pohrebiska z 9. stor. Odkrylo s spolu päť hrobov – štyri kostrové a jeden žiarový. V hroboch s našli ostrohy, prsteň, nôž, kamenný brúsik, nádoby, vedierko a zvieracie kosti (Bialeková 1983; Oždáni/Kujovský 1983). V roku 2006 sa v blízkosti kostola na Kostolnej ulici uskutočnil v kanalizačnej prípojke záchranný výskum. V 30 m dlhom úseku ryhy sa zachytili sídliskové vrstvy z 12.–13. stor. a mladšie novoveké kontexty (Kopčeková/Bielich 2006; 2007). Dve železné včasnostredoveké sekery z bližšie neznámych polôh v okolí mesta sú uložené v tzv. zbierke Jozefa Nécseya v Leviciach (Eisner 1933, 253).

Vráble (Verebeb, Verebel) sa prvý krát spomínajú v roku 1265 ako majetok ostrihomského arcibiskupstva, v roku 1294 boli trhovým miestom. Predpokladá sa, že ako trhovisko slúžilo priestranstvo okolo kostola. O čase výstavby pôvodného vrábel'ského kostola nemáme dostatok informácií, prvé písomné správy o farnosti vo Vrábľoch pochádzajú až zo 14. stor. V listine z 12. septembra 1346 spísanej v Avignone sa hovorí o nitrianskom klerikovi „Johannis Andree, clerici Nitriensis“, ktorý obsadił uprázdený post farára v „sancti Adalberti in Verebel“ (V. Sedlák 2009, 134). Z roku 1352 pochádza zmienka o farárovi s menom *Johanes Andreae plebanus de Werebe* (Trubíni/Marko a kol. 2001, 80). Zaujímavou písomnou pamiatkou je list nitrianskeho biskupa Štefana pápežovi z roku 1346, v ktorom prosí o podporu štúdia na parížskej univerzite pre magistra teológie Petra z Vrábľa (V. Sedlák 2009, 134). Z mladších správ vieme, že kostol bol viac krát, hlavne počas tureckých vojen, poškodený. V zázname z roku 1561 sa dokonca uvádza, že časť veže je zbúraná, krstiteľnica je plná smeti a svätyňa ešte dosiaľ nie je vybudovaná (Trubíni/Marko a kol.

⁵⁵ Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA č. 2/0195/14.

2001, 80). Podobný stav – „kostol je polozbúraný“, konštatuje vizitácia ešte aj v roku 1657 (*Trubíni/Marko a kol. 2001, 81*). Pri oprave kostola v roku 1717 údajne pristavali ku kostolu novú vežu, ale o jedenásť rokov neskôr kostol, faru a celé mesto opäť poškodil rozsiahly požiar. Kostol opravili v roku 1745 (*Súpis 1969, 417*), no zlý stav objektu sa opäť konštatuje v roku 1799 (*Trubíni 1993, 59*). Nevyhovujúci technický stav objektu bol zrejme jednou z príčin asanácie kostola v roku 1898. V tom istom roku sa začala aj výstavba nového neorománskeho Kostola Preblahoslavenej Panny Márie, ktorý vysvätili 15. augusta 1901. Túto trojlodovú baziliku s transeptom, polygonálnou svätyňou a asymetricky umiestnenou vežou postavili podľa projektu G. Cziglera. Mecénom výstavby bol ostrihomský arcibiskup Kláudia Vasari. V čase výstavby slúžil pre potreby veriacich provizórny drevený kostol stojaci niekde v blízkosti. Z porovnania katastrálnych plánov z 19. stor. a 20. stor. (obr. 70: 4) vyplýva, že dĺžka novostavby (40 m) orientovanej dlhšou osou v smere sever – juh je takmer identická s dĺžkou zaniknutého kostola sv. Vojtecha. Hlavný vstup do objektu na severnej strane smeruje na vyústenie hlavnej historickej ulice mesta.

Kostol sv. Vojtecha postavili asymetricky na južnom okraji intravilánu (obr. 70: 1). Podoba tejto zanikutej stavby je zachytená na fotografii z konca 19. stor. (obr. 70: 3), plánoch a vedutách Vrábiel (obr. 70: 2, 4), ale aj na olejomaľbe amatérskeho maliara Michala Faya z roku 1933, ktorá visí v dnešnom kostole. Zo spomínaných zobrazení vyplýva, že Kostol sv. Vojtecha mal obdlžníkovú lode s polygonálnym uzáverom a vežu na západnej strane. Najstarší nám známy pôdorys zaniknutého kostola je zachytený na pláne vrábeliskej pevnosti z roku 1658 (obr. 70: 2). Stavba, situovaná v severovýchodnom rohu opevnenia, pozostáva z pozdĺžnej lode, polygonálnej svätyne (5/8), so štvoricou oporných pilierov, predstavanej veže na západnej strane a dvoch priestorov priliehajúcich k severnej a južnej stene lode (obr. 71: 2). Väčší južný priestor slúžil pôvodne pravdepodobne ako kaplnka, neskôr ako sakristia. V podstate takúto dispozíciu zachytáva aj presnejší a podrobnejší plán kostola z roku 1890 (obr. 71: 3). Presná poloha zbúraného kostola nebola doteraz jednoznačne lokalizovaná, traduje sa, že dnešná kostolná veža stojí na mieste veže staršieho kostola. Záchranným archeologickým výskumom tak vznikla možnosť vyriešiť otázku presnej polohy zanikutej stavby.

Záchranný archeologický výskum sa uskutočnil v súvislosti s renováciou súčasného neorománskeho kostola. Súčasťou prác bolo aj vybudovanie odvľčovacích rýh a rýh pre potrubia odvádzajúce dažďovú vodu zo striech (obr. 71: 1). Ryhy široké 60–80 cm mali rôznu hĺbkou (väčšinou 80–130 cm). V spomínaných ryhách sa vo vrchných častiach zachytili len kontexty súvisiace s výstavbou (1898–1901) a opravami súčasného kostola. Väčšinu profilov západne, južne a čiastočne východne od stavby tvorili hlinité antropogénne sedimenty dosahujúce hrúbku 50–100 cm. Ojedinele sa v týchto kontextoch nachádzali atypické drobné črepy pravekej keramiky.

Ako sondu 1 sme označili priestor pred severnou stenou súčasnej veže kostola (obr. 71: 1). Sonda vznikla rozšírením sanačnej ryhy po zachytení zvyškov zaniknutých murív (obr. 71: 4). V ryhe pri severovýchodnom rohu veže sa v hĺbke okolo 75 cm odkryla dlažba zaniknutého kostola vyhotovená zo štvorcových kamenných platní (obr. 70: 5; 71: 4e). Predpokladané pokračovanie dlažby smerom na juh bola porušené jamou vyplnenou stavebným odpadom. V priestore pred severnou stenou sa odkrylo niekoľko murív. Pred oporným pilierom veže (obr. 71: 4a) sa obnažilo jeho tehlové základové murivo (obr. 71: 4b), podobné murivo sa zachytilo aj pod lícom steny veže. Toto murivo ležalo miestami na staršom kamenno-tehlovom murive (obr. 71: 4b) o ktorom predpokladáme, že patrí zaniknutému kostolu. Priebeh odkrytých murív naznačuje, že sa jedná o murivo veže situovanej na západnej strane kostola sv. Vojtecha. Pre bližšie pochopenie vzťahov medzi ďalšími odkrytými murivami (obr. 71: 4c, 4f) by bolo potrebné rozšíriť skúmanú plochu smerom na sever.

Sondu 2 (115 x 70 cm) sme vyhlíbili v sanačnej ryhe situovanej východne od lode dnešného kostola. Dôvodom takéhoto umiestnenia bola snaha o spoznanie archeologickej situácie pod vrstvou novovekých navážok (hlavne z rokov 1898–1901). Tie dosahovali hrúbku 90–95 cm a výrazne sa odlišovali od podložnej vrstvy tmavej až čiernej pomerne kompaktnej tmavšej hliny siahajúcej až po dno sondy (~120 cm). Táto hлина obsahovala drobné kúsky tehál, hrudky bielej strednozrnnnej, silno vápnitej malty, ale aj drobné úlomky kostí. Predpokladáme, že tento antropogénny sediment vznikol počas existencie Kostola sv. Vojtecha.

Ako sondu 3 sme označili akumulačnú šachtu na dažďovú vodu situovanú pozdĺž chodníkov pred východným portálom kostola. Šachta s nepravidelným štvoruholníkovým pôdorysom s rozmermi 400–440 cm x 420–450 cm sa nachádzala len niekoľko metrov južne od predpokladanej polohy zaniknutého kostola sv. Vojtecha. Preto bolo pravdepodobné, že sa na skúmanej ploche budú nachádzať hroby pri kostolnej cintoríne. Vrchných 40–60 cm pozostávalo z vrstiev svetlohnedej hlinitej navážky ktorá vznikla pri úpravách terénu počas výstavby súčasného kostola. Pod touto vrstvou značnú časť priestoru

zaberala jama kónického tvaru vyplnená nekompaktnou stavebnou súhou. Výrazná cintorínová vrstva začala vystupovať až od hĺbok 120–130 cm. Prvé hroby sme zachytili v hĺbkach 150–160 cm. Od tejto úrovne až do úrovne okolo 220 cm sme identifikovali spolu 31 hrobov. Väčšina z hrobov bola neúplná, alebo ich nebolo možné doskúmať, lebo zachádzali za profily sondy. Najnižšie zapustené hroby dosahovali niveletu sprašového podložia, len niekoľko bolo doňho mierne zapustených. Bezprostredne na sprašovom podloží sa nachádzala vrstva čiernej kompaktnej „mastnej hliny“ dosahujúca hrúbku max. 30 cm. Hrobové jamy hrobov sa zachovali len ojedinele, v niekoľkých hroboch sa zachovali zvyšky driev z truhly. Najstarší hrob s inventárom (H 22) sme odkryli pri východnom profile sondy (obr. 71: 5, 6). Na základe nálezov – strieborného otvoreného prsteňa (obr. 72: 4), železného lýrovitého kresadla (obr. 72: 1) s kresacím kameňom (obr. 72: 6), ho predbežne datujeme do 11. stor. Ďalšie nálezy z cintorínej vrstvy – strieborná záušnica (obr. 72: 2) a tordovaný otvorený prsteň (obr. 72: 3) pochádzajú približne z toho istého obdobia. Strieborný prsteň so zoomorfénym motívom na štítku (obr. 72: 6) je zrejmé z 13. stor. V novovekých hroboch sa nachádzali drobné súčasti odevu (obr. 72: 12), ozdoby hlavy a účesu. Honosnejší šperk zastupujú tri strieborné bohatě zdobené pozlátené ihlice z hrobov 21 (obr. 72: 16, 17) a 28 (obr. 72: 15) zo 17. stor. Na horných poloviciach guľovitých hlavičiek ihlíc sú osadené drobné polodrahokami (opál, spinel, odrady kremeňa a pod.). Na cintoríne sa pochovávalo zrejmé až do konca 18. stor.

Záchranný výskum pri Kostole Preblahoslavenej Panny Márie vo Vrábľoch priniesol nové poznatky o tejto lokalite. Podarilo sa identifikovať polohu zaniknutého kostola sv. Vojtecha a odkryť malú časť jeho zvyškov. Zistilo sa, že počiatky pochovávania na tejto polohe siahajú zrejmé až do 11. stor., pričom otázku súvislosti pochovávania so sakrálnou stavbou môže vyriešiť až ďalší archeologický výskum.

Literatúra

- Bátora 1976 – J. Bátora: Včasnostredoveké sídlisko vo Vrábľoch. AVAN 1975, 1976, 41.
 Bialeková 1983 – D. Bialeková: Zisťovací výskum na slovanskom pohrebisku vo Vrábľoch. AVANS 1982, 1983, 53–57.
 Habovštiak 1969 – A. Habovštiak: Vráble. Výskumná dokumentácia AÚ SAV č. 4677/69.
 Eisner 1933 – J. Eisner: Slovensko v pravéku. Bratislava, 1933.
 Janšák 1931 – Š. Janšák: Staré osídlenie Slovenska. Sbor. MSS 25, Turčiansky sv. Martin, 1931, 53–56.
 Kopčeková/Bielich 2007 – M. Kopčeková/M. Bielich: Záchranný výskum na Kostolnej ulici vo Vrábľoch. AVANS 2005, 2007, 103, 104, 239.
 Kopčeková/Bielich 2006 – M. Kopčeková/M. Bielich: Vráble. Výskumná dokumentácia AÚ SAV č. 16 053/06.
 Oždání/Kujovský 1983 – O. Oždání/R. Kujovský: Objav slovanského pohrebiska vo Vrábľoch. AVANS 1982, 1983, 186–189.
 K. Sedlák 1967 – K. Sedlák: Vráble. Výskumná dokumentácia AÚ SAV č. 3823/67.
 V. Sedlák 2008 – V. Sedlák: Monumenta Vaticana Slovaciae. Tomus I, Trnava – Rím, 2008.
 Súpis 1969 – Súpis pamiatok na Slovensku III. Bratislava, 1969, 416, 417.
 Trubíni 1993 – J. Trubíni: Vráble – kultúrne a historické pamiatky. Vráble, 1993.
 Trubíni/Marko 2001 – J. Trubíni/M. Marko: Vráble – na prelome tisícročí. Bratislava, 2001.
 VSOS 1977 – Vlastivedný slovník obcí na Slovensku III. Bratislava, 1977, 243.

RETTUNGSGRABUNG BEI DER KIRCHE DER SELIGEN JUNGFRAU MARIA IN VRÁBLE. Vráble (Bez. Nitra), Kirche der seligen Jungfrau Maria, Sakralbau, Urzeit, Mittelalter, Neuzeit. Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der SAW, Nitra.

Zum ersten Mal werden Vráble im Jahr 1265 als Eigentum des Graner Erzbistums erwähnt und im Jahr 1294 waren Vráble schon eine Marktgemeinde. Es ist anzunehmen, dass die Märkte bei der Kirche stattgefunden haben, die am südlichen Rand der besiedelten Fläche gebaut wurde (Abb. 70: 1). Über den Bau der ursprünglichen Kirche haben wir nicht genügend Informationen, die ersten schriftlichen Quellen über die Pfarrei stammen erst aus dem 14. Jh. Die Urkunde vom 12. September 1346 aus Avingnon berichtet über einen Kleriker aus Nitra, der nicht besetzte Posten des Pfarrers in „sancti Adalberti in Verebel“ angenommen hat (Sedlák 2009, 134). Aus jüngeren Dokumenten ist uns bekannt, dass die Kirche mehrmals, vor allem in der Zeit der türkischen Kriege, beschädigt wurde. In einem Dokument aus dem Jahr 1561 stand sogar geschrieben, dass ein Teil des Turms abgerissen wurde, das Taufbecken war voll von Abfall und das Heiligtum wurde bis jetzt nicht gebaut (Trubíni/Marko et al. 2001, 80). Über eine ähnliche Situation berichtet auch die Visitation aus dem Jahr 1657 (Trubíni/Marko et al. 2001, 81). Bei der Kirchenrenovierung im Jahr 1717 wurde angeblich zur Kirche ein Turm angebaut. Elf Jahre später wurde die Kirche, Pfarrei und die ganze Stadt erneut durch einen umfangreichen Brand beschädigt. Die Kirche wurde im Jahr 1745 renoviert (Súpis 1969, 417), aber im Jahr 1799 wird wieder ein schlechter Zustand des Objekts konstatiert (Trubíni 1993, 59). Der schlechte technische Zustand des Objekts war offensichtlich einer der Gründe, der im Jahr 1898 zur Sanierung der Kirche führte. Im selben Jahr begann auch der Bau der neuen neoromanischen Kirche der seligen Jungfrau Maria, die am 15. August 1901 geweiht wurde. Diese dreischiffige

Basilika mit einem Querschiff, polygonalem Heiligtum und einem asymmetrisch platzierten Turm wurde nach dem Projekt von G. Czigler gebaut. Die genaue Stelle der abgerissenen Kirche wurde bis jetzt nicht genau lokalisiert. Es wird erzählt, dass sich der heutige Kirchturm auf der Stelle befindet, wo früher der Turm der älteren Kirche stand. Mit der archäologischen Rettungsgrabung entstand die Möglichkeit, die Frage der genauen Lage des untergegangenen Baus zu klären. Die Gestalt der Kirche wurde auf einem Foto aus dem Ende des 19. Jhs. (Abb. 70: 3), Plänen und Veduten von Vráble (Abb. 70: 2, 4) festgehalten. Aus den erwähnten Abbildungen ergibt sich, dass die Kirche des hl. Vojtech ein rechteckiges Schiff mit einem polygonalen Abschluss und einen Turm auf der westlichen Seite hatte. Der älteste, uns bekannte Eintrag über den Grundriss der untergegangenen Kirche befindet sich auf dem Plan der Festung in Vráble aus dem Jahr 1658 (Abb. 70: 2). Der Bau, der in der nordöstlichen Ecke der Befestigung situiert ist, besteht aus einem länglicheren Schiff, einem polygonalen Heiligtum (5/8) mit vier Stützpfeilern, einem vorgebauten Turm auf der westlichen Seite und aus zwei, an die nordöstliche und südliche Wand des Schiffes anliegenden Räumen (Abb. 71: 2). Diese Disposition befindet sich auch auf dem genaueren und ausführlichen Kirchenplan aus dem Jahr 1890 (Abb. 71: 3).

Die archäologische Rettungsgrabung wurde im Zusammenhang mit der Renovation der gegenwärtigen neoromanischen Kirche realisiert. In den Entfeuchtungsritten, die um die Kirche herum situiert sind (Abb. 71: 1), wurden größtenteils nur Kontexte festgehalten, die mit dem Aufbau (1898-1901) und Reparaturen der heutigen Kirche zusammenhängen. Beim Turm, im Schnitt 1 (Abb. 71: 1) haben wir in der Tiefe von ungefähr 75 cm das Pflaster der untergegangenen Kirche entdeckt, das aus quadratischen Steinplatten (Abb. 70: 5; 71: 4d) und einigen Mauerwerken angefertigt wurde. Außer Ziegelsteinfundamenten (Abb. 71: 4b) des jetzigen Baus wurde auch ein älteres Mauerwerk aus Steinen und Ziegelsteinen (Abb. 71: 4d) entdeckt. Wir nehmen an, dass das Mauerwerk zum Turm der untergegangenen Kirche gehört. Im Schnitt 3 (Akkumulationsschacht für Regenwasser) wurden insgesamt 31 Gräber entdeckt (Abb. 71: 5, 6). Die Mehrheit von ihnen war unvollständig, oder sie verliefen hinter die Profile der Schnitte, daher war es nicht möglich, sie vollständig zu durchforschen. Die Grabgruben haben sich nur einzeln erhalten, in manchen befanden sich Holzreste von Särgen. Das älteste Grab mit Inventar (H 22) wurde beim östlichen Schnittprofil aufgedeckt (Abb. 71: 5, 6). Aufgrund der Funde – geöffneter Silberring (Abb. 72: 4), eiserner lyraförmigen Feuerschlagstein (Abb. 72: 1), Wetzstein (Abb. 72: 6), datieren wir das Grab ins 11. Jh. Weitere Funde aus der Friedhofsschicht – (Abb. 72: 2) tordierter geöffneter Silberring (Abb. 72: 3) stammen ungefähr aus dem gleichen Zeitabschnitt. Ein Silberring mit einem zoomorphen Motiv (Abb. 72: 6) stammt offenbar aus dem 13. Jh. In den neuzeitlichen Gräbern befanden sich kleine Stücke von Bekleidung (Abb. 72: 12), Kopf- und Haarschmuck. Prachtvoller Schmuck vertreten drei silberne, reich geschnückte vergoldete Nadeln aus den Gräbern 21 (Abb. 72: 16, 17) und 28 (Abb. 72: 15), die aus dem 17. Jh. stammen. Auf den oberen Hälften der Nadelköpfen sind kleine Halbedelsteine eingesetzt worden (Opal, Spinell, Quarz u. ä.). Auf dem Friedhof bestattete man offensichtlich bis zum Ende des 18. Jh.

Die Rettungsgrabung bei der Kirche der seligen Jungfrau Maria in Vráble brachte neue Erkenntnisse über diese Fundstelle. Es ist gelungen die genaue Lage der untergegangenen Kirche des hl. Vojtech zu identifizieren und einen kleinen Teil seiner Überreste zu enthüllen. Es wurde herausgefunden, dass man mit den Bestattungen auf dieser Lage schon im 11. Jh. begonnen hatte. Die Frage, ob das Bestatten mit dem Sakralbau zusammenhängt, kann erst durch die Fortsetzung der archäologischen Grabung beantwortet werden.

NÁLEZ FRAGMENTU NOVOVEKÉHO DŽBÁNU Z VRÁBIEĽ⁵⁶

Marián Smalek

Vráble (okr. Vráble), poloha N a d P r e d v í š í m, novovek. Uloženie nálezov: Ján Valach, Vráble.

V roku 2012 poskytol J. Valach z Vrábel autorovi príspevku na vyhodnotenie keramický fragment „stredovekého črepu“, ktorý získal od miestneho občana D. Vojteka. Ten ho našiel v roku 1986 pri prehlbovaní starej pivnice vo vrábel'ských vinochradoch v časti „Dyčianska hora“. Podľa informácií nálezcu fragment našiel v hlbke až 2 m od povrchu terénu v hlinitej suti odlišnej od okolitého intaktného terénu.

Keramický fragment predstavuje ústie džbánu so sitkom na zachytávanie hrubých nečistôt. Povrch nádoby je sivočierny, zreteľná je aj výzdoba pozostávajúca z vertikálnych vlešťovaných pásov (obr. 66). Takéto tvary nádob sa v našom prostredí vyskytujú od 16. stor. a ich používanie a výroba sa ukončila až okolo polovice 20. stor. (Polonec/Turzová 1962, 8, 27). Na základe vlešťovanej výzdoby predpokladáme, že keramický fragment pochádza skôr z mladšieho úseku novoveku.

⁵⁶ Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA č. 2/0195/14.

Literatúra

Polonec/Turzová 1962 – A. Polonec/M. Turzová: Pukanská keramika, Martin, 1962.

FUND EINES NEUZEITLICHEN KRUGFRAGMENTS AUS VRÁBLE. Vráble (Bez. Vráble), Flur Nad Predvŕším, Neuzeit. Deponierung der Funde: J. Valach, Vráble.

Im Jahr 1986 wurde bei der Vertiefung eines alten Kellers in den Weinbergen in Vráble ein Keramikfragment entdeckt. Der Finder meinte, dass der Fund aus dem Mittelalter stammen könnte. Das Keramikfragment stellt die Mündung eines Kruges mit einem Sieb dar, das zum Auffassen von groben Unreinheiten diente. Die Oberfläche des Gefäßes ist grauschwarz, deutlich ist auch die Verzierung, die aus vertikalen einglätteten Streifen besteht (Abb. 66). Derartige Gefäßformen kommen auf unserem Gebiet seit dem 16. Jh. vor. Das Ende ihrer Nutzung und Herstellung folgte um die Hälfte des 20. Jh. (Polonec/Turzová 1962, 8, 27). Aufgrund der einglätteten Verzierung nehmen wir an, dass es sich um ein Fragment aus der jüngeren Neuzeit handeln könnte.

REVÍZNY VÝSKUM ZANIKNUTÉHO STREDOVEKÉHO KOSTOLA V RADOLI-KOSCELISKU⁵⁷

Marián Smalek – Danka Merečíková – Martin Fúrmann

Radoľa (okr. Kysucké Nové Mesto), poloha K o s c e l i s k o (381 m n. m.), sakrálna stavba, pravek, stredovek (13.–15. stor.). Uloženie nálezov: Kysucké múzeum v Čadci.

Lokalita Koscelisko sa nachádza pri Kysuckom Novom Meste, nad sútokom Kysuce a Vadičovského potoka, na samom okraji výrazného ostrožného výbežku Veľkého Vretena. Hrebeň výbežku, asi 60 m od jeho východného okraja, pretínajú zvyšky valu ohraničujúceho smerom na severozápadnú plochu s rozlohou približne 40 árov. Opevnená poloha, sakrálné toponymum a tradícia „prepadnutého kostola“ podnetili pomerne skorý záujem bádateľov o túto lokalitu. „Koscelisko“ zahrnul do mapky prehistorických pamiatok na Kysuciach už M. Andel (1928, 96, 97). Eneolitické osídlenia lokality potvrdil nález kamennej hladenej sekery z jemnozrnného pieskovca (Andel 1929, 175). V roku 1947 A. Petrovský-Šichman uskutočnil obhliadku polohy. V zarastenom teréne rozpoznal vyvýšeninu oválneho pôdorysu (10 x 20 m) prečievajúcu asi 1 m nad okolitý terén. Predpokladal, že ide o zvyšky zaniknutej „kostolnej stavby“. Konfigurácia terénu naznačovala polohu lode so svätyňou a na západnej strane pripúšťala prítomnosť veže. V tom čase sa ešte pri severovýchodnom okraji „zrúcanín“ nachádzala deštrukcia kruhového tvaru. Val prečnieval nad okolitý terén o 1,7 m a priekopa pred valom mala hĺbku 0,5 m (Petrovský-Šichman 1963, 230–231). V blízkosti valu sa nachádzali črepy keramiky lužickej kultúry a kalcinované kosti indikujúce prítomnosť pohrebiska. Z polohy týchto nálezov A. Petrovský-Šichman usudzoval, že val je mladší než hroby – „najskôr mladohradištný alebo stredoveký“. Predpokladal teda, že sa jedná o lokalitu s kostolom na hrádku (Petrovský-Šichman 1963, 232). Snahy majiteľa pozemku upraviť terén na oráčinu vyvolali v roku 1956 potrebu uskutočniť na lokalite záchranný archeologický výskum, ktorý sa realizoval pod vedením A. Petrovského-Šichmana ešte v tom istom roku. Počas krátkeho výskumu identifikoval takmer celý pôdorys jednoloďového románskeho kostola so západným vstupom, kvadratickou (takmer štvorcovou) svätyňou a štvorcovou sakristiou na severnej strane. Ukázalo sa, že dlhšia os stavby je orientovaná v smere SZ-JV a je odchýlená od smeru V-Z o 34°. Časť murív sa odkryla len na úroveň ich korún, na časti plochy sa terén znížil na úroveň deštrukcie a približne polovica plochy interiéru sa preskúmala na „pôvodnú úroveň“ (obr. 73: 1). V severnej časti lode odkryl kamenný murovaný oltár so stupienkami a pri severnej stene svätyne murovanú konštrukciu interpretovanú ako ambón. Murivo hlavného oltára kostola nezachytil, za jeho zvyšky považoval súvislú vrstvu kameňov obdlžníkového tvaru odkrytú vo svätyni (Petrovský-Šichman 1963, 237). Nález fragmentu gotického rebra ukázal, že aspoň jeden priestor (zrejme svätyňa) bol zaklenutý. Počas výskumu sa odkryli tri hroby. Hrob v interiéri pri severnej stene lode bol zahľbený už do deštrukcie kostola, podobne aj pohreb dieťaťa uloženého v nádobe sa uskutočnil až po zániku kostola. Pri hĺbení jamy pre uloženie nádoby poškodili murivo ambónu. Tretí hrob sa nachádzal pri východnej exteriérovej stene svätyne. Kostra v hrobe sa však neodkryla celá – dolná časť končatín zachádzala za profily sondy a horná časť trupu s lebkou pod základy svätyne. Táto skutočnosť vyvolala otázky o stratigrafickom vzťahu medzi hrobom a stavbou. A. Petrovský-Šichman (1963, 237) síce konštatoval,

⁵⁷ Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA č. 2/0195/14.

že pravdepodobne je hrob starší ako murivo kostola a možno súvisí so staršou drevenou stavbou, ale súčasne nevylučoval ani opačnú možnosť, ktorú naznačujú nálezy hrudiek malty v hline nad kostrou a orientácia hrobu zhodná s dlhšou osou stavby. Pri určovaní doby výstavby kostola sa autor výskumu opieral o analýzu V. Mencla. Ten predpokladal vznik objektu v druhej tretine 13. stor., presnejšie medzi rokmi 1240–1270. Pri datovaní sa opieral nielen o celkovú dispozíciu stavby, ale aj o nález fragmentu kamenného profilovaného architektonického článku pochádzajúceho zrejme z hlavného portálu kostola. A. Petrovský-Šichman (1963, 254) sa v záverečných úvahách svojej sumarizujúcej štúdie priklonil k hornej hranici tohto časového úseku. Ani získaný archeologický materiál neumožňoval skoršie časové zaradenie vzniku stavby. Autor výskumu predpokladal, že kostol zanikol pri vpade husitov cez Jablunkovský priesmyk v roku 1429 (Petrovský-Šichman 1963, 256).

V rokoch 1988–1990 preskúmala M. Ďurišová časť cintorína západne a južne od kostola (Timková 1990; Ďurišová 1991; 1992; 1994). Okraj neveľkého cintorína (2 áre) siahal približne 11 m od päty deštrukcie kostola. Predpokladané ohradenie kostola s cintorínom kamenným múrom resp. inou konštrukciou sa nezachytilo. Odkrytých bolo spolu 16 hrobov s jednotnou orientáciou Z-V a dva ploché náhrobné kamene v sekundárnej polohe. Zaznamenala sa superpozícia niektorých hrobov, v jednom prípade aj sekundárny protivampirický zásah do hrobu. Výnimočným nálezom je kostená soška svätej zo 14. stor. nájdená v deštrukcii kostola. Autorka výskumu vzhľadom na rozsah preskúmanej plochy konštatovala problematicosť presného určenia začiatku aj konca pochovávania na lokalite. Na základe stratigrafických súvislostí a nálezov z hrobov vyčlenila štyri horizonty pochovávania od najneskôr polovice 13. stor. do polovice 15. stor. (Ďurišová 1994, 21, 22), pričom hrob ležiaci čiastočne pod základmi svätyne (odkrytý ešte v roku 1956), považovala za jednoznačný dôkaz pochovávania pred výstavbou kostola. Upozornila, že násilný zánik kostola sa mohol odohrať nielen k roku 1429 ako to predpokladal A. Petrovský-Šichman, ale aj v roku 1431, kedy prešli cez Jablunkovský priesmyk do Žiliny sirotkovia pod vedením Jána Čapka (Marsina a kol. 1932, 392). V súdne situovanej kolmo na terénny zlom, sa odkryla kamenná deštrukcia z valového opevnenia. Výskum potvrdil osídlenie lokality aj v období eneolitu a v dobe halštatskej.

O kostole v Radoli nás informuje len minimum stredovekých písomných prameňov, nepoznáme ani jeho patrocínium. V súpise pápežských desiatkov z rokov 1332–1337 sa Radoľa spomína ako jediná farosť na Kysuciach. Farár Peter (*Petrus de Radola*) vyplatił kolektorom desiatok vo výške 6 grošov (Sedlák 2008, 54). Ďalšie stredoveké písomné pramene nám nie sú známe, po zániku kostola sa do jeho ruín ešte istý čas pochovávalo, no už v prvej pol. 17. stor. sa plocha využívala na poľnohospodárske účely. Zo súpisov majetkov budatínskeho panstva z rokov 1658 a 1690 vyplýva, že na Koscelisku sa nachádzala chmelníca (Ratkoš 1959, 285; Klementis 1928, 25). Ruiny kostola sa stali zrejme zdrojom stavebného materiálu pre nedaleký renesančný kaštieľ postavený pod návrším. Pri poslednej rekonštrukcii objektu sa ukázalo, že minimálne pri jednej z jeho prestavieb boli druhotne použité travertínové ostenia zo sakrálnej stavby na Kosceliske (Šedo 1980, 260, 261). Najneskôr v druhej polovici 19. stor. sa časť polohy bližšie k obci začala opäť využívať ako cintorín (Ďurišová 1994, 22). Dnešný cintorín je od pôvodného stredovekého vzdialenosť asi 160 m južnejšie.

Výskum lokality bol prvou etapou projektu plánovaného na obdobie rokov 2012–2015. Na projekte financovanom VÚC Žilina sa po odbornej stránke podieľali Kysucké Múzeum v Kysuckom Novom Meste (D. Majerčíková), Archeologický ústav SAV v Nitre (M. Samuel) a Krajský pamiatkový úrad v Žiline (M. Furman, S. Oporosková). Počas prvej sezóny mal výskum hlavne charakter revízneho výskumu s cieľom overiť a doplniť poznatky získané počas záchranného výskumu v roku 1956. Pri rozmiestňovaní sond sme vychádzali z plánu preskúmanej plochy kostola z roku 1956 (Petrovský-Šichman 1963, 235, obr. 3). Sondy sme vytyčovali tak, aby sa zachytil hlavne priebeh murív a interiér kostola, exteriér kostola sme počas tejto sezóny skúmali len na malej ploche. Spolu sme vytýčili deväť sond rôznych rozmerov (obr. 73).

V súdne 1 sme odkryli dobre zachovaný juhozápadný roh lode kostola armovaný veľkým pravidelným (opracovaným?) kamenným kvádom. Pri južnom vonkajšom líci muriva lode sme v snahe zistiť niveletu základovej škáry znižovali terén a približne na jej úrovni sme zachytili detský hrob (H 2). V jeho blízkosti v zásype hrobu ležali črepy z okraja keramického hrnca (obr. 75: 6). Základy stavby v týchto miestach ležali pomerne plytko, od základového ústupku širokého necelých 10 cm siahali len do hĺbky 40–45 cm. Na rozhraní deštrukcie kostola a pôvodného terénu sa našla strelnica do kuše (obr. 75: 1). Tento nález a prítomnosť prepälenej vrstvy pri stenách kostola naznačujú násilný zánik objektu.

Sondu 2 sme situovali tak, aby sme zachytili severovýchodné nározie lode kostola. Vonkajšie líce muriva je už v týchto miestach značne poškodené zosúvaním svahu a umiestnením trigonometrického

bodu. Z nadzákladového muriva sme odobrali vzorku malty. Analýza ukázala, že kompaktná a pevná malta sivej, miestami hniedosivej farby je prevažne jemnozrnná, ojedinele sa vyskytujú aj zrná do veľkosti 0,7 cm a obsahuje pomerne veľké vápenné hrudky veľké do 1 cm. Malta obsahuje kremity piesok (kremenné zrná, živce, sludy, železité hlinitokremičitan) a vápenné spojivo (*Želinská 2012, 3*).

Sondou 3 sme orientovali tak, aby zachytila čo najväčší úsek západného múru kostola. Uprostred múru sa na nachádzal vstup do kostola. Vstupný otvor mal prahovú časť vyloženú plochými kameňmi, smerom dovnútra sa mierne rozširoval (obr. 74: 6). Pred portálom sa podľa A. Petrovského-Šichmana pôvodne musel nachádzať aspoň jeden schod, naše pozorovania rúto možnosť nevylučujú. V interiéri kostola sa na západnom mure zachovali zvyšky omietky s bielym náterom. Po vybratí vrstvy deštrukcie a zásypu sondy z roku 1956 sme odkryli súvislú prepálenú vrstvu, ktorá obsahovala nepočetné črepy keramiky a zlomky železnych klincov. Na jej úrovni sme pri mure kostola našli väčšie množstvo kovových hrudiek rôznych veľkosí. Ich analýza ukázala že sa jedná zrejme o roztavenú bronzovú zlatinu (*Želinská 2012, 12*). Prepálená vrstva hrubá 2–5 cm mala výrazne zvlnený povrch. Pod ňou sa nachádzala antropogénna vrstva žltej ilovitej hliny obsahujúca kúsky uhlíkov, drobné keramické črepy a úlomky klincov. Pri znižovaní terénu sa v tejto vrstve vyrysovali obrys zo sivej hliny, tvoriace pravidelný obdĺžnik s vpísaným krížom, ktoré zrejme predstavujú pozostatok drevenej rakvy. Približne 40 cm hlbšie sme odkryli hrob 3 (obr. 74: 7). V hrobe sa nachádzal dobre zachovaný skelet dospelého muža (určila Z. Hukeľová). Mŕtvy mal na prsiach jednoduchý bronzový prstienok (obr. 75: 4), pri nohách sa našla železná pracka. V tesnej blízkosti hrobu 3, približne na rovnakej nivelete, sme odkryli hrob 4. Kostra dospelého muža bola neúplná, jej pravú časť zničil mladší susedný hrob 5 s dobre zachovanou kostrou dospelého muža. Hrob 5 sme však neodkryli úplne, časť zachádzala do profilu sondy. Pod ľavou nohou kostry sa našla drobná strieborná minca – parvus Žigmunda Luxemburského z rokov 1387–1427 (obr. 75: 2).

Sondou 4 sme odkryli severovýchodnú časť lode kostola a priľahlú časť svätyne a sakristie (obr. 74: 3). V rohu lode bol opäťovne odkrytý pomerne dobre zachovaný kamenný oltár vymurovaný z rovnakého materiálu a identickou technikou ako murivo kostola. Zistili sme, že oltár nesiahal až k múrom kostola, ako to opisoval A. Petrovský-Šichman (1963, 235), ale medzi ním a múrom bola medzera (30 cm), vyplnená po zániku kostola deštruovaným murivom. Určíť, či oltár vznikol súčasne s výstavbou kostola alebo ho vybudovali až s časovým odstupom nebolo z nálezovej situácie možné. A. Petrovský-Šichman odvolávajúc sa na nepreviazanosť murív stien a oltára predpokladal, že ho vymurovali po vybudovaní kostola, tento argument však nie je postačujúci. Oltár bol pôvodne omietnutý, malé zvyšky omietky sa západnej strane zachovali dodnes. V priestore medzi oltárom a východným múrom lode sa nachádzal približne na úrovni predpokladanej podlahy kus maltoviny s rovným povrhom. Pri podrobnejšom zaistení sa ukázalo, že sa jedná zrejme o spadnutý blok omietky a nie zvyšok podlahy ako sme pôvodne predpokladali. Medzi loďou kostola a svätyňou sa nenachádzal žiadny stupienok, čo svedčí o rovnakej úrovni podláh. Pred stupienkami oltára sme preskúmali hrob, odkrytý už pri výskume A. Petrovského-Šichmana. Ukázalo sa, že kostra spolu s nálezzom – železnou prackou bola po ukončení výskumu v roku 1956 ponechaná na mieste. Vo svätyni, v úzkom (šírka 30 cm) priestore medzi ambónom a severnou stenou svätyne sme začistili malý úsek zachovanej dlažby pozostávajúcej z plochých kameňov spájaných maltou. Je to zatiaľ jediné miesto kde sa takáto situácia zachovala. Na základe výsledkov doterajších výskumov je málo pravdepodobné že by podobným spôsobom bola vyhotovená podlaha vo svätyni alebo celom kostole. Novým poznatkom prispievajúcim k spoznaniu dispozície a stavebného vývoja objektu bolo objavenie zvyškov osária na severnej strane kostola. Z osária sme odkryli len krátke úseky murív (hrúbka 60 cm) pristavaných k severnej stene lode a západnej stene sakristie (obr. 73: 1). Na základe ich priebehu predpokladáme, že osárium malo štvorcový pôdorys s vonkajšími rozmermi asi 2,90 x 2,90 cm. Zo sakristie sme preskúmali časť so vstupom. Ten nebol dodatočne vybúraný, ako sa domnieval A. Petrovský-Šichman, ale vznikol súčasne so stavbou svätyne. Prah vstupu, podobne ako prah hlavného portálu kostola, pozostával z rôzne veľkých plochých kameňov spájaných maltou. Po znižení terénu až na úroveň prepálenej vrstvy sme začistili líce muriva v mieste styku lode a sakristie. Ukázalo sa, že obe murivá sú previazané a sakristia nie je mladšia ako sa to doteraz predpokladalo (*Petrovský-Šichman 1963, 238, 248*). V interiéri sakristie, na západnej stene sa zachovali zvyšky bielo maľovanej omietky. Podobne ako v lodi kostola aj v sakristii sa nachádzala výrazná silne prepálená vrstva so zvlneným povrhom.

V sonda 5 sme odkryli juhovýchodné nárožie lode kostola a časť južného múru svätyne. Dobre zachované nárožie armoval väčší pravidelný kamenný kváder. Z exteriérovej strany základové murivo prechádzalo do nadzákladového cez výrazný ústupok široký miestami až 15 cm. Pod vrstvou kamennej deštrukcie sa objavili stopy prepálenej vrstvy s drobnými črepmi a úlomkami klincov, a pomerne značné množstvo rozhádzaných kostí. Počas výskumu v roku 1956 A. Petrovský-Šichman v juhovýchodnom

rohu lode odkryl murivo ktoré interpreoval ako kamennú dlažbu. Po opäťovnom odkrytí sme zistili, že ide o blok spadnutého muriva.

Sonda 6 odkryla juhovýchodný roh svätyne. V exteriéri pri južnom múre ležal väčší kompaktný blok spadnutého muriva. Nadzákladové murivo ležalo na základoch odsadených miestami až o 20 cm. Prvý nadzemný riadok muriva vytvárali veľké kamenné bloky, horné riadky pozostávali z menších plochých kameňov vytvárajúcich nepravidelné riadky. V interiéri v rohu svätyne sme na úrovni prepálenej vrstvy našli väčšie množstvo črepov keramických nádob.

Sonda 7 bola vytýčená v mieste južného múru lode kostola a zasahovala výrazne do interiéru kostola. Dobre zachované nadzákladové murivo dosahovalo výšku až 100 cm. Úvahy A. Petrovského-Šichmana (1963, 247) o existencii druhého portálu do lode v jej južnom mure sa nepotvrdili. V interiéri, vo vrstve deštrukcie kostola sme našli pomerne veľké množstvo drobných kúskov omietky s bielou a červenou maľbou. Pod deštrukciou sa nachádzala na celej ploche výrazná prepálená vrstva s uhlíkmi hrubá miestami až 5 cm.

Sondou 8 sme preskúmali východnú časť sakristie s časťou svätyne. V interiéri sakristie na severnej stene v hĺbke 49 cm pod úrovňou prahu vstupu do sakristie sa nachádzal základový ústupok široký do 10 cm. V exteriéri stavby sme sa pokúsili identifikovať presnú polohu hrobu 2/1956, ležiaceho čiastočne pod základmi svätyne, ktorý. V miestach kde je jeho poloha zachytená na pláne výskumu z roku 1956 sme znížili terén až na úroveň základovej škáry. Tá ležala v hĺbke asi 100 cm od základového ústupku. Zvyšky hrobu z roku 1956 sa nepodarilo zachytiť.

V sonda 9 sme odkryli severozápadný roh sakristie na ktorý sa pripájal mür osária.

Vo všetkých antropogénnych vrstvách sa vyskytovali čepy z keramických nádob a úlomky klincov. Väčšina nálezov pochádza zo spodnej vrstvy deštrukcie, z prepálenej vrstvy, v menšej miere sa nálezy vyskytovali v ílovitej vrstve. Väčšinu keramických nádob možno zaradiť do druhej polovice 14. až prvej polovice 15. stor., s výnimkou dvoch archaickejšie pôsobiacich črepov.

Revíznym a zisťovacím výskumom zaniknutého stredovekého kostola v Radoli sa v roku 2012 podarilo korigovať, spresniť a doplniť poznatky o objekte získané počas prvého archeologického výskumu v roku 1956. Uskutočnilo sa presné zameranie a dokumentácia zvyškov architektúry, odkrytím zvyškov kostnice sa doplnili poznatky o stavebnom vývoji objektu. Ukázalo sa tiež, že sakristia bolo vybudovaná zrejme súčasne s kostolom a nie je mladšia ako sa to doteraz predpokladalo. Spolu sa preskúmalo päť hrobov. Hrob s mincou Žigmunda Luxemburského z rokov 1387–1427, ležiaci pod prepálenou vrstvou stanobil „terminus ante quem“ pre vznik tohto kontextu, ktorý zrejme súvisí so zánikom kostola. Získané nálezy ani stratigrafické pozorovania neumožňujú zatiaľ posunúť či spresniť doterajšie datovanie výstavby kostola (druhá tretina, resp. druhá polovica 13. stor.) a jeho zániku (prvá polovica 15 stor.).

Literatúra

- Andel 1928 – K. Andel: Prehistorické pamiatky na Kysuciach. Sbor. MMS 22, Turčiansky sv. Martin. 1928, 94–97.
 Andel 1929 – K. Andel: Sekera z mladšej doby kamennej v Radoli. Sbor. MMS 23, Turčiansky sv. Martin. 1929, 175.
 Ďurišová 1991 – M. Ďurišová: Záchranný výskum v Kysuckom Novom Meste – Radoli. AVANS 1989, 1991, 32.
 Ďurišová 1992 – M. Ďurišová: Výskum v Kysuckom Novom Meste – Radoli. AVANS 1990, 1992, 31.
 Ďurišová 1994 – M. Ďurišová: Kostolný cintorín na Koscelisku v Radoli. Vlast. Zbor. Považia 17, 1994, 19–29.
 Klementis 1928 – E. Klementis: Príspevky k dejinám poddanstva na Slovensku (Budatínsky urbár z r. 1690). Slovenský archív, príl. SMS 6, 1928, 17–56.
 Marsina a kol. 1986 – R. Marsina: Dejiny Slovenska I. (do roku 1526), Bratislava, 1986.
 Ratkoš 1959 – P. Ratkoš: Urbár hradného panstva Budatín 1658. In: R. Marsina/M. Kušík (zost.): Urbáre feudálnych panstiev na Slovensku II. (XVII. storočie), Bratislava, 1959.
 Petrovský-Šichman 1963 – A. Petrovský-Šichman: Výskum zaniknutého stredovekého kostola v Radole. Štud. Zvesti AÚ SAV, 1963, 229–262.
 Sedlák 2008 – V. Sedlák: Monumenta Vaticana Slovaciae. Tomus I. Rationes collectorum pontificiorum in annis 1332–1337. Trnavae – Romae, 2008.
 Šedo 1980 – O. Šedo: Nové archeologické nálezy v okrese Čadca. AVANS 1978, 1980, 259–262.
 Timková 1990 – M. Timková: Zisťovacie sondy v Radoli. AVANS 1988, 1990, 160.
 Želinská 2012 – J. Želinská: Analýza vzoriek z objektu kostolíka v archeologickej lokalite Radoľa – Koscelisko. Príloha výskumnnej dokumentácie AÚ SAV č. 18 538.

REVISIONSGRABUNG DER UNTERGEGANGENEN MITELALTERLICHEN KIRCHE IN RADOLA-KOSCELISKO. Radoľa (Bez. Kysucké Nové Mesto), Flur Koscelisko (381 m ü. d. M.), Sakralbau, Urzeit, Mittelalter (13.–15. Jh.). Deponierung der Funde: Kysuce-Museum in Čadca.

In der Gemeinde Radoľa wurde in Koscelisko eine archäologische Revisionsgrabung der untergegangenen mittelalterlichen Kirche realisiert. Über die untergegangene Kirche haben wir nur minimale Informationen aus schriftlichen Quellen. Die Pfarrei in Radoľa – die älteste bekannteste Pfarrei in der Region Kysuce, wird zum ersten Mal im Verzeichnis der Papstzehnte aus den Jahren 1332–1337 erwähnt (Sedlák 2008, 54). Das Patrozinium der Kirche ist uns unbekannt. Nach dem relativ frühen Untergang der Kirche (wahrscheinlich in der ersten Hälfte des 15. Jhs.) hatte man in ihrer Umgebung und Interieur eine Zeit lang bestattet. Aber vor dem Jahr 1650 wird auf dem Koscelisko ein Hopfenfeld erwähnt (Ratkoš 1959, 285; Klementis 1928, 25).

Der markante Ausläufer, wo sich die Fundstelle befindet war schon im Äneolithikum und in der Hallstattzeit (Lausitzer Kultur) besiedelt. Den Kamm des Ausläufers überschneiden ca. 60 m von seinem östlichen Rand die Reste eines Walls, der eine Fläche von ungefähr 40 Aren umgrenzt. Die erste Ausgrabung auf der Fundstelle wurde im Jahr 1956 von A. Petrovský-Šichman durchgeführt. Während der kurzen Grabung wurde fast der ganze Grundriss der einschiffigen romanischen Kirche mit einem hinteren Eingang, einem fast quadratischen Heiligtum und einer quadratischen, dem Autor nach angebauten, Sakristei auf der nördlichen Seite (Abb. 73) identifiziert. Ein Teil der Mauerwerke wurde bis zur Krone aufgedeckt und ungefähr eine Hälfte der Interieurfläche wurde bis zur Fußbodenebene der Kirche durchforscht. An der nordöstlichen Ecke des Schiffes wurde ein gemauertes Steinaltar mit Stufen (Abb. 74: 3) und bei der nordöstlichen Wand des Heiligtums ein gemauertes Ambo (Abb. 74: 5) freigelegt. Der Fund einer gotischen Rippe zeigte, dass mindestens ein Raum, wahrscheinlich das Heiligtum, sich wölbte, zwei andere gefundene frühgotische architektonische Elemente stammen offensichtlich aus dem Hauptportal der Kirche. Während der Grabung wurden drei Gräber festgehalten. Das Grab im Interieur des Schiffes wurde schon in die Destruktion der Kirche vertieft, ähnlich fand auch die Bestattung des Kindes, das in ein Gefäß hineingelegt wurde erst nach dem Untergang der Kirche statt. Das dritte Grab bei der Exterieurwand des Heiligtums verließ zum Teil unter die Fundamente des Heiligtums, was Fragen über die stratigraphische Beziehung zwischen dem Grab und dem Bau hervorgerufen hat. Aufgrund der Analyse von V. Mencl schätzte man den Bau der Kirche in das zweite Drittel des 13. Jhs. ein (1240–1270) und ihren Untergang nach der Invasion der Hussiten im Jahr 1429 (Petrovský-Šichman 1963, 232), bzw. der Bruder im Jahr 1431 (Ďurišová 1994, 22). Der Autor der Grabung nahm an, dass die Fundstelle Koscelisko den Charakter einer befestigten feudalen Siedlung mit einer Kirche hatte. In den Jahren 1988–1990 wurde ein Teil des Friedhofs erforscht, westlich und südlich von der Kirche (Timková 1990; Ďurišová 1991; 1992). Insgesamt wurden 16 Gräber aufgedeckt. Aufgrund der Funde und der stratigraphischen Erkenntnisse bestattete man auf der Fundstelle spätestens von der Hälfte des 13. Jhs. bis in die Hälfte des 15. Jhs.

Die Grabung auf der Fundstelle war die erste Phase des Projekts, das für die Jahre 2012–2015 geplant war. In der ersten Saison hatte die Ausgrabung den Charakter einer Revisionsgrabung. Die Mehrheit der Schnitte aus dem Jahr 1956 wurde wiedereröffnet, mit dem Ziel, die während der Grabung von A. Petrovský-Šichman gewonnenen Erkenntnisse zu beglaubigen und zu ergänzen. Eine neue Erkenntnis war die Entdeckung der Reste eines Ossariums auf der nördlichen Kirchenseite (Abb. 73). Es bestätigte sich auch, dass die Sakristei zusammen mit der Kirche gebaut wurde, d. h. sie ist nicht jünger, wie man bis jetzt angenommen hatte. Zusammen wurden vier neue Gräber aufgedeckt (Abb. 73; 74: 2). Ein Kindergrab ohne Funde wurde im Exterieur, nah bei der südlichen Schiffswand entdeckt, weitere drei Gräber mit Knochenresten von erwachsenen Männern identifizierte man im Interieur des Schiffes, bei der westlichen Wand. Im Grab 3 befand sich ein einfacher bronzer Ring (Abb. 74: 1, 2) und eine Eisenschnalle, im Grab 5 ein Parvus von Sigismund von Luxemburg aus den Jahren 1387–1427 (Abb. 75: 2). Auf dem größeren Teil der erforschten Fläche befand sich auf dem Fußbodenniveau eine stark durchgebrannte Schicht mit einer welligen Oberfläche, deren Linien nach der längeren Seite der Kirche gerichtet waren. Ungeklärt bleibt die Frage, was den Charakter des Kirchenfußbodens angeht. Auf der ganzen durchforschten Fläche befindet sich nämlich kein Kontext (außer einer kleinen Fläche zwischen den Ambonen und der Wand des Heiligtums), den man eindeutig als den ursprünglichen Fußboden der Kirche betrachten könnte. Ein Stück Kalkmörtel zwischen dem Altar und der Wand stellt eher ein Stück von abgefallenem Putz dar und ein Mauerwerkblock, ist nur ein destruierter Teil der Kirchenwand. Das Mauerwerk, das an manchen Stellen bis 1 m hoch war (Abb. 74: 1) bestand vor allem aus flachen Sandsteinen, die in unregelmäßige Reihen gelegt wurden, die Ecken armieren größere Steinquadrate (Abb. 74: 2). Von der Exterieurseite verließ die Grundmauer im östlichen Kirchenteil ins Oberbasismauerwerk durch einen markanten Absatz, der an manchen Stellen Breite bis zu 20 cm breit war. Der Großteil der Funde stammt aus der unteren Destruktionsschicht und der durchgebrannten Schicht. Die gefundene Keramik wird von der zweiten Hälfte des 14. Jhs. bis in die erste Hälfte des 15. Jhs. datiert, mit der Ausnahme von ein paar Scherben aus dem 13.–14. Jh. Unter der Kirchendestruktion wurde eine eiserne Spitze eines Armbrustpfilers entdeckt. Die gewonnenen Funde, so wie die stratigraphischen Erkenntnisse ermöglichen bislang nicht die Datierung der Entstehung der Kirche (zweites Drittel, bzw. zweite Hälfte des 13. Jhs.) und ihren Untergang (erste Hälfte des 15. Jhs.) zu konkretisieren.

PREDBEŽNÉ ZHODNOTENIE VÝSLEDKOV ZÁCHRANNÉHO VÝSKUMU V HNIEZDNOM

Mária Slobodová

Hniezdne (okr. Stará Ľubovňa), intravilán, Dom č. 91, sídlisko, záchranný výskum, novovek. Uloženie nálezov: Ľubovnianske múzeum – hrad v Starej Ľubovni, Stará Ľubovňa

Ľubovnianske múzeum realizovalo pod záštitou Múzea v Kežmarku záchranný archeologický výskum v obci Hniezdne. Sondážnym výskumom sa podarilo odkryť základové murivo asanovaného dvorového krídla domu č. 91. V interiéri tohto objektu boli zdokumentované vrstvy súvisiace s obdobím výstavby a prestavby domu, v exteriéri niekoľkonásobná úprava terénu. Najmladší zásah v exteriéri predstavuje podlaha vytvorená z plochých lomových kameňov. Nálezy (keramika, klince) možno rámovo datovať do obdobia novoveku. Archeologický výskum bude pokračovať pri realizácii domových prípojok druhou etapou (sledovaním výkopových prác).

DURCHLAUFENDE AUSWERTUNG DER ERGEBNISSE DER RETTUNGSGRABUNG IN HNIEZDNE.
Hniezdne (Bez. Stará Ľubovňa), Intravilan, Haus Nr. 91, Siedlung, Rettungsgrabung, Neuzeit. Deponierung der Funde: Ľubovňa-Museum – Lublauer Burg, Stará Ľubovňa.

Die archäologische Rettungsgrabung des sanierten Hofflügels des Hauses Nr. 91 in der Gemeinde Hniezdne brachte Grundinformationen über die Entwicklung der Stratigraphie dieses Objekts in der Zeit seines Baus und Umbaus.

ZÁCHRANNÝ ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM V KOSTOLE SV. MICHALA V LESNICI

Mária Slobodová

Lesnica (okr. Stará Ľubovňa), intravilán, Kostol sv. Michala, sakrálny objekt, záchranný výskum, novovek. Uloženie nálezov: Ľubovnianske múzeum – hrad v Starej Ľubovni, Stará Ľubovňa.

Ľubovnianske múzeum realizovalo pod záštitou Múzea v Kežmarku záchranný archeologický výskum v interiéri Kostola sv. Michala v Lesnici. Výskum zachytil pod súčasnou podlahovou krytinou dve úrovne starších podláh. Kamenná podlaha je tvorená veľkými plochými lomovými kameňmi, pochádza pravdepodobne z obdobia prestavby kostola v závere 18. stor. (1792). Stratigraficky staršou je drevená podlaha, súvisiaca s obdobím po výstavbe kamenného kostola (po roku 1757). Zároveň boli zachytené konštrukčné vrstvy týchto podláh, objekt a vrstvy dokumentujúce obdobie prestavby a výstavby kostola, ako aj vrstva dokumentujúca pôvodný terén pred výstavbou (historická niveleta terénu).

Zachytené hroby boli vzhľadom na úroveň súčasného terénu vyhĺbené pomerne plytko. Úroveň pôvodného terénu bola pravdepodobne vyššia, no počas výstavby kostola prišlo k jej úprave – zníženiu. Hroby boli prekryté dreveným trámom a kamenným prahom kostola. Na základe týchto skutočností možno vyslovieť domnenku, že hroby sú z obdobia spred výstavby kostola a dokladajú existenciu cintorína starnej sakrálnej stavby (ústna legenda v obci traduje existenciu staršieho dreveného kostola sv. Dory), ktorá sa predpokladá na mieste terajšieho kostola.

ARCHÄOLOGISCHE RETTUNGSGRABUNG IN DER KIRCHE DES HL. MICHAEL IN LESNICA. Lesnica (Bez. Stará Ľubovňa), Kirche des hl. Michael, Sakralobjekt, Rettungsgrabung, Neuzeit. Deponierung der Funde: Ľubovňa-Museum – Lublauer Burg, Stará Ľubovňa.

Die archäologische Grabung wurde im Zusammenhang mit der Renovierung der Kirche des hl. Michael, bei der Fußbodenentlüftung realisiert. Die Grabung brachte wichtige Erkenntnisse über die Entwicklung der Stratigraphie, die mit der Zeit vor dem Bau der heutigen Kirche (die Existenz des Friedhofs wurde durch zwei entdeckte Gräber belegt), dem eigentlichen Aufbau und Umbauungen der Kirche zusammenhängt.

ZÁCHRANNÝ ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM V PAMIATKOVEJ REZERVÁCII PODOLÍNEC

Mária Slobodová

P o d o l í n e c (okr. Stará Ľubovňa), intravilán, Ul. Zimná – Bernolákova, fortifikácia, záchranný výskum, novovek. Uloženie nálezov: Ľubovnianske múzeum – hrad v Starej Ľubovni, Stará Ľubovňa.

Záchranný archeologický výskum v Pamiatkovej rezervácii Podolíneč realizovalo Ľubovnianske múzeum pod záštitou Múzea v Kežmarku. Výskum sa uskutočnil formou sondáže a sledovania výkopových prác na uliciach Zimná a Bernolákova.

Sonda S1 bola umiestnená v priestore prerušenej mestskej hradby na Ul. Zimná, mala rozmery 3,8 x 1 m. Sonda S2 bola umiestnená juhozápadným smerom od sondy S1, mala rozmery 4 x 1 m. Sonda S3 vznikla rozšírením ryhy pre optický kábel na mieste, kde bola zachytená kamenná deštrukcia, ktorá indikovala možnú prítomnosť parkánu (juhozápadným smerom od sondy S2). Sonda S3 mala rozmery 1,5 x 1,2 m.

V sonde S1 boli zachytené základy prerušenej mestskej hradby (Múr I) a recentné zásypy súvisiace s obdobím po druhej polovici 20. stor., kedy sa na ul. Zimná budovala kanalizácia. V tomto období bola pravdepodobne prebúraná aj časť hradby. Múr I bol zistený v severozápadnom profile sondy S1, čiastočne aj na jej ploche. Múr je tvorený rôzne veľkými, na seba kladenými lomovými kameňmi, spájanými sivobielou vápennou maltou. Tiahne sa v smere SZ-JV. Zachytený bol v hĺbke 42 až 135 cm od nulového bodu. Šírka múru je 1,8 m, v hĺbke 60 až 104 cm od nulového bodu sa smerom na západ rozširuje na 2,4 m, od hĺbky 104 cm sa postupne zužuje na 2,1 m. Približne v strede múru bolo možné pozorovať trhlinu, po začistení bolo zistené, že murivo je previazané a ide o jednu stavebnú fázu. Na historických mapách z druhej polovice 18. stor. a z druhej polovice 19. stor. na skúmanom území nevidujeme okrem hradby žiadnu stavbu. Taktiež podľa tvrdení miestnych obyvateľov v tomto priestore nikdy nestáli obytné domy, ani stavby iného charakteru.

V sonde S2 boli zachytené recentné zásypy súvisiace s budovaním inžinierskych sietí, v jej východnej časti klesajúci priebeh pravdepodobne staršej konfigurácie terénu. Na katastrálnej mape Podolíncu z 19. stor. možno vidieť v blízkosti hradby malý vodný tok. Prirodzený sklon pôvodného terénu smeruje práve k tomuto potoku.

V sonde S3 sa predpoklad, že ide o deštrukciu parkánu nepotvrdil. Zistilo sa, že deštrukcia z lomových kameňov je konštrukčnou vrstvou staršej cestnej komunikácie.

Nálezy (keramika, kachlice, hlinená fajka) získané výskumom možno rámcovo zaradiť do obdobia novoveku.

ARCHÄOLOGISCHE RETTUNGSGRABUNG IM DENKMALSCHUTZGEBIET PODOLÍNEC. Podolíneč (Bez. Stará Ľubovňa), Intravilan, Straßen Zimná und Bernolákova, Fortifikation, Rettungsgrabung, Neuzeit. Deponierung der Funde: Lubovňa-Museum – Lublauer Burg, Stará Ľubovňa.
Die Grabung wurde im Zusammenhang mit den Anschlussarbeiten für das optische Kabel durchgeführt. Ihre Realisation verlief auf den Straßen Zimná und Bernoláková, an den Stellen, wo man das Fortsetzen der Stadtbefestigung angenommen hatte. Durch die archäologische Grabung dokumentierte man den Rest einer Schanzmauer und mehrere rezente Schichten und Strukturen, die mit den modernen Terrainbearbeitungen und dem Bau des unterirdischen Versorgungsnetzes zusammenhängen.

ZÁCHRANNÝ VÝSKUM V ŽILINE-BÁNOVEJ⁵⁸

Barbara Zajacová

Ž i l i n a, časť B á n o v á (okr. Žilina), poloha Nad cintorínom, záchranný výskum, sídlisko, mladšia doba bronzová, lužická kultúra. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Archeologický výskum v mestskej časti Bánová sme realizovali v rokoch 2011 a 2012. V rámci prvej etapy sme na plochu s rozmermi 140 x 185 m umiestnili 11 zisťovacích sond do priestoru vytýčených

⁵⁸ Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA č. 2/0091/16.

geologických vrtov. Jednu sondu sme lokalizovali do stredu stavebného objektu po jeho pozdĺžnej osi. Situovaná bola v smere Z-V v severnej časti stavby (parallelne s oplotením areálu PEZA, a. s.) a identifikovali sme v nej objekt 1 (obr. 76: 1). Objekt bol veľmi ľažko identifikovateľný v okolitom podloží, jeho rozmery sme mohli predpokladať na základe výskytu črepov, ktoré sme rámcovo datovali do praveku. V zisťovacích sondách sme sledovali priebeh vrstiev, medzi ktorými sa okrem recentných navážok (najmä v priestore stredovej osi skúmaného areálu v smere Z-V) vyskytla vrstva humusu do hĺbky 0,30 m, pod ktorou sa nachádzala hnedá ilovitá vrstva s jemným štrkcom a od hĺbky 0,60 m ilovitá vrstva so stredne hrubým riečnym štrkcom naplaveným z Rajčanky. Na základe Rozhodnutia Krajského pamiatkového úradu v Žiline sme pristúpili k celoplošnej skrývke humusového horizontu. V juhozápadnej časti skúmaného areálu v priestore pod administratívou budovou sa nám v podloží v hĺbke 1,00 m podarilo zachytiť sídliskovú jamu, označenú ako objekt 2 (obr. 76: 2), ktorá sa nachádzala pod vrstvami súčasných navážok. Výplň jamy tvoril tmavohnedý až čierny íl premiešaný s vrstvou humusu a štrkcom s fragmentmi mazanice, uhlíkov, črepov a zvieracích kostí. Počas skrývky humusového horizontu sme dohliadali aj na výkop kanalizačnej stoky, šácht, retenčnej jamy, plynovodu, NN rozvodov a na odkop nadbytočnej zeminy v priestore prístupovej komunikácie, ale ďalšie objekty sa nám nepodarilo zachytiť.

Opis nálezov:

1. Črep z džbánika sivočiernej farby s oblými plecami a ostro lomeným vydutím. Na pleciach sú poloblúkové ryhy kombinované s plytkou okrúhlou jamkou a vertikálnymi vrypmi; hr. 3–5 mm; p. č. 4/2011_02 (obr. 76: 4).
2. Črep z džbánika oranžovohnedej farby s kónickým telom. Na vydutí je plastický výčnelok, ktorý má v hrote vtlačenú jamku; hr. 3–4 mm; p. č. 4/2011_03 (obr. 76: 5).
3. Črep z misy sivočiernej farby s oblými plecami, výrazne lomeným vydutím a kónickým telom; hr. 4,5–6 mm; p. č. 3/2011_01 (obr. 76: 6).
4. Črep z esovite profilované misy sivočiernej farby s lievikovitým hrdlom ostro nasadeným na kónické telo; hr. 4–5 mm; p. č. 4/2011_01 (obr. 76: 3).
5. Črep z pliec amfory čiernej farby zdobenej plytkými úzkymi žliabkami; hr. 5–6 mm; p. č. 3/2011_04 (obr. 76: 7).
6. Fragment ucha z bližšie neurčenej nádoby sivočiernej farby; š. 31 mm; p. č. 3/2011_03 (obr. 76: 8).
7. Črep z hrnca svetlohnedej farby s odsadeným rovným dnom; hr. 10 mm; p. č. 3/2011_05 (obr. 76: 9).

Vyššie opísané nálezy, ako ostro profilované džbániky, misy a šálky, sú charakteristickými keramickými tvarmi lužickej kultúry stupňa BD. Typickú výzdobu tvoria poloblúkové pásy rýh na pleciach ohraňujúce plastické výčnelky, do ktorých je vtlačená malá jamka na maximálnom vydutí. Súbor nálezov z objektu 2 naznačuje podobnosť s materiálom z mladšieho horizontu sídliska v Trenčíne-Istebníku, ktorý R. Kujovský (2004, 360n.) datuje do mladšej doby bronzovej v rámci stupňov BD-HA1, pričom stupeň HA1 predstavuje najmladšie osídlenie lokality. Objekt 2 dokladá existenciu nížinného sídliska lužickej kultúry v blízkosti vodného toku. Tento typ sídlisk je datovaný do strednej (BB1/BB2-BC), najmä však do mladšej doby bronzovej (BD-HA). Ich celkový počet vytvára v porovnaní s počtom evidovaných pohrebísk z daného obdobia nepomer, čo je spôsobené nedostatočným výskumom sídelných areálov (Veliačík 1983, 139). Objekt 2 sa nachádzal v bezprostrednej blízkosti komunikácie vedúcej z Lietavskej Lúčky do Bánovej (ulica K cintorínu), preto je možné, že v minulosti boli počas výstavby cesty porušené podobné objekty. Dokladá to aj záchranný archeologický výskum z roku 1976, kedy bola objavená sídlisková vrstva s keramikou lužickej kultúry a ojedinelé črepy púchovskej kultúry (Šedo 1977, 265). Záchranný výskum v Žiline-Bánovej čiastočne doplnil poznatky o archeologických náleziskách lužickej kultúry v katastri Žiliny (Ožďáni/Zachar 2012, mapa 2) a dotvára obraz pravekého osídlenia mesta a jeho príahlých častí.

Literatúra

- Kujovský 2004 – R. Kujovský: Sídlisko lužickej kultúry v Trenčíne a počiatky lužickej kultúry na Slovensku. In: Bátor, J./Furmánek, V./Veliačík, L. (zost.): Einflüsse und Kontakte Alteuropäischer Kulturen. Nitra 2004, 359–370.
- Ožďáni/Zachar 2012 – O. Ožďáni/T. Zachar: Depot bronzových kruhových šperkov zo Žiliny-Považského Chlmca. In: Václav Furmánek a doba bronzová. Zborník k sedemdesiatym narodeninám. Nitra 2012, 279–292.
- Šedo 1977 – O. Šedo: Osídlenie z viacerých období v Žiline-Bánovej. AVANS 1976, 1977, 265.
- Veliačík 1983 – L. Veliačík: Die Lausitzer Kultur in der Slowakei. Nitra 1983.

RETTUNGSGRABUNG IN ŽILINA-BÁNOVÁ. Žilina, Stadtteil Bánová (Bez. Žilina), Flur Nad cintorínom, Rettungsgrabung, Siedlung, jüngere Bronzezeit, Lausitzer Kultur. Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der SAV, Nitra.

Während des Baus des Areals der Gesellschaft TuCon, a. s. in Bánová ist es uns gelungen das Objekt 1 aus der Urzeit und das Siedlungsobjekt 2 der Lausitzer Kultur aus der jüngeren Bronzezeit zu durchforschen. Die Ausfüllung des Objekts 2 bestand aus schwarzbraunem bis schwarzem Lehm, der mit Humus, Schotter, Fragmenten von Lehmverputz, Holzkohle, Scherben und Tierknochen vermischt war. Anhand der Funde datierten wir das Objekt in die jüngere Bronzezeit, im Rahmen der Stufen BD-HA1. Das Objekt 2 belegt die Existenz einer Niederungssiedlung der Lausitzer Kultur in der Nähe des Wasserlaufs. Die Rettungsgrabung in Bánová ergänzte zum Teil die Erkenntnisse über die Besiedlung der Lausitzer Kultur im Kataster und macht so das Bild der urzeitlichen Besiedlung der Stadt und seiner anliegenden Teile komplett (Abb. 76).

POVRCHOVÉ PRIESKUMY NA DOLNOM POVAŽÍ

Ondrej Žárá – Lubica Blasiková – Martin Vlachiky

Povrchové prieskumy sa realizovali od marca do novembra v rámci projektu dizertačnej práce zamieranej na obdobie mladého paleolitu na Považí. Lokality známe z literatúry sa overovali a zameriavali pomocou GPS a zároveň sa skúmali nové polohy s vhodnou morfológiou pre paleolitické osídlenie.

Nálezy sa našli v jedenástich prípadoch v katastroch siedmich obcí. Nové lokality v katastri obce Bzince pod Javorinou sa našli počas prieskumu Považia Štátnym Geologickým ústavom Dionýza Štúra v Bratislave.

1. Banská (okr. Piešťany), poloha Horné Fránske pole, časť Kompena, sídlisko, mladý gravetien, povrchový prieskum. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Lokalita leží východne od kostola, na tiahľom sprašovom návrší zvažujúcim sa na západ a severozápad. Nadmorská výška stredu lokality je približne 258 m. V roku 1997 sa na lokalite konal archeologický výskum s medzinárodnou účasťou, ktorého výsledky boli publikované v nasledujúcich rokoch.

V roku 2011 sa na lokalite našlo 43 artefaktov zo silicitu glacigénnych sedimentov (SGS). Ide zväčša o výrobný odpad a neopracované artefakty. Našlo sa 25 malých úštepov a fragmentov, osem väčších úštepov, šesť neopracovaných čepelí a ich fragmentov, rydlová trieska a tri retušované nástroje. Prvý je proximálno-mesiálna časť širšej čiastočne bilaterálne opracovanej čepele (obr. 77: 1), druhý je fragment strednej časti čepielky s pravou laterálnou retušou (obr. 77: 2) a tretí je zahrotený fragment čepele s otupeným bokom (obr. 77: 3). Dva artefakty (úštep a fragment úštepu) boli prepálené.

2. Bzince pod Javorinou (okr. Nové Mesto nad Váhom).

a) poloha Skladky 1, sídlisko, paleolit, povrchový prieskum. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Ide o najnižšiu časť svahu ležiaceho západne od obce Bzince pod Javorinou, časť Horné Bzince s názvom Skladky. Lokalita leží v juhozápadnej časti polohy Skladky na mierne juhovýchodným smerom sa zvažujúcej sprašovej terase nad potokom Kamečnica. Nadmorská výška stredu lokality je 263 m.

Lokalita sa našla počas overovacieho prieskumu susednej polohy Skladky 2, nájdenej M. Vlachikym počas povrchových prieskumov. Počas overovacieho prieskumu sa našli ďalšie kamenné artefakty.

Kolekciu tvorí 23 štiepaných artefaktov, z čoho 22 je z radiolaritu hnedej, zelenej a sivočiernej farby a jeden z neurčenej horniny. Všetky nálezy tvorí výrobný odpad okrem dvoch, ktoré predstavujú jadro (obr. 77: 7) a fragment jadra (obr. 77: 6). Datovanie nálezov je otázne vzhľadom na ich typologickú nevýraznosť, absolútnejou prevahou použitia radiolaritovej suroviny sú podobné blízkym lokalitám Dolné Srnie – Pod veselou horou a Nové Mesto nad Váhom – Mnešická tehelná. Preto sa prikláňame k zaradeniu do bližšie neurčeného paleolitu.

b) poloha Skladky 2, sídlisko, paleolit, povrchový prieskum. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Lokalita leží v strednej časti polohy Skladky na svahu mierne juhovýchodným smerom sa zvažujúceho sprašového chrbta nad miestnym cintorínom, asi 240 m severovýchodne od polohy Skladky 1. Medzi

lokalitami je výraznejšia terénna preliačina. Lokalita je vzdialená približne 1 000 m západne od centra obce. Nadmorská výška stredu lokality je približne 268 m.

Lokalitu našiel M. Vlačíky. Súbor pozostáva z 19 kusov artefaktov, z čoho 18 je z radiolaritu (aj slabo patinovaného) hnedej, žltohnedej a zelenej farby a jeden kus je neurčená hornina. Po typologickej stránke ide o ústupy, čepele (obr. 77: 4) a výrobný odpad. Z retušovaných nástrojov sa našli čepeľ s bilaterálnou retušou z hnedejho radiolaritu (obr. 77: 5) a vrub na priečne retušovanom ústepe zo zeleného radiolaritu (obr. 78: 1). Lokalita s najväčšou pravdepodobnosťou súvisí so susednou polohou Skládky 1.

c) poloha S k l á d k y 3, sídlisko, paleolit(?), povrchový prieskum. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Leží približne 240 m na východne od polohy Skládky 2 na tom istom svahu sprašového chrbta Skládky, za pásom lesa na úrovni severného rohu cintorína. Je vzdialená približne 800 m na severozápad od centra Bziniec pod Javorinou. Nadmorská výška je približne 252 m.

Aj tátó lokalita sa našla počas overovacieho prieskumu susednej polohy Skládky 2. Našli sa štyri štiepané artefakty z radiolaritu. tri kusy tvorí výrobný odpad slabšej kvality zo zvetraného radiolaritu hnedožltej farby. Posledný kus je reziduálne plochejšie hranolové dvojpodstavové jadro z hnedejho radiolaritu (obr. 78: 6). Na lokalite sa objavujú vyorané pravdepodobne terciérne štrky, čo sťaže jej identifikáciu. Je možné, že tieto nálezy sú splachom prinesené z vyššie položenej polohy Skládky 2, s ktorou pravdepodobne súvisí.

Nález lokalít v katastri obce Bzince pod Javorinou ukazuje na paleolitické osídlenie doteraz neznámej oblasti, ktorá však z hľadiska geomorfológie terénu má vysoký predpoklad, že mohla byť využívaná na prechod cez Karpaty v smere V-Z a opačne.

3. D o r n í k y (okr. Hlohovec), poloha D u n a j s k ý v r c h, sídlisko, mladý paleolit(?), povrchový prieskum. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Lokalita sa nachádza na širokej zvlnenej plošine Dunajský vrch v nadmorskej výške 212 m s výborným výhľadom na údolie Váhu. Je vzdialená 2 300 m západovo-severozápadne od centra Dvorníkov. Je to najjužnejšie zistená paleolitická lokalita na posledných výbežkoch Považského Inovca.

Lokalitu objavil J. Bárta počas prieskumu v roku 1984. Počas overovacieho prieskumu sa našiel jeden nový nález. Súbor nálezov v depozitári AÚ SAV nie je, hoci J. Bárta v nálezovej správe hovorí o náleze radiolaritových jadier a čepielok, vyobrazených je päť artefaktov, z toho jedno jadro. S nimi sa našla ulita „Konusa“. Z prieskumu v roku 2011 pochádza neopracovaná čepeľ zo sivozeleného radiolaritu s čiastočne zachovanou laterálnou kôrou (obr. 78: 5). J. Bárta datuje lokalitu do mladého paleolitu(?)

4. H l o h o v e c (okr. Hlohovec),

a) poloha V r c h n é k a m e n n é h o r y 1, sídlisko, gravettien, povrchový prieskum. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Nálezy sa nachádzajú na výraznej terénnej vlnie orientovanej v smere juhovýchod-severozápad v polohе Vrchné kamenné hory, 2 900 m severovýchodne od centra Hlohovca. Lokalita leží 140 m južne od cesty Hlohovec – Horné Trhovište a Pastuchov. Ide o prvú terénnu vlnu pri ceste. Nadmorská výška je približne 255 m.

Lokalitu našiel J. Bárta počas povrchových prieskumov v rokoch 1961–1962. Overovací prieskum priniesol nové nálezy a potvrdil presnú polohu lokality, ktorú sme zamerali pomocou GPS.

V roku 2011 sa na lokalite našli dva nástroje z hnedejho radiolaritu. Prvým je horná časť čepele so šikmou retušou (obr. 78: 3), druhým hlavica širokého nízkeho škrabadla z hnedejho radiolaritu s jemnou patinou (obr. 79: 2). Lokalita je datovaná do gravettienu (Bárta 1965, 126). Z nálezov J. Bárta v roku 1961 je zaujímavý plošne retušovaný ústup z radiolaritu (obr. 79: 3).

b) poloha V r c h n é k a m e n n é h o r y 2, sídlisko, gravettien, povrchový prieskum. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Leží na výraznej terénnej vlnie orientovanej v smere JV-SZ v polohе Vrchné kamenné hory, 2 500 m severovýchodne od centra Hlohovca, severozápadne od kóty 254 (253,6) v jej blízkom okolí (do 50–60 m). Je vzdialená asi 350 m juhozápadne od polohy Hlohovec – Vrchné kamenné hory 1. Nadmorská výška je približne 249 m.

Lokalitu našiel počas povrchových prieskumov v rokoch 1961–1962 J. Bárta. Z jeho prieskumu pochádza 20 artefaktov prevažne z SGS, medzi nimi klinové rydlo (obr. 78: 8) a ústup s plošnou retušou (obr. 78: 1). V roku 2011 sa na lokalite našla iba jedna spodná časť neretušovanej čepele z SGS so stopami zvetrania patinovaného povrchu (obr. 79: 4). Lokalita je datovaná do gravettienu (Bárta 1965, 126).

c) poloha V r c h n é k a m e n n é h o r y 3, sídlisko, gravettien, povrchový prieskum. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Tretia lokalita v Hlohovci leží na tej istej terénej vlne ako lokalita Vrchné kamenné hory 2, približne 250 m severozápadne smerom od nej, na okraji oranej pôdy. Časť nálezov sa nachádzala na severne orientovanom svahu vlny, kam sa pravdepodobne dostali postdepozičnými procesmi. Lokalita leží J od cesty Hlohovec – Horné Trhovište a Pastuchov, asi 280–300 m Z od kóty 254 (253,6). Nadmorská výška je približne 248 m. Lokalitu našiel J. Bárta počas povrchových prieskumov v rokoch 1961–1962. V kolekcii z jeho prieskumu sa nachádza odštepovač na čepeli (obr. 78: 2) a orbu poškodená čepel s vysokou polostromou bilaterálnou retušou (obr. 78: 7). Nálezy z roku 2011 tvorí päť artefaktov. Dva z nich sú spodné časti hrubších čepelí z SGS so zachovanou laterálnou kôrou, z nich jedna je druhotná z hrany jadra. Našiel sa aj čepeľovitý ústup z hnedého radiolaritu poškodený mrazom. Posledné dva nálezy tvorí fragment retušovaného ústupu a fragment klinového rydla na zlomenej čepeli z SGS (obr. 79: 4). Lokalita je datovaná do gravettienu (Bárta 1965, 126).

5. L ú k a (okr. Nové Mesto nad Váhom), poloha Z a k a š t i e l o m 2, sídlisko, mladý paleolit, gravettien, povrchový prieskum. Uloženie nálezov: Trenčianske múzeum Trenčín.

Lokalita, nájdená v roku 2010, je situovaná na temene sprašovej terasy „Za kaštieľom“ so sklonom na západ, v miernej priepláne priamo v strede terasy. Nadmorská výška je 227 m.

Našla sa kolekcia 134 kusov štiepanej kamennej industrie prevažne z patinovaného SGS. Iba deväť artefaktov bolo z radiolaritu. Prevažujú neopracované ústupy, fragmenty ústiepov a výrobný odpad (68 kusov). Z nich iba na dvoch kusoch je parciálna retuš a osem kusov je prepálených. Neopracovaných čepelí a ich častí sa našlo 39 kusov, z nich dve boli prepálené. Zo skupiny retušovaných nástrojov sa našlo päť rydiel (obr. 79: 10, 12, 13), štyri fragmenty čepieľok s otvoreným bokom, jeden kombinovaný nástroj dria-padlo – odštepovač a odštepovač (obr. 79: 5). Početnejšou skupinou sú opracované čepele a ich fragmenty, ktorých sa našlo 14 kusov (obr. 79: 6–9, 11). Poslednými nálezmi sú jadro z SGS a žulový otíkač. Lokalitu radíme do gravettienskej kultúry.

6. O č k o v (okr. Nové Mesto nad Váhom), poloha K o z i n e c, ojedinelý nález, pravek, povrchový prieskum. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Poloha sa nachádza na temene sprašového chrbta severozápadne od obce na hranici s katastrom obce Podolie. Nadmorská výška je 296 m. Našiel sa nevýrazný ústup z hnedého radiolaritu, ktorý možno datovať rámcovo do praveku.

7. P o d o l i e (okr. Nové Mesto nad Váhom), poloha O s t r o v s k é, ojedinelý nález, pravek, paleolit(?), povrchový prieskum. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Ojedinelý nález sa našiel na temene sprašového chrbta 2 900 m juhozápadne od kostola v obci Podolie, na hranici katastra s Očkovom v nadmorskej výške 294 m. Poloha je vzdialenosť 135 m severovýchodne od polohy Očkov – Kozinec. Ide o neretušovaný fragment ústupu z patinovaného silicitu, ktorý môžeme datovať rámcovo do paleolitu(?)

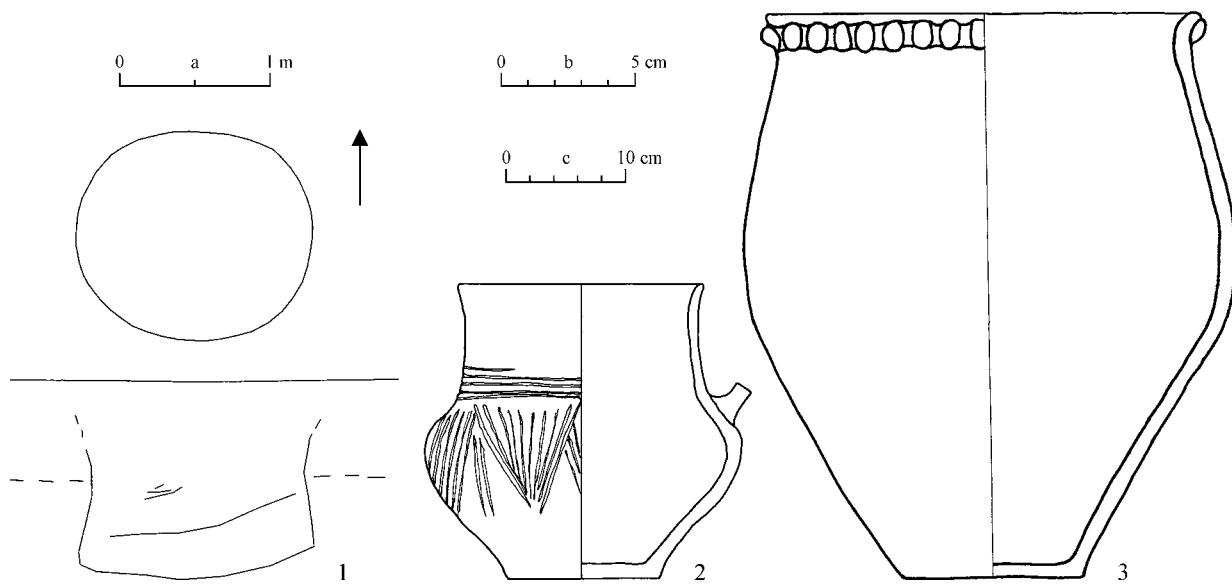
Literatúra

Bárta 1965 – J. Bárta: Slovensko v staršej a strednej dobe kamennej. Nitra 1965.

OBERFLÄCHENBEGEHUNGEN AUF DOLNÉ POVAŽIE. Mit Oberflächenbegehung setzte man mit der Beglaubigung der paläolithischen Fundstellen auf dem Gebiet Dolné Považie fort, die per GPS geortet wurden. Zugleich wurden neue Lagen überprüft, die als geeignet für paläolithische Besiedlungen empfunden wurden. Funde wurden in Katastern von sieben Gemeinden auf elf Stellen entdeckt.

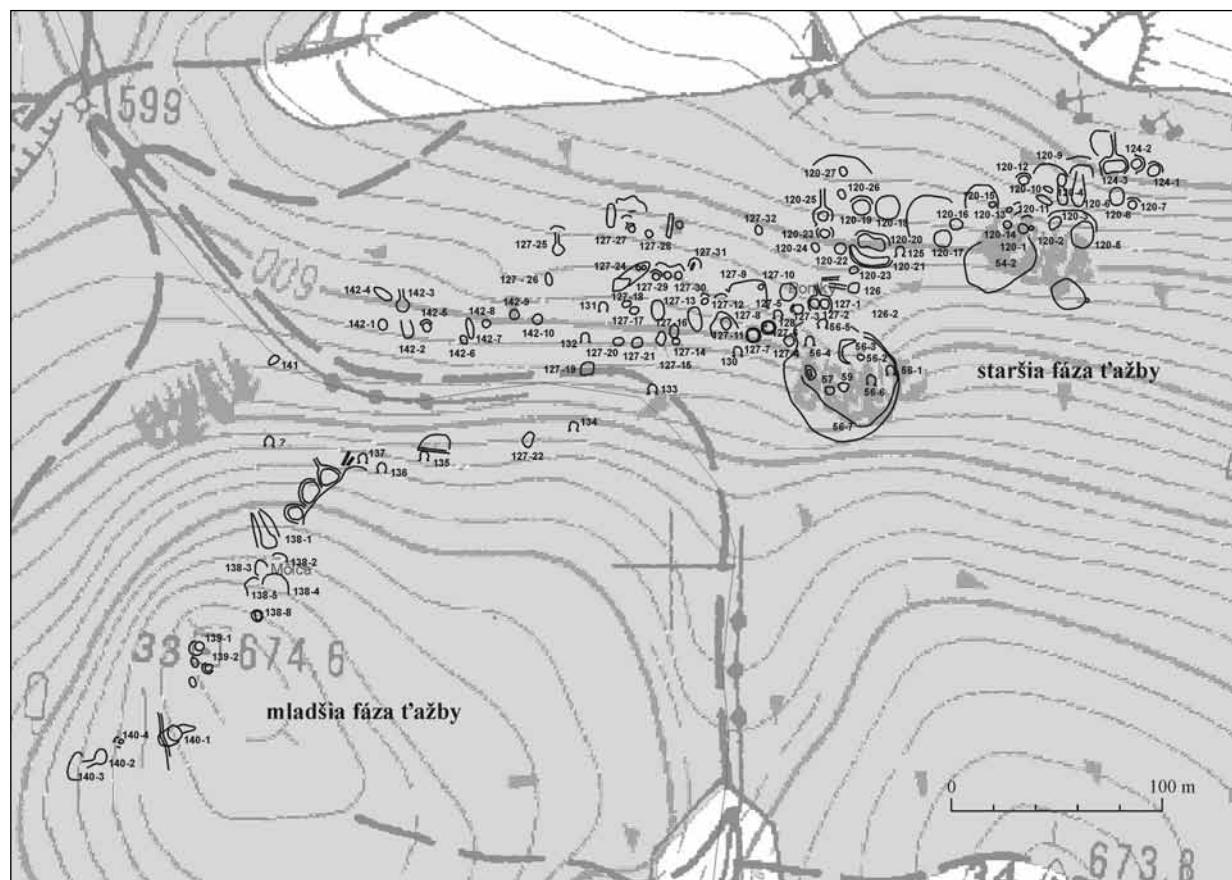
Auf der Fundstelle Banka, in der Flur Horné farské role, Teil Kopanica wurden 43 Artefakte aus erratischem Silizit gefunden. Die Konzentration von drei neuen Fundorten wurde in Bzince pod Javorinou, auf der örtlichen Flur Skladky entdeckt. Auf der ersten Fundstelle entdeckte man 22 Artefakte, vorwiegend aus Radiolarit, unter welchen deutlich nur ein Kern und ein Kernfragment waren. Die Flur Skladky 2

entdeckte M. Vlačíký während der Untersuchungsforschungen des Staatlichen Geologieinstituts von Dionýz Štúr in Bratislava. Aus dieser Flur stammen 19 Artefakte, vorwiegend aus Radiolarit. Außer Abschlägen, Klingen und Produktionsabfall wurden auch eine bearbeitete Klinge und eine Kerbe gefunden. Die beiden Fundplätze werden ungefähr bis zum Paläolithikum datiert. Auf der Flur Skládky 3 entdeckte man vier Artefakte aus Radiolarit, deuten konnte man nur einen prismatischen Kern. Die Fundstelle datieren wir bis zum Paläolithikum, wahrscheinlich hängt sie mit der Flur Skládky 2 zusammen. Aus der Beglaubigungserkundung der Fundstelle Dvorníky in Dunajský vrch stammt ein Fund einer nicht bearbeiteten Klinge aus graugrünem Radiolarit. Mit positiven Ergebnissen wurden auch die Fundstellen der gravettienischen Siedlungen Hlohowec in der Flur Vrchné kamenné hory 1–3 überprüft, welche J. Bárta im Jahr 1961 entdeckte. Auf der ersten Stelle wurden zwei Werkzeuge gefunden – eine Klinge mit Schrägretusche und ein Radiolaritkratzer. Auf der zweiten gewann man einen unteren Teil einer Klinge aus patiniertem erratischem Silizit. Fünf Artefakte wurden auf der Flur Vrchné kamenné hory 3 festgehalten. Außer größerem nicht retuschierten Klingen und einem klingenartigen Abschlag wurden ein Kielstichel und ein Fragment eines Abschlags mit Retusche gefunden. Auf der Fundstelle Lúka in Za Kaštieľom 2 wurden 134 Artefakte gewonnen, vorwiegend aus erratischem Silizit. Den Großteil bilden Abschläge, ihre Fragmente zusammen mit Produktionsabfall. Seltener wurden unbearbeitete Klingen gefunden. Aus den Fundstellen gewann man auch retuschierte Werkzeuge – Klingen, Stichel, kleine rückenretuschierte Klingen, einen kombinierten Werkzeug Kratzer-Spalter und einen Spalter. Die Gesamtheit schließen ein Kern und ein Schlagstein ab. Auf den Fluren Kozinec in Očkov und Ostrovské in Podolie wurden zwei vereinzelte Artefakte aus Radiolarit und erratischem Silizit festgehalten.

Obr. 1. Malý Lapáš (Jágerská kúria). Objekt badenskej kultúry: 1 – plán sídliskového objektu; 2, 3 – nálezy z objektu. Mierka: a – 1; b – 2; c – 3. (Bartík, 15.)

Abb. 1. Malý Lapáš (Jágerská kúria). Objekt der Badener Kultur: 1 – Plan des Siedlungsobjekts; 2, 3 – Funde aus dem Objekt. Maßstab: a – 1; b – 2; c – 3. (Bartík, 15.)

Obr. 2. Poniky (Drienok). Plán zameraných banských diel v polohe Drienok (vyhotovila J. Garner). (Bátora/Stöllner/Cheben, 22, 23.)

Abb. 2. Poniky (Drienok). Plan der vermessenen Bergwerke in Drienok (ausgearbeitet von J. Garner). (Bátora/Stöllner/Cheben, 22, 23.)

1

2

3

4

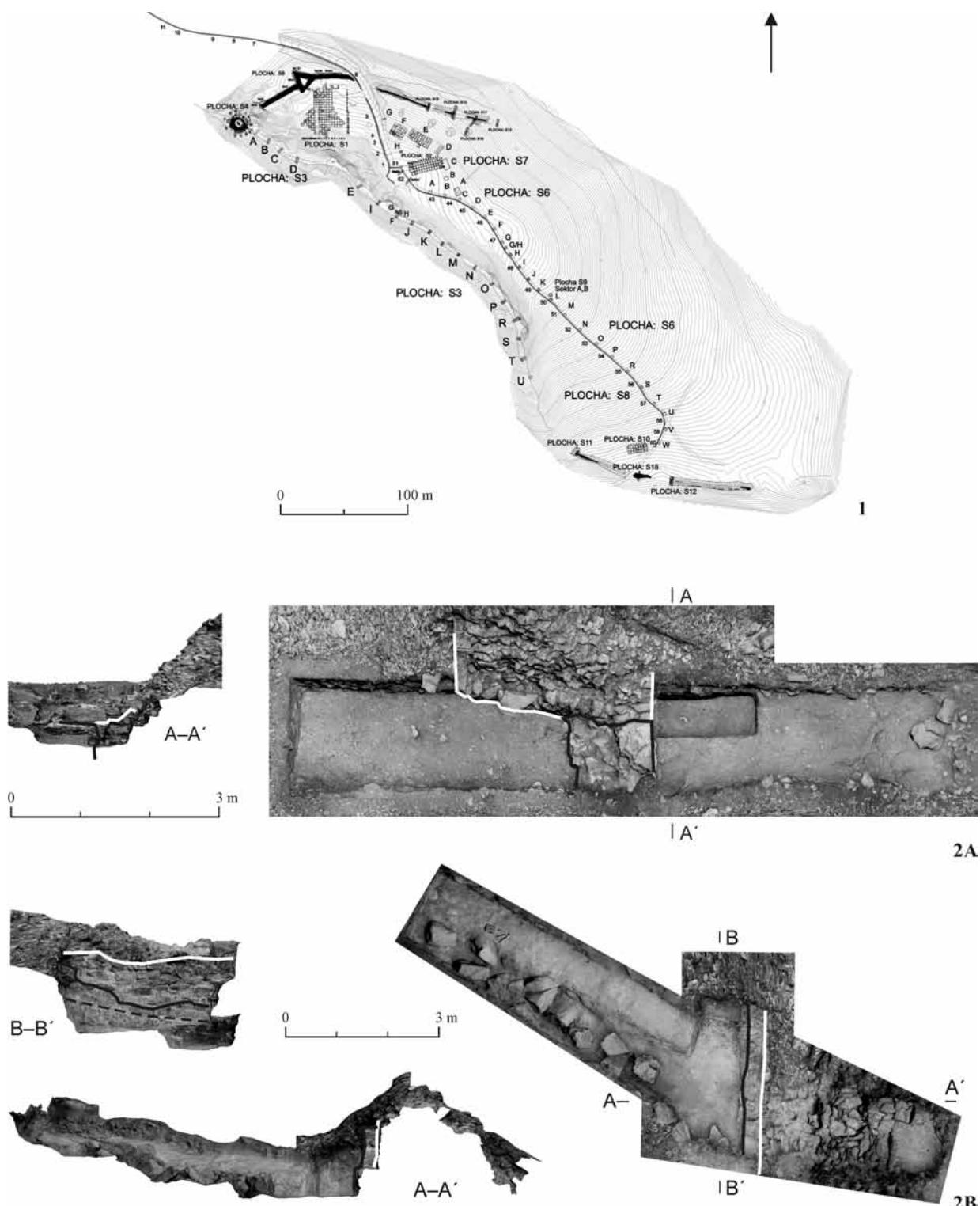

5

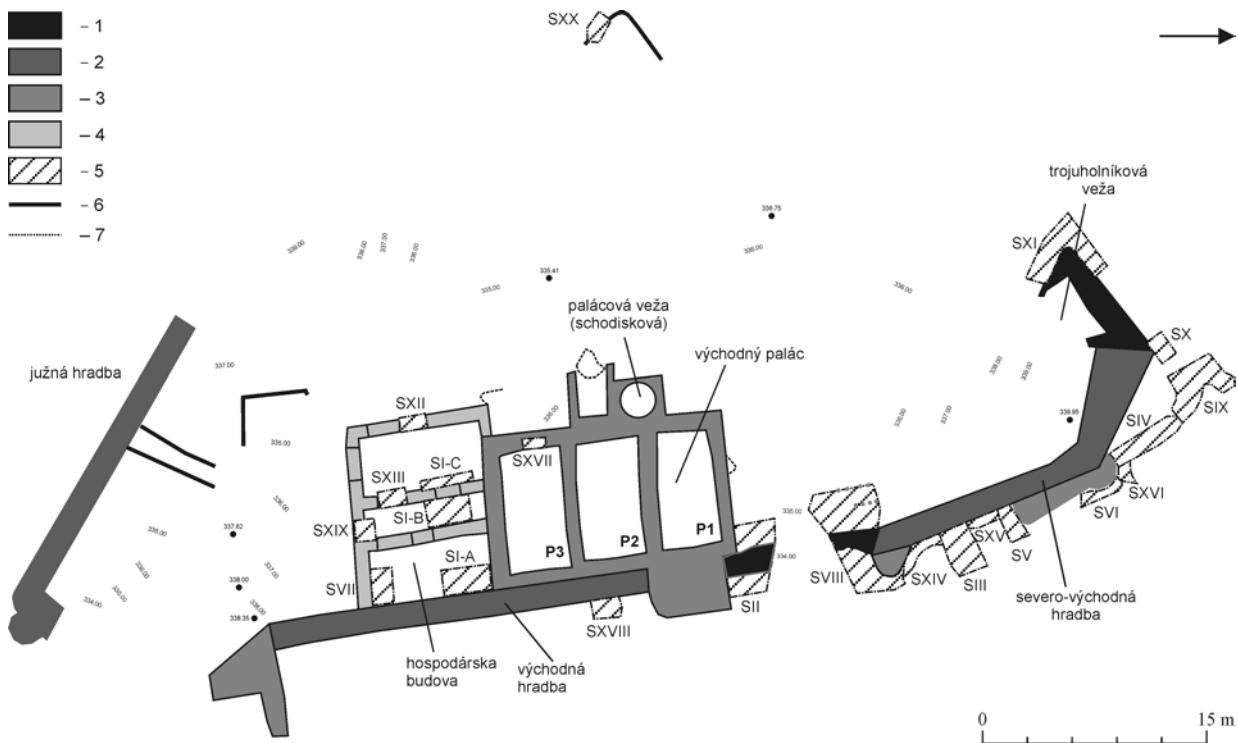

6

Obr. 3. Poniky (Drienok). Objekt 56-6: 1, 2 – profil sondy 1; 3–6 – sonda 2 (foto J. Garner). (Bátora/Stöllner/Cheben, 22, 23.)
Abb. 3. Poniky (Drienok). Objekt 56-6: 1, 2 – Profil des Schnittes 1; 3–6 – Schnitt 2 (Foto J. Garner). (Bátora/Stöllner/Cheben, 22, 23.)

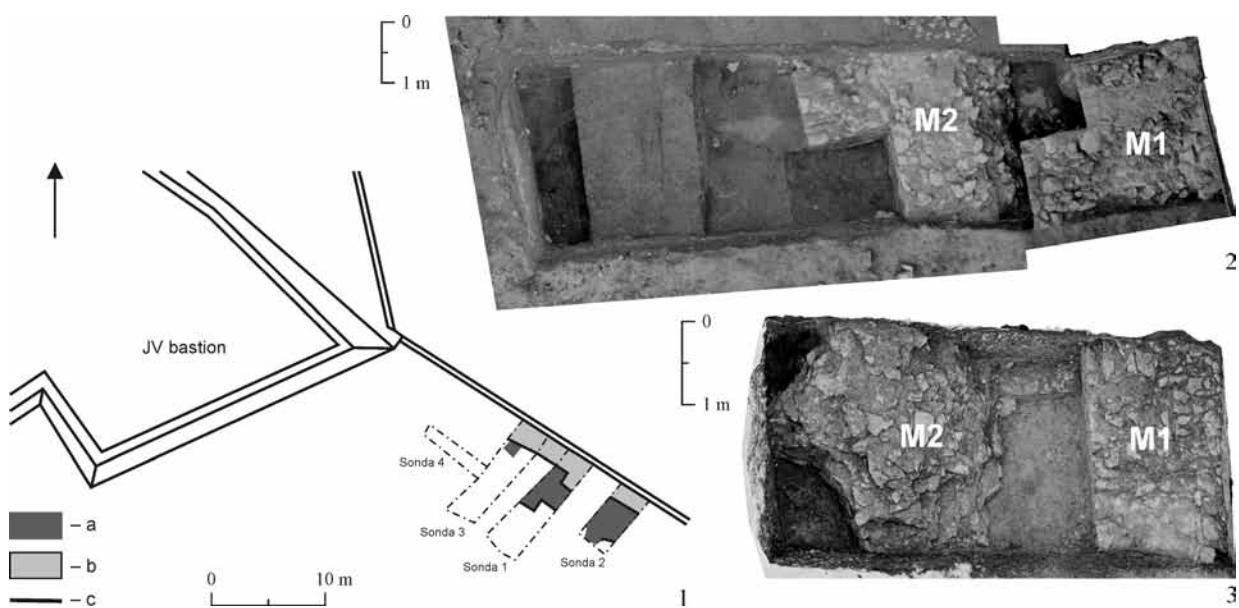

Obr. 4. Košice (Hradová). 1. Zameranie Košického hradu z roku 2011 s vyznačením plôch skúmaných v roku 2012. 2A – sonda 14/2012, pracovná cezúra medzi dvomi stavebnými úsekmami severozápadnej časti hradby. Vpravo pohľad zhora, vľavo pohľady na čelo hradby (A–A'). 2B – sonda 17/2012, severozápadná časť hradby s pristavanou plentou. Vpravo pohľad zhora, vľavo pohľady z boku (A–A') a na vnútornú stranu hradby (B–B'). 3D fotogrametria a vizualizácia A. Arpáš. (Bednár/Gábor/Hlaváčová/Rusnák/Šimkovic, 24–27.)
 Abb. 4. Košice (Hradová). 1. Die Vermessung der Burg Hradová aus dem Jahr 2011 mit Markierung der im Jahr 2012 erforschten Flächen. 2A – Schnitt 14/2012, Arbeitszsäur zwischen zwei Bauabschnitten im nordwestlichen Burgtteil. Rechts der Blick von oben, links der Blick auf die Frontseite der Wehrmauer (A–A'). 2B – Schnitt 17/2012, nordwestlicher Teil der Wehrmauer mit angebauter Blende. Rechts Blick von oben, links Blick von der Seite (A–A') und auf die Innenseite der Wehrmauer (B–B'). 3D Photogrammetrie und Visualisierung A. Arpáš. (Bednár/Gábor/Hlaváčová/Rusnák/Šimkovic, 24–27.)

Obr. 5. Vinné (hrad). Pôdorys hradu s vyznačením skúmaných plôch. Legenda: 1 – prvá stavebná fáza (druhá polovica 13. – prvá polovica 14. stor.); 2 – druhá stavebná fáza (pred polovicou 15. stor.); 3 – neskorogotická a renesančné murivo (druhá polovica 15. – prvá polovica 16. stor.); 4 – druhá polovica 16. stor.; 5 – plocha sond; 6 – vystupujúce líca murív; 7 – vrstevnice. Zameranie hradu E. Gajdoš, zameranie sond AÚ SAV Nitra. (Bednár/Hreha/Straková, 27–29.)

Abb. 5. Vinné (Burg). Grundriss der Burg mit Markierung der erforschten Flächen. Legende: 1 – erste Bauphase (zweite Hälfte des 13. – erste Hälfte des 14. Jhs.); 2 – zweite Bauphase (vor der Hälfte des 15. Jhs.); 3 – spätgotische und Renaissancemauerwerke (zweite Hälfte des 15. – erste Hälfte des 16. Jhs.); 4 – zweite Hälfte des 16. Jhs.; 5 – die Fläche der Schnitte; 6 – heraustretende Vorderseiten der Mauerwerke; 7 – Höhenlinien. Burgvermessung E. Gajdoš; Schnittvermessung AÚ SAW, Nitra. (Bednár/Hreha/Straková, 27–29.)

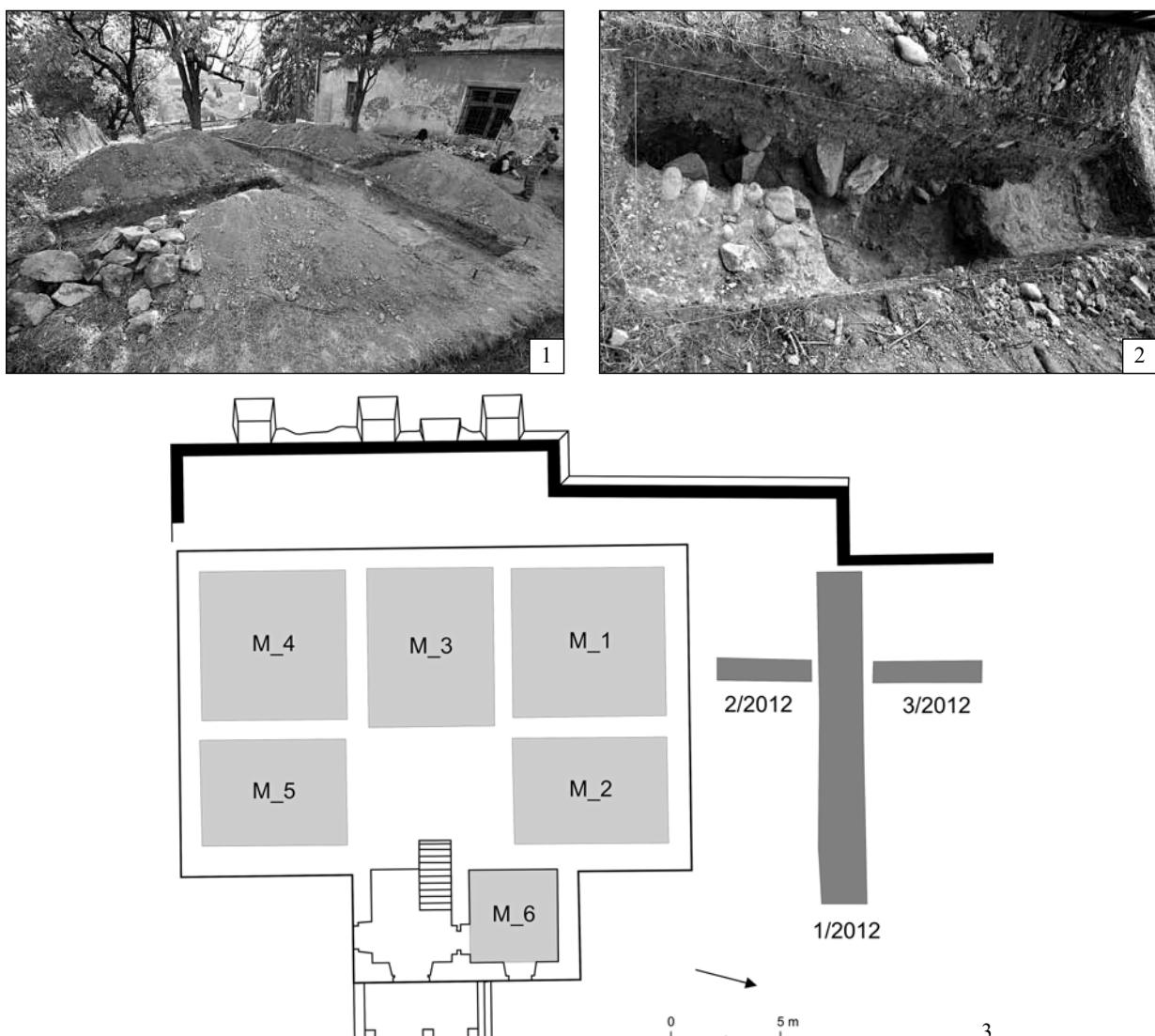

Obr. 6. Nitra (Námestie Jána Pavla II.). 1 – pôdorysná situácia odkrytých murív (legenda: a – barokový oporný mûr M1, b – románska hradba M2, c – zachované líce muriva); 2 – sonda 1/12; 3 – sonda 2. (Bednár/Ruttkay/Žáár, 30, 31.)

Abb. 6. Nitra (Johannes Paul II. – Platz). 1 – Grundriss situation der aufgedeckten Mauerwerke (Legende: a – barocke Stützmauer M1, b – romanische Wehrmauer M2, c – erhaltene Vorderseite des Mauerwerks); 2 – Schmitt 1/12; 3 – Schmitt 2. (Bednár/Ruttkay/Žáár, 30, 31.)

Obr. 7. Zvolen (Kubániho ulica). 1 – priestor medzi mestským opevnením a ESC vo Zvolene; 2 – hrob 2. (Beljak, 31, 32.)
Abb. 7. Zvolen (Kubániho-Straße). 1 – Raum zwischen der Stadtbefestigung und ESC in Zvolen; 2 – Grab 2. (Beljak, 31, 32.)

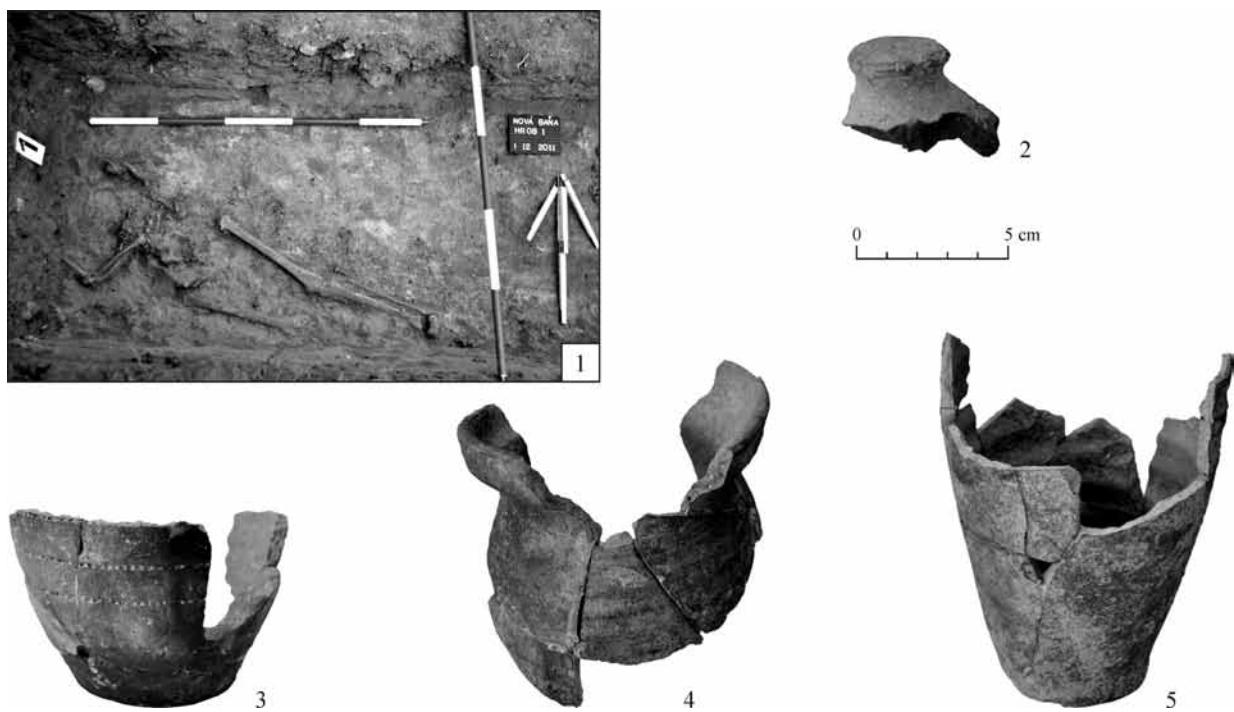

Obr. 8. Žarnovica (Hradný palác). 1 – pohľad zo západu na realizované sondy; 2 – dlažba z riečnych okruhliakov objavená v sonda 2/2012; 3 – pôdorys Hradného paláca. Písmenom M a svetlosivou farbou sú označené plochy geofyzikálneho merania v interiéri paláca.

Imavosivou farbou a číselným označením sú vyznačené sondy realizované v exteriéri. (Beljak, 32, 33.)

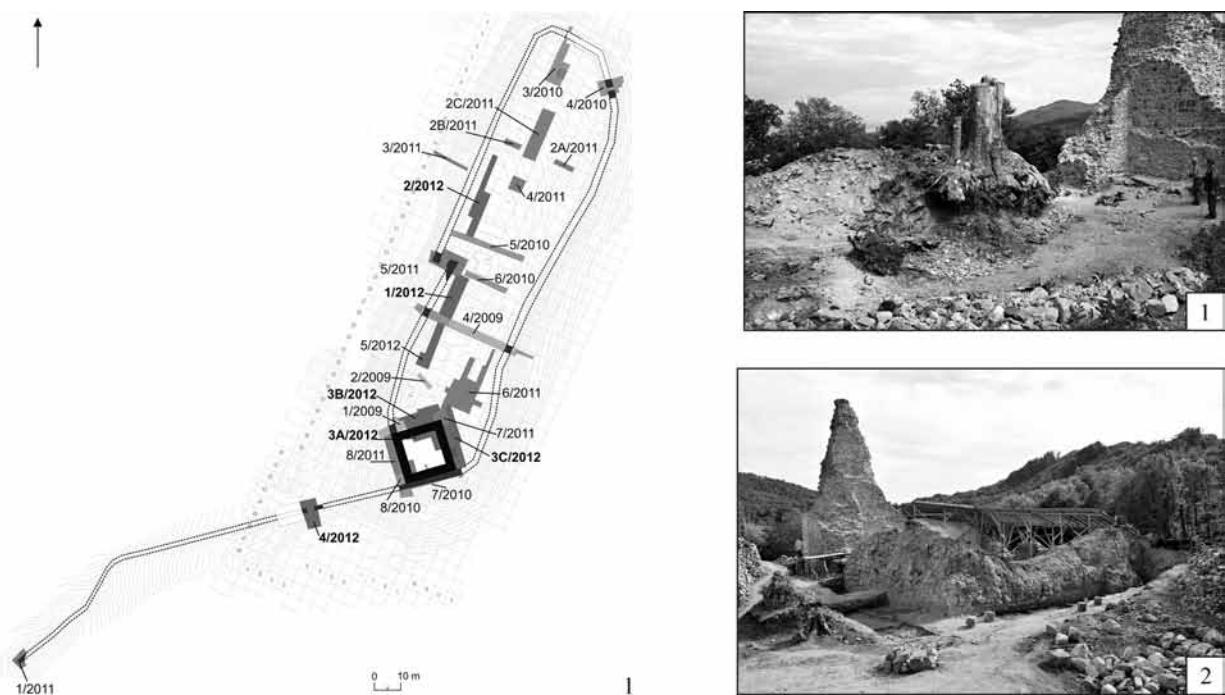
Abb. 8. Žarnovica (Hradný palác). 1 – Blick von Westen auf die realisierten Schnitte; 2 – das im Schnitt 2/2012 entdeckte Pflaster aus Flussgerölle; 3 – Hradný palác – Grundriss. Mit dem Buchstaben M und der lichtgrauen Farbe sind Flächen der geophysikalischen Messungen im Palastinterieur markiert. Mit dunkelgrauer Farbe und Nummerierung sind die im Exterieur realisierten Schnitte markiert.

(Beljak, 32, 33.)

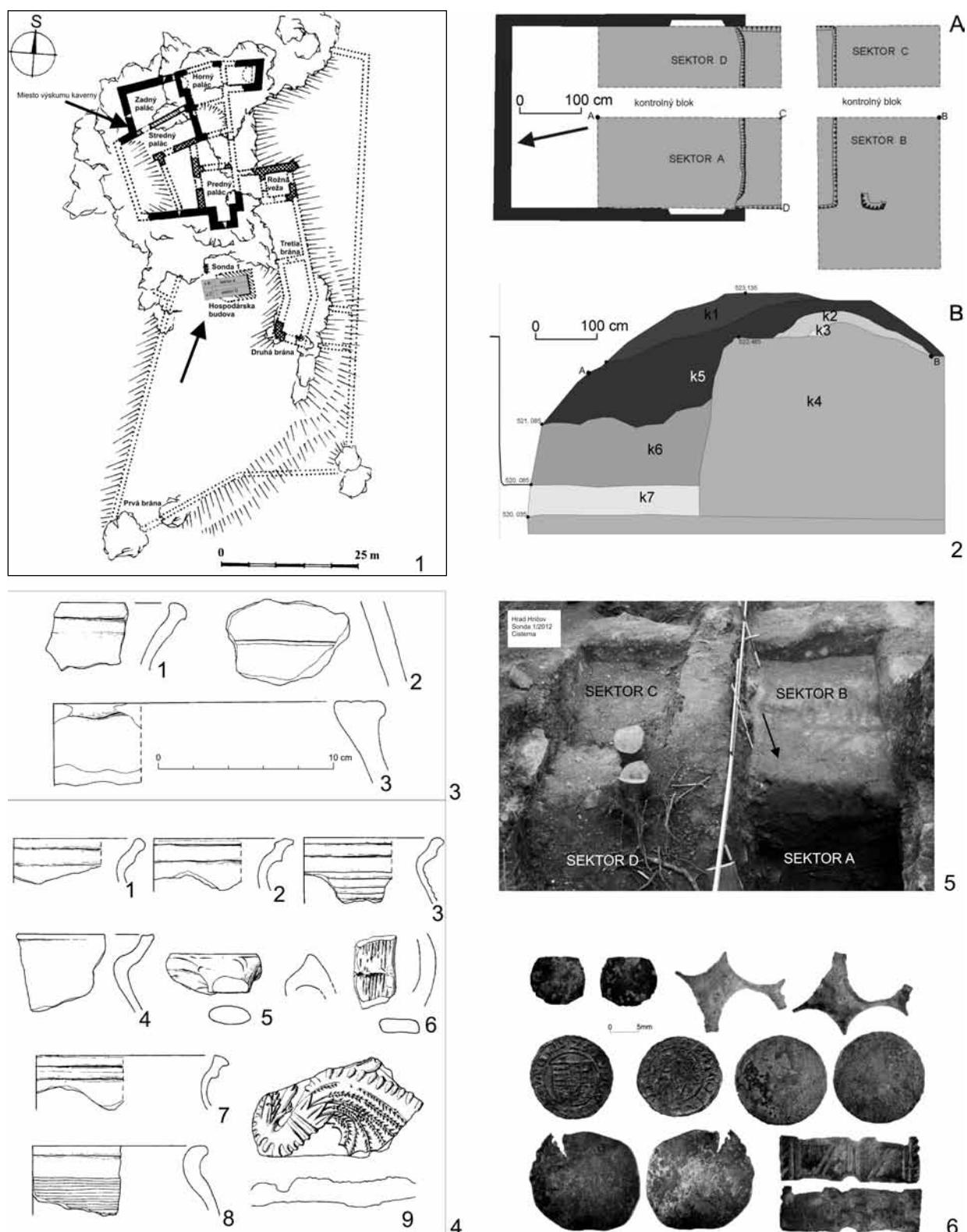
Obr. 9. Nová Baňa. 1 – hrob 1, Farský kostol; 2–5 – fragmenty keramiky z kultúrnej vrstvy, Ulica Osvety. (Beljak/Bistáková/Konečná, 33, 34.)

Abb. 9. Nová Baňa. 1 – Grab 1, Pfarrkirche; 2–5 – Keramikfragmente aus der Kulturschicht, Straße Osvety. (Beljak/Bistáková/Konečná, 33, 34.)

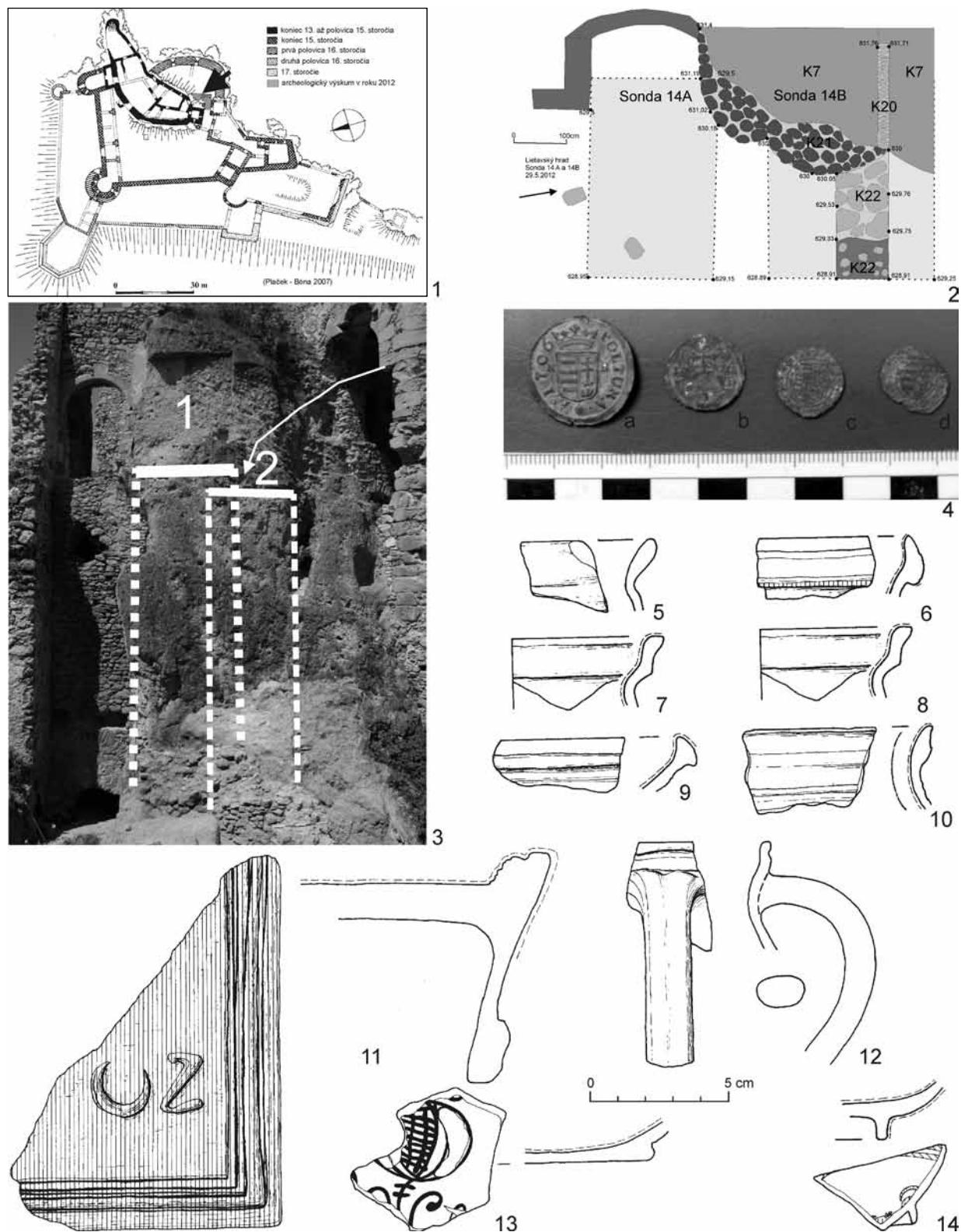
Obr. 10. Zvolen (Pustý hrad – Dolný hrad). 1 – pôdorys Dolného hradu Pustého hradu s vyznačením skúmaných sond; 2 – odkrytie stien veže na Dolnom Pustom hrade komplikovali veľké korene; 3 – východná a severná stena veže Dolného hradu po preskúmaní. (Beljak/Beljak Pažinová, 40, 41.)

Abb. 10. Zvolen (Pustý hrad – Dolný hrad). 1 – Dolný hrad, Pustý hrad – Grundriss mit Markierung der erforschten Schnitte; 2 – die Freilegung der Turmwände auf Dolný Pustý hrad komplizierten großen Wurzeln; 3 – östliche und nördliche Turmwand von Dolný hrad nach dem Durchforschen. (Beljak/Beljak Pažinová, 40, 41.)

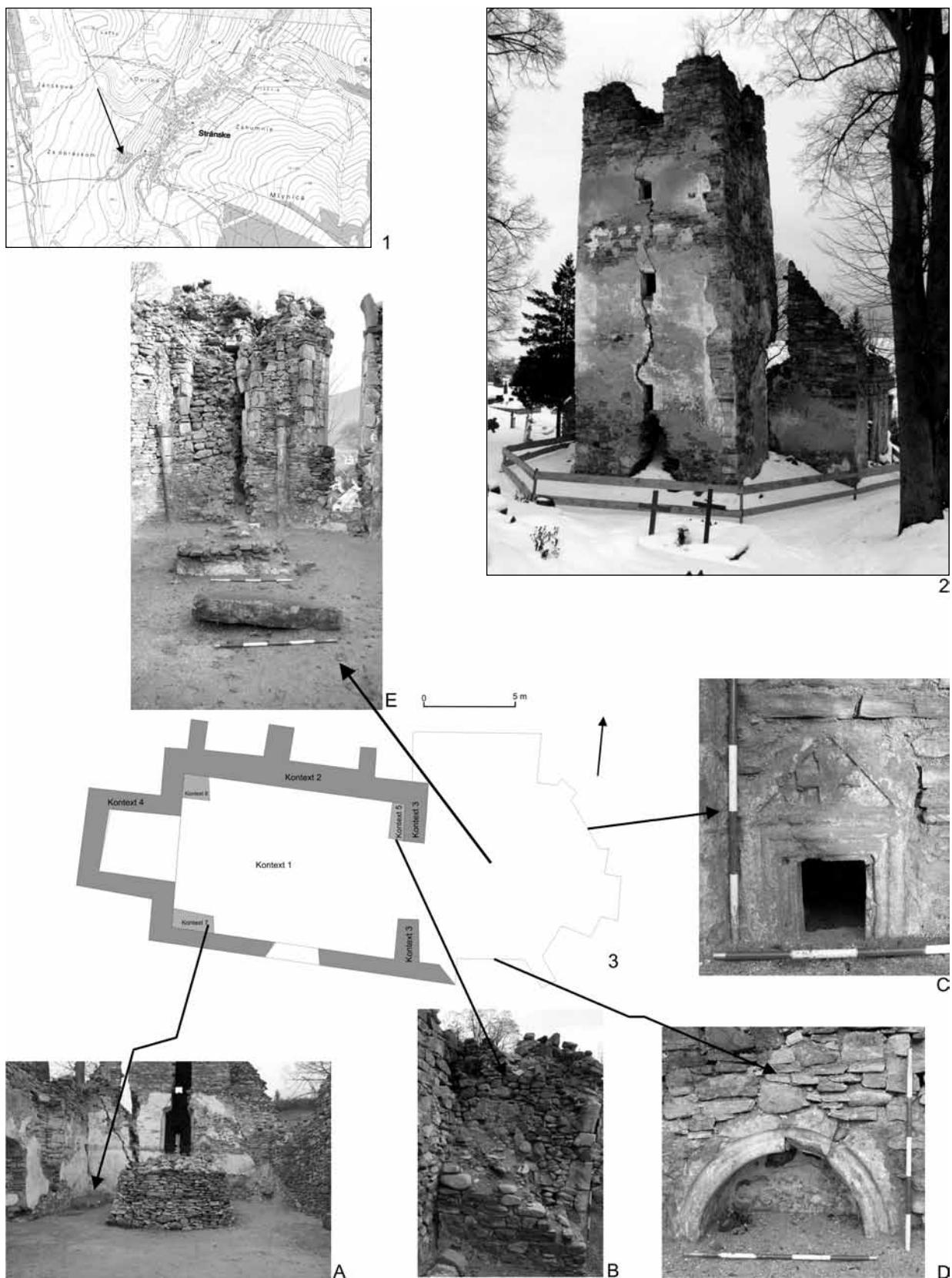
Obr. 11. Hričov (Hričovský hrad). 1 – lokalizácia miesta výskumu na pôdoryse Hričovského hradu (podľa Plaček/Bóna 2004); 2 – sonda; 3 – výber pravekej a včasnostredovekej keramiky; 4 – výber stredovekej a novovekej keramiky; 5 – fotografia cisterny s jednotlivými skúmanými sektormi; 6 – výber numizmatických nálezov. (Bielich, 43–45.)

Abb. 11. Hričov (Burg Hričov). 1 – Lokalisierung der Grabungsstelle auf dem Grundriss der Burg Hričov (nach Plaček/Bóna 2004); 2 – Schnitt 1; 3 – Auswahl von urzeitlicher und frühmittelalterlicher Keramik; 4 – Auswahl von mittelalterlicher und neuzeitlicher Keramik; 5 – Fotografie der Zisterne mit einzelnen erforschten Sektoren; 6 – Auswahl von numismatischen Funden. (Bielich, 43 – 45.)

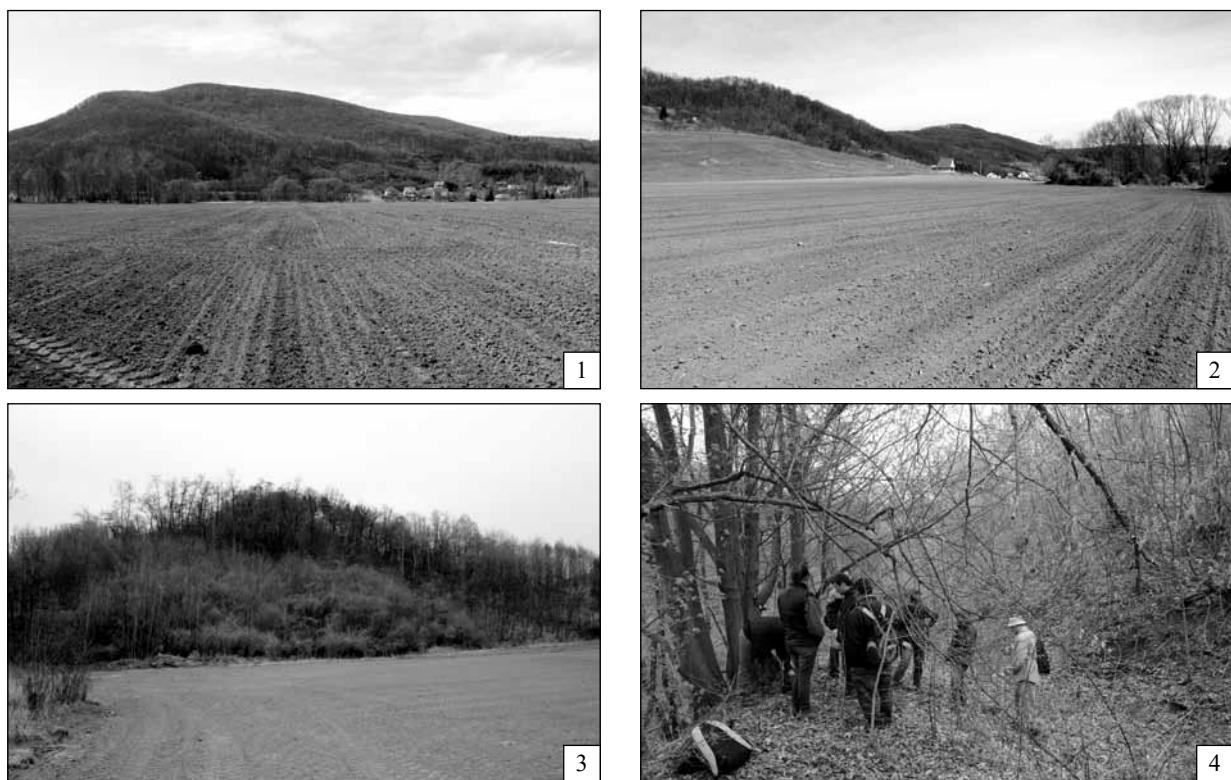
Obr. 12. Lietava (Lietavský hrad). 1 – plán hradu Lietava s jednotlivými stavebnými fázami a miestami výskumu; 2 – pôdorys sondy 14 s vyznačenými skúmanými kontextmi; 3 – rekonštrukcia prechodu medzi stredným a horným hradom v spodnej časti sondy 14; 4 – nálezy minci zo 16.–18. stor.; 5–14 – výber novovekej keramiky (17.–18. stor.) zo sondy 14. (Bielich, 45–47.)

Abb. 12. Lietava (Burg Lietava). 1 – Plan der Burg Lietava mit den einzelnen Bauphasen und Grabungsstellen; 2 – Grundriss des Schnittes 14 mit der Markierung der erforschten Kontexte; 3 – Rekonstruktion des Übergangs zwischen der mittleren und oberen Burg im unteren Teil des Schnittes 14; 4 – die Münzenfunde aus dem 16.–18. Jh.; 5–14 – Auswahl von neuzeitlicher Keramik (17.–18. Jh.) aus dem Schnitt 14. (Bielich, 45–47.)

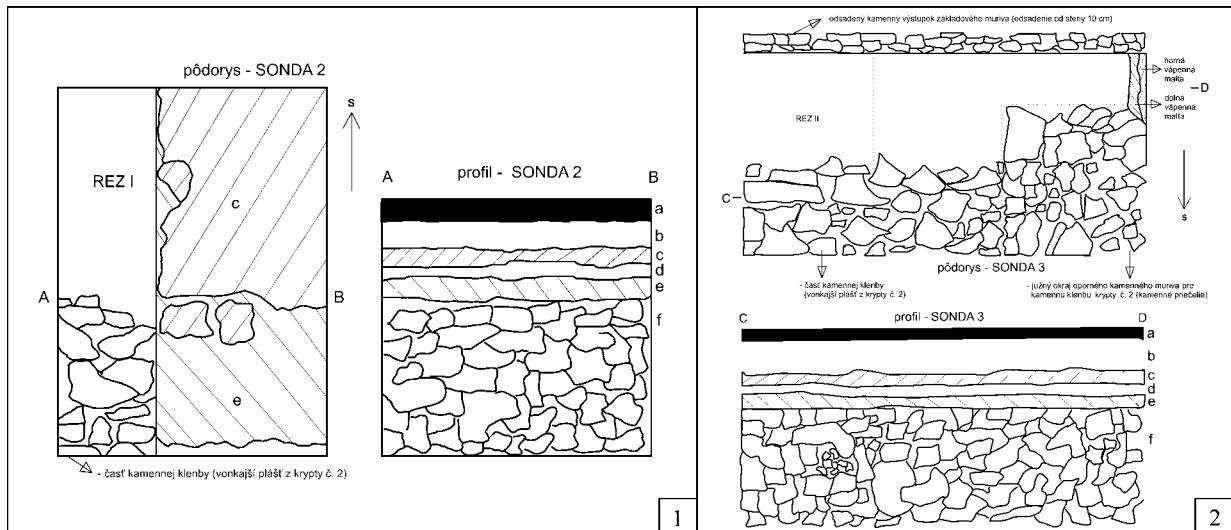
Obr. 13. Stránske (kostol sv. Heleny). 1 – lokalizácia kostola; 2 – pohľad na šikmú kostolnú vežu (archív združenia); 3 – plán kostola s novoobjavenými architektonickými prvkami. (Bielich, 47, 48.)

Abb. 13. Stránske (Kirche der hl. Helena). 1 – Lokalisierung der Kirche; 2 – Blick auf den schiefen Kirchturm (Archiv des Vereins); 3 – Kirchenplan mit neuentdeckten architektonischen Elementen. (Bielich, 47, 48.)

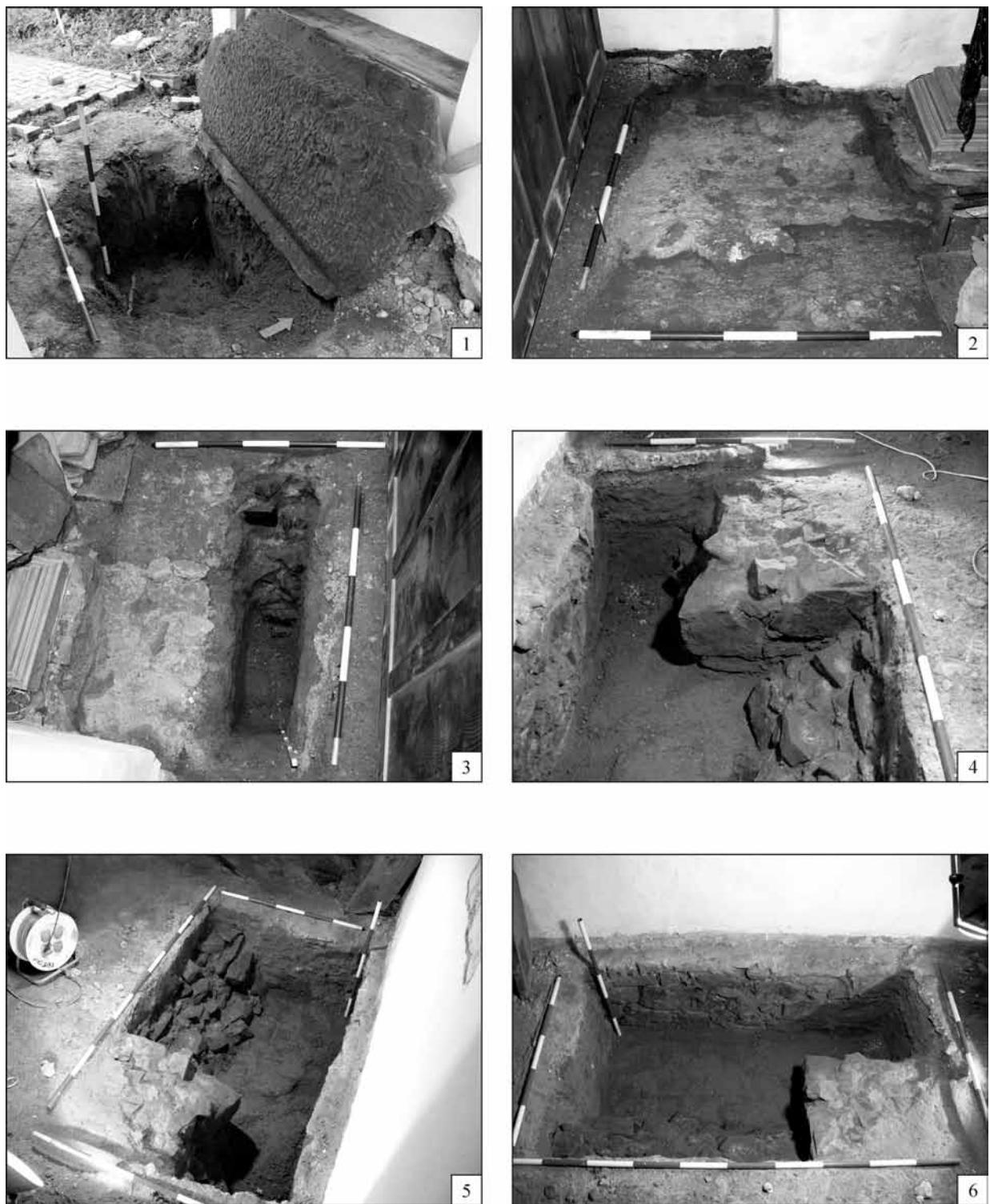

Obr. 14. Šiatorská Bukovinka (sútok Bukovinského potoka a Beliny). 1, 2 – otvorené sídlisko z mladšej doby bronzovej (Pohanský hrad); 3 – pravdepodobne stredoveký opevnený objekt; 4 – účastníci prieskumu na vale s priekopou. (Beljak/Fottová/Kučeráková/Mitáš/Pažinová, 34–39.)

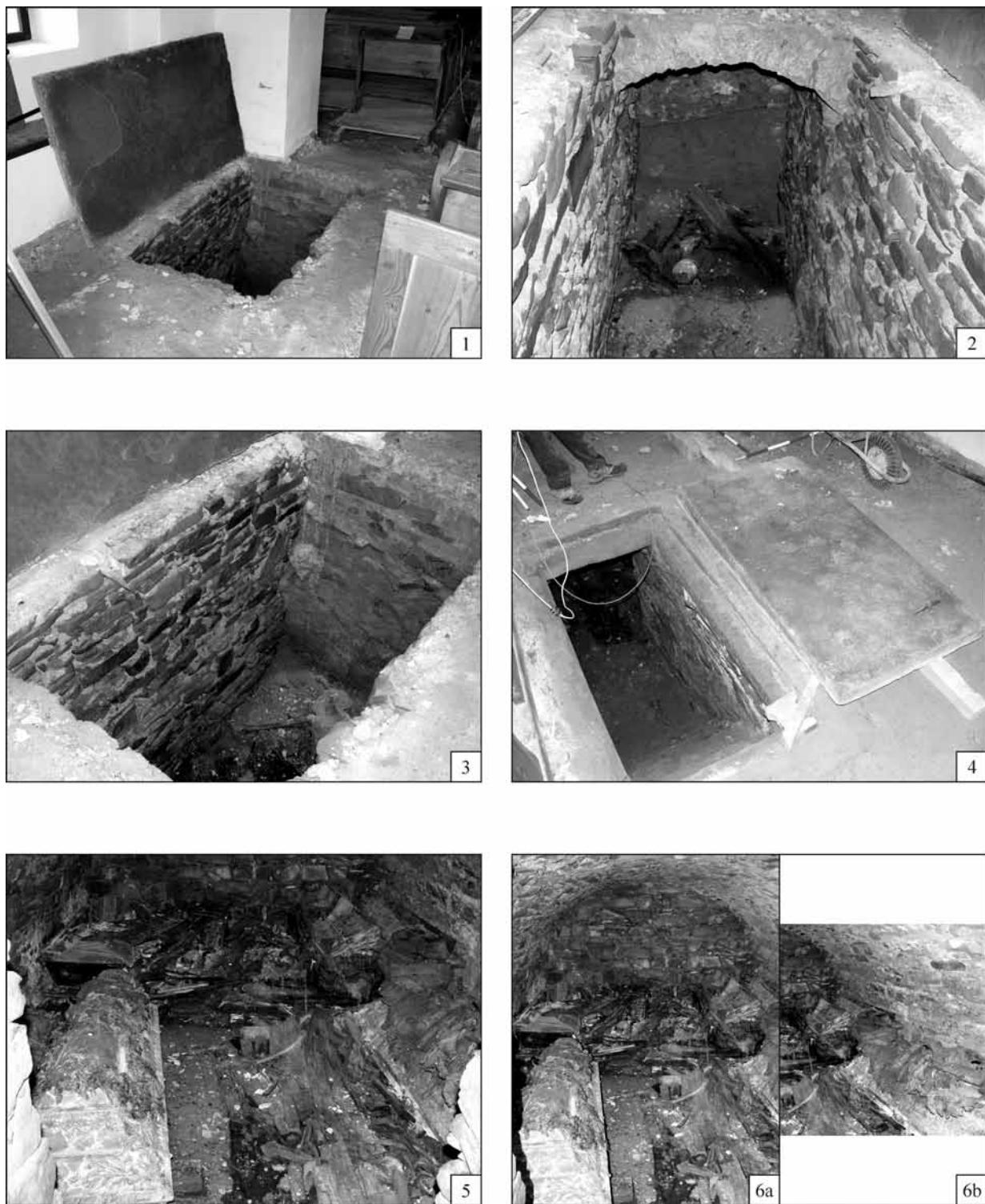
Abb. 14. Šiatorská Bukovinka (Zusammenfluss des Bukovinský-Baches mit dem Fluss Belina). 1, 2 – geöffnete Siedlung aus der jüngeren Bronzezeit (Pohanský hrad); 3 – höchstwahrscheinlich ein mittelalterliches befestigtes Objekt; 4 – Teilnehmer der Grabung auf dem Wall mit Graben. (Beljak/Fottová/Kučeráková/Mitáš/Pažinová, 34–39.)

Obr. 15. Horná Lehota (Kostol sv. Trojice). 1 – pôdorys a profil sondy 2; 2 – pôdorys a profil sondy 3. Legenda: a – betónová vrstva / pieskovcové násťapné platne, b – kompaktný hlinený zásyp, c – horná podlahová vrstva vymazaná vápennou maltou, d – kompaktný hlinený zásyp, e – dolná podlahová vrstva vymazaná vápennou maltou, f – kamenné murivo valenej klenby z krypty 2. (Ďuriš, 53–55.) Abb. 15. Horná Lehota (Kirche der hl. Dreifaltigkeit). 1 – Grundriss und Profil von Schnitt 2; 2 – Grundriss und Profil von Schnitt 3. Legende: a – Betonschicht/Sandsteinplatten, b – kompakte Lehmverschüttung, c – obere Fußbodenschicht mit Kalkmörtel ausgeschmiert, d – kompakte Lehmverschüttung, e – untere Fußbodenschicht mit Kalkmörtel ausgeschmiert, f – Steinmauerwerk des Tonengewölbes aus der Krypta 2. (Ďuriš, 53–55.)

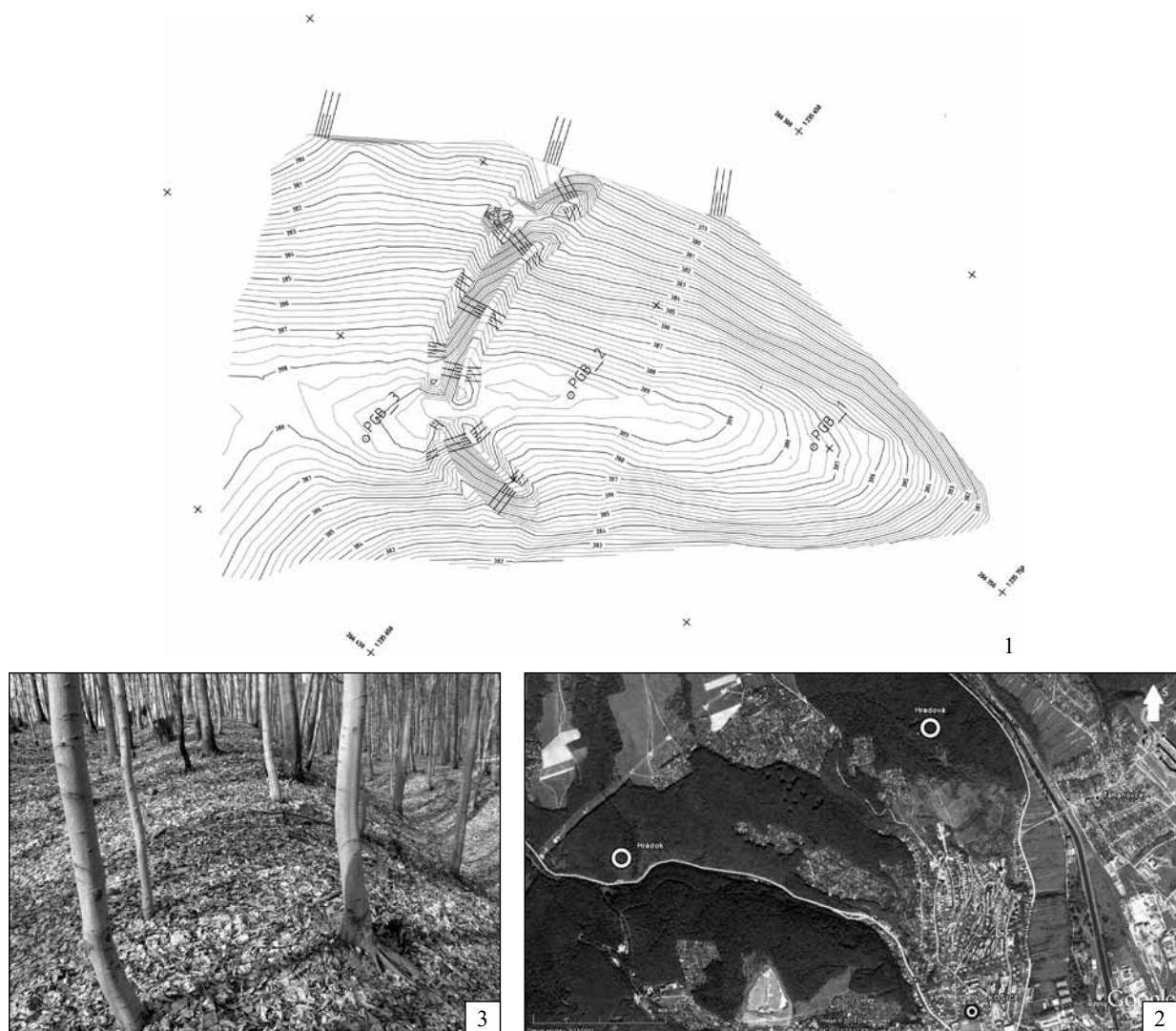

Obr. 16. Horná Lehota (Kostol sv. Trojice). 1 – pohľad na sekundárne uloženú pieskovcovú platňu nad sondou 1; 2 – pohľad na sondu 2, zníženie plochy o 10–21 cm; 3 – pohľad na sondu 2, rez I, zníženie plochy o 27–80 cm; 4 – detail v sonde 3, zníženie plochy o 65/70 cm; 5 – celkový pohľad na sondu 3, zníženie plochy o 65/70 cm; 6 – celkový pohľad na sondu 3, zníženie plochy o 65/70 cm. (Ďuriš, 53 – 55.)
 Abb. 16. Horná Lehota (Kirche der hl. Dreifaltigkeit). 1 – Anblick auf die sekundärplatzierte Sandsteinplatte über dem Schnitt 1; 2 – Blick auf den Schnitt 2, Senkung der Fläche um 10–21 cm; 3 – Blick auf den Schnitt 2, Senkung der Fläche um 27–80 cm; 4 – Detail im Schnitt 3, Senkung der Fläche um 65/70 cm; 5 – Gesamtansicht auf den Schnitt 3, Senkung der Fläche um 65/70 cm; 6 – Gesamtansicht auf den Schnitt 3, Senkung der Fläche um 65/70 cm. (Ďuriš, 53 – 55.)

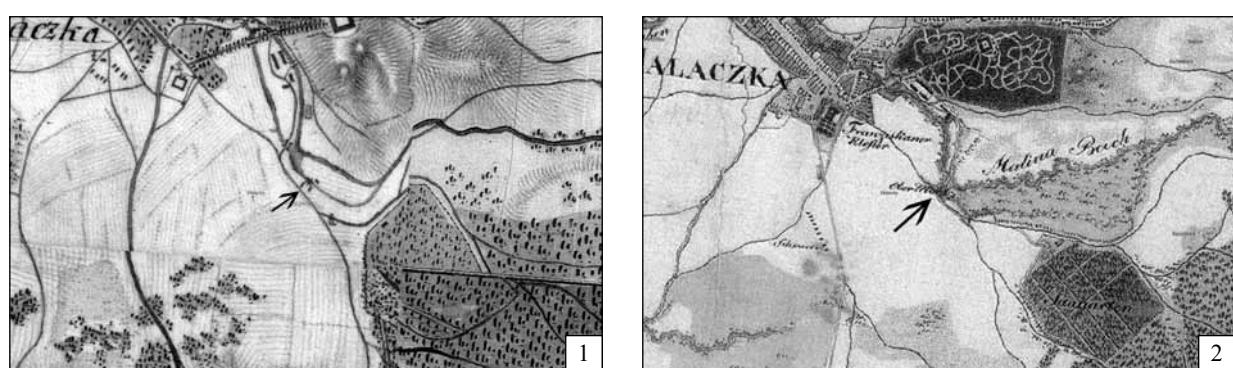

Obr. 17. Horná Lehota (Kostol sv. Trojice) 1 – spodná plocha krycej pieskovcovej platne a odkrytý vchod do krypty 1; 2 – pohľad do interiéru kamennej krypty 1; 3 – pohľad na štruktúru severnej a východnej kamennej steny z krypty 1; 4 – spodná plocha krycej pieskovcovej platne a odkrytý vchod do krypty 2; 5 – pohľad do interiéru kamennej krypty 2; 6a, b – pohľad na štruktúru zadného kamenného priečelia, ktorý je uzavorený kamennou valenou klenbou. (Ďuriš, 53 –55.)

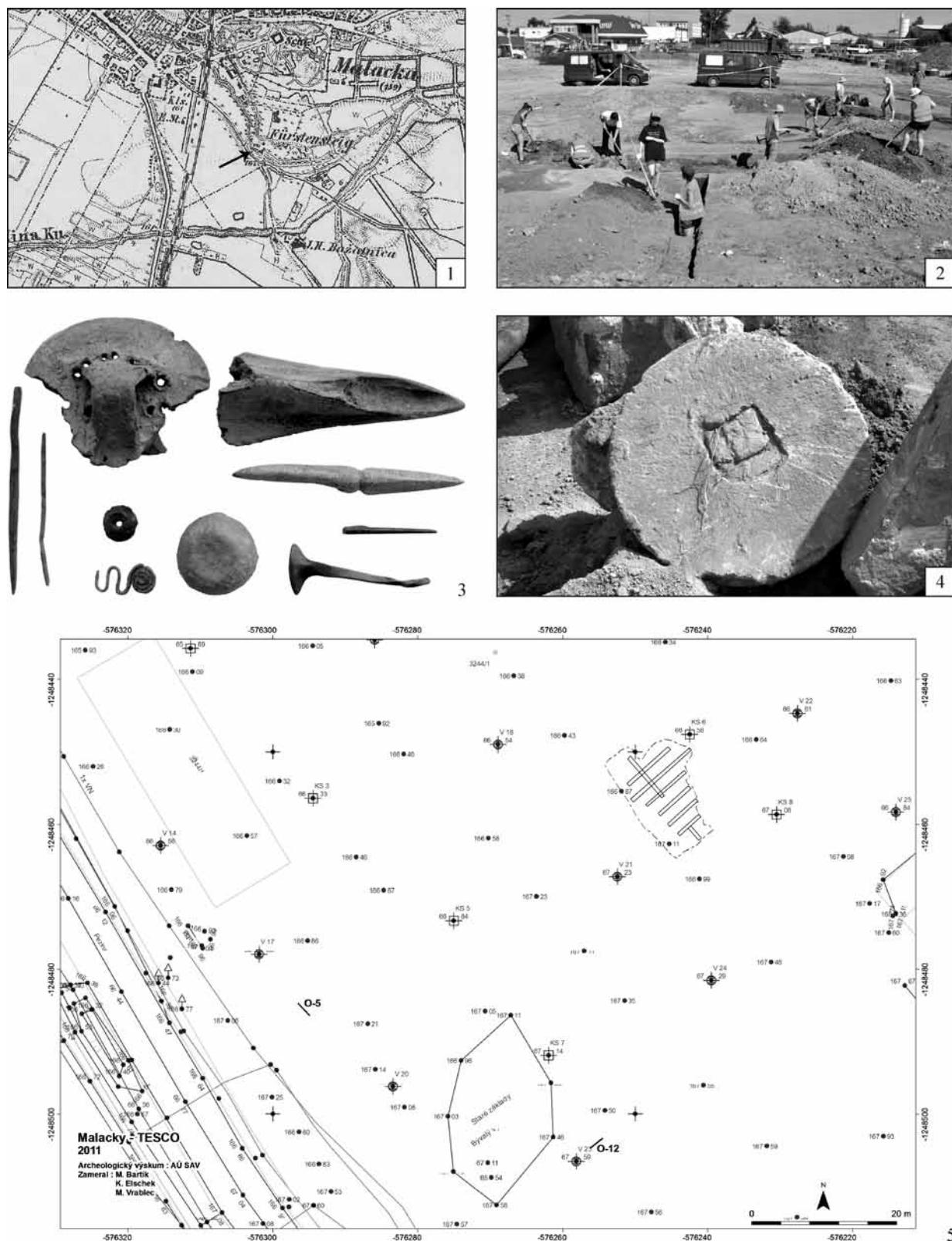
Abb. 17. Horná Lehota (Kirche der hl. Dreifaltigkeit). 1 – untere Fläche Sandsteindeckplatte und der aufgedeckte Eingang in die Krypta 1; 2 – Blick in den Interieur der steinernen Krypten 1; 3 – Blick auf die Struktur der nördlichen und östlichen Wand aus der Krypta 1; 4 – untere Fläche der Sandsteindeckplatte und der aufgedeckte Eingang in die Krypta 2; 5 – Blick in den Interieur der steinernen Krypten 2; 6a, b – Blick auf die Struktur der hinteren steinernen Stirnseite, die mit einem Tonnengewölbe abgeschlossen ist. (Ďuriš, 53 –55.)

Obr. 18. Košice (Hrádok). 1 – polohopisné a výškopisné zameranie archeologickej lokality, autor M. Štosák; 2 – pohľad na val a priekopu od východu; 3 – vyznačenie polôh Hrádok, Hradová a Košice na ortofotomape. (Ďurišová/Horvát/Pristáš, 55, 56.)
Abb. 18. Košice (Hrádok). 1 – Lage- und Höhenvermessung der archäologischen Fundstelle, Autor M. Štosák; 2 – Anblick an den Wall und Graben von Osten; 3 – Markierung der Lagen Hrádok, Hradová und Košice auf dem Orthofoto. (Ďurišová/Horvát/Pristáš, 55, 56.)

Obr. 19. Malacky (Padzelek). 1 – poloha mlyna a výskumnnej plochy s objektom 8/2011 označené šípkou, I. vojenské mapovanie; 2 – poloha mlyna a výskumnnej plochy s objektom 8/2011 označené šípkou, II. vojenské mapovanie. (Elschek, 57.)
Abb. 19. Malacky (Padzelek). 1 – Lage der Mühle und der Forschungsfläche mit Objekt 8/2011 mit einem Pfeil markiert, I. Militärkartierung; 2 – Lage der Mühle und der Forschungsfläche mit Objekt 8/2011 mit einem Pfeil markiert, II. Militärkartierung. (Elschek, 57.)

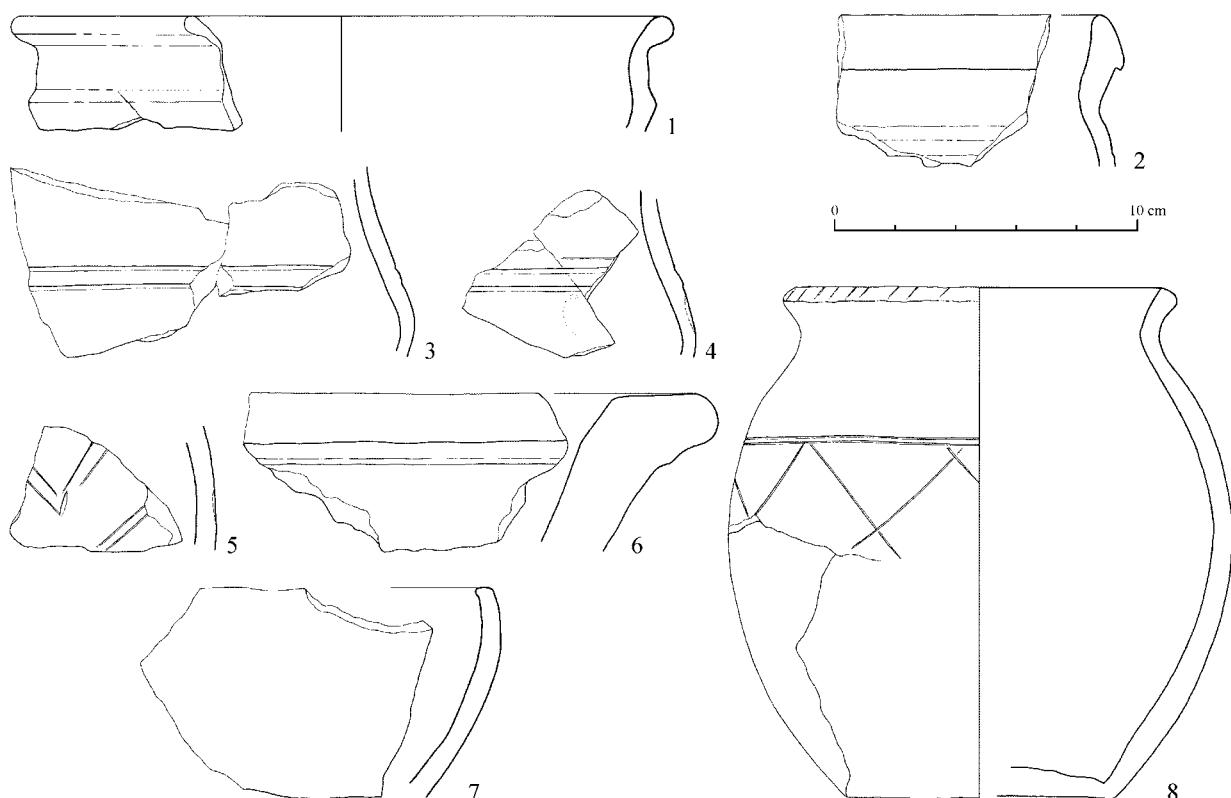

Obr. 20. Malacky (Padzelek). 1 – poloha mlyna a výskumnnej plochy s objektom 8/2011 označené šípkou, III. vojenské mapovanie; 2 – výskumná plocha s objektom 8/2015, pracovný záber; 3 – výber nálezov; 4 – mlynský kameň; 5 – výskumná plocha s objektom 8/2011. (Elschek, 57.)

Abb. 20. Malacky (Padzelek). 1 – Lage der Mühle und der Forschungsfläche mit Objekt 8/2011 mit einem Pfeil markiert, III. Militärkartierung; 2 – Grabungsfläche mit Objekt 8/2015, Arbeitsaufnahme; 3 – Fundauswahl; 4 – Mühlstein; 5 – Forschungsfläche mit dem Objekt 8/2011. (Elschek, 57.)

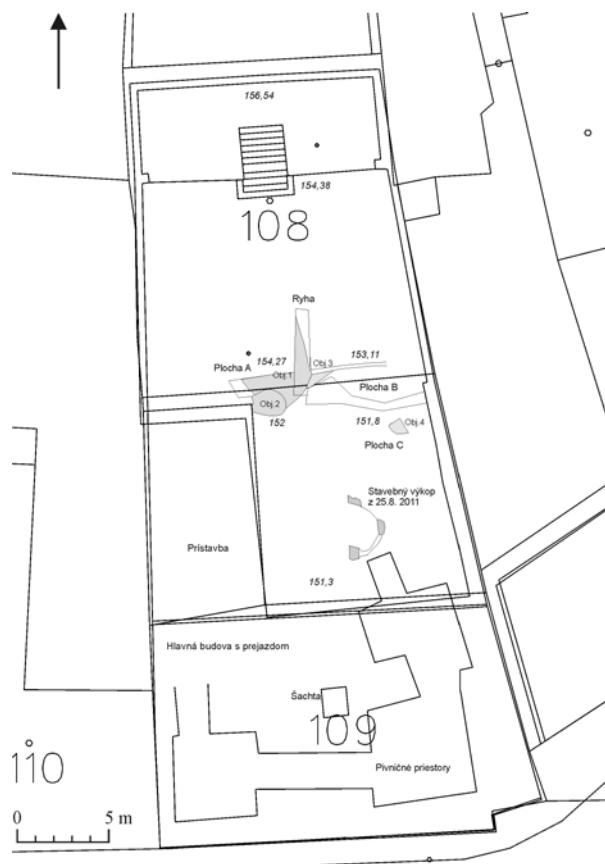
Obr. 21. Divín (Hrad). Horný hrad – pôdorys s vyznačením archeologických sond a novoobjavených murív. (Fottová, 59–62.)
 Abb. 21. Divín (Burg). Oberburg – Grundriss mit Markierung der archäologischen Schnitte und neuentdeckten Mauerwerken.
 (Fottová, 59–62.)

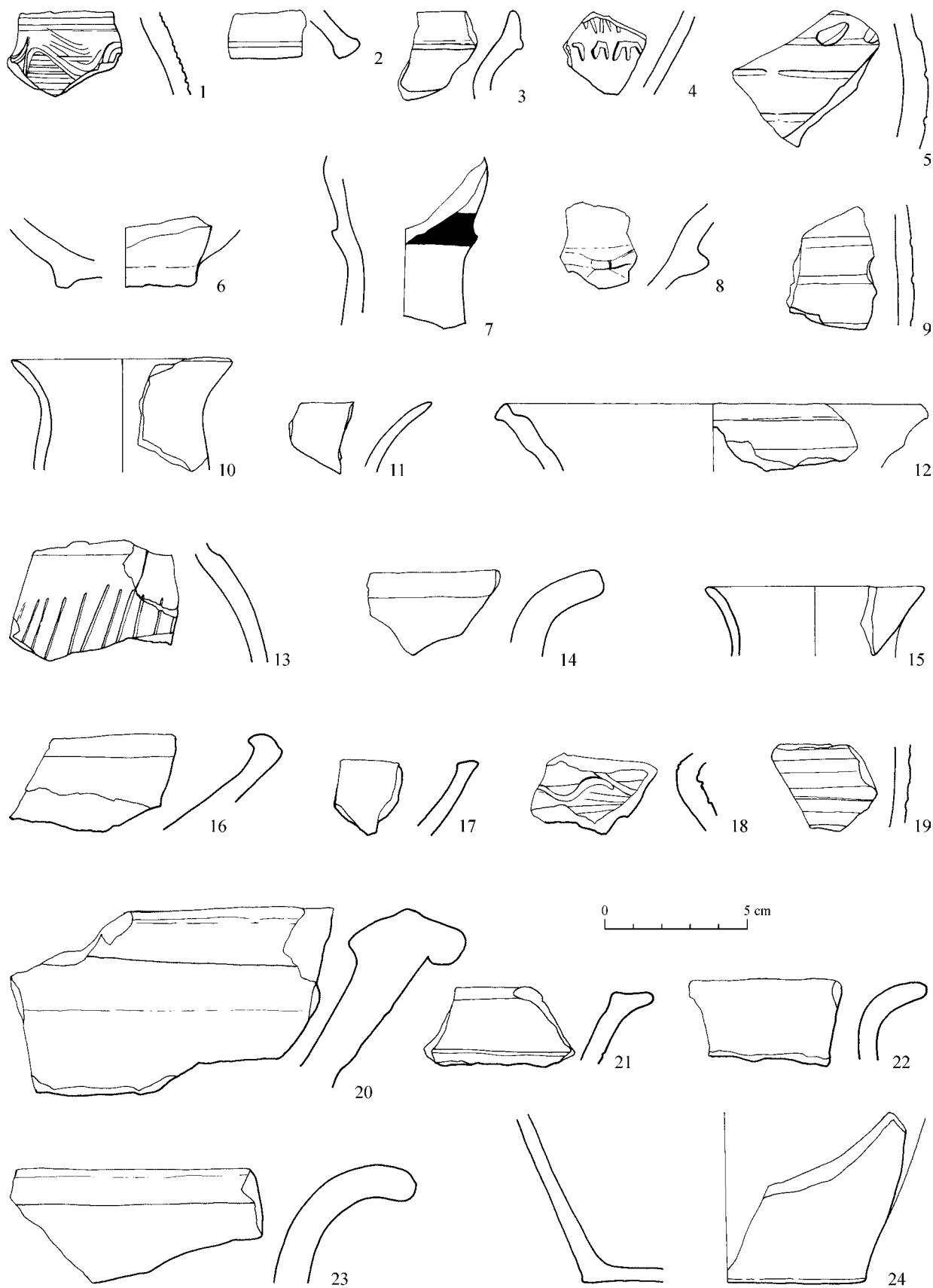
Obr. 22. Dolné Lefantovce (Slnečná ulica). 1–7 – zberový materiál, 8 – nádoba z objektu 3. (Fottová, 62.)
 Abb. 22. Dolné Lefantovce (Straße Slnečná). 1–7 – Lesefundmaterial, 8 – Gefäß aus dem Objekt 3. (Fottová, 62.)

Obr. 23. Komjatice (Majir). 1 – plán severovýchodnej časti skúmanej plochy; 2 – plán juhozápadnej časti skúmanej plochy. (Fottová, 63–65.)
Abb. 23. Komjatice (Majir). 1 – Plan des nordöstlichen Teils der erforschten Fläche; 2 – Plan des südwestlichen Teils der erforschten Fläche. (Fottová, 63–65.)

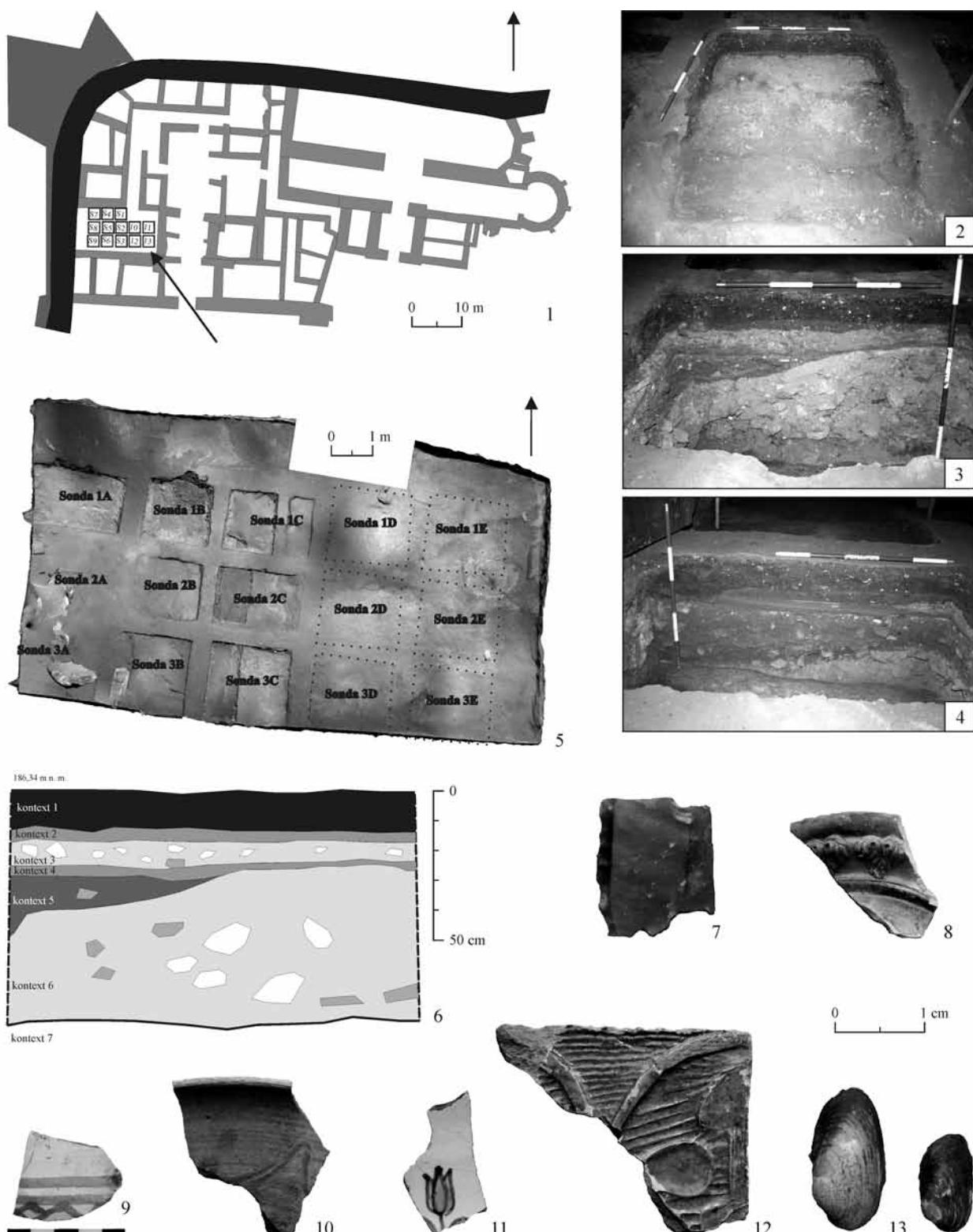
Obr. 24. Nitra (Samova ulica). Celkový plán výskumu. (Fottová, 66, 67.)
Abb. 24. Nitra (Straße Samova). Gesamtplan der Grabung. (Fottová, 66, 67.)

Obr.25. Nitra (Samova ulica). Výber keramiky: 1–19 – objekt 1; 20–24 – objekt 1–2. (Fottová, 66, 67.)
Abb. 25. Nitra (Straße Samova). Keramikaauswahl: 1–19 – Objekt 1; 20–24 – Objekt 1–2. (Fottová, 66, 67.)

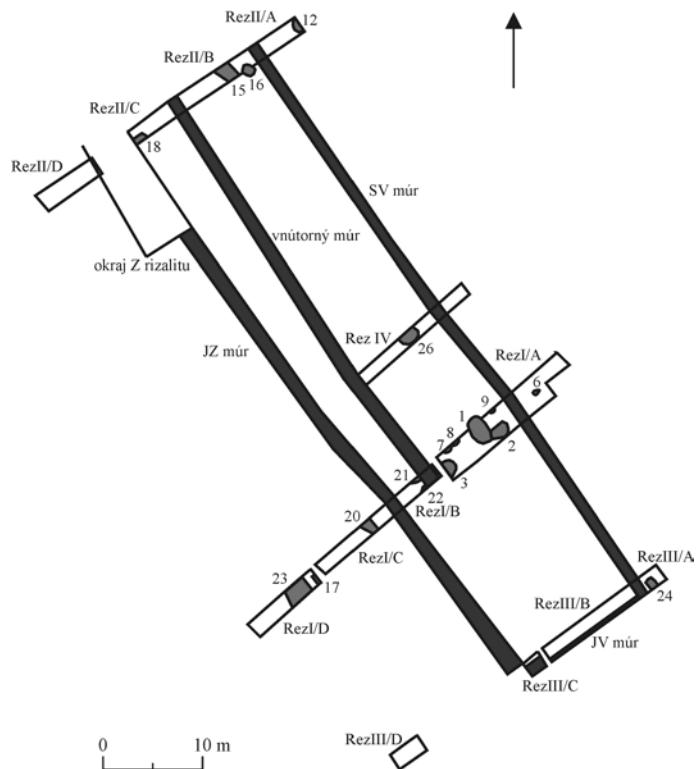

Obr. 26. Nitra (Samova ulica). Výber keramiky: 1–8 – objekt 1–2; 9–17 – objekt 2; 18, 19, 21 – objekt 3; 20, 22 – objekt 4. (Fottová, 66, 67.)
 Abb. 26. Nitra (Straße Samova). Keramikaauswahl: 1–8 – Objekt 1–2; 9–17 – Objekt 2; 18, 19, 21 – Objekt 3; 20, 22 – Objekt 4. (Fottová, 66, 67.)

Obr. 27. Nitra (Hrad). Južná pivnica: 1 – lokalizácia miesta výskumu; 2 – celkový pohľad na sektor 2C zo západu, kontext 3; 3 – profil zachytených podláh sektora 3C, severný profil; 4 – profil zachytených podláh v sektore 3C, západný profil; 5 – fotogrammetrický plán výskumu (Arpáš/Balžan 2012); 6 – profil zachytených podláh v sektore 3C, západný profil; 7–13 – výber nálezov zo zásypov nad najstaršou podlahou. (Fottová/Bielich, 67–69.)

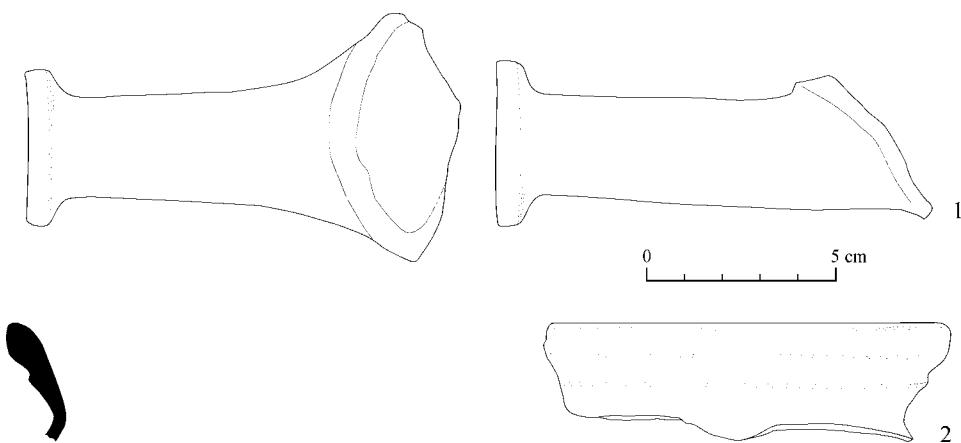
Abb. 27. Nitra (Burg). Südlicher Keller: 1 – Lokalisierung der Grabungsstelle; 2 – Gesamtansicht auf den Sektor 2C von Westen, Kontext 3; 3 – Profil der festgehaltenen Fußböden Sektor 3C, nördliches Profil; 4 – Profil der festgehaltenen Fußböden Sektor 3C, westliches Profil; 5 – photogrammetrischer Grabungsplan (Arpáš/Balžan 2012); 6 – Profil der festgehaltenen Fußböden im Sektor 3C, westliches Profil; 7–13 – Auswahl von Fund aus der Verschüttung über dem ältesten Fußboden. (Fottová/Bielich, 67–69.)

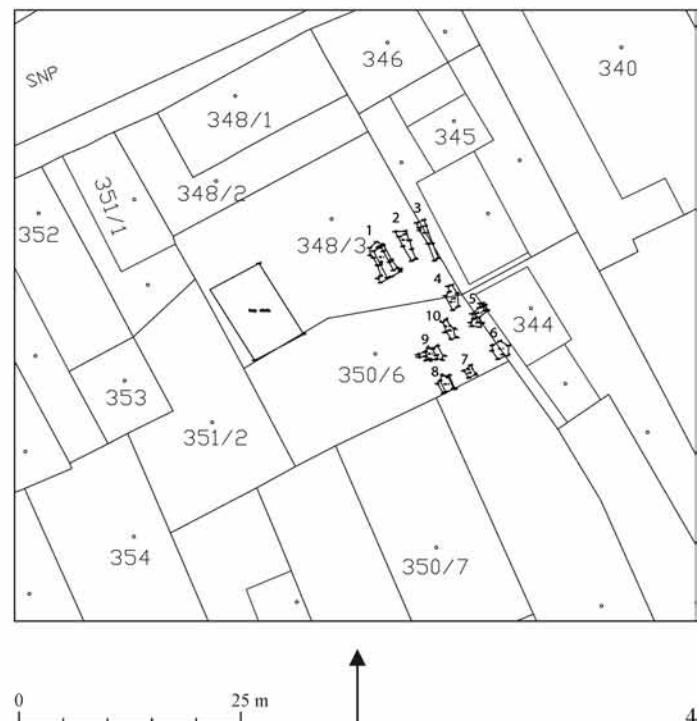
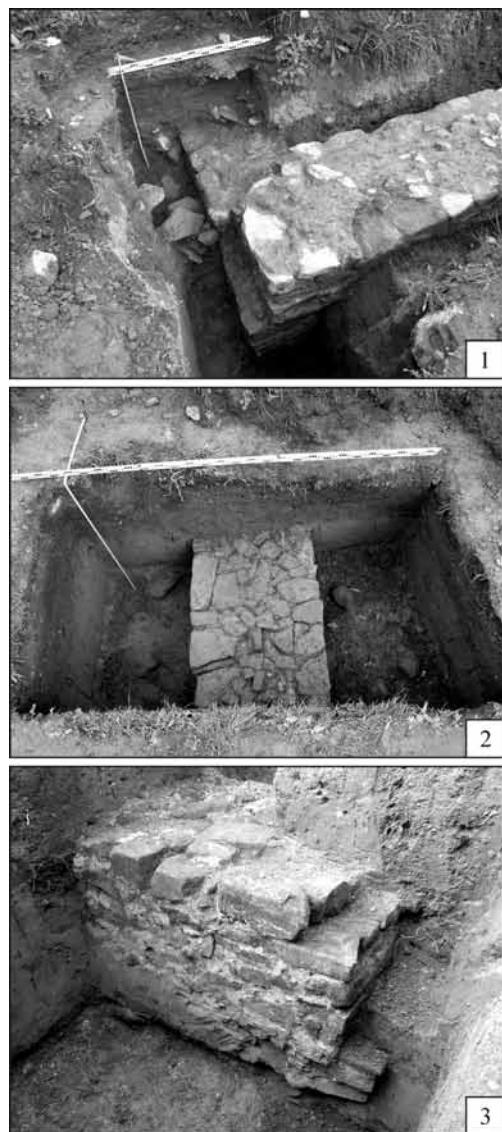
Obr. 28. Čierny Brod (Hed'). Celkový plán skúmanej plochy klasicistickej kúrie so zameraním rezov a objektov. (Fottová/Ižóf, 70, 71.)
 Abb. 28. Čierny Brod (Hed'). Gesamtplan der erforschten Fläche der klassizistischen Kurie mit Vermessung der Schnitte und Objekte.
 (Fottová/Ižóf, 70, 71.)

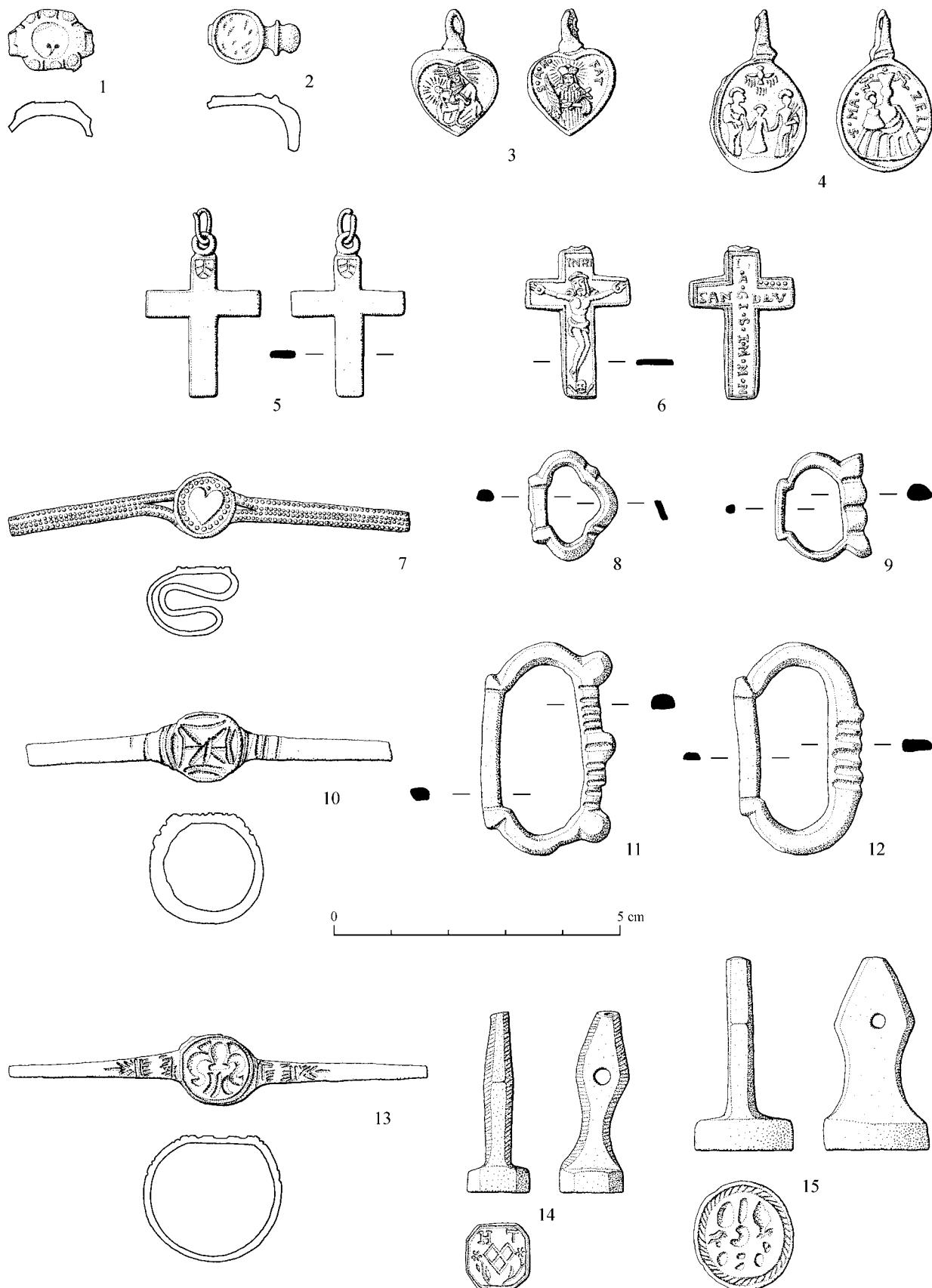
Obr. 29. Jakubovany (Vysoký hrádok). Výber keramických nálezov a hlinený praslen lužickej kultúry. (Gašpar/Ontko/Pažinová, 75, 76.)
 Abb. 29. Jakubovany (Vysoký hrádok). Auswahl von Keramikfunden und Lehmsspinnwirtel der Lausitzer Kultur. (Gašpar/Ontko/Pažinová, 75, 76.)

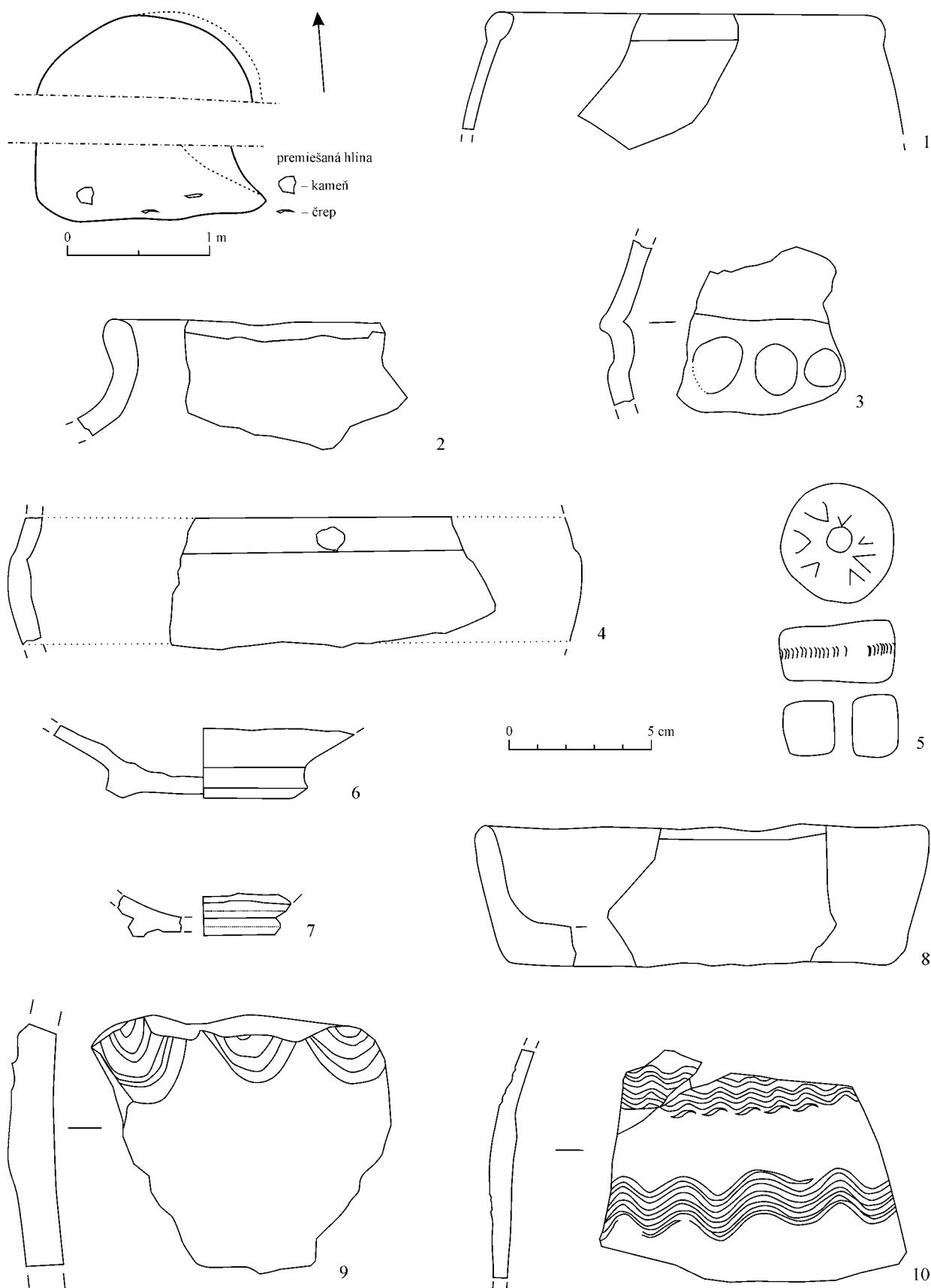
Obr. 30. Smrečany. Nálezy zo sídliskovej vrstvy. (Furman, 71, 72.)
Abb. 30. Smrečany. Funde aus der Siedlungsschicht. (Furman, 71, 72.)

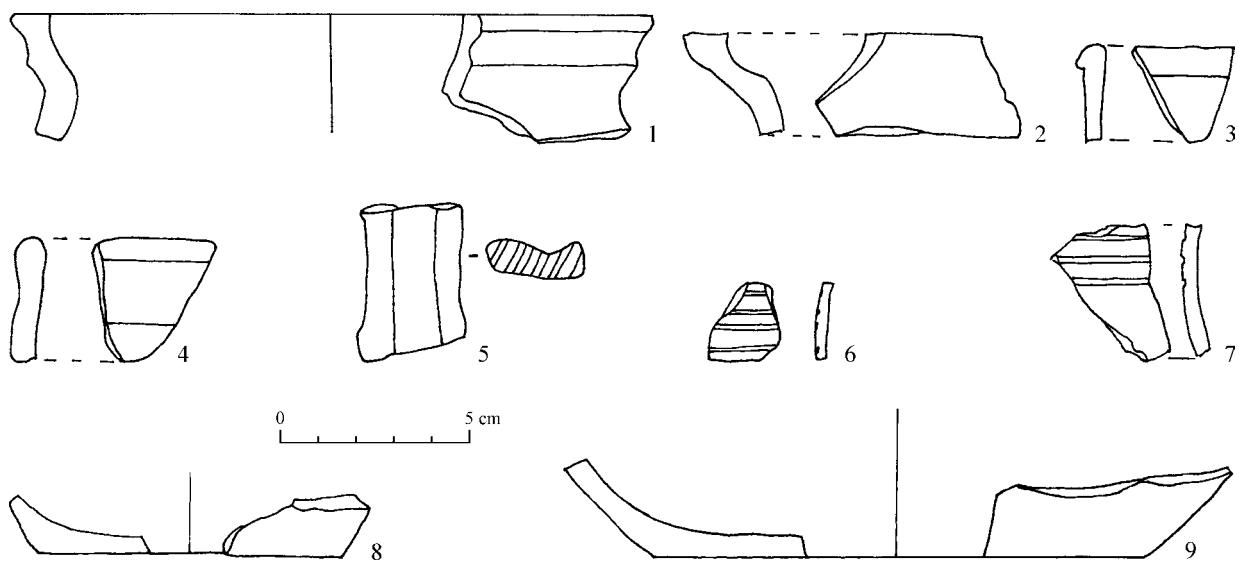
Obr. 31. Trstená. 1 – sonda I; 2 – sonda II; 3 – sonda III; 4 – zameranie výkopov L. Kolodeja. (Furman, 72–75.)
Abb. 31. Trstená. 1 – Schnitt I; 2 – Schnitt II; 3 – Schnitt III; 4 – Vermessung (L. Kolodeja) der Aushube. (Furman, 72–75.)

Obr. 32. Hamuliakovo (Dolné). 1–7, 14, 15 – nálezy z novoveku; 8–13 – nálezy zo stredoveku. (Hanuliak/Iván/Ölvecky, 76, 77.)
Abb. 32. Hamuliakovo (Dolné). 1–7, 14, 15 – neuzeitliche Funde; 8–13 – mittelalterliche Funde. (Hanuliak/Iván/Ölvecky, 76, 77.)

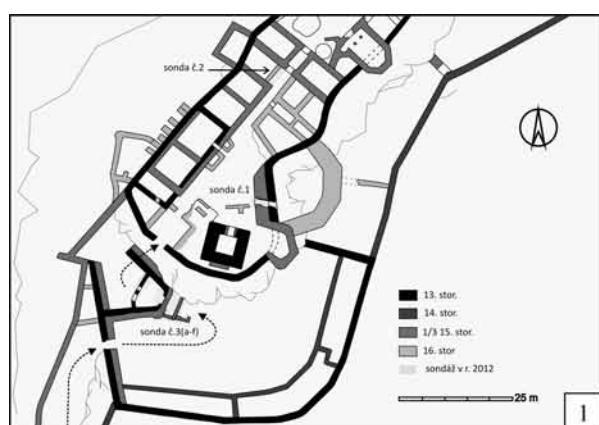

Obr. 33. Prešov, časť Solivar (Chmeľové – Tichá Dolina). Objekt 43/2012: výber keramických nálezov. (Horváthová, 78, 79.)
 Abb. 33. Prešov, Stadtteil Solivar (Chmeľové – Tichá Dolina). Objekt 43/2012: Auswahl von Keramikfunden. (Horváthová, 78, 79.)

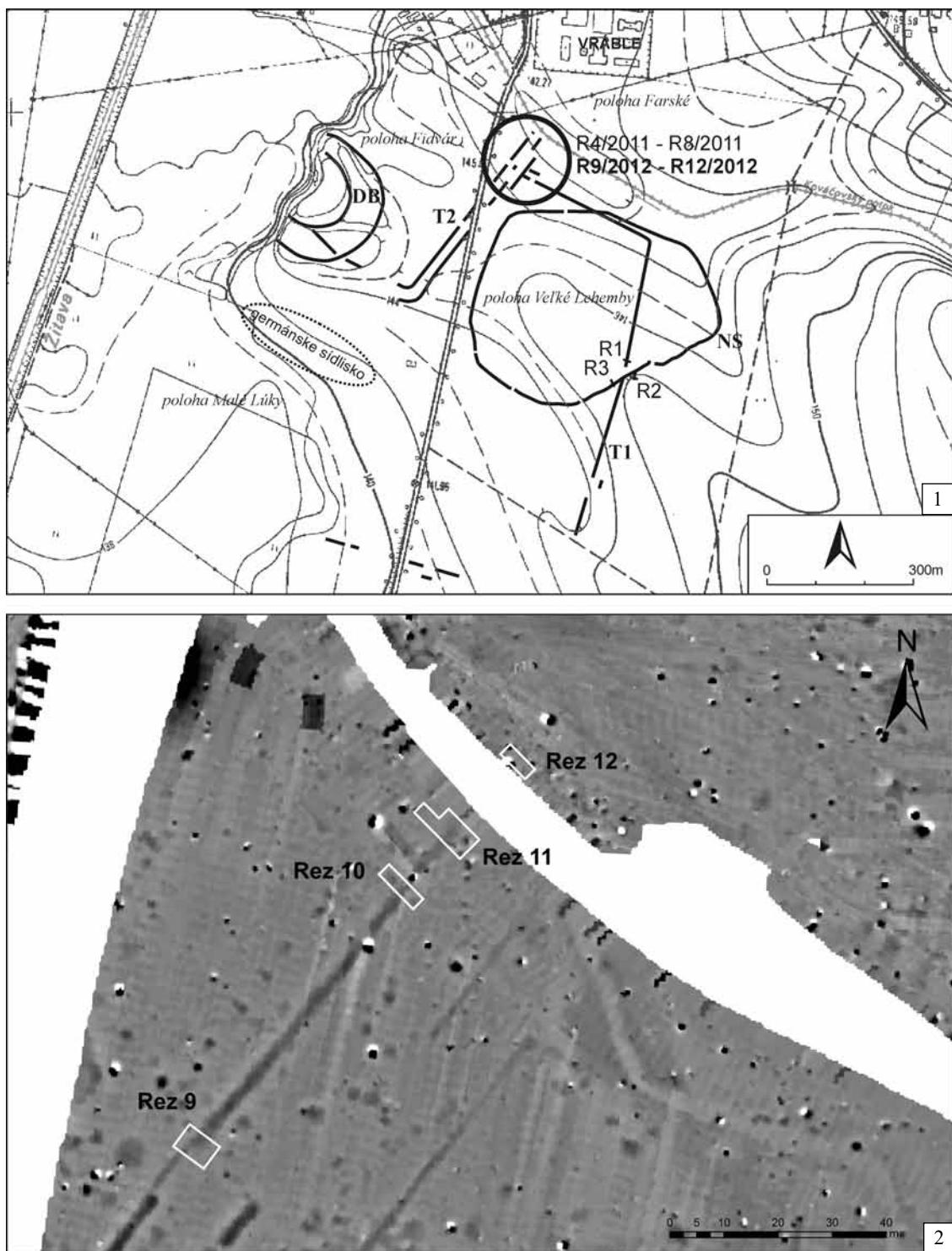
Obr. 34. Lendak (Nový kostol). Výber nálezov z kultúrnej vrstvy: 1–4 – okraje; 5 – úlomok uška; 6, 7 – úlomky z tela nádoby; 8, 9 – úlomky z dna nádob. (Hudák, 84.)

Abb. 34. Lendak (Nový kostol). Fundauswahl aus der Kulturschicht: 1–4 – Gefäßränder; 5 – Henkelbruchstück; 6, 7 – Bruchstücke eines Gefäßkörpers; 8, 9 – Bruchstücke eines Gefäßbodens. (Hudák, 84.)

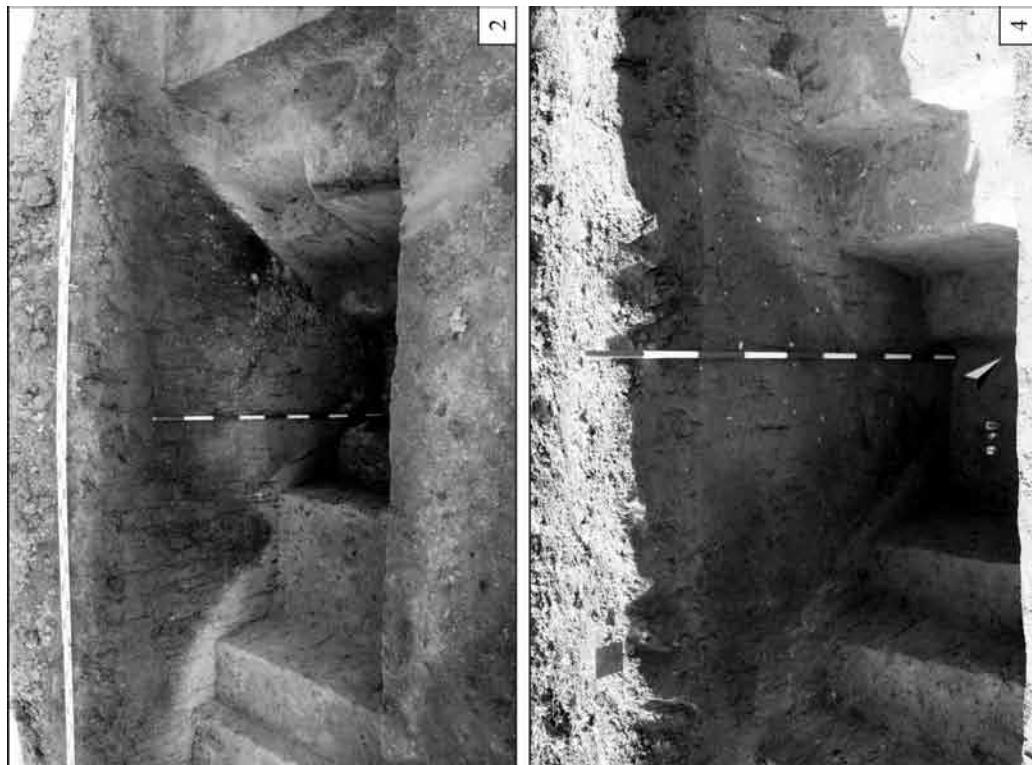
Obr. 35. Beckov (Hrad Beckov). 1 – situáčný plán s rozložením sond; 2 – sonda 1, začistený vstup do delovej bašty; 3 – sonda 3, celkový pohľad na odkryté vstupné časť pred bránou 3; 4 – priekopa pred „trefou“ bránou, sekundárne použitá gotická konzola v spodnej časti základu oporného muriva. (Hulínek/Kendrala/Pastirčák, 85, 86.)

Abb. 35. Beckov (Burg Beckov). 1 – Situationsplan mit Verteilung der Schnitte; 2 – Schnitt 1, versäuberte Eingang in die Kanonenbastie; 3 – Schnitt 3, Gesamtansicht auf den aufgedeckten Eingangsteil vor dem Tor 3; 4 – Graben vor dem „dritten“ Tor, sekundär genutzte gotische Konsole im Unterteil des Fundaments der Stützmauer. (Hulínek/Kendrala/Pastirčák, 85, 86.)

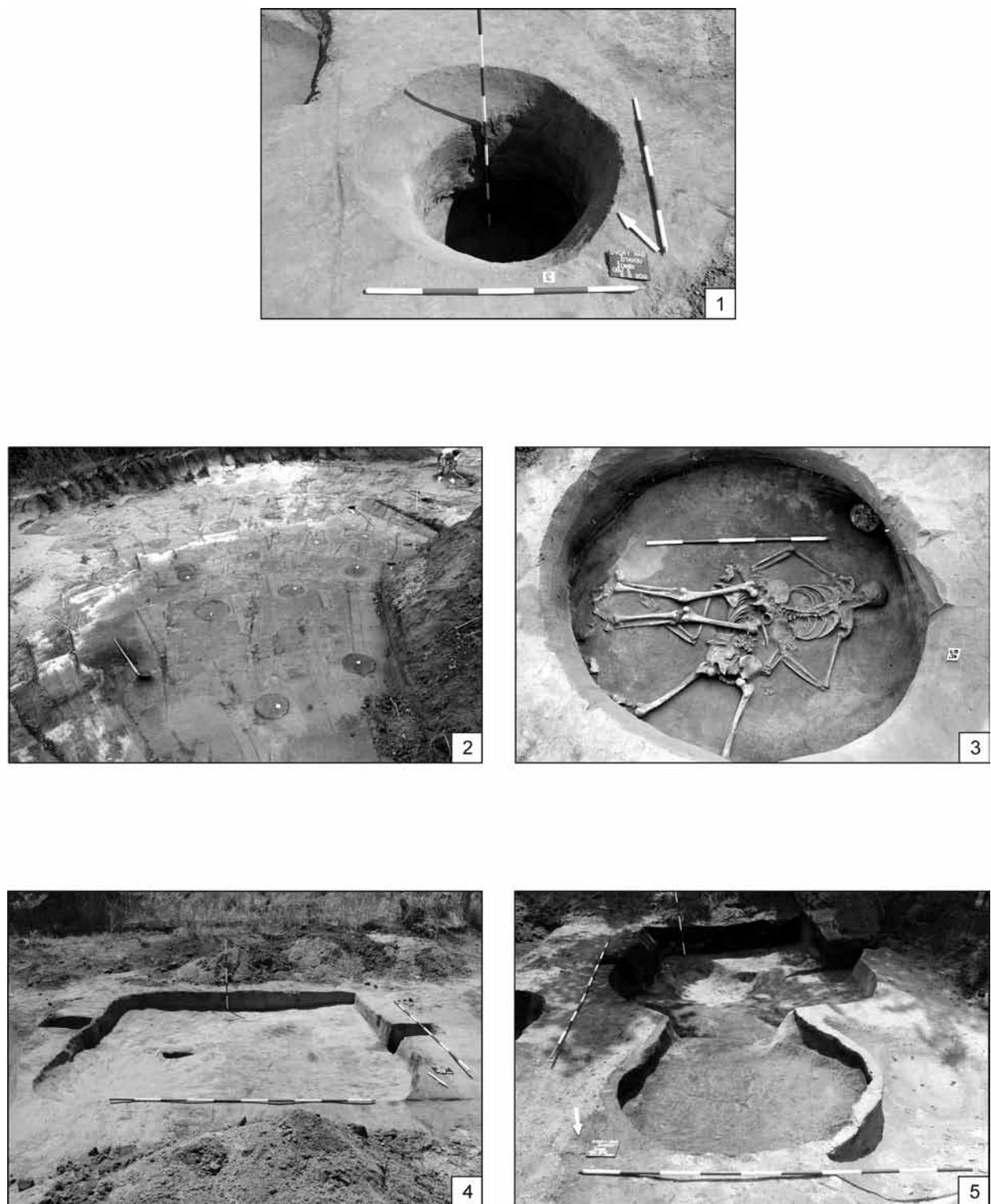
Obr. 36. Vráble (Fidvár, Veľké Lehemy, Farské). 1 – poloha ohradeného neolitickeho sídliska (NS), opevnenia z doby bronzovej (DB), a dvoch dočasných rímskych táborov (T1, T2) podľa geofyzikálnych meraní z roku 2009; R 1–R 3 – umiestnenie zisťovacích rezov z roku 2010; R 4–R 8 – umiestnenie sondážnych rezov v roku 2011; R9–R12 – umiestnenie rezov v roku 2012; 2 – výsek z mapy na meraných geomagnetických anomalií v priestore východného vstupu tábora T2 s umiestnením sondážnych rezov R 9–R 12. (Hüsssen/Ölvecky/Rajtár, 86, 87.)

Abb. 36. Vráble (Fidvár, Veľké Lehemy, Farské). 1 – Lage der umzäunten neolithischen Siedlung (NS), Befestigung aus der Bronzezeit (DB) und zwei temporarischen römischen Lagern (T1, T2) nach geophysikalischen Messungen aus dem Jahr 2009; R 1–R 3 – Platzierung der Feststellungsschnitte aus dem Jahr 2010; R 4–R 8 – Platzierung der Sondageschnitte aus dem Jahr 2011; R9–R12 – Platzierung der Schnitte im Jahr 2012; 2 – Ausschnitt aus der Karte der gemessenen geomagnetischen Anomalien im Raum des östlichen Eingangs des Lagers T2 mit Platzierung der Sondageschnitte R 9–R 12. (Hüsssen/Ölvecky/Rajtár, 86, 87.)

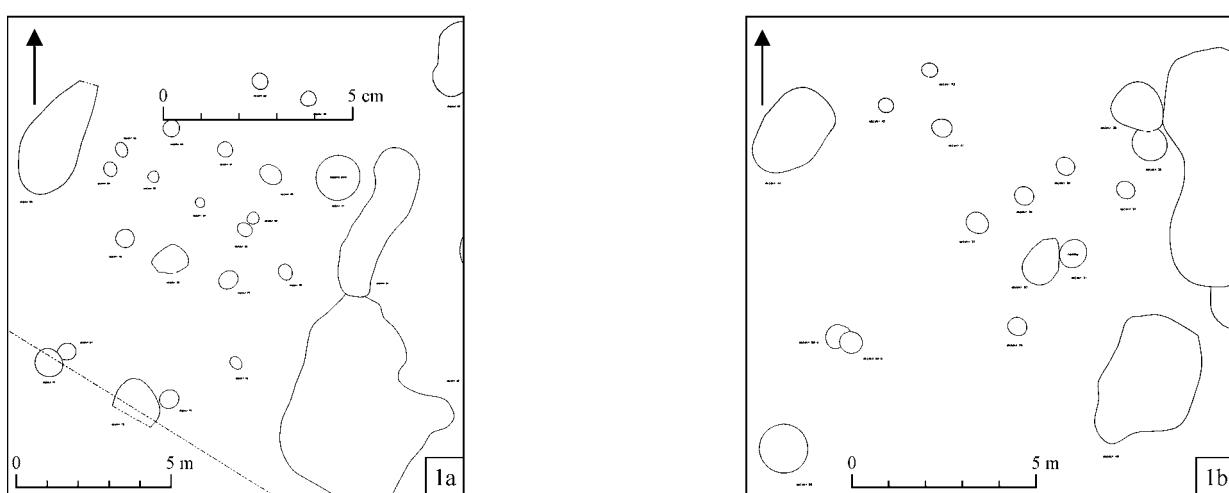

Obr. 37. Vráble (Veľké Lehembky). 1 – plocha rezu R 9 v severnej časti severného vstupu na východnom fronte tábora T2 s črtajúcim sa zásypom pôvodnej prej motultonnej obrannej priekopy a neskôr do tohto zásypu zahlbenou plynnej priekopou; 2 – severozápadný profil detailného rezu obrannou priekopou v rezze R 9; 3 – juhovýchodný profil užšej a plynnej priekopy v priestore vstupu tábora T2 v rezze R 9; 4 – juhovýchodný profil rezu priekopou v rezze R 10. (Hüssi/Övecky/Rajtár, 86, 87)

Abb. 37. Vráble (Veľké Lehembky). 1 – Fläche des Schnittes R 9 im nördlichen Teil des Eingangs auf der östlichen Front des Lagers T2 mit erscheinender Verschüttung des ursprünglich ersten massiveren Schutzgrabens und später in diese Verschüttung vertiefte flachere Gräben; 2 – nordöstliches Profil des Detailschnitts im Schnitt R 9; 3 – südwestliches Profil des schmaleren und flacheren Grabens im Raum des Eingangs des Lagers T2 im Schnitt R 9; 4 – südwestliches Schnittprofil durch den Graben im Schnitt R 10. (Hüssi/Övecky/Rajtár, 86, 87.)

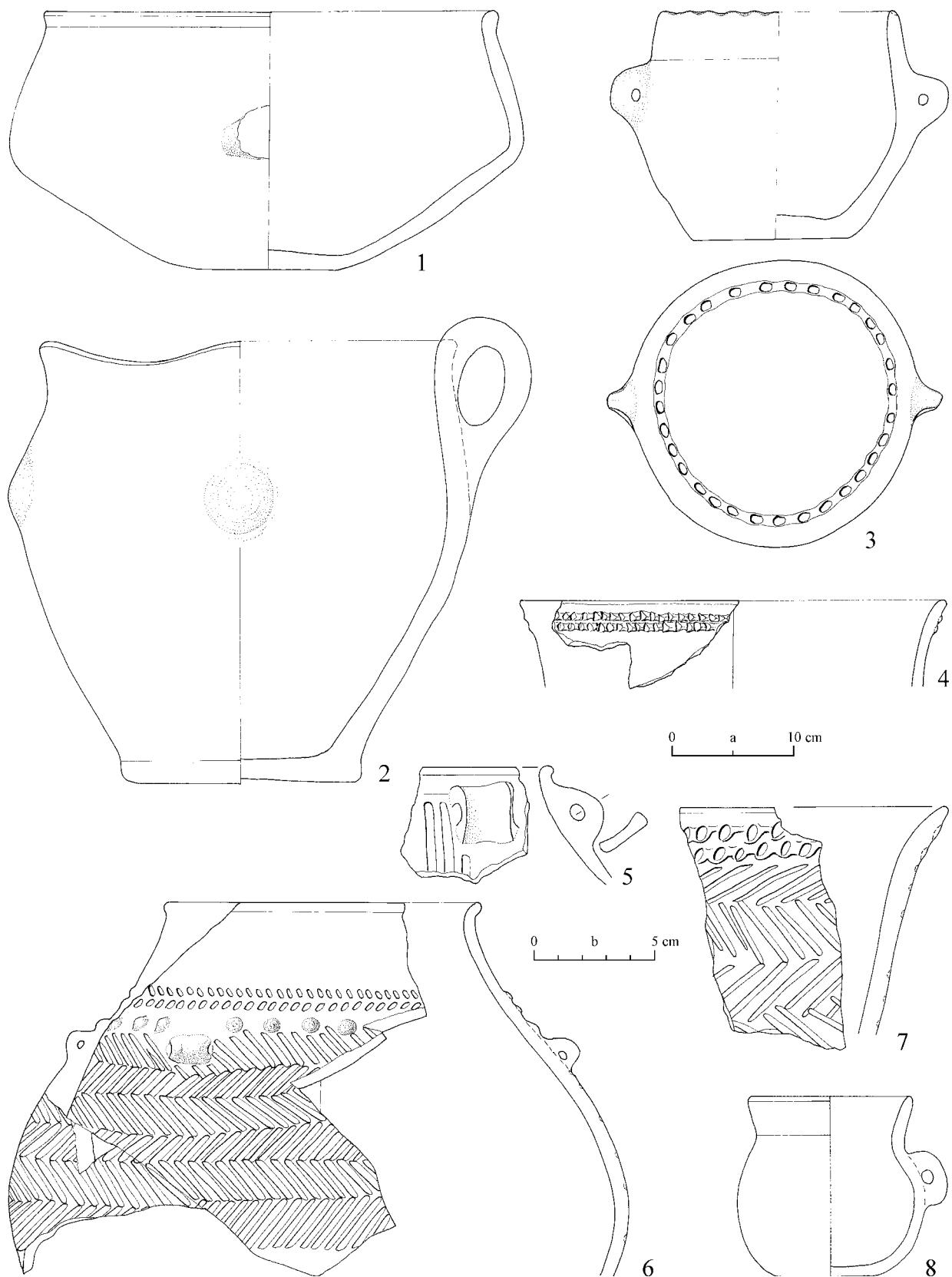

Obr. 38. Dvory nad Žitavou (Žombi). 1 – objekt valcovitého tvaru, studňa(?); 2 – kolová stavba 1; 3 – dve ľudské kostry v zásobnej jame; 4 – zemnica; 5 – pec a predpecná jama. (Cheben/Cheben, 88, 89.)
 Abb. 38. Dvory nad Žitavou (Žombi). 1 – zylinderförmiges Objekt, Brunnen(?); 2 – Pfostenbau 1; 3 – zwei Menschenknochen in einer Vorratsgrube; 4 – Grubenhaus; 5 – Ofen und eine Vorofengrube. (Cheben/Cheben, 88, 89.)

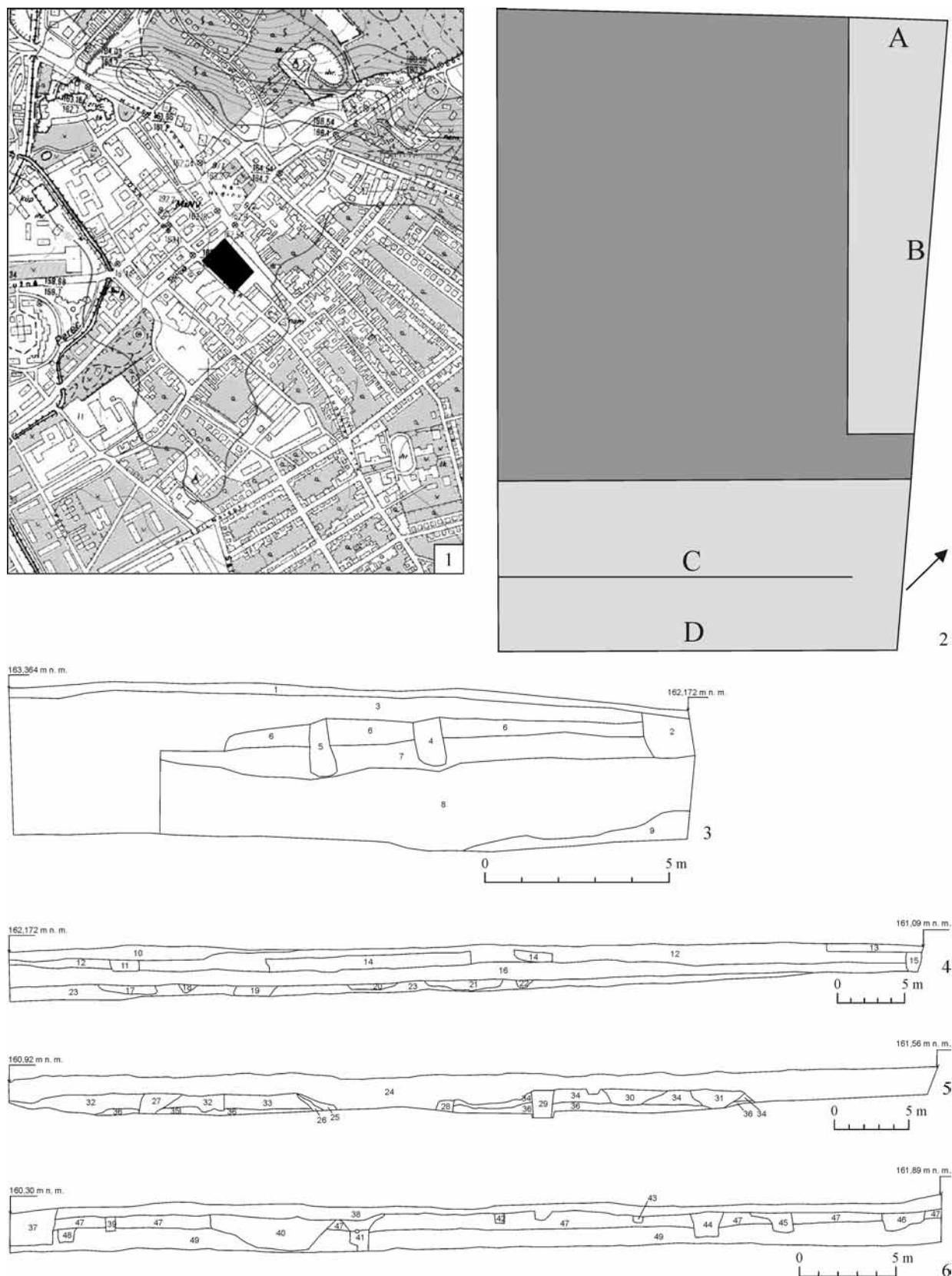
Obr. 39. Dvory nad Žitavou (Žombi). 1 – celkový plán s vyznačenými kolovými stavbami; 1a – kolová stavba 1; 1b – kolová stavba 2. (Cheben/Cheben, 88, 89.)

Abb. 39. Dvory nad Žitavou (Žombi). 1 – Gesamtplan mit markierten Pfostenbauten; 1a – Pfostenbau 1; 1b – Pfostenbau 2. (Cheben/Cheben, 88, 89.)

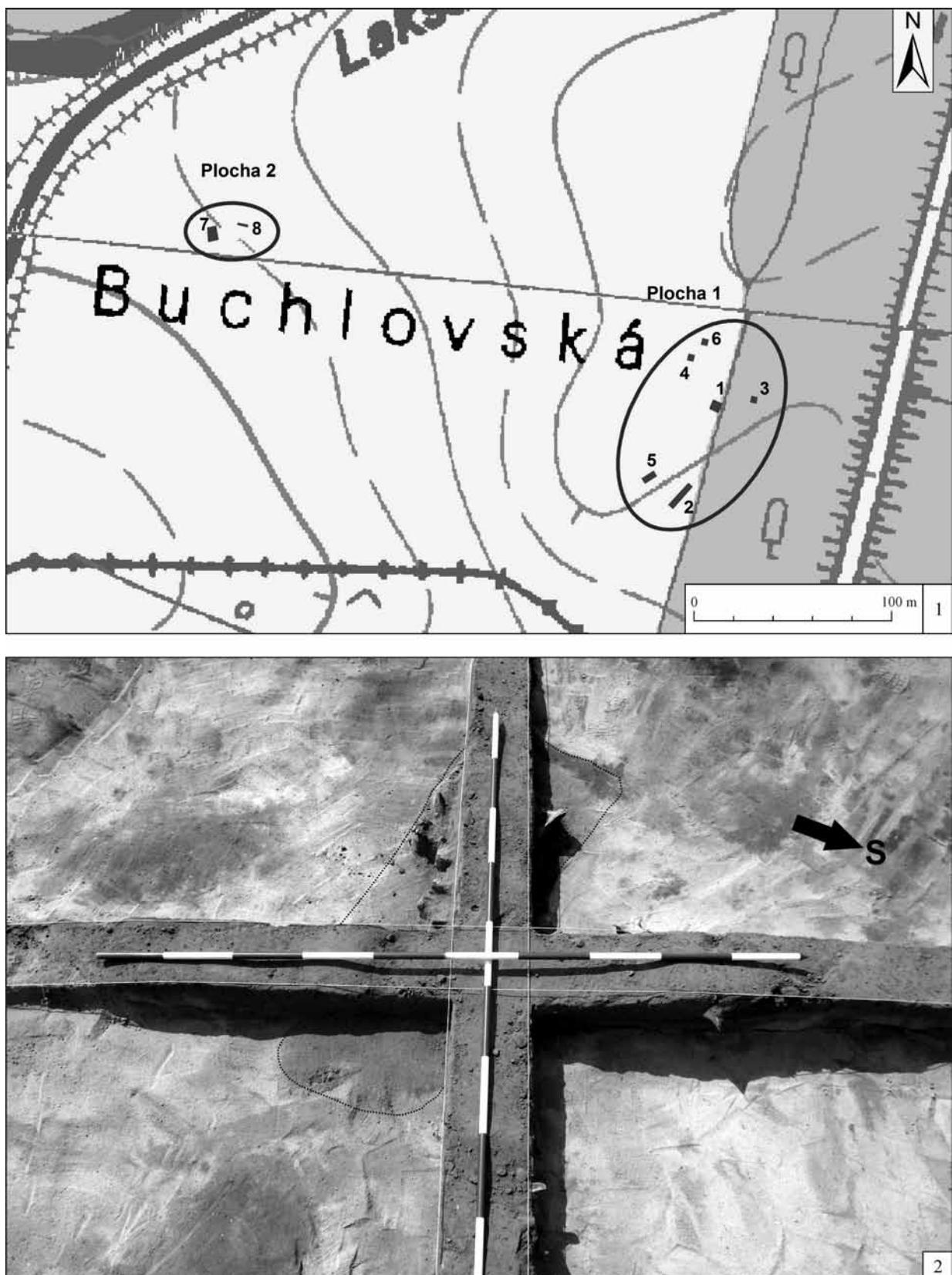
Obr. 40. Dvory nad Žitavou (Žombi). 1 – nádoba zo zásobnej jamy s kostrami; 2, 3 – nádoby z kolovej jamy, základová obeta; 4–8 – výber keramiky bolerázskej skupiny. Mierka: a – 1–3, 6, 8; b – 4, 5, 7. (Cheben/Cheben, 88 , 89.)

Abb. 40. Dvory nad Žitavou (Žombi). 1 – Gefäß aus der Vorratsgrube mit Skeletten; 2, 3 – Gefäße aus der Pfostengrube, Fundamentopfer; 4–8 – Keramikauswahl der Boleráz-Gruppe. Maßstab: a – 1–3, 6, 8; b – 4, 5, 7. (Cheben/Cheben, 88 , 89.)

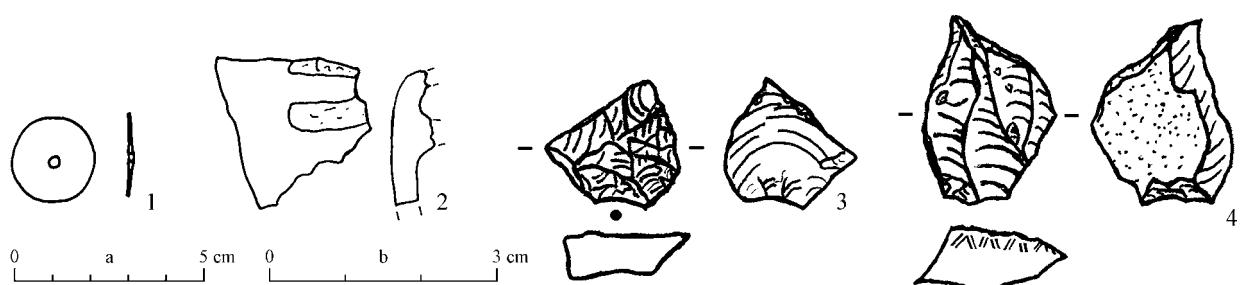
Obr. 41. Levice (Ulica Československej armády). 1 – lokalizácia stavby na mape 1:10 000; 2 – plán stavby s lokalizáciou dokumentovávajúcich profilov A–D; 3 – profil B; 4 – profil C; 5 – profil D; 6 – profil D. (Cheben/Nemergut/Vojteček, 89, 90.)

Abb. 41. Levice (Straße Československej armády). 1 – Lokalisierung des Baus auf der Karte 1:10 000; 2 – Plan des Baus mit der Lokalisierung der dokumentierten Profile A–D; 3 – Profil A; 4 – Profil B; 5 – Profil C; 6 – Profil D. (Cheben/Nemergut/Vojteček, 89, 90.)

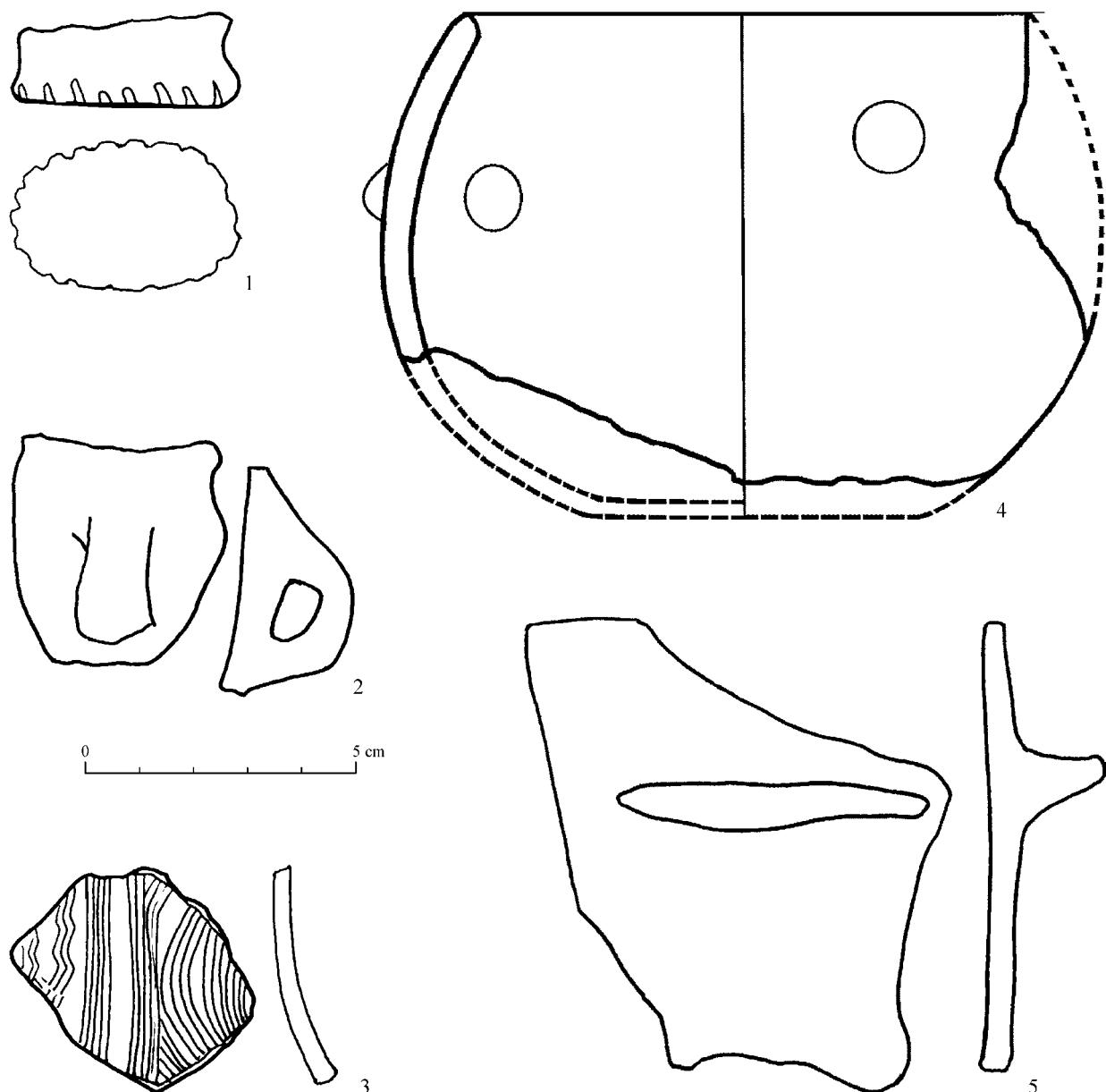

Obr. 42. Závod (Buchlovská). 1 – situovanie rezov, plocha 1 (rez 1–6) a plocha 2 (rez 7–8); 2 – rez 7, kontrolné bloky s vyznačením obdlžníkovitého objektu s nálezmi zvieracích kostí. (Iván/Ölvecky, 90–92.)

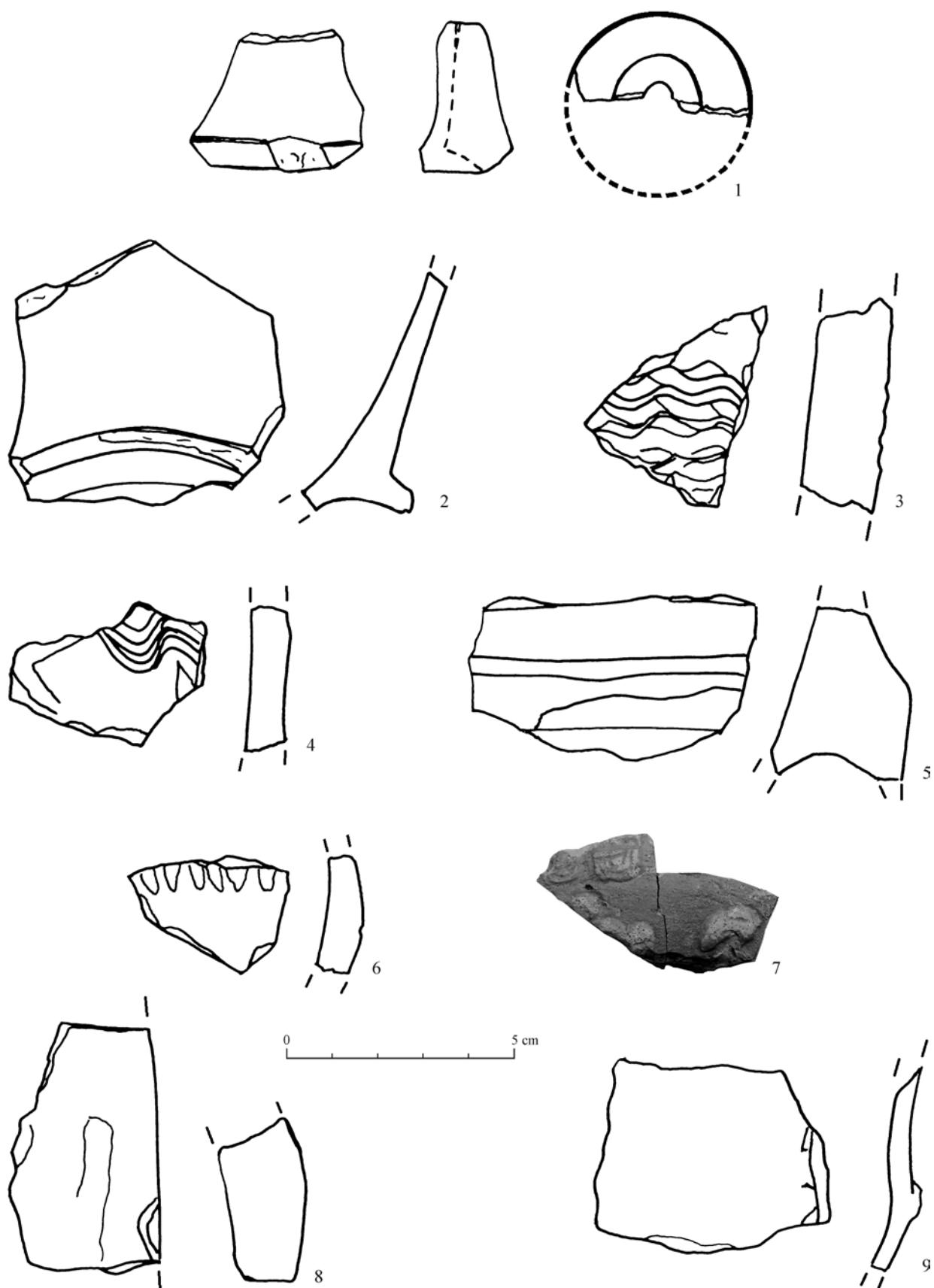
Abb. 42. Závod (Buchlovská). 1 – Situierung der Schnitte, Fläche 1 (Schnitt 1–6) und Fläche 2 (Schnitt 7–8); 2 – Schnitt 7, Kontrollblöcke mit Markierung des zylinderförmigen Objekts mit Tierknochenfunden. (Iván/Ölvecky, 90–92.)

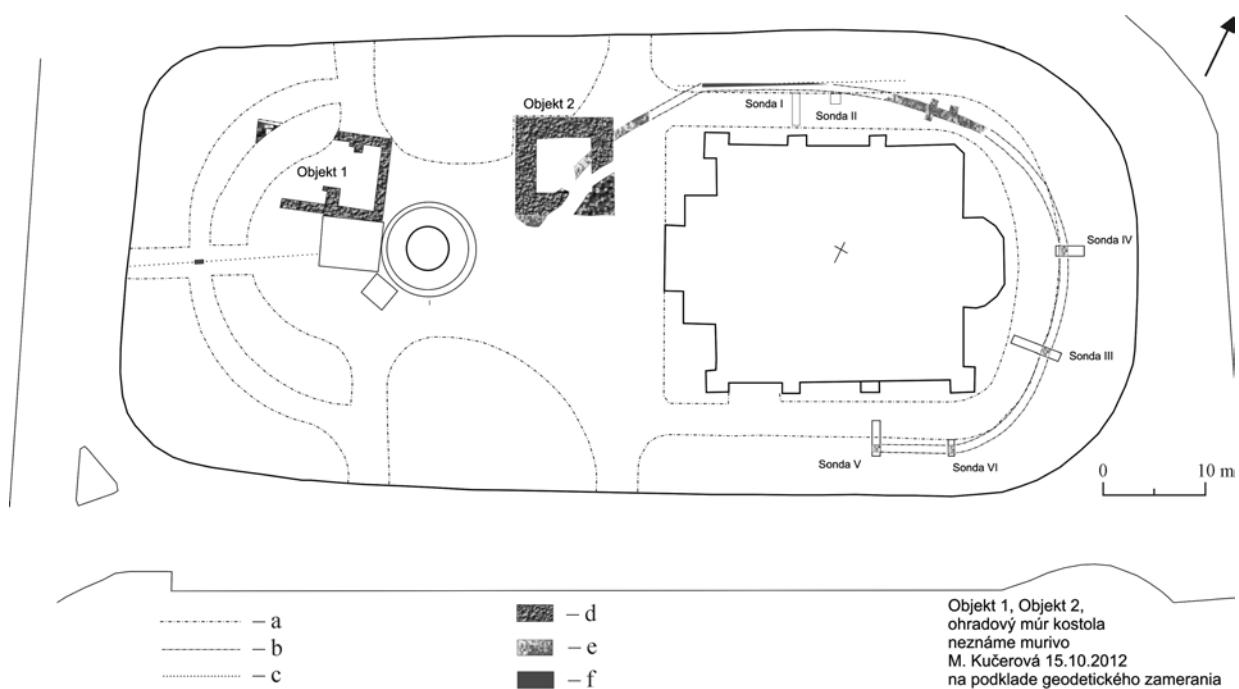
Obr. 43. Medzany (Dlhé). Nálezy zo zberu Mierka: a – 1, 2; b – 3, 4. (Karabinoš, 93.)
Abb. 43. Medzany (Dlhé). Lese funde Maßstab: a – 1, 2; b – 3, 4. (Karabinoš, 93.)

Obr. 44. Ražňany (Farské). Výber keramických nálezov. (Karabinoš/Vizdal, 94–96.)
Abb. 44. Ražňany (Farské). Auswahl von Keramikfunden. (Karabinoš/Vizdal, 94–96.)

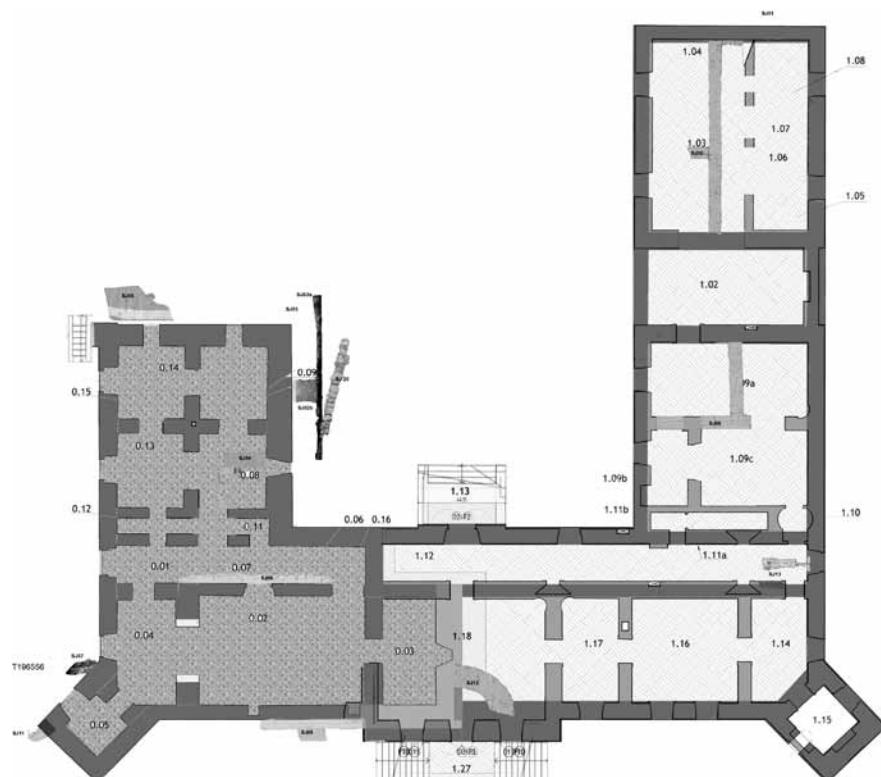

Obr. 45. Ražňany (Farské). Výber keramických nálezov. (Karabinoš/Vizdal, 94–96.)
Abb. 45. Ražňany (Farské). Auswahl von Keramikfunden. (Karabinoš/Vizdal, 94–96.)

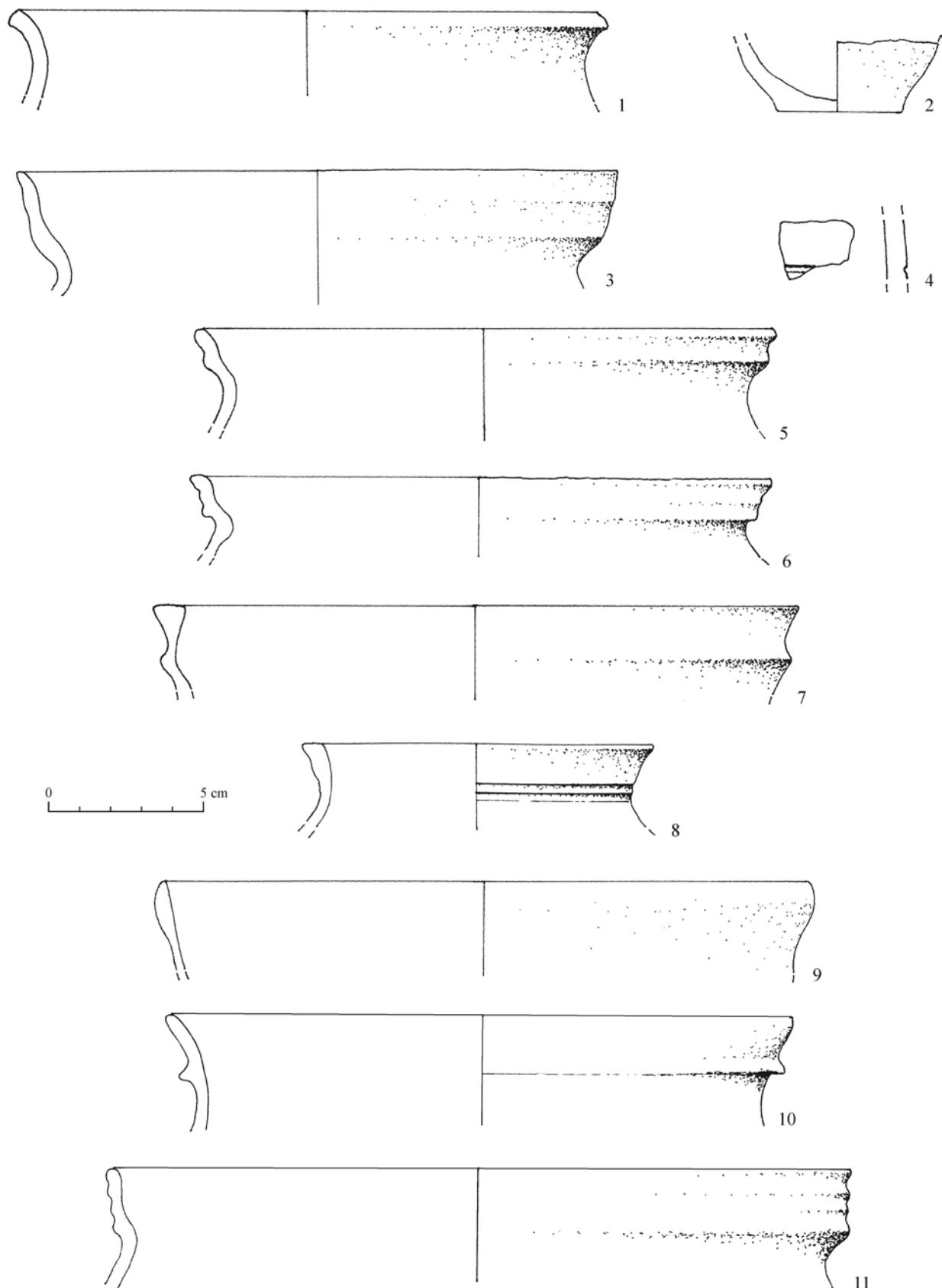

Obr. 46. Stará Lubovňa (Námestie sv. Mikuláša). Pôdorysná situácia výskumu. Legenda: a – hranica odkrývanej plochy; b – pravdepodobný priebeh muriva; c – výkop pre elektrické vedenie; d – odkryté murivo objektu 1 a 2; e – odkryté murivo ohradenia kostola; f – murivo odkryté v ryhe pre elektrické vedenie. (Kučerová, 99, 100.)

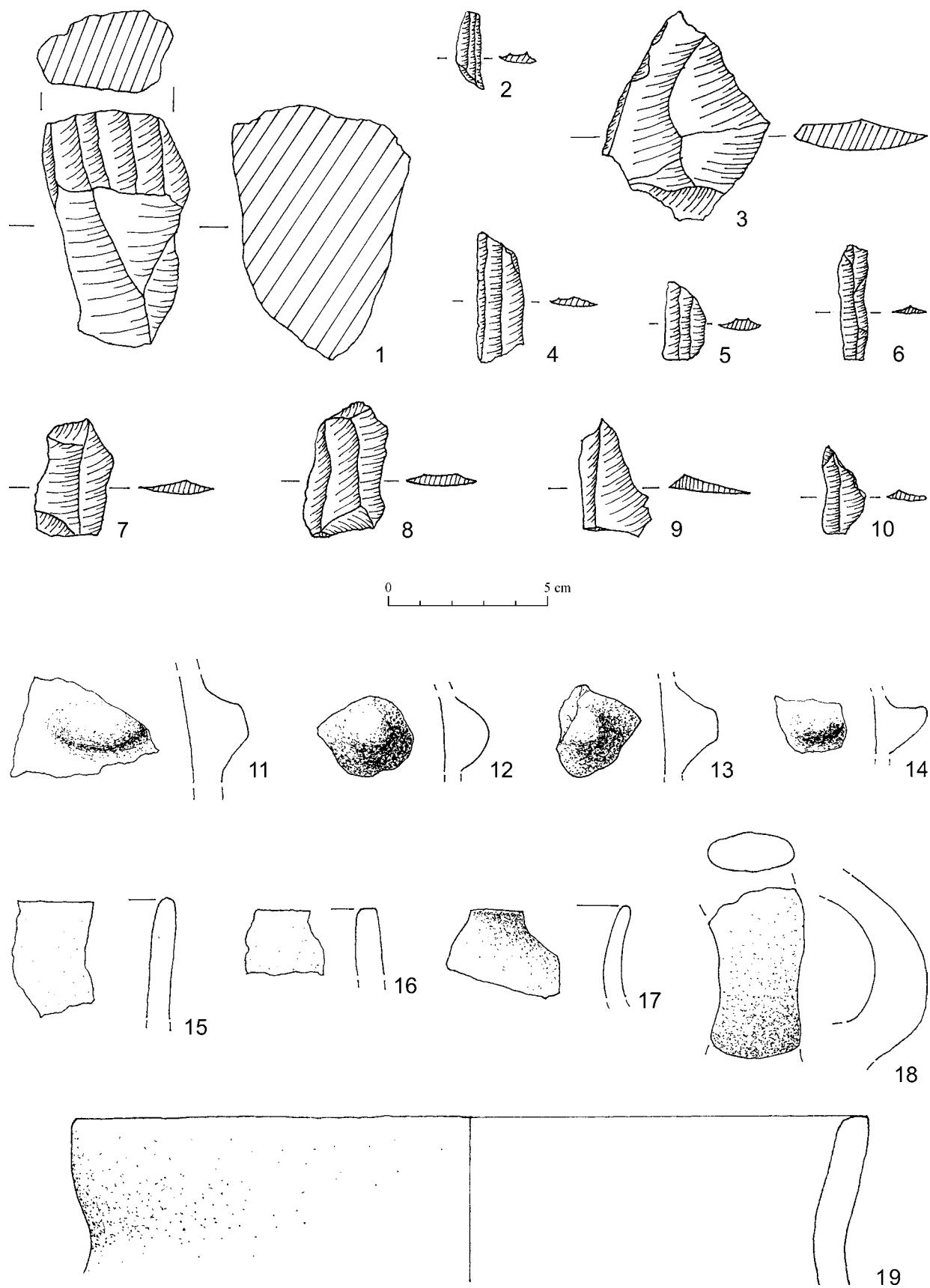
Abb. 46. Stará Lubovňa (St. Nikolaus-Platz). Grundrissituation der Grabung. Legende: a – Grenze der aufgedeckten Fläche; b – der vermutliche Verlauf des Mauerwerks; c – Aushub für die elektrische Leitung; d – aufgedecktes Mauerwerk der Objekte 1 und 2; e – aufgedecktes Mauerwerk der Ummantelung der Kirche; f – das in der Rinne für die elektrische Leitung aufgedeckte Mauerwerk. (Kučerová, 99, 100.)

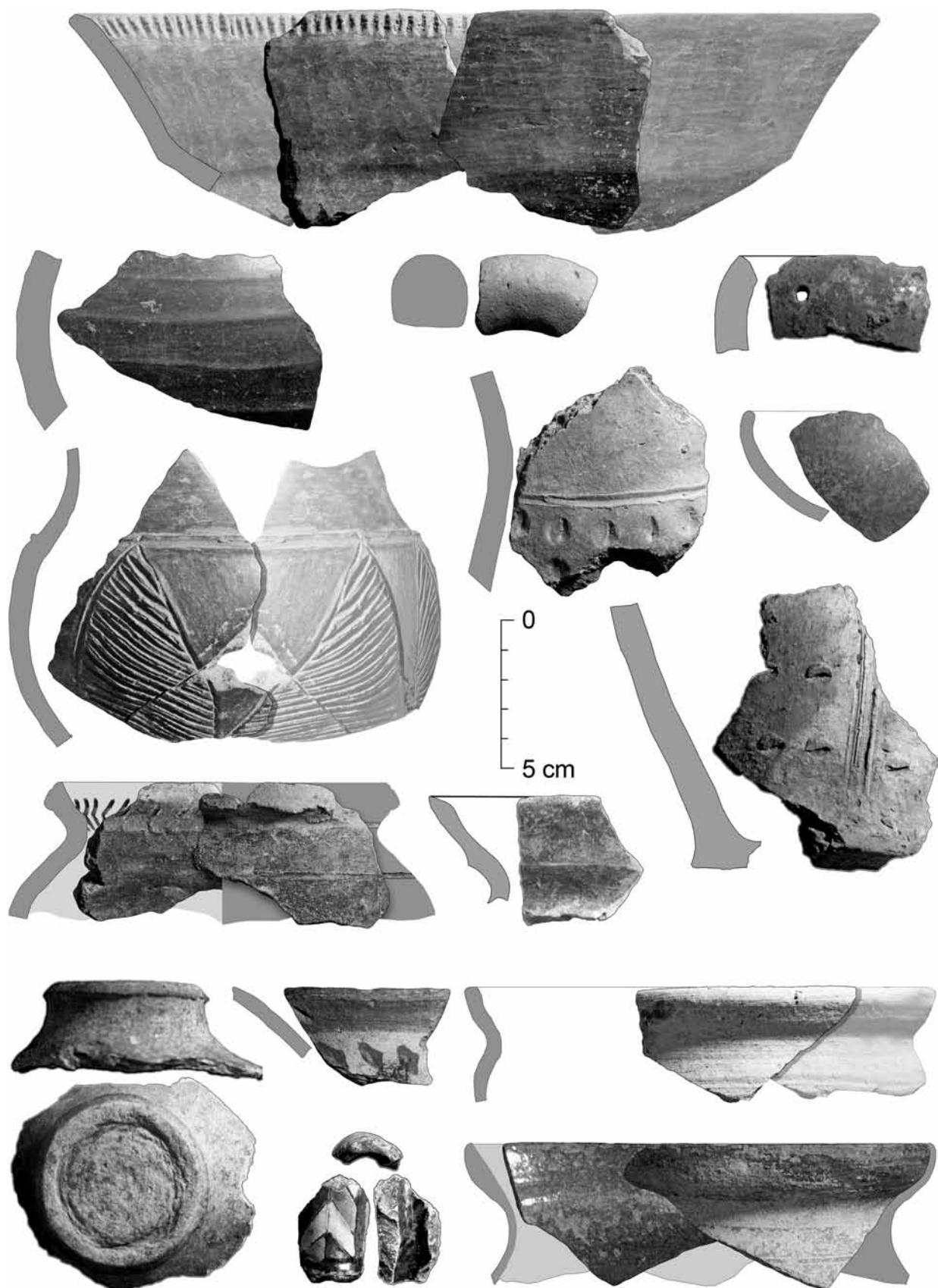
Obr. 47. Dolná Strehová (kaštieľ I. Madách). Pôdorys kaštielu so zachytenými zvyškami murív a sídliskových jám. (Malček, 104–108.)
Abb. 47. Dolná Strehová (I. Madách Schloss). Grundriss mit erfasseten Resten von Mauerwerken und Siedlungsgruben. (Malček, 104–108.)

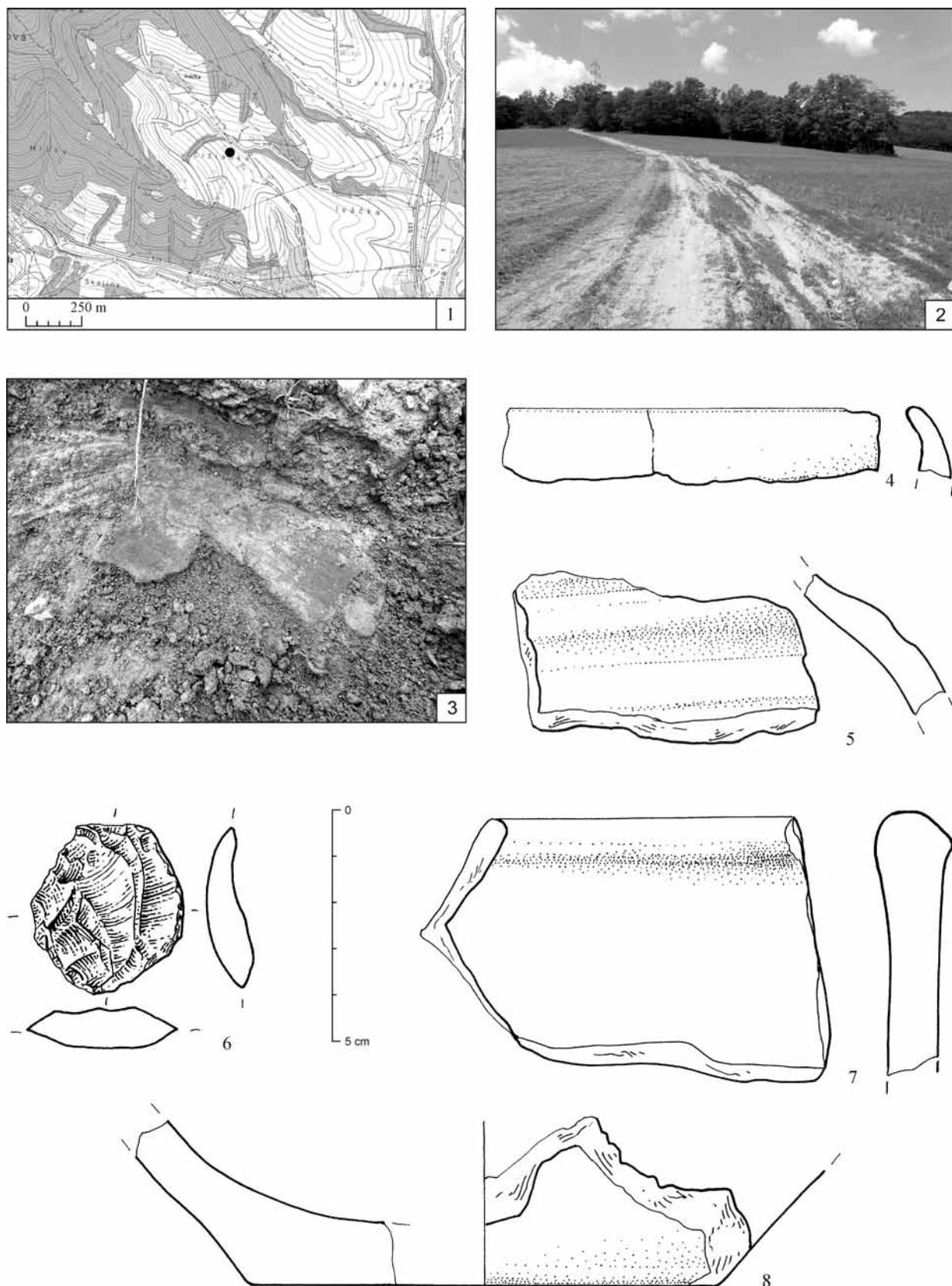
Obr. 48. Banská Bystrica (Horná ulica, Dolná ulica). 1–9 – stredoveká a novoveká keramika; 10, 11 – novoveká keramika. (Kvietok, 100–103.)
 Abb. 48. Banská Bystrica (Straße Horná, Straße Dolná). 1–9 – mittelalterliche und neuzeitliche Keramik; 10, 11 – neuzeitliche Keramik. (Kvietok, 100–103.)

Obr. 49. Banská Bystrica (Moskovská ulica). Výber nálezov. (Kvietok, 100–103.)
 Abb. 49. Banská Bystrica (Straße Moskovská). Fundauswahl. (Kvietok, 100–103.)

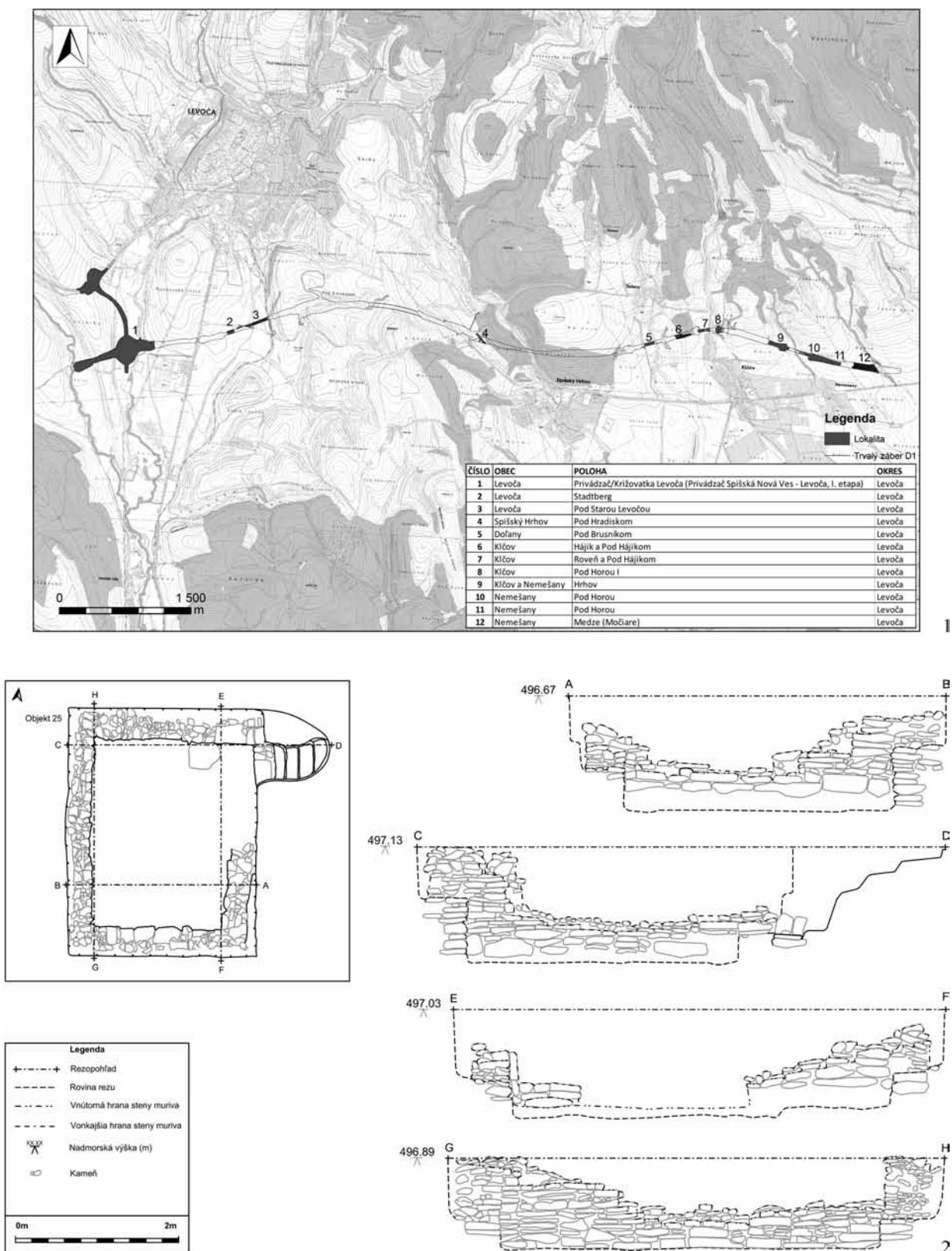

Obr. 50. Fiľakovo (Dolný hrad). Sonda 1/2011 – výber nálezového materiálu. (Malček/Tittonová, 108–111.)
Abb. 50. Fiľakovo (Dolný hrad). Schnitt 1/2011 – Auswahl von Fundmaterial. (Malček/Tittonová, 108–111.)

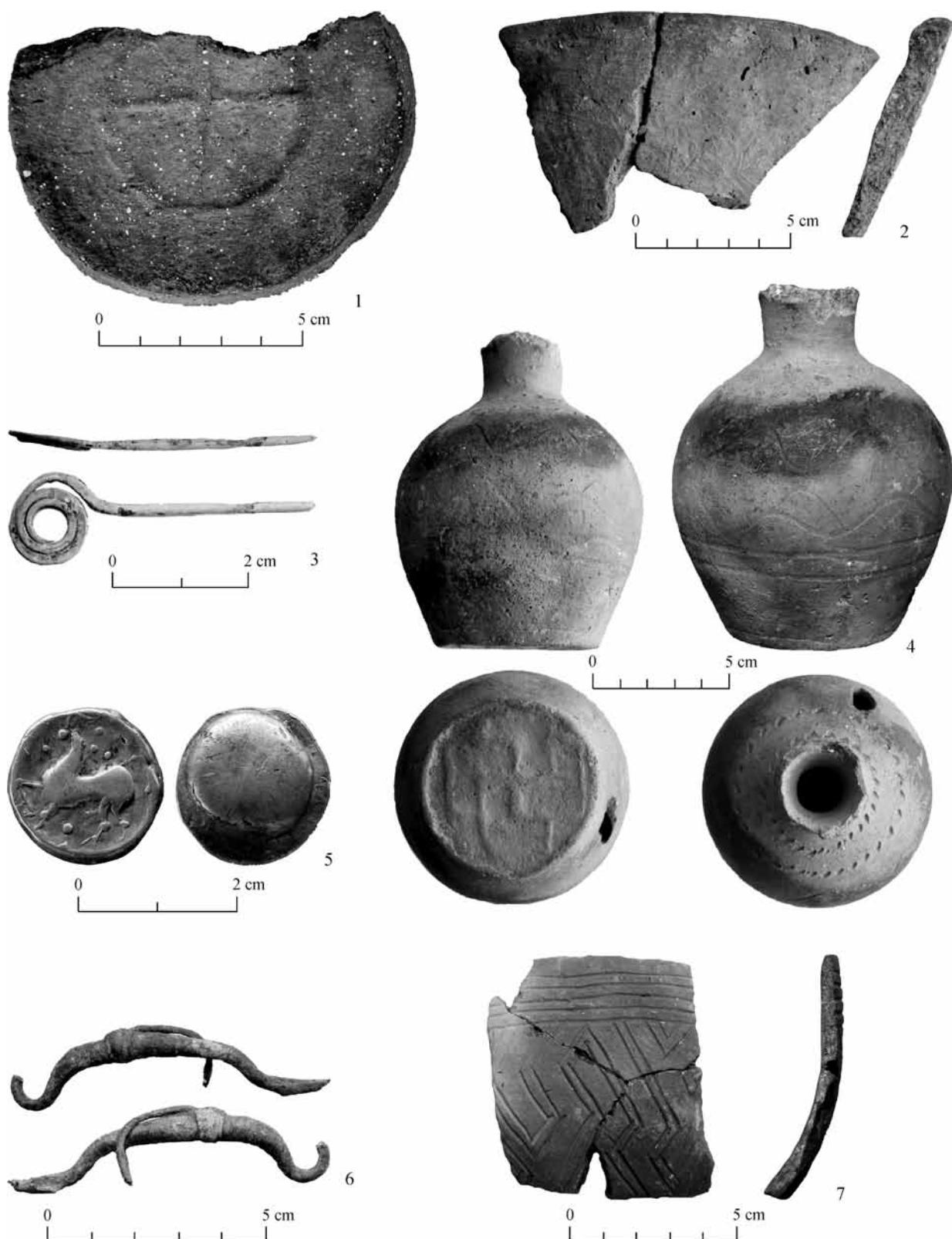

Obr. 51. Hnúšťa (Čižianka). 1 – lokalizácia náleziska; 2 – pohľad na nálezisko z JV; 3 – detail nálezovej situácie hrncovitej nádoby; 4–8 – výber nálezov. Kresba J. Marettová. (Marková/Furmánek, 117, 118.)

Abb. 51. Hnúšťa (Čižianka). 1 – Lokalisierung der Grabungsstelle; 2 – Blick auf den Fundort von SO; 3 – Detail der Fundsituation eines Topfgefäßes; 4–8 – Fundauswahl. Zeichnung J. Marettová. (Marková/Furmánek, 117, 118.)

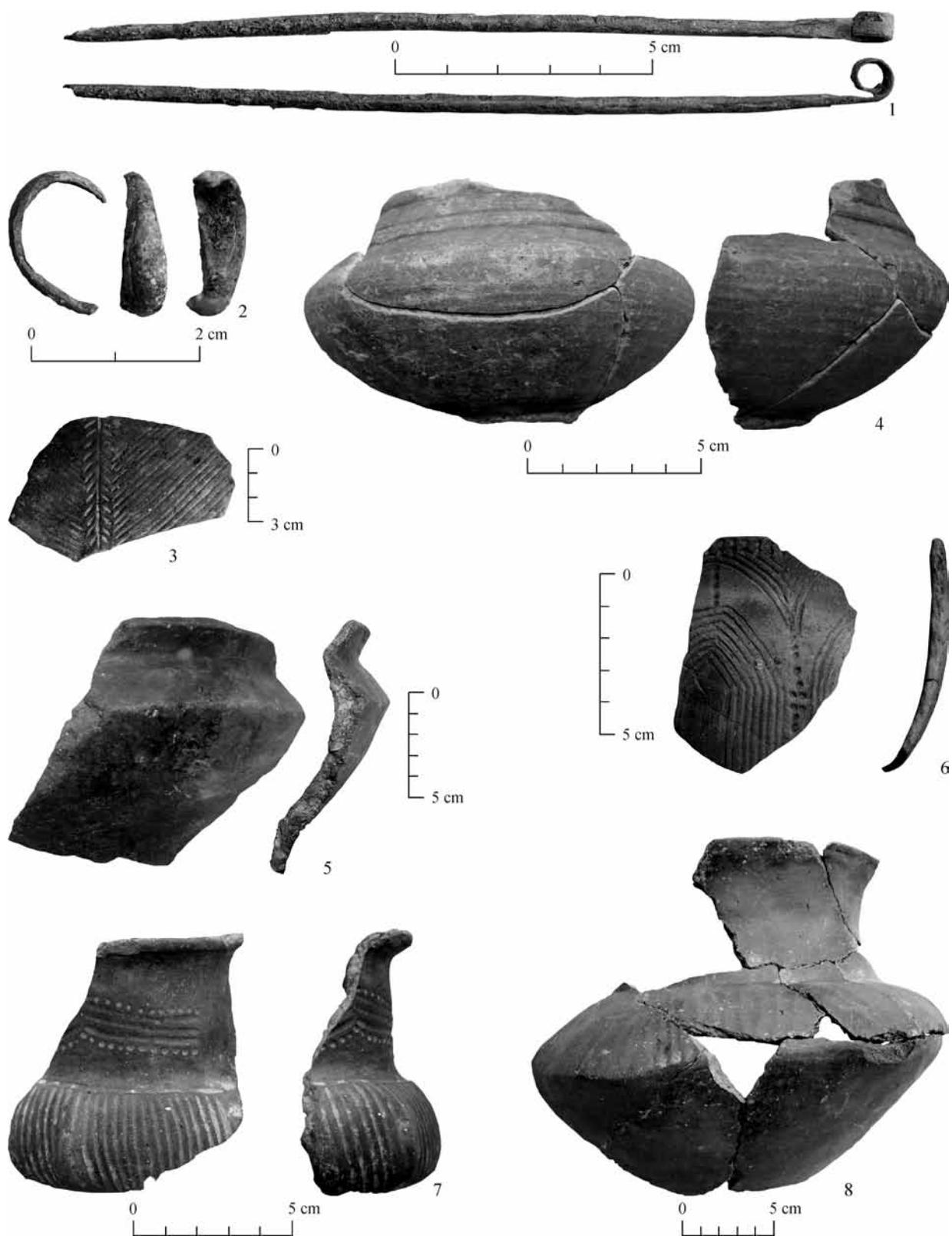

Obr. 52. 1 – situovanie archeologických lokalít na trase diaľnice D1 Jánovce-Jablonov, II. úsek, km 9,0–18,5; 2 – Levoča (Pod Starou Levočou): objekt 25, pôdorys a rezky domu. (Matyasowszky/Chmelo/Šebesta/Žitňan, 118–125.)
 Abb. 52. 1 – Situierung der archäologischen Fundstellen auf der Trasse der Autobahn D1 Jánovce-Jablonov, II. Abschnitt, km: 9,0–18,5; 2 – Levoča (Pod Starou Levočou): Objekt 25, Grundriss und Schnittdarstellung der Häuser. (Matyasowszky/Chmelo/Šebesta/Žitňan, 118–125.)

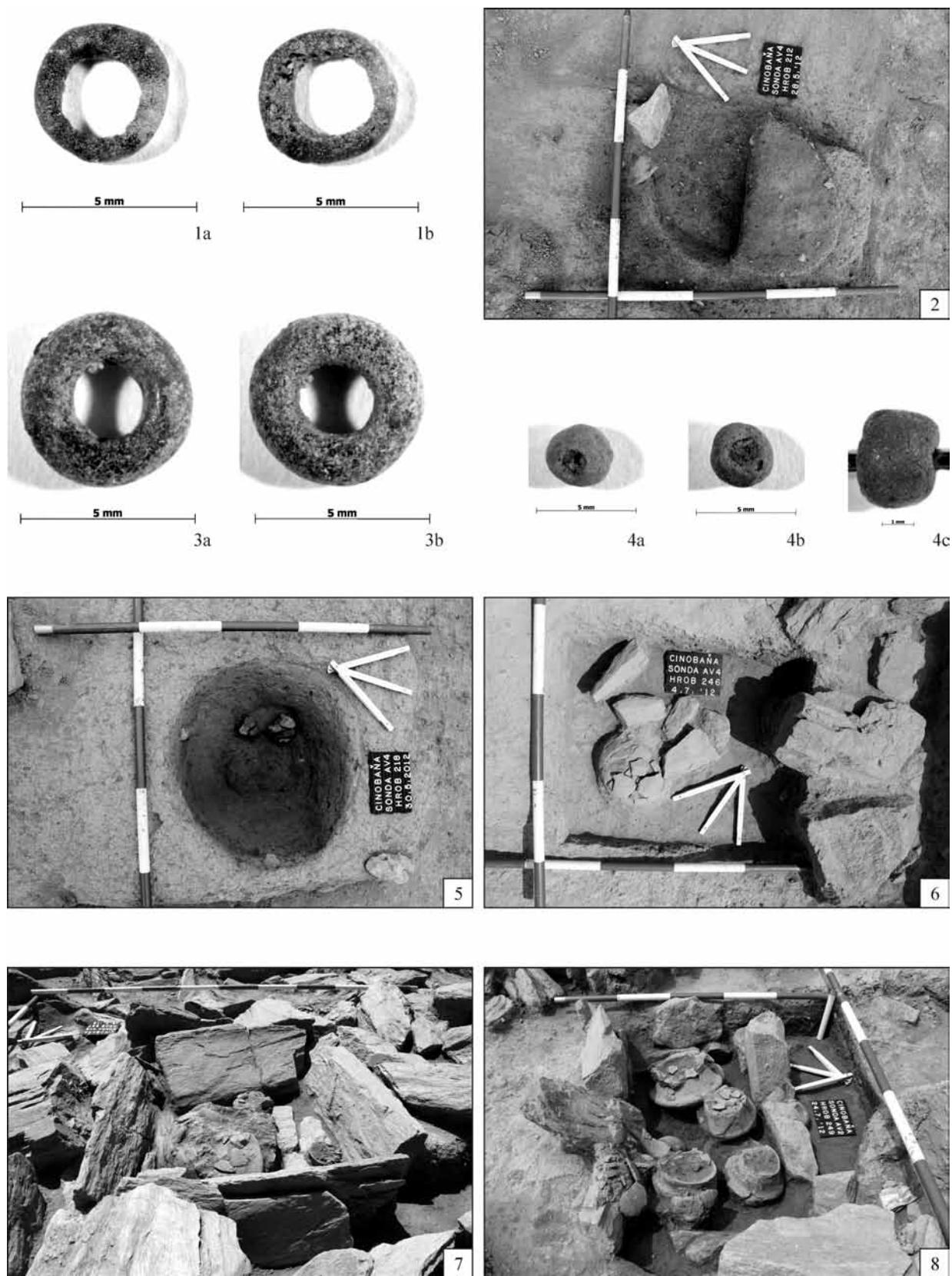
Obr. 53. Výber keramických a kovových nálezov z projektu Diaľnica D1 Jánovce – Jablonov, II. úsek, km 9,0–18,5: 1 – Levoča, Stadberg; 2–4 – Levoča, Pod Starou Levočou; 5, 6 – Spišský Hrhov, Pod Hradiskom; 7 – Dolany, Pod Brusníkom. (Matyasowszky/Chmelo/Šebesta/Žitňan, 118–125.)

Abb. 53. Auswahl von keramischen und eisernen Funden aus dem Projekt Autobahn D1 Jánovce – Jablonov, II. Abschnitt, km 9,0–18,5: 1 – Levoča, Stadtberg; 2 – Levoča, Pod Starou Levočou; 5, 6 – Spišský Hrhov, Pod Hradiskom; 7 – Dolany, Pod Brusníkom. (Matyasowszky/Chmelo/Šebesta/Žitňan, 118–125.)

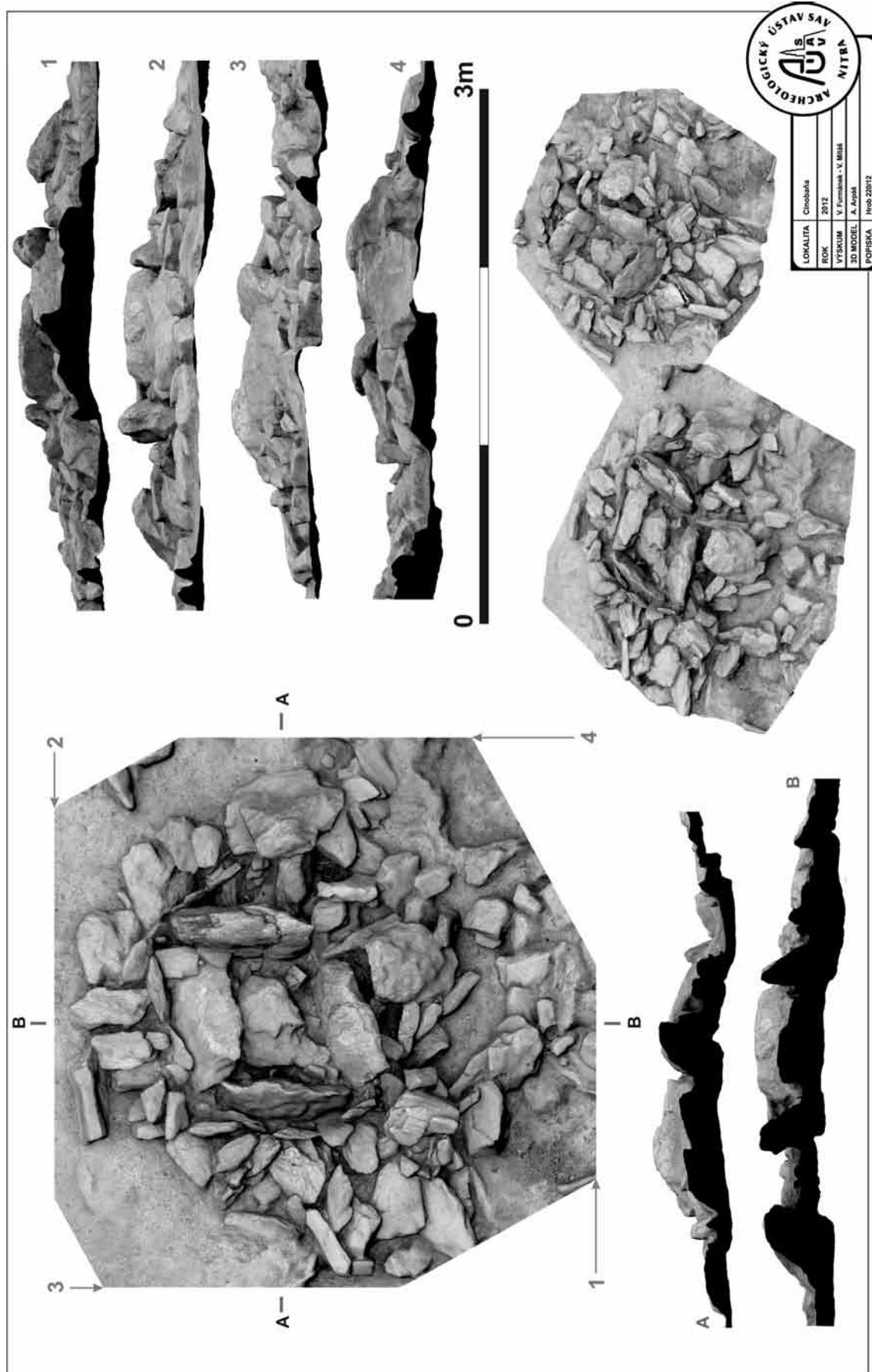

Obr. 54. Výber keramických a kovových nálezov z projektu Diaľnica D1 Jánovce – Jablonov, II. úsek, km 9,0–18,5: 1, 2, 7 – Nemešany, Pod Horou; 3 – Klčov a Nemešany (Hrhop); 4 – Klčov, Pod Horou I; 5 – Klčov, Roveň a Pod Hájikom; 6 – Doľany, Pod Brusníkom; 8 – Nemešany, Medze a Močiare. (Matyasowszky/Chmelo/Šebesta/Žitňan, 118–125.)

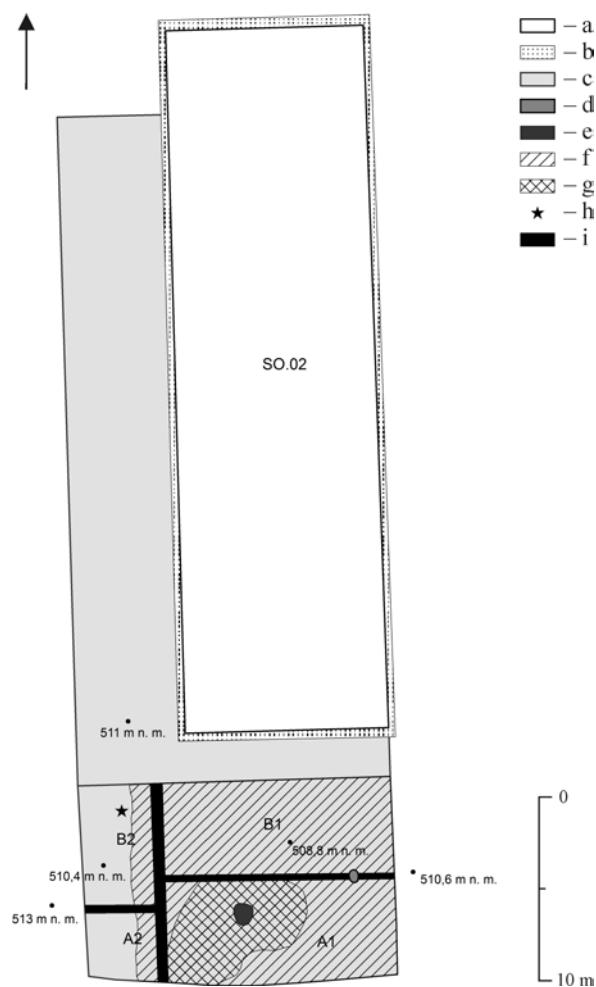
Abb. 54. Auswahl von keramischen und eisernen Funden aus dem Projekt Autobahn D1 Jánovce – Jablonov, II. Abschnitt, km 9,0–18,5: 1, 2, 7 – Nemešany, Pod Horou; 3 – Klčov und Nemešany, Hrhop; 4 – Klčov, Pod Horou I; 5 – Klčov, Roveň und Pod Hájikom; 6 – Doľany, Pod Brusníkom; 8 – Nemešany, Medze und Močiare. (Matyasowszky/Chmelo/Šebesta/Žitňan, 118–125.)

Obr. 55. Cinobaňa (Jarčanisko). Výber hrobov a hrobových nálezov. (Mitáš/Furmánek, 125, 126.)
Abb. 55. Cinobaňa (Jarčanisko). Auswahl von Gräbern und Gräberfunden. (Mitáš/Furmánek, 125, 126.)

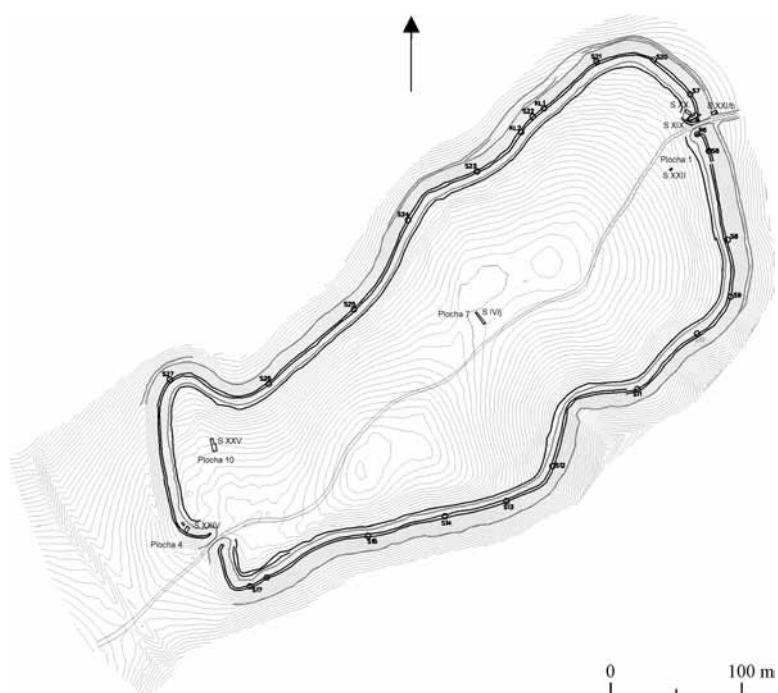

Obr. 56. Činobaňa (Jičínský kraj), Hrob 220/12: příklad 3D fotogrametrie. (Mitáš/Furnánek, 125, 126.)
Abb. 56. Činobaňa (Jičínský kraj), Grab 220/12: Beispiel einer 3D Photogrammetrie. (Mitáš/Furnánek, 125, 126.)

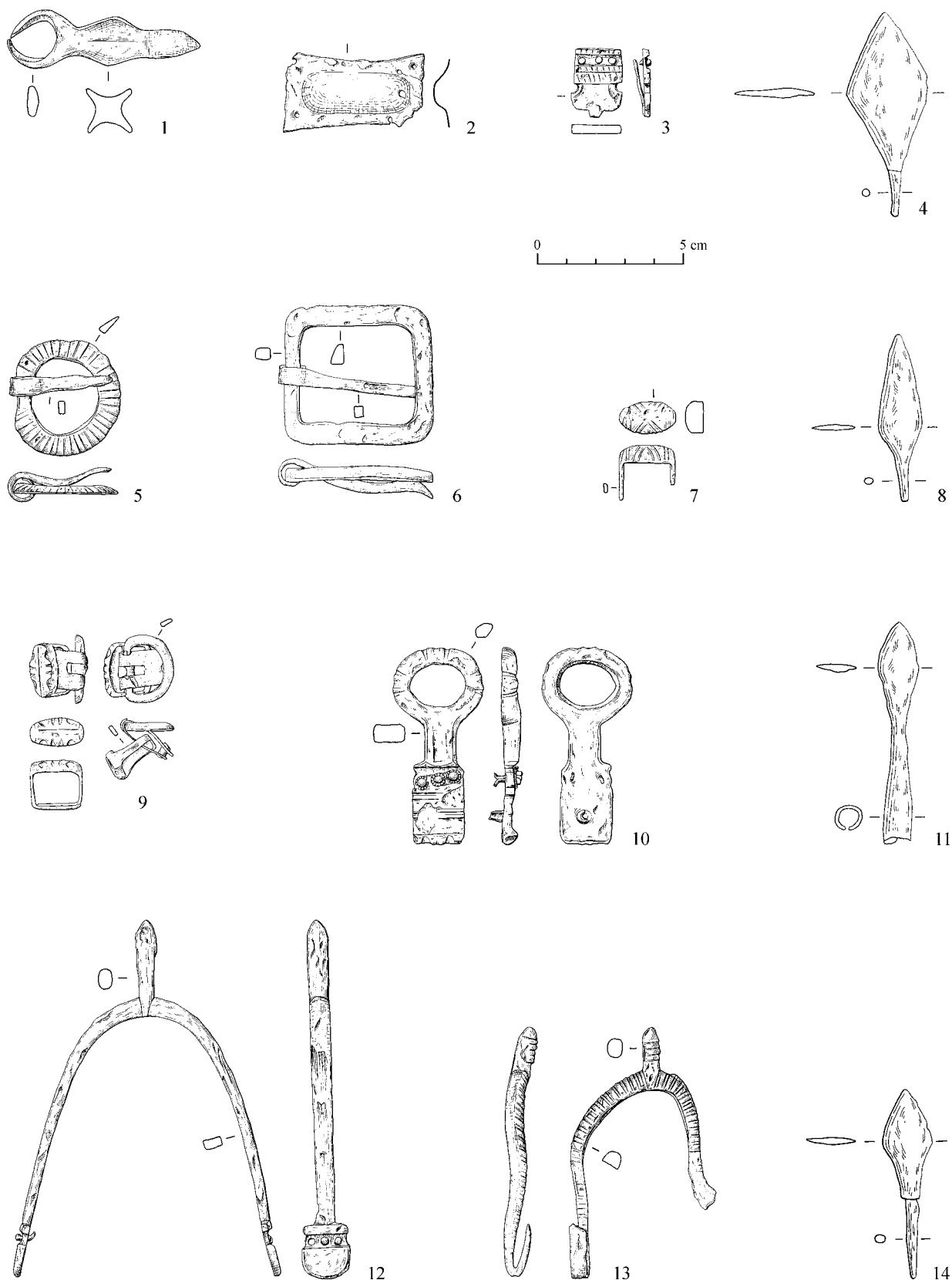

Obr. 57. Vyšný Kubín (Kubínyovský kaštieľ). Celková situácia s vyznačením archeologických objektov. Legenda: a – SO 02 zadné stavy; b – drenáž; c – prístavba; d – objekt 1; e – objekt 2; f – objekt 3; g – objekt 4; h – nádoba; i – kontrolné bloky. (Nemergut/Beljak, 126–128.)

Abb. 57. Vyšný Kubín (Schloss Kubíny). Gesamtsituation mit markierten archäologischen Objekten. Legende: a – SO 02; b – Dränage; c – Anbau; d – Objekt 1; e – Objekt 2; f – Objekt 3; g – Objekt 4; h – Gefäß; i – Kontrollblöcke. (Nemergut/Beljak, 126–128.)

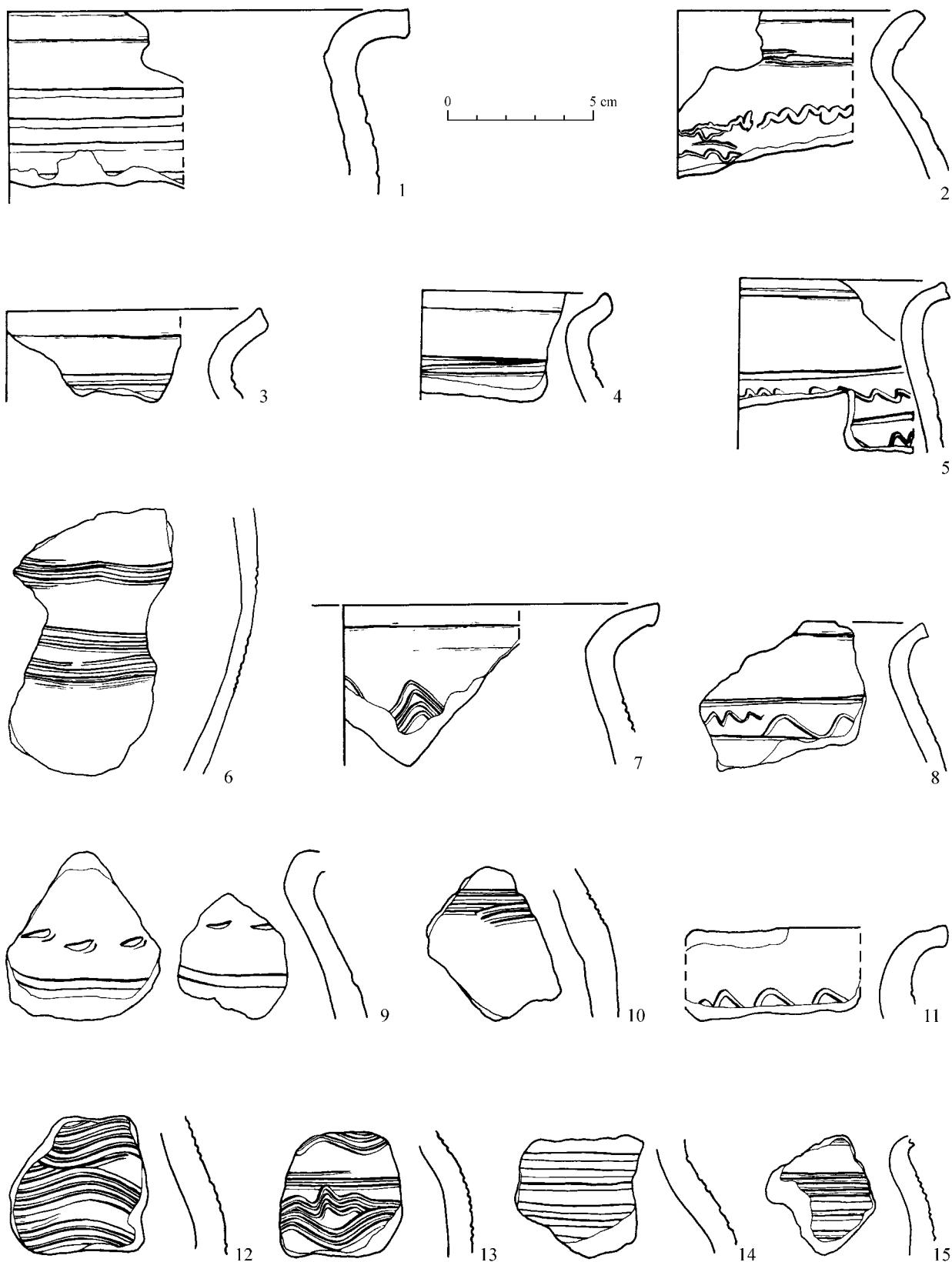

Obr. 58. Bojná I (Valy). Plán hradiska s preskúmanými plochami. (Pieta/Jakubčinová/Robak/Vangľová, 129–135.)
Abb. 58. Bojná I (Valy). Plan des Burgwalls mit durchforschten Flächen. (Pieta/Jakubčinová/Robak/Vangľová, 129–135.)

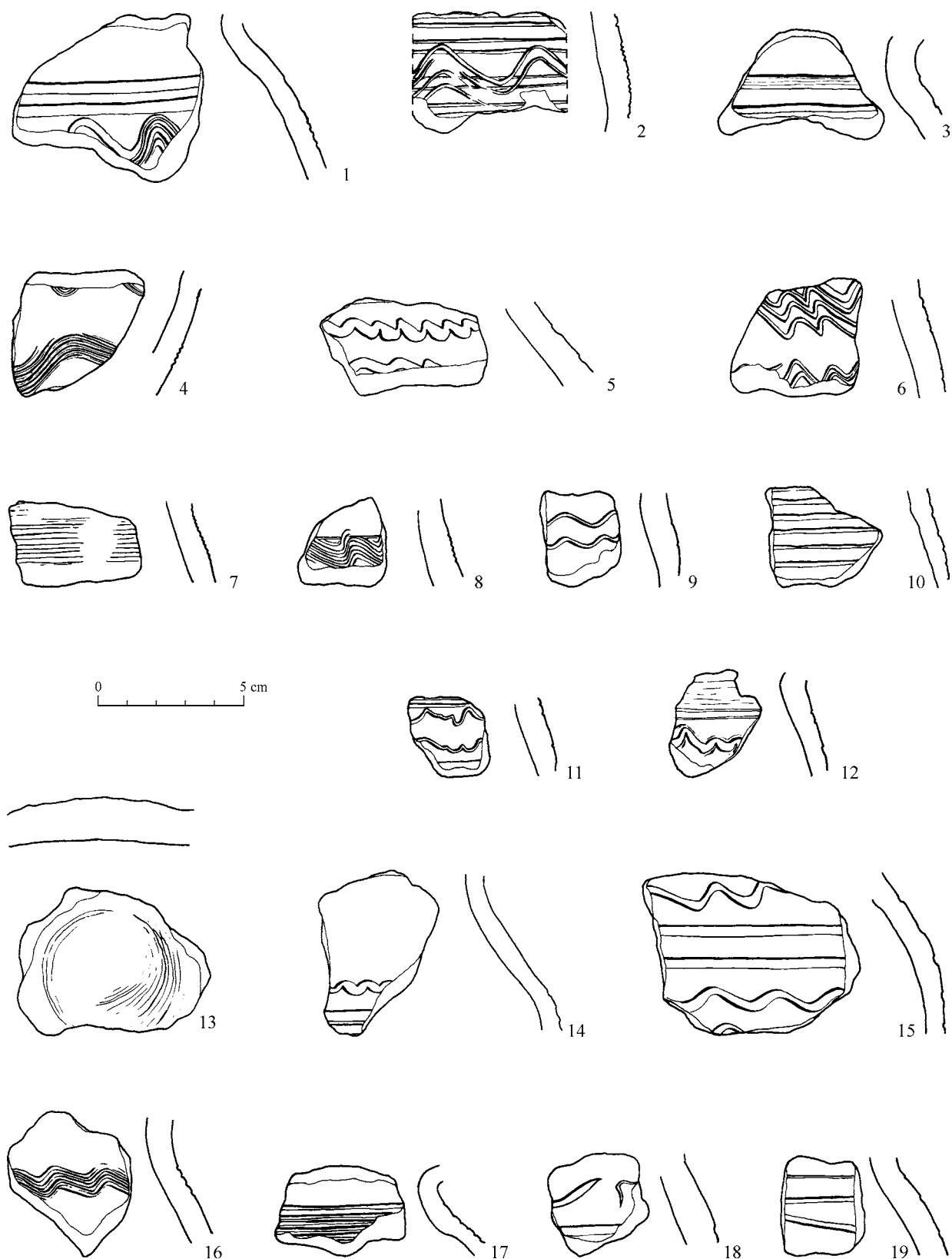

Obr. 59. Bojná I (Valy): 1–3, 5–7, 9, 10, 12, 13 – výber nálezov z lokality. Bojná I (Trhovisko): 4, 8, 11, 14 – výber nálezov z lokality. (Pieta/Jakubčinová/Robak/Vanglova, 129–135.)

Abb. 59. Bojná I (Valy): 1–3, 5–7, 9, 10, 12, 13 – Auswahl von Funden aus der Fundstelle. Bojná I (Trhovisko): 4, 8, 11, 14 – Auswahl von Funden aus der Fundstelle. (Pieta/Jakubčinová/Robak/Vanglova, 129–135.)

Obr. 60. Bojná I (Valy). Sonda S IV/j, plocha 7. Výber keramiky. (Pieta/Jakubčinová/Robak/Vanglova, 129–135.)
Abb. 60. Bojná I (Valy). Schnitt S IV/j, Fläche 7. Auswahl von Keramik. (Pieta/Jakubčinová/Robak/Vanglova, 129–135.)

Obr. 61. Bojná I (Valy). Sonda S IV/j, plocha 7. Výber keramiky. (Pieta/Jakubčinová/Robak/Vanglova, 129–135.)
 Abb. 61. Bojná I (Valy). Schnitt S IV/j, Fläche 7. Auswahl von Keramik. (Pieta/Jakubčinová/Robak/Vanglova, 129–135.)

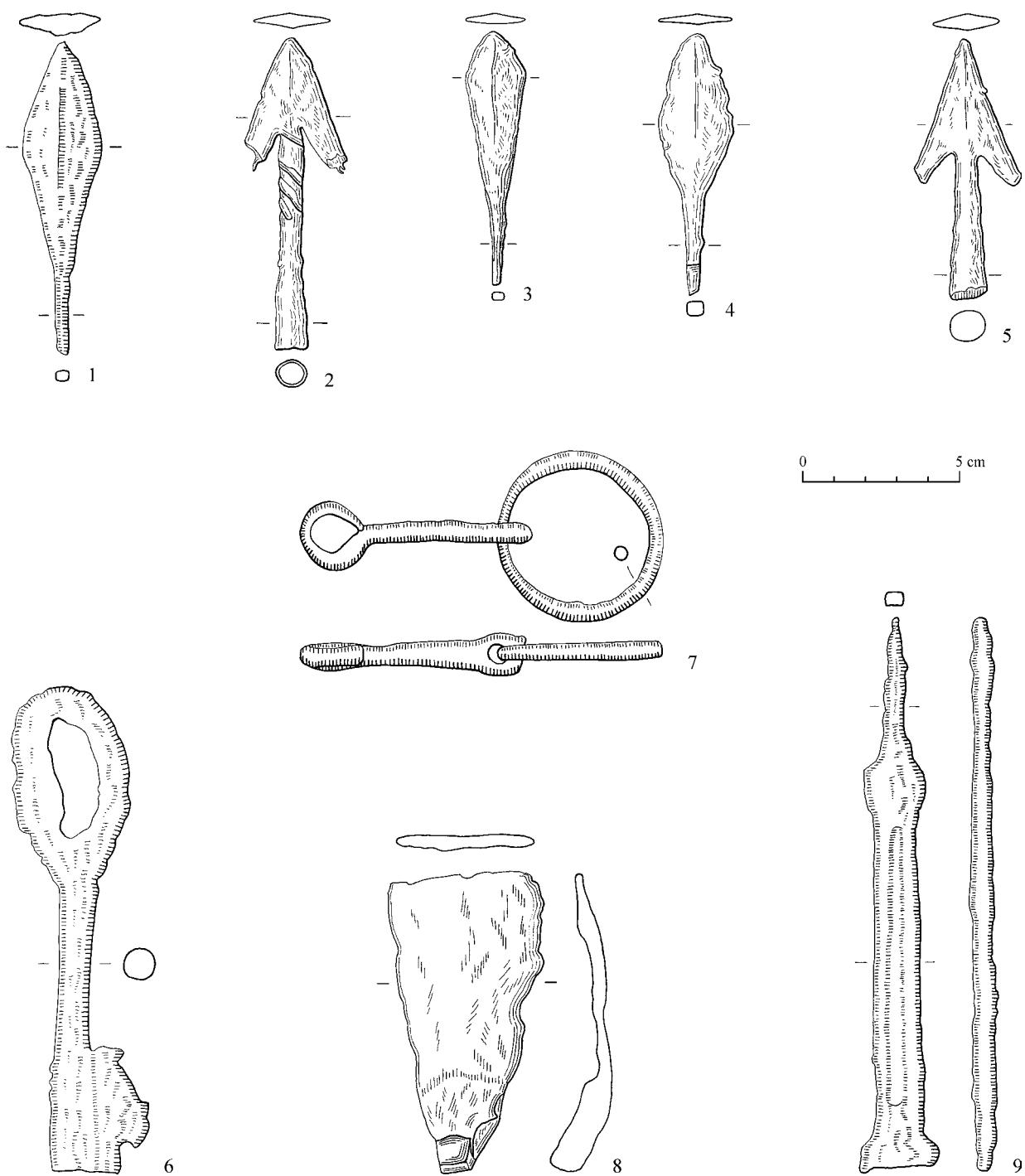
Obr. 62. Bojná I (Valy). Východná brána, severné krídlo: 1 – sonda XIX umiestnená na korune valu; 2 – stupňovitý rez v strede profilu; 3 – detail pozostatkov zuhoľnatého stĺpu a prúteného výpletu v severnom profile; 4 – sonda XXIII, zachytenie priekopu priliehajúcej k bráne; 5, 6 – západný val; 5 – sonda XXIV, kamenná priečka; 6 – rez západným valom, prepálené priečky z dreva a kameňa. (Pieta/Jakubčinová/Robák/Vanglová, 129 –135.)

Abb. 62. Bojná I (Valy). Östliches Tor, nördlicher Flügel: 1 – auf der Krone des Walls platziert Schnitt XIX; 2 – stufenförmiger Schnitt in der Profilmitte; 3 – Detail der Reste des verkohlten Pfahles und des Flechtwerks im nördlichen Profil; 4 – Schnitt XXIII, der zum Tor anliegende Graben. Westlicher Wall: 5 – Schnitt XXIV, steinerne Trennwand; 6 – Schnitt durch den westlichen Wall, durchgebrannte Trennwand aus Holz und Stein. (Pieta/Jakubčinová/Robák/Vanglová, 129 –135.)

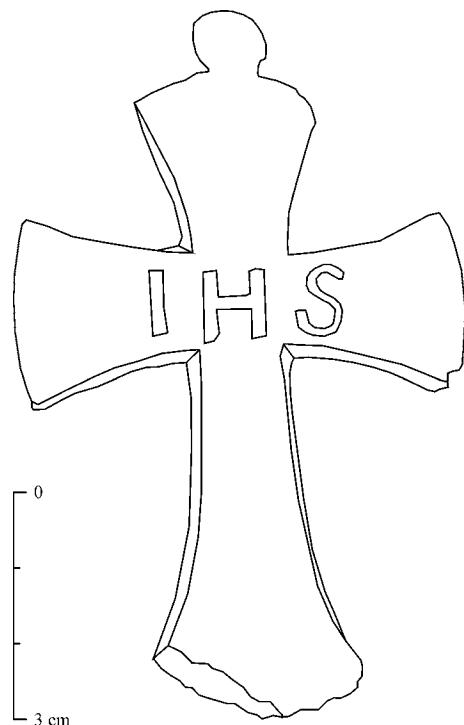

Obr. 63. Bojná I (Valy): 1 – plocha 7, pôdorys zemnice 5; 2–4 – modelová rekonštrukcia zemnice 5 na ploche 7. Bojná III (Žihľavník): 5, 6 – mohyla 2, sondy 1 a 4. (Pieta/Jakubčinová/Robak/Vangľová, 129–135.)

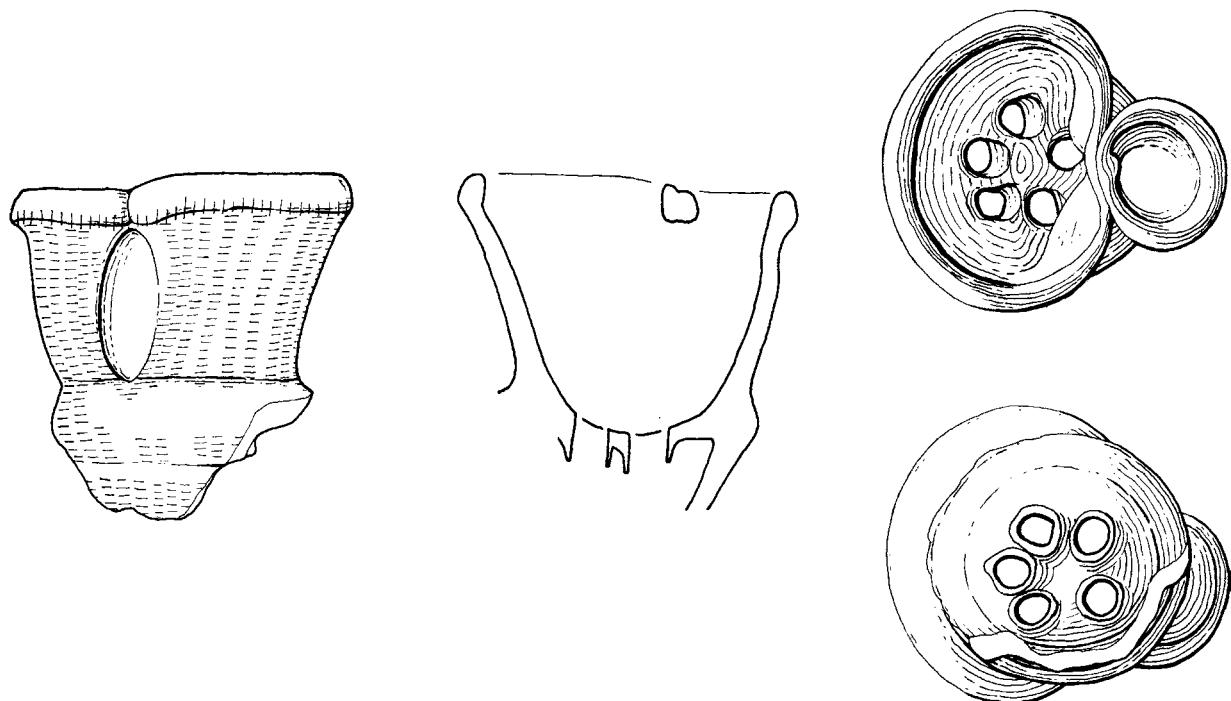
Abb. 63. Bojná I (Valy): 1 – Fläche 7, Grubenhausgrundriss 5; 2–4 – Modelrekonstruktion des Grubenhauses 5 auf der Fläche 7. Bojná III (Žihľavník): 5, 6 – Hügelgrab 2, Schnitt 1 und 4. (Pieta/Jakubčinová/Robak/Vangľová, 129–135.)

Obr. 64. Vozokany (Vlčí kameň). Výber nálezov. (Pieta/Jakubčinová/Robak/Vanglova, 129–135.)
 Abb. 64. Vozokany (Vlčí kameň). Fundauswahl. (Pieta/Jakubčinová/Robak/Vanglova, 129–135.)

Obr. 65. Spišské Bystré (intravilán). Postriebrený bronzový kríž. (Roth, 135.)
Abb. 65. Spišské Bystré (Intravillan). Versilbertes Bronzekreuz. (Roth, 135.)

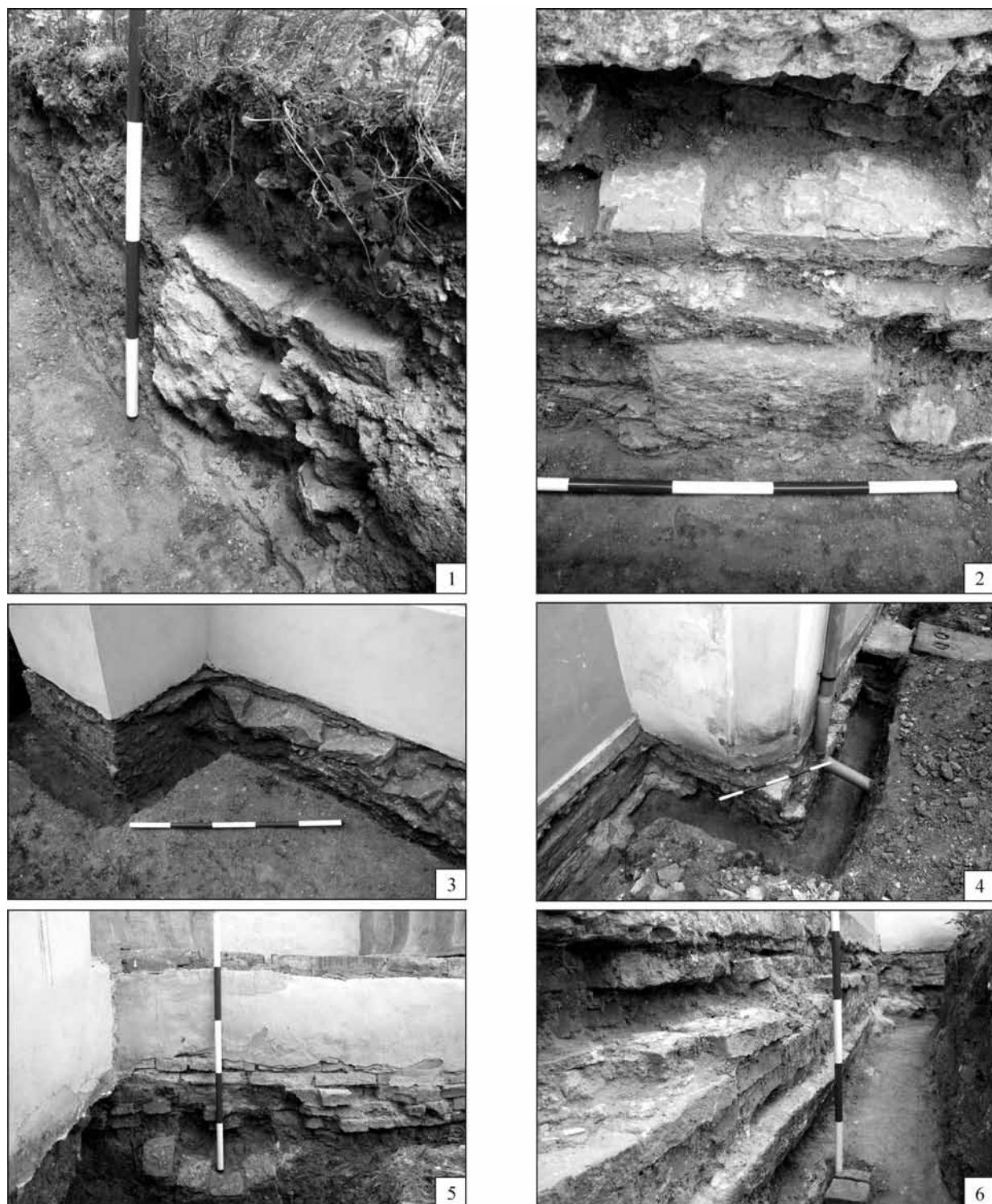

Obr. 66. Vráble (Nad Predvŕším). Fragment novovekého džbánu. (Samuel, 147, 148.)
Abb. 66. Vráble (Nad Predvŕším). Fragment eines neuzeitlichen Kruges. (Samuel, 147, 148.)

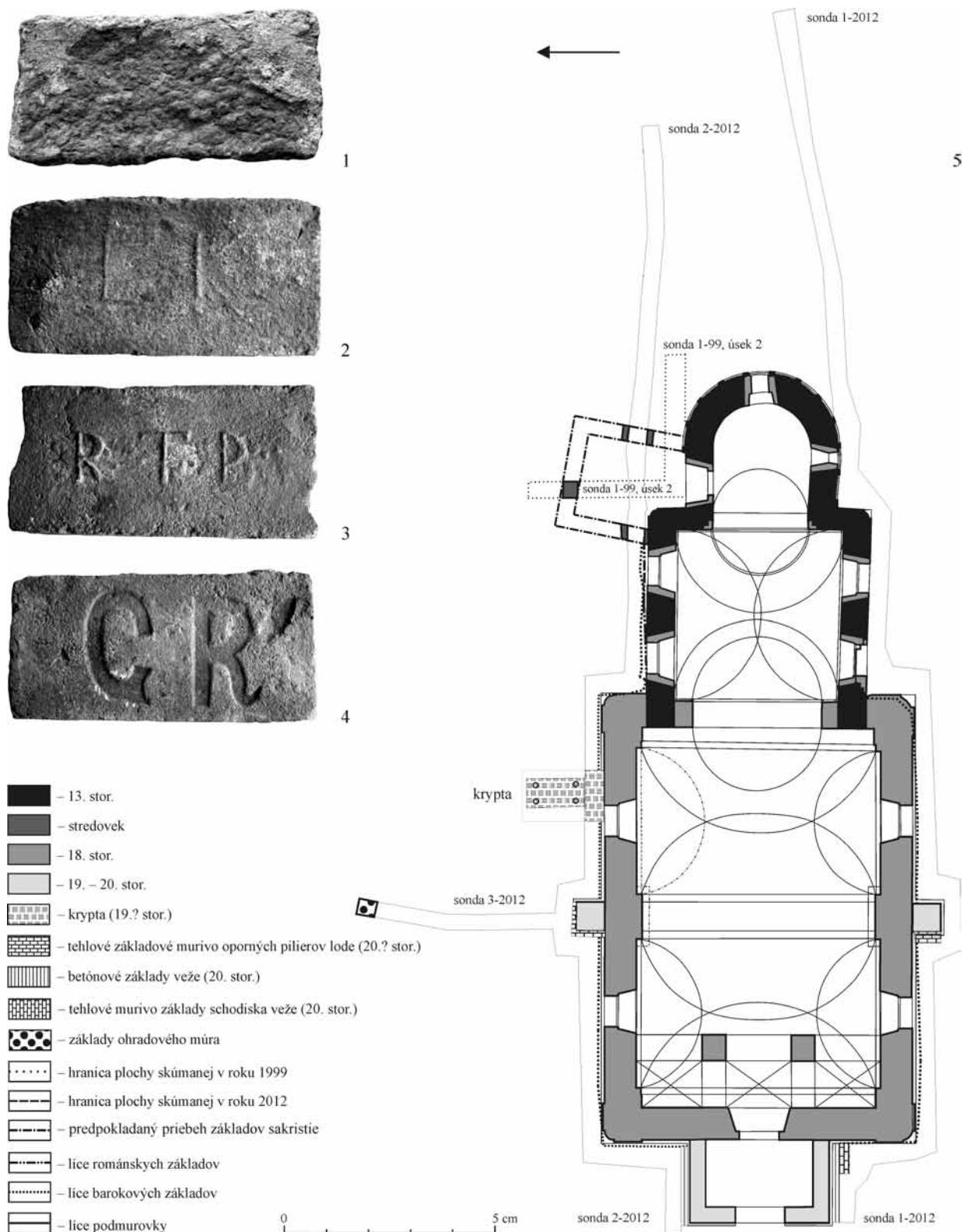
Obr. 67. Veľké Chyndice (Kostol Narodenia Panny Márie). 1 – románska apsida kostola; 2 – pohľad z juhovýchodu na románsku loď kostola (barokovo upravenú v 18. stor.); 3 – portál medzi románskou apsidou a zaniknutou stredovekou sakristiou; 4 – krypta pri severnej stene barokovej lode kostola, 19.? stor. (Samuel, 140–144.)

Abb. 67. Veľké Chyndice (Kirche der Geburt der Jungfrau Maria). 1 – romanische Kirchenapsis; 2 – Blick von Südosten auf das romanische Kirchenschiff (barock umgebaut im 18 Jh.); 3 – Portal zwischen der romanischen Apsis und der untergegangenen mittelalterlichen Sakristei; 4 – Krypta bei der nördlichen Wand des barocken Kirchenschiffes, 19.? Jh. (Samuel, 140–144.)

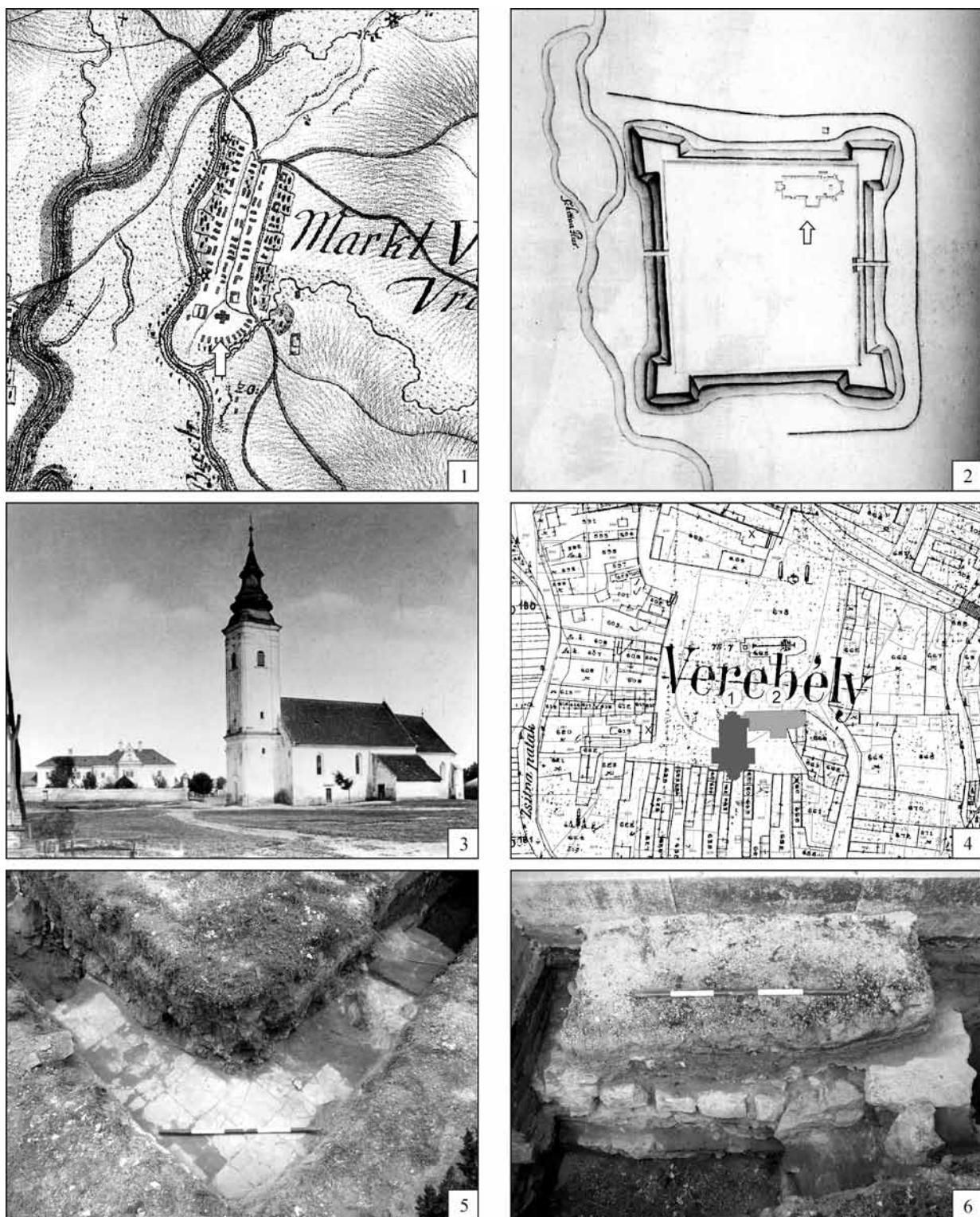
Obr. 68. Veľké Chyndice (Kostol Narodenia Panny Márie). 1 – sonda 2, základové murivo zaniknutej stredovekej sakristie; 2 – sonda 2, základové murivo románskej lode kostola; 3 – sonda 1, odkryté základové murivo barokovej lode kostola (18. stor.) a základy oporného piliera (19.–20. stor.); 4 – sonda 2, odkryté základové murivo románskej lode kostola (13. stor.) a základy barokovej prístavby (18. stor.); 5 – sonda 1, odkryté základové murivo románskej lode (13. stor.) v priestore pod portálom; 6 – sonda 2, odkryté základové murivo románskej lode kostola, 13. stor. (Samuel, 140–144.)

Abb. 68. Veľké Chyndice (Kirche der Geburt der Jungfrau Maria). 1 – Schnitt 2, Grundmauer der untergegangenen mittelalterlichen Sakristei; 2 – Schnitt 2, Grundmauer des romanischen Kirchenschiffes; 3 – Schnitt 1, aufgedeckte Grundmauer des barocken Kirchenschiffes (18. Jh.) und Fundamente des Stützpfilers (19.–20. Jh.); 4 – Schnitt 2, aufgedeckte Grundmauer des romanischen Kirchenschiffes (13. Jh.) und Fundamente des barocken Anbaus (18. Jh.); 5 – Schnitt 1, aufgedeckte Grundmauer des romanischen Kirchenschiffes (13. Jh.) im Raum unter dem Portal; 6 – Schnitt 2, aufgedeckte Grundmauer des romanischen Kirchenschiffes, 13. Jh. (Samuel, 140–144.)

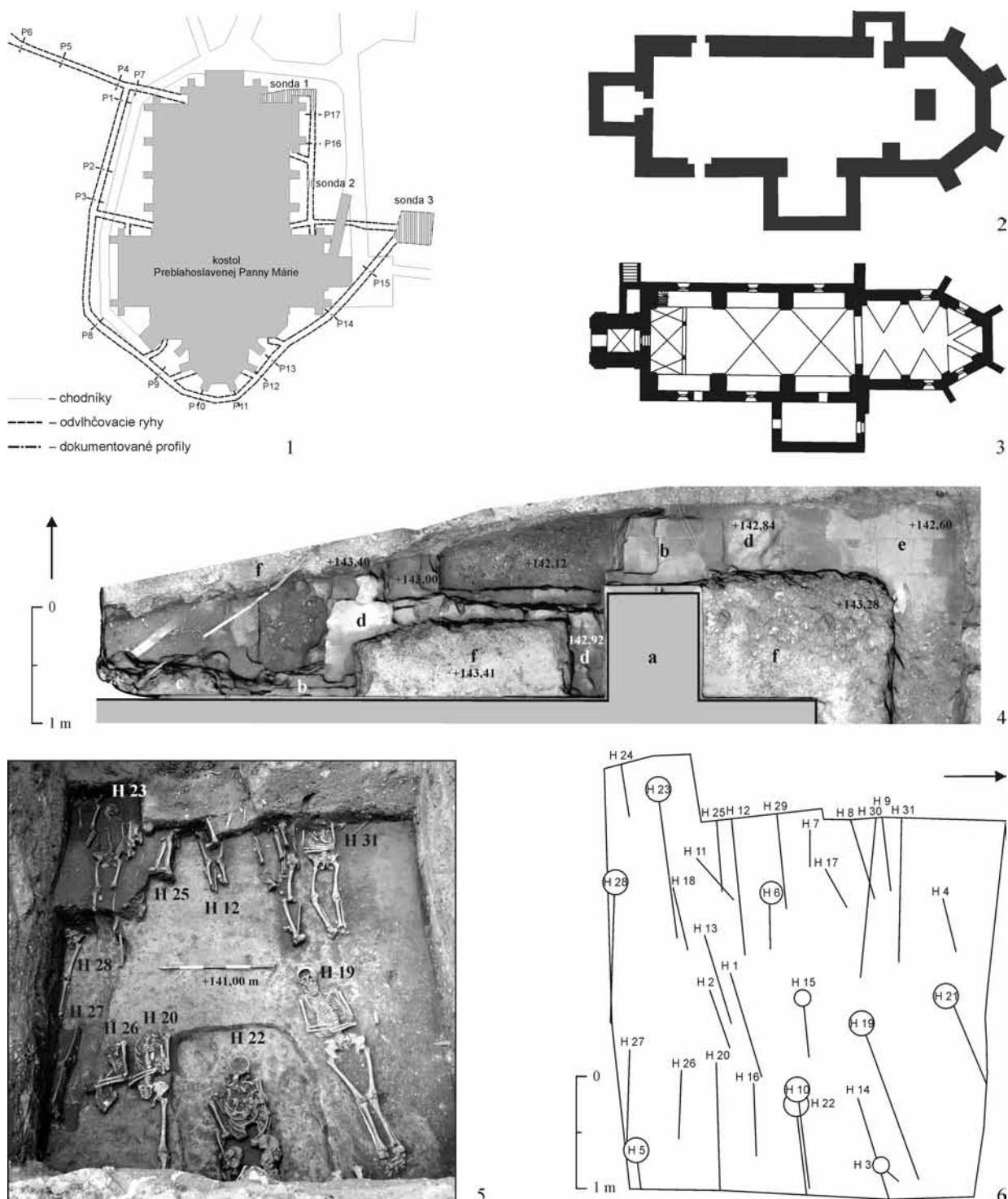
Obr. 69. Veľké Chyndice (Kostol Narodenia Panny Márie). 1 – tehla zo základov románskeho kostola; 2 – tehla so značkou IK (19.? stor.); 3 – tehla so značkou RTP; 4 – tehla so značkou CR; 5 – pôdorys kostola s vyznačením hlavných stavebných fáz (upravené a doplnené podľa Zrubcová/Bóna 1997 a Katkin 2000), a situovanie archeologických sond. (Samuel, 140–144.)

Abb. 69. Veľké Chyndice (Kirche der Geburt der Jungfrau Maria). 1 – Ziegelstein aus den Fundamenten der romanischen Kirche; 2 – Ziegelstein mit dem Zeichen IK (19.? Jh.); 3 – Ziegelstein mit dem Zeichen RTP; 4 – Ziegelstein mit dem Zeichen CR; 5 – Kirchengrundriss mit der Markierung der Hauptbauphasen (bearbeitet und ergänzt nach Zrubcová/Bóna 1997 und Katkin 2000), und die Situierung der archäologischen Schnitte. (Samuel, 140–144.)

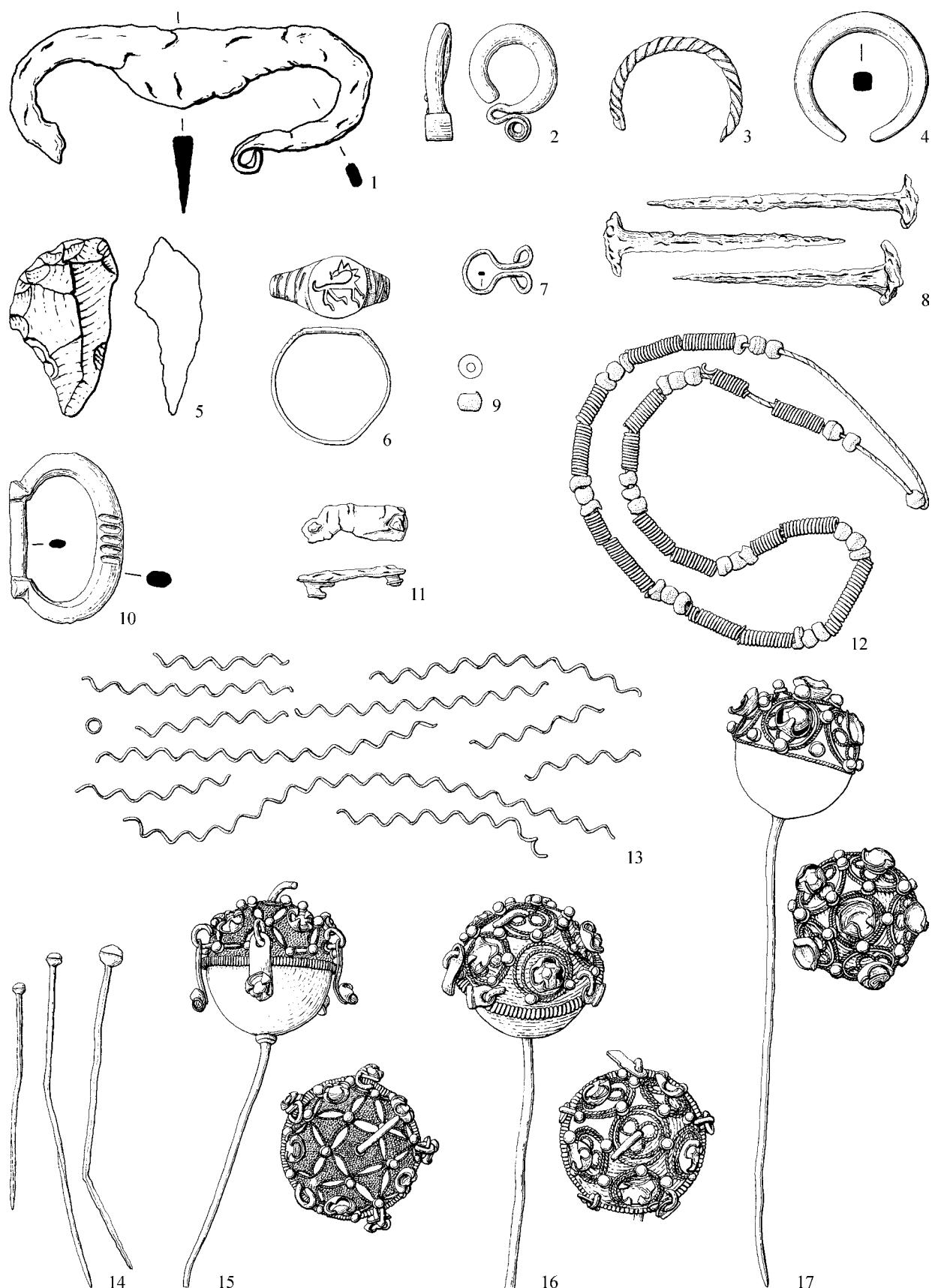
Obr. 70. Vráble (Kostol Preblahoslanej Panny Márie). 1 – situovanie Kostola sv. Vojtecha na mape 1. vojenského mapovania; 2 – plán vrábel'skej pevnosti z roku 1658 s pôdorysom Kostola sv. Vojtecha; 3 – fotografia kostola sv. Vojtecha z konca 19. stor.; 4 – situovanie súčasného (1) a zaniknutého kostola (2) na katastrálnych mapách z 19. a 20. stor.; 5 – sonda 1, odkrytá kamenná dlažba zaniknutého kostola; 6 – sonda 1, odkryté murivá zaniknutého kostola. (Samuel, 144–147.)

Abb. 70. Vráble (Kirche der seligen Jungfrau Maria). 1 – Situierung der Kirche des hl. Vojtech auf der Karte 1. der Militärkartierung; 2 – Plan der Festung in Vráble aus dem Jahr 1658 mit dem Grundriss der Kirche des hl. Vojtech; 3 – Photographie der Kirche des hl. Vojtech aus dem Ende des 19. Jh.; 4 – Situierung der gegenwärtigen (1) und untergegangenen Kirche (2) auf den Katastralkarten aus den 19. und 20. Jh.; 5 – Schnitt 1, aufgedecktes Steinpflaster der untergegangenen Kirche; 6 – Schnitt 1, aufgedeckte Mauerwerke der untergegangenen Kirche. (Samuel, 144–147.)

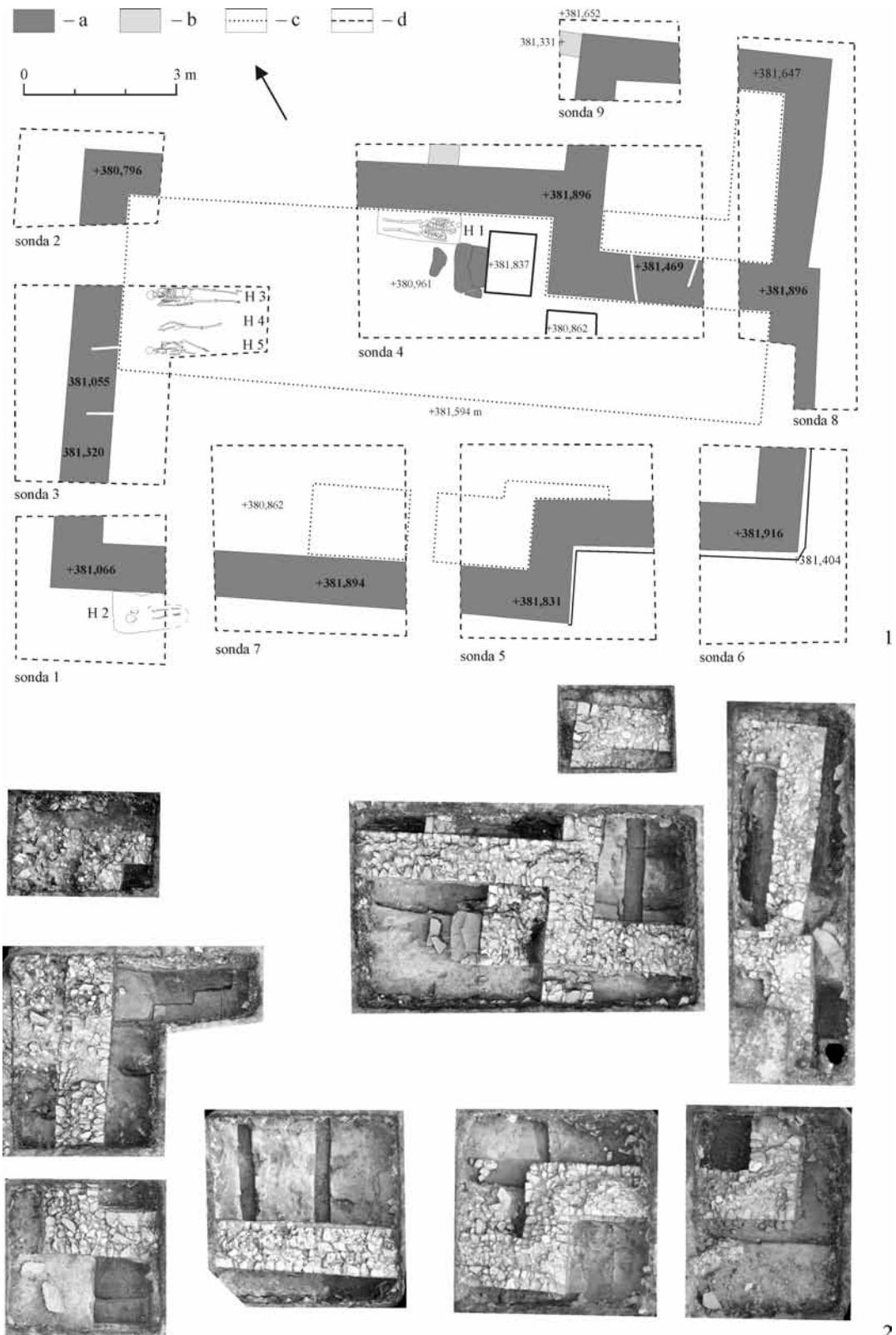

Obr. 71. Vráble (Kostol Preblahoslavenej Panny Márie). 1 – situovanie sond; 2 – pôdorys Kostola sv. Vojtecha na pláne vrábel'skej pevnosti z roku 1658; 3 – pôdorys Kostola sv. Vojtecha na pláne z roku 1890; 4 – sonda 1, pohľad zhora (fotogrammetria: A. Arpáš): a – tehlové nadzákladové murivo súčasného kostola, b – tehlové základové murivo súčasného kostola, c – kamenno-tehlové základové murivo, d – kamennou-tehlové základové murivo, e – kamenná dlažba zaniknutého kostola, f – súčasný povrch terénu; 5 – sonda 3, pohľad z východu na odkryté hroby; 6 – sonda 3, schéma rozmiestnenia hrobov. (Samuel, 144–147.)

Abb. 71. Vráble (Kirche der seligen Jungfrau Maria). 1 – Situierung des Schnitte; 2 – Grundriss der Kirche des hl. Vojtech auf dem Plan der Festung in Vráble aus dem Jahr 1658; 3 – Grundriss der Kirche des hl. Vojtech auf dem Plan aus dem Jahr 1890; 4 – Schnitt 1, Blick von oben (Photogrammetrie: A. Arpáš): a – Oberbasismauerwerk aus Ziegelsteinen der gegenwärtigen Kirche, b – Ziegelsteingrundmauer der gegenwärtigen Kirche, c – Grundmauer aus Steinen und Ziegelsteinen, d – Grundmauer aus Steinen und Ziegelsteinen, e – Steinpflaster der untergegangenen Kirche, f – gegenwärtige Terrainoberfläche; 5 – Schnitt 3, Blick von Osten auf aufgedeckte Gräber; 6 – Schnitt 3, Schema der Platzierung der Gräber. (Samuel, 144–147.)

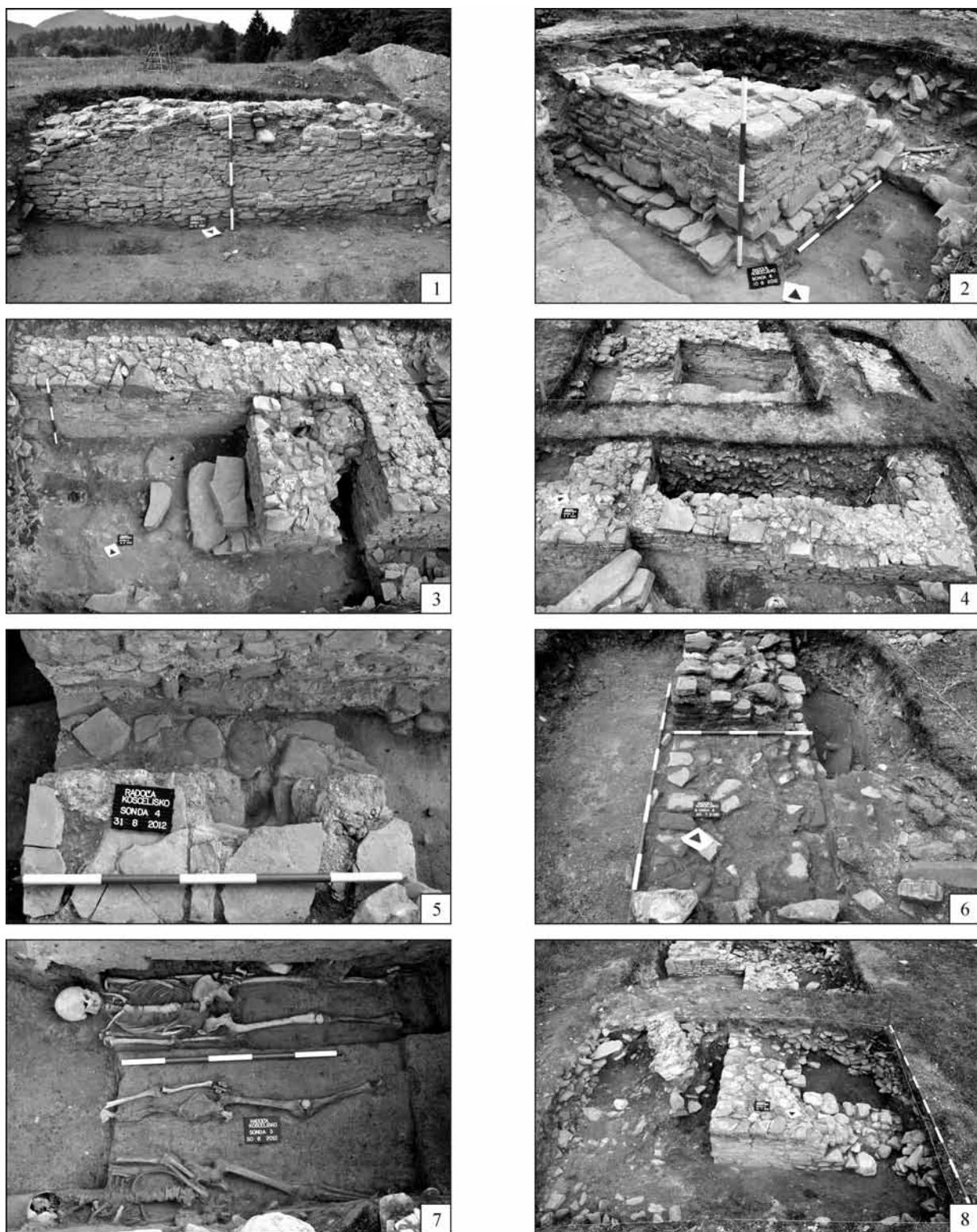

Obr. 72. Vráble (Kostol Preblahoslavenej Panny Márie). Výber z nálezov. (Samuel, 144–147.)
Abb. 72. Vráble (Kirche der seligen Jungfrau Maria). Fundauswahl. (Samuel, 144–147.)

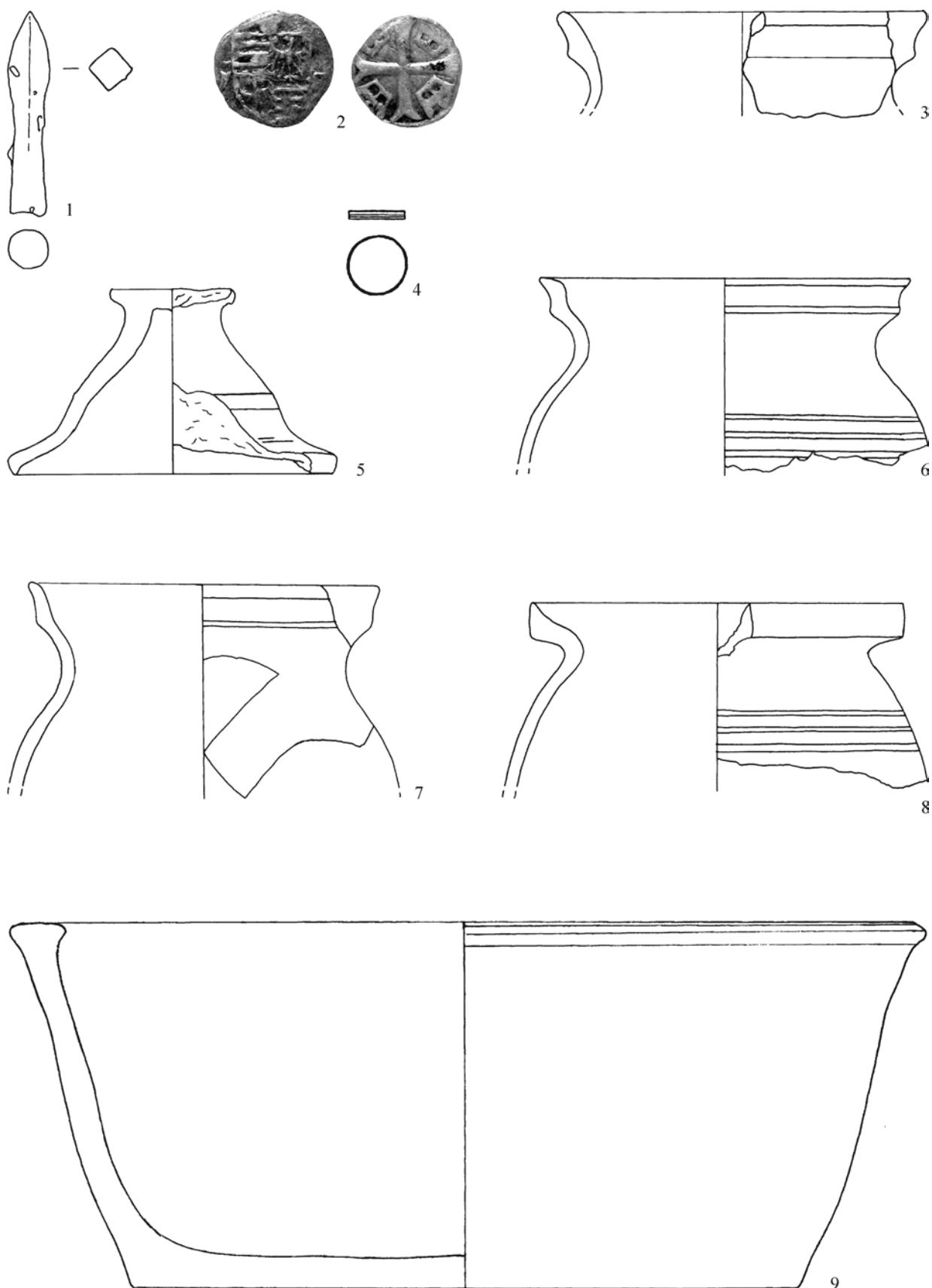
Obr. 73. Radoľa (Koscelisko). 1 – plán výskumu; 2 – fotogrammetrický plán výskumu (M. Lukáč, M. Samuel). Legenda: a – základy kostola a sakristie, b – základy kostnice, c – plochy v interérii kostola preskúmané v roku 1956, d – situovanie sond v roku 2012. (Samuel/Majercíková/Furman, 148–152.)

Abb. 73. Radoľa (Koscelisko). 1 – Grabungsplan; 2 – photogrammetrischer Grabungsplan (M. Lukáč, M. Samuel). Legende: a – Fundamente der Kirche und Sakristei, b – Fundamente des Ossariums, c – die im Jahr 1959 erforschten Flächen im Kircheninterieur, d – Situierung der Schnitte im Jahr 2012. (Samuel/Majercíková/Furman, 148–152.)

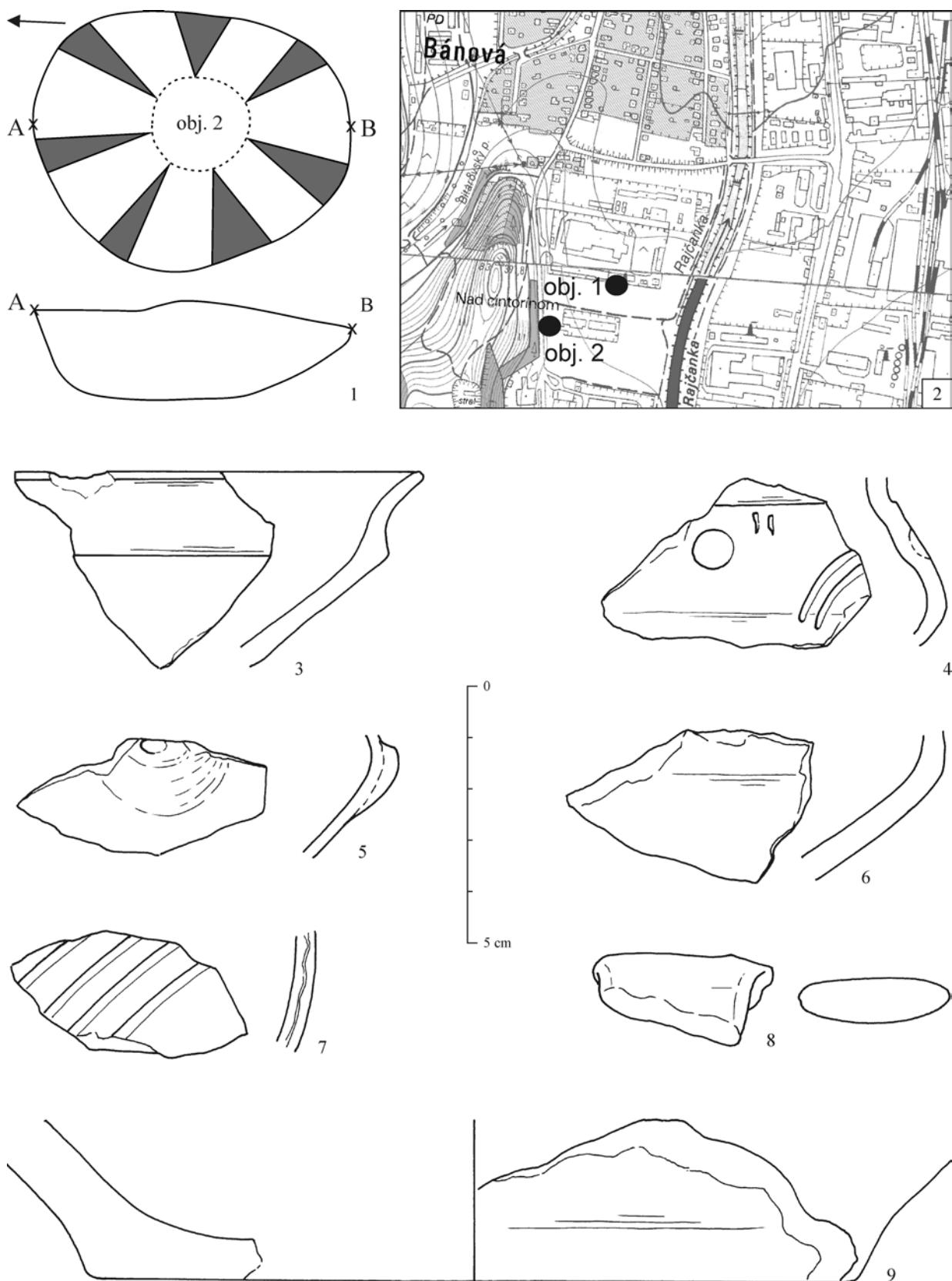

Obr. 74. Radoľa (Koscelisko). 1 – sonda 7, južná stena lode kostola; 2 – sonda 5, juhovýchodný roh lode kostola; 3 – sonda 4, severovýchodná časť lode s oltárom; 4 – pohľad z východu na odkryté murivá sakristie; 5 – sonda 4, odkryté zvyšky ambónu vo svätyni kostola; 6 – sonda 3, západná stena lode so vstupom do kostola; 7 – sonda 3, hroby odkryté v západnej časti lode kostola; 8 – sonda 6, juhovýchodný roh svätyne kostola. (Samuel/Majerčíková/Furman, 148–152.)

Abb. 74. Radoľa (Koscelisko). 1 – Schnitt 7, südliche Wand des Kirchenschiffes; 2 – Schnitt 5, südöstliche Ecke des Kirchenschiffes; 3 – Schnitt 4, nordöstlich Schiffteil mit Altar; 4 – Blick von Osten auf die aufgedeckte Mauerwerke der Sakristei; 5 – Schnitt 4, aufgedeckte Ambonreste im Heiligtum der Kirche; 6 – Schnitt 3, westliche Schiffswand mit Kircheneingang; 7 – Schnitt 3, im westlichen Teil des Kirchenschiffes aufgedeckte Gräber; 8 – Schnitt 6, südöstliche Ecke des Heiligtums der Kirche. (Samuel/Majerčíková/Furman, 148–152.)

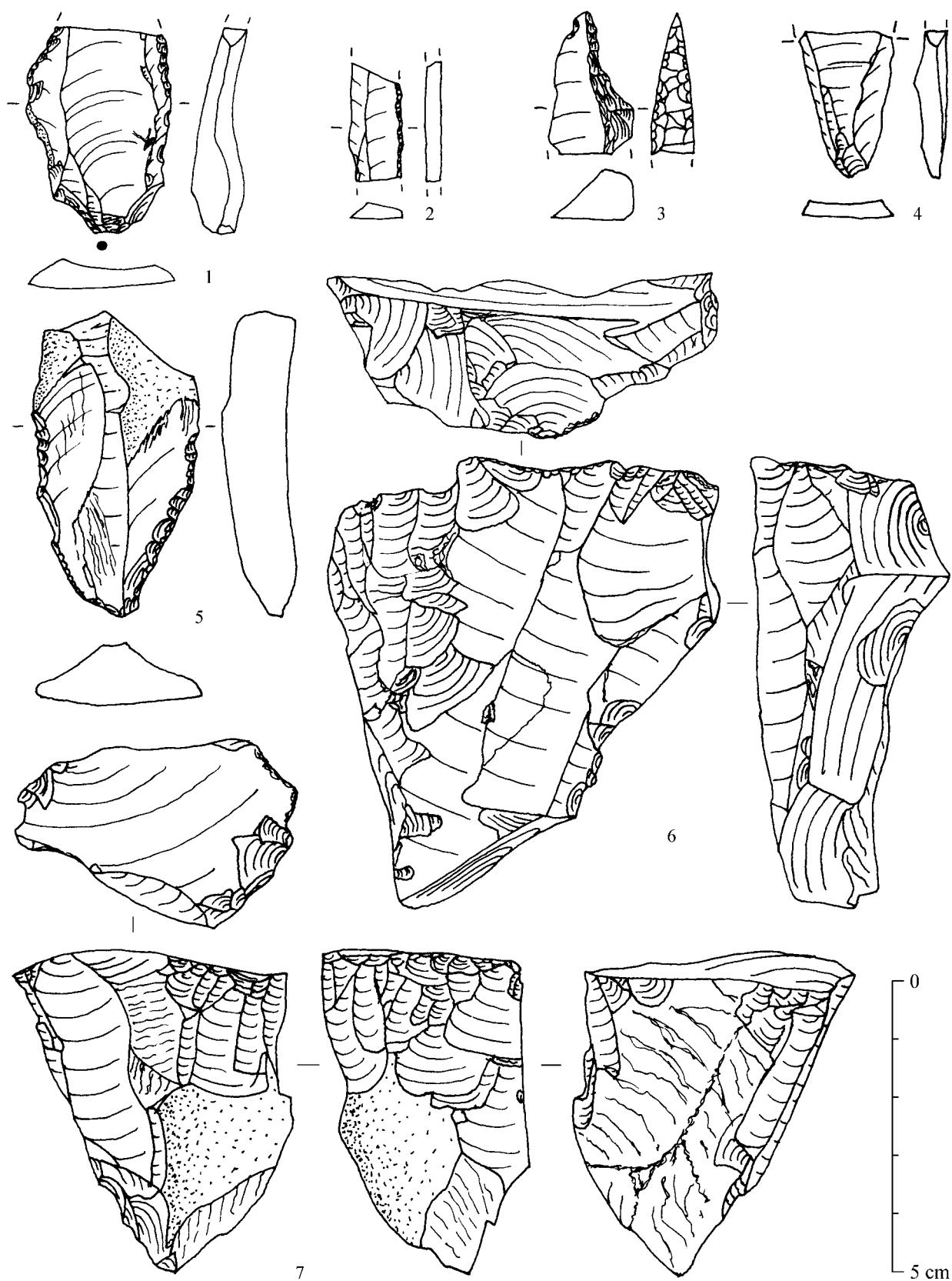

Obr. 75. Radoľa (Koscelisko). Výber z nálezov. (Samuel/Majerčíková/Furman, 148–152.)
 Abb. 75. Radoľa (Koscelisko). Auswahl von Funden. (Samuel/Majerčíková/Furman, 148–152.)

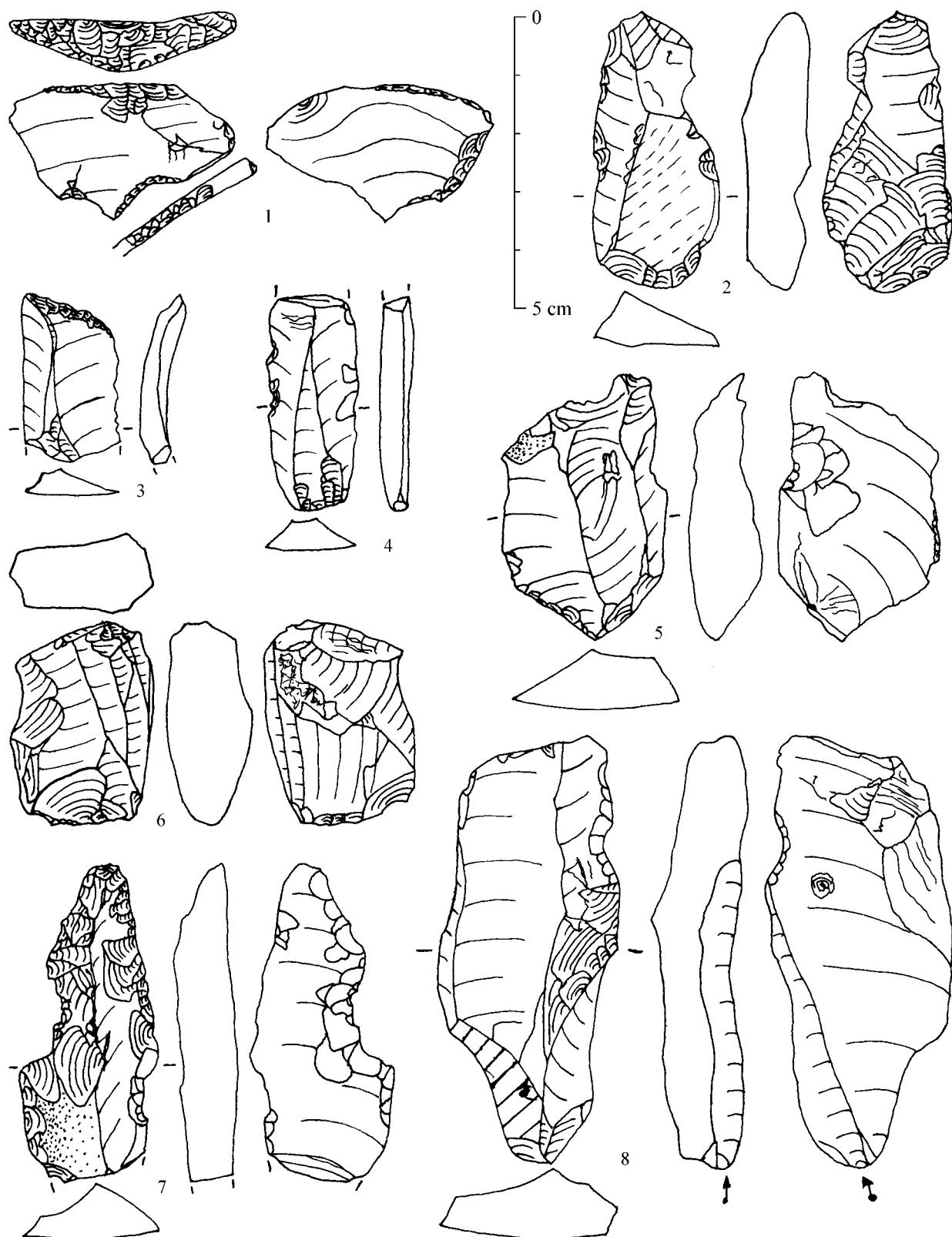
Obr. 76. Žilina, časť Bánová (Nad cintorínom). 1 – pôdorys a profil objektu 2; 2 – lokalizácia náleziska na mape 1:10 000; 3–9 – výber nálezov. (Zajacová, 154–156.)

Abb. 76. Žilina, Stadtteil Bánová (Nad cintorínom). 1 – Grundriss und Objektprofil 2; 2 – Lokalisierung des Fundortes auf der Karte 1:10 000; 3–9 – Fundauswahl. (Zajacová, 154–156.)

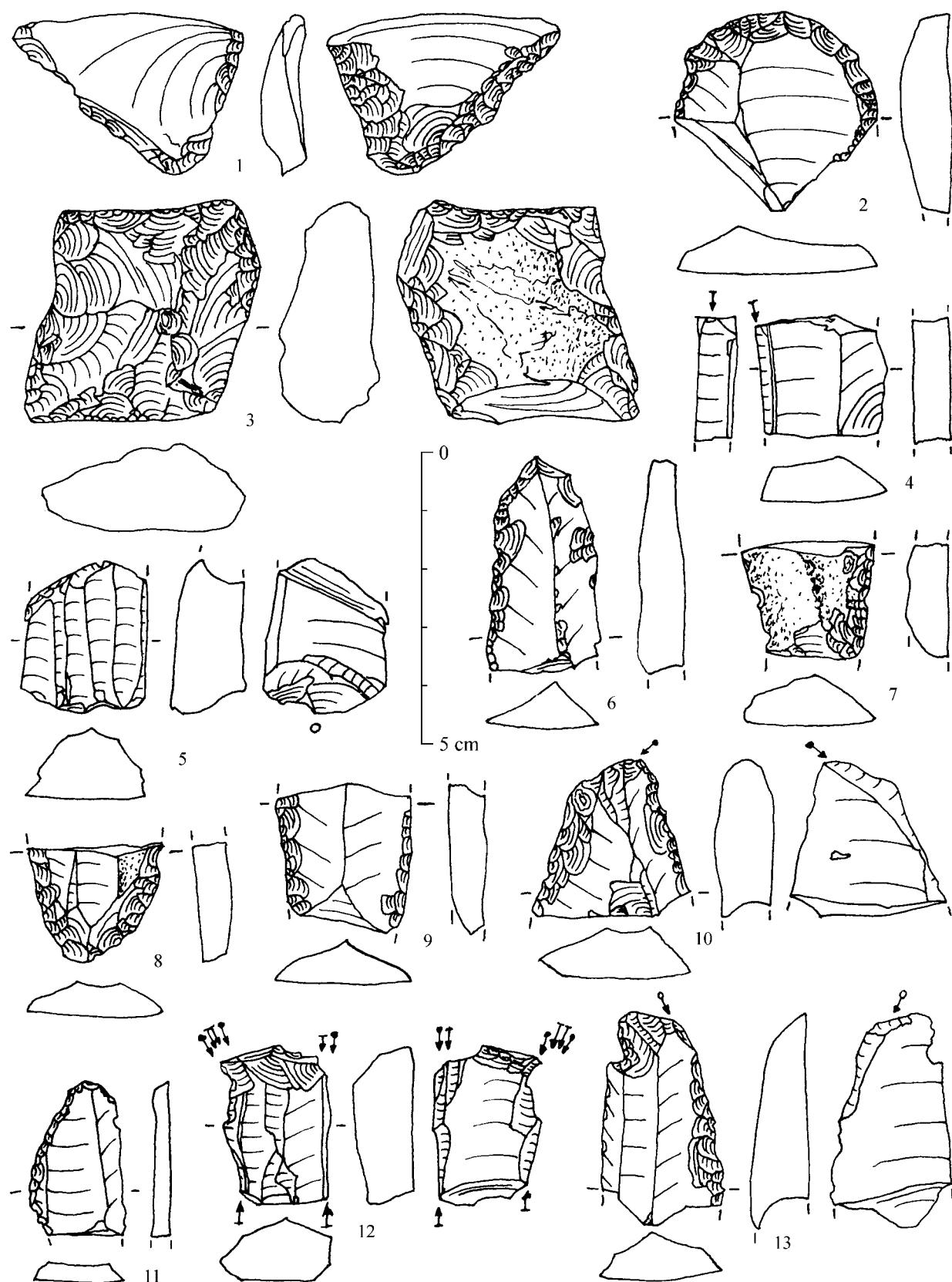
Obr. 77. Výber štiepanej industrie: 1–3 – Banka, časť Kopanica (Horné farské role); 4, 5 – Bzince pod Javorinou (Skládky 2); 6, 7 – Bzince pod Javorinou (Skládky 1). Kreslil O. Žaár. (Žaár/Blašková/Vlačíky, 156–159.)

Abb. 77. Auswahl von Spaltindustrie: 1–3 – Banka, Teil Kopanica (Horné farské role); 4, 5 – Bzince pod Javorinou (Skládky 2); 6, 7 – Bzince pod Javorinou (Skládky 1). Gezeichnet von O. Žaár. (Žaár/Blašková/Vlačíky, 156–159.)

Obr. 78. Výber štiepanej industrie: 1 – Bzince pod Javorinou (Skládky 2); 2, 7 – Hlohovec (Vrchné kamenné hory 3); 3 – Hlohovec (Vrchné kamenné hory 1); 4, 8 – Hlohovec (Vrchné kamenné hory 2); 5 – Dvorníky (Dunajský vrch); 6 – Bzince pod Javorinou (Skládky 3). Kreslil O. Žaár. (Žaár/Blašková/Vlačíky, 156–159.)

Abb. 78. Auswahl von Spaltindustrie: 1 – Bzince pod Javorinou (Skládky 2); 2, 7 – Hlohovec (Vrchné kamenné hory 3); 3 – Hlohovec (Vrchné kamenné hory 1); 4, 8 – Hlohovec (Vrchné kamenné hory 2); 5 – Dvorníky (Dunajský vrch); 6 – Bzince pod Javorinou (Skládky 3). Gezeichnet von O. Žaár. (Žaár/Blašková/Vlačíky, 156–159.)

Obr. 79. Výber štiepanej industrie: 1 – Hlohovec (Vrchné kamenné hory 2); 2, 3 – Hlohovec (Vrchné kamenné hory 1); 4 – Hlohovec (Vrchné kamenné hory 3); 5–13 – Líka (Za kaštielom 2). Kreslil O. Žaár. (Žaár/Blašková/Vlačíky, 156–159.)

Abb. 79. Auswahl von Spaltindustrie: 1 – Hlohovec (Vrchné kamenné hory 2); 2, 3 – Hlohovec (Vrchné kamenné hory 1); 4 – Hlohovec (Vrchné kamenné hory 3); 5–13 – Líka (Za kaštielom 2). Gezeichnet von O. Žaár. (Žaár/Blašková/Vlačíky, 156–159.)

1

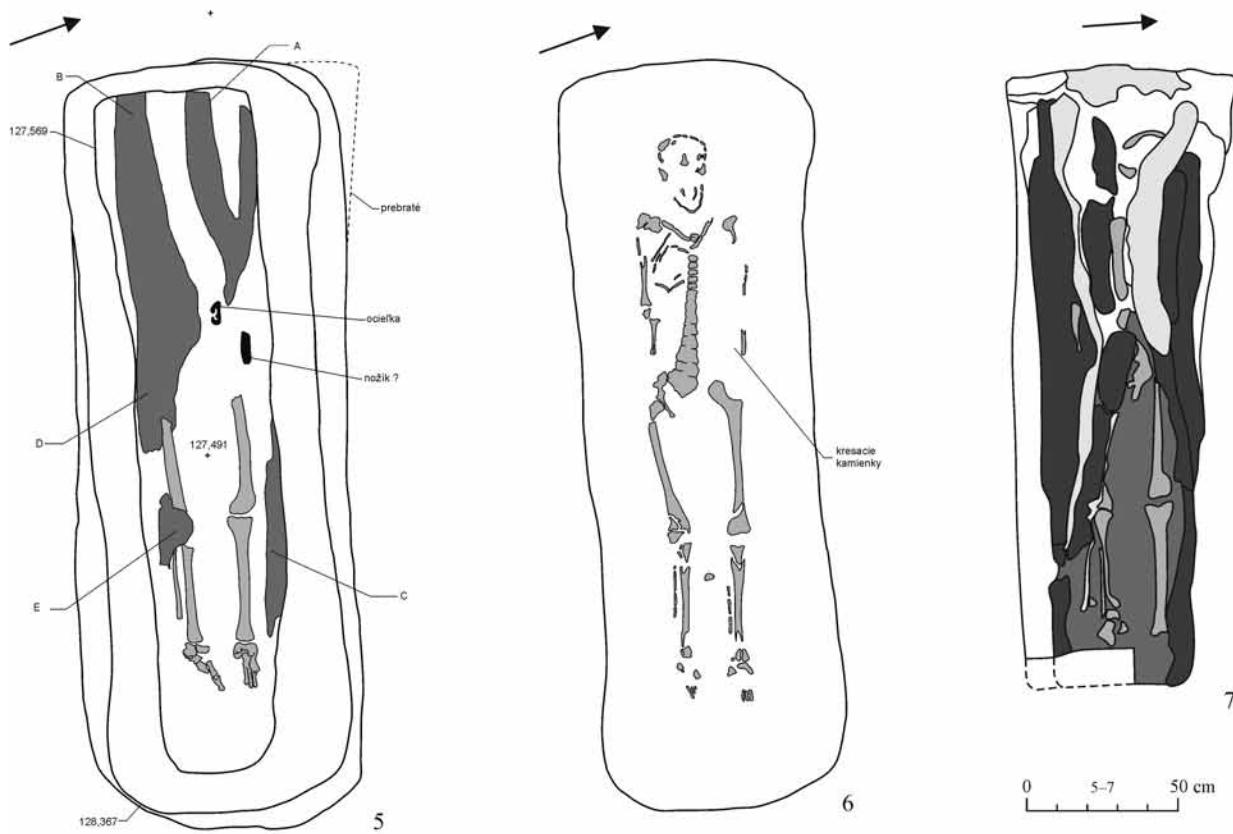
2

3

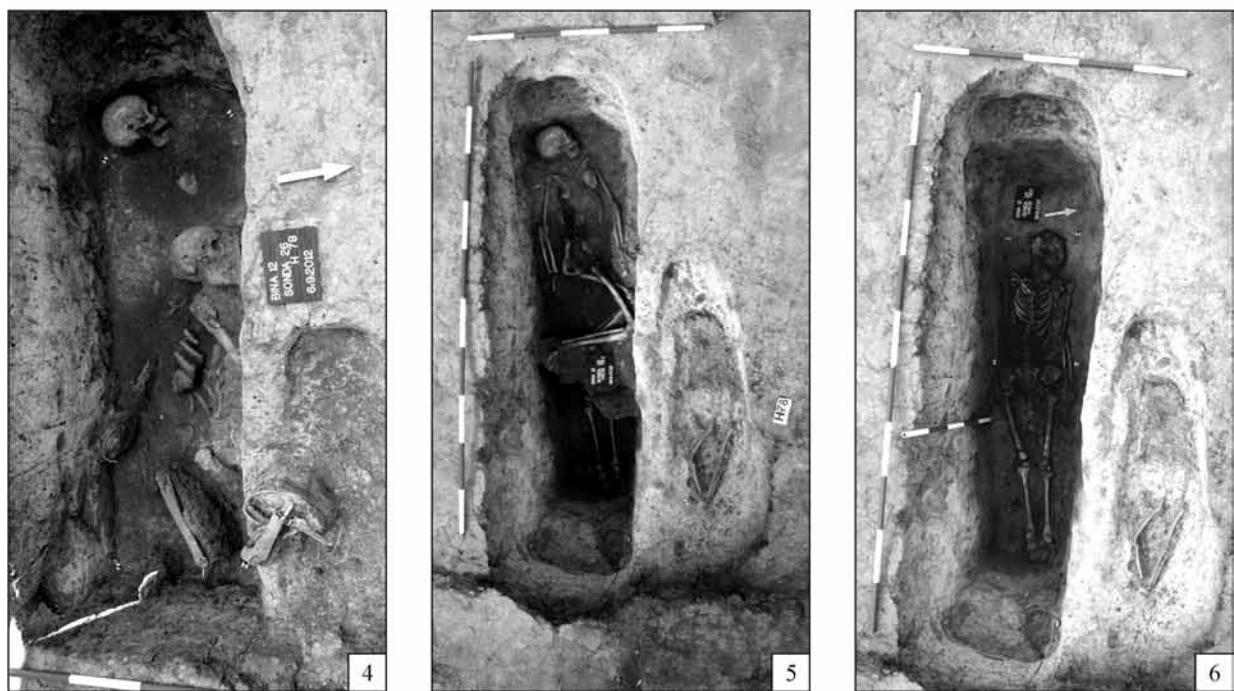
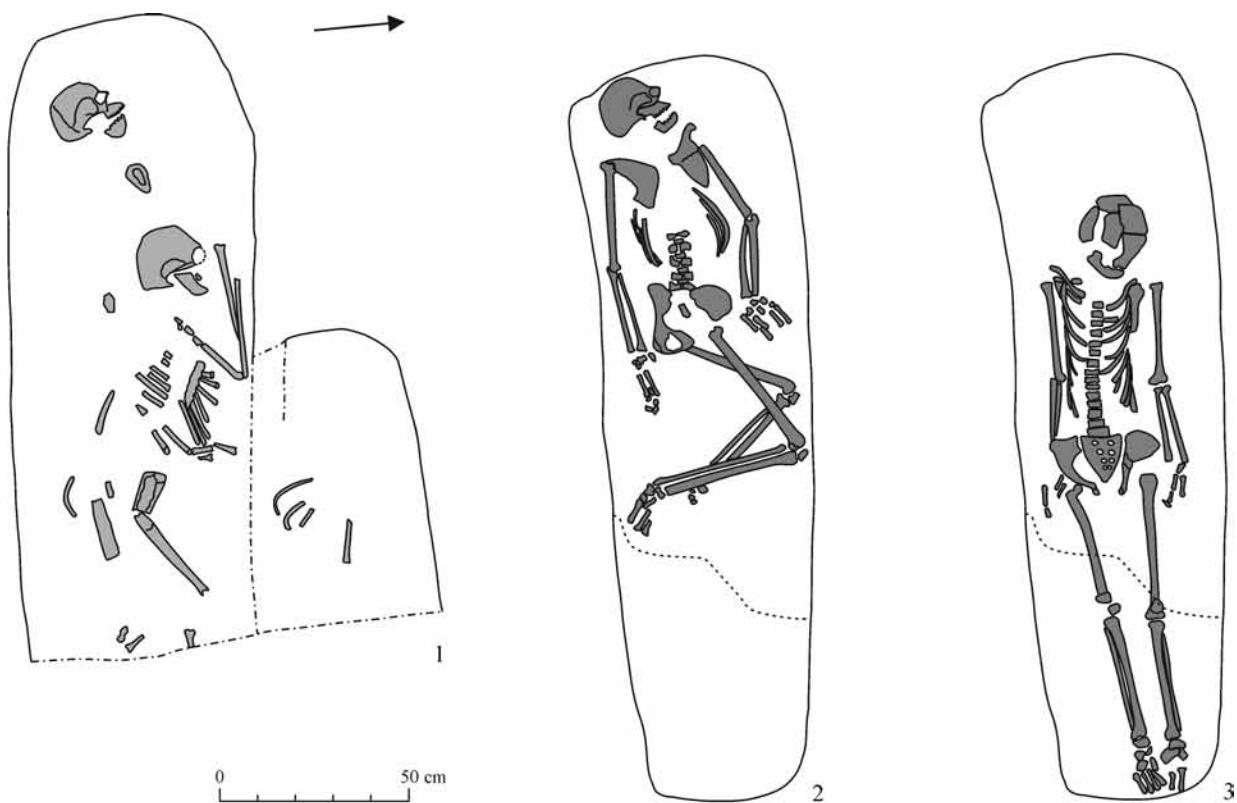

4

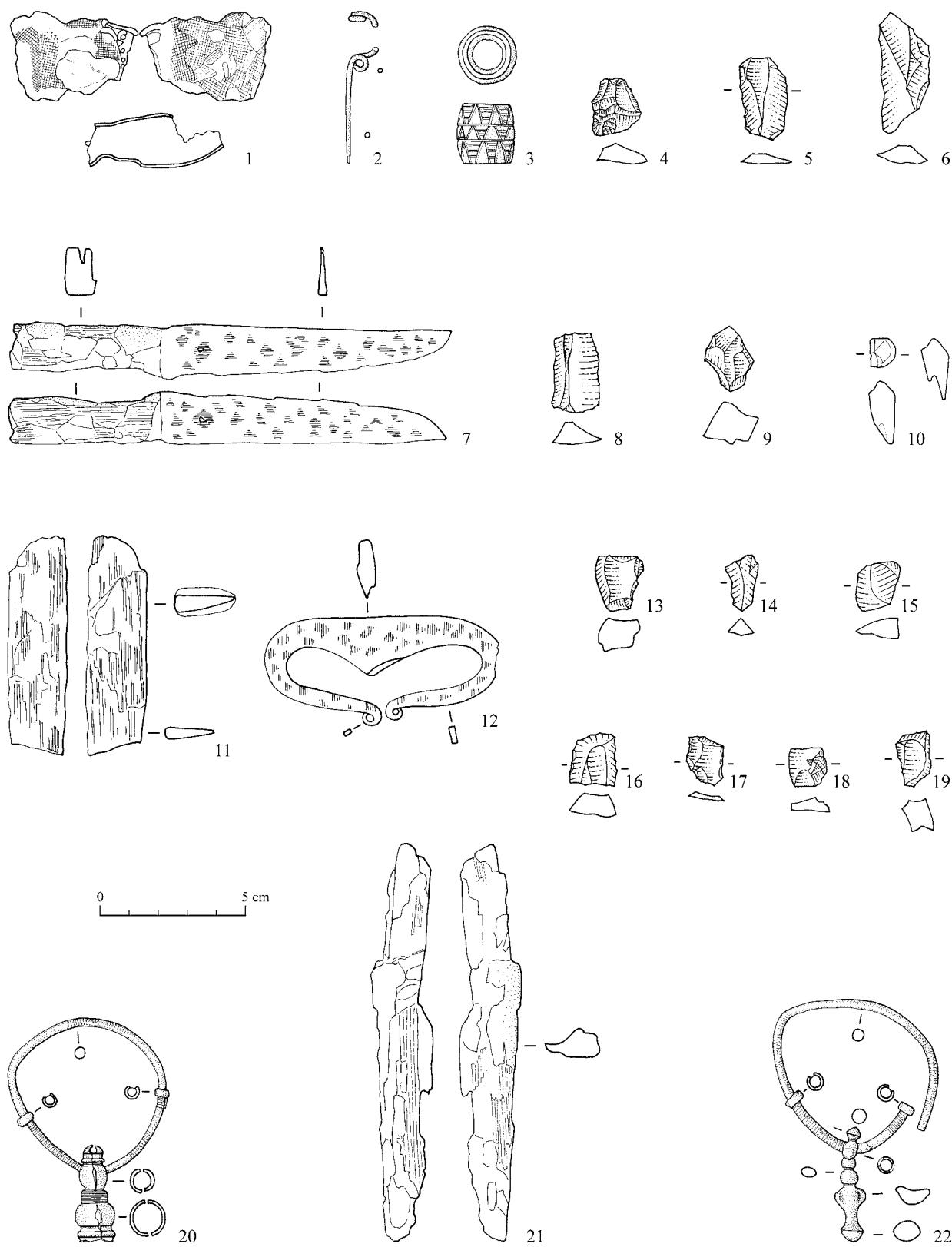

Obr. 80. Bíňa (Strojový park). Výber hrobov. 1 – hrob 88 (S23_H04); 2 – hrob 75 (S21_H10); 3, 7 – hrob 70 (S21_H05); 4 – hrob 82 (S22_H07); 5, 6 – hrob 68 (S21_H03). (Ruttikay/Henning/Bednár/Elgyütt, 137–139.)

Abb. 80. Bíňa (Strojový park). Gräberauswahl . 1 – Grab 88 (S23_H04); 2 – Grab 75 (S21_H10); 3, 7 – Grab 70 (S21_H05); 4 – Grab 82 (S22_H07); 5, 6 – Grab 68 (S21_H03). (Ruttikay/Henning/Bednár/Elgyütt, 137–139.)

Obr. 81. Bíňa (Strojový park). Hrob 78 (S22_H03) s pohrebmi vo viacerých úrovnach. (Ruttkay/Henning/Bednár/Elgyütt, 137–139.)
 Abb. 81. Bíňa (Strojový park). Grab 78 (S22_H03) mit Gräber in unterschiedlichen Tiefen. (Ruttkay/Henning/Bednár/Elgyütt, 137–139.)

Obr. 82. Bíňa (Strojový park). Výber nálezov z hrobů. 1–10 – hrob 66 (S21_H01); 11–19 – hrob 68 (S21_H03); 20–22 – hrob 71 (S21_H06). (Ruttikay/Henning/Bednár/Elgyütt, 137–139.)

Abb. 82. Bíňa (Strojový park). Fundauswahl. 1–10 – Grab 66 (S21_H01); 11–19 – Grab 68 (S21_H03); 20–22 – Grab 71 (S21_H06). (Ruttikay/Henning/Bednár/Elgyütt, 137–139.)